
PA
ZL

Prædium Rusticum
Caroli Stephani

5.

XXVI 124

6992 | A.

64855. 24 mm. Bll
Coll. Bi

Schr. I/3

XXI, 106

1 6 + 14
Pars mea Deus
A · S · V · i · D

26
Pritzel 2746
Estienne Renouard I, 106, 5.

PRAEDIVM RVSTICVM,

In quo cuiuſuis ſoli vel culti vel inculti plãtarum vocabula ac deſcriptiones, earúmque conſerẽdarum atque excolendarum inſtrumenta ſuo ordine deſcribuntur.

In adoleſcentulorum, bonarum literarum ſtudioſorum, gratiam.

LVTETIAE,
Apud Carolum Stephanum Typographũ Regium.
M. D. LIIII.

Quæ hoc codice deſcribentur plantæ, hunc ordinem ſeruabunt:hiſque decem capitibus,aut,ſi mauis, libellis continentur.

Hortus	Cap.I.	Lacus	Cap.VI.
Seminarium	Cap.II.	Arundinetũ	Cap.VII.
Vinetum	Cap.III.	Sylua	Cap.VIII.
Ager	Cap.IIII.	Frutetum	Cap.IX.
Pratum	Cap.V.	Collis	Cap.X.

307701

CAROLVS STEPHANVS Gulielmo Bayllio, Regiarum rationum Præſidi, s.

SI iuſtum eſt ac ſalubre, quod ait ille, laudanda ingentia rura, exiguũ excolendum eſſe, habes hîc, æquiſſime Præſes, quo tu boni poetæ ac philoſophi conſilio commodè ſatiſfacias. Non enim eſt ingens, neque ita laborioſum prædiũ, quod tuæ culturæ dedicamus, ſed admodum exiguum ac rude: adeò tamen facile, quod paruo à te negotio exarari poſſit. Id ſi tuam manum ſemel atque iterum ſubierit, lætum aliquando futurum eſſe non dubito. In eo cuiuis ſemini ac legumini ſuſcipiendo accõmodatũ ſolũ, inſtrumẽta ad omnem eius culturam idonea, prompta & apparata omnis generis ſemina reperies, nihil vt præter operam

tuam,hoc eſt promptum atque acu tiſſimum (quo tui ordinis cæteros longo poſt te interuallo reliquiſti) iudicium,amplius deſyderet. Quã-quam enim maioribus, atque opulentioribus agris excolendis tu mihi natus eſſe videaris: tantùm tamen de ſingulari humanitate ac beneuolentia tua mihi confido,vt noſtrum hunc,licet exiguum agellum,promptiſſimè obire ac perluſtrare minimè dedigneris. Erit fortaſſe aliquid in hoc tenui ſolo,quod te vidiſſe aliquando pœnitere non poſſit. Vale. Ex Marcelliano noſtro. Idibus Octobr. M. D. L I I I.

Caroli Stephani, Prædium ruſticum.

QVVM ego uos adoleſcentuli ſuperioribus annis uiderem plantarum cognoſcendarum deſyderio tãtopere detineri, ut libellos, quos in ueſtrã utilitatem ac gratiam de his rebus olim cõſcripſeramus, perpetuò deſyderaretis, magnìſque cõuitiis communem agri locum, quem propter grauiora atque urgentiora negotia abſoluendum reliqueramus, quotidie efflagitare perciperem, Facere nõ potui, quin non ſolùm poſtremo hoc labore ueſtrum agrũ utcunque excultum nunc tandem acciperetis: uerùm id maximè operam dedi, ut cætera loca communia hactenus per libellos diſſipata, in unum ueluti codicem reducerem, ex quo omnes plantarum appellationes, atque adeò deſcriptiones quandocunque uacauerit, deſumere liceret: cui libro titulum Prædij ob id inſcribere libuit, quòd id (ueteri quidem appellatione) omnia, quæ agricolarum manibus conſeri atque elaborari poſſunt, complectatur, ſiue ex hoc arbores ac uites, ſiue frugum genus omne, ſiue eduliũ aut agreſtiũ herbarũ (etſi non omnes) permultas tamen ſpecies deſyderabitis: quorum loca communia ſunt, horti, ſeminaria, uineta, agri, atque huiuſcemodi

cætera, quæ uos pro noſtris occupationibus utcunque expolita accipere malo, quàm ut ea diligentia perfecta atque abſoluta exiſtimetis, qua multò (quæ præ manibus habemus) grauiora pertractare liceret. Itaque *prætermiſſa ea diſceptatione, quæ de fundi ac ruris appellatione fieri poteſt (multorum enim de his uocabulis appellationes minus moramur) iam inde ab horto incipiendum eſſe uidetur.*

Hortus.

HORTVM *ab antiquis dictum pro uilla (uulgus uocat* vng village) *author eſt* Feſtus*: ea ratione, quòd ibi orirētur qui arma capere poſſent.* Hinc Plin.*lib.*19.*cap.*4, In *duodecim (inquit) tabulis legum noſtrarum nuſquam nominatur uilla, ſemper in ea ſignificatione hortus: in horti uerò ſignificatione, hæredium.* Et *paulo pòſt,* Romæ *quidem, inquit, per ſe hortus, ager pauperis erat.* Itaque *à uerbo orior, deductum eſt. ob id autem aſpiratur, ut differat à dictione ortus, quādo originem ſiue natiuitatem ſignificat.*

Hortus, vn iardin, *à* Græcis κῆπος *dictus, qui uel animi gratia fiebat, hoc eſt, ad uoluptatem & delectationem (cuiuſmodi* Epicurus Athenis *primus inſtituiſſe intra mœnia creditur, ut meminit* Cicero *in libris de* Natura *deorum: unde etiam hortorum magiſter à* Plinio *dictus eſt) uel etiā utilitatis:* Expedita *enim res, inquit* Plinius, *& parata ſemper: neq; egent igni qui hortos habēt: crudis enim cibis facilè ueſcuntur, & coctu facilibus.*

Itaque hortus altera ſuccidia quondam putabatur: & ubi opes horti deerāt, de carnario & macello uiuēdū erat: erāt autem carnis deſyderia antiquis in exprobratione.

In horto, antiqui maximè caules ſerebant ad pulmētaria, unde hortorum caules plurimùm prædicat Cato. & matrumfamiliâs horti curæ erant. hinc iudicabant in domo, nequam eſſe matremfamiliâs, ubi indiligens eſſet hortus.

Hortus olitorius, vn iardin de meſnage, *in quo olera ſeruntur & creſcunt in uſum noſtrum. Olus autem uocamus unamquanque ſatiuam herbam, qua ueſcimur, & cuius folijs & caule utimur in edulium. Theophraſtus, Olera, inquit, uocamus, quæ in uſu noſtro ſunt, ut intubum, &c. Hinc forum olitorium Romæ macellum diu uocatum eſt, quòd in eo olera uenderentur. Vnde etiam olitor, qui hortum olerum curat & excolit,* vn iardinier: *qui à nonnullis etiam hortulanus, & à Græcis* κηπορὸς *appellatus eſt.*

Hortorum curam & cultum ueteribus agricolis inſigniter neglectum probè ait Columella lib. 10. Maior enim erat apud priſcos frugalitas, humillimiſque cibis uictum tolerabant. Mox uerò cùm noſtra ætas dapibus libidinoſis pretia conſtituerit, cœnæque non naturalibus deſyderijs, ſed cēſibus æſtimentur, plebeia paupertas ſummota, à pretioſioribus cibis ad uulgares compellitur.

Horti etiam in plurali, non ſolùm oleribus, ſed & arboribus conſiti dicebantur, & uoluptatis gratia comparati: ut Pompeiani, Salluſtiani, Luculliani, qui apud Romanos maximo in pretio fuerunt: extántque adhuc hodie eorum hortorum uetuſtiſſima monimenta: ut facilè conijcere poſſimus, inſtar uillarum exædificatos fuiſſe Mecœ-

natianos & Neronis principis hortos. Quinetiam uiuaria & aquæ piſcatoriæ hortis includi ſolebant, uoluptatis & amœnitatis cauſa. Cic. 3. Offi. *Pythius quidam qui argentariam faceret Syracuſis, uenales quidem ſe hortos non habere dixit, ſed licere uti Cannio (ſi uellet) ut ſuis, & ſimul ad cœnam hominem in hortos inuitauit. Quo in loco etiam hortulos pro eodem ſumere uidetur: Cānius (inquit) eques Romanus dictabat ſe hortulos aliquos emere uelle, quo inuitare amicos, & ubi ſe oblectare ſine interpellatoribus poſſet.* Itaque hortos Craſſipedis dixit Cicero ad Atticum pro fundo, *& quam poſſeſſionem ruſticam uulgus uocat:* Cogito, *inquit, in hortis* Craſſipedis, *quaſi in diuerſorio cœnare.*

Hortus penſilis qui ſupra columnas uel ædificia factus quodammodo pendere uidetur: cuiuſmodi memini me uidiſſe Romæ in palatio ampliſſimi Cardinalis à Valle. Huiuſcemodi autem hortos, ut inquit Plinius lib. 19. cap. 4, uel Semiramis, uel Aſſyriæ rex Cyrus primùm fecerūt. Idem lib. 36. cap. 4, Leguntur & penſiles hortos, imò uerò & Latium oppidum feciſſe Ægyptiæ Thebæ. Quiddam ſimile cum penſilibus hortis uidentur habere ij, quos plebs noſtra urbana de feneſtris ſuis appendere ſolet: ut hortorum imagine, ut inquit Plinius, quotidiana oculis rura præbeant.

Hortus *riguus uel irriguus, qui ſuis & naturalibus aquis, uel per hortum facilè delabente aliquo riuulo irrigatur,* vn iardin pres de l'eaue, ou au milieu duquel paſſe vn ruiſſeau d'eaue clere. *Quemadmodum in uillulis ſæpe inuenitur. Plinius lib. 19. cap. 4, Hortos uillæ iungendos non eſt dubium, riguóſque maximè habendos, ſi contingat profluo amne. Quod explicare pul-*

chrè uidetur Columella his uerſibus,

Vicini quoque ſint amnes, quos incola durus
Attrahat auxilio, ſemper ſitientibus hortis.

Cato, Vinea prima eſt, ſi uino multo ſiet: ſecundo loco hortus irriguus. Quinetiam Plautus in Trin. hortũ irriguũ appellauit, qui facilè irrigatur, uel ſæpe aqua perfunditur. Irriguũ quoque fontẽ in paſſiua ſignificatione dixit Virgil. lib. 4. Georg. Irriguúmque bibant uiolaria fontem. Et Tibullus, Tunc bibit irriguas fertilis hortus aquas.

Horti apud antiquos plurimùm commẽdati ſunt Adonidis, Veneris amaſii, & Heſperidum, è quibus mala aurea retuliſſe Herculẽ fabulæ ferunt. Videto Eraſmum in Chiliadibus. Antiquitas, inquit Plinius, nihil prius mirata eſt, quàm Heſperidum hortos, ac regum Adonidis & Alcinoi: de quibus multa fabulati ſunt poetæ.

Horti inſtructi, vn heritage ameublé. Cicero 3. Off. de hortis Pythij, Quid multa? impetrat: emit homo cupidus & locuples, tanti quanti Pythius uoluit, & emit inſtructos. Hoc eſt, cultos & ornatos, atque omnibus ijs quæ ad domeſticam ſupellectilem conueniunt, probè munitos.

Ab horto fit hortulus, vn iardinet. Plin. lib. 25. cap. 2, Erat tunc Protogenes in ſuburbano hortulo tuo. Et hortenſis, qui in horto creſcit: ut Hortenſis aſparagus, hortenſis lactuca. Differunt autem hortenſia, quæ Græci κηπουρικὰ uocant, ab agreſtibus, cura & ſatione. Opes enim, inquit Plinius, differentiam in cibo fecerunt, ut etiam carduis ueſcamur.

Conſerere hortum, planter vn iardin. Var. de agricul. lib. 1. cap. 23, Nam & in recentibus pomarijs, deſitis ſeminibus, in ordinémque arbuſculis poſitis, primis annis antè quàm radices longius procedere poſſint, alij conſerunt

hortos, alij quid aliud. Sic etiam conſerere locum. Colum. lib. 11. *cap.* 2, *Itaque in totum præcipimus, ut quiſque natura locus frigidus erit, is primus conſeratur.*

Facere hortum, faire vn iardin. *Apricus locus, inquit Varro, deligendus, in quo ſeras uiolam, & hortos facias. nam ea ſole nutricantur.*

Irrigare hortum, arrouſer vn iardin. *Horti, inquit Plinius, ſi rigui non ſunt, è puteo pertica, organiſue pneumaticis uel tollenonum hauſtu irrigandi ſunt. Noſtri autem clepſydris utuntur ad hortos irrigandos*, vne chantepleure.

Fodere hortulum, labourer vn iardinet. *Palladius, Si fons deſit, aut imprimendus eſt puteus: aut ſi nequeas hoc, piſcina ſuperius conſtruenda eſt, &c. Si hac omni facultate carueris, ſemper altius tribus aut quatuor pedibus ad paſtini ſimilitudinem fodies hortulum. Paſtinum autem intelligit inſtrumentum ruſticum bifurcum, quo ſemina panguntur: uulgus uocat* vne binoire.

Inſtruere hortum, componere & ornare, accouſtrer & mettre en ordre vn iardin. *Columel. lib.* 11. *cap.* 2, *His diebus commodè inſtruuntur horti, de quibus ſuo loco dicam uberius. Sed inſtructi horti à Cicerone dicti* 3. *Offic. pro prædio munito & fundo inſtructo accipiũtur. Cuius rei nos admonuit Lazarus Bayfius, alterum noſtræ Galliæ lumen.*

Cæterum in horto probè faciendo hæc obſeruata ſunt ab antiquis, ut eſſet ſterquilinio ſubiectus, cuius ſucco ſpõte fœcũdaretur: cui præterea leniter inclinata planities, curſus aquæ fluentis per ſpatia diſcreta deriuaret: atque hic hortus riguus appellatus eſt, ut prius dixi. habebat inſuper terram ſtercore commiſtam, non cretaceam,

argillaceam, aut rubrica conſperſam. hæc enim ſunt ſeminibus inimica. uerùm de his in ſequentibus fuſius, cũ de cultu & ſatione dicetur.

SEPIMENTA ET MVNITIONES HORTORVM VARIAE.

Hortos antiqui uarijs modis claudebant, quemadmodum hodie quoque ſolemus. Alij enim, inquit Palladius, luto inter formas clauſo, parietes figuratos ex lateribus imitabantur, ut in Hiſpania & agro Tarentino. Qui mos paſſim in Italia adhuc eſt frequentiſſimus, præſertim in hortis, delectationis gratia compoſitis. Quibus copia ſuppetit, macerias luto & lapide excitant, ut ſolent ditiores qui uoluptatem pecunijs emunt, neque ſumptibus parcunt: & pomaria, fruticeta, uiridaria, atque etiam ueluti ſyluulas quaſdam hortis includunt: ut in agro Tuſculano inquit Varro. alij è lateribus coctilibus ſepiunt hortos ſuos, ut in agro Gallico. alij è lateribus crudis, ut in agro Sabino. Plærique ſine luto congeſta in ordinem ſaxa componunt, aduerſus ferarum impetus. Alij ornatus gratia, ſpinarum ac ruborum plantas & ſemina in munitione diſponunt, uiuam ſepem appellantes & naturale ſepimentum. aliam ſepem faciunt ex agreſti ligno, ſed ea non uiuit. fit autem (inquit Varro) palis ſtatutis crebris, ac uirgultis implicatis, aut ex arboribus truncis demiſſis, & in terram deinceps conſtitutis. Si uerò proximus amni aut riuulo fluenti ſit hortus (quanquam ea poſitio infœlix ſit) fit ſepimentum quod militare dicitur: id autem eſt aggere & foſſa ita idonea, ut omnem aquã quæ de cælo uenit, recipere poſſit, præſertim

ſi circa uiam publicam horti ſepimentum fiat. Poſſunt *& in iiſdem locis aggeres ſine foſſa conſtrui. Ac ne quid à iuuenibus deſyderari poſſit eorum, quæ ad hortenſium munitionum cognitionem ſpectant, primùm nobis dicendum eſt de clauſuris parietum, atque adeò herbis quæ parietibus ruſticis ſeſe circumuoluere & adnaſci ſolent: deinde uerò ad ſepimenta & ſepes deſcendemus, & unà ruborum, ſpinarum, ac fruticum ſpecies explicabimus.*

HERBAE VETVSTIS HORTORVM MACERIIS SPONTE NASCENTES.

Quando pernecæſſarium uidetur atque utile, pueros hortos ingredientes non ſolùm eas herbas, quæ in ipſis creſcere ſolent, cognoſcere, ſed etiam earum quæ foris, hoc eſt, uel parietibus uel ſepimentis adhærent, nomina, ſi fortè interrogentur, ſcire atque intelligere: non eſt hæc pars à nobis omittenda, ut de illis pauca quædam breuiter diſſeramus. Ac ne aliquid intactum à nobis relinquatur, incipiemus ab ipſa hædera.

Hædera itaque, quam uulgus uocat du liarre, *(id enim eſt inſtituti noſtri, ut etiam uulgaria nomina percurramus) ab hærendo quidem dicta eſt, quòd uetuſtis parietibus inhæreat. Quibuſdam tamen magis placet ab edendo dictam fuiſſe ederam, quòd uetuſtos parietes dum ſerpit, & latius per muros, quibus adhæret, diuagatur, corrumpat & exedat: atque ita ſine aſpiratione & diphthongo contendunt ſcribi debere. Vnde etiam primam breuem habet apud Virgilium:*

Paſtores edera creſcentem ornate poetam. Neque uerò

deſunt, qui ederam dictam uelint, quòd loca edita petat, & altè diuagetur, atque etiam altiſſimos parietes conſcędat: mihi tamen arridet magis prior opinio.

Hæderæ autem (quæ à Græcis κισσὸς dicitur) multæ ſunt ſpecies, quas proximum eſt ut explicemus. Eſt igitur prima omnium, hædera celſa, quæ per ſe ſtans arboreſcit, quam Græci dendrocyſſon appellant: ſiue etiam orthocyſſon, ut uult Columella, hoc eſt, rectam & rigentem, & quæ ſola ſine adminiculo ſtat. Eſt & alia celſa, omniũ maximè uiuax, quæ ſuis cirris & clauiculis parietes conſcendit, arbores amplexu ſuo perſtringit, & ſuccum habet arbori, quam amplectitur, ſimilem: unde quernea hædera in medicinis magis probatur, quemadmodum & uiſcum quercinum, & polypodium quercinum. Atque huius hæderæ celſæ tres ſunt rurſus ſpecies. Eſt enim nigra, quæ mas à Plinio uocatur, fertque corymbos nigros, hoc eſt, racemos in orbem circumactos. Virgilius, Atque ederæ pandunt ueſtigia nigræ. Hæc autem Bacchica & Nyſia appellabatur, quòd ea in ſacrificiis Bacchi, quæ Dionyſia uocabantur, coronamenta fierent. Alia eſt hædera alba, quam fœminam Plinius uocat. Eſt autem alba, uel ſolo ſemine aut fructu, aut fructu & folio. Virgilius, Candidior cygnis, edera formoſior alba. Seruius tamen non ex folijs, ſed ex ligno cognoſci utranque hæderam contendit. Atqui hædera etiam antiquis ſatiua fuit, cuius ſuccus, tædia narium, graueolentiámque emendat. Plinius lib. 24, Quarta eſt inter celſas, quæ dicitur helix, folia multò minora habens quàm aliæ, angulata, & concinniora: cuius plures ſunt ſpecies. Dicta helix, quòd multas habeat inuolutiones: nunquam autem fert fructum: ac ne quis putet id uitio

ætatis fieri, Theophraſtus ait, quãtumuis diu uiuat, nunquam helicem fructum edere. Eſt & alia, præter has hæderæ ſpecies, quæ Græcis chamæcyſſos, Latinis hædera humilis ſiue terreſtris dicitur. Serpit enim humi, & folia minuta habet ac pauca, præſertim in ſyluis. Caue autem ne putes eam eſſe herbam quæ uulgo corruptè hædera terreſtris, pro herba terreſtri uocatur, atque in officinis pro hædera terreſtri uenit in uſum. nam neque folia hæderæ habet: ſunt enim inciſa magis, latiora & aſperiora, qualia marrubij nigri, aut potius uiolæ nigræ, rotundiora tamen. Præterea alium omnino odorem & ſaporem refert: eſt enim odoris teterrimi. Cæterum chamæcyſſos hæderæ omnino ſimilis eſt, niſi quòd imbecillis, ut conſcendere arbores non poſſit, etiam ſi illis hæreat. nullos enim corymbos aut cirros habet. Atque hæc de hædera ſint ſatis.

Helxine Græcis, herba muralis Plinio, uulgo parietaria, & muralium, de l'apparitoire, quòd parietibus adnaſcatur & inhæreat. helxine autem dicta ab ἕλκω, traho, quòd folijs hirſutis, proxima quæque attrahere uideatur, atque hæreat ueſtibus ac quibuſuis alijs rebus. Quinetiam eius ſemen eſſe admodum aſperum conſpicitur. Scribonius urceolarem uocat, quòd tergendis urceis idonea ſit. Quibuſdam etiam perdicium uel perdicias appellatur, à perdicibus, quæ ſummopere hac herba delectantur, ac ſeſe libenter uolutant in locis helxinoſis. Eſt & altera helxines ſpecies, hæderaceum folium habens: quæ quia in uinetis utplurimum naſcitur, à Græcis cyſſampelos dicta eſt, quaſi uitis hædera.

Viola lutea, quam quidam leucoion luteum, pharmacopolæ uiolam Cheiri appellant, parietibus etiam uetu-

ſtate exeſis adnaſcitur, cuius deſcriptionem differemus in eum locum, in quo de uiolis & floribus agemus.

Chelidonia, de l'eſclaire, uel etiã chelidonium, quod quidem maius appellatur, habétque folia oluſatri, parte altera alba, altera uiridia, & luteo lacte abundat: circa muros frequentiſſimum eſt. Hac herba dicuntur hirundines pullis ſuis uiſum reſtituere: ad quod uidetur uulgaris noſter ſermo alludere. Eſt etiam chelidonium aliud, quod minus dicitur, uocatúrque uulgo ſcrofularia, quòd ſcrofulas (quas Græci τὰς χοιράδας uocãt, des eſcrouelles) ſanare comperta ſit: éſtque planta uerna, humi ſerpens, folio hæderaceo, minore tamen tenero, & modicè pingui, ſine caule, flore luteo, radicibus multis, toroſis, bulboſis, tritici modo coaceruatis, & acribus, præſertim quando locis ſiccis naſcitur.

Creſcit etiamnum muris præruptis, quod polypodium uocatur Græcis, quaſi multipes. radix enim illius herbæ multis cirris ceu pedibus nititur: éſtque intus herbacei coloris, habétque ſaporem ueluti ex dulci amarum: folia filici ſimilia apparent: ad quarum ſimilitudinem accedit proximè quæ uocatur dryopteris Græcis, Latinis uerò filicula, uel querna filix, radice tantùm à polypodio differens: naſcitur enim polypodium etiam circa quercus, & id quidem omnium optimum creditur. plura de hoc in Sylua.

Aizoon quoque, hoc eſt ſemperuiuum, uetuſtorum parietum ſummitatibus creſcere ſolet. Sunt autem eius duæ ſpecies: maius, quod folia latiora habet, ſpiſſa & craſſa, pollicari magnitudine, atque in formam gladioli acuminata: uulgus Iouis barbam uocat, de la ioubarbe. Eſt etiam minus aizoon, quam uermicularem uocant, à ſi-

militudine foliorum quæ rotunda ſunt & figuræ oualis, ut uermiculos putes. Semperuiuum autem dictum, quòd nullis frigoribus, aut cœli iniuria, quantumuis frigida, moriatur. Huius autem poſtremi aizoi duæ ſunt ſpecies: alterũ enim minus eſt, & folia minora ac ramos multos habens: quod ſi guſtaueris, calidiſſimum eſt, & linguam uehementer urit. (Itaque falſò pro aizoo ſumi uidetur, cũ calidum ſit & exulcerans. unde non parum mihi uidentur aberrare, qui ea herba pro aizoo minore in confectione populei utuntur: eam autem Latini illecebram uocāt: quidam andrachnem agriam appellant) Alterũ maius, & folia longiora habens, interdum etiam ferè priori ſimilia: quod ſi guſtaueris, frigidiſſimum ſenties. Itaque noſtri id conſerentes & excolentes, in acetariis eo utuntur.

Adianton, hoc eſt, non madeſcens, quòd ſemper ſiccum inueniatur, etiam ſi ipſam herbam aqua immerſeris. quod ſi madeſcat, ſtatim quidem ſiccatur. Eſt autem duplex, album & nigrum. album quidem uocatur etiam ebenotriches, quòd folia habeat capillis ebeni ſimilia: atque hinc fortaſſis corruptum uocabulum, inquit Hermolaus, ut uocemus Capillum Veneris. habet autem folia coriandri, magnis interuallis inter ſe diſtincta, feſtucas exiles admodum frequentes. plurima reperitur apud Monteмpeſſulanum circa puteos. Cuius loco ea herba, quæ uulgo uocatur ſaluia uita, ueteribus parietibus creſcens, utuntur quidam pharmacopolæ: eſt enim eiſdem uiribus prædita, multò tamen inferioribus. Nigrum autem adiantum in uetuſtis parietibus & inter ſaxa frequentiſſimũ eſt, uulgus uocat polytrichon & trichomanes.

Aſplenum ſiue aſplenium ſiue ſplenium, herba quæ etiam uetuſtis parietibus creſcere ſolet, quam uulgus uocat

ceterac.

ceterac. Manardus autem aſſerit uocari cetrac. Dicta aſplenium, quòd pota ſplenem abſumat. Vnde Vitruuius author eſt, circa Cortynam urbem, propter abundantiã aſplenij, pecora multa ſine ſplene inuenta. Marcellus eam eſſe putat (longè tamen diuerſam) quæ uulgò ſcolopendria ſiue ſcolopendrium appellatur: lienem enim etiam hæc abſumit, ſed eſt folio dracunculi, multò longiore tamen, ſine caule & flore. Itaque potius referret eam quæ hemionitis Galeno, Theophraſto hemionion dicitur, quòd mulis ſit gratiſſima, ideóque ſemiaſina appellatur. niſi mauis ſcolopendriam pharmacopolarum accipere, pro ea quam Dioſcorides phyllitim appellauit. Sed de his in Sylua multò uberius, dum herbas in collibus ſuccreſcentes explicabimus.

Poſſum hoc loco recenſere mille herbarum ſpecies, quæ tum ſuper ipſis muris uetuſtate exeſis, tum etiam in murorum imis partibus ſponte adnaſci ſolent: ut ſunt urticæ, gramina, atque alia id genus: item etiam ea herba quæ cyanos Hermolao Barbaro dicitur, à colore cyaneo: uulgo autem blaptiſecula appellatur: papauer erraticum, & plæræque eiuſmodi. Sed quoniam eædem frequentius in ipſis agris conſitis aut etiam deſertis, item etiam locis cãpeſtribus ſuccreſcere ſolent, commodius uidebitur, ſi earũ tractationẽ differamus in eum libellum, in quo de agro à nobis fiet mẽtio. Itaq; ſatius nunc fuerit ad alias horti noſtri clauſuras digredi, quæ ſepibus & ſpinis fiebant.

SEPES VIVAE HORTORVM, ITEM SPINARVM ET RVBORVM, QVIBVS HAE CONSTRVVNTVR, NOMINA.

Columella lib. II. cap. 3. uidetur ex Democriti Georg.

cis taxare eos, qui hortis munimenta, macerijs aut lapidibus, aut latere coćto extruunt: quòd neque latere fabricata materies perennare poſſit, pluuijs ac tempeſtatibus plerunque infeſtata, neque lapides ſupra rei dignitatem poſcat impenſa. Itaque ſepium faciendarum rationem oſtendit, qua non magna opera hortum ab incurſu hominum pecudúmque muniamus.

Sepes itaque, vne haye, munimentum dicitur rubis aut ſpinis circuntortis factum, ad arcenda ab hortis pecora: unde hirtas ſepes dixit Columella lib. x,

Talis humus, uel parietibus, uel ſepibus hirtis
Claudatur, neu ſit pecori, neu peruia furi.

Huiuſcemodi autem ſepes arte compoſita, ſtructilis appellatur eidem authori. quòd ſi tabulis uel palis, aut etiam lateribus compoſita eſſet, iam ſeptum diceretur: quale fieri ſolet ad pecus includendum.

Sepes autem naturalis, quæ & uiua ſepes dicitur Columellæ, & Varroni ſepimentum, fit uepribus, ſpinis cōſitis, & ſulcis interiacentibus, ac ſentibus in id ſpatium ſupercreſcentibus, quod inter duos ſulcos interiacet. Sepimentum naturale (inquit Varro) obſeri ſolet uirgultis & ſpinis, & habet radices uiuæ ſepis. Cuius ſepis faciendæ docet rationem Columella lib. 11. cap. 3, Atqui hunc ueprem manifeſtum eſt, inquit, interimi non poſſe, niſi radicitus effodere uelis. Cæterum etiam poſt ignis iniuriam melius renaſci nulli dubium eſt: & hæc quidem claudendi horti ratio maximè antiquis eſt probata.

IAM VERÒ nobis de ſpinarum, ſentium, ruborum, aut etiam fruticum ſpeciebus dicendum eſt, quibus hortorum ſepes ac uepres communiri ſolent.

βάτον Græci, Plinius rubum, Columella ſentem appel-

lat vne ronce. *Sunt autem ruborum multæ ſpecies, quæ ſubinde declarabuntur.*

Sentis canis Columellæ, Græcis κυνόσβατος, *uaſtiſſima ſpina, & maximos ramos ferens: aliis rubus canis, canirubus* Theodoro Gazæ *dicitur, ob id quòd eius flores, canum rabidorum morſibus medentur: folia habet longè quàm myrtus latiora, florem item ſimilem, ſed minorem, ſine odore: attollitur & arboreſcit: fructum fert rubrum, oblongum, ſimilem oliuæ nucleo: intus uerò habet lanuginoſa ſemina, qualia in fructibus roſarum reperiuntur, quæ ſunt exenteranda, dum ea comedere uolumus.*

Eſt & cynoſrodos, roſa canina, vn eſglantier, *folia myrti habens, ſed paulò maiora, recta aſſurgens in mediã altitudinem inter arborem & fruticem: fert ſpongiolas, quibus utuntur medici ad malefica capitis ulcera*, la malle tigne: *uocatur autem uulgo in officinis pharmacopolarum,* bedegar, *& doctis* Cachrys.

Chamæbatos, humilis rubus, duplex eſt: alius qui nunquam per ſe attollitur, ſed demittitur ſemper: & qua parte terram attingit, iterum radicat: fértque mora nigerrima, & minora noſtris domeſticis, lanuginem quandam cæruleam ſuperhabentia: cæterum ſingula tantùm in ſingulis corymbis, ex *quibus moris fit optimum diamoron apud pharmacopolas.* Alius *eſt rubus qui chamæbatos etiam dicitur, non ita ſerpens, ut prior: neque radicans qua parte terram attingit: mora fert craſſa, nigerrima, & multa in ſingulo quoque corymbo.*

Rubus Idæus, *uel* Batus Idæus, vn framboiſier, *quòd in* Ida *monte* Phrygiæ *plurimus creſcat: mora fert priori chamæbato ſimilia, ſed rubra, atque interdum alba, odorata admodum, quæ uulgus uocat* des framboiſes.

batias & apobata Græci *uocant.*

Rhamnus, vn groſeillier, *ut multis etiam doctis placet, non tamen omnibus.* Prima *autem rhamni definitio apud* Dioſcoridem, *huic frutici conuenit, quē uulgo groſſularium appellamus: quòd eius fructus acini, ſint ficuū immaturarum acinis ſimiles, qui groſſi ſiue groſſuli appellantur.* Columella, Lubrica *iam lapathos, iam rhamni ſponte uireſcunt.*

Oxyacanthos *uel oxyacantha, id eſt, acuta uel acida ſpina, uulgo* eſpine vinette, *à ſpinoſo frutice, & ſucco foliorum uinoſo, officinis* Berberis *appellatur, cuius non meminit* Plinius: *tantùm animaduerti in deſcriptione paliuri, eadem propemodum referre* Plinium, *quæ* Dioſcoridē *in oxyacantha.* Eſt *autem arbuſtum piraſtro ſimile, ſpinoſum, baccis racemoſis, rubris, nucleum ſingularem habentibus: radice multiplici, pallido colore, qua iuuenculæ capillos tingunt.*

Liguſtrum, du troeſne, *etiamnum in ſentibus creſcere ſolet, folijs myrti fœminæ uel oliuæ, ſed paulò latioribus. ac primùm florem album gerit, odoratum quidem, deinde uerò baccas & corymbos primùm nirides: & ubi maturuerunt, nigros, poſteaquam flos decidit, ex quibus fit atramentum optimum.* Hinc Virgil. *in* Bucol. *Alba liguſtra cadunt, uaccinia nigra leguntur.* Columel. *lib.* 10, *& nigro permiſta liguſtro* Balſama. Cypron *Græci appellant:* Mauri, *alcānam: quod etiā nomen pharmacopolæ retinuere: appellant enim oleum de alcamna, quod ex floribus liguſtri fieri ſolet. Cæterum aqua ex floribus liguſtri diſtillata, medici utuntur ad eum morbum qui uulgò cancer appellatur.*

Matiana *quoque à multis ſic uocata, quam uulgus uo-*

cat du maſſault, *in rubis creſcere ſolet: fortaſſis dicta, quòd circa* Matianam *regionem, quæ eſt in* Media, *uel etiam* Matianum *lacum, qui & cæruleanus dicitur, frequentiſſima eſt: non admodum altè fruticat, & baccas rubras gerit racematim diſpoſitas.*

AMBVLATIONES.

Poſteaquam clauſuras horti abſoluimus, ac ueſtibulum iam egreſſi ſumus, æquũ eſt nunc ut hortum ipſum ingrediamur. Cúmque *ſtatim ingreſſis primo aſpectu ſeſe nobis offerant pergulæ & inambulationes: de ijs primùm diſſerere nos oportet. deinde uerò uitium genera, atque adeò herbarum uarias ſpecies, quæ iucunditatis atque amœnitatis gratia pergulis applicari ſolent, deſcribemus. Itaque ab ipſis ambulacris incipiendum.*

Ambulacrum ſiue ambulatio, vne allee, *raſtro ac cylindro complanatum ſpatium, circum ipſius horti ambitum, quod interdum etiam pauimento cõſtratum erat, in quo colligendi, uel oblectandi, aut reficiendi animi gratia inambulare ſolemus. Cicero primo de oratore, Poſtero autem die, cùm illi maiores natu quieſſent, in ambulationem uentum eſſe dicebat. Plinius iunior in epiſt. Ambit hunc ambulatio, preſſis, uariéque tonſis uiridibus incluſa. Quo in loco ſuccurrit, ut obiter puerorum gratia declaremus, quid ſit apud Ciceronem de* Oratore, *Facere duo aut tria ſpatia per ambulationem aut hortum: nempe id eſt quod uulgò dicitur, bis aut ter expatiari,* faire deux ou trois tours par l'allee, ou bien autour du iardin. *Tum Scæuolam (inquit Cicero) duobus ſpatijs tribúſue factis dixiſſe, Cur non imitamur Craſſe, &c.*

Hoc eſt poſteaquam Scæuola duo aut tria ſpatia deambulando confecerat.

Fiebant autem duplici ratione ambulationes in ipſis hortis, ut etiam nunc fiunt: aut enim ſunt tectæ, & has quidē galerias uulgò uocamus: aut ſubdiales, quæ tamen interdum pergulis aut folijs ac frondibus uiridibus ſuper admotas ac tranſuerſas perticas applicatis operiri ſolebant, & obtendi ad inumbrationem. Quemadmodū ſuper thoris antiquis fieri Virgilius teſtatur undecimo AEneidos, Inſtructóſque thoros obtentu frondis inumbrant. Huiuſcemodi opus in hortis Theocritus τὴν φυλλάδα uocat, nos foliatam conuertere poſſumus, vne fueillee.

Cæterùm tectæ ambulationes antiquis fieri ſolebant eo lapide, quem ſpecularem Plinius lib. 36. uocat: qui cùm facillimè in tenuiſſimas cruſtas finderetur, pellucidus admodum erat. Itaque ſpecularia uocabantur integumenta ex ſpeculari lapide facta, quibus ambulationes in hortis tectæ erant. Iuuenalis Sat. 4,

Quæ uehitur clauſo latis ſpecularibus antro.

Quæ autem fiunt à nobis tectæ inambulationes, ſpeculares non ſunt: ſed ſuperius clauſæ, hortis uerò apertæ: ut earum iucunditate frui poſſimus, etiam dum pluit.

Ambulationes aut ſoli & aeri expoſitas, Plinius lib. 17. ſubdiales uocat, Vitruuius lib. 5. hypætras: quæ Latinè etiam ſubdialia ſiue ſubdiualia dici poterunt. Et quia interdum pauimentis ſubſterni ſolebant, ideo ſubdialia pauimenta uocauit Plinius lib. 36, quas nos terracias uulgò dicimus. Atque hæc ſatis ſint quod ad ambulacra attinet. De interuallis autem ſuo loco dicemus, quando areas & puluinos explicabimus. Nunc ad pergulas ueniendū.

PERGVLAE HORTENSES: ITEM HERBAE AC FRVTICES IPSIS PERGVLIS ORNATVS GRATIA APPLICARI SOLITAE.

Pergula, vne treille, *à pergendo, ut opinor, dicta: quòd circunquaque uitis, uel quicquid aliud ſeritur, pedamẽtorum beneficio diuagetur & pergat. ſunt autem iuniperinæ, uel etiam ſalignæ perticæ in arcum aut quadratã formam ita colligatæ & diſpoſitæ, ut ſuper ijs diſcurrentes uinearum aut cucumerum rami, ſuis folijs inambulationes per æſtatem ſole feriente operiant: atque ita non parum iucunditatis & utilitatis adferant.*

Pergula etiam, inquit Budæus, *pro parte domus exporrecta & propendente (uulgus uocat* vne faillie*) accipitur.* Plin. *lib.35. de* Apelle, *Perfecta opera proponebat in pergula tranſeuntibus. Sub his enim pergulis uænales res exponebantur. Quemadmodum hodie quoque* Patauij *&* Bononiæ *fieri uidemus ſub porticibus publicis.*

Pergularum uerò hortenſium duo genera faciemus. Rectam pergulam, quæ pedamentis ſolo infixis, uel ad murum recta figura compoſitis, fieri ſolet: ad quam propagatur roſmarinus, leucanthemon, & alia huiuſmodi, de quibus poſtea dicemus. Et pergulam cameratam, quæ uel ſalice, uel iunipero conflectitur, ad ambulationes opacandas: nomen lingua noſtra à cunabulis infantium habet, vn berceau. *ad quam applicantur uites, & flexiles quædam herbæ, ut bryonia & cucurbita: de quibus item poſtea.*

Primùm itaque nobis eſt dicendum de ijs quæ ad pergulæ rectæ ornatum conſeri & excoli ſolent, deinde uerò

ad camerariam pergulam progrediemur.

Itaque pergulis rectis applicantur herbæ grati odoris, in longum & altum fruticantes, præſertim in ijs hortis qui delectationis gratia facti ſunt. atque hæ quidem pergulæ, murales dicentur. plerunque enim muris applicantur, concinnatis in rectum & tranſuerſum palis, ſecundum quos roſmarinus & leucanthemon, interdum etiam roſaria, propagari ac dilatari poſſunt. Quinetiam inter pergulæ rectæ ornatum, numerabimus eas ueluti clauſuras, breuiores tamen, & minus altas, quàm pergulæ eſſe ſoleant, quæ circum ipſa arearum interualla, effictis cuicunque interuallo ſuis ueluti oſtiolis, formari ſolent: tum ut ſint ueluti fulcra quædam ſpectantibus hortulos: tum etiam ſecundæ cuiuſdam munitionis cauſa: ut ſiquando pulli uel animalia domeſtica hortum ingreſſa ſint, atque adeò ipſas ambulationes, haud tam facilè areas deuaſtare poſſint. Quæ tamen clauſuræ, buxis opere topiario circumpoſitis, & ad uarias rerum effigies efformatis, interdum fieri ſolent. Vnde Plinius Iunior in epiſt. Ab his, inquit, geſtatio in modum circi, quæ buxum multiformem, humiléſque & retentas manu arbuſculas circumit. Sed iam ad herbas, quæ pergulis applicantur, deueniendum.

Pergulis rectis non ſolùm herbæ quædam odoriferæ fruticantes, ſed etiam nonnullæ arbuſcularum ſpecies fructus iucundiſſimos proferẽtes, applicari ſolent: quemadmodum ſunt malus cydonia, quam granatam etiam uocamus, à granorum multitudine: malus item punica, & cæteræ huiuſcemodi, de quibus ſuo loco à nobis dicetur, ubi de arboribus fiet mentio, nempe in noſtro Seminario, quod ſtatim poſt hortum abſoluemus. Nunc tantùm de

herbis quæ pergulis rectis admoueri ſolent dicendum.

Roſmarinum, ſiue, ut quibuſdam placet, roſmarinus, frutex non ingrati odoris, pergulis rectis applicari interdum ſolitus: uulgus noſtrum Latinam uocem imitatus, adhuc hodie appellat du roſmarin. *Eum autem fruticem Plinius libanotida uocat lib. 19. cap. 12, his uerbis, Libanotis, inquit, locis putridis & macris ac roſcidis ſeritur ſemine. Radicem habet oluſatri, nihil à thure differentem. Vſus eius poſt annum ſtomacho ſaluberrimus. Quidam eam nomine alio roſmarinum appellant. Dicitur itaque libanotis,* ἀπὸ τοῦ λιβάνου, ἢ τοῦ λιβανωτοῦ*: hoc eſt, à thure, quòd eius folia & radix thus oleant maximè.*

Sunt autem, ne quis fallatur, multæ libanotidis ſpecies, quarum una tantùm nobis eſt cognita. Eſt enim libanotis ferax, quæ duplex eſt, mas & fœmina: folia habet roſmarino noſtro ſimilia: ſed umbellam gerit quemadmodum anethum, in qua umbella eſt cachry: cuiuſmodi in canina roſa apparere ſolet, atque in ipſo cachry ſemen complexum eſt. Cæterum hæ duæ libanotidis ſpecies nobis ſunt incognitiſſimæ. Eſt & alia libanotis, quæ ſterilis appellatur, eáque ſimplex eſt, ramos ſeſſiles habens, ac folia noſtro roſmarino ſimilia: ſed neque florem, neque ſemina gerit: paſſímque audio reperiri apud Montempeſſulanum, item etiam in quibuſdam Hiſpaniæ agris, quos ea herba ſponte adnaſcenti plenos ac refertos audiuimus.

Eſt inſuper alia libanotidis ſpecies nobis cognitiſſima, atque hæc à Galeno lib. 7. ſimplicium coronaria uocatur, quòd ad contexendas coronas ſit utilis: eámque, inquit, Romani roſmarinum appellant.

Leucanthemon, eam herbam fruticoſam quidam eſſe autumāt, ſatis impropriè tamen: quæ hodie Romæ, atque adeò apud nos multis in locis, pergulis rectis admoueri ſolet: uocat autem uulgus iaſminum, du ioſmin. Cui tamen non conuenit Dioſcoridis deſcriptio: unde à multis Zambacus eſſe dicitur. De leucanthemo autem ſic ait Plinius lib. 36. cap. 12, Ramulos ei eſſe nunquam pauciores duobus in diuerſa tendentes, florem candidum, lilio rubro ſimilem, ſemen nigrum, latum, ad lenticulæ dimidiæ figuram, multò tenuius, radicem herbacei coloris. quæ omnia noſtro iaſmino haud ſatis conueniunt, ut eleganter oſtendit noſter Ruellius. Eadem, ut opinor, eſt quæ phalãgites ſiue phalangion à Galeno uocatur, quòd morſis à phalangijs (qui ſunt ſerpentes uenenoſiſſimi) auxilietur. Quinetiam idem nomen adſcribit Plinius huic herbæ. Quod uerò addit, ſe in quibuſdã exemplaribus pro leucanthemon, inueniſſe ſcriptum leucacantha, certè corruptè ac mendoſe ſcriptum fuit. eſt enim leucacantha, ſpecies cardui ſeſſilis, folia lactucacea habentis, maculis albis conſperſa, ſimilis cuidam herbæ, quam uulgus uocat carduum beatæ Mariæ. Quæ uerò hîc de leucanthemo & phalangite ſiue phalangio à Plinio ſcripta ſunt (ſi Hermolao Barbaro credimus) noſtro iaſmino non conueniũt, ex quo unguentum iaſminum ſiue iaſme Dioſcoridis componebatur (quod apud Perſas & Parthos inter epulandũ uſurpabatur odoris cauſa. Nam hi fœtentis animæ uirus, multitudine ciborum & ebrietate natum commendatione odorum acccerſita ſummouebant) quæ uox nos admonet, ut ex ea ferè uiola alba compoſitum intelligamus, quæ uulgo ieſminum uocatur, diſtinctiones & harundinaceos parietes in hortis opere topiario conueſtiens, flore candido,

præcipuæ ſuauitatis folium in uiridi nigricans, oblongũ, faſtigiatum, mucrone languido, magnitudine roſacei, ſed anguſtum. Hoc uiolæ genus ſolùm Perſis & Parthis antiquitus cognitum, & nobis hactenus peregrinum. Hæc ex Barbaro. Plura de hac re, ſi uoles, uideto librum primum Ruellij De natura ſtirpium.

Quandoquidem multis in locis roſas pergulis rectis ornatus gratia applicari uidimus, ac ueluti roſaria quædam utrinque hortum ipſum communientia fieri: idcirco admonere nos uidetur locus iſte, ut de roſis dicamus.

Roſa itaque tam florem ipſum, qui ſpina uerius quàm frutice naſcitur, quam ipſam ſpinam aut fruticem comprehendit generali quadam ſignificatione: Græci ῥόδον uocant, eò quòd (ait Plutarchus) ῥεῦμα πολὺ τῆς ὀδμῆς ἀφίησι: hoc eſt, ingentem odoris fluxum emittat. Sunt autem roſarum uariæ ſpecies, quas ſuo ordine Plinius lib. 21. cap. 4. deſcribit. præter eas quæ ſentibus ac rubis creſcere ſolent, quas Græci caninas uocant: Plinius, quantũ ego conijcere poſſum, appellat Græculas: de quibus in rubus ſuprà diximus. Cæterum quædam ſunt roſæ purpureæ odoratiſſimæ, quas uulgus prouinciales uocat: quædam rubræ admodum, minus odoratæ, quas uulgus roſas franchas appellat, pharmacopolæ incarnatas: quædã etiam paruulæ & ſubflauæ, quas quidam damaſcenas & coroneolas nominant, præſertim in Italia. Galli autem moſchatas, quòd odore moſchum referant: atque id ab inſitione potius, quàm à natura factum puto. Sunt & roſæ albæ multarũ ſpecierum, ſed omnium frigidiſſimæ & humidiſſimæ: ex quibus fit probatiſſima aqua, quam roſaceam uocamus: item etiã oleum, quod roſaceum tum abſolutè, tum cum adiuncto appellatur. Sunt item aliæ

autumnales quæ ex caule maluaceo funduntur, folijs hibiſceis, multò tamen maioribus & aſperioribus, unde quibuſdam altheæ ſiue biſmaluæ ſpecies putatur: odorem nullum referunt: diciturque hæc roſa, inquit Barbarus, *à* Græcis *muſceton ſiue moſcenton, à propagine uiuiradiceue, quam Græci moſceuma uocant. uulgus noſtrum roſas marinas appellat, alij autem tranſmarinas dicunt,* roſes d'oultre mer. *Eſt inſuper alia roſæ ſpecies, quæ uulgò roſa* Hiericontis *dicitur,* roſe de Hierico, ex *qua amomũ* Dioſcoridis *colligitur, ut putat is, qui dialogum illum conſcripſit, qui* Botanologicon *inſcribitur: cui etiamnum* Marcellus *&* Barbarus *aſſentire uidentur.* Facilè *itaque roſa omnis pergulis applicabitur, haud ſecus atque ipſa uitis.* Omnis *enim roſa, inquit* Plinius, *reciſione atque uſtione proficit:* Tranſlatione *quoque, ut uitis, optimè ocyſſiméque prouenit. atque hæc eſt ratio cur pergulis rectis facilè applicari ſolet.*

Q uòd autem ad ueram appellationem attinet, neſcio an florem ipſum, roſam: fruticem uel ſpinam, roſarium: locum roſarijs conſitum, roſetum rectè appellare poterimus: quemadmodum coryletum & oliuetum, &c. Sed *tum* Columella, *tum* Plinius, *& alij, roſarium pro loco roſis conſito frequentiſſimè uſurpant.* Roſarium *ſerotinũ, inquit ille, perfoſſum & cultum habere iam tempus eſt: quapropter certi nihil ſtatuere poſſumus.* Cæterũ *in ipſis pergulis, quas etiamnum rectas appellauimus, ſed breuiores, quæ circũ ipſa interualla componi ſolent: aliquæ etiam arbuſculæ propagantur, præſertim quæ topiario operi propriæ ſunt, & tonſiles ac flexiles, perpetuóque uirore commendabiles: quales ſunt buxus, cupreſſus, iuniperus: de quibus mox dicendum.*

Buxus ſiue buxum (utrunque enim dici poteſt) du bouys: Pyrenæis & Cytoro montibus plurima, ac Berecynthio tractu. Huius autem tria genera facit Plinius lib. 16. cap. 16, Gallicum, quod procerum eſt: oleaſtrinum, in omni uſu damnatum, ob grauem odorem. & noſtrate, ſiue ſylueſtre omnium minimum, ſed diffuſius, & dẽſitate parietũ uirẽs ſemper ac tõſile: de quo hoc loco agimus. Itaque parietes illos interuallares buxis tonſilibus opere topiario compactos circum hortum, rectè buxeta appellabimus: ſunt enim interualla buxis conſita.

Iuniperus, du geneſure, quam Græci arceuthyda uocant, ſolet itidem ijs pergulis applicari: uiret enim coma perpetua, unde & topiario operi idonea: præterea carioſam ſenectam non ſentit, ut ex trabibus templi Dianæ uiſum eſt, inquit Plinius. eius lignum & rami odoratiſſimi. baccas item fert nigras, admodum odoras, quibus in ſuffitibus cubiculorum utimur. Eſt autem Dioſcoridi iuniperus duplex, maior & minor, quæ ſola arboris & ſeminis magnitudine inter ſe differunt.

Cedrus item, vn cedre, arbuſcula non uſqueadeò frequens apud nos, ſed pergulis tamen idonea. Eſt enim, inquit Theophraſtus, iunipero non abſimilis, folio ſpinoſiore & duriore, fructu etiam ſimili: humilior tamen, & materia incorruptior. Eſt & Cedrus arbor, cuius fructus cedrides Græcis appellatur.

Atqui Plinius ſcribit Cedrum appellari in Syria, humorem è ligno tædæ conciſæ defluentem, quo cadauera in AEgypto perfuſa diu ſeruantur. eo etiam tædæ ac funalia illinebantur: ut dum arderent, gratiſſimum odorẽ referrent. Virgilius,

Vrit odoratam nocturna in lumina cedrum.

Plura uideto apud authores antiquos.

Sabina item herba frutéxue, quem noſtri du ſauinier uocant, folio ferè cupreſſi, perpetuò uirenti, in topiarijs pergularum operibus non improbatur, Græcis brathy dicitur: éſtque duorum generum. Altera tamaricæ ſimilis folio eſt, altera cupreſſo. Qua ex re quidam creticam cupreſſum dixerunt. Plinius lib. 24. cap. 11.

Atque hæ ſunt herbæ ac frutices aut arbuſculæ, quæ pergulis rectis applicari ſolent. nunc ad pergulas camerarias deueniendum, ac uitium genera & cucurbitarum ſpecies explicandæ: item etiam aliarum herbarum, quæ camerarijs pergulis circumplicari ſolent, nomina ac deſcriptiones breuiter faciendæ.

Vitis itaque pergulana, vigne de treille, Columellæ dicitur lib. 3. cap. 2, quæ in hortis ſeritur magis ad uoluptatem, quàm ad prouentum, & in pergulas ſiue rectas ſiue camerarias attollitur, ut eas ueſtiat: adiuta tamen pedamentis ſalignis infornicatis, & topiario interdum opere fabrefactis, umbroſa opercula ſubdialibus ambulationibus præbet. Eam uitem appellare uidetur eſcariam Plinius lib. 14. cap. 3, In pergulis (inquit) ſerũtur eſcariæ appellatæ, eduræ acinis, albæ, nigræque. Eadẽ etiam uitis adminicularia dici poteſt, quòd palis iuniperinis ceu adminiculis fulciatur, quibus ſuis clauiculis ueluti manibus quibuſdam repens & circumplexa, umbram deãbulationibus præbet. Sed alia uitium genera, earúmque conſerendarum rationem, ac uinorum, & huiuſcemodi rerum differentias, in alium libellum differemus, in quo uineta tractabimus.

Veniamus iam ad alias tum uites (impropriè tamen dictas) tum herbas quæ ipſis pergulis etiam admouentur.

Vitis agreſtis,ſiquidem ſumatur pro ea uite quam Virgilius, atque adeò alij authores Latini labruſcam uocant,nullam aliam cum ſatiua uite differentiam habet, præterquam quòd ipſa non colitur, ſed ſeminalis eſt: ut Plinius & Columella pro omni uite paſſim creſcente labruſcam accipiant,vne vigne en friche,delaiſſee,chāpeſtre.Eius autem racemi ad maturitatem nunquam aut rarò perueniunt:flos à Plinio œnante uocatur.Eſt autem alia uitis agreſtis, quam Græci ampelon agrian uocāt, quæ fert racemum & corymbos hæderæ. Eam autem uulgus uocat ſolanum lignoſum, quòd fructum & folia hortenſi ſolano ſimilia habeat.habet præterea longa ſarmenta inſtar uitis uinum ferentis,lignoſa tamen, aſpera, & corticem rimoſum habentia.

Vitis alba,Græcis ampelos leuce dicta, quòd folia & corymbos ac capreolos uitis habeat: eadémque folia alba gerat,præſertim dum grandiora ſunt: uulgus Pariſienſium uocat de la couleuree, quòd in modum colubri undique ſerpat: Picardi autem, du feu ardent, quòd quaſcunque partes corporis attigerit eius racemus, ipſas quodammodo adurere uideatur. nonnullis eadem bryonia dicitur,Columellæ bryonias: quibuſdam pſylotrum, hoc eſt quaſi depilatorium, quia pelles infici eius acinis, quemadmodum & labruſcæ,poſſunt.

Vitis nigra,quam alij bryoniam nigram uocant,quòd eius corymbi primùm uirides, deinde uerò nigri appareant, uitis autem albæ rubri ſunt. Cæterum uitis nigra folio & colore corymborum ab alba differt: habet enim folia hæderæ ſimilia,item etiam radicem:quæ quidem foris nigra eſt,intus uerò colore buxeo aut luteo:alba uerò uitis radice eſt craſſiſſima,& albiſſima intus &

ſoris:qua nonnulli(ut eſt radix fiſſilis,& tanquam cæra in omnem effigiem ductilis)formas humanas effingunt,ut radix uideatur ea forma creuiſſe:atque ita uulgo imponunt, ut dicant radicem eſſe mandragoræ, neque poſſe extrahi,niſi ſummis cæremonijs.Atque hæ quidem omnes uitium ſpecies pergulis camerarijs applicari ſolent.

*AEquum eſt etiam hoc loco nos proferre eam herbam hactenus à ueteribus ignotam,quam Barbarus Characiã appellari contendit,uulgus Italorum Charanciam.Ligures Padani Balſaminam:Hetruſci, Ieroſolymitanum pomum uocant.nos etiam uulgò pomum miraculoſum dicimus,*pommes de merueilles. *fert enim poma admodũ egregia, & uiſum oblectantia, quæ dum matura ſunt, ſeſe, miraculo quodam naturæ, aperiunt, oſtendúntque ſemina quæ intus continent,ueluti pretioſiſſimis quibuſdam ſmaragdis ſimilia. Cæterum planta ipſa tantæ eſt flexibilitatis, ut ſepti modo in hortorũ pergulis ac feneſtris per cancellos opere topiario facilè digeri poſſit. eſt enim folijs uitium ſimilibus,paulò minoribus tamen,pãpinis etiam uitem pergulariam referentibus. Huiuſcemodi herbam uidiſſe me memini in horto Renati Belaij longè omnium, qui hodie tum apud Germanos, tum etiã apud Italos uiſuntur, nobiliſſimo, ut nihil addi poſſit ad abſolutam horti bene exculti, & innumeris uariarũ plãtarum diuitiis refertiſſimi curam ac diligentiam.*

Lupulus, du houblon *,folia habet bryoniæ ſimilia, ſed paulò aſperiuſcula, flores foliaceos & candidos, qui ferè allium uinúmque ſubolent: Græci uulgò brytona uocant, Plinius lupum ſalictarium.ſubit enim & ſcandit ſalices atque arbuſta omnia.In Flaminia quoque,inquit Barbarus, lupus reptiuus uulgari nomine appellatur:*

tur: cuius duæ ſunt ſpecies. Quidam falſò pro uite nigra acceperunt, alij etiam ineptiſſimè pro corruda. Aut hæc omnino, aut non abſimulis huic herba eſt, inquit Hermolaus, qua Occidentis populi cereuiſiam ſuam maceratis humore floribus commendant, ſapore quodam uini.

Cucurbitarum etiamnum ferè omnia genera pergulis camerarijs applicari ſolent. Itaque obiter de ijs à nobis dicendum.

Cucurbita, vne courge, aut eſt ſatiua: quam Græci fœminino genere in ſecunda declinatione κολοκύνθην dixerunt: éſtque dulcis, ut edi poſſit. aut eſt ſylueſtris & amara, medicinis tantùm apta, quam Græci diminuta appellatione κολοκυνθίδα appellauere. uulgus uocat des coloquintes.

Rurſus ſatiuæ cucurbitæ genera duo. aut enim facili & admodum flexibili ramorum curuitate tecta, pergulas & teſtudines operit: atque ideo cameraria à Plinio dicitur, lib. 19. cap. 5, Camerarijs (inquit) uires ſine adminiculo ſtandi non ſunt, uelocitas pernix, leui umbra cameras & pergulas operiens. Aut ſuis flagellis humi reptat, & plebeia eodem authore appellatur.

Atqui camerariæ aut plebeiæ cucurbitæ multiformes reperiuntur. creſcunt enim qua coguntur forma. alia in uentrem plurimùm turgeſcit: quæ quidem cruda, ſaporis eſt fatui admodum, quem noſtri uulgò appellant fade: cocta autem, edi facilè poteſt. Alia item in longitudinem maximam producitur, ut quædam aliquando uiſa ſit nouem pedum longitudinis, ut refert Hermolaus: atque hæc ob id anguina à quibuſdam appellata eſt. Alia eſt coactæ admodum breuitatis, digitali craſſitudine, non niſi in ſaxoſis naſcens, à Græcis ſomphos cognominata,

quia inanis ſit: à nobis autem barbara aut marina appellatur, iuſculis & pulmentis idonea. Alia denique eſt cucurbita, quæ in lagenarum formam artifice natura creſcit, nonnunquam etiam ita formatur ac fingitur. Ligatur enim ab hortulano, quodam uinculo, ea parte qua ſtrictiorem uult facere. Qui mos etiam antiquis eſſe ſolebat ut cucurbitas in uaſa fingerent: ut ijs poſtea maturis & inanitis ac ſiccis uterentur. Nuper enim, inquit Plinius, cucurbitarum uſus uenêre urceorum uice: iampridem etiam cadorum ad uina condenda. Columella, De media, inquit, parte cucurbitæ ſemen inuerſo cacumine ponito, ut fiat incrementi uaſtioris: nam ſunt ad uſum uaſorum ſatis idoneæ.

Halicacabum ſiue halicacabus, ſolani ſpecies, in uineis frequentiſſima, & propter delectationem in hortis conſeri ſolita. fruticoſa eſt planta, ueſiculas multas proferens Septembri menſe, turbinatas, ut ait Plinius: colore primùm uiridi, mox paulatim rubeſcente, unde à Latinis ueſicaria appellata: in officinis pharmacopolarum audies uocari alcacangi, uoce quadam Arabica: uulgus noſtrũ uocat des coquerelles: quod nomen ferè accedit ad id quod inditum eſt anemonæ erraticæ, des coquerets: nam ita legendum eſt. Quam autem herbam, ſiue fruticem ueſiculas etiam proferentem, uulgus noſtrum uocat des baguenauldes, certè docuit nos Ruellius eſſe eam quæ Theophraſto colutea appellatur: nam (inquit) frutex eſt quadriennio ſe in arborem efferens, ramis exilibus, folio fœnogræci, membraneo, folliculo pellucente, prætumido, & ueluti quodam ſpiritu diſtendente, turgido, ita ut digitis ſi prematur, crepitans diſſiliat: in quo ſemen atrũ, durum, latum, lentis magnitudine. Mauritani, ſermone

ſuo uernaculo Sene uocant: quæ uox officinis hodie remãſit: ut folia Sene appellẽt & folliculos ſupradicti fruticis, in quibus uis ineſt alui ſubductoria.

Eſt præterea alia, quæ multis halicacabi ſpecies eſſe creditur, nuperrimè inuenta, cuius neminem antiquorum ſcriptorum mentionem feciſſe comperio: atque hæc quidem planta pergulis operiendis eſt aptiſſima: latiſſimè enim ſuis clauiculis ſeſe diffundit, ob id operi topiario utiliſſima: fert autem ueſiculas halicacabo ſimiles, in quibus ſemen incluſum eſt, piſis aut ciceribus ſimile: in cuius medio effigies ueluti cordis humani inſculpta & inciſa apparet. atque ob id à noſtris uulgò appellatum eſt id ſemen, pois de merueilles. Viſa eſt à nobis primùm hæc planta in horto ampliſſimi Cardinalis Pariſiẽſis, quem quotidie eius frater Renatus Belaius incredibili ingenij atque eruditionis candore præditus, non ſolùm excolendum diligentiſſimè, ſed etiam innumeris uariarũ rerum miraculis exornandum atque augendum ſtudet: ut neque ſumptibus, neque labori parcat, quò uiris doctis in earum rerum cognitione, haud parum poſſit prodeſſe.

Hæc ſunt quæ de pergulis earúmque tegumentis habuimus dicenda. AEquum eſt igitur nunc, ut ad interualla, puluinos, & areas tranſeamus: deinde uerò herbas hortenſes complectemur.

AREAE, PVLVINI, INTERVALLA.

Prima ſeſe nobis offert, poſt pergularum & ambulationum explicationem, ipſarum areolarum cognitio, ſuper quibus ſemina eleganter ab hortulano diſponuntur.

Dicta igitur area (quantum ego coniicere poſſum) ab arãdo, quòd primùm aretur & proſcindatur: deinde uerò ſubigatur & complanetur ipſa terra in quadratam planitiem ad multos uſus, ſiue ad exſpicanda frumenta in uillis, ſiue ad alicuius loci, uel etiam urbis ornatum (quæ platea uulgò dicitur) ſiue etiam ad hortorum elegantiam.

Quæ autem in uilla, aut etiam agro ipſa conformabatur area, ad frumenta exſpicanda, ut deinde in horrea recondi poſſent: uulgus noſtrum adhuc uocat vne aire. ea cylindro complanari ſolebat, ut durior eſſet, & flabelli duros ictus pertinacius ferret: neque granum ipſum diſſiliens, aut in fiſſuras admittere, aut in interiorẽ mollitiem recondere poſſet. Virgil. in Georg. Area tum primũ ingenti eſt æquanda cylindro. Cato, Aream ubi frumentum teratur, ſic facito: Locum ubi facias confodito: poſtea amurca bene conſpergito, ſinitóque combibat: poſtea comminuito bene glebas: deinde coæquato, & paucul is uerberato. Eſt autem cylindrus, lapidea columna, rotunda & uolubilis, ita compoſita, ut per locum quem complanare uolumus circumacta, facili negotio inæquales terræ glebas ſubigat. dictum ἀπὸ τοῦ κυλινδεῖν, id eſt, à uoluendo. Paucula autem dici poteſt quicquid ligneum uel alterius materiæ ſub oblonga & rotunda forma continetur, uel ad aliquem locum complanandum, uel cuiuſuis alterius rei gratia. à pauiendo dicta paucula: quòd ea terra uerberetur ac conteratur, ut ſolidior & firmior fiat. uulgus noſtrum hortulanorum uocat vn batoir, quemadmodum fiſtucam ad pauimenta aptam vne hie.

Cæterum ab huiuſmodi area frumentaria, areator dicitur, qui in ipſa area frumentum terit & exſpicat. Columella, Atque hoc ſupremum areatorũ emolumentũ

percipiendorum ſeminum, quæ terræ crediderat. Vulgus noſtrum uocat vn bateur en granche.

Eſt & area, publicus in ciuitate locus, in quem propter amplitudinem & planitiem, negotiorum cauſa populus commeare ſolet: in quo etiam merces & uictus publici diuenduntur, uulgus noſtrum plateam uocat, vne place: *cuiuſmodi conſpicitur Venetiis iuxta ædem D. Marco ſacram, & Lutetiæ multis in locis. Suetonius Tranquillus, Forum de manubijs inchoauit: cuius area ſuper ſeſtertium millies conſtitit. Itaque eleganter aream Malberti, aream Grauiæ, aream cœmiterij D. Ioannis, pro plateis dicemus, ut id etiam obiter adnotatum ſit puerorũ cauſa. Gell. lib. 20. cap. 1, Ad eam fortè in area Palatina, cùm ſalutationẽ Cæſaris opperiremur, philoſophus Phauorinus acceſſit.*

Area uerò, ſiue areola potius in hortis fit ad diſtinguenda ſemina à ſeinuicem, ut uiolas ab oleribus: item herbas odoratas, ab ijs quæ minus odoratæ ſunt, & iuſculis condiendis aut acetarijs faciendis magis idoneæ. Fitque terra prius optimè ſubacta. Columella, Cùm terram bene ſubegeris, areolas facito. Hinc diſſerere ſemina in areolas aptè & eleganter dixit idem author lib. 11. ca. 2, Tum etiam baccas lauri & myrti, cæterarúmque uiridiũ ſemina, in areolas diſſerere præceperũt. Varro de ling. lat. Nam ut olitor diſſerit in areas ſui cuiuſque generis res, ſic in oratione qui facit, diſertus eſt. Palladius ſpatia hortorum areas appellare uidetur: Hoc menſe (nempe Septẽbri, inquit) ſpatia hortorum, quæ per uernum ſeminibus impleturus es, altè tribus pedibus paſtinare debebis. Noſtri aream uulgò uocant vne planche, *à planitie. Plana enim area eleganter dicitur à Palladio, cùm de intubis*

loquitur, pro diligenter æquata & complanata: aut etiam ampla, propter numeroſas radices. Dicitur & area quibuſdam à quadrata forma, vn carreau *. ſed hæc nimis uulgaria ſunt.*

Puluini (mea quidem ſententia) uidentur hoc ab areis differre, quòd molliores ſint, & ueluti fimo ſuper ipſis areis coacto tanquam tori inſtruantur, ad ſuperponenda ſemina quæ uberius terræ alimentum deſyderant: quæque propter ſui frigiditatem mollioribus & calidioribus fomentis opus habent, quales ſunt pepones & cucumeres: quibus etiam aſſidua irrigatione eſt opus. Fiebant enim puluini ad eorum ſimilitudinem, in quibus ſedemus, quo mollior eſſet ſeſſio, etiam ipſis herbis, & minus infeſtarentur hyemis aquis, quemadmodum inquit Columella lib. 11. Quòd autem in areis uel ſuper areis puluini interdum componerentur, docet idem author lib. 3, Omnium (inquit) generum ramos circa Calend. Martias in hortis per puluinos arearum diſponere conuenit. nomen autem adhuc uulgò retinet: appellamus enim puluinum, vne couche, *quaſi torum dicere uellemus cum Plinio lib. 19. cap. 4, Fimum, inquit, tres pedes altè cum terra miſceri, areis diſtingui, eáſque reſupinis puluinorũ toris ambire, ſingulis tramitum ſulcis, qua detur acceſſus homini, ſcatebriſque decurſus. Eſt igitur puluinus, areola terram elatam inter duos ſulcos complectens, in qua ſemina obruuntur, quæ in agris porca à porrigendo appellatur. Varro lib. 1. de re ruſtica, cap. 35, Violaria in fundo facere non eſt utile, ideo quòd neceſſe eſt è terra ad ea obruenda puluinos fieri, quos irrigationes, & pluuiæ, & tempeſtates abluunt, & faciunt agrum minorem. Atque hæc de puluinis.*

Interualla autem appellabimus, eos ueluti ſulcos & tramites, ut inquit Plinius, qui inter quaſlibet areas fiũt, ut circunquaque diſcurrere poſſit olitor, uel qui ipſius horti curam & delicias, diligenter cõtemplari uolet: præterea etiam ad aquarum decurſus. areæ enim ipſæ in interuallis ſeſe expurgant. Cato, Cùm deformabis areas, interuallum facito inter eas.

AREARVM DISPOSITIO.

Veniamus nunc ad ipſarum arearum deſcriptionem: hoc eſt, enarrationem eorum florum, herbarum, & plantarum, quæ in his conſeri & ſeminari ſolent. Quam rẽ ut breuiori & faciliori compendio exequamur, neceſſe eſt nos primùm ipſarum ueluti quandam diuiſionem facere: nempe ut cuique areæ ſuas herbas proprias adſcribamus, quas etiam ſuo ordine enarrabimus: deinde uerò ad minus generalia progrediemur.

Faciemus igitur in horto noſtro quatuor areas, in quibus omnes herbas & flores hortenſes complectemur.

Primam autem aream, coronalem appellabimus, nempe in qua deſcribemus herbas, & flores maximè coronarios: hoc eſt, quibus puellulæ ſuas corollas & ſerta, aut faſciculos contexere ſolent.

Secundam, uocabimus odoratam, in qua omnes alias herbas ſuauis & grati odoris recenſebimus, quæ in hortis reperiri ſolent: præter eas quibus coronæ fiunt. Quo in loco etiam annumerabimus eas, quæ non ſolùm folia, ſed & radicem odoratam habent.

Tertiam aream dicemus olitoriam, in qua duos puluinos faciemus: unum, qui acetarius dicetur: complectetur

enim eas herbas, quibus acetaria condiri ſolent. alterum, qui condimentarius uocabitur: in eo enim conſerentur herbæ, quibus in condiendis iuſculis utimur, uel ad ſaporem conciliandum, uel etiam ad purgandam, aut aſtringendam aluum.

Quartam uerò appellare licebit eſcariam, nempe in qua eas herbas conſeremus, quæ edules ſunt, & quibus per certa anni tempora aut crudis aut coctis ueſcimur. Hæc uerò duos etiam puluinos habebit. Alterum earum herbarum, quarum fructibus alimur, aut pro cibis uti poſſumus. Alterum autem earum quæ radices eſui optimas nobis præbent, & quas pro deliciis habemus. Sed iam ad primam aream tranſeundum.

AREA CORONALIS.

Prima igitur area, ut iam diximus, coronalis appellatur, quæ flores & herbas coronarias complectitur. In hortis enim ſeri etiam coronamenta iuſſit Cato, mirabili maximè florũ uarietate, inquit Plinius. Quæ omnia priuſquam explicemus, commodum erit, aliquid de ipſis coronamentis & ſertis ac faſciculis dicere, quáque ratione ab antiquis fiebant.

Coronamenta triplici ratione apud antiquos fieri ſolere, Theophraſtus author eſt: quemadmodum apud nos quoque uidemus in iis corollis puellaribus, quas illæ uocant des chappeaulx. *Aut enim floribus odoratis fiebãt, & uiolis iis quæ leucoiorum nomine comprehenduntur,* des giroflees. *Aut floribus quæ ſine odore eſſent: ut Iouis flore, quæ Græcis* διὸς ἄνθος *dicitur,* des coquelourdes. *Item etiam cyano, herba quæ à cæruleo colore no-*

men habet, uulgò blaptiſecula, des aulbiſſoins. *& permultis alijs floribus eiuſcemodi. Aut etiam fiebant coronæ folijs odoratis, ut abrotono, maiorana, roſmarino, & ſimilibus. Plinius autem tantùm duo coronarum genera ponit: aliàs enim dicit floribus, aliàs folijs fieri ſolere.*

Coronæ hybernæ, chappeaulx d'hyuer, *fieri etiam ſolebant antiquitus, quemadmodum & hodie apud nos fiunt, ramẽto è cornibus tincto, cũ terra flores negat.* Plin.

Corolla, vn chappelet, *propter gracilitatem nominata. fiebántque etiam antiquitus corollæ laminis æreis inauratæ & inargentatæ. Quinetiam Craſſus diues, primus argento auróque folia imitatus ludis ſuis corollas dedit: quas qui inn*ecterent, *corollarij & coronarij dicebantur,* des chappeliers.

Nectere coronam, faire vn chappeau. *Plinius libro* 21. *cap.* 3, Nec *nos nunc ſcilicet coronas nectemus.*

Coronariæ cuiuſdam meminit Plinius *ſuprà ſcripto loco, quam* Glyceam *appellat: quæ in primus ob ſingularẽ texẽdarũ coronarũ artẽ ſtephanoplocos appellata eſt, quo nomine* Græci *coronariam intelligunt,* vne chappeliere.

Strophia & ſtrophiola, pro tenuibus coronis aut ſertis idem author poſuit, ἀπὸ τοῦ στρέφω, *quod eſt uerto: iiſque coronis maximè utebantur ſacerdotes.* Cic. de *aruſp. reſp.* A *ſtrophio, à pſaltrio, à flagitio, à ſtupro eſt factus repentè popularis.*

Serta, inquit Plinius, *cùm è floribus fierent, à ſerendo ſeruiæ appellatæ ſunt: nempe à ſertis, & digeſtis inuicem floribus frondibúſque, ex quibus ab initio fieri coronæ primùm cœperant. Applicabãtur autem huiuſmodi ſerta, hoc eſt coronæ frondeæ, templis & ſepulchris, aut etiam bacchantium capitibus.* Virgilius, *Sertíſque recentibus*

halant. Idem de Sileno,

Serta procul tantùm capiti delapſa iacebant,

Et grauis attrita pendebat cantharus anſa.

Vnde intendere locum ſertis dixit idẽ author 4. *AEneid. pro circũligare ſerta per aliquem locum, honoris & decoris gratia: quemadmodum profeſtis diebus in ædibus ſacris fieri apud nos ſolet.*

Faſciculus florum, vn boucquet de fleurs. *Cicero lib.*3. *Tuſculanarum quæſtionum, Faſciculum ad nares admouebis, incendes odores, & ſertis redimiri iubebis, & roſa. Quo in loco quidam faſciculum interpretantur pro ſudariolo (ita enim appellauit Liuius linteolum, quo faciem abſtergimus, & nares expurgamus,* vn mouchoir.) *Sed id mihi non ſatis uidetur rationi conſonum. faſciculus enim per ſe, res inuicem & in unum colligatas ſignificat: unde faſciculum literarũ dixit Cicero, pro multis literis ſimul colligatis,* vn pacquet de lettres. *Quæ res me mouet, ut etiam rectè appellare poſſimus faſciculum florum, pro floribus inuicem colligatis, quos odoris gratia nonnunquam circunferre ſolemus: quod etiam à nonnullis olfactoriolum eleganter appellatum eſt.*

SED *iam ad ipſorum florum deſcriptionem ueniendum: ac primùm de odoratis, deinde uerò de ijs qui odore carent, tametſi in coronis ueniunt, dicendum.*

Leucoia, leucoiorum, des girofleés : *propriè quidem, hoc eſt, ex ipſius uocabuli ſignificatione, de uiolis albis dici deberet: id enim Græca dictio ſonare uidetur* λευκόϊον: *Sed tamen ad alios flores eiuſdem generis etiam refertur. quanquam aut rubri, aut lutei interdum ſint: ſed luteæ uiolæ, inquit Dioſcorides, præcipuus eſt in medicina uſus. Has autem omnes uiolas uulgus noſtrum uocat*

des violiers:*de quibus tempus eſt ut ſeorſum dicamus.*

Leucoion candidum,des violiers blancs , ou des giroflees blanches , *ea eſt uiola quam uulgò quidam gariofilatam albam uocant .Quod nomen, quanquam ineptum uideatur,ut bis idem repetitum quiſpiam iudicet:eo tamen loquendi genere uſus eſt Columella lib.10, Candida,inquit,leucoia,& flauentia lumina calthæ.*

Leucoion luteũ,dès violiers iaulnes, *uulgus pharmacopolarum, ut prius diximus, uocat uiolam Cheiri :frequentiſſima eſt hæc uiola ſuper antiquis muris ac tectis.*

Ios Græcis , Latinis uiola, de la violette:*eſt propriè quam uiolam nigram, aut purpuream, aut martiam uulgò uocamus.nigra quidem appellata, quòd purpureo colore adeò tincta ſit, ut nigreſcere uideatur. Quidam uiolam quadrageſimalem uocant, alij matrem uiolarũ. Sunt autem eius generis aliæ quidem duplices , quæ ſatione fiunt,& odoratæ ſunt:aliæ ſimplices,quæ agreſtes ſunt, & admodum ſuauiter olent: aliæ ab ipſa natura albæ proueniunt,tam ſylueſtres quàm ſatiuæ.*

Heſperis,uiola à nobilitate Gallica dicta,Græco nomine inuento (inquit Theophraſtus) quòd noctu fragrantius ſpiret quàm interdiu. noſtris uocatur giroflee, *quòd caryophylli odorem naribus repræſentet longè uiola alba fragrantiorem:qua dote inter coronamenta uenit.*

Sed quando de uiola nobis eſt ſermo,ſubit hoc loco, ut dicam quod mihi inter legendum occurrit, Varronem de re ruſt. uiolam pro omni uiolarum genere accepiſſe, Et apricis(inquit) ut ibi uiolam ſeras & hortos facias. Atque hinc uiolaria ab eodem appellata libro primo de re ruſtica,capite triceſimoquinto,pro loco, uel parte aut area horti,uiolis & floribus conſita: Violaria,inquit,in fundo

facere non eſt utile, ideo quòd neceſſe eſt è terra ad ea obruenda puluinos fieri, quos irrigationes, & pluuiæ, & tempeſtates abluunt, & faciunt minorem agrum. Sic Virgilius quarto Georgicorum, Irriguúmque bibant uiolaria fontem. Eadem etiam floralia, à florum multitudine eidem authori appellantur: Nec minus, inquit, ea diſcriminanda in conſerendo, quæ ſunt fructuoſa, ab ijs quæ ſunt propter uoluptatem, ut quæ pomaria & floralia appellantur.

Viola altilis Barbaro ea eſt, quam uulgus noſtrum uocat des armoiries. Dioſcorides & Plinius uettonicam coronariam appellare uidentur. Quidam etiam Britannicam uocauere, quòd in Britannia ſit frequens.

Inter huius generis flores annumerandi ſunt, quos Itali caryophyllos uocant ab odore, noſtri des oeillets: tantùm hoc intereſt, quòd ſatione & cura olitorum tum odorem ac coloris uarietatem, tum etiam foliorum magnitudinem ac formam acquiſiuerunt. Caueto autem ne cum uulgo, huiuſcemodi florem hyacinthum appelles. Eſt enim hyacinthus Græcis, quod Latini uaccinium appellant, cuiuſmodi memini me uidiſſe in noſtris pratis Gallicis: creſcit enim unà cum ſatyrio: ſed odoratiſſimum florem gerit, propemodum odore ſimilem uiolæ altili, ſed uehementiorem: & colore ac foliorum ordine differt à ſatyrio, éſtque radice bulboſa.

Congeneres uettonicæ flores ſunt quos uulgus uocat des barberies, aut des armoiries. Betonicam alteram putat eſſe Ruellius. ea ſua ſpōte magis creſcit q̃ prima: eſt etiam magis inculta, ut quæ in parietinis conſpiciatur.

Narciſſus etiamnum apud Italos in hortis eſt frequentiſſimus, noménque integrum apud eos retinet. dictus

autem flos, ἀπὸ τῆς ναρκης, hoc eſt à ſopore & torpore, quòd eius odor, ſi diutius naſo admoueatur, tandem mentis torporem inducat. Omittam hoc loco fabulam egregij illius pueri, quem in herbam ſui nominis conuerſum à dijs fuiſſe poetæ fingunt: cuius rei qui plura deſyderat, habeat in promptu Ouidij Metamorphoſin. Cæterũ quãdo hæc herba apud nos ſatis eſt infrequens, ut apud Italos autumnalis uiola, eius deſcriptionem ſubnectemus: Eſt autem dodrantali altitudine, folio porraceo, multò tenuiore & minore: caule herbaceo, glabro & cõcauo, altitudine ſupra dodrantem: flore albo, in medio croceo, & in aliquibus purpuræ aſpectu: qui ut plurimùm in coronamenta uenit, calicémque ueluti purpureum habet, radicem bulboſam. Cætera requirito ex Barbari corollariis in Dioſcoridem. Plinius duo Narciſſi genera facit. Theophraſtus florem huic eſſe nigrum ſcribit: atque id de ſemine ipſo, quod nigrum & prælongum eſſe conſtat, intelligendum eſſe Barbarus putat.

Calendulam, noſtri uocant du ſoulci, *quaſi ſolarem, cum Cornelio Celſo, aut ſoliſequium, aut heliotropion dicere uelint. Quæ tamen an re uera ita appellari debeat, planè ignoro: nam ut hæc quidem herba cum ſole ſeſe circumagere uidetur, ita permultos habet eius proprietatis flores ſibi ſimiles. Præterea quod à Dioſcoride ſcribitur heliotropion, id etiam ſcorpiuron, hoc eſt, ſcorpionis caudã, ſeu ſcorpioctonon, quòd ſerpentes enecet: item etiam uerrucariam, quòd trita herba uerrucas ſanet, appellari certum eſt. Quæ omnia noſtræ calendulæ haudquaquam conueniunt. Cæterum flos ſubflauus & luteus, quem hîc deſcribimus, propriè quidem calendula appellatur, quod nomen adhuc hodie Itali uulgò retinuerunt: appellant*

enim illi, florem omnium menſium, fior d'ogni meſe, *quòd quolibet menſe & quibuſlibet* Calendis *ſponte renaſcatur tam hyeme quàm æſtate. Quibuſdam tamen leontopodion appellatur: caltham eſſe contendit noſter* Ruellius.*uiolam autumnalem quidam uocant.*

Baccharis, *herba fruticoſa, qua faſcinum depellitur: addíque ſolebat in coronis apud ueteres.* Vnde Virgilius,

-*& bacchare frontem*

Cing*ite, ne noceat uati mala lingua futuro.*

A*ſpera folia habet, magnitudine inter uiolam nigram & uerbaſcum: anguloſus illi caulis eſt, cubitali altitudine aliquatenus aſper, adnata multa habens: florem autem gerit ex albo purpuraſcentem, odoratum: radix eſt illi nigro ueratro ſimulis, odore ferè cinnamomi.* Ac *nequis putet nos bacchare carere, ſanè frequentiſſimam reperimus in margine fluminis* Matronæ, *in agris* D. Mauro *iuxta* Pariſios *uicinis, ſed nomen uulgare nobis ignotum eſt.* Caueto *autem diligẽter, ne pro baccharis dicas bacchar: eſt enim bacchar, ea herba quam uulgus noſtrũ metathe ſi literarum, ac diminutionis ſyllaba addita uocat* du cabaret, Græci *aſarum appellant: éſtque folio hæderæ, ſed* rotundiore. Eius *folio, carpo admoto, utuntur noſtræ mulierculæ ad febris ardorem depellendum.*

Exig*it hic locus, ut etiam de lilijs pauca diſſeramus, quando & quoddam liliorum genus in coronis uenire ſolet, & omnia liliorum genera ſunt odorata.*

L*ilium itaque, quod* Theophraſtus λείριον *etiam uocat,* Græci Crinon *appellant,* du liz: *ex* Iunonis *lacte natum quidam perhibent, reſperſa terra, dum* Hercule *dormientis uberibus admoto, mox poſt ſuctum digreſſo, lacte fluxit: ideóque à quibuſdam* Iunonis *roſa dicitur.* Fiunt *etiã*

lilia purpurea arte hortenſi, maceratis in fæce uini ſcapis, antequam ſerantur, menſe Martio: *& in ſcrobe circunfuſis eadem fæce.* Sunt *& lilia rubra, à purpureis, ut opinor, differentia: nam ſponte in montibus* Patauio *uicinis, huiuſcemodi florem creſcentem uidimus.* Cui *etiam ſimiles uiſuntur hodie in horto* Gaſparis *à* Gabrielis *uiri inter nobiles* Patauinos *lõge nobiliſſimi, & omnibus animi atque ingenij dotibus admodum inſignis.* Cui *præter omnium bonarum ac liberalium artium perfectam cognitionem, hoc etiam laudis & gloriæ acceſſit: quòd omnes facultates ſuas (quibus inter cæteros contentiſſimus uiuit, nihil ut amplius expetat præter id quod habet) in hortuli ſui diligentiſſima cura inſumat: neque uerò aut pecuniis aut diligentiæ parcat, ut omnibus etiam rariſſimis floribus ac fructibus, ex remotiſſimis orbis partibus aduectis, abundet: hanc ſibi laboris ſui extremam gloriã proponens, ut doctos omnes iuuet, & frequentem cum ijs de plantarum cognitione ſermonem habeat: ſe denique fœliciſſimum ratus, ſiquando aliquid, quod nobis ignotũ fuerat, ante oculos proponat.* Sed *ad rem.*

Eſt *& aliud liliorum genus, quod lilium agreſte aut ſylueſtre uocatur, aut etiam lilium marinum,* Græci Crinon *agrion, & hemerocallen uocant: cuius flos in coronis præcipuus habetur, ſerebatúrque in hortis apud antiquos eius rei gratia.* Folium, *inquit* Dioſcorides, *& caulem habet lilij, porraceo colore, flores in caule per ſingulos exortus terni, aut quaterni erumpunt, lilij dimſura: poſtquam dehiſcere cœperunt, colore perquàm pallido, radice bulboſa.* Liliaginem *præterea appellant nonnulli, uel liliaſtrum, id lilium agreſte, quod nullum in medio crocum habet.*

Quòd autem nonnullis lilium conuallis,ſeu lilium cõuallíũ dicitur(de quo in Sacris literis multa: creſcit enim potiſſimùm in uallibus & receſſibus collium) id eſſe putat Otho Brunfeltius,quod nos uulgò uocamus du muguet.antiquis,quantum opinor,herbarum ſcriptoribus incognitum: tantùm enim duo folia habet, aut ad ſummum tria, polygonato ferè ſimilia, quod quidam uocant Sigillum Salomonis. Aliquibus tamen magis placet eam eſſe herbam, quæ Galeno & Dioſcoridi Bubonium uocatur,à bubone,hoc eſt glandula inflammata,cui adalligata herba plurimùm prodeſt: ſed cærulei floris eſt Bubonium.præterea circa florem folia habet ſtellatim decuſſata.Itaque minus conuenit deſcriptioni.

Iris ſiue flammula, des flambes, à cæleſtis arcus figura, quæ in florum coloribus cernitur, tum etiam à foliorũ ſimilitudine,quæ flammæ linguas referunt,dicta.Quinetiam nonnulli gladiolum etiam appellauere eadem ratione:unde in quibuſdam Galliæ partibus nomen adhuc retinet:uocant enim du glay. Radicem habet odoratiſſimam, quam uerno tempore in ſolis umbra ſiccatam, ac minutim conſciſſam,noſtri in capſis ſuis recondere ſolent, ut ueſtimentis gratiam odoris concilient.Cæterum quædam irus florem album gerit,quem cæruleo longè odoratiorem eſſe certum eſt.Reliqua ex Barbaro deſumito.Nũc autem ad alios flores coronales ueniendum, qui nullius odoris ſunt:ſed tantùm coloris uarietate & gratia oculos oblectant.

Calathiana,uulgò des ancholies,æſtiuas nectit coronas,pedali altitudine,herba folio turbinato,ſemper inuerſo,foris ſtriato, albo aut cæruleo. quapropter in coronamentis expetitur.ruſtici uocant uulgò des chauſſons.

Amaranthus

Amaranthus ſiue amaranthum, du paſſe velours, *quaſi flos immarceſcabilis dicitur : diutiſſime enim colorē retinet. Eſt autem flos ille ſpicatus quibuſdam magis, quibuſdam minus, admodum purpureus: aſpectu pulcherrimus, nullius odoris aut ſaporis, qui uino albo aut aquæ per horam immerſus, rubrum colorem adfert.*

Iouis flos, qui Græcis dios anthos dicitur, hoc eſt, Iouis flamma, uulgus uocat des coquelourdes, *colore tantùm commendatur, inquit Plinius, licet ſine odore ſit & coronarius, & obſeruatur ſemine, tamen æſtate floret, non autem per hyemem.*

Anemone, paſſe fleur, *uerbum ipſum ſonat herbam uenti, quòd eius flos, dum uentus flat, aperitur: dum autem minus, clauditur. Ruellius fremium uertit in Dioſcoride, quibuſdam tamen fenion uocatur. Eſt autem duplex, ſatiua quæ rurſus multiplex eſt. Puniceos habet aliqua flores, albidos aliqua, aliqua purpureos : folia coriandri omnes habent tenuiſſimis inciſuris diuiſa, ad terram inclinata, coliculos lanugınoſos. De hoc uide Dioſcoridis caput 167. uulgò id nomen retinet, quod ſuperius dictum eſt. Eſt etiam alia anemone erratica, quam uulgus uocat,* des coquerelles, *quæ primo uere creſcit, flore purpureo, quo noſtræ mulierculæ ſolent tingere oua, quæ uocant paſchatis,* les œufs de paſques.

Petilius flos, hactenus nobis ignotus, uulgò belueder *apud Italos: apud nos,* oeillets d Inde, ou de Turquie. *à Petilio Lucaniæ oppido, uel luco Romano: uel à Petilia nobili Romana dictus. autumnalis quidem flos perquàm illuſtris, uerſicolori luteo decorus, ut nihil præter odorem deſyderet, ſtriato calyculo, roſam imitante. Cæterùm minimè fugax eſt, herbáque ipſa, de qua proſilit, inter-*

dum arboreſcere uidetur, atque in altiſſimam magnitudinem aſcendere, ſed quotannis emoritur, nullúmque ſolum refugit.

Flammeam, Ephlogion Græci uocant: eam putat eſſe Ruellius, quam uulgus noſtrum uocat des menues penſees: apud Italos minus frequens eſt: folio mercurialis herbæ, per ambitum crenato, cauliculo triangulo intus cauo, leuiter ſtriato, ex interuallis geniculatim foliato. naſcitur coronis concinnandis, odore nullo quidem, ſed commendato colore. prorogatur uſque in autumnum. unde uiolam autumnalem quidam uocarunt, alij uiolam trinitatis appellari maluerunt, quòd tribus coloribus diſtincta ſit.

Conſolida minor, aliis ſymphytum minimum, des marguerites, quibuſdam etiam des paſquettes, ſimilis quidem eſt illi conſolidæ quæ in pratis paſſim creſcere ſolet: ſed hæc eſt ſatiua magis, & cultura elegantior apparet: cuius tamen parum meminerunt probati authores, ſed herbarij quidam uulgares. Nã ſunt apud Dioſcoridem tantùm duo ſymphyti genera: alterum petreũ, alterum ſymphytum ſimpliciter, quod intelligendum de maiore. Dicta conſolida, quòd eius folia coniunctas partes & cohærentes faciãt, quæ prius diſiunctæ fuerant. Symphytum autem petreum, dictum quòd in petris & locis ſaxoſis naſcitur: uulgus buglam uocat, du bugle. Eſt præterea aliud ſymphytum magnum, quæ conſolida maior uulgò dicitur, de la conſyre, folio hirſuto, anguſto, oblongo, ad linguæ bubulæ figuram accedente. cuius radix ui aſtrictoria eſt prædita: quæ ſi ollæ ad ignem imponatur cum diſſectis carnibus, eas conglutinet, & ex multis fruſtis, unam tantùm partem faciat. Eſt item alia conſolida, quæ media dicitur, ueteribus ignota: neque nũc

quoque omnibus cognita. Sed de coronarijs floribus ſatis. æquum eſt nunc ut ad aliam aream digrediamur, quæ odorata uocabitur.

AREA ODORATA.

Secunda hortuli noſtri area, odoratas herbas complectetur, quæ aut florem nullum habent, aut ſi quidem habeant, eo tamen non utimur in coronis, quin potius tota herba, quæ ex ſe ipſa ſuauem odorem refert. Itaque ab abrotono incipiemus.

Abrotonum, quod mas appellatur, uulgus noſtrum uocat de l'auroeſne: *ſarmentoſum eſt, amarum admodum, odore non uſqueadeò iucundo, minúſque album quàm fœmina, ſemine tenui ac numeroſo. Abrotonum autem fœminam, quidam chamæcypariſſum uocant, hoc eſt cupreſſum humilem: arboreſcit enim, & quandam ſimilitudinem habet cum ipſa cypariſſo arbore, ſed albius eſt: unde etiam uulgò nomen retinet,* du cyprez. *fruticat autem arboris ſpecie, foliis ſeriphij modo minutim inciſis: candicat circum ramulos. Quinetiam flores permultos gerit fulgoris aurei, atque in ſummo comantes. Eius autem ſapor & odor abrotano mari admodum proximus.*

Abſinthium uulgus uocat de l'aluine, *alijs appellatur* du fort, *propter inſignem amaritudinem: fortaſſis ob id quòd aloes ſaporem habeat, hoc eſt, amarum admodum. Quidam tamen nomen Latinum imitantes, uocant* de l'abſinſe: *non tam propter odorem conſeritur in hortis, quàm quia ſanitati commodum eſt.*

Sunt autem abſinthij tria genera. Aliud enim eſt Pō-

ticum appellatum, quod Græci *βαρύπικρον uocauere, quia minus ſit amarum : cuius paſtu pecora in* Ponto *felle carere creditum eſt.* E*ſt autem folio & flore multò minoribus quàm cætera abſinthia, habétque facultatem aſtringentem admodum, ſed parum amarum eſt: atque id eſſe puto quod uulgò abſinthium* Romanum *appellamus.* A*liud item eſt abſinthium marinum, quod & ſeryphium dicitur: nobis quidem ignotum, ſed tamen cuius ſemine quidam nos uti putauere, quam illi barbotinam uulgò dicunt: qua condita utuntur aduerſus infantium lumbricos.* C*rediderim tamen potius, id ſemen eſſe eius abſinthij, quod quidam* S*antonicum uocant, à* S*antone regione* G*alliæ, quæ uulgò uocatur* S*antonge, unde & herba ſantonica à* C*olumella eſt appellata: éſtque odore iucundo, ſapore minimum amaro.* C*æterùm, ut reuera dicam, id abſinthium, quo uulgò utimur, pugnat maximè cum deſcriptione* D*ioſcoridis.* N*eque uerum abſinthium audio apud nos reperiri: aut ſi reperitur, id quidem eſt apud* S*antones, aut circa* M*ontempeſſulanum.*

G*aleopſis quoque non ſuauis, ſed tetri potius odoris cauſa in hortis ſeritur, præſertim ijs, quorum peritæ rerum hortenſium mulieres curam habent: ea enim ſibi nonnunquam medentur: agripalmam uocant,* de l'agripaulme, *frutex eſt thyrſo ac fronde urticæ læuioribus, quæ detrita grauem fundunt odorem: flore purpureo, cacumine caulis aſpero.*

A*maracum pro maiorana, quæ & ſampſychus dicitur,* P*linius &* D*ioſcorides accipiũt.* G*alenus autem, ſampſychum quidem maioranam appellat, ſed amaracum aliud eſſe contendit: nempe idem cum ea herba quæ parthenium* G*ræcis, hoc eſt uirginalis, matricaria* L*atinis*

dicitur: quòd contuſa, matricis dolores ſanet: uulgus noſtrum uocat hanc herbam de l'eſpargoutte: *à guttis ſpargendis, quòd eius folia trita & admota ori & auribus in dolore dentium, guttas pituitæ ſpargant & eliciant tenuando. Eius herbæ deſcriptio proximè accedit ad arte-miſiam: quapropter à quibuſdam etiam parthenion appellata eſt. Sampſychus autem ſiue ſampſuchus, pro maiorana, quam uulgus uocat* de la mariolaine, *indubiè ſumitur: ſed & Columellam & Plinium & Varronem, item etiam Virgilium, Lucretium, & Seruiū, idem eſſe ſampſuchum cum amaraco aſſeruiſſe uideo: quapropter quid de hac re certi affirmē, neſcio. Ait enim Virgilius 2. AEneid.*

-ubi mollis amaracus illum
Floribus, & dulci aſpirans complectitur umbra.

Quo in loco Seruius pueri cuiuſdam meminit, quem regium unguentarium uocat, qui caſu lapſus, dum ferret unguenta, maiorem ex confuſione odorem creauit. Vnde optima, inquit, unguenta amaracina dicuntur. Sed hic poſtea in herbam ſampſuchum uerſus eſt, quam amaracū uocat Virgilius. Hæc Seruius. Columella uerò,

Grataque (inquit) iam ueniant hilari ſampſycha canopo.

De amaraco certè intelligit. Plinius item libro 12. cap. 11, idem eſſe unguentum ſampſychinum cum amaracino aſſerit, quod idem etiam facit Dioſcorides libro 1. cap. 67. Lucretius,

Aut amaracinis blandum, ſtacteque liquorem.

De illo oleo loquitur, quod ex maiorana fieri ſolebat: atque hinc prouerbium, Quid cum amaracino ſui? Quocirca in tanta uerborum controuerſia, cùm certi nihil affirmare poſſim, tantùm illud mihi ſatis fuerit explicauiſſe

& quid parthenion, & quid ſampſychus fuerit.

Artemiſia, de l'armoiſe, *ab Artemiſia, uxore Mauſoli regis, quæ ſibi hanc herbam uendicauit, dicta: quibuſdam magis placet ab Artemide Regina Cariæ, uel ab Artemide Diana, quòd inſtar Dianæ parturientes adiuuet. unde à Græcis parthenis, id eſt uirginalis, primò appellata eſt, quòd uirgo dea illi nomen dederit: mox autem (inquit Barbarus)* βασιλικὸν λαχάνον*, id eſt, regium olus appellauere. Duplex autem eſt Artemiſia: alia enim latifolia, quæ rurſus duplex eſt, prima eſt folio abſinthij maiore & pinguiore: altera ſpecioſior & pinguior. prima latioribus folijs & craſſioribus ramulis: altera tenuior, exiguo flore, tenui, candido, graui odore. floret hæc æſtate. Item eſt alia herbula exilis ſingulari ramulo, flore tenui, abũdante, & colore rutilo, quæ artemiſia monocaulon appellatur: uincit hæc odoris ſuauitate antedictam. Alia eſt tenui folio, à Græcis leptophyllos dicta: eſt enim folio multò minore, quàm altera, ſed odoris & ſaporis eiuſdem. Creſcit autem locis maximè ſabuloſis. Eſt præterea alia artemiſiæ ſpecies, quam Apuleius tageten appellat.*

Calamintha calaminthæ, ſiue Calamenthe calamenthes, ſiue Calamenthum calamenthi, quidam putant eam eſſe, quæ uulgò dicitur herba cati, de l'herbe au chat: *quòd eius odore uſqueadeò delectentur feles domeſtici, ut hac herba inuenta ſeſe circumuolutent, & eam diutius attrectent. Quod ſi eſt, ſanè erit tertia calaminthes deſcriptio, quæ in Dioſcoride reperitur, quam nonnulli eandem eſſe cum galeopſi putant. Secundum autem calamenthi genus, quod Dioſcorides nepetam ſiue nepitam à Latinis dici aſſerit, folio quidem eſt origani, odore iucundo, multò inferiore mentæ.*

Eſt autem triplex origanum ſiue origanus, nempe heracleoticus, ab Heraclia ciuitate Ponti, in qua eſt frequēs: habet autem folia hyſſopi, non tamen umbellam hyſſopi modo, rotæ figura, & in orbem circumactam, ſed multifidam, & uelut diuiſam: ſemen illi in ſummis uirgis non denſum, non durum. Secundum origanum, folio eſt prioris origani ſimile, ſed candidiore, & id onitis dicitur. Eſt & ſyluestre origanum, folia antedictorum habens, ramulos ſemipedales, graciles, umbellam anethi, in qua flores albi conſpiciuntur. Cæterum ſubortum eſt nouum origani genus, folio ſampſyci: id eſt, maioranæ officinis & herbariis cognitum, quo Occidui loco alliorum utuntur, uulgò mariolaine ſauuage, ou mariolaine d'angleterre. eſt enim, quantum ex ipſis Anglis intelligere potui, apud Britannos frequentiſſima.

Tragoriganum Dioſcoridi, & Heraclium origanum Plinio, collatis utrinque deliniationibus, in neutro ſatis exactè deſignatis, ea erit herba (inquit Ruellius) quam uulgus noſtrum nuper cœpit uocare du maſtic, ab odore. Fruticæ autem eſt ſerpylli uel origani, coliculis ramiſque non diſſimilibus, folijs ſampſuchi, flore paruo, odorato in umbella, in qua propendent incani hircorum uilli, unde ductum tragorigani nomen.

Menta uerò, de la mente, multiplex quidem eſt, à Græcis hedioſmos dicta, hoc eſt ſuaueolens. menta autem appellata, quòd ſuo odore mentem excitet. Sed quæ uera menta dicitur, du baulme, folio eſt puſillo, nigriore & longiore, caule rubro: neque adeò fruticat. Mentaſtrum autem, maior menta uocatur, hoc eſt, quæ caule altiore, & latioribus eſt folijs. Eſt & menta aquatica, quæ à Dioſcoride ſiſymbrium dicitur, & id duplex.

Sed ad noſtrum pulegium ueniamus, cuius eſt duplex genus: aquaticum unum, alterum montanum. Aquaticum uulgò pulegiũ regale dicitur: montanum uerò multis polium, folijs multò antedicto minoribus, flore cæruleo, caule recto, dodrantali, in quo differt à ſerpyllo. Græci glichon uocant. Aquatico autem pulegio ſimilis quædam planta in montibus & ſiccis locis creſcere ſolet, quæ polium montanum appellatur, du pouliot ſauuage: *folio ſerpylli, ſed paulò latiore, flore cæruleo: apud eum collem Lutetiæ uicinum frequens qui Eritius dicitur.*

Coſtus uel coſtum, uidetur quidem aliquantulum referre, & uel ex ipſo nomine conuenire huic plantæ, quã uulgus noſtrum uocat du coq: *eſt enim amara & odorata. Cæterùm alijs rebus haud ſatis refert deſcriptionem Dioſcoridis: quapropter commodius fortaſſe fuerit, ſi uulgarem plantam noſtram pſeudocoſtum appellemus: nam & Ruellius potius eam eſſe dicit, quæ ſiue ſiliquaſtrum, ſiue piperitis ab antiquis appellata eſt. Cæterum tria coſti genera fecit Dioſcorides, ſolis natalibus tantùm inter ſe differentia: fuit enim Arabicus, Indicus & Syriacus coſtus: Plinius uerò nigrum & album coſtum facit.*

Hyſſopus ſiue hyſſopum, de l'hyſope, *inter odoratas herbas etiamnum annumerabitur, quanquam tamen iuſculis condiendis etiam commoda ſit: ſed & floris cærulei iucunditate coronamentis prodeſt: habet autem odorẽ ſatis acutum. Plinius lib. 25. cap. 11.*

Nardus Celtica, ea eſt, authore Marcello, quam hodie lauandulam uocamus, de la lauande. *dicta quidem Celtica, non quòd creſcat, aut frequens ſit in noſtra Gallia circa Alpes: ſed in Liguriæ montibus circa Genuam, in*

Gallia comata, uerſus Apenninum montem: item etiam in Pannonia. Lauandula autem dicta, quoniam magnum uectigal Genuenſibus mercatoribus præbet, quotannis in Africam eam ferentibus, ubi lauandis fouendíſque corporibus Libes ea utūtur: nec niſi decocto eius abluti, mane domo egrediuntur. Hæc Marcellus in Dioſcoridem.

Ozimon, regia herba, ſiue baſilica aut baſilicon à Liguribus uocata, du baſilic, *fragrantiſſimi & uehementiſſimi odoris, unde nomen accepiſſe credimus, nempe à uerbo Græco ὄζω, quod ſignificat* redoleo. *Ocymon autem (ne quis fallatur) ab ὠκὺς dictum,* hoc *eſt, à celeritate naſcendi, eſt* id *quod in tritico & ſegetibus ſuccreſcit, ac ſæpius ipſas ſegetes ſuffocat: uulgus noſtrum uocat* de la dragee aux cheuaulx: *éſtque lenticula & uicia ſimul commiſta. Ocymum, inquit Varro libro primo de re ruſtica, capite tricesimoprimo, dictum ab ὠκὺς, quod eſt celer. quia aluum bubus citet, & ideo ijs datur, ut purgentur.*

Ocymaſtrum Latini uocant eam herbam, quæ Dioſcoridi dicitur acinos. uulgus noſtrum uocat du baſilic ſauuage, *quòd planè ocymum imitetur. tenuibus enim ſiccíſque ſurculis eſt, ocymo ſimilis, odorata, ſed hirſutior: qua etiam coronæ factitantur. unde Plinius acinum & coronarum cauſa & ciborum ſerere AEgyptios tradit, epimetron uocat Theophraſtus.*

Saluia Latinis & Plinio, Græcis eleliſphacos, de la ſauge, *dicta quòd ſaluos nos ſeruat & efficit. Eſt autem duplex: maior, quæ & latifolia dici poteſt, uiréſque minus efficaces habet: & minor, quæ uulgò frāca dicitur*, de la ſauge frāche, *à Theophraſto ſphacel⁹ appellata: quæ à multis putatur eſſe lauādula*, de *qua prius dictū eſt: quā*

quidam nardum Celticam *putarunt, cùm potius pſeudonardus dici debeat.*

Satureia, de la ſarriette, *quibuſdam etiam Thymbra appellatur, à qua Thymbræum Apollinem cognominatum putant: frequentior in iuſculis quàm ſertis aut coronis.* Ouidius,

Sunt qui præcipiant herbas ſatureia nocentes
Sumere. Columella *autem Thymbram à ſatureia ſeparat. De hac uerò Plinius lib. 19. cap. 8. Eſt & alia thymbra perpetuò uirens, uulgò appellata*, ſarriette d'angletere, *facultate multò calidiore quàm prior, foliíſque ſimilibus, ſed ſtrictioribus & longioribus paulò, atque in ambitum ſerratis. Quam plãtam memini me uidiſſe in horto ampliſſimi* Cardinalis *Pariſienſis.*

Ruta, de la rue, *quam Græci peganon uocant.* Duplex *eſt, mas & fœmina. Plinius lib. 20. cap. 13. Eſt item ruta ſatiua omnibus nota, quæ odore & guſtu, peſtilenti aeris inſpirationi medetur: præterea etiam agreſtis ruta, quæ à pharmacopolis armel uocatur, Arabico nomine, éſtque tetri admodum odoris.*

Tanacetum Plinio, ea eſt herba quam uulgò uocamus de la tanaiſie, *ne quis fortaſſe putet eam eſſe quæ atanaſia dicitur* Dioſcoridi: *illa enim eadem eſt cum ambroſia, quam antiqui cibum deorum fuiſſe confinxerunt, unde etiam immortalitatem præbere dicta eſt.*

Chamæmelum, de la camomille, *quòd eius mali, quod curtipendum uel capendutum uocamus, odorem habeat, Græcis anthemis dicitur. Cuius ſunt tria genera, floribus tamen inter ſe diuerſa.*

Thymus, uel etiam thymum, du thym, *apum melliferarum pabulum. unde Virgilius,*

Du'mque thymo paſcentur apes, dum rore cicadæ.

Sunt autem eius apud Hermolaum Barbarum genera duo: candidum, quod radice eſt lignoſa, & in collibus naſcitur, ęſtque omnium optimum: alterum nigricante flore, minoris pretij.

Eſt etiam epithymum ſiue epithymus, quo thymi cuſcutam conuertere poſſumus: dictum, quia thymo ſuperfloreat. Cuſcuta enim, ſiue conuoluulus Dioſcoridi, ſi ramos thymi in hortis uicina apprehenderit, ſeſe ita circunligat ipſi thymo, ut etiam ab ipſa eadem thymi radice nutrimentum ſibi familiare accipiat, atque etiam floreat quemadmodum ipſe thymus, & uires etiamnum ſimiles à thymo mutuatur: interdum quidem maiores & uehementiores, quod idem aliquando facit in hyſſopo & ſaluia.

Praſium Græcis, marrubium Latinis, quod nomen etiam uulgaris ſermo retinet, du marrubium. *Duplex quidem eſt: album, quod odore eſt iucundo, ſapore amaro: hinc obſtructiones potentiſſimè liberat. Aliud uerò nigrum, odore fœtido, & folijs non uſqueadeò albis, Græci appellant balloten, nos marrubium commune, uel marrubiaſtrum: creſcit enim paſſim in agris circa margines itinerum: utrunque autem marrubium, præſertim ballote, folia mentaſtri habet, ſed paulò maiora. Eſt aliud praſii genus Theophraſto, quod eſt folio herbaceo, & inciſuris altioribus, ſerratis, reliqua autem candido praſio ſimile: ſed hoc Theophraſti praſium officinæ uocant praſium uiride. Stachys, frutex marrubio ſimilis, paulò tamen longiora habens folia & plura: præterea modicè hirſuta & dura, iucundi odoris ſaluiam montanam, & mollem ſaluiam & nauiculam uocant.*

Meliſſophyllon, uel meliphyllon, de la meliſſe, *dictum à Græcis quaſi folium apium & melleum, ſiue mellitum folium, Latinis apiaſtrum. non quòd ſylueſtre ſit apium, quemadmodum mentaſtrum, ut Valla exiſtimauit, ſed quòd apibus iucundiſſimum ſit: unde hac herba ſolent confricare aluearia ipſi ruſtici, ſiquando apes reuocare cupiunt, dum aufugerunt: quemadmodum etiã dum cupiunt eas exire, cõfricant ea herba quæ cotyla fœtida appellatur. Cæterùm id apiaſtrum etiam à Latinis citrago nominatur, quòd trita malum citreum oleat, quod uulgus uocat* vn citron.

Orminum ſiue etiam horminum, de la toute bonne, *Plinius putat eſſe quam Latini cuſcutam, hoc eſt, ſylueſtrem aſparagum uocant. Eſt autem horminum, hortenſe & agreſte. Hortenſis autem hormini folia ſunt latiora & albiora, agreſtis nigriora & ſtrictiora, utriuſque caulis quadrangulus. Quidam tamen negant id olus hortenſe, quod horminum uocamus, eſſe uerum horminum: cuius opinionis eſt epiſcopus Megalonenſis, uir cùm multarum rerum cognitione inſignis, tum maximè de herbariæ rei ſcientia bene meritus. Sed ut ad rem redeamus, hortenſis hormini flore & ſemine in dolio uini, dum adhuc feruet, impoſito, aiunt gratiam maximam conciliari ipſi uino, & guſtum referre uini odorati & Cretici, quod uulgò maluaticum uocant.*

Anethum, de l'anet, *marathro ferè ſimile conſpicitur, umbellámque odoratam gerit, floribus luteis undique refertam, quos ſiccatos in ſole, & capſis ſuis impoſitos, noſtræ mulierculæ in ſummis deliciis habent, ad ueſtium odorem, atque etiam linteorum. Sed nunc ad aream olitoriam ueniendum.*

AREA OLITORIA.

Tertiam hortuli noſtri aream, olitoriam appellabimus, nempe in qua uarij generis olera reperiuntur, quibus tum in acetarijs, tum etiam in iuſculorum condimentis utimur. Quapropter duos eius areæ puluinos faciemus. Alterũ quem acetariũ uocabimus, in quo herbas eas recẽſebimus, quibus crudis, & oleo, aceto ac ſale conditis ueſcimur, præſertim æſtate. Alterum quem condimentarium dicemus, in quo eas etiam referemus, quibus in condiendis iuſculis, uel ad ſaporis gratiam, uel etiam ad uentrem ſoluendum utimur. Ac primùm de acetarijs dicendum.

PVLVINVS ACETARIVS.

Primùm igitur declarabimus quid acetarium: deinde uerò ad eas herbas, quibus acetaria fiunt, ueniemus.

Acetarium, vne ſalade, *ab aceto fortaſſis deductum eſt, quòd herbæ ipſæ cum aceto & ſale edantur: quemadmodum ſalita uulgò, tum apud nos, tum etiam apud Italos appellatur à ſale. Plinius uerò ab accipiendo acetarium deduci uidetur innuere lib.19. cap. 4,* Horti *(inquit) maximè placebant, quia non egerent igni, parcerentque ligno. Expedita res, & parata ſemper: unde & acetaria appellantur. Itaque ab accipiendo deduci uidetur, quòd ex ipſis hortis expeditæ herbæ & paratæ ſemper in uſum noſtrum à nobis accipi poſſunt. Iam ad ipſas herbas deſcendamus.*

Lactuca, quam Græci Thridacem uocant, laictue. *Dicta (inquit Palladius in Ianuario) quòd abundantia*

lactis exuberet, quod quidem lac uentrem leniter moue-re dicebatur: unde apud ueteres in primis epulis ueniebat. Martialis,

Prima tibi dabitur uentri lactuca mouendo Vtilis. Cæterum lactuca eſt agreſtis & hortenſis: agreſtis quidem alia eſt, quam nonnulli pro uera endiuia oſtendunt. Quædam uerò quæ chondrilla uulgò dicitur, atque ea eſt quæ materno ſermone à noſtris appellatur du lettron: *folio quidem cichorij, latiore tamen, albiore, & minus inciſo, ſed lacteſcit quemadmodum lactuca. Hortenſium autem lactucarum quædã ſunt ſeſſiles, criſpæ, & capitatæ, quas uulgus uocat,* des laictues a pomme: *quoniam dum percreuerunt, folia earum ueluti mali cuiuſdam ſpeciem rotundam præ ſe ferunt. quædam altè aſſurgunt, & eæ quidem omnes, dum grandiores ſunt, amareſcunt. Eſt etiam lactuca criſpi folij, inquit Columella cap.3.lib. 11. quæ Ceciliana & Betica dicitur, à regionibus in quibus creſcit.*

Seris Græcis, ea eſt quam Latini intybum, ſiue intybam, ſiue intubum uocant, nos uulgò ab intybo nomine corrupto uocamus de l'endiue. *Vnde prouerbiũ ab eius amaritudine deductum, Intyba ſucceſſit ambroſiæ. Eſt enim, inquit Virgilius, amaris intyba fibris. quæ tamen eradicata, & terra obruta, amaritudinem deponit: id enim ab olitoribus didicimus. Eadem herba Celſo uocatur etiam ambubaia, & quibuſdam Italis ſcariola. Eſt autem duplex, ſatiua & agreſtis. Satiua, rurſus etiam duplex, latifolia, quã cichorion domeſticum uocamus: anguſtifolia, quæ (ut prius dixi) endiuia uulgò dicitur, nomine corrupto ab intybo. Erratica uerò, ſiue agreſtis intyba, proprio nomine cichorion appellatur,* de la chico-

ree: *quam etiam ab inſigni amaritudine* Græci *picrida uocauere. eſt autem duplex, quemadmodum prior.*

Hieraciam *maiorem uulgus noſtrum uocat luteam, uel croceam cichoream, à ſimulitudine quam habet cum intybo. nanque caulem emittit aſperum, ſubrubrum, ſpinulis horrentem, intus cauum, folia ex interuallis rariuſcule laciniata, flores in oblongis capitulis luteos.* Hieraciā Græci *uocant, quoniam accipitres ſcalpendo eam, ſuccóque oculos tingendo, obſcuritatem diſcutiant.*

Hieraciæ *minori etiam uulgus noſtrum cichorij aut intybi nomen dedit: uocant enim ruſtici* de la cichoree ou endiue ſauuage. *nam folia ex interuallis habet diuiſa, cauliculos teneros, urentes, in quibus flores lutei circinantes emicant.*

Cicerbitam Latini, *atque adeò* Columella, Græci *ſonchon, appellant quandam intybi ſiue ambubaiæ ſpeciē, atque etiam lactucæ: nam & lacte abundat, quæ antiquis eſui erat, & in hortis ſerebatur.* Eſt *enim mollis & eſculenta, nunc autem nobis neglecta, & tantùm cuniculorum cibo commendata: uulgus uocat* du laceron. *Eſt & præter hanc etiam altera agreſtis herba, huic propemodum ſimulis, ſed animalibus ingrata propter ſpinoſa folia.* Huius *quidem herbæ ſpeciem eſſe crediderim, quam appellamus à foliorum figura dentem leonis, ſed in caulem non aſſurgit. uulgus noſtrū uocat* du piſſe en lict. *eſt enim ſylueſtre intubi genus: quapropter eam* Plinius *inter genera cichorij annumerat, appellátque hedypnoida libro uiceſimo, cap.* 8.

Malua, des maulues, *à molliendo dicta, quaſi molua, inquit* Varro, *quòd aluum molliat.* Ea *enim utebantur antiqui etiam in acetarijs cum lactuca ad ſoluendam*

aluum. Vnde Martialis,

Vtere lactucis, aut mollibus utere maluis.

Idem libro decimo,

Exoneraturas uentrem mihi uillica maluas
Attulit, & uarias, quas habet hortus, opes.

Et nos quoque hodie maluarum decocto uti ſolemus in clyſteribus ad aluum ciendam & urinas: deſiit enim ſatiua eſſe malua. Erraticarum autem maluarum quædam eſt pumila, & humi ſerpens, fértque flores ex cæruleo purpuraſcentes: quædam altius attollitur, & arboreſcens malua appellatur. Quædam eſt etiam quæ flores ueluti roſæ ſimiles autumno gerit, quos uulgus uocat roſes d'oultre mer, ut prius à nobis dictum eſt.

Eſt & alia maluarum ſpecies, quæ folium mollius, & duplo craſſius habet, quàm ipſa malua ſimplex, unde noſtris biſmalua appellatur, des guimauues: Græcis ebiſcus, ſiue ibiſcus, atque etiam althæa dicitur. Virgil.

Hœdorúmque gregem uiridi compellere ibiſco.

Hoc eſt, ut quidam interpretantur, biſmaluæ caulibus: arboreſcit enim in tantam altitudinem, ut apud Germanos agros culmina domorum pertingere uideatur. Hoc autem caule utebantur paſtores, quòd flexilis eſſet, neque adeò durus, ut tactu animalia offendere poſſet.

Eſt præterea alia maluarum ſylueſtrium ſpecies, quæ Græcis alcea dicitur, frequens in ſylua D. Mauri iuxta Pariſios: folia habet maluæ, ſed inciſa magis, ad uerbenacam accedētia: caules tres aut quatuor habet, cortice canabino ueſtitos. Videto Dioſcoridem.

Acantha, ſiue acanthos, ſiue acanthus, inter herbas emollientes hodie uſurpatur, quemadmodum & malua. Quapropter ſuccurrit, ut hoc loco à nobis deſcribatur, quanquam

quanquam in acetariis non ueniat. Hanc autem uulgus brancam urſinam appellat, niſi mauis dicere brancam hircinam. Folia enim habet cornibus hircorum ſimilia. Cæterum emolliēdæ alui facultatem retinet, unde à Virgilio mollis acanthus dicitur: & à medicis inter quatuor remollitiua, quæ appellant, annumeratur, quibus utuntur in decoctione clyſterum. Plinius libro 22. cap. 22, Acanthos (inquit) eſt topiaria & urbana herba, elato longóque folio, crepidines marginum, aſſurgentiúmque puluinorū toros ueſtiens. Duóque eius genera facit, aculeatum & criſpum. Porrò acanthi folio ueteres ob pulchritudinem & figuræ elegantiam epiſtylia communiebant, & ueſtibus pretioſis figuram acanthi foliorum circuntexebant. Vnde Virgilius,

Et circuntextum croceo uelamen acantho.

Oxalis uulgò nota, de lozeille, à ſapore acetoſo dicitur, unde adhuc Italis acetoſa appellatur. Multiplex quidem eſt: ſatiua, quæ latiora folia habet, caulem uerſus pediculum rubeſcentem, atque ea tum in acetarijs, tum etiā in iuſculis uſus eſt. agreſtis, quæ multò minora & numeroſiora folia habet, quam uulgus uocat de la vinette, à ſucco quodam uinoſo. ea autem noſtræ mulierculæ in ardore febrium utuntur: contuſa enim, & cum ſale carpo impoſita, mirè refrigerat. Sed tam agreſtium quàm ſatiuarum ſunt rurſus multæ aliæ ſpecies.

Portulaca, du pourpier, quibuſdam etiam de la pourceleine, Græcis andrachne dicitur, uulgo nota: habet ſubrotūda folia, craſſa, qualia in aizoo maiore uidemus. Eſtq; maior & minor, quæ foliorū magnitudine tantùm inter ſe differunt. Eſt & portulaca, quæ aquatica dicitur, folia tenuiora habens & latiora, florē item cæruleū

& rotundum: præterea altius attollitur.

Bipinnella, de la pimprenelle, *dicta quòd folia habeat circum ipſum cauliculum alternatim diuiſa, ac ſemper gemina, ut ueluti in duas pinnas aſſurgere uideantur. Eſt autem herba huic propemodum ſimilis, quæ Græcis* empetron, Latinis *ſaxifraga dicitur: quòd in locis petroſis naſcatur, & frangendo in ueſica calculo plurimùm ſit utilis. Cæterùm hoc differt bipinnella à ſaxifraga, quòd hæc piloſa folia non habeat, illa uerò maximè. præterea bipinnella (præſertim quæ uera eſt) trita, cucumeris odorem refert: quemadmodum & alia pratenſis herba, quæ uulgò ulmaria dicitur, quòd ulmo ſimilia folia gerat: præterea confractus bipinnellæ caulis, ueluti neruum quendam in medio habere uidetur, cuiuſmodi in plantaginis folio confracto apparere ſolet. quæ omnia ſigna, ſaxifragiæ nõ inſunt: quinetiã ipſa ſaxifragia flore (qui albus apparet) decidente, aculeo caret: quem habet illa quæ geranion* Dioſcoridi, *officinis collum gruis, ſiue acus paſtoris dicitur: habet etiam folia ad bipinnellæ figuram tendentia, præſertim quæ minor eſt, & humi ſerpit: uulgus uocat* de l'herbe Robert.

Vtimur etiamnum in acetariis ea herba, præſertim cõdita, ut ſolet capparis, quæ Græcis Crethmon, *ſiue* crithmon, *aut* crithamon *dicitur, à ſeminis figura, quod (præſertim hordei)* crithen *Græci uocant: eſtque empetri, hoc eſt ſaxifragiæ ſpecies: Latinis batis, ſiue baticula dicitur: uulgus noſtrum appellat* de la bacille, de la creſte marine. *Itali* del fenoechio marino. *plurima inuenitur condita ſale & oleo apud pharmacopolas.*

Olus cordum, ſatiuam batim uocat Columella, quaſi ſerotinum, quòd non niſi appropinquante uindemia, cõ-

diatur: alioqui emicat ferè in marinis ſcopulis & crepidinibus inacceſſis.

Et quando capparis nomen nunc incidit, commodius eſt ut de ea etiam tractemus. Capparis igitur frutex eſt ramoſus, per terram ſparſus, ab radice una interdum duodecim, nonnunquam etiam triginta ramos producens: ubi iam grandior eſt, ſpinas acutas profert: atque ob id à nonnullis cynoſbatos, hoc eſt ſentis caninus dicitur, de quo prius latius dictum eſt. Folia autem mali cotonei gerit, florem oliuæ ſimilem: qui conditus, quemadmodum prius in crithmo diximus, cum ſale & oleo, ſaporis eſt optimi, & acetarij uice per hyemem à nobis editur: uulgus noſtrum uocat des cappres. *Cæterùm ſtolones etiã gerit, longos tres aut quatuor cubitos: creſcit maximè in ruderibus & coagmentis lapidum.*

Aſparagus, des aſparges, *duplex quidem eſt, altilis & hortenſis, ſtolones oblongos producens, qui facillimè & celerrimè quidem coquuntur: ac deinde aceto & oleo conditi, primis menſis edi ſolent pro acetarijs. hinc prouerbiũ de re, quam celerrimè perfici dicimus, Citius quàm aſparagi coquantur. Eſt & aſparagus erraticus, qui ueluti ligneſcit, & ſpinoſa folia habet, profértque ſtolones admodum exiles: qui ſi in hortis transferantur, nunquam grati ſunt ſaporis. Satiuos autem aſparagos Columella à ruſticis ſuis antiquis corrudam uocari dicit. Quo in loco ſubit ut obiter illud adnotem, antiquos aſparagorum nomine uſos pro omnibus herbarum, arborum, aut fruticum ſtolonibus, aut, ſi mauis dicere, turionibus: uulgus noſtrum uocat* des reiectons, *qui ab antiquis edi ſolebant acetariorum uice, habebantúrque in ſummis delicijs: Græci ἀκρόδρυα uocauere.*

Cardamum Græci, *Latini naſturtium appellant*, du creſſon alenois. *Dicitur autem cardamum* ἀπὸ τῆς καρδίας, *quoniam cor fouet: & in ſyncope illa, quam medici cardiacam uocant, plurimùm ualet, nempe dum uires alicui repentè deficiunt, ut animo linquatur.* Naſturtium *autem appellatum eſt à naribus torquendis, quòd odore & ſeminis acrimonia, ſternutamenta prouocet. unde etiã à quibuſdam* Gallis *uocatur hodie* du naſitort: *ſemen autem habet ſimile ſynapi, folium erucæ diuiſura, ſed & ſapore & odore acri.*

Eſt & aliud Naſturtium *aquaticum, à quibuſdam cardamina appellatum, quòd ſapore ſit cardamo ſimile.* Quidam *eam herbam eſſe putant, quæ* Græcis Sion, Latinis *lauer dicitur: unde literarum metatheſi pro* uerla *berula poſtea dicta eſt corruptè: uulgus uocat* de la berle. *habet autem folia utrinque pinnata, ſaporem uerò ſiſymbrij, quod uulgò balſamita dicitur: éſtque folijs mentæ, ſed maioribus: nam de priori ſiſymbrio* Galeni *intelligo, quod ueluti pſeudomenta, uel mentaſtrum appellatur.*

Siſymbrium *autem alterum* Galeni, *quod aquaticum eſt & ſylueſtre, & à quibuſdam cardaminam appellari dicit, quòd cardamo ſimile quiddam guſtu præ ſe ferat: omnino putarim id eſſe, quod noſtri creſcionem, à creſcendi celeritate appellant* du creſſon: *cuius ſanè maxima eſt apud doctos contentio.* Hermolau *enim argumento id quidem olus non poteſt eſſe quod* Sion *à* Dioſcoride & Galeno *deſcribitur, quanquam ſanè in eiſdem aquis cum* Sio *creſcere utplurimum ſoleat: ſed* Sion *imbecillioris caloris eſt, præterea leuiora & tenuiora folia habet & odorata, erucæ ſimulia dum grandeſcit.* Siſymbrium *autem*

ſiue creſcio, calidum eſt maximè, ut etiam menſes & Venerem cieat: præterea folia habet craſſiora & breuiora ac rotundiora, minúſque odorata, neque inciſa.

Eruca Latinis, Græcis euzomos, quoniam iura commẽdet, uulgò de la roquette: dicta quidem ſalax poetis, quòd Venerem moueat ſua caliditate: idcirco lactucæ iũgitur in cibis, ut contrariam uim temperet. Eſt autem ſimillima huic herbæ, quæ in uallis noſtræ urbis frequentiſſima eſt, potiſſimum ad D. Iacobi & Michaelis ſuburbia: fœtet autem mirum in modum, & florem luteum gerit, appellatúrque eriſimon Græcis. Hæc autem eruca hortenſis, qua Itali maximè utuntur, in acetarijs & epulis flore eſt paulò pallidiore: cæterum trita, rapum olet, neque grati odoris mihi unquam uiſa eſt. Itaque eandem prorſus exiſtimem fuiſſe cum noſtra uallari herba: ſed hæc agreſtis & inculta eſt, folióque longiore & acuminato: illa uerò ſatiua & hortenſis, folio obtuſiore, latiore & breuiore, & minus inciſo. Eſt præterea alia eruca, quæ proprio nomine agreſtis eruca dicitur, paſſim in noſtris uitibus creſcens, folio ſatiuæ ſimili, ſtrictiore tamen & minore, flore luteo, quæ præſertim circa Calendas Iunij erumpere uidetur è terra: nam alio tempore uix reperitur: eius enim ſemen diutiſſimè in terra aſſeruatur, priuſquam germinet.

Senecio, du ſenecon, etiamnũ in acetariis gratiſſima eſt, quanquam à noſtris rarò aſſumatur. eſt folio erucæ, flore luteo, qui tandem ueluti in pappos euaneſcit, quos uulgus puerorum appellat barbe dieu. Græcis dicitur herigeron, hoc eſt uernus ſenex, uel citò aut uere ſeneſcẽs, quòd citò in pappum & lanuginem abeat.

Lapathum Græci, Latini rumicem, Barbari lapathiũ

uocant eam herbam quæ uulgò parella dicitur, de la parelle, de la pacience. *Huius autem quatuor genera facit* Dioſcorides: *quorum omnium folia, ſemen & radix ad ulcera cacoethe* (*quæ etiam malefica ulcera capitis manantia uocantur*, la male tigne) *mederi optimè certum eſt. deterſoriam enim facultatem habent admodum efficacem.*

Lapathum autem ſatiuum multiplex eſt: aliud enim eſt quod folia oblongiora & latiora habet, atque id quidem uulgus uocat de l'ozeille: *de qua prius in oxalide. Aliud eſt folio multò breuiore & ſubrotundo, quam uulgus uocat* ozeille de Tours: *atque ob hoc quidam lapathium rotundum appellauerunt.*

Eſt & oxylapathum, dictum quidem à ſaporis aciditate, non autem à foliorum acumine, ut quidam putauerunt, qui lapathium acutum uocant, ab acutis folijs: atque hoc quidem Picardi uulgò nominant de la ſurelle.

Aliud autem lapathũ eſt agreſte & erraticum, quod quidem in pratis, ſyluis, ac montibus frequentiſſimum eſt, habétque folia plantagini ſimilia.

Eſt item aliud lapathum maius, quod Græci hippolapathum uocant, quaſi lapathum magnum, non quòd aliquid habeat cum equo ſimile: ſed quòd tantùm ſit omniũ maximum. Id enim ſolent gratiæ in ſuis uocabulorum cõpoſitionibus obſeruare Græci, ut quas res magnas aut amplas facere uolunt, equi aut bouis appellatione declarent: quemadmodum in hippoleſino, hippomarathro, bugloſſo & buphthalmo uidere eſt. Atqui hoc quidem lapathum maius, latiſſimum folium habet & longiſſimum, ſemen & radicẽ rabarbaro ſimilẽ: hoc tãtùm folia inter ſe differunt, quòd folia rabarbari parte inferna inciſa

ſunt, & ad pediculum minus lunata. Creſcit potiſſimùm in aquis, unde etiam hydrolapathum à Græcis dictum.

Borago, boraginis, des bourroches. Cuius floribus cæruleis utimur in acetariis delicatioribus, quibus etiam conditis, pro cibo delicatiſſimo ueſcimur. Omnes in ea opinione ſunt, ut ea herba ſit quæ antiquis dicebatur bugloſſa, ſiue bugloſſum, aut etiam bugloſſus, hoc eſt, bouis lingua: quòd linguæ bubulæ ſimilia folia habeat. Sed floris ſimilitudine inter ſe aliquantulum differunt. Faciemus itaque duo bugloſſi genera: atque alterum quidem, minus bugloſſum uocabimus, eritque uulgaris noſtra borago: alterũ uerò maius, quod alio nomine circion à Dioſcoride appellatur. Atque hinc illud eſt, quòd Cato in libris de agricultura admonet, inſitioni admouendum folium linguæ bubulæ, ne aqua intromittatur: quod quidem de boraginis noſtræ folio intelligendum: latius enim folium habet, quàm quod circion dicitur: eius enim circii folium triquetrum eſt, & oblongius, atque etiam albicans: floréſque amariores gerit, quàm ipſa borago, quæ & folia habet nigriora, & flores dulces. Quapropter Barbarus, cùm de bugloſſo agit, illud ſemper addit, Quæ uulgò borago dicitur. Dicta quidem borago, ut quibuſdam placet, quaſi corago: quòd ex uino pota, animi lætitiam augeat, unde Græcis euphroſyne appellata: éſtque melancholicis optima ad animi lætitiam conciliandam.

Cærephyllum, du ſerfueil, dictum quòd cærea folia, hoc eſt flexibilia, uel cærei coloris habeat. Caue autem ne pro cærephyllo, ſerpillum dicas, ut nonnulli uoluere. nam ſerpillum, id eſt quod paſſim in uiis agreſtibus ſerpit, unde etiam nomen traxit, uulgus uocat du ſerpolet. Quod autem Plinius ait cærephyllum, à Græcis etiam

pæderota appellatum, id quidem neſcio quo iure affirmet. Audio *enim eam herbam quæ Græcis acanthos, uulgo branca urſina appellatur (cuius folio ueteres epiſtylia inſignia reddebant, quòd in quamuis formam flexibile eſſet) etiam pæderota appellari: hoc eſt puerilem, quòd ea pueri ludentes oblectarentur & geſticularentur, quēadmodum lappæ maioris folio, quæ ob id perſonata dicta eſt, quòd ea herba ueluti perſonas facerent pueri uultu operto & obducto ipſo folio.*

Tarco, *uulgò* du targon, *herba ueteribus incognita, quæ hortulanorum diligentia & induſtria nobis in uſu uenit: folio eſt hyſſopi, longiore tamen: quod dum editur, ſaliuam prouocat ſua caliditate, eſtur in acetariis cum ſale & oleo.*

Fœniculus, *ſiue fœniculum* Latinis, du fenouil, *Græcis marathron dicitur, ſolétque, dum adhuc tenellum eſt, neque dum in caulem aſſurrexit, in acetarijs uenire: non enim altè aſſurgit, appellatúrque fœniculus dulcis: quæ quidem dulcedo ineſt ſemini & toti plantæ, tum à ſolo, tum etiam à ſatione.* Eſt *& aliud fœniculum maius, quod ueluti arboreſcit, & à* Græcis *hippomarathrum uocatur, ea ratione quæ prius dicta eſt in hippolapatho.* Aliud *eſt inſuper quod nunquam attollitur in altam magnitudinem, & minora folia habet ad folia anethi accedentia, quàm fœniculum commune, uocatúrque id à* Græcis *meon, uulgò autem fœniculus tortuoſus dicitur.* Quin *etiam aliam quandam herbam pratenſem, daucum creticum, & folio & umbella referentem audio à noſtris uulgò fœniculum porcinum appellari, quòd folia fœniculo ſimilia habeat, & porcis ſaginandis proſit.* Cæterum *(ni fallor) ea eſt quæ peucedanum* Dioſcoridi *dicitur,* La-

tinis herba ſtataria. Mittit enim peucedanum tenuem ex ſe caulem, gracilem, fœniculo ſimilem, & circa radices denſa copioſáque coma folioſum.

PVLVINVS CONDIMENTARIVS.

Cramben Græci, Latini braſſicam appellant des choulz, quaſi caules dicere uelimus: quo etiam nomine à Catone appellata eſt braſſica, quoniam nulla temere herba caule ſit amplior. Sunt autem braſſicarum multæ ſpecies, quas qui perſequi uelit, tum à differentiis ipſarũ, tum etiam à facultatibus, infiniti propemodum fuerit laboris. Eſt enim rubra, alba, & uiridis braſſica, quæ omnes eandem facultatem habent. Eſt item Theophraſto braſſica craſſa, item etiam leuis, quæ à Græcis leophyllos dicitur: & agreſtis, quæ omnium efficaciſſima eſt, creſcitque locis maritimis & præruptis. Eſt inſuper crambe capitata, des choulz cabuz, omnium in cibis delicatiſſima: quæ quidem Columellæ, & alijs rei ruſticæ ſcriptoribus tritiana dicitur. Plinius lacuturres uocat à loco in conualle Aricina, ubi quondam fuit lacus & turris. Apianam braſſicam uel Græco cognomine ſelinoidem uocat Cato, quam nos uulgo dicimus choulz creſpes. Sabellicam ſiue marucinã appellat Plinius, rubram, medicamentis aptam, uulgus noſtrum des choulz rouges. Quinetiam alia eſt quæ à Græcis crambe thalattria, Latinis braſſica marina appellatur (creſcit enim locis maritimis frequentius) quæ à Plinio olus marinum dicitur: uulgus autem noſtrum ſoldanellam uocat. eſt enim conſolidandæ rupturæ admodũ commoda & utilis. Cæterum braſſicam ex lachrymis Lycurgi quidam natam fuiſſe dicunt: unde etiã ad ebrietatem plurimùm ualere putant.

Atriplex Latinis, Græcis atraphaxis, uulgò des arroches, des bonnes dames. *quidam ab atrore dictam putant, quidam uerò imitatione Græcæ uocis atraphaxis. Olus atriplicis, inquit Columella libro* 11, *quod Græci uocant atraphaxim, circa Calendas Octobris obrui debet. A nonnullis etiamnum chryſolachanum dicitur, hoc eſt olus aureum: quòd quædam atriplicis ſpecies ſole lucente, aureum colorem oculis referat. Eſt autem triplex eius oleris ſpecies: quoddam enim album inuenitur, quoddam etiam rubrum, aliud uerò uiride. Sed omnium eandem eſſe in purgando uentre facultatem certum eſt: ſuntque omnes ſemine foliaceo.*

Eſt & olus atriplicem referens, cuius tamen folia primis uitæ rudimentis, cùm adhuc ſilet caulis, in orbē circinnantur: uerùm cùm emicuit, iam adulta in acumen exeunt, & ima pediculi parte laciniantur, cauliculo cubitali, lacte pauco madente, quibuſdam ramulis brachiato, flore luteo, auri colorem imitante, calyce paruo, in quo lactucæ ſemen continetur. noſtrum uulgus chryſolanum, uel chraſalinam uocat. Sunt qui craſſulam minorem appellare uelint: neſcio an ad chryſolachanum referri debeat.

Sylueſtrem præterea atriplicem officinæ noſtræ uocant herbam in uitibus & cultis ſponte naſcentem, quam tamen quidam putant eſſe ſylueſtris bliti genus: ea pauperes ruſtici interdum ueſcuntur ut olere, cùm melioris copia non ſuppetit. colliculum fundit binûm palmorum altitudine, mollem, ſubalbidum, folia mercuriali aut hæderæ ſimilia, certis interſtitiis ſubalbida, ſemen prope folia paruum, rotundum. Eam putat eſſe noſter Ruellius, quam antiqui cyniam ſiue cynocramben appellant.

Molochia & atriplex marinum Mauritanis *uocatur frutex quidam halimo ſimilis, & ei quem uulgus noſtrũ uocat* blanche putain, *cuius folia ciborum gratia decoquũtur, & ab accolis maris per oppida & uicos, manualibus faſciculis compoſita uenum deferuntur.*

Syluestrem porrò braſſicam, quam alij petræam, alij erraticam uocarunt, Theophraſtus *ceram,* Plinius *cramben ſpeciali nomine uocauit. Ea eſt coma læui, parua, rotunda: ramis foliiſque permultis condita, ſatiua candidior: ſucco aſpero, & inſtar medicamenti amaro: unde fit ut iuxta uitem ſata, eam enecet. quapropter dictum eſt ab* Androcyde*, cramben uino aduerſari, crapulámque coercere. hinc illud* Satyrici,

Occidit miſeros crambe repetita magiſtros.

Beta, de la porree, *olus uulgo notiſſimum, dictum à ſimilitudine quam habet cum β litera Græca, dum ſemine turget: habet enim ſummitatem in cacumine reflexã. Atque eadem ratione, à caulis rectitudine, quæ literæ iota ſimilitudinem quandam referre uidetur, cùm matura eſt: à quibuſdam, nempe in agro* Turonenſi, *Iota appellatur,* de la iote: *ultimi* Picardi *Romanos appellant,* des romans: *quòd id olus à* Romanis *primùm inuentum ſit: nonnulli etiam Longobardos uocant,* des lombardettes, *nempe* Tornacenſes. Delphinates *reparatam nominant, quod nomen etiam ab antiquioribus medicis in uſu fuit. Quidam etiam ſiclam uocant: ſed hæc magis rubra eſt: eſt enim alia alba, alia etiam nigra, quæ omnes uentrẽ optimè ſoluunt. unde* Martialis,

Et pigro uentri (inquit) non inutiles betas.

Sed beta candida magis aluum ſubducit, cuius etiam radix tenuioris eſſentiæ creditur. Græci *autem* Betam Teu-

tlon appellauerunt.

Seutlomalachon recens Græcia fecit olus, quaſi dicat maluaceam betam, quòd, ut reor, parentum adulterio natum exiſtiment ueteribus inauditum: fortè quòd figura & denticulato ſeminis habitu betam, & mollitia maluam mentiretur. ſpinaceum olus uulgò dictum eſſe putat Ruellius.

Blitum, olus omnium inſipidiſſimum & fatuum: unde uulgò rudes & inutiles, bliteos appellamus, bliſtres: *nobis autem ignotum, ſed apud Hiſpanos & Italos frequens: habet autem ſemen foliaceum, ut atriplex: racemoſum, ut beta. Cæterũ folia noſtris ſpinatiis ferè ſimilia. Quapropter facilè iudicauerim noſtrum eſſe blitum, quæ ſpinatia uulgò uocamus,* des eſpinars, *à ſpinoſo ſemine: quorum nulla mentio apud antiquos plantarum ſcriptores. Hiſpani tamen aiunt ſe habere aliud bliti genus, à noſtris ſpinatiis longè diuerſum. Itaque quid ſtatuam non habeo, ac litem ipſam ſub iudice relinquam.*

Bupleuron Græci uocant oleris genus, quod ſponte naſcitur etiam in agris, foliis multis, longiſque, capite aut muſcario anethi, inquit Plinius, laudatum in cibis.

Iaſione Theophraſto, olus eſt ſylueſtre humi ſerpens, copioſo lacte ſucculentum, flore candido, folio unico: ſed ita implicato, ut plura eſſe uideantur: uulgus uocat du liſeron.

Selinon Græci, Latini apium uocãt: éſtque illud quod nos uocamus uulgò du perſil: *& quia in præruptis montium Macedoniæ creſcit, ideo petroſelinum Macedonicum appellatur,* du perſil Macedoine. *Eſt autem id omnino ſimile noſtro hortenſi & domeſtico ſelino, niſi quòd odore eſt paulò iucundiore: omnia enim agreſtia, præſer-*

tim quæ in ſaxoſis & petroſis creſcunt, multò ualentiora ſunt ſatiuis, & odorem uehementiorem præ ſe ferunt. Semen itaque & folium petroſelini Macedonici, ſunt multò efficacioris roboris, quàm ſelini aut apij domeſtici ſiue hortenſis. Quod autem uulgò (& id quidem falſò) uocamus apium Macedonicum, apparétque ſelino maius, id ſanè eſt quod Græci hipposelinum, Gaza equapium couertit, Latini oluſatrum, & olus pullum appellant. Columella lib. 11. cap. 3, Atrum olus (inquit) quod Græcorũ quidam hipposelinum, nonnulli ſmyrnion, paſtinato loco, ſemine debet conſeri, maximè iuxta maceriam. Atqui ſmyrnion hodie quidam putant eſſe quod nos leuiſticum dicimus, uulgus uocat de la leueſſe: quidam falſò liguſticum ſiue libyſticum uocant. Eſt auten apij ſpecies, dicta quidem ſmyrnion, quaſi parua myrrha, quòd eius ſemen atque adeò tota planta, odore myrrham referat. Quod uerò uulgò apium uocamus de l'ache, procul dubio eſt id quod Dioſcorides eleoſelinon uocat. Petroſelinum autem noſtrum uulgare, eſt id quod ille uocat oreoſelinum, hoc eſt ſelinum montanum, quod in montibus & ſaxoſis locis potiſſimum creſcit: unde nomen petroſelino, ut iam dictum eſt.

Crocus, du ſaffran, unde croceus color appellatus, qui flori ipſius croci ſimilis eſt: & crocota ueſtis, quæ croceo colore tincta eſt, de qua in libello De re ueſtiaria ſatis diximus: eſt autem croci flos, lilio quadantenus ſimilis, ſed cæruleus, florétque quotannis: multas ſpicas & adnata aut nucleos producere ſolet, qui tertio quoque anno caſtrandi ſunt & ſeparandi, alioqui ſuffocaretur tota plãta adnatorum multitudine. Cæterum hyeme uiret, floret autem maximè autumno, & in medio flore uirgulas

quaſdam rubras oſtendit: quæ deinde ſiccatæ, & aqua diſſolutæ, iuſculis colorem & gratiam præbent: poſtquã autem flos croci decidit, folia multiplicantur.

Sinapis etiam in condimentis uenit, plæraque Græcia napy uocat, quaſi naphy (inquit Athenæus) quoniam non ſine natura ſit, ſed acri, & proinde incommoda donetur: aut quòd puſillo ſit corpore. Sinapis uerò dicta, quòd olfactũ luminibus officiat. unde Columella, Séque *laceſſenti fletũ factura ſinapis.* Et Nicãder *in* Georgicis,

Semina *tractanti morſum factura ſinapis.*

Tria ſinapis genera. Sylueſtrius, ubique ſponte naſcens. Exilius, quod uulgus à minori proceriate ſanelam uocat. alia numeroſioribus altioribúſque ramulis brachiantur: rapo ſimilia, ſed folio minore & aſperiore. uerum ſemen euariat, in uno rufeſcit, in altero candicat. hãc blanche mouſtarde, *illam nigram muſtardam uocat uulgus: quo nomine uocat ipſum etiam condimentum: ſemen autem appellat* du ſeneué.

Porri quoque folia & radices in iuſculis edi ſolent, uulgus uocat des porreaulx, *olus notiſſimum. Cuius ſatio fit denſior, ut inquit Columella, ad fibras intondẽdas & folia deſecanda, ut ſint eſui in iuſculis: id quidem ſectiuũ appellatur. cùm autem ita depangitur, ut fiant capita latioris incrementi, id quidem Columellæ capitatum porrũ dicitur: gethyllida Græci uocant: cuius cultus, aſſidua ſarritio eſt & ſtercoratio: nec alius tamen à ſectiuo porri cultu, niſi quòd toties rigari & ſtercorari, ſarriríque debet, quoties demetitur.*

Eſt autem aliud porri genus agreſte, quod quia in uitibus frequentius creſcit, Græci ampelopraſon, hoc eſt porrum uitium, uel uitigneum appellauere. eſt autem folio

tithymali (inquit Dioſcorides *) flore purpureo, caule lychnidis herbæ, ſemine naſturtii. proſilit bicubitali caule, foliis porraceis, ſed anguſtioribus: flore candido, radice bulboſa.*

Eſt & aliud porri genus, quod cum allio degenerat, atque ob id à Græcis ſcorodopraſum appellatum, hoc eſt, allium porraceum: eſt enim porri folio, ſed odore & ſapore allij: adnata non habet, neque ſpicas: aut ſi quidem habet, rariſſimæ ſunt. frequens in pratis creſcit.

AREA ESCARIA.

Veniamus nunc ad quartam hortuli noſtri areã, quam ab ijs herbis, quæ eſui nobis eſſe poſſunt, eſcariam appellabimus, præter eas tamen quæ in priore area conſertæ & explicatæ ſunt: illarum enim foliis & caulibus tantùm uti ſolemus tum in acetariis, tum etiã in iuſculis: harum uerò tum fructibus, tum etiam radicibus ueſcimur, non ſolùm coctis & præparatis, ſed etiam crudis: quemadmodum ruſtici ſolent, qui propter continuos & aſſuetos labores, uentriculo ſunt admodum robuſto. Itaque æquum fuit earum ſeorſum herbarum propriam & peculiarem aream feciſſe. Cuius tamen, quemadmodum & prioris, quæ olitoria dicebatur, duo etiam erunt puluini. In quorum altero eas herbas committemus, quarum fructibus uariè præparatis quotidie ueſcimur. In altero uerò eas recenſebimus, quarum radices in alimoniam uertimus. Sed iam æquum eſt, ut ad priorem puluinum ueniamus, quem ab ipſis herbarum fructibus, fructuariũ appellabimus. Sunt enim nobis neceſſariò confingenda nomina, ut res ipſa & magis ſuccinctè, & magis proprie

à nobis pertractetur. Neque uerò legibus oratorijs aſtrictus eſſe debet, qui quæ oratoris non ſunt (hoc eſt forenſis, cauſidici, & rhetoris) Latinis uocibus efferre cupit.

PVLVINVS FRVCTVARIVS.

Fructus ſanè herbarum uarij ſunt: alij enim in rotūdam malorum formam ſuccreſcunt. Quales ſunt peponum ſpecies uariæ, item mandragoræ quoddam genus, cuius fructum nos poma Cupidinis, Itali melezanas *uocant: alij uerò ſeminum eſculentorum gratiam ac dulcedinem nobis præbent, quale eſt marathrum, de quo iam ſuprà diximus: item etiam aniſum & corianum, quod nos coriandrum uocamus: addam etiam papauer, quod tamen medicamentoſum eſt magis: huius enim ſemine ad ſomnum conciliandum utimur. Aliæ denique herbæ ſua etiam folia fructuum uice noſtro guſtui ſuauiſſima reddunt: cuiuſmodi ſunt eæ de quibus in area ſuperiori à nobis fuſiſſime dictum eſt. Sed iam à peponibus incipiendum.*

Peponum itaque multa ſunt genera, ab ipſorum ſapore & figuris petita. Eſt enim uentroſus pepo, qui uulgò dicitur pompon, *éſtque ab ipſo pediculo uſque ad oculum ſtriatus. Eſt præterea alius paulò oblongior, ſtrijs non uſqueadeò prominentibus, quem fœminam appellant: atque hanc uulgus quoque peponam uocat. Sunt & alij pepones, quos hircos ſiue hircinos aut hircas uocamus,* pōpons turquins, *habentúrque apud nos in ſummis delicijs: ſúntque coloris multum uiridis, ut nigri quodammodo appareant, ſaporíſque admodum delicati. Qui etiā arte hortenſi & diligenti ſationis cura ab olitoribus hoc*

eſt

eſt inuentũ, ut peponum ſemen ſaccharo, aut aqua ſaccharata irrigatũ, ipſis fructibus, qui deinde ſuccreſcunt, ſaporis admodũ dulcis, qualis eſt ſacchari, gratiam addant: quemadmodum quoque pyra moſcata & roſacea fieri uidemus. Pepones itaq; eiuſcemodi uulgò ſaccharati uocantur, pompons ſuccarins.

Melopepones autem à Græcis dicti, quaſi cydonij, ἀπὸ τοῦ μήλου, hoc eſt, à pomo uel malo: quod dum abſolutè profertur, de cydonio intelligitur, quod & cotoneum appellatur, uulgus uocat vn coing: Itali Latinæ uocis ueſtigia retinentes, melo codognio. habent autem melopepones, mali cydonij figuram, eóſque uulgus appellat melones, des melons, quos ut cognoſcamus & diſcernamus à peponibus, ſciẽdum eſt pepones maiores eſſe ſtriatos, in ipſa cauitate aquam habentes, carnem molliorem, leuiorem & inſipidiorem: melopepones autem, duriorem magis, firmam & ſolidam: porrò paruam habent cauitatem cum multis ſeminibus: neque tam grandes ſæpius reperiuntur, quàm ipſi pepones, ſuccúmque iucundiorem habent, & carnem utplurimum albicantem.

Eſt & alius pepo, qui citrulus à practicis medicis uocatur, quaſi citreolum dicere uelint, quòd citrei mali colorem & formam habeat, éſtque (quantum audio) ſaporis cucumerini. Cuius folia à peponum aut melonum folijs hoc differunt, quòd pluribus inciſuris diuiſa ſint, ueluti in alarum aut pennarum formam.

Succurrit hoc loco, ut inter peponum genera adnumeremus eos ueluti pepones in Melita inſula Siciliæ proxima frequentes, quos uulgus Italorum bothecas uocat. reperiuntur enim etiam apud Italos, præſertim in Campania: habent autem folia melonum folijs ſimilia, tamen la-

tiora, florem quoque ſimilem, ſed latiorem: fructum uerò multò craſſiorẽ, ſtrijs haud tam facile perſpicuis. Quinetiam pediculum craſſum habent, in quo uidentur maximè à melonibus differre. Cæterùm fructus uarij ſunt: alij enim albicantes, alij natura multò uiridiore apparent: qui cùm permaturuerunt, incredibilem dulcedinem ori præſtant: quorum ſucco, ardenti febre laborantes, ruſtici Melitenſes *in potu utuntur.*

Sunt præterea etiam alij pepones, quos uulgus uocat pompons d'hyuer: *nos uerò uulgarem quoque dictionem imitantes, pepones hybernos, ſiue mauis hyemales appellabimus: poſſunt enim ad hyemem uſque adſeruari, neque unquam in ipſo ſolo matureſcunt, ſed collecti, & ſolaribus appenſi, tandem maturi & flaui fiunt, ut etiã hyeme gratiſſimum ſuccum & cibum præbeant. eſt autem fructus eorum minor paulò, quàm peponum eſſe ſoleat.*

Et quia cucumerum paulò antè mentionem fecimus, æquum eſt ut de ijs etiam diſſeramus. Cucumerem igitur, quem uulgus uocat vn concombre, *duplicem faciemus, ſatiuum & agreſtem. Satiuus quidem deſcriptione non eget, atque ab aliquibus, nempe* Columella *& aliis, uocatur anguinus, à flexibus, quòd inſtar anguis ſit flexuoſus. Agreſtis uerò, uulgò cucumis aſininus appellatus, folia habet priori ſimilia, minora tamen, & aſpera magis: ſed fructum fert oliuæ ſimilem, paulò maiorem, & ſtriatum aliquantulum: qui dum excernitur, ueluti uentoſa ſonat, & ſemen longiſſimè iaculatur: cuius ſucco conficitur id medicamentum, quod medici elaterium uocant. Cæterùm cucumis* Græcis *ſicyos dicitur: quod nomen etiam cucurbitæ, & ei inſtrumẽto, quo ſanguinem extrahimus,*

(uentoſam quidam nominant) commune eſt.

De cucurbitis autem hoc loco nihil eſt quod dicamus, etſi fructus ſit eſui commodiſſimus: ſatis enim dictum eſt de ijs in ſuperioribus, ubi de pergulis egimus: applicatur enim cucurbita pergulis camerariis, potiſſimùm ea quæ fert fructum lagenulis ſimulem, quem quidam lagenulatum uocant.

Mala inſana, Barbarus in Dioſcoridis caput 79. libri quarti de mandragora, ea eſſe dicit quæ ab Italis melezana, à noſtris poma Cupidinis uocantur, pommes d'amours: de quibus nihil à ueteribus ſcriptum fuiſſe uideo: ſicut hercle multa quondam fuere quæ hodie uel ignorãtur, uel certè non habentur. Mala ergo inſana à frutice uulgari ſunt paſſim naſcente, ut melones & cucurbitæ: pari quoque cultu, foliis propè ficulneis, flore oblongo, ſpecioſo, candido. Manditur uulgò pomum ex oleo, ſale, pipere, fungorum modo coctum. Hæc Barbarus. Huiuſmodi autem poma uidimus in hortis Renati Belaij Cenomanẽſis epiſcopi, Cardinalis Pariſ. fratris. Sed & folia eius fruticis nobis apparuerunt parte altera ſpinis horrida: atque adeò totus caudex, & maximè quæ cuppula uulgò uocatur, ſub qua continetur fructus: flos autem pallidior nobis uiſus eſt, potius quàm albus.

Solet in hortis mandragora conſeri ob pulchritudinem tum mali quod producit, tum etiam foliorum ac plantæ totius. Herba uulgò nomen retinet, maris & fœminæ differentia. hæc nigra eſt, anguſtioribus, quàm lactucæ folijs humi procumbentibus, hirſutis, fructu meſpili amplitudine, in luteum languido, ſorbi effigie, in quo ſemen ſeu pyri. Mas candidus eſt, folijs altis, latioribus, pomo duplo maiore: grauis odoris, alioqui non ingrati: in quo

ſemen continetur, renis effigie per medium crenatum. radicem albam gerit, quam imperita uulgi multitudo, hominis effigiem repræſentare falſò credit. Id enim (inquit Ruellius) magorum commentum eſt, rem ſuam inſigni aliqua uanitate oſtentantium.

Conſeritur etiam in hortis frutex humi ſerpens, neque ſe altius attollens, ex quinquefoliorum genere fructum ferens eſui gratiſſimum, rubeſcentem, præſertim dum maturuit, nucis auellanæ magnitudine, qui à noſtris æſtate habetur in delicijs: editúrque interdum cum cremore lactis, aut uino, ſacchardo imbuto, uocantúrque fraga, des fraiſes, ſúntque omnibus nota. Virgilius,

Qui legitis flores, & humi naſcentia fraga.

Seruius grammaticus, neſcio tamen qua ratione, mora terreſtria appellat. Sunt autem quædam fraga, quæ à poetis montana uocitantur, quòd paſſim in ipſis montibus & ſyluis creſcere ſolent, ut ea ab ipſis terreſtribus aut ſatiuis diſtinguerent. Quin etiam fragorum quoddam genus nobis uiſum eſt tam odorum, ut nihil odoratius dici poſſit, éſtque is fructus paulò maior alijs fragis, quorum omnium, quemadmodum & rubi idæi, color duplex conſpicitur: fraga enim ſunt quædã alba, quædã rubra, eiuſdem tamen utraque facultatis.

Corianon præterea, quod & Corion & Coriandrum dicitur, de la coriãdre, in hortis noſtris hodie conſeri cœpit: folia habet ad radicem lata, quæ dum percreuerunt, ſunt fœniculo ſimilia: paulò tamen latiora, ac quodammodo flaueſcentia: florem album gerit, ueluti ex quadam umbella parum diuulſa, neque admodum coacta prodeuntem. Cæterùm ipſa planta admodum fœtet, non ſecus atque illa quam cotylam fœtidam uulgò uocamus:

utrique tamen idem odor non eſt: ſemen autem aceto maceratum eſui quamoptimum eſt, alioqui inter uenena à Dioſcoride enumeratur, ut ſua frigiditate mentem offendere dicatur. Sed & coriandri ſemen, ſaccharo conditum cum aniſo, & aliis permultis, pharmacopolæ in ſuis tragematis reponere ſolent, & in bellariis à nobis editur.

Aniſum autem, de l'anis, *cuius meminit Plinius lib. 19. cap. 8. & lib. 20. cap. 17. quod & aniceтum uocatur, quoniam anethi modo, inquit Barbarus, appetentiam ciborum præſtet: planta fœniculo congeneri creſcit, cuius prima folia latiora ſunt aliis: quæ dum ipſa herba in caulem aſſurgit, ſemper minuuntur, ſeménque ad ipſius fœniculi ſaporem etiam accedit: dulcius tamen, quo utimur ad flatus uentriculi diſcutiendos, optimum autem in Syria & AEgypto naſcitur.*

Cinara, cardui ſatiui ſpecies, cuius ſummitate & ueluti fructu (quem Græci ſcolymon, Latini ſtrobilum uocant, quòd ſit ipſe echinus uel capitulum nuci pineæ ſimile) in edulíis utimur: atque hunc quidem Hippocrates cocalum uocat: cui dictioni articulus Arabum ſubinde à quibuſdam eſt additus, & alcocalus dictus eſt: deinde uerò corrupto articulo, articocalus, uulgò artichault. *Tota autem planta, atque adeò totus ipſe carduus à Columella cinara appellatur, fortaſſis ob id quòd dum ſeritur & excolitur, cineribus maximè gaudeat: ait enim ille lib. 11. cap. 3, Cinaræ ſobolem melius per autumni æquinoctium diſponemus, ſemen commodius circa Cal. Martij ſeremus, eiúſque plantam circa Cal. Nouembris deprimemus, & multo cinere ſtercorabimus. Quidam tamen malunt cinaram à Cinara puella dictam, quæ in eius ſpeciei carduum mutata eſt.*

Papauer, etſi in edulijs frequens uſqueadeò non ſit: tamen & quia in noſtris hortis frequentiſſimus eſt, & quòd eius ſemine plurimùm in medicamentis utimur ad ſomnum conciliandum (unde ſoporiferum papauer à Virgilio dictum eſt) prætermittendum hoc mihi non uidetur ut de eo dicamus.

Papaueris igitur (quod Græci Mecon, uulgus uocat du pauot) *quatuor genera à Galeno enumerantur: quæ quidem uel floris colore, uel folio deciduo, uel uaſculis & ſemine inter ſe differunt. Papaueris autem ſatiui aliud album dicitur, quod & flore & ſemine deprehendi tale eſſe poteſt, eòque permultos uti uidimus in iuſculis ad ſoporem concitandum. aliud uerò nigrum appellatur, éſtque tale & ſemine & folijs & floribus: quæ quidem nigricantia apparent, cuius multus & præcipuus uſus eſt in re medica. Eſt & aliud papauer, quod Dioſcoridi & alijs cornutum ſiue corniculatum appellatur, florémque luteum gerit, cuius ſiliquæ in extremo ueluti colubri rictum præ ſe ferunt. Quarta papaueris ſpecies eſt, quæ paſſim in agris creſcit, dum frumenta meſſem appetunt: dicitúrque papauer erraticum aut rhœas, uulgò* du ponceau, ou du coquelicoq: *folia & ſemen papaueris habet: cæterum rubra, & admodum decidua, ſiliquas etiã multò minores. Illud autem memoria tenendum eſt, omnia papauerum genera, ſingulis annis ſemine erumpere, non ex uetere radice: ſolum papauer corniculatum radice eſſe perpetua, ac ſemine & radice creſcere. Sed iam æquum eſt ut ad puluinum radicarium deſcendamus.*

PVLVINVS RADICARIVS.

Abſoluta ea hortuli noſtri parte, quæ ſemina & fru-

ctus herbarum, quibus veſcimur, comprehendebat, ſupereſt tantùm ut de ijs diſſeramus, quarum radicibus aut crudis aut coctis quotidie in cibis utimur, ac primùm ab ipſa radicula incipiendum.

Radiculam Columella, Græci raphanum uel raphanida uocant, Itali uocem adhuc retinentes, vn rauanel: Galli vne raue appellauere. caule uno aſſurgit ferè arboreo, ut in ruta cernitur: quapropter hoc oleris genus dẽdrolachana Græci uocant, hoc eſt, ut uertit Gaza, oleriarborem, & quaſi olus arboreſcens. Cæterùm raphani radice cruda, minutim conciſa, cum aqua & ſalis pauxillo hodie utimur ad prouocandam ciborum appetentiam & urinas prouocandas. Tantùm illud notandum eſt, radicum raphani alias eſſe dulces admodum, alias ſubacreis, alias omnium acerrimas: quarum ſucco cum oxymelite, Galenus uſus eſt ad uomitum excitandum. Aliam prætereà raphanum agreſtem poſuit Dioſcorides, quam Romanis Armoraciam appellari contendit, folia ſatiuæ ſimilia habentem, multóque magis lapſanæ. Creſcit potiſſimum circa margines itinerum, & loca arenoſa. Eſt inſuper alia herba, quæ radiculæ quoque nomen apud Latinos retinuit, ab eius præcipua & utiliore parte, nequis fortaſſe nominum affinitate hallucinetur: eámque Græci ſtruthion uocant, nonnulli lanariam herbam uocauere ab uſu, quòd eius radix, quæ magna eſt, conciſa, purgandis lanis admodum conferat. Plinius lib. 24. cap. 11, Spinoſa eſt herba, caule lanuginoſo, flore ſpectabili, ſine odore, &c.

Rapum ſiue napum Latini, Græci gongylida ſiue gongylen appellant, uulgus uocat vn naueau, genus oleris in uſu frequentiſſimum apud nos, præſertim in condiẽ-

diis iuſculis: ſunt enim napi ipſis rapis congeneres. Cæterùm utriuſque uariæ ſunt ſpecies, quas qui diligentius conſyderare uolet, requirat Theophraſtum *libro 7. cap. 4, & Plinium lib. 18. cap. 13. Item de napo* Buniade, Dioſcoridem, *cap. 121. lib. 2.*

Cæterùm (ne quis fallatur) rapum neutro genere apud authores tantùm inuenitur, non autem rapa fœminino. Nam *quòd legitur in* Plinio *cap. 13. lib. 18,* In *tranſcurſu eas attigere noſtri: antiquus* Budæi *codex manu ſcriptus habet ea. Ac paulò pòſt, Quadrupedes & fronde eorum gaudent, non autem earum. Item,* Homini *non minor rapitiorum ſuis horis gratia, quàm cymarum. non autem rapaciorum, alioquin ſecum pugnaret* Plinius, *cùm ſtatim poſtea dicat,* Flaccidorum *quoque, & in horreis enecatorum. Ac paulò pòſt,* Genera *eorum* Græci *duo fecere, &c.* Rapitia *frondes ſunt raporum, quæ decoctæ in uſu erant etiam ipſis agricolis.* Cato *cap. 35,* Rapinam *& coles rapitij unde fiant.* Rapina *autem, locus eſt rapis conſeminatus.* Columella, Nam *& napinæ, itémque rapinæ ſiccaneis locis per hos dies fiunt.*

Taceo *hoc loco, quòd cyclaminum ſiue tuber terræ, quem uulgus uocat panem porcinum,* Latini *etiam rapũ appellauere, ſiue terræ umbilicum: quia rapi ſimilitudinem præ ſe fert, ut rapum eſſe dixeris, niſi fructum uideas: folio eſt hæderaceo, purpureo, uario, caule glabro, quatuor digitorum magnitudine, flore purpureo: roſæ figura, radice nigricante, modicè lata, in medicinis commendatiſſimum.* Eſt *& aliud tuber terræ* Latinis *dictum,* Gal. des truffles: *Græcis hydnon, ſiue, ut multis placet, œdnon, à tumore: in deliciis ſemper habitum.* Naſcitur *hoc ſine ulla radice, & folio, & flore, utrinque terra circun-*

datum, nullis fibris nixum, nec utique extuberante loco, aut rimam agente: ſiccis & ſabuloſis locis gignitur, præſertim autumno per tonitrua. Duplex *tuberum genus, arenoſum unum, dentibus inimicum: alterum ſyncerum, bonum, ſuauiſſimum, colore flaueſcente.*

Rapunculus *autem ſiue napunculus, uulgò* reſponſes, *radicula eſt diuitum lautiorúmque menſis petita, qua potiſſimum tempore quadrageſimali utimur.* Herba *uerò ipſa, folia gerit anguſta, in mucronem deſinentia, cauliculos multilateros, florem cæruleum lychnidi herbæ ſimilem, niſi quòd numeroſiores fert rapunculus, apparentque apud nos præſertim circa autumnum.* Eam *herbam quidam locuſtam, ſiue pedem locuſtæ appellauere, ab ipſius radicis ſimilitudine: unde etiam exiſtimauerunt* Iohannis Baptiſtæ *cibum in deſerto fuiſſe: nam & locis incultis creſcit: ueriſimile enim non eſt animalibus illis, quæ locuſtarum nomen habent, quenquam ueſci poſſe.* Neque *uerò omnino alienum uidebitur, ſi etiam hoc dicamus, quandam eſſe herbam ueteribus incognitam, quæ uulgò ſcrofularia maior dicitur, radice propemodũ ſimilem ipſi rapunculo: gratiſſimi item ſaporis, & guſtus iucundiſſimi: cæterum folia diuerſa habentem, utpote uiolæ nigræ.*

Paſtinaca *duplex: agreſtis, quæ & daucus quibuſdam appellatur (cùm tamẽ à dauco differat ſitu purpurei floſculi in medio umbellæ apparentis) uulgus autem noſtrũ paſtinacam agreſtem uocat,* des panaits. *radicem habet caro ſimilem, quam ruſtici pro panace uſurpant, folia utrinque diſtincta per alas.* Eſt *& ſatiua quæ* Columellæ *lib. 9. cap. 4, edomita appellatur, quam (inquit) ſtaphylinum* Græci *uocãt: éſtque hæc hortenſis & latifolia, ra-*

dice multò craſſiore & iucundiore, quàm quæ erratica eſt, & à pharmacopolis Baucias *appellatur: eſt enim tenui folio, & radice minore. ſatiuam autem paſtinacam uulgus uocat* des paſtenades: *habétque folia uitis & ficuum ſtellatim diſpoſita, florem luteum.*

Panacis autem genera multa ſunt tum apud Plinium, tum etiam apud alios authores, quæ quidem difficillime in noſtrum uſum reduci poſſunt. Eſt enim panax, quod heracleoticum dictum eſt, ſiue heraclium, quòd ab Hercule inuentum ſit: éſtque folijs aſperis ad ficulnea tendētib⁹, herba cei coloris, in ambitu quinquepartito diuiſis, caule ut ferulæ altiſſimo, qui lanugine quadam incaneſcit: flore luteo, ſemine odorato, radicibus multis ab una origine prodeuntibus, ſucco graueolente, qui ſcalpello abraſus, ac deinde in ſole ſiccatus, à pharmacopolis opopanax appellatur: creſcit autem potiſſimùm circa aquas.

Eſt & panax aſclepium ab AEſculapio inuentore ſic dictum, quo nomine unam ex ſuis filiabus appellauit. eſt autem folio maiore quàm fœniculus, caule leui, geniculato, &c. uideto Dioſcoridem. Aliud eſt præterea panacis genus, quod chironium dicitur, à Chirone centauro medico inuentum. éſtque folio amaraci, flore aureo, radice parua, breui & odorata. Quinetiam ea herba quæ Dioſcoridi Liguſticum appellatur, quòd in Apennino Liguſtico creſcat circa Genuam, panacis ſpecies eſſe creditur: eſt enim huic ſimillima: atque ob id ab indigenis panax appellatur: radice autem & caule heracleotico panaci ſimile eſt, caule tenui, geniculato: folijs ſertulæ Campanæ, quæ Græcis melilotos dicitur, du melilot: *mollioribus tamen, & odorantibus circa umbellam, in qua ſemen eſt longum, durum, amarum, ſecundæ ſpeciei Dauci conueniēs.*

Quod autem pharmacopolæ corruptè leuiſticum appellant, de la leueſſe, *id ne crediderís eſſe idem cum liguſtico* Dioſcoridis,*quod & Galenus* Libyſticum *appellat:id enim* Ruellius *noſter(uir incomparabili doctrina & eruditione præditus,& rei herbariæ omnium longè peritiſſimus)putat eſſe uerum* Smyrnium Dioſcoridis:*tota enim planta myrrham olet.* Smyrnium *autem uerum,*Manardus,*ſingulare quoddam noſtri temporis ornamentum,putat eſſe id quod uocamus petroſelinum* Macedonicum, *ut prius iam dictum eſt.*

Sphondylion Græcis,Latinis *rutinalis herba, quibuſdam uiſa eſt eſſe panacis ſpecies,hodiéque uulgò uocatur* panaiz ſauuage:*tãtùm ob id,quòd folia panacis habeat.* Gignitur *in opacis ferè circa paluſtria.*

Carus *ſiue caros,ſiue carum cari,uulgò* des carottes, *radicem etiam nobis iucundiſſimam præbet,qualis eſt paſtinacæ: rubram tamen, interdum etiam coloris buxei, quæ cum aceto & oleo ac ſale editur acetarij uice, prius tamen cum uino cocta, aut inter cineres. Cæterùm umbellam etiam paſtinacæ ſimilem gerit.*

Siſaron Græcis, Romanis *ſiue* Latinis *(inquit* Dioſcorides)Siſer *,id eſſe putant omnes, quod nos uocamus* des cheruitz,*cuius radix elixa aut frixa,eſui nobis eſt gratiſſima,præſertim circa* Quadrageſimæ *tempus.*

Cepa *cepæ, ſiue cepa cæparum, lachrymoſum olus, multiplex,ſed omnium uires eædem:tantùm enim ex nationibus diſcrimina cæparum petita ſunt:aliæ enim* Sardiæ,Cnidiæ,Samothraciæ:*aliæ* Setanicæ *fiſſiles,&* Aſcaloniæ *ab oppidis nominatæ:quæ uocabula* Theophraſtus *lib.* 8. *de plantarum hiſtoria, &* Plinius *lib.* 20,*latius te docebunt.*Sunt *præterea aliæ dulces,aliæ acres:quædam*

item albæ, & quædam rubentes. Sunt & cæpollæ ab antiquis appellatæ, cæpis quidem minores, quas uulgus noſtrum appellat des oignonnettes, *quarum folijs ternis, interdum etiam quaternis tantùm uti ſolemus in acetarijs, ad frigidorum olerum qualitatem emendandam. Sed & quæ paulò maiores ſunt cæpæ, ferè ſine capite, ceruicis tantùm lõgæ, ideóque in frondem luxuriantes, ſæpiúſque retondentur, à Græcis gethri nomen acceperunt, quarum folijs & radicæ uſus eſt in condimentis: puto à noſtris appellatas* des ciuots ou des ciboules. *Marſicã enim ſimplicẽ, quæ ab Hermolao deſcribitur, habétq; radicem ampliorem & ſolam, atque ob id à ruſticis, inquit, unio appellata eſt, ſanè eam eſſe puto quam noſtri, ruſticam illã uocem imitantes, appellauerunt* oignon, *quaſi unionem dicere uoluiſſent: quia ſingulari conſtet capite, nec pluribus coagmentetur bulbis. Cæterùm, quæ cæpæ ſunt albæ & recentes, mitiores eſſe ſolent: quæ autem ueteres & flauæ, acriores.*

Allium item, quod Græci ſcorodon uocant, uulgus noſtrum des aulx, *non contemnendum in ruris honore & hortorum diſciplina locum inuenit: honeſtum enim ac gratum ruſticæ plæbi obſonium: quapropter etiam à Columella inter hortorum delicias annumeratur libro* II. *cap.* 3: *Vlpicum, inquit, quod quidam allium Punicum uocant, Græci autem aphroſcorodon appellant, quòd opinor tritum in oleo & aceto, mirum quantum increſcat ſpuma: longè maioris eſt incrementi quàm allium: ídque circa Calendas Octobris, antè quàm deponatur, ex uno capite in plura diuidetur. habet enim uelut allium plures cohærentes ſpicas, eǽque cùm ſint diuiſæ, liratim ſeri debent, ut in puluinis poſitæ, minus infeſtentur hyemis*

aquis. Hæc ille. *Quibus uerbis, & quid ſit ulpicum, & quid allium, cognoſcas.*

Cæterùm, caput allij antiqui (inquit Galenus) dætin nominabant, uulgus noſtrum teſte d'aulx. *Allij autem comas cum capite ſolo, molyzam* Hippocrates *appellat.* Allium *ſylueſtre,* aulx ſauuage, *paſſim in pratis creſcit, uocatúrque* Græcis *ophioſcorodon, quaſi ſerpentis allium. folijs eſt prælongis, teretibus, intus concauis, iunceam ſpeciem repræſentantibus, caule procero, leni, purpureos flores oſtentante, faſtigio tum colore, tum forma conſpicuo, radice capitata, nucleis ſpicatim compactilibus intumeſcente, ſummo uertice capillamentis fibrato.* Aliud *haberi ſylueſtre allium tradit* Plinius, *quod urſinum uocant, odore, molli capite, prætenui, folijs grandibus.*

Scorodopraſum *autem aliud eſt allium porracei generis, de quo prius in porro diximus: habitu enim porrum & allium refert atque æmulatur, & utrunque exprimit olus: inde & medias uires ſimul porri allijque naturam conflauit. allium porrinum uocant officinæ, mutuato ab utroque parente uocabulo.* Atqui *uarias alliorum differentias, ut enumerare difficile eſſet, ita certè nimis longum & prolixum, quàm inſtitutum noſtrum expoſtulat.* Itaque *qui hæc deſyderabit, habeat in promptu neceſſe eſt* Plinium, *Dioſcoridem, &* Theophraſtum.

Poſtremis *diebus apud nos quorundam ſtudioſorum diligentia, inuenta eſt herba, quæ quia confricata allium quadantenus redoleat, à* Græcis *ſcordion appellata eſt, à* Latinis *uerò trixago paluſtris, quòd locis paluſtribus potiſſimum creſcat, hactenus quidem incognita. nam & pharmacopolæ huius loco aliam herbam & facultate & figura longè omnium diuerſiſſimam uſurparunt,*

quæ Barbaro ſcorodotis appellatur: nihil enim habet ſcordio ſimile, præterquam quòd allium redolet. Scordion enim multò minus eſt, & folia chamædryos gerit, quæ uulgò uocatur, de la germandree.

Bulbus Græcis ſiue bolbus, cibus Veneris, irritamento potius quàm uitæ utilis: quo tamen ad prouocandam appetentiam utimur, unde uulgò nomen retinet, des appetitz. *Latini Aſcalonitas uocant, quod etiam nomen uulgus retinuit,* des eſchalottes. *Martialis multis in locis ſalaces bulbos appellat, quod & ex illo epigrammate facilè conijcitur,*

Cùm ſit anus coniunx, & ſint tibi mortua membra,
Nil aliud bulbis quàm ſatur eſſe potes.

Eſt etiam bulbus agreſtis, cuius flore ruſticæ mulierculæ in ſuis coronis utuntur, quem Græci Codion uocant. Sylueſtres autem, & ſponte natos bulbos, uulgus noſtrum uocat ſuo more oignons ſauuages. *Quinetiam alius eſt bulbus, qui lanoſus dicitur, & in litore frequens: inter cuius primas tunicas, inquit Marcellus, & id quod manditur, tam uera lanæ eſt ſimilitudo, ut ex ea ueſtes confici poſſint. Rurſus alius eſt bulbus, uomitorius appellatus, ad differentiã bulbi cibarij: éſtque foliis nigris, radice allio ſimuli, & uomitum ciet. Sunt & alia permulta bulborum genera ab eorum magnitudine, colore & figura petita: quæ qui diligentius cognoſcere uolet, requirat Theophraſti librum octauum de plantarum hiſtoria, & Plinium, apud quem Gallia Remenſis hoc nomine laudatur, quòd bulbis plurimùm abundet: ſponte enim illic naſcuntur & creſcunt.*

Nobiliſſima bulborum ſcylla, quam uulgus, exemplo Varronis, ſquillam uocat, des ſquilles, *medicamini præ-*

cipuè nata, acetóque exacuendo: quod ob id ſquilliticum ſeplaſiarij uocant. Duo ſcyllæ genera: maſculus, albis folijs: fœmina, nigris. Tertium genus eſt cibis gratum, & eſu tenerum. Epimenidia ſcylla uocatur, ab uſu nomen ſortita, anguſtiore folio ac minus aſpero, ſeminis plurimū. genus unum ſcyllæ, aut bulbum eius omnem, ab Hippocrate ſchænum uocari Galenus eſt author.

Pancration, puſillam ſcyllam aliqui uocare malunt. Ea eſt radice bulbi magni, colore ruffo purpuraſcentéue: guſtu amaro, qui os accendat: folijs lilij, uerùm longioribus. Sunt qui noſtris Gallis propriè loquentibus exiſtiment appellari ſciboule, quaſi puſillam ſcyllam, ſed imperitum uulgus, hoc nomen cepis communicauit.

Id genus bulbi, quod in hortis coma copioſiore uiret, nucleis gracilioribus, uulgus noſtrum uocat des porrettes, aut des oignonnettes, à porri uel unionis tum ſapore, tum forma: eadem quoque grandioris formæ bulbos donarunt appellatione: radice ſeritur bulbus hortenſis. nam ſemine, partim primo, partim altero prouenit anno.

Bulbina, folijs eſt porraceis, flore uiolæ purpureo, ſiue ferrugineo in ſpicis, nigro ſemine foris: rubicundo radicis bulbo, ſquamis carente. Mauricæ buberigim cognominant herbarij, quam bulbis croci repræſentant, folijs porri, floribus uiolæ: adduntque eſſe hermodactylorum ſpeciem.

Aſphodelus, quæ & haſtula regia & albucus dicitur (uulgus pharmacopolarum corrupto nomine uocat aphrodilorum) inter bulbos à Plinio connumeratur libro 22. cap. 22. Eſt autem folio porraceo, radice bulboſa & multiplici, ut interdum ad triginta bulbos producatur, magnitudine, figura & ſapore ſcyllæ radici ſimilis, quæ eſui erat antiquis cum ficubus, uel cocta inter cineres.

Seritur præterea in hortis, radicis nomine, ea herba quæ Græcis *helenium (uel quòd ex lachrymis* Helenæ *nata ſit, uel quòd ab* Heleno Troiano *inuenta) uulgò autem enula campana,* Columellæ *inula appellatur.* Eius *autẽ foliũ eſt latiſſimum, ad ſymphyti foliũ accedens, de quo prius à nobis dictum eſt: ſed eſt albicans, & parte altera lanuginoſum: florem gerit luteum, radicem craſſam, & amaram odoris optimi: quæ cum melle aut ſaccharo condita, aduerſus aeris peſtilentis noxam plurimũ ualere dicitur: quo nomine etiam cruda à multis tempore peſtis manditur, & in hortis eius rei gratia conſeritur.*

Alterum genus helenij affert Dioſcorides *ex* Crateia *herbario, ramulis cubitali magnitudine, ſerpilli modo per terram repentibus, folio lenticulæ, ſed longiore & crebro, radice pallida, digiti craſſitudine, cortice nigro.*

Atque hæc erit quartæ hortuli noſtri areæ clauſula: à qua dum recedimus, totam rei hortenſis rationem breuiori, quàm fieri à nobis potuit, ſtylo, ſtudioſis iuuenibus relinquimus. non enim iis hæc ſcripſimus, qui in re herbaria adeò ſunt exercitati, ut tum Græcos, tum etiam Latinos *authores omnes, qui de hac re diligentius ſcripſerunt, facillimè teneant.* Quapropter *etiam medicas herbas, hoc eſt, quæ medicis ſolis ſunt cognitæ: præterea quæ noſtræ regioni familiares non ſunt, omiſimus.* Tantùm *eas deſcripſimus, quas mediocritas noſtra aut adſequi per ſe quidem potuit, aut amicorum diligentia cognoſcere.* Veniendum *ad ea quæ polliciti ſumus de cultu & ſatione hortorum, ex quibus facilius ſuperiora cognoſcatis.* Parum *enim eſt, quicquid in horto poni ac ſeri debet cognouiſſe, niſi poſitionis & ſoli rationem perſpectam habeatis.*

DE

DE CVLTV ET SATIONE HORTORVM LIBELLVS, EX ANTIQVORVM AGRICOLARVM SENTENTIA PRAECIPVÈ COLLECTVS.

ABSOLVIMVS tandem id omne quod ad frutices & herbas in hortis conſeri ſolitas pertinere uidebatur, omnémque, qua inſtrui debeat, aut etiam poſſit hortulus, materiem adoleſcentulis noſtris propoſuimus. Supereſt, ut qua ratione diſponi ſoleat ea materies, quóque pacto & excolere & fodere hortos deceat, facilè ac breuiter doceamus ex antiquorum agricolarum ſententia atque authoritate. Fruſtrà enim quis cognouerit quicquid in hortis ſuccreſcere ſoleat, niſi etiam hortum excolere, & plantas ſuis locis diſponere, atq; eas fouere ſciat. quemadmodum fruſtrà literas, & dictionum ſignificationes teneat, qui non idem intelligat qua ratione ex literis dictiones, & ex iis oratio perfecta componi ac conſtrui debeat.

Itaque dicamus primùm de poſitione hortorum in uilla aut ſuburbiis, aut etiam ipſa urbe: deinde uerò, quod ſolum eligere, quo pacto id munire ac ſepire & fodere oporteat: poſtea quomodo areæ & interualla ac puluini faciendi, & quid in his ſecundum anni tempora ſeri, quo pacto hortum excolere deceat, ut tandem ad remedia deueniamus eorum uel animaliũ, uel tempeſtatum, quæ nocere, & incommodum hortis adferre ſolent.

HORTI POSITIO AC SITVS.

Sub urbe colere hortos expedit (inquit Varro) ſicut uio-

laria & roſaria: item alia multa quæ urbs recipit, cùm eadem in longinquo prædio, ubi non ſit quò deferri poſſit uenale, non expedit colere. Cato quoque plurimùm laudat fundum ſuburbanum, in quo & arbuſta ad uites, & ſalicta locis aquoſis, uietis, ac prope amnes ſerantur: & prata ſunt irrigua: ſeminaria quoque loco quamoptimo & apertiſſimo ac ſtercoratiſſimo ponantur, in quibus ſuum quodque fructus genus conſeri oporteat. Summittito (inquit) ſub urbe hortorum omne genus, coronamenta omne genus, bulbos Megaricos, myrtum coniugalem, & alia id genus facito ut ſerantur. Cæterùm hortus præſertim olitorius irriguus eſſe debet propter fœcunditatem.

Quòd autem ad eius ſitum attinet: Fœlix horti poſitio eſt (inquit Palladi⁹) cui leuiter inclinata planities, curſus aquæ fluentis per ſpatia diſcreta deriuat, neque uerò uſqueadeò magnus eſſe debet. fœcundior enim eſt culta exiguitas, quàm magnitudo neglecta.

Fontem in horto eſſe oportet, niſi riuulo fluenti irrigetur, aut amni admodum uicinus ſit: aqua enim alimentum herbis præbet. ſi fons deſit, imprimendus eſt puteus: quanquam multo labori ſit olitoribus aquam inde haurientibus: neceſſe eſt enim ut crebrò irrigetur hortus, eóque fit (inquit Plinius) ut ſatum quamcelerrime erumpat, & latiſſime adoleſcat. Sed ut certam perennitatis puteus habeat fidē (inquit Columella) tum demum effodiēdus eſt, cùm ſol ultimas partes Virginis obtinebit, id eſt menſe Septembri, ante æquinoctium autumnale. Siquidē tunc maximè explorantur uires fontium, cùm ex longa ſiccitate æſtatis, terra caret humore pluuiali. Si nequeas puteum imprimere, piſcina iuxta Palladij ſententiā ſubtus conſtruenda eſt (ciſternam noſtri uocant) ut illinc

aquas pluuia conferente, hortus per æſtiuos rigetur ardores. Si uerò hac omni facultate carueris, ſemper altius tribus uel quatuor pedibus ad paſtini ſimilitudinem fodies hortulum, qui ſic cultus, negligat ſiccitates.

In fundo ſuburbano, horti & pomaria domui proxima eſſe debebunt, ſitq; hortus ſterquilinio maximè ſubiectus, cuius ſucco ſponte fœcundet: ab area longè ſitus ſit. nam puluerem palearium fert inimicum, ſiquando per trituram uentus poſſit paleas aut puluerem in hortum perferre quæ oleribus nocent.

Quòd autem ad cæli clementiam & loci ſalubritatem attinet, frigidis prouinciis, orienti, aut meridiano lateri hortus eſſe debet oppoſitus, præſertim ſi talis eſt qui & arbuſta & ſeminaria contineat: ne alicuius maximi montis obiectu, his duabus partibus excluſus, algore rigeſcat, aut per partem ſeptentrionis remoto, aut occidentis in ueſperam ſole dilato. Si poteris (ait Cato) hortus ſub radice montis ſiet, in meridiem ſpectet loco ſalubri. In calidis uerò prouinciis, pars potius ſeptentrionis optanda eſt, quæ & utilitati & uoluptati & ſaluti æqua bonitate reſpondeat. Palus omni modo uitanda eſt, præcipuè quæ ab auſtro uel occidente eſt, & ſiccari conſueuit æſtate. peſtilentiam enim uel animalia hortis inimica generat.

Conſyderanda eſt præterea fluuij natura, cui proximus erit hortus, an plerunque aliquid exhalare ſoleat, quod ſit & nobis & plantis inimicum: peculiare enim eſt id permultis fluuiis. Itaque hoc ſi acciderit, ab ea poſitione erit abſtinendum.

SOLI BONITATIS ET PRAESTANTIAE ELECTIO AC CONSYDERATIO.

Plurimùm attendendum eſt ultra ea, quæ ſuperius enumerata ſunt, etiam ad ſoli naturam & bonitatem, ſiquando frugalem ac luxurioſum & fœcundum hortum expoſtulemus. Non enim quodlibet ſolum herbis hortenſibus amicum eſſe ſolet. Itaque glebam acceptam conſyderabis hoc modo ex antiquorum agricolarum ſententia, ne alba & nuda ſit, ne macra ſabulo, ſine admiſtione terreni: ne creta ſola, ne arenæ ſqualentes, ne ieiuna glarea, ne auroſi pulueris lapidoſa macies, ne ſalſa uel amara, uel uliginoſa terra ſit: ea ſunt enim ſoli uitia. Probabis autẽ glebam putrem ferè nigram, & ad tegendam ſe graminis ſui crate ſufficientem, ac mixti coloris: quæ ſi rara ſit, tamen pinguis ſoli adiunctione glutinetur. Pingue uerò ſolum agnoſces, ſi glebam paruulam dulci aqua conſperſeris & ſubegeris: nam ſi glutinoſa eſt, & digitis adhæret, conſtat illi meſſe pinguedinem. Dulcis etiam eſſe debet: quod facilè explorabis ipſo guſtu, ſi ex ea parte agri, quæ magis diſplicet, glebam fictili uaſe, dulci aqua madefactam, intincto digito, & linguæ admoto, ſaporis iudicio, qualis ſit cognoſcas.

In ſumma, omnino eligendus eſt ager pinguis ac reſolutus, qui minimũ laborẽ poſcat, & fructum maximũ reddat. Deterrimum omnium eſt ſolum, quod ſiccum erit ſimul & ſpiſſum & macrum uel frigidum. In genere ſoli, uitanda eſt creta, quam argillam dicimus, atque rubrica. Laudat id ſolum Varro, quod benignum cùm ſit, producit ebulos. Id laudat Columella, quod ultrò alit ul-

mos, & ſylueſtri palmite lætetur, ſiue unedines, quæ pruna ſunt agreſtia, & mala ſylueſtria ſpōte ferat: ita enim ſolum probatur, etiam ab ijs quæ producit: ſed ex neceſſitate tamen mixta ſtercore quælibet terra conuenire poteſt.

QVOMODO VARIÈ CLAVDENDVS HORTVS.

Vbi ſolum horto fodiendo idoneum elegeris, tum id eleganter circunſcriptum, & undique terminatum communiendum erit, antequam colas, aut aliquid in eo ſeras: debent enim horti eſſe clauſi priuſquam conſerantur. Sed munitionis multa ſunt genera, quemadmodum iam ſuprà docuimus, cùm eſſet nobis de hac re ſermo.

Naturale ſepimentum dicitur Varroni, quod obſeri ſolet uirgultis aut ſpinis, habétque radices uiuæ ſepis: ac uiatoris prætereuntis laſciui non metuet facem ardentem.

Sepimentum agreſte uocatur, quod ex agreſti ligno fiat, ſed non uiuit: ſtructilem ſepem uocat Columella uel ſepem uirgeā: uulgus noſtrum haye ſeiche. Fiebat apud antiquos palis ſtatutis crebris ac uirgultis implicatis, aut latis perforatis, & per ea foramina traiectis longuriis ferè binis, aut ternis, aut ex arboribus truncis demiſſis, & in terram deinceps conſtitutis.

Sepimentum militare dictum, quòd eo genere milites ſua caſtra tueri ſoleant. fit autem ſecundum uias publicas, aut ſecundum amnes, ne periculum ſit animalium aut latronum, aut ne flumen agris noceat. Ita uerò fiebat apud antiquos: Foſſa idonea ſic fodiebatur circa hortum uel agrum, ut omnem aquam pluuialem recipere

poſſet: faſtigiúmque habebat, ut aqua è fundo exiliret. Agger intrinſecus fiebat iunctus foſſæ, ita aridus, ut eum tranſcendere non eſſet facile. Aggeres quidam faciebant ſine foſſa, eóſque, muros uocabant.

Fabrile ſepimentum uocabant antiqui, quod maceriis fiebat, ſed pluribus modis. Aut enim fiebat luto & lapide eleganter conſtructo, præſertim ijs locis, quibus uicinæ ſunt lapidicinæ: aut ab ijs, quibus copia ſuppetit. Fiebat & è lateribus coctis, aut crudis, aut terra & lapillis compoſitis in formis, atque ita parietes figuratos imitabantur.

Omnium utilior ſepes (præſertim in agris) & minorem impenſam deſyderans, eſt ea quæ uepribus fit, ſpinis conſitis: diuturnior enim immenſis temporibus permanet. quapropter ab antiquis plurimùm commendabatur, quia hunc ueprem manifeſtum eſt interimi non poſſe, niſi radicitus effodere uelis: atque etiam poſt ignis iniuriam melius renaſcitur. Fiebat autem hoc pacto: Semina rubi, paliuri & ſpinæ, quæ rub⁹ caninus uocatur, natura colligebant: miſcebant cum farina erui, ex aqua macerata: dehinc funes ſparteos ueteres hoc genere miſtionis ſic inducebant, ut intra funes ſemina recepta ſeruarentur uſque ad uerni temporis initia. Locum in quo ſepes futura erat, duobus ſulcis circunuallabant, tribus à ſe pedibus ſeparatis, ſeſquipedis altitudine, idque æquinoctio autumnali, ubi terra imbribus maduerat. factos ſulcos per hyemare ſinebant, poſtea Februario menſe, per utroſque ſulcos, funes cum ſeminibus obruebant leui terra. Itaque triceſima die procedebant ſentes, quos teneris adminiculis adiuuabant, quibus inter ſe ſentes per ſpatia uacua relicta iungerentur.

Alij ſepem uiuam ſic faciunt: Sambucos humiles plan-

tant ſpatio trientali: inde ſemina ruborum oblongis inſerta paſtillis, ordinatim deponunt: ſepem triennio faciũt, & furi & pecori inuiam. Poſt trimatum, gaudent rubi ſingulis annis aduri: aduſtione enim duriores aſperioréſque erumpunt. Atque ea demum eſt claudendorum hortorum uniuerſa ratio.

HORTI FOSSIO, ET AREARVM DISPOSITIO.

Quando & autumno & uere plurima in horto ſerũtur, ob id partes horti, quas autumno conſerere uoles, debes ad hyemem conuertere: quæ autem ſpatia uere conſerere uoles, ut per æſtatem fructus reddant, ea ad Septentrionem erunt conuertenda. Sed & ſolum, quod autumno inſtituere tentabis, menſe Maio conuertere oportet, ut æſtiuo ſole & gleba ſoluatur, & radices herbarum inurantur. Ager autem quem uere conſeri oportet, is paſtinandus eſt autumno circa Calendas Nouembris: & poſt autumnum patieris effoſſum iacêre brumæ frigoribus & pruinis inurendum. quemadmodum enim calor æſtatis, ita uis frigoris terram concoquit, fermentatámque ſoluit. Peracta bruma, tum demum ſtercus inijcitur. Cúmque ſationis appropinquabit tempus, dilapidandus & exherbandus erit locus: iterúmque ſtercorandus, & rurſus poſtea refodiendus: diligentique foſſione ita iterandus, ut fimo terra commiſceatur. Optimum autem ſtercus ad hunc uſum aſini, quia minimum herbarum creat: proximum, uel armenti, uel ouium. nam quod homines faciunt, quáuis habeatur excellẽtiſſimum, non tamen neceſſe eſt adhibere, niſi aut nudæ glareæ, aut ſine ullo robore ſolutiſſi-

mæ ſint arenæ, cùm maior ſcilicet alimenti uis deſyderatur.

Poſt refoſſionem, circa Idus Ianuarias, hortus pergulis inſtruitur, antequam areæ diſponãtur: eas ſiue rectas, ſiue inflexas, & cameratas facere uoles, tibi licebit. Iuniperino ligno ſi componantur, decennio nihil attingendum erit: ſi ſaliceis perticis, triennio nouam operam deſyderabũt. circa pergulas qui roſaria cõſerere uolet, Februario id faciat oportet.

Roſaria autem ſeruntur ſulco breuiſſimo: aut ſcrobibus ponenda ſunt, uel uirgultis, uel etiam ſemine. Semina roſarum (inquit Palladius) non putemus eſſe medios floſculos aurei coloris, ſed baccas, quas in breuiſſimi pyri ſimilitudinem, plenas ſeminibus poſt uindemiam reddunt maturas: quarum tamen maturitas ex fuſco colore & mollitie poterit æſtimari. Eo pacto facies ſi iaſminon aut libanotida, aut granata conſerere uoles, niſi malis pergulas uitibus honeſtiores reddere.

Cõpoſitis in ambitum hortuli pergulis, refoſſa humus in areas diuiditur, relicto foras coſpatio, quod ambulationibus aut ſphæriſteriis deſtinare uolemus: quæ ſpatia ſabulo tenuiſſimo conſpergenda erunt, ne per pluuias aut imbres ſolum pedibus hæreat. Sic autem poſtea informandæ erunt areæ ad libellam, ut facile runcantium manus ad dimidiam partem latitudinis earum perueniant: ne qui perſequuntur herbas, ſemina proculcare cogantur, ſed potius per ſemitas ingrediantur, & alterna uice dimidias areas eruncent. Areæ (inquit Palladius) faciendæ ſunt anguſtiores & longæ: id eſt, duodecim pedum longitudine, & ſex latitudine, ut ſint propter ſpatia utrinque purganda diuiſæ. Margines uerò earũ locis humidis uel irri-

guis duobus pedibus erigantur : ſiccis uno extuliſſe ſufficiet.

Spatia inter areas facienda erunt, per quæ humor locis irriguis effluat: ea ipſis areis altiora eſſe debebunt, ut facilius ingrediatur areã de ſuperiore parte humor admiſſus: & ubi ſitientem ſaturauerit, in alias poſſit excluſus auerti.

DE SEMINVM NATVRA ET ELECTIONE, ALIQVOT PRAECEPTA ANTIQVORVM.

Hortus (inquit Palladius) qui cælo clementi ſubiacet, & fontano humore percurritur, propè eſt ut liber ſit, & nullam ſerendi diſciplinam requirat.

Frigidis locis autumnalis ſatio celerior fiat, uerna uerò tardior.

Calidis regionibus, autumnalis ſatio ſerior fieri poteſt, uerna autem maturior.

Quæcunque ſerenda ſunt, cùm luna creſcit, ſeminentur : quæ autem ſecanda ſunt, uel legenda, cùm luna minuitur.

Omnia quæ ſeruntur, diebus tepidis melius, quàm ſiccis aut frigidis ſerũtur: nã tepor euocat, frigus includit.

Si neceſſitas coget in ſalſa terra aliquid plantari aut ſeminari, extremo autumno plantandum eſt, uel conſerẽdum, ut malitia ſoli hybernis imbribus eluatur. Aliquid etiam terræ dulcis uel arenæ fluuiatilis ſubijciendum eſt, ſi illi uirgulta committimus.

Semina, pluſquam annicula eſſe non debent, ne uetuſtate corrupta non prodeant.

Trimeſtris ſatio, locis frigidis & niuoſis conuenit, ubi qualitas æſtatis humecta eſt, cæteris raro reſpondet euentu.

Semen trimeſtre, locis tepidis melius reſpondebit, ſi ſeratur autumno.

Genera omnium frugum, ſeminum, uel ſurculorum præclara ſerere potes, ſed terris tuis experta committe. in nouo enim genere ſeminum, non eſt ſpes tota ponenda.

Locis humidis ſemina citius quàm ſiccis degenerant: quare ſubinde ſuccurrat electio.

Quæ florent, tangenda non ſunt.

Omnia legumina Græcis authoribus ſeri iubentur in ſicca terra: faba tantummodo in humida debet ſpargi.

Semina fauente cælo ſata maturius prodeunt: tepentibus locis & apricis, aut illuſtratis, citiſſime prorũpunt.

Recentiora ſemina, maturius gignũtur, in porro, gethyo, cucumere, cucurbita.

Vetera ſemina, celerius proueniunt in, apio, beta, naſturtio, cunila, origano, coriandro.

Calidis credita locis ſemina, celerius caules creant, ſemen ocyus reddunt.

Omnium celerrime naſcuntur ſemina ocymi, bliti, napi, erucæ: tertio enim die erumpunt, omnium difficillime apium.

DE SATIONVM TEMPORIBVS, SEMINVM CVLTVRA, ET VARIA COMMITTENDARVM HORTIS HERBARVM RATIONE.

Serendi tempora licet per menſes certa deſignent an-

tiqui agricolæ, tamen ſecundum loci & cæli naturam, unuſquiſque ea apud ſe poteſt cuſtodire, modò id perpẽdat quod mox docebimus, quædam eſſe quæ celerius, quædam quæ tardius proueniant.

Nullam aliam operam aut curam poſt ſationem deſyderant hortenſes herbæ, præter ſarculationem, runcationem, exherbationem, & rigationem. Sarculationem uocant, quam uulgus noſtrum dicit ſarcler. *nam etiam ſarculum appellant* vn ſarclet. *Ea ſarculatio fit, tum ad dilapidandum ſolum adhuc ſuccreſcentibus ſeminibus, tum ad herbas noxias eadem opera conterendas. Runcationem uocat uulgus noſtrum* tondre. *nam runcam nominat* vne ſarpe. *Exherbatio, manu fit: atque ob id à ſarculatione differt. uulgus uocat* eſmonder. *Rigatio autem locis ſiccis, tepida potiſſimum aqua fieri debet, ut quæ puteolis mane extracta ſit, ad ſerentium tempus reſeruetur in alueo, ídque ſub dio, ut à ſole aliquantulum concoquatur. Frigida aqua, ſalſa, omnibus plantis inimiciſſima eſt.*

Semina quæ tantùm autumno ſeri debent, ut per totã hyemem in terra durent & macerentur, ſunt, allium, cepæ, capitula, ulpicum, ſinapis.

Quæ ſemina, pro arbitrio, uel autumno, uel uere ſeri poſſunt ad uſum noſtrum in aere clementi, & terra fœcunda, ſunt, braſſicæ, lactucæ, cinaræ, erucæ, naſturtij, coriandri, chærephylli, anethi, paſtinacæ, ciceris, papaueris. Nunc ad ſingularum, quæ in hortis ſeruntur, herbarum naturam & uariam culturam.

Lactuca toto anno ſeritur ac tranſfertur, ſi locus eſt latus, ſtercoratus & irriguus: ſemine adhuc tenella cùm emergit, diebus tepidis pangi debet, & rarior poni, ut in

latitudinem magis ſe fundat. Ne dureſcat, ſæpius poni debet: eo enim pacto teneritudinem conſequitur. Candidã fieri aiunt, ſi fluminis uel litoris arena frequenter per medium conſpergatur. Capitata fiet, ſi ſæpius pangatur, & frequenter attondeatur leuibus digitis.

Intybi & cichorij eadem ratio eſt, niſi quòd intybum magis hyemem ſuſtinet: ideóque uel frigidis regionibus, proximo autumno ſeri poteſt. fit album, ſi conſperſum prius per aliquot dies fuerit, & imbribus ſuper arena irrigatum: amat humores & terram ſolutam. quum quatuor folia produxerit, ademptum transfertur ad locum ſtercoratum. Sunt qui eius radices fimo tingant.

Blitum & ſpinatia nullum ſolum, modò cultum fuerit, reſpuunt: ea autem olera neque runcari, neque ſarculari flagitant. Cùm ſemel ſatum comprehenderint, per multa ſæcula caduco ſemine reuiuiſcunt.

Atriplex ab exitu ueris ad autumnum ſeri poteſt: amat plurimo humore ſatiari. Semen ſtatim atque ſparſum eſt, obrui debet. Interiacentes herbulæ, ſubinde radicitus eruẽdæ. Transferri non poſtulat: melius tamen inoleſcet, ſi rariore ſpatio pangatur.

Beta poteſt æſtate tota ſeri: agrum amat putrem, lætũ, humidum: transfertur: frequenti gaudet effoſſu, largóque cupit ſtercore ſatiari.

Braſſica toto poteſt anno, ſolo credi: terram amat pinguem & ſubactam: argillam & glaream timet: ſabulonem & arenas odit, ſtercore gaudet, & ſarculatu proficit: uaſtior euadet, ſi terra continenter operiatur: frigidas & pluuioſas regiones amat.

Naſturtium, ſi cum lactuca ſeratur, egregiè prouenit, humorem diligit, fimum aſpernatur.

Apium locis calidis & frigidis melius prouenit, mangonio cultum, & diligentia manſueſcit. magnum fit, ſi ſemen, quãtum tribus digitis capi poteſt, linteolo clauſum, ſcrobiculis mergatur. Criſpum fiet, ſi tundantur ſemina, uel ſuper euaneſcentes arenas ponduſcula uolutentur, aut pedibus enata proculcentur.

Aſparagi panguntur ſolo humido, ſubactóque, ſcrobiculis ad lineam directis, quibus bina ternáue grana, ſemipedis ſpatio diſcreta merguntur, quouſque coeuntibus radix cõnexa, & multis irretita capillamentis coaleſcit, quæ uocatur ſpongia. Aſparagus qui primò profertur, confringi debet, ne inualida adhuc radix moueatur: biennii morã habet ſpongiola aſparagi, éſtque fimo & runcatione continua nutrienda: nam quod primo anno producitur, id graminis ſpeciem referre uidetur.

Malua pingui ſolo lætatur, humidóq; lætamine gaudet. Transfertur, quũ folia quatuor habere cœpit: ea enim antiqui in acetariis & iuſculis uice olerum utebantur.

Serpillũ plantulis & ſemine prouenit: uerũ lætius frõdebit, ſi iuxta piſcinã, lacũ, uel putei margines deponatur

Smyrnium, paſtinato ſolo, ſemine debet conſeri, maximè iuxta maceriam: quoniã & umbra gaudet, & qualicunque conualeſcit loco.

Fœniculum primo uere ſeritur, loco aprico & modicè ſaxoſo.

Aniſum & cuminũ locis lætioribus melius ſeritur & enaſcitur: item & cæteris, ſi humore ſatietur & ſtercore.

Coriandrum amat terrã pinguem, quanquam & macrum ſolum nõ aſpernetur. Semen quò fuerit antiquius, modò uetuſtate non exactum, eò melius reputatur: delectatur humore.

Sinapis terram diligit aratam, & ſi fieri poteſt, aggeſtitiã: nullum tamen ſolum recuſat: puluere fouetur: quapropter ſarculari debet, ut eo ſubinde reſpergatur: uliginem non reſpuit. Semen quod eſui parabis, robuſtius plãtæ tranſlatu reddes.

Chærephyllum, agrum lætum, humidum, & ſtercoratum deſyderat.

Capparis, ieiuno ſolo & gracili gaudet, æſtate floret, herbas in uicinia ſponte perſequitur. Sub occaſu Vergiliarum exareſcit.

Anethum tepidiore ſolo gaudet: rigetur, ſi imber non irroret: rarius ſeri lætatur.

Ruta ſeritur locis apricis, ſolius cineris reſperſione contenta: loca deſyderat altiora, quibus humor elabatur.

Satureia & hyſſopus pingui agro gaudent, non ſtercorato, ſed aprico.

Mentha & origanum plantis uel radicibus ſeruntur, loco humido, uel circa aquas: apricum ſolum nec pingue, nec ſtercoratum deſyderant.

Thymum melius prouenit plantis, quàm ſemine: agrũ diligit apricum, maritimum, macrum.

Origanum amat aſpera & ſaxoſa loca: ſtercorari tamen & rigari appetit, donec conualeſcat. Eandem culturam appetit petroſelinum.

Violas qui facturus eſt, terram ſtercoratam & repaſtinatam minimum altè pedem, in puluinos redigat: atque in plantas hornotinas (ait Columella) ſcrobiculis pedalibus factis, ante Calendas Martias diſpoſitas habeat. Semen autem uiolæ (ſicut olerum) in areis, duobus temporibus ſeritur, uere & autumno. Colitur autem eo modo, quo & cætera olera, ut runcetur, ut ſarriatur, ut in-

terdum etiam rigetur.

Roſam fruticibus ac ſurculis diſponi per ſurculos pedales conuenit per idem tempus quo & uiola. Sed omnibus annis fodi ante Calendas Martias, & interputari oportet: hoc modo culta multis annis perennat.

Vettonica altilis, quem ocellum à pulchritudine noſtri uocant, aut caryophyllon Itali, ſemine rarius ſeritur: ſed meunte autumno, ſobolem à radice copioſam eruere debes, & patulis fictilibus aut turbinibus cadorum pangere, in terra fimo putri ſaturata: ut cùm hyemis gelicidia premunt, recondatur ſub tecta, locis à frigoribus tutis. Propagatur æſtate, ſurculis minutis, è maiori planta deſumptis circa eius pedem, cùm nondum calyces emiſit: atque ita integram aream ex una planta ſi uoles efficies. Sunt qui caryophyllon tritum pediculo admoueant circa radicem, ut id redoleant uettonicæ flores: alij frequenti depoſitione latiores flores & elegantiores prouenire tradunt, à loco in quo tales proueniunt, cognomen accipientes, nempe à prouincia (quo nomine Galliam Narbonenſem appellant) prouincialem Vettonicam dicunt, oeillet de Prouence. *ut diſtingant huiuſmodi flores ab aliis non ita uaſtis aut odoratis, neque tanta cultura expolitis, quos roſetas uocant,* oeillets de roſette.

Petilius flos, quem uocant noſtri ocellum Indicum, ſeritur media æſtate, ut autumno arboreſcat, & flores producat uſque ad hyemem. Semine ſeritur & ſurculo, ſed ſurculus per hyemem perit, quantumuis bene cuſtodiatur. nullum ſolum reſpuit, pinguem tamen ſi nactus fuerit terram, in magnam altitudinem creſcit, ut ſylueſcere uideatur, & in multos ramos arboris aut fruticis modo attolli.

Ocymum citius naſci proditur, ſi ſtatim ubi ſatũ eſt, aqua calida perfundas. Rem miram de ocymo narrant, quòd modò candidos flores, modò roſeos pariat: ſi ex eodem ſemine frequenter ſeratur, modóque in ſerpillum: ſi ſolibus exponatur, modò in ſiſymbrium degenerabit.

Papauer locis ſiccis & calidis, quemadmodum & olera, ſeminatur. Fertur utilius erumpere, ubi uirgæ & ſarmenta fuerint combuſta. Cæterum papauer & anethum eandem habent conditionem ſationis, quam chærephyllum & atraphaxis.

Napi gaudent riguis, ſolo putri & ſoluto: quanuis deuexo & ſabuloſo, gratiores cibis naſcantur. Circiter Auguſtum, & poſt pluuias debent ſemina deponi. Similem habent culturam raphanus & quæ rapa dicuntur.

Porrum uerno tempore ſatum autumno transferri debet, ut capite grandeſcat. Sarculis circunfoditur aſſiduè: & comprehenſa porri planta, ueluti forcipibus alleuatur, ut manitas ſpatij, quæ radicibus ſubeſt, incremento capitis ſuppleatur. Sectiuo porro Nero Cæſar authoritatem dedit, quo ſingulis diebus cum oleo ad uocem conſeruandam utebatur. Id ſi uolueris rectè facere, eodem more quo capitatum inter quaternos digitos depangas, & cùm conualuerit, deſeces. In eo autem porro, quod magni capitis facere uoles, ſeruandum erit, ut antequam porrum ipſum trãſlatum deponas, omnes radiculas amputes, & fibrarum ſummas partes intondeas.

Cepæ feracem terram deſyderant, pinguem, uehementer ſubactam, ſtercoratam, irriguam. Rarius ponendæ, ſtercorandæ & ſarculandæ. Si capitatas cepas facere uoles, folia omnia ſunt detrahenda, ut ſuccus ad inferiora cogatur. ubi caulem cœperint excitare, fulciãtur adminiculis,

ne uentorum afflatu, languidæ ceruices deturbentur, ſeminaque uentilatu crebro decutiantur. Maturitatis præferunt initia, cùm nigricant. Vellendi ſunt thalli ſemiſicci, & in ſole ſiccandi.

Allia liratim ſeri debent, ut in puluinis poſita, minus infeſtentur hyemis aquis. Itaque aream in ſulcos digeres, quales fieri ſolent locis campeſtribus ad uitandam uliginem: ſarculatu ſollicitata putreſcunt. Si capitata fieri uoles, ubi cœperit caulis prodire, proculcabis, atque ita ſuccus reuertetur ad ſpicas.

Vlpicum autem, quod quidam allium punicum uocãt, (Græci aphroſcorodon appellant) lõgè maioris eſt incrementi, quàm allium: ídque (inquit Columella) circa Calendas Octobris, antequam deponatur, ex uno capite in plura diuidetur.

Melones & peponum omnia genera, puluinis factis & ſubactis deponantur. Rarius ſerendi, ut diſtent inter ſe ſemina pedibus duobus. Sæpiſſime irrigentur, niſi proximam à riuulo profluente aut uicino irrigationem accipiant. Odorati naſcentur, ſi eorum ſemina multis diebus inter roſæ folia ſicca mergantur. Si ſuaues effici uoles, eorum ſemina lacte per triduum maceranda ſunt, & ſiccata ponenda.

Cucumeres etiam in puluinis ſeruntur, ſulcis altitudine ſeſquipedali, & trium pedum latitudine depreſſis: inter quos octo pedum ſpatia relinquantur, ubi poſſint liberius euagari. dulces fient, ſi ſemina ouillo lacte & mulſo maduerint. prælongi prouenient, ſi aquam patenti uaſculo duobus palmis inferiorem ſubijcias: ad eam ſiquidem confeſtim prorepent: quare magis in longitudinẽ creſcentes effundentur.

Cucurbita ſolum pingue diligit, humidum, ſtercoratúmque. Hoc uerò in cucurbitis inſigne notatur (inquit Ruellius) quòd longas pariunt & exiles quæ in earum ceruice leguntur ſemina. Quæ aluo latuerant, cucurbitas creant craſſiores: quæ in fundo uentris, latas: ſi in uniuerſis ſeminibus obruantur, ubi cœperunt adoleſcere, iuuantur adminiculis. Quæ ſationi dicãtur, uſque ad hyemem in ſua uite dependeant, deinde ſublatæ in ſole aut fumo ſeruentur, alioqui ſemina marcore putri confecta tabeſcunt.

Carduus ſatiuus, quem articocalum uocant, terram ſtercoratam diligit. melius prouenit, ſi creſcente luna, ſolo mandentur ſemina, ſpatio ſemipedis diſcreta. Si tamen in ſolido pangantur, inuerſa ne defigantur ſemina: alioqui pumulos debiles & incuruos creabunt: nec altius debent imprimi, quàm ut terra demergentium digitorum primos attingat articulos. Seminum cacumina ſi deprimas, ſpinoſa non erunt folia, minus etiam echini.

Frutices in horto quomodo conſeri debeant, te docebit Seminarium. Cæterum aliæ tam coronariæ quàm etiam eſui utiles herbæ, à nobis hoc loco prætermiſſæ ſunt, quaſi nullam aliam culturæ rationem deſyderẽt: harum enim nonnullæ ſponte creſcunt, aliæ pari cum ſuperioribus ſatione delectantur.

REMEDIA ADVERSVS NOXIAS AERIS TEMPESTATES, ET INFESTA HORTIS ANIMALIA.

Satis in horto plantulis, non ſolùm inimica eſt, & nocumentum adfert grando, rubigo, nebula, fulgur, pruina,

quæ peruerſi ſunt aeris uitia, ſed etiam animalia quædam locis apricis poſt pluuias naſcentia, omniáque in horto conſita mirum in modum infeſtantia: campas & erucas uocant. Beſtiolarum quoque alia genera hortis innaſcuntur: culices napis, raphano uermiculi, item lactucis & oleri. Vtriſque hoc amplius, limaces & cochleæ. Infeſtant & culices hortos riguos, præcipuè ſi ſint arbuſculæ aliquæ. Formicæ quoque & talpæ, non minima hortorum exitia ſunt: porros blattæ infeſtant, quas ob id porricidas Græci uocant. Locuſtæ quibuſdam locis noxiæ, non ſolùm hortenſibus herbis, ſed & arboribus omnibus uim inferunt: addemus his bruchos & mures agreſtes: in Italia etiam ſcorpiones, ſerpentes, ueſpertiliones, & huiuſmodi animalia naſcuntur: quæ niſi ab hortis arcerentur olitorum induſtria, nullam aut iucunditatis aut utilitatis inde gratiam conſequeremur. Itaque hoc loco remedia ab antiquis propoſita aduerſus hæc omnia, paucis enumeranda ſunt, à quibus hortenſium rerum peritus ſibi cauere poſſit.

Contra grandinem, omne ſpatium horti alba uite præcingere antiqui ſuadebant. Philoſtratus iubet, cùm grandinem uidemus imminere, ut uituli marini pellem, uel hyenæ, uel crocodili, per horti uel domus ſpatia circunferamus.

Fulmine hortum non percuti dicebant Græci, obruto in horto fluuialis equi, quem hippopotamon uocant, tergore. Tradunt alij non eſſe noxias horto tempeſtates, ſi fictili nouo obſerata rubeta rana in medio obruatur. Segetibus idem prodeſt.

Si nocent nebulæ, ſarmēta, & palearum aceruos, euulſáſque herbas & frutices per hortum, uel uineam aut

campum incendito: fumus huic rei medebitur. pluribus itaque locis per hortum diſpoſita purgamenta ſimul omnia combures, quà uentus inſpirat: ita enim impendens malum auerti creditur.

Quum rubigo imminet, iubet Berytius bubulum cornu dextrum cum fimo ſic uri, ut plurimum circuncirca fumum concitet, præſertim quà uentus perflat, ſic ut omnis fumus contra rubiginis impetum feratur: ita enim noxiam cæli occaſionem diſcutiet.

Satis fabis hortum à pruinis lædi negant.

Omnia ſemina horti uel agri refert Anatolius ab omnibus malis ac monſtris tuta ſeruari, ſi ſylueſtris cucumeris tritis radicibus antè macerentur, quàm ſeras.

Vt olera infeſta animalia non generent, in corio teſtudinis omnia ſemina quæ ſparſurus es ſicces, uel menthã pluribus locis, maximè inter caules ſeras. Hoc idem præſtare fertur eruum aliquantulum ſatum, præcipuè ubi radices & rapa ſeruntur. Cicer etiam inter olera propter multa portenta ſerendum eſt. Erucam pluribus in locis inter olera ſatam, ab infeſtis animalibus uindicari tradit Frontius. addidit hortum ab eiſdem non impeti, ſi anſerino ſtercore muria reſoluto olera perfundantur. In teſtudinis corio ſemina reſiccata nulli erodentium iniuriæ obnoxia futura tradit Anatolius.

Contra limaces & cochleas prodeſt amurca recens, uel ex caminis fuligo conſperſa.

Contra erucas, quas Græci campas uocant, uulgus noſtrum chenilles, *quidam uirgis ſanguineis plantas uel arbores tingunt: alij cancrum fluuialem in medio horto ſuſpenſum auxiliari tradunt: alij rore aquæ perfundunt plantas, in qua uitigneus cinis maduerit: alij circa ar-*

borum crura & ramos, bitumen, & ignem non expertũ ſulfur accendunt. Sunt qui ſemina prius macerent lixiuio, quod è ficulneo cinere prius ſtillauerit, uel erucarum ſanguine, uel ſemperuiuæ ſucco. ficulneum cinerem alij ſpargunt ſuper erucas. Malunt quidam ſcyllas in horto ſerere, uel fungos qui ex iuglãde concreti exeunt, concremare, ut eo nidore campæ enecentur: uel fimo ueſpertilionis interimere. nonnulli faſciculos allij ſine capitibus comburunt per horti ſpatia, ut eo nidore intereant. Alij per ipſa horti ſpatia, ipſas erucas coctas in aqua cum anetho ſpargunt, ſicque iam enatas interimunt.

Pulices olerum, quos uulgus uocat des puſſons, necantur aceto acri ſucco hyoſcyomi miſto, & ſuperinſperſo. eoſdem ius decoctæ conizæ perimit, uel aquæ reſperſus, in qua melanthion, hoc eſt gith herba, maduerit.

Culices hortorum fugantur cremore calaminthæ. Abiguntur & macerata ruta, per areas conſperſa: galbani, ſulfuris & cumini ſuffitu necantur. Florentes quoque canabis ſurculi, inuolantia culicum agmina coercent. Bubulũ ſtercus ſuffitum culices perſequitur: item inulæ radix, adiecto buccinorum crematorum cinere.

Ne blattæ (quas praſocurides Græci uocant) porros enecent, uentriculum ouis ſtatim occiſæ, non elotum, ſed ſordibus ſuis plenum, ſpatio quo abundant, non altè, ſed ſuperficie tenus operire debebis: poſt biduum reperies animalia ipſa congeſta uentrem hunc replere.

Formicas fugari Diophanes tradit, ſi quæ ex eis captæ concrementur: ſi caudices herbarum, aut arborum, ad quas plurimæ ſunt, perlinas lupinis, aut taurino felle cum amurca tritis, uel bitumine cum oleo: uel ſi lachrymã papaueris aceto reſolutam, cauernulis earum infuderis.

perimuntur etiam nidore ſylueſtris cucumeris incenſi. Si foras ueniunt formicæ, omne horti ſpatium cinere ſignemus. Si conſcendunt arbores, cretacea linea latiore in orbem circum arboris caudicem aut imum truncum facta atque iterata, prohibebis ne conſcendãt. Limo marino, aut cinere, aut heliotropio herba, obturata formicarum foramina, eas enecant.

Volucres locuſtæ fugantur ab hortis, ſi aliquæ ex iis urantur in medio, uel ſi aliquas earum maceratas limo obruas. Nihil attingent locuſtæ, quod porro aut centaurio aqua reſolutis fuerit aſperſum.

Contra bruchos non minimam hortorum peſtem iubet Didymus, circa caudices arborum aut herbarum, prope radicem, tria grana ſinapis obrui.

Aduerſus agreſtes mures Apuleius ſuadet ſemina bubulo felle maceranda. Nonnulli rhododaphne foliis aditus eorum claudunt: quia roſis his, dum in exitu nituntur, intereunt.

Talpæ nunquam effodient hortum in quo ricinus, quam palmã Chriſti uocant, uel ſponte, uel accitus proueniat. Sotion Græcus author, ut talpas uel eneces uel fuges, nucem perforari iubet, in qua paleas & ſulfur ac cedriam includas, & incẽſam in maiori talparũ aditu ponas, reliquis foraminibus diligẽter occluſis, ne fumus exeat.

Ne carbunculi hortis aut uitibus noceant, quidam tres cancros uiuos cremari iubent in arbuſtis.

Serpentes omni propè fugantur auſteritate, & nocentes ſpiritus innocentia fumi graueolentis exagitat. Vſtum igitur galbanum, uel cerui cornu, uel radix liliĳ, uel ungula capræ profuerit.

Cremati ſcorpionis nidore, reliquos omnes protinus

fugari, author eſt Diophanes. Sandaracha cum galbano, butyro, uel adipe caprino ſuffita, & ſcorpios & ſerpentes omnes abigit. Plutarchus negat ſcorpium ad id unquam adrepere, cui nucula coryli ſuffixa cohærebit.

Veſpertiliones in horto non aduolare tradit Africanus, in quo per itinera platani frondes pendeant. Necantur etiam hæderæ ſuffitu.

Ranæ ſi garrulitate ſua per noctem te infeſtent, incenſa lucerna, lacus ripæ, aut fluminis, aut riui, hortum præterlabentis admoueatur.

Ea ſunt hortorum præcipua incommoda, quæ recenſere aut animaduertere potuimus, quibus etiam ſua remedia uoluimus adhibere, ex bonis authoribus collecta: ne quid hortenſium rerum ſtudioſus in hoc negotio noſtræ operæ deſyderare poſſit. Cupimus autem, ſi quando nobis per ocium liceat, etiam de apibus in hanc ſententiam aliquid conſcribere, quod ad rem hortenſem pertinere iudicabimus, ídque etiam ex antiquorum agricolarum authoritate. Neceſſe eſt enim eum qui cultum & undecunque inſtructum hortum habere uolet, etiam apibus operam dare.

Seminarium.

P OST hortum eleganter excultum, conſequens eſſe uidetur, ut uiridarium uobis oſtendamus, hoc eſt, eum locum, in quo fructiferarum præſertim arborum multitudo probè conſita atque ordinata eſſe conſpicitur: uulgus uocat vn verger: nos etiam ſeminarium dicere poſſumus. Nam reliquas arbo-

res, quæ nullam agricolæ manum expoſtulant, poſtea in ſylua deſcribemus.

Seminarium (inquit Budæus *, ſingulare totius* Galliæ *ornamentum) locus eſt ſubactus, in quo ſemina aut uitiũ aut arborum panguntur: ut cùm ad certam quantitatem excreuerint, in uinetum, uel arbuſtum, uel pomarium transferantur.* Ruſtici *quidam hodie uocant uulgò*, vne baſtardiere. *Columella lib. 3, Qui uineam uel arbuſtum conſtituere uolet, ſeminaria prius facere debebit. ſic enim ſciet cuius generis uitem poſiturus ſit.* Nam *quæ pretio parata diſponitur, certam generoſitatis fidem non habet: quoniam dubium eſt, an is qui uendidit, legendis ſeminibus adhibuerit diligentiam.*

Semina hoc loco, quemadmodũ in alijs multis intelligi debent, non quidem pro granis, ſed ſurculis depactis: qui cùm radices egerunt, in ſeminarium aut uinetum transferuntur. uulgus noſtrum uocat des plantes, *præſertim in uineis: in arboribus autem,* des ſauuageaulx. *Colum. lib. 5. cap. 10. de pomario, Semina lege craſſa, non minus quàm manubrium bidentis, recta, læuia, procera, ſine ulceribus, &c. Virgil. neu ferro læde retuſo Semina. Vnde eleganter dixit* Columella, *Deponere ſemina ſcrobibus,* Enterrer les ſauuageaulx es foſſes: *Cùm (inquit) ſemina depones, dextra ſiniſtráque uſque in imum ſcrobem faſciculos ſarmentorum, brachij craſſitudinis, demittito. Quinetiam ſemina ipſa quando in ſeminario ordine ſerebantur, à Columella ordinaria ſemina appellata ſunt: hoc eſt, per ordines diſpoſita, lib. 3. cap. 13: Conſitis (inquit) pluribus inter ordinaria ſemina malleolis.*

Sed de conſitione ſeminum, quæ per ordinem fiebat, ſuo loco. Quin & huiuſmodi ſemina interdum qui-

dem plantæ dicuntur. Virgilius,

Hic plantas tenero abſcindens de corpore matrum
Depoſuit ſulcis. Dicuntur & *ſeminaria, plantaria.* Virgilius 2. Georg. *Et uiua plantaria terra.* Plinius lib. 13. *de palmis loquens, Ergo (inquit) plantaria inſtituunt, anniculáſque transferunt, & iterum bimas.* Itaque & *plantarium & ſeminarium pro eodem accipi nihil uetat.*

Seminarium autem id in quo tenella adhuc ſemina educanda (inquit Budæus) depăguntur deponuntúrque, Plinius *nutricem appellauit lib.* 17, *Omnia ea (inquit) ſtatim opus eſt nutrici dari, atque in ſeminariis adoleſcere, iterúmque migrare.* Idem alibi, *Quamobrem & ſeminarij curam antè conuenit dici, quàm tranſeatur in alia genera. Nam & huic principio eligi ſolum refert: quoniam & nutricem indulgentiorem eſſe, quàm matrẽ ſæpe conuenit.* Vnde illud Virgilij,

Mutata ignorent ſubitò ne ſemina matrem.

Itaque *arbores dum ſurculis ſeruntur per ordinem, id eſt plantulis (quæ etiam Græcis τὰ σπέρματα uocantur, hoc eſt ſemina) conficiunt ſeminarium & quaſi ſurcularium quoddam. nam ſegetes fuſim ſeri ſolent.*

Iam & *ſeminaria ulmorum dicere poſſumus pro ulmario: hoc eſt, loco ulmis conſito, & in quo multa ulmorum ſemina depacta ſunt:* vn lieu auquel on nourrit & eſlieue des petis ormiers pour replanter ailleurs. Columella *lib.* 5. *cap.* 5, Id *autem facilè conſequi poterit, ſi ulmorum ſeminarium paratum habuerit.* Atque eadem *quoque ratione ſeminaria pomorum, pro pomariis, aut locis pomorum ſeminibus aſperſis ſumemus: cuiuſmodi nonnulli noſtratum inſtituere ſolent, ut* Normani:

appellántque uulgò pepinaria, des pepinieres : *præſertim cùm ex granis pomorum aut pyrorum conſita ſint. nam etiam taleis terris infixis conſeri ſolent: quemadmodum ceraſorum ſeminaria, quæ uulgus uocat,* Vne cериſaye : *nos ceraſeta uocare poterimus, ut ſatis in ſequentibus ſuo loco declarabitur.*

Porrò tandiu dicuntur ſeminaria, quandiu ipſæ arborum plantæ, aut etiam ipſi ſurculi grandeſcere & adoleſcere incipiunt, ut iam poſſint aliò transferri: cuius rei rationem multis uerbis explicat Columella lib.5.cap.5.

Cùm autem ita percreuerunt plantæ, ut iam non amplius ſemina, ſed arbores dici poſſint, aut arbuſculæ, ac ſuo ordine in unum locum conſitæ ſunt: non tunc quidem ſeminarium, ſed arbuſtum efficiunt, ſi quidem locus ille uarias arborum ſpecies contineat, ueluti ſunt ea loca quæ noſtri uulgò appellant uergeria, des vergers: *cuiuſmodi quiddam poſt fructiferas arbores in hoc ſeminario explicatas ſubiungemus, libello tamen ſeorſum edito, cui Fonticuli & Spineti nomen ſubnectemus. Arbuſta etiam accipit Virgilius pro nemuſculis uel etiam ſyluulis, quarum arbores deſectæ ſunt, ut iam amplius nullam umbram præbeant, & arbuſculæ potius quàm arbores dici poſſint: uulgus noſtrum uocat* vn taillis, *in quibus per extremos æſtus, cicadæ maximum ſtrepitum emittunt: unde Virgilius, Reſonant arbuſta cicadæ. Idem, Non omnes arbuſta iuuant, humiléſque myricæ.*

Quòd ſi hæc quidem loca uel agreſtia, uel etiam hortenſia unam tantùm arboris ſpeciem recipiant, uel amœnitatis gratia, uel etiam utilitatis : ea quidem ab eius arboris ſpecie, cuius conſita ſunt, nomen accipient, neque generalius arbuſti uocabulum habebunt. Amœnitatis qui-

dem gratia, ab ilicæ arbore (quæ nobis ſatis eſt infrequens: cuius tamen folia aquifoliæ ferè ſimilia ſunt, quam uulgus uocat Du houx, *niſi quòd nigriora & breuiora apparent) ilicetum appellabimus, locum ilicibus conſitum.* Martialis,

Vicini ſtrues iliceti.

Sic etiam à ſalicibus ſalictum, Vne ſaulſaye, *de quo in Arbuſto poſtea ſumus acturi. Varro, Idoneus locus eligendus ubi facias ſalictum & arundinetum. Vtilitatis autem gratia, ut ad olei prouentum, locum oleis arboribus conſitum, oliuetum appellabimus (quod oletum antiquè Catoni dicitur, cuiuſmodi multa loca uidentur in Gallia Narbonenſi) ad pomorum prouentum, pomarium: ſimili quoque ratione caſtanetum, ceraſetum, & cætera huiuſmodi, quæ pro conſitarum arborum nominibus ſua etiam nomina ſortiri poſſunt.*

Sed ut noſtri ſeminarij ſignificationem abſoluamus, hoc unum addere libet puerorum cauſa, Seminarij ſignificationem à Cicerone elegantiſſimè transferri ad fomitem, fontem, & originem alicuius rei, uel locum in quo res aliqua incremētum cœpit, tam in bonum quàm in malum. Itaque ait in Piſonem, Ex illo fonte & ſeminario triumphorum, cùm arida folia laureæ retuliſſes. Hoc eſt, ex eo loco, è quo maximi triumphi & coronæ laureæ reportari ſolent. Idem Off. lib. 1, Id autem eſt (inquit) principium urbis, & quaſi ſeminarium Reip. Hoc eſt, hinc noſtra Reſp. duxit originem, & inde orta eſt. Idem oratione tertia in Catilinam, Qui niſi exeunt, niſi pereunt, etiam ſi Catilina perierit, ſcitote hoc in Rep. ſeminarium Catilinarium futurū. Hoc eſt, ab his peſſimis nebulonibus ſcitote multos ſuborturos Catilinæ ſimiles, niſi auferātur.

Quòd autem ad uerba ipſius ſeminarij culturæ propria ſpectat, dicitur à Columella lib. 5. cap. 8. coli ſeminarium bidentibus aut ſarculis: cùm ipſa terra, in qua arborum ſemina diſponere cupimus, à nobis ſubigitur & exaratur, ſiue etiam complanatur. Dicitur etiam runcari, & fodi eidem authori, cùm ipſa ſemina expurgantur, & radices fouentur denuo. Quinetiam quàm frequentiſſime ſeminarium ſarriri, & raſtris excoli iubet idem Columella, cùm herbæ ſuccreſcentes, & inutiles raſtris auferuntur: ne mitius terræ alimentum, quod tenellis adhuc radicibus educandis proprium eſſe debet, aliò transferatur. Multa alia uocabula ſunt huc rei propria, quæ in eũ locum differre melius eſt, in quo de arborum culturæ ratione & nominibus ſingulatim diſſeremus. Supereſt nunc, ut noſtrum ordinem ſequamur: ac poſt explicatam ſeminarij ſignificationem, arboris & fruticis nomina declaremus. Poſt hæc autem ad earum partes digrediemur.

ARBOR.

Arboris ſignificationem ex Theophraſti capite quinto libri primi de hiſtoria plantarum ita deſumemus: Arbor eſt, quod ab radice, caudice ſimplici, ramoſum, nodoſum, ſurculoſum, haud facile diſſolubile aſſurgit: ut olea, ficus, uitis. quæ omnia uocabula capite ſequenti à nobis fuſiſſime explicabuntur.

Arbores lætas appellauit Columella beaulx arbres & bien cultiuez: *quemadmodum Virgilius Lætas ſegetes: hoc eſt opimas, elegantes, proſperas, & bene excultas: ne quis putet etiam feraces ſignificare: Solent enim (in-*

quit ille) etiam, quantumuis lætæ arbores, fructum non afferre.

Arbor retorrida, quæ ita à ſole torrefacta eſt, ut protinus areſcat, & ſicca conſpiciatur. Colum. *Si in olea unus ramus aliquando cæteris lætior eſt, niſi eum reciderìs, arbor tota fiet retorrida.*

Arbor pomifera, Arbre portant pommes ou poires, arbre fruictier: *quæ mala fert atque etiam pyra, quæ ſub malorum & pomorum genere comprehenduntur:* de *quibus* Columella *lib. 5. cap. 9.* Ita *quoque & arbor nouella, & arbor uetula dicitur, pro ea arbore quæ paucorũ aut multorum iam annorum eſt.* Cic. 5. *de fin.* Arborém*que & uetulam & nouellam, & uigere & ſeneſcere.* Ieune ou vieil arbre.

Arbor quoque coliculum agere dicitur, Iecter vne petite ſouchette, *cùm attollitur, & ueluti corpus facit, neque dum fructum profert, ſed tantùm ipſum alimentum è terra attrahit, ut grandeſcat.* Columella, *Cum ſubactus ager, conſitus non eſt, arbor coliculum agit.*

Frondere etiam dicitur arbor, quemadmodum & florere, Faire branches, florir, *cùm rameſcit, & ramos effundit, ac ueluti brachia quædam in altum expandere uidetur.* Colum. *lib. 5. cap. 9, Quem ita ponere conuenit, ut ſi non periculum à pecore habeat, exiguus admodum ſupra ſcrobem emineat: lætius enim frondet.*

Luxuriare præterea dicitur arbor, quæ uberiores & diffuſiores ramos producit, quàm par eſt. Columella, *Ca cumina uirgarum & arborum ne luxuriẽt, demutilato.*

Arbuſculæ eidem authori ſunt tenellæ adhuc arborũ plantæ, & trãſlationi, aut, ſi mauis, depoſitioni, aut explantationi idoneæ: uulgus uocat des plantes, ou des

arbreaulx. *Colum.lib.5.cap.8, Ex cultæ quinquennio arbuſculæ, habiles trāſlationi ſunt. Et paulò pòſt, Ipſæ autem arbuſculæ hoc modo poſſunt transferri. Antequam explantes arbuſculam, &c. Quo ex loco transferendarum & explantandarum arbuſcularum rationem latius diſcito.*

Arboreſcere dicuntur plantæ, uel etiam frutices (de quibus ſtatim dicemus) dum in arboris magnitudinem & formam aſſurgunt: uires tamen eaſdem neque robur tam ualidum habent, neque etiam interdū ligneſcunt: quemadmodum de malua refert Theophraſtus, quæ menſibus ſenis aut ſeptenis ita grandeſcit cultura, ut ab herbacea natura ac forma diſcedere uideatur, & in arborē tranſire, ut longitudine craſſitudinéque inſtar haſtæ poſſit attolli. Quapropter commodè ad uſum baculi uenit, quo bubulci & paſtores utebantur ad compellendos greges. Vnde Virg. Hœdorúmque gregem uiridi cōpellere hibiſco. Quod enim ait Theophraſtus, puto de althea ſiue biſmalua, ut uulgus uocat, intelligendum eſſe, quam Dioſcorides ebiſcum ſiue hibiſcum appellat cum Virgilio.

Quinetiam uirgulta & olera quædam etiam arboreſcere uidentur, præſertim ea, inquit Theophraſtus, quæ caudice uno conſiſtunt: ut arboris quaſi naturam adipiſci ſpectentur, quemadmodum radix & ruta: & quidem fere omnia olerum genera, aut certè plurima, quaſi ramos quoſdam capeſſunt, totáque in arboris figuram mutantur. Quapropter oleri arbores à quibuſdam appellata ſunt, hoc eſt olera arboreſcentia: diu tamen durare nequeunt, neque hanc formam retinere.

Arbuſtiuus locus Columellæ lib.3.cap.13, dictus eſt locus arboribus conſitus, utilitatis aut amœnitatis gratia,

Vn lieu planté d'arbres. *qui etiam locus arbuſti ſignificatione intelligitur, ut prius dictum eſt. Col. lib. 5. cap. 5, Qui uolet frequẽs & diſpoſitum arbuſtum paribus ſpatiis, fructuoſúmque habere, operam dabit, ne emortuis arboribus rareſcat. Gellius arboretum uocat lib. 17. cap. 2: Conualles (inquit) & arboreta magna erant. Arbuſtiuæ quoque uites ab arboribus dictæ ſunt, quibus olim applicari & maritari ac iungi ſolebant: ut etiam nunc ſolent apud Italos. Col. Arbuſtiuam uitem tam putare quàm alligare diligenter oportet. Quod nomen deductum puto à uerbo arbuſto arbuſtas, ſignificante agrum arboribus conſerere ad maritandas uites. Plin. lib. 17. cap. 23, Tranſpadana Italia præter ſupradicta, cornu, populo, tilia, acere, orno, carpino, quercu arbuſtat agros.*

Arborator antiquis dictus eſt (quemadmodum uinitor) is qui arborum colendarum & conſerendarum curam & cognitionem habet. Col. lib. 11. cap. 1. Nam & arator reperitur aliquis bonus, & optimus foſſor aut fœniſector, nec minus arborator aut uinitor.

Sed ne quis uerborum affinitate facilè deludatur, prius quàm ad arboris partes deſcendamus, dicendum nobis uidetur quid ſit arbutus, quando ſimile quiddam cum arbuſto habere uidetur. Eſt igitur arbutus, arboris agreſtis genus, mala acerrima ferentis, quæ dum matura ſunt, fragorum formam & colorem referunt. Græci mimecyla uocant: Narbonenſes Galli Des sarbouſſes. *Eſt autem fructus ceruis iucundiſſimus. Fruticoſa quidem arbor eſt, & raram umbram præſtans, potiſſimum in ſyluis. Vnde Virgilius, Et quæ uos rara uiridis tegit arbutus umbra. Eius fructum Plinius unedonem appellat, quòd aſperitate ſua & acerbitate, præſertim dum immaturi ſunt fructus,*

pluꝛes edi non poſſint. Quidam etiam arbutum neutro genere pro fructu uſurpant, ut author eſt Valla. Sed & ipſam arborem Dioſcorides & Galenus comaron appellant. Quod nomen uulgus Italorum adhuc integrum retinuit: & fructum, epimelida Græci uocauerunt: de quibus poſtea in ſorbis. Videto Plinium lib. 15. cap. 24. Virgilius 2. Georg. Dant arbuta ſyluæ. Sed hæc obiter.

FRVTEX *autem Theophraſto dicitur id quod ab radice, caudice multiplici, ramoſúmque ſe attollit, ut rubus, paliurus: (quem tamen inter carduos coniunxiſſe uidetur Virgilius) Vnde fruticoſæ etiam plantæ dicuntur, quæ ſua natura nunquam in arborem attolluntur, aut arboreſcunt: ſed ſtatim ab ipſa radice ſeſe in ramos diffindunt, & brachia attollunt: qualis eſt corylus, rhamnus, &c.*

Suffrutices autem uocat Plinius, qui mediam quandam habent conſiſtentiam inter arborem & fruticem, uel etiam inter herbam & fruticem: ut quatenus lignoſi ſunt, arbores aut frutices dici poſſint: quatenus autem altius non attolluntur, neque tam multos ramos habent, eóſque tenellos & deciduos, herbarum naturam imitentur: qualis eſt matiana, liguſtrum, &c.

Fruticare dicuntur quædam arbores, quæ niſi ſæpius purgentur & amputentur, à ſua natura & forma deſciſcunt, & ab arboribus in frutices degenerant: qualis eſt myrtus, inquit Theophraſtus. Dicuntur præterea herbæ quædam fruticare, quæ in frutices aut ſuffrutices attolli uidentur, & ramos multos producunt: cuiuſmodi eſt abrotonum utrunque. Columel. Itaque cum trunco reciſa, etiam lætius fruticat, hoc eſt, uberius attollitur. Vnde frutetum Columellæ dicitur locus fruticibus conſeptus, lib.

3. cap.

3. cap. 11, Quam ob cauſam (inquit) ſylueſtris ager præcipuè eſt eligendus, qui etiam ſi frutetis aut arboribus obſeſſus eſt, facilè extricatur. Sed de arboris & fruticis ſignificatione hactenus. Nunc ad ipſas partes ueniendum.

PARTES ARBORIS.

Incipiemus à radice, atque adeò inferioribus & maioribus arborum & fruticum partibus: deinde uerò ad ſuperiores & minimas diuertemus.

Radix (inquit Theophraſtus) tam in arbore, quàm in alia quauis planta, eſt id quo alimentum à terra attrahitur. dicta, ut quibuſdam placuit, quòd ſæpe effoſſa terra parumper radatur, ut arbor fruticeſcat. uulgus noſtrũ uocat vne racine. cuius partes quædam circunquaque adhærentes, quibus ueluti lacertis nititur, & terram undique comprehendit, capillamenta appellantur. Colum. lib. 4. cap. 11, Qui non ſolùm in eo errabant, quòd primi anni capillamenta ſeminum intacta, ſed & poſt bienniũ uiua radix recidenda erat. Vides quemadmodum capillamenta & uiuam radicem ſeparet. Appellat autem uiuam radicem, ipſius radicis corpus, & ueluti caudicem ipſum, qui quemadmodum arbor ipſa, ramos ſuos habere conſpicitur, uocatúrque à Columella libro 4. cap. 8. mater, la maiſtreſſe racine. Caueto autem, ne pro uiua radice uiuiradicem dicas: eſt enim aliud uiuiradix, ut poſtea explicabimus ſuo loco. Cæterum capillamenta, ſeu capillos radicis dictos puto, tum ab ipſa formæ ſimilitudine, quam cum capillis noſtris habent: tum etiam quòd quotannis attonderi ſoleant, ut arbor craſſe-

ſcat, & maior ſucci copia ſurſum attollatur, neque in ipſa radicis uſqueadeò multiplicis ſubſtantia hæreat. Quinetiam hæc capillamenta Plinius fibras appellauit lib. 18, Frumenta, inquit, multa radicantur fibris. Vnde fibroſa herbarum potiſſimùm radix, & capillata ſiue capillaris dicitur apud authores, ad differentiam radicis bulboſæ, hoc eſt rotundæ, & quæ bulbi ſimilitudinem habet. In arboribus uerò hæc capillamenta, ramorum nomen tenent: ſunt enim craſſiora, quàm in ipſis herbis, ut iam nomen latius promereantur. Colum. lib. 5. cap. 10, Cùm ad ſcrobis ſolum radix peruenit, duritia humi coercita recuruatur, & ex ſummo duorum ramorum ambas radices emittit. Dicitur item radix limoſa, quæ dum frangitur, ſuccum quendam limoſum emittit: uel quòd terræ ſubſtantiam ita reſoluit, ut ſemper limo obducta appareat. Eſt præterea cauernoſa radix, quæ multas intus cauernulas habet, & quodammodo foraminulenta eſt, neque ſolida & compacta apparet. Addendum eſt etiam, radicem geniculatam ab authoribus uocari, quæ nodoſa eſt, & multos ueluti geniculos profert, qualis eſt polygonati radix, quod uocamus ſigillum Salomonis. Item etiã corticoſam, quæ corticem habere uidetur. Plin. lib. 20. cap. 19, Sylueſtrium unum genus, ceratitim uocant, nigrum, cubitali altitudine, radice craſſa & corticoſa. Quin & nomina radicũ ab ipſa forma fingi poſſunt, ut craſſam, longam, ſpiſſam, breuem radicem dicamus, quemadmodũ à colore & ſapore potiſſimùm ſumi ſolent aliæ differentiæ.

Radicare autem dicuntur arbores uel etiam plantæ, cùm ipſius radicis beneficio creſcere uidentur, ut eſt in priori exemplo Plinij. Eadem quoque ratione dicitur ar-

bor capere radicem, prendre racine: *quando ſuccum terræ ſibi familiarem facit, & ipſum attrahit, atque in alimoniam conuertit.* Plin. *Cùm pali defixi radices cepiſſent.* Idem *lib.17. cap.23,* In *terra non pauciores gemmæ quatuor obruuntur ad radicem capiendam. Qua etiam loquendi forma, dicitur arbor eidem authori lib.16. cap. 31, agere radices in profundum: hoc eſt, penitus radicare.* Legi *præterea apud* Plinium, *circunfodere radicem & ſubarare, pro circunfodiendo & ſubarando auellere & extrahere. Quòd ſi radix rumpatur, & ſuo loco moueatur, propriè admodum luxata radix dicetur.* Plinij *locus ſic habet lib.17. cap.24,* Aut *circunfoſſor, uel etiam ſubarator imprudens luxauit radices. Quinetiam mittere radicem, pro capere radicem, uel producere & exerere,* Columella *dixit lib.3. cap.18,* Nam *(inquit) & radices è capite, quà reciſum eſt, æquè mittit.*

Caudex *ſiue* codex *(nam utrunque antiqui protulerunt, quemadmodum ſaurex & ſorex) dicitur in arboribus & fruticibus* id quod *ab radice ſupra terram ſimplex aſſurgit: éſtque commune pariter annuis ac perpetuis arboribus, inquit* Theophraſtus. La ſouche. *potéſtque dici caudex, ipſius arboris corpus, quemadmodum caulis ipſarum herbarum: dicitúrque caudices aut caules, quãdiu ipſa arbor aut herba recta ſtat. nam* quod *ex caule aut caudice deſecatur,* id *quidem non caudex aut caulis, ſed pars caulis aut caudicis appellabitur. Quanquam tamen antiqui tabulas ligneas, in quibus incluſa cæra erat ad aliquid ſtylo deſcribendum, uel etiam omnino caudiceas, &* ex *caudicum partibus læuigatis & tenuioribus factis compoſitas, codices ſiue codicillos appellauerunt: quòd* ex *arborum codicibus uel codicum partibus*

tenuioribus, nempe membranulis & tuniculis fieri ſolerent. Quod nomen apud nos quoque in eadem ſignificatione remanſit, frequentiſſimúmque eſt apud authores. Eſt præterea animaduertendum, antiquos plurium tabularum contextum, cuiuſmodi in nauibus uel ædificiis conſpicimus, codicem appellaſſe. Vnde Appium Claudiũ Caudicem *primùm cognominatum putant, quòd eiuſmodi contextus rationem primus inueniſſet. ſed uereor ne ſint hæc præter inſtitutum.*

Truncus autem (ut ad rem redeamus) le tronc, *dicitur pars codicis, uel etiam caudex ipſe ramis truncatis ſuperſtans: niſi mauis interpretari truncum, partem caudicis, radici uiciniorem, quæ craſſior apparet.* Colum. *lib. 4. cap. 8, Quoniam ſi iuxta truncum radicem præcideris, ex cicatrice plures enaſcentur. Quinetiam truncum pro arbore quæ transfertur ex ſeminario, ſumpſit idem author lib. 5. cap. 9:* Truncus *(inquit) aptior tranſlationi eſt, qui brachij craſſitudinem habet.*

Si uerò arbor inutili quadam fruticatione multos ueluti caudices emittere uideatur, cuiuſmodi ſolent ceraſus, prunus, corylus: tantùm is caudex iuſtè appellabitur, qui eſt medius & robuſtior: alij autem uicini ab eadem radice prodeuntes, qui quidem deſecari & tranſplantari ſolent, ut arbor craſſior ſit, & ne ſoboles luxurians parentem enecet, ſtolones appellantur: uulgus noſtrum reiectos uocat, des reiectons. *à quibus, inquit* Varro *lib. 1. de re* Ruſt. *ca. 2,* Licinius Stolo *primus cognominatus eſt, quòd nullus in eius fundo reperiri poſſet ſtolo: effodiebat enim circum arbores è radicibus, quæ naſcerentur è ſolo, quos ſtolones appellabant. Vocantur etiam huiuſcemodi ſtolones, ſoboles, ab oleſcendo.* Colum. *lib. 5. cap. 8,* Omnis deim-

de ſoboles quæ ex uno ſtirpe nata eſt, quotannis extirpanda. In uineis autem appellãtur pampini: unde pampinare uites, ſuperfluos ſtolones reſecare, quod etiam ad arbores conuenire poſſet: de quibus poſtea.

Pullos etiam arborum uocat Cato cap. 51, quos reiectos uulgò uocamus, uel des pions: Ab arbore (inquit) abs terra pulli qui naſcentur, eos in terram deprimito. Pullulos quoque eoſdẽ uocauit Plinius lib. 17. Nullis uerò tales pulluli proueniunt, niſi quarum radices amore ſolis in ſumma tellure ſpatiantur. Atque inde pullulare uerbum deductum, quaſi pullulos emittere, quod & pullulaſcere dixit Columella lib. 4. cap. 21. repionner.

Sed ne caudicis partes omittamus, prius quàm ad ramos tranſeamus, ſciendum eſt caudicem conſtare ligno, cortice, tunica, & humore, ſiue medulla interna, quæ matrix dicitur.

Lignum, eſt pars arboris interna, præcipuè in caudice, quæ fiſſilis eſt & dura, du bois: éſtque ueluti caro ipſarum arborum: unde ligneſcere dicuntur plantæ quædam, atque adeò radices, quæ in ligni duritiem concreſcũt & ſiccãtur: qualis eſt raphani radix, & caulis ferulæ atque etiã thapſiæ, quæ lignoſum caulẽ proferre dicitur.

Pectines à Plinio dicuntur in arboribus, & earũ materia, per longitudinẽ rectæ pectinũ modo lineæ & interualla, quæ Græcis κτηδόνες appellãtur. In quibus autẽ arboribus uariant pectinum illorũ lineæ & interualla, adijcere Plinius ſolet aliquid, quo uarietas illa poſſit indicari, obliquos, criſpos, nodoſóſue pectines appellans.

Cortex, pars ſuperior & ultima, atque ab ipſo ſubiecto corpore ſeparabilis: éſtque ueluti corium & operculum, ac cruſta quædam ipſarum arborum & plantarũ. Virg.

Ruptus de ſubere cortex. Vne eſcorce. *unde decorticare & excorticare arborem dicimus. Atque hic quidem cortex quibuſdam arboribus læuis, quibuſdam rugoſior apparet: cuius diminutiuo, corticula, uſus eſt Columella lib. 12. cap. 47.*

Liber autem, dicitur cortex interior, ipſi ligno adhærens. Colum. lib. 5. cap. 10, Ita librum arboris moleſcere ſinito. Vnde librum remittere dicitur arbor, quando corticē ſua ſponte relinquit. Colum. lib. 11. cap. 2, Poſſúntque, ſi iā librum remittunt, inſeri oleæ uel emplaſtrari. Virgilius tenuem tunicam appellat in Georg. Et tenues, inquit, rūpunt tunicas. Ac paulò pòſt, Vdóque docent moleſcere libro. Vnde libri appellati, qui ex tuniculis illis arborum interioribus primùm confici ſolebant. Hinc etiam delibrare arborem, apud Columellam, hoc eſt, uſque ad corticem interiorem diffindere, ut craſſior poſtea euadat.

Matrix Theophraſto dicitur, quod in medio ligni uel caudicis tertium à corticæ continetur, quæ à nonnullis cor, ab aliis medulla appellatur. Le cueur de l'arbre. *Quin & pulpam in arboribus id uocat Plinius lib. 16. cap. 38, quod nos in animalium corporibus muſculū appellamus.*

Lachryma uerò eſt is humor, qui ſtatim deſecto caudice uel ramo, aut aliquibus tantùm, ipſo ligno proſilit & apparet: uulgus uocat la ſeue. *Vnde lachrymantes calamos, hoc eſt, taleas quæ inſeri ſolent, uocat Plinius lib. 17. cap. 14: & in proœmio lib. 23, lachrymam uitis uocat, quæ ueluti gummi eſt.*

Muſcus, Græcis bryon (quanquam etiam bryon populi candidæ uuam ſignificet) aliis ſplanchnos, aliјs ipnos dicitur: uulgus noſtrum uocat de la mouſſe, *eſt id quod in ipſa corticis arborum quarundam ſuperficie lanu-*

ginoſum apparet, ceu cani quidam ipſarum arborum uilli.

Rami ſunt (inquit Theophraſtus) *qui à caule uel caudice fiſſi, multiplices ſparguntur, quos nonnullis placuit nodos appellare: ſúntque ueluti quædam ipſarum arborum brachia, quibus ſeſe latius diffundunt & expandunt, atque in altum attolluntur.* Vnde Virgilius,

Tum fortes latè ramos & brachia tendens.

Quod alibi dicit, frondes explicans, ipſas frondes pro ramus ponens: cùm tamen frons propriè dicatur id, quod ipſe ramus circunquaque producit: multa interdum folia habens, & nonnihil corticis, ac ueluti caudiculi. Vnde *frondoſus ramus dictus eſt* Liuio *decimo ad urbe condita: & frondea corona, quæ multis frondibus laureis, uel hæderaceis folioſis contexta eſt: ramis enim contexi corona nõ dicitur.* Hinc *etiam frondare arbores dicimus, pro frondes amputare & leuare: hoc eſt, ramos arborum expurgare, & inutilem frondium propagationem exſecare.* Virgil. *-omne leuandum* Fronde *nemus.* Hoc *eſt, frõdibus ſpoliandum. Quod munus qui exequebantur, frõdatores appellati ſunt: & frondaria fiſcina, in qua expurgatæ & deſectæ frondes reponebantur.* Colum. *Cùm frondere cœperunt cacumina fici, ferro ſumma prodeſt amputare.* Idem *lib. 5. cap. 8,* Lætam *frondem olea non inducet.* Eleganter, *pro uberem frondem non producet. Quod* Cicero *primo* Tuſcul. *quæſt. frondeſcere dixit:* Cælum *(inquit) niteſcere, arbores frondeſcere. hoc eſt, in frõdes abire, & frondibus ueſtiri.* Cæterum *rami tandiu dicuntur in arboribus, quandiu ipſi corpori coniuncti ſunt: cùm uerò ab ipſo corpore deſecti & exempti, ramalia appellantur propriè.* Ouid. *lib.* 8. Metamor. *Multifi-*

daſque faces, ramaliáque arida tecto. Perſius Saty. 1, *Vt ramale uetus uegrandi ſubere coctum.*

Ramus autem arboris cum fructu decerptus, termes appellatur. Horat. *Nunquam fallentis termes oliuæ. Vnde terminare uerbum deductum, quoniam antiqui diuiſiones agrorum, priuſquàm metæ inuentæ eſſent, termitibus ſignabant.* Gellius *tamen lib. 2, ſpadicem uocauit, auulſum è palma termitem cum ipſo fructu. Itaque ſpadicas nomen proprium ipſi palmæ erit, quemadmodum palmes ipſarum uitium.*

Tabulata dicuntur rami effuſiores, & in plana tendentes, non in altiora creſcentes: quales in platanis potiſſimum & ulmis conſpiciuntur. Virgil. *Summáſque ſequi tabulata per ulmos.*

Surculus, eſt id indiuiduum Theophraſto, *& ſimplex, quod ex ramis uel caudice oritur, qui etiam frondes gerit: nihil enim prohibet quin ramus & frondes & ſurculos producat. Græcis autem* κλάδος *dicitur, quale præcipuè (inquit* Theophraſtus*) germen annotinum apparet. Vnde ſurculoſi rami* Plinio *appellantur, ſurculis referti.*

Malleolus, ſurculus eſt utrinque capitatus è duro. Cic. *de* Senect. *Malleoli, plantæ, ſarmenta, uites, traduces, &c.* Columella *malleolarem uirgam appellat, quam ait non amplius quàm ſex gemmarum eſſe debere. gemma autem quid ſit, quid item malleolus, draco, &c. in* Vineto *noſtro latius docebimus: hæc enim ad uitem magis pertinent uocabula.*

Oculi in arborum ſurculis dicuntur, unde germen producũt, ſiue germinant, des oeilletons: *atque hinc inoculatio, quam propriè emplaſtrationem uocat* Columella,

cùm oculus ſurculi aperitur, ut alterius arboris oculum intus inſeramus: cuius rei ratio ſequenti capite diffuſius à nobis explicabitur.

Gemma, idem quod oculus: frequentius autem eſt apud ruſticos: quod nomen ut formarent, tranſlatione ſumpta à lapillis pretioſis, neceſſitas coegit, inquit Quintilianus lib. 8. & Cicero 3. de Oratore. Virgil. Et læto turgent in palmite gemmæ. Itaque gemma ſi in arboribus ſit, uulgus noſtrum uocabit des boutons: & gemmare arbores dicet uulgus boutonner: quod & gemmas agere dicit Columella lib. 6: & gẽmaſcere lib. 5. cap. 10. Vnde bigemmes & trigemmes palmites appellat. Si autem in uitibus fuerit gemma, uulgus noſtrum appellabit vn bourion: & gemmare uites dicet bourionner, quod Virgilius dicit trudere gemmas, 2. Georgicorum,

Sed trudit gemmas, & frondes explicat omneis.

Germen autem eſt id quod ex ipſis arborum ſurculis primo uere exit, ex quo deinde folium producitur. nam gemma propriè floris eſt, quanquam utrunque confundatur. Plin. Denſante ſe frondium germine. Vnde germinare dicuntur arbores primo uere, cùm germina emittunt. Columella, Primo uere antè quàm germinent arbores, deponito: ac ne tinea moleſta ſit ſeminibus ficulneis, in imum ſcrobem demittito.

Folium, eſt id in planta uel arbore, quod humore & carne conſtans, ipſam arborem uel plantam ueſtit atque exornat: quod Græci φύλλον appellant, ſine quo arbores ipſæ & plantæ propemodũ nudæ apparent, ut cùm folia deciderunt per autumnũ. Vnde folia agere dicitur arbor, cùm folia producit. Colum. Simulatq; folia agere cœperint ficus. Quinetiã dicitur propriè Plinio lib. 15. ca. 29,

folium patulum,minutum,dēſum, large,menue,eſpeſſe fueille.

Pediculus uerò,ſiue Petiolus,eſt id quo folium, flos, uel fructus dependet. La queue. *Plin. Tutiores ſunt fungi cum carne cocti, aut cum pediculo pyri. Columella, Cùm iam matura mala fuerint, antè quàm rumpantur, petiolos,quibus pendent,intorqueto.*

Flos,ipſarum arborum & plantarum gaudium, unde poſtea fructus oritur: eſtque id, inquit Theophraſtus, quod ipſis plantis & arboribus à natura accommodatur ad fructum. La fleur. *Vnde florere & floreſcere dicuntur ipſæ arbores,cùm uere nouo flores emittunt,& conſpicuè apparent.*

Fructus quid ſit omnes norunt,conſtáẽque carne & ſemine, atque etiam cute, quam uulgò appellamus plure. *Plinius putamen uocat lib.15. cap.22, Sola,inquit, differentia generum in putamine duro fragilíue & tenui, loculoſo & ſimplici.Sed à fructu, fructificare & fructiferæ arbores dicuntur,quæ fructum emittunt, decidente prius flore.Quo in loco pueris id obiter aperiam,eleganter & propriè dici, arbores fructu indui, cùm fructum emittunt,& palmites fructibus onuſtos gerunt.Columella lib.5.cap.5,Quia quòd pars palmitis præcipitata eſt,fructu induitur. Qua ratione etiam terra ſegetibus indui dicitur apud Plinium. Virgil.1. Georg. -cùm ſe nux plurima ſyluis Induet in florē. Hoc eſt, florem emittet & floreſcet. Quin & ex arboribus ipſis, fructu onuſtis, colligere fructum & decerpere fructum, eleganter dicimus: atque etiam percipere fructum ex ipſis. Plinius lib. 15. cap.1, Heſiodus negauit oleæ ſatorem, fructum ex ea percepiſſe quenquam. Item etiam fructu arborem ſpolia-*

re, dicere poſſumus, & eleganter.

Sed quoniam quædam ſunt peculiaria parturientis arboris indicia, quæ nec fructus, nec floris nomen habere uidentur, de ijs etiam cum fructibus nobis eſt dicendum.

Cachrys Græcis, Latinis (inquit Barbarus) amentum. ſunt autem cachryes, ſublonga panicularum modo nucamenta, quæ ſquamatim compacta propendent è ramis. Creſcunt autem potiſſimùm hyeme, & uere dehiſcunt in flaueſcentes ſquamulas, & prodeunte folio caduca pereũt. qualia in larice, picea, platano, iuglande, tilia, abiete, & aliis permultis uidere licet.

Gallæ autem à Græcis κηκίδες *dictæ, arboribus omnibus glandiferis communes tantùm & propriæ ſunt, cuiuſmodi ſunt quercus.* Noix de galle.

Iulus, auellanæ nuci uel corylo proprius: éſtque id quod, ueluti prælongus uermis, ſingulari pediculo penſile nititur, & fructum præcedit. Plin. lib. 32. cap. 29, Ferũt & auellanæ iulos ſuos compactili callo ad nihil utiles.

Paniculæ, inquit Barbarus, ſunt ueluti nucamenta quædam quæ in ramis arborum, reſinam fundentium, callo ſquamatim compactili dependent, ut in larice & picea arbore: cui paniculæ uice floris inſunt, eáſque Græci κυτάρους *appellant. Plin. lib. 10. cap. 10, E ramis picearum arborum, inſtar panicularum, nucamenta ſquamatim compacta dependent. Panicularum enim nomine ſignificantur ferè quæcunque ſublonga uel ſubrotunda tumeſcunt effigie. Hinc comas etiã milij, panici, arundinis quoque, paniculas appellat idem Plinius, quas Græci antheles uocant.*

Nucamenta uerò generalius quiddam ſunt, quàm paniculæ, & propria ſunt arborum nuces ferentium: dicta

nucamenta, uel quòd apertiſſimè in nucibus propendere uidentur, inquit Ruellius: uel quòd ſunt ceu rudimenta quædam naturæ, pineam nucem facere condiſcentis: ea etiam κύτιαρα Græcis dicuntur. Cætera quæ ad fructus arborum pertinent, ſuo loco, nempe poſt arborum nomina, declarabuntur, ut inſtituimus. Sed iam redeamus ad eas partes arborum quæ ſuperſunt declarandæ: quanquam tamen neſcio an tam iuſtè partes appellari debeāt, quàm eæ quæ ſuperius explicatæ: nam hæ etiam interdum arbuſcularum nomen promerentur.

Viuiradices, inquit Budæus, dicuntur plantulæ arborum, cum ſua radice tranſlatæ, Græci φυτευτήεια uocāt. Colum. lib. 3. cap. 3, Vt non inuiti HS. DC. nummis ſingulis, ſingula millia uiuiradicis à me ruſtici mercentur. Plin. lib. 17. cap. 23, In arbuſto è prædictis ſola uiuiradicis ratio.

Tradux, traducis, uiuiradix uel plāta aut ſemen arboris, uel etiam uitis, aliò inde tractum & propagatum. Colum. lib. 5, Si tradux traducem non contingit, media uirga inter eas deligetur.

Talea, fruſtum ligni aut arboris, ut oleæ uel ſalicis, præciſum ex utraque parte, ut in terram deponatur. Varro 1. de re ruſt. cap. 40, Demum in oleagineis ſeminibus arbores uidendum ut ſit de tenero ramo ex utraque parte æquabiliter præciſum, quas alij clauolas, alij taleas appellant. Ita enim quædam arbores conſeri ſolent, nempe taleis cubitali uel pedali magnitudine utrinque præciſis, quæ Græcis ξύλοι, uulgò plantalia dicuntur. uulgus noſtrum uocat vn troncon. Et ſerere taleis, affier par troncons. Plin. lib. 17. cap. 17, Myrtus & taleis ſeritur: morus talea tantum, &c. Quo in loco multa de talearum

ſatu uidere poteris. Colum. lib. 5. cap. 9, Taleæ deinde ſeſquipedales ſerra præcidantur, atque earum plagæ utraque parte leuentur.

Calamus autem appellatur id quod ramo alicuius arboris inſerere ſolemus, vne greffe. Plin. lib. 17. cap. 14, Ideo lachrymantes calamos inſeri non oportet. Vnde uulgare uocabulum apud Italos, incalmare, pro inſerere, enter. Calamus alioqui teſſera ſiue teſſella appellatur Plinio: Quidam, inquit, huic generi miſcuere fiſſuram in uitibus exempta corticæ teſſella, ſurculo à latere plano adigendo. Columella inſitum appellat lib. 4. cap. 29, Tum quod ex inſito profundit, ſubligandum.

Virgulta appellat Virgilius, quæ quibuſdam uulgò plantalia, aliis ſemina appellari placuit: nonnulli etiam palmites uocant: nempe ſurculos eos qui terræ committuntur, ut in arborem inſurgant.

-quæcunque (inquit ille) promes uirgulta per agros,
Sparge fimo pingui. Virgas interdum appellant Plinius & Columella, interdum etiam uirgas malleolares.

Stirpes arborum dicuntur quæ ſua ſponte proueniũt, inquit Columella lib. 3. cap. 17: ſúntque ueluti palmites ſolidiores & trunci. Virgilius,

Inde ubi iam ualidis amplexæ ſtirpibus ulmos
Exierint. Vnde ſtirpare & extirpare uerba. Colum. Omnis deinde ſoboles, quæ ex uno ſtirpe nata eſt, quotannis extirpanda eſt. Et ſtirpitus aduerbium, quaſi radicitus.

Turiones Columellæ dicuntur, teneritates ſummitatum ipſarum arborum, quæ ſingulis annis creſcunt. uulgus noſtrum uocat des ſions.

Flagella uerò dicuntur cymæ arborum, & ipſarum

ſummæ partes, quæ ad cuiuſcunque uenti flatum mouētur: unde etiam nomen traxerunt ab eo, quòd flatibus petantur. Le menu bois du feſte de l'arbre. *Virgil.*

-néue flagella ſumma pete.

Sed hæc de partibus arborum, quæ potuimus adſequi, ſint ſatis. plura qui uolet, ab ipſis authoribus petat: difficillimum eſt enim unius diligentiam id præſtare poſſe, quod alioquì multorum labor conſequi ſolet. Nunc ad uocabula, ipſarum arborum culturam & ornatum ac curam exprimentia, deſcendamus: ut pueri ſaltem dum probatos authores legent, omnia quæ de hac re tractabuntur, facilius intelligant. Poſt hæc autem ad ipſarum arborum nomina & fructus, ſermonem transferemus.

VOCABVLA AD ARBORVM CVLTVRAM ET INSITIONEM PERTINENTIA.

Fuerit & hæc quidem pars, noſtro iudicio, pueris admodum neceſſaria, tum ad probatos authores intelligendos, tum etiā ad faciliorem & magis abſolutam eius rei, quæ de arboribus tractat, cognitionem. Neque enim id æquum nobis eſſe uidetur, pueris arborum nomina tradere, prius quàm & quid ſit arbor, & quæ ſint arboris partes, quæ etiam ſint uocabula arborum culturæ propria, compertiſſima habeant: perinde enim eſſet, ac ſi rei alicuius nomen probè tenerent, rei autem ipſius naturam & uſum propemodum ignorarent. Nam quid quæſo eſſet ineptius, quàm rhetorices aut dialectices nomina cognoſcere, ipſarum uerò artium uſum ac rationem incompertam habere? Id enim etiam uulgus imperitum no-

ſuit. Mallem *utique, atque id quidem utilius mihi uideretur, rei alicuius uſum, uel utendi rationem callere, ipſo tamen nomine ignorato.* Atqui *non ita nobiſcum agetur: nam etiam nomina ipſa arborum deſcribemus.* Sed *præponenda eſt, ut dixi, ipſarum conſerendarum ratio: non tamen res ipſa, ne putetis: nam agricolæ non ſumus.* Præterea *multos habetis, qui id fuſiſſime tractauerunt: ſed tantùm uocabula, quibus utuntur ij, qui rei ipſius rationẽ conſcripſerunt.* Itaque *rem aggrediamur, & ab ipſa arborum diſpoſitione incipiamus, quam ueteres obſeruauerunt.*

Serere arbores, Plãter. *Columella, Arbores raris interuallis ſerito.* Has *enim certo ordine ſerebant antiqui, quemadmodum hodie quoque obſeruari uidemus, non ſolùm oblectamenti gratia, ſed ut liberius, & æquale terræ alimentum recipiant, & rami ſe in uacuum non extendant.* Vnde *illud* Virgilij 2. Georgicorum,

> Omnia *ſint paribus numeris dimenſa uiarum:*
> Non *animum modò uti paſcat proſpectus inanem,*
> Sed *quia non aliter uires dabit omnibus æquas*
> Terra, *nec in uacuum poterunt ſe extendere rami.*

Itaque *per ordinem, & paribus menſuris diſponebantur arbores in ſeminario, & certis interuallis ipſos ordines diſtinguebant, quæ illi interordinia appellarunt.* Serere *etiam, plantare dicitur.* Plin. *lib.* 17. *cap.* 10, Hoc *modo, inquit, plantantur punicæ. nam & planta eidem authori pro uiuiradice uel ſemine ſumitur, lib.* 17. *cap.* 15, Satiuæ *(inquit) plantæ, ſylueſtrium radicibus inſeruntur, natura ſicc ioribus.* Sylueſtres *plantas appellat, quas uulgus noſtrum uocat*, des ſauuageaulx. Satiuas *autem*, des plantes franches. Sed *& illud omittendum non eſt, ſi-*

gere humo plantas feraces, apud Virgilium quarto Georgicorum, eleganter id ſignificare, quod uulgus noſtrum dicit affier, ou afficher, ou piquer des plantes fertiles. *Quod etiam ponere dixiſſe uidetur Columella lib.* II. *cap.* 2 : *Plantáſque ulmorum (inquit) nunc ponere utile eſt.*

Metare arbores aut uineas, eſt diſponere, & certis menſuris atque etiam ordinibus ſerere : uulgus noſtrum uocat reonner. *nam ordines ipſos, appellat* des reons: *& interordinia,*des reſes:*ſolum autem ipſum*, le gueret. *Vnde metatores dicebantur ipſis antiquis qui arbores ita diſponebant,* des reonneurs. *Plinius lib.* 18. *cap.* 33, *Hunc olivueti metator uergiliarum quatriduo, hunc caueat inſitor calamis, gemmíſque inoculator. Quæ duo poſtrema uocabula nunc primùm declarabimus. Vnde etiam uinearum metatio dicta Columellæ lib.* 4, *Hæc (inquit) in quincuncem uinearum metatio expeditiſſima ratione conficitur.*

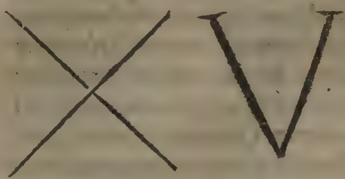
Diſponere autem arbores, uel etiam uites in quincuncem, reonner les arbres ou ſauuageaulx en ordre de cinq a cinq par bonne meſure, ou en eſchiquier, *eſt (inquit Bayſius) quando ſecundi ordinis arbores ad primas paribus interuallis ſic diſponuntur, ut figuram quincuncialem ſeruare adinuicem uideantur. Plinius libro* 17. *capite* 11, *In diſponendis arboribus arbuſtíſque ac uineis, quincuncialis ordinum ratio uulgata & neceſſaria: non perflatu modò utilis, uerùm & aſpectu grata, quocunque modo intueare, in ordinem ſe porrigentē uerſu.*

Eſt autem figura quincuncialis, eius figuræ quæ decuſſim antiquis ſignificabat, media : fiebat decuſſis ad

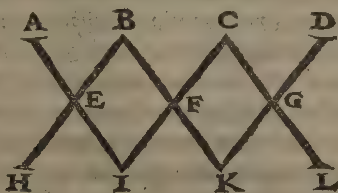
X *literæ*

X literæ figuram, quæ figura apud Latinos, decem ſignificat. Columella lib. 3. cap. 13. Nā duas regulas eiꝰ latitudinis, qua paſtinator ſulcū facturus eſt, in ſpeciem Græcæ literæ X decuſſauimus, atque ita mediæ parti, qua regulæ committuntur, antiquam illam ciconiam infiximus.

DECVSSIS. QVINCVNX.

QVINCVNCIALIS ORDO.

Cæterum decuſſis figura ſi per mediū ſecetur, remanebit V nota: quæ quinarium numerum, atque adeò quincuncē demōſtrat. Sed hæc quidē multoties tum ſuperius, tum etiam inferius multiplicata figuram facit quæ quincuncialis appellatur, ut in margine deſcriptum uides. Itaque ordines in quincuncem diſpoſiti, æqualium laterum trianguli rationem ſeruant, & obliqui, non autem directi apparent. Cæſar libro ſeptimo, Ante hos obliquis ordinibus in quincuncem diſpoſitis, ſcrobes trium in altitudinem pedum fodiebantur. Scinditur enim terra (inquit Columella libro quarto) more noualium, tranſuerſis aduerſiſque ſulcis, dum uitis per denos pedes in quincuncem diſponitur. Quo in loco multis uerbis explicatam poteris legere diſponendarum in

quincuncem arborum rationem, & quo pacto ſpatia & interordinia fieri debeant: & creta, aut purpura, uel alio quouis colore conſpicuo ſignari, ea propemodum forma quæ ſuperiori figura deſcripta eſt. Itaque falli plurimùm uidentur qui quincuncem directis ordinibus fieri debere putant. Neque uerò audiendi ſunt, qui duo loca proferunt in ſuam ſententiam: alterum Ciceronis in Catone Maiore: alterum Quintiliani lib. 8. cap. 3. nam ea quidem ita intelligi non debent, quemadmodum ipſi autumant, ut ſtatim oſtendemus. Locus Ciceronis ſic habet, de Cyri regis Perſarum deliciis: Cùm, inquit, admiraretur Lyſander & proceritates arborum, & directos in quincuncem ordines, &c. Hoc eſt, rectè diſpoſitos: non autem ad rectam lineam ordinatos. Sed & Quintiliani locus ſic etiam habet, ubi de orationis ornatu ſcribit, ſumpta metaphora ab ipſarum arborum in quincuncem diſpoſitione: Quid enim (inquit) illo quincunce ſpecioſius, qui in quamcunque partem ſpectaueris, rectus eſt? &c. Non ita ſanè legunt antiquiores & emendati codices. Sed hoc pacto potius, Quid enim illo quincunce ſpecioſius? Quid, in quamcunque partem ſpectaueris, rectius, hoc eſt ordinatius, & magis rectè diſpoſitum? non autem, ad rectam lineam, ut illi putant: quanquam & obliqua & tranſuerſa figura rectis lineis cõponantur. Non ibo tamen inficias quin quincuncis figura etiã alio pacto ſumi & intelligi poſſit: cuius rei admonuit nos Lazarus Bayſius, incredibilis eruditionis uir, atque id ex Voluſii Metiani authoris antiquiſſimi ſententia: cuius de quincunce opinio eſt, ut quinque punctis figuretur hoc pacto, ⁚·⁚ *Quod ſi uerum eſt, profectò conſerendarum in quincuncem arborum rationem ita intelligemus, ut plures huiuſmodi*

quincunces in longum producti, unum ordinem facerent: interordinium autem appellaretur, id quod inter ipſos ordines rectum utrinque conſpiciebatur.

Circunfodere arbores aut uites, eſt cùm, æſtate potiſſimum, aridam iam terram, neque ſatis humidam, circunquaque effodimus uſque ad ipſas radices, atque huius ablatæ terræ loco humidiorem & craſſiorem iniicimus, præſertim in iis arboribus quæ per hyemem ablaqueatæ non fuerant. Vulgus ruſticorum uocat Beſcher au pied, ou beſcheter a l'entour des racines. *Colum. lib. 11. cap. 2, Arbores quoque tempus eſt ablaqueatas circunfodere & operire. Plin. lib. 17. cap. 18, Circunfodi autem omnibus annis à ſolſtitio duûm cubitorum. Vnde circunfoſſor apud eundem, & circunfoſſura: Cupreſſus, inquit eodem loco, cap. 26. aſpernatur circunfoſſuram.*

Circummunire plantas arborum caueis, eſt ipſas plantas uel ſpinis uel palis circumpoſitis munire & ſepire, ne à pecore corrodantur, & boues ipſas corrumpant. Encaiger ou entourer les plantes d'eſpines, ou aultres choſes de peur bes beſtes. *Colum. lib. 5. cap. 8, Optimum eſt etiam conſtitutas plantas circummunire caueis: deinde conſtitutum iam & maturum oliuetum in duas partes diuidere, quæ alternis annis fructu induantur.*

Ablaqueare arbores, deſchauſſer, *eſt hyeme potiſſimù, terra defoſſa, ſuperuacuas radices, quæ per æſtatem ſuccreuerant, abſcindere, ne inutili propagatione ſuccum ipſi matri neceſſarium eripiant: cuius rei rationem & modũ latiſſimè docet Columella lib. 4. cap. 8. Dicta ablaqueatio à lacubus ſiue lacuſculis, qui fiunt dum ipſas radices amputamus. Columella loco ſuperiori, Aut (inquit) hyemalis, quæ ex pluuiis conſiſtit, in lacuſculis ablaquea-*

tionis aqua, brumæ congelationibus noua uulnera peruret. Plinius, Myrrha gaudet raſtris & ablaqueationibus. Cæterùm orbem ablaqueationis appellat Columella, foſſuram ſiue foſſionem illam, quæ circum ipſam arborem in orbem fieri ſolet, libro 4. cap. 4. Nam dum exaltare (inquit) fortius orbem ablaqueationis foſſor ſtudet, obliquam uitem plerunque ſauciat.

Aggerare arbores, uel etiam aggerare terram circa arbores, eſt quum poſt hyemem, inſtante iam æſtate, terram circunfundimus, & ueluti circummunimus ipſas arbores optima terra, ne calore nimio radices exareſcant: uulgus noſtrum uocat rechauffer. *Columella, Omnes arbores fructiferæ circunfoſſæ aggerari debent. Idem de arboribus, Stercoratam terram circà aggerato. Idem lib.* 11. *cap.* 2, *operire pro eodem ſumere uidetur: Arbores quoque (inquit) tempus eſt ablaqueatas circunfodere & operire. Idem ibidem, adobruere pro eodem ſumpſit: Omnes (inquit) arbores quæ fuerant in ſegete, circunfodere & adobruere oportet. Hoc eſt, terra multa ſepelire, ut non appareant trunci.*

Facere ſcrobem, aut fodere, eſt foueas facere, in quibus arborum ſurculi depangantur & demittantur in ſeminario. Faire les foſſes pour planter & piquer des ſauuageaulx. *Columella lib.* 5. *cap.* 9, *At ſi eodem anno & ſcrobem facere, & arbores ſerere uoles: minimùm ante duos menſes ſcrobes fodito. Virgilius ſubigere ſcrobes dixit. Cato autem capite* 27. *dixit inuertere ſcrobes, pro eodem: Scrobes, inquit, inuertito oleis, ulmis, uitibus. Sunt autem ſcrobes, foſſiones, ſiue foueæ intra terram manu factæ, ad uineas uel arbores conſerendas. Vnde ſcrobiculi per diminutionem,* petites foſſettes. *Plinius libro* 21, *At-*

que in ſcrobiculis ſeruntur, hominis fæce circunfuſis. Incilia uerò (ut hoc etiam obiter dicamus, quando ſeſe offert ipſa res) ſunt foſſæ ad deducendam circa ipſas arbores aquam factæ, quas ab eliciendà aqua, dictas fuiſſe inciles foſſas Feſtus autumat. Vnde incilia excitare, pro huiuſcemodi foueas facere, dixit Columella lib. 3. cap. 11, Si olea (inquit) in cliuo ſit, incilia excitentur, quæ limoſam aquam ad radicem deferant.

Delibrare arbores aut uites, dicuntur agricolæ, cùm ipſum corticem aut exeſum, aut aridum, & uermibus, aut alio quopiam uitio inquinatum, tollunt, ut melius ipſæ quaſi ſordibus liberatæ conualeſcant. Columella lib. 4. cap. 24, Cortex quoque aridus fiſſúſque per ſumma trunci dependens, corpore tenus delibrandus eſt. Eſcorcer, oſter la peleure.

Surculare plantas uel arbores, eſt ſurculos adnaſcentes ex ipſis arboribus adimere, & taleas præcidere ex nouellis ramis, quas ſeminario conſerere poſſimus. Tailler des ſcions, ou des troncons pour planter, ou afficher ailleurs. Columella libro 5. capite 9, Atque etiam rigandæ ſunt plantæ, cùm ſiccitates inceſſerunt, nec niſi poſt biennium ferro tangendæ: ac primò ſurculari debent, ita ut ſimplex ſtylus altitudinem maximi ſcrobis excedat. Quo loco quidam, & fortaſſis rectius, legunt ſarculari, hoc eſt ſarculo purgari, quod eſt inſtrumentum ruſticum. Idem tamen author libro 12. capite 47, inſecare pro ſurculare, ſumpſiſſe uidetur: Quidam (inquit) oleas non contundunt, ſed acuta falce inſecant. Ils la taillent auec la ſarpe. Nam falcis ruſticæ figura propemodum eadem eſt cum inſtrumento uinitorio, quod uulgus noſtrum uocat vne ſarpe.

Cuius deſcriptionem & figuram Columella recenſuit lib. 4. cap. 25.

Frondare arbores, eſbrancher: fitque interdum utilitatis gratia: nempe ut agricola ex frondibus arborum ſuperuacuis, manipulos faciat: interdum etiam ut arbores ipſæ frõdium multitudine non obruantur, & fructum uberiorem ferre poſſint. Virgilius, fronde leuare dixit: -omne (inquit) leuandum Fronde nemus. Hoc eſt, frondibus ſuperuacuis ſpoliandum. Hinc frondator dictus, inquit Seruius, qui arbores amputat, & è frondibus manipulos facit hyemis tempore, animalibus ad paſtum offerendos. Plinius lib. 18. cap. 31, Vnus frondator, quatuor frondarias fiſcinas complere in diem iuſtum habet. Hinc etiam frondatio dicta, ipſa frondium amputatio. Columella, Atque in frondatione (inquit) cauendum ne prolixiores pollices fiant qui ex amputatis uirgis relinquũtur.

Attondere & interradere arbores uel uites, eſt luxuriei comprimendæ cauſa, cacumina flagellorum confringere: ſic enim loquitur Columella lib. 4. cap. 27, Qua ratione firmiores (inquit) arbores & feraciores fiunt. Plinius, Oleæ attondentur, ſicut & uites, atque etiam interradi gaudent. Quod interlegere dixiſſe uidetur Virgilius, & frondes manibus carpere:

Ipſa acie (inquit) falcis nondum tentanda, ſed uncis
Carpendæ manibus frondes, interque legendæ.

Quod etiamnum interpurgare dixiſſe uidetur Plinius lib. 18. cap. 26, Ficus interpurgari, ſeminaria fieri, &c. Decacuminare etiã dixit Columella lib. 5. cap. 6, Decacuminanda, inquit, eſt iuxta ramulum, qui uidetur nitidiſſimus.

Caſtrare arbores, uel arundineta, aut uites, eſt, inquit

Columella, intercidere & diſrarare. Ait enim lib. 4. cap. 31, Sed illud de integro refodi debet, hoc poteſt intercidi & diſrarari. quod opus ruſtici caſtrationē uocant: Plinius deputationem uidetur appellare lib. 17, & Cato cap. 50, interputationem. Vnde etiam putare arbuſculas dixit Columella: Arbuſculæque (inquit) ficorum in ſeminariis putari, & ad ſingulos ſtylos redigi debent. uulgus noſtrū uocat eſmonder.

Exturbare arborem, eſt herbas quæ circunquaque adnaſcuntur, auellere: ut melius terræ alimentum capiat. Curer. Hoc uerbo utitur Columella lib. 4. cap. 31. Quod & ſarrire dixit Plinius lib. 17. cap. 10.

Interlucare ramos arborum, dixit Plinius lib. 17. cap. 23. pro eo quod eſt, ramos ſeu germina inutiliter pullulantia, cum interuallo reſecare, ut ſolem & lucem alij rami poſſint recipere: quod uulgus noſtrum uocat bailler iour, ou bailler ſollaige. Et à luce deductum uidetur uocabulum, quòd locus unde cæduntur rami uacuus, lucem aliis ramis præbeat: uel quòd decidantur uel intercidantur rami, lumini officientes. Vnde interlucatio apud eundem cap. 27, Interlucatio (inquit) arboribus prodeſt, ſed omnium annorum trucidatio inutiliſſima. Eadem etiam collucatio dicitur. Colum. lib. 2. cap. 22, Neque terram aperire, neque arborem collucare. Collucationem in ſyluis profanis fieri Varro refert, cùm rami recidebātur officientes lumini, uel etiam interdum ipſæ arbores. Eſſarter. Cato cap. 139, Lucum collucare Romano more ſic oportet. Sublucare quoque in eodem ſignificatu poſuerunt antiqui. Sublucare autem arbores (inquit Feſtus) eſt ramos earum ſupputare, ac ueluti ſubtus lucem mittere.

Cædere arbores, couper: hoc eſt reſecare, eruere, præ-

cidere, & ex iis detrahere quod nobis utile futurum ſperamus, cùm percreuerunt, uel ad aſſeres ex pyris & nucibus aut quercubus faciendos, uel etiam ad materias domuum & ædificiorum. Columella lib. 4. cap. 21, Si culta, quarto demum anno cæditur. Vnde titulus eſt apud Palladium, De materie cædenda. Id etiam Varroni detruncare dictum eſt: hoc eſt, uſque ad truncum reſecare.

Transferre arbores ex ſeminario in arbuſtum, eſt quod uulgus noſtrum tranſplantare dicit, tranſplanter. *Plinius lib. 17. cap. 11, Plantas ex ſeminario tranſferre in aliud, prius quàm ſuo loco ponantur, operoſe præcipi arbitror. Ibidem, In arbuſtum quinquennes ſub urbe tranſferunt. Hinc traduces dictæ pro ſeminibus quæ traducuntur & transferuntur: de quibus ſuperius in partibus arborum. Nunc ad inſitionem ueniendum.*

Inſerere arbores, eſt ſurculo unius arboris ingenioſe detracto, & in aliam commiſſo ac conglutinato, ipſarum arborum naturam ita immutare, ut eas ueluti cogere uideamur tales fructus producere, quales ſurculorum natura proferre ſolet: uulgus noſtrum appellat enter. *Itali, ut prius diximus, à calamis qui inſeruntur, ſumpto uocabulo, incalmare dicunt. Plinius, Semine quoque inſerere natura docuit, &c. Vnde etiam inſitum appellat idem author,* vne ente. *Quædam (inquit) in plantario inſita, eodem die tranſferuntur. Fit autem hæc inſitio hodie duplici ratione, quam etiam refert Plinius lib. 17. cap. 14, Aut enim truncus arboris leniter finditur, cuneo tenui fiſſuram cuſtodiente admoto, donec cuſpidatim deciſus deſcendat in rimam calamus. Atque hæc quidem inſerendarum arborum ratio uulgò uocatur,* enter en fente. *aut etiam inter corticem lignúmque ſurculus inſerebatur, qui*

primus inſitionis mos fuit: qui hodie quoque dicitur enter en eſcorce. Sed *de uariis arborum inſitionibus uideto Columellam lib.5.cap.11.*

Alia eſt præterea inſerendarum arborum ratio, quã Plinius & Columella *inoculationem uocant: nempe cùm gemmam uel oculum unius arboris includimus in ſinum & nodum gemmæ alterius, expulſo cortice. uulgus noſtrũ uocat* enter en bouton. I*noculatio, inquit* Plinius, *rores amat lenes.*

Eſt & alia inſitio, quam emplaſtrationem uocant ſuperiores authores: atque hanc ſcutulatam inſitionem appellare poſſumus ex Plinio. Vnde etiam uulgus uocat enter en eſcuſſon: *Exempta enim ſcutula, inquit ille, (ſic enim uocat quod poſtea emplaſtrum* dixit) *cortici imprimitur ex alia cortex par, cum ſui germinis mamma: ſic compage denſata, ut cicatrici locus non ſit. Atque hæc quidem emplaſtri ratio, inquit idem, ex inoculatione nata uideri poteſt: craſſo tamen maximè cortici conuenit, neque paruis & minutis arboribus propria eſt, & æſtate potiſſimùm fieri ſolet: aliæ autem duæ inſitiones, hyeme uel uere.* Columella *tamen lib.5. cap.11, eandem eſſe inoculationem cum emplaſtratione contendit:* Plinius *uerò, Fertiliſſima (inquit) omnium inoculatio, poſtea emplaſtratio: & inſerere firmiſſimum, fœcundiúſque quàm ſerere.*

Neque *uerò omittenda eſt ſerendarum arborum ratio, quæ taleis fieri ſolet. Eſt igitur taleis ſerere, quod uulgus ruſticorum dicit,* picquer ou afficher. *ſunt enim arbores permultæ, quæ ita ſeri gaudent: quemadmodum oliuæ, ſalices, & huiuſcemodi. Vnde inhumare taleas,* enterrer les plantes: & *demittere taleas,* coucher les ſcions,

dixit Plinius. *Præterea, muſcum talearum radici circundare*, mettre de la mouſſe autour de la racine. *Atque hæc de arborum culturæ uocabulis ſint ſatis. Plura qui uolet, ex ipſis authoribus colligat. Nunc ad ipſa arborum & fructuum nomina ueniendum.*

POMARIVM.

Requirit etiam hæc pars ſuum ordinem, nequid indiſtinctum aut indiſpoſitum ſit, quapropter puerorum ingenia confundi atque etiam offendi poſſint. Ipſa igitur arborum & fructuum nomina explicaturis (quæ res ut eſt ſanè difficillima, ita facilem & benignum lectoris animum expoſtulat) dicendum erit nobis de arboribus fructiferis, quæ, ut inquit Plinius *lib. 12. cap. 3. in incolarum numero eſſe cœpere: hoc eſt, cœperunt excoli & conſeri apud nos, utilitatis & fructuum gratia. Atque ut id quidem faciliori dicendi ordine perſequamur, faciemus primùm pomarium, in quo per certos ordines, uarias arborũ fructiferarum ſpecies diſponemus: quarum nominibus explicatis, ſtatim etiam fructus oſtendẽtur. alienum enim eſſet fructus ipſos à ſuis arboribus ſecernere. Exinde uerò poterimus* Oliuetum *è pomario diuidere, quando rei difficultas & neceſſitas expoſtulat: cui tamen* Ficetum *coniungemus prius, quàm de moris, cornis, & meſpilis à nobis dicatur. Veniendum poſtea erit ad nuces, poſt quarum explicationem,* Seminarium *noſtrum claudendum erit. Nã* Caſtanetum *in* Syluam *differemus: poſt quam etiam* Frutetum *ſubnectemus. In eam uerò* Syluam *maiorum arborum nomina referenda erunt, & quæ in ſyluis potiſſimùm ac nemoribus creſcere ſolent: quam ſtatim abſo-*

luto Seminario, poſt Vinetum tamen, ſumus uobis daturi. Salictum uerò poſt Pratum uobis dabitur: nam is eſt Salicto commodior locus.

Sed prius quàm Pomarium noſtrum aggrediamur, hoc unum uos admonebo, æqui ut ſitis & beneuoli. neque uerò mihi id uitio detis, ſiquando uel per imprudentiam, uel fortaſſis ignorantiam (fatendum eſt enim quicquid in homine eſt) aberrauero: aut ſi interdum Latinis Gallicæ dictiones non tam eleganter reſpondebunt, quàm fortaſſis cuiquam ueſtrûm uidebitur. Id ſi acciderit ut animaduertatis, faciles uos eſſe uelim: neque tam citò obſtrepere, ut calumniatorum potius quàm ſtudioſorum nomen incurratis. Tam eſt enim difficile omnibus ingeniis in hac re ſatiſfacere, quàm difficile & laborioſum eſſet uelle incertiſſima quæque omnibus certiſſima facere. Audebimus tamen, neque quenque audiemus, qui dicat, ea nos à bonis authoribus deſumpſiſſe, & doctorum diligentia plurimùm adiutos, laudem ex aliorum laboribus & uigilijs captare uelle. Eant illi, & ſibi tantùm inuideãt, non etiam aliis. Quicquid enim à bonis authoribus deſumpſimus, id quidem non fatebimur modò, uerumetiam ipſos tanquam authores adducemus. Quicquid doctorum diligentia & labor nobis præſtitit, ceu ijs quibus per ætatem iudicium nondum eſt ſatis expurgatum: id ne tacebimus quidem, atque ipſis etiam inuitis gratiam referemus, adſcripto dignitatis & honoris nomine. Quòd ſi fortaſſis tam ruſticus, támque ſyluanus, ut ſic dicam, fuerit quiſpiam, ut etiam nominis ſui & authoritatis grauitatem nolit omnibus proſtitui, taceat per me licet, & ſua ueluti arcana quædam apud ſe contineat, aut ipſe ſcribat, & ſuam ſibi gloriam ſuis uigiliis paret. Quinetiam

iſs ſuo colloquio, ſua eruditione, quantum uolet, interdicat, quorum ingeniis plurimùm prodeſſe putet. Qui tamen animus, utinam in uiro literato non eſſet, in quo nihil modeſtiæ deſyderari alioqui deberet. Sed iam ad noſtrũ pomarium.

Pomarium quid ſit, ferè omnes norunt: eſt enim locus pomis arboribus conſitus, & in quo ſemina pomorum depanguntur. Vne pommeraye. *Columella lib. 5. cap. 10, Locum pomarij prius quàm ſemina ſeras, circunuenire maceriis oportet. Pomorum autem nomine, non ſolùm arbores, mala dulcia ferentes, quas noſtri uocant* des pommiers: *neque tantùm mala ipſa dulcia aut acerba comprehenduntur, ſed etiam arbores omnes, fructus rotundos ferentes. item fructus ipſi, ſiue molli, ſiue etiam duriori putamine contecti fuerint. Plinius de nucibus, Solum hoc (inquit) pomum natura compactili operimento clauſit. Itaque pomaria, non ſolùm loca ſignificabunt, malis dulcibus conſita, & quibus mali nomen ſolis conuenit: ſed etiam aliјs fructibus, ut perſicis, pyris, & id genus. Columella, Curandum eſt (inquit) ut quàm generoſiſſimis pyris pomaria conſeramus. Erunt igitur pomaria, loca amœnitatis gratia, uarijs arboribus, fructus etiam uarios & orbiculatos ferentibus, conſita: qualia erant Atlantis, de quibus Ouidius 4. Metamorphoſeos,*

Id metuens, ſolidis pomaria clauſerat Atlas
Mœnibus. *Quorum ſtudioſiſſimus & diligentiſſimus cultor fuerat etiam Alcinous rex Phæacum. Vnde Alcinoi ſyluã, Virgilius in Georgicis pro pomarijs dicit. Pomariorum inſuper nomine, ut ipſam ſignificationem abſoluamus, locus intelligitur in quo poma reponuntur.* Le guernier aux pommes. *Plinius, Pomaria in loco frigido ac*

ſicco contabulari, ſeptentrionalibus feneſtris ſereno die patere, &c. Græci oporothecam appellant. Varro 1. de re ruſtica, cap. 59, Et ideo oporothecas qui faciunt, ad aquilonem ut feneſtras habeant, atque ut aere perflentur, curant.

Sed ne quis dictionum uicinitate, & ueluti conſonantia decipiatur, ut pro pomario pomœrium dicat: ſciat ex Liuio pomœrium, locum eſſe circa murum, quem in condendis urbibus quondam Hetruſci, quà murum ducturi erant, certis circa terminis inaugurato conſcribebant. Vnde Feſtus pomœrium dictum putat, quaſi promurum, id eſt, proximum muro: Varro autem, quòd eſſet poſt murum, dictum pomœrium autumat. In eadem ſententia eſt & Liuius, Nam & hoc (inquit iſte) ſpatium quod neque habitari, neque arari fas erat, non magis quòd poſt murum eſſet, quàm quòd murus poſt id, pomœrium Romani appellarunt. Redeamus ad noſtras arbores & fructus, quos noſtra ætate in pomarijs reperimus.

INCIPIEMVS à malo arbore, quæ Græcis melea dicitur, vn pommier: cuius fructus, malum appellatur: Græcis melon, vne pomme: ſumítque uarias ſecum appellationes tum à forma, tum etiam à ſapore, & locis in quibus creſcit, ut poſtea declarabimus.

Pomi autem nomen (inquit Barbarus) generalius eſt, complectitúrque quicquid apud Græcos opora continet: hoc eſt, quicquid nihil habet exterius lignoſum: nam ea quæ exterius lignoſa ſunt, Græci acrodrya uocant: qualia ſunt, malum punicum, piſtacia, caſtaneæ, nuces, & id genus permulta. Vtrunque autem genus, ſalgami nomine complectuntur Latini, à quo ſalgamarius. Seruio

poma dicuntur quæcunque corio molliore tecta ſunt, in quo à nucibus differunt, de quibus ſuo loco. Pomum autem dictum Varro putat, quia potu ſiccitatibus indigeat, ac de pomo arbore intelligit: nam fœminino genere ſi proferetur, quemadmodum & malus & pyrus, arborem denotat: ſi autem neutro, fructum ipſum, ut hoc etiam puerorum cauſa dictum ſit. Inordinata folia ſunt pomis, inquit Plinius lib. 16.

Malorum igitur nomine complectemur omnes illos fructus, quos uulgò uocamus des pommes: *hoc eſt, quicquid id quod eſus eſt, foris habet: niſi quid aliud addatur, ſignificationis gratia: uel à ſapore deſumptum, uel à loco, uel etiam à figura. de quibus differentiis proximum eſt ut dicamus, non tamen omnibus, ne quis decipiatur: nam omnes recenſere infiniti propemodum eſſet laboris: præterea ſua quæque lingua, propria malorum uocabula habet: quæ qui enumerare omnia conaretur, eadē opera & maris arenam & aſtra ipſa enumerauerit. Conabimur tamen, & in hoc diligentiam omnem adhibebimus, ut quæ ex Plinio & Columella animaduertimus in uſum noſtrum cadere, hîc adſcribamus, omiſſis tamen locorum differentiis: quòd eæ & infinitæ ſint, & omnium minus neceſſariæ.*

MALORVM GENERA ET DIFFERENTIÆ.

Malus arbor uulgò nota, quæ Græcis, ut prius iam dictum eſt, melea dicitur, vn pommier, *à pomis ferendis: cuius deſcriptionem ex Theophraſto, Plinio, & recētioribus doctiſſimis, ut Barbaro & Ruellio, deſumito.*

Mihi ſatis fuerit, pueris explicaſſe, malum ſerotinam appellari, quam uulgus uocat pommier tardif: *item malũ præcocem, quæ uulgò dicitur* pommier haſtif: *quæ etiam uerna* Latinis *dicta eſt: hoc eſt, quæ ferè ipſo uere fructus edit, & celerrimè omnium fructus profert. Item malus bifera dicta, quòd bis ipſo anno fructum ferat*, pommier de deux portees: *malus agreſtis*, pommier ſauuage: *malus generoſa*, pommier franc: *malus inſita*, pommier enté: *& cætera id genus. Sed ad fructus.*

Malorum antiquis plura fuerunt genera, tum à ſaporibus, tum etiam ab ipſis inuentoribus petita. Nobis *autẽ pomorum differentiæ propemodum innumeræ. etſi enim ueteres (inquit* Ruellius*) hæc genera malorum annotauerint, poſteritas tamen miſcella inſitione antiquitatem longè uicit.* Sed *quia hæc res non parum conferre uidetur noſtris iuuenibus, quibus operam damus, commodum eſt ut primùm aliquot antiqua pomorum nomina à* Plinio, *Columella, & aliis deſumpta, explicemus: deinde uerò uulgaria noſtra deſcribamus, prius quàm ad alias malorum differentias deſcendamus. quem ordinem in ipſis pyris poſtea ſumus obſeruaturi ſuo loco.*

Poma ſerica, ſiue ſyrica, quæ & zizipha Columellæ & Galeno *dicuntur, parui ſucci ſunt, nec concoctionis facilis, itáque ſtomacho ingrata: ſunt enim agreſtia, & in ſpinoſa arbore, albæ ſpinæ ferè ſimili naſcentia: quæ quidem* Narbonenſibus Gallis *uulgò dicitur* vn guindoulier: Græcis *autem, ſeris. fructum uerò ipſum, uulgus* Narbonenſium *uocat* des guindoules. *frequentiſſima ſunt huiuſcemodi poma circa famatiſſimum pontem, quem* S. Spiritus *appellant. Officinæ barbaros imitatæ,* Iuiubas *hodie nominant: ſuntque ea poma (inquit* Barbarus*)*

bacis ſimiliora quàm malis: ac primùm in caſtris, Auguſti temporibus ex Africa allata.

Poma lanata peculiari nomine (inquit Plinius) dicta, quòd obducta lanugine eſſent ſuper ipſo cortice, quemadmodum ſtruthia & perſica, de quibus poſtea, nulla alia commendatione inſignia, frequentiſſima in agro Veronenſi. His fortaſſis non erunt diſſimulia, quae etiam Graeci à lanugine chnodia appellant. Virgilius, Ipſe ego cana legam tenera lanugine mala.

Poma antiquitus quaedam ab inuentoribus nomina traxerunt, ut à Manlio, Manliana: à Matio, Matiana: itē etiam Claudiana, quibus color eſt rubens, à Claudio inuentore nomen ſumpſerunt: quemadmodum ab Appio Appiana, ſiue Melapia, quibus odor & magnitudo eſt cotoneorum, quòd ea primus Appius è Claudia gente in cotoneam malum inſeuerit. Caetera apud Plinium uidere poteris lib. 15. cap. 14. Melapia autem quidam à dulcedine, uel ab apibus nomen traxiſſe putant: quemadmodū uuam apianam ſiue apiam, quòd prae dulcedine & ſaporis iucunditate apes ijs pomis & uuis frequenter inſideant, & hinc ſua mella captent. Huiuſcemodi autem poma hodie uulgus Romanorum adhuc uocat Melapi: ſúntque mediocri magnitudine cum calamilis, de quibus poſtea dicemus. ſaporem iucundiſſimum prae ſe ferunt etiam in cortice, ut execti corticis putaminibus prunis ſuperpoſitis, Romani odorem cubiculis optimum conciliare & inducere ſoleant: quod ſanè tam eleganter non fit de calamilorum corticibus. Caeterum ipſa melapia carnem habent mellitae dulcedinis, & ſucci dulciſſimi plenam: qua ratione plurimùm à matronis expetuntur.

A patria & locis, in quibus naſcuntur, potiſſimùm quaedam

quædam poma nomen traxere, ut peluſiana, delphica, pi cena, tiburtina, quæ & tiburtia Horatio *dicuntur:* Picæ*nis (inquit) cedunt pomis tiburtia ſucco.* Sunt *& cameri na, ſiue (ut* Columella *uoluit) amerina, græcula:* Græci *corinthiaca à* Sidonte *uico celebrant, de quibus poſtea dicemus.*

Cætera uerò à cauſis ipſis germanitatis nomen habent, ut coh ærentia, gemella, nunquam in fœtu ſingula, Pômes gemelles. Vel *gemella etiam à foliis: foliũ enim unum, aliquando & geminum erumpit è latere medio: quæ tamen quidam belgemella, ſiue melgemella uocant.*

Poma conditiua uocat Cato, *quæ doliis condiuntur.* Pommes de garde: *quæ & ſcantiana eidem authori uocari uidentur.*

Poma orbiculata, à figura orbis in rotũditatem circumacti, inquiunt Varro *&* Columella*: quemadmodum à mammarum effigie orthomaſtica: à conditione caſtrati ſeminis ſpadonia: à corrugationis celeritate pannucea, quæ quamcitiſſime in rugas abeunt: ab importuno tumore pulmonea: ſtolidè enim tumeſcunt. & mille alia id genus, quæ* Plinius *ſuprà ſcripto loco numerat.*

Sunt & parua ingrati ſaporis, atque etiam odore acutiora, peculiari acerbitatis improbitatiſque conuitio, inquit Barbarus. *Quibus uis tãta, ut etiam aciem gladij perſtringant: uulgus noſtrum uocat,* Pommes d'eſtrãguillon, pommes de bois: *quæ eadem auſtera uocare poſſumus.*

Poma lapidoſa eadem ratione à Columella *uocata, qua etiam pyra calculoſa dicuntur: nempe in quorum parte interna, quidã ueluti calculi & lapilli inueniuntur.* Columel. lib. 10.

l. i.

-lapidoſis obruta pomis Terra. Pommes pierreuſes.

Mitia poma, matura, ſiue domeſtica & dulcia, atque in tempore collecta. Pommes franches, ou pommes meures. *Virgilius,*

—ſunt nobis mitia poma, Caſtaneæ molles, &c.

Miteſcere enim poma dicuntur in arbore, ſiue etiam alibi, quæ matureſcunt, & in tempore matura fiunt. Plinius, Reliquorum pomorum maturitas citò miteſcentium tranſuolat.

Sunt & parua quædam poma gratiſſimi ſaporis, quæ petiſia nominantur, inquit Plinius. Fortaſſis iis proxima & ſimilia, quæ uulgò Paradiſiana dicta ſunt, quaſi cælitus miſſa: ſunt enim præparua, mellea dulcedine, præcoci celeritate, quaſi uerna, concretu pauco.

Et quando iam ad noſtratia & uulgaria nomina pomorum deuenimus, æquum eſt ut ea breui cõpendio percurramus, omiſſis antiquis nominibus: quæ ut infinita ſunt, ita infinitam propemodum diligentiam requirunt.

POMORVM *omnium quæ apud nos reperiuntur, longè commendatiſſima ſunt quæ uulgò Capenduta uocantur,* De courtpendu: *fortaſſis curtipēdia ſiue curtipenda appellanda, à pediculi, è quo dependent, breuitate: ut ipſi ueluti arbori inhærere uideantur, & è ramis ſine pediculo prodire. Itali Calamula appellant, quaſi omnium optima: præſertim circa Romam & Bononiam. Nam Veneti corruptè Calamania uocant. Saporis ſunt admodum iucundi, & odoris gratiſſimi, in tanta ſuauitate minimè fugacia, magnitudine media, colore, cùm maturuerunt, luteo. Cætera petito apud Ruellium.*

Proxima ſunt illis & uiribus & ſapore, quæ uulgò Ratelliana dicuntur, Pommes de rateau: *prætérquam*

quòd maculas rubiginoſas tam frequentes non habent, & partem ſoli apertam oſtendunt rubicundiorem.

Ad hæc etiam non parum accedere uidentur quæ renetia uulgus uocat, Pommes de renette: *ſed carnē non habent eouſque ſolidam, & paulò dulciore ſunt guſtu.*

Alia ſunt iis non inferiora ſapore, ſed prægrandia, rotunda, callo fragili, tenero, quæ in Ambianenſi municipio (inquit Ruellius) uulgus Rambura nominat. mira ſunt & ſuauitate guſtus, & teneritudine, ita ut in ore fruſta liqueſcant.

Accedunt quæ paſſipoma uocantur, Des paſſepommes: *quæ cum reliquis omnibus de primatu certarent, niſi tam fugacia noſcerentur: unde uernaculum nomen deductū eſt. Sunt mediocri magnitudine, turbinatiore figura, carne ſuaui, prætenera. cætera petito ex Ruellij lib. I.*

Ab his, in pretio ſunt paradiſiana, de quibus paulò antè. Sunt autem ex paradiſianis quædam alia dulcia, callo corporis duriore, rotunda, quæ ob ſui dulcedinem nimiam à palato moroſiore laborantium faſtidiuntur: quæ eadem eſſe putat Ruellius cum melimelis & muſteis: Muſtea enim (inquit) ueteres appellarunt ea quæ nos præcocia.

Alia ſunt poma, quæ ab inſitione pyromela uocari poſſunt: uulgus uocat Pommepoires: *quòd ea in arbore pyro inſita ſint, habéntque pomorum tantùm formam, neque enim ſunt turbinata æquè ac pyra ipſa: ſaporem uerò & ferè colorem pyrorum, præſertim eorū quæ calculoſa uocantur, retinent.*

Poma acida, uulgus noſtrum uocat malacria, Pommes de malingre, *à ſaporis acrimonia: ſunt oblongiora, dura carne, ex acerbo leniter aceſcente. Ruellius.*

Poma ſunt alia uulgo caſtinia appellata, Pommes de chaſtignier, *auſteriore guſtu, dura ueluti caſtaneæ cartilagine, mediocri magnitudine, oblonga.* Ruellius.

Poma quæ uulgo francætura uocantur, Pommes de franceſtu, *rotundum habent habitum & amplum, callum durius, gratam acerbitatem, quæ tandem in dulcedinem degenerat: ea diu ſeruari poſſunt, & annicula reperiuntur.* Ruellius.

Poma purpurea Columellæ, *ea ſunt quæ nos uulgo rubelliana appellamus,* Pommes de roueau: *ſanguineo enim ſunt cortice, carne intus friabili, ſapore non ingrato, & ex auſtero ſubdulci, nec citò fugientia.*

Poma mirabilia uulgus etiamnum uocat quæ Hieroſolymitana *Hetruſci, balſamina* Ligures *padani, & fruticem ipſum ſiue plantam ex qua prodeunt, appellauere, quòd ea poma oleo prius imbuta, & per aliquot dies inſolata, deinde uel fimo uel terra tantiſper obruta, dum intabuerint, balſami uires in glutinandis uulneribus adſciſcere polliceantur. Cætera ex* Hortulo *noſtro, &* Ruellij *libro 2. deſumito: nam potius hortẽſis eſt planta, ex qua prodeunt, quàm quæ in* Seminario *diſponi ſoleat.*

Mala inſana, quæ Itali *melenſana appellant,* Barbaro *ea ſunt, quæ nos uulgo uocamus, poma* Cupidinis, *ſiue amorũ poma,* Pommes d'amours: *de quibus uide* Hortulum *noſtrum. nam à frutice uulgari ſunt in hortis conſeri ſolita.* Plura *etiam petito ex* Ruellij *lib. 2. capite* 124.

Plura hîc pomorum nomina deſcriberemus, & nominatim perſequeremur, niſi hoc ſuperuacuum, & non omnibus utile putaremus: cùm & pomorum nomen-

clationes ferè nationibus omnibus ſint uariæ : unde fit, ut in tantis támque uariis nominibus, atque etiam inſitionum adulteriis (ut inquit Ruellius*) perfacile quis falli poſſit.*

Veniamus *ad reliquas arbores, ſub malorum generibus contentas: tum quòd fructus orbiculatos ferãt, tum quòd ſimile quiddam cum pomis habeant, unde etiam mali nomen retinent.*

ARBORES QVAE SVB MALORVM GENERIBVS CONTINENTVR.

MALVS *punica*, Vn grenadier, *dicta quòd apud* Carthaginenſes *olim fuerit laudatiſſima, à quibus ad nos tranſlata, & in* Cypro *à* Venere *primùm ſata, ut teſtantur* Græcorum *fabulæ.* Eius *fructum hodie quidam malum granatum uocãt, à granorum multitudine, quæ totidem eſſe numero in ſingulis pomis affirmant, etiam ſi magnitudo uariet, modò ex eadem arbore legantur, inquit* Barbarus. Q*uidam* Græci *ipſam arborem* Rhoan *&* Rhœan, *pomum quoque* Rhoas, *&* Rhoidia, *&* Rhœdia *uocare ſolent.* Side *porrò* Hippocrati *arbor ipſa dicitur, à* Bœotia *regione, in qua frequens eſt, quæ etiam* Side *appellatur.*

Mala *punica dulcia,* Apyrina *ueteres dixere,* Grenades doulces:*dictio tamẽ* Græca *ſonat, quibus nulla eſt granorũ durities, uel minor quàm aliis. Nam acida granata,* Grenades aigres, *acinos habent duros, & quodãmodo lapidoſos : qui in ſole ſiccati, & obſoniis inſperſi, inquit* Dioſcorides, *fluentem aluum ſiſtunt.*

Cytinus *Dioſcoridi & Galeno, flos eſt ille puniceus*

mali granati, ſed ſatiui: Balauſtium autem, ſylueſtris, uulgò Des baluſtres. Plinius uerò pomum ipſum immaturum, & primum partum eius florere incipientis, Cytinum appellat: flores autem ipſos balauſtia, in ipſo erumpentes cytino, ueſtibus tingendis idoneos, quarum color nomen inde accepit. Ex Barbaro.

Malicorium, mali punici putamen illud aſperum dixerunt ueteres, L'eſcorce d'une grenade. Græci ſidion appellant: nam arbor ipſa, ut prædiximus, à Bœotiis Sida uocabatur.

Cicum autem M. Varroni dicitur membranula prætenuis, in malo punico diſcrimen faciens. Vnde cicures animantes, quæ feræ non ſunt, atque agreſtes. A quo Veturij quoque nobiles cognominati Cicurij.

Malus medica, à Media regione, quæ eſt inter ſinum Perſicum, & mare Hircanum, unde primùm allata. Virg.
Media fert triſtes ſuccos, tardúmque ſaporem
Fœlicis mali, quo non præſtantius ullum.

Qua etiam ratione malus perſica dicitur à Perſia. Huius arboris fructus uarij ſunt, uariíque coloris & formæ: atque ob id nomina etiã diuerſa ſortita ſunt. Quædam enim aurea appellantur, à colore propemodum aureo. Vnde Virgilius,
Aurea mala decem miſi, cras altera mittam.

Atque ea quidem ſunt rotundiora & maiora, ac corticis durioris & craſſioris: qualia fortaſſis ſunt quæ Venetiis audiui appellari poma Adami: unde etiam fortaſſis nuptialia poma appellata, quòd edita ſint à Tellure, ut fabulantur, nuntiato Iouis & Iunonis connubio. De quibus etiam puto fabulatos poetas, cùm Herculem dixerunt ex hortis Heſperidum poma aurea rapuiſſe: un-

de ipſam arborem heſperida, & malum eius heſperinum uocant, authore Iuba. Huius generis ſunt & alia, minora tamen paulò, ſed eiuſdem propè coloris, quæ uulgò arantia appellamus, ab Arantio oppido, in quod primùm ex inſulis illis fortunatis aduecta ſunt. Sed & Medica ex ea arbore, quam paulò antè retulimus, forma ſunt & colore congeneri cum aliis, præterquam quòd non uſqueadeò rotunda ſunt, neque coloris tam ſpecioſi ac flaui, aut etiam aurei: ſunt enim pallidiora. Quinetiam corticem dulciorem paulò habent ipſis arantiis: quarum cortex niſi ſiccus, & ſaccharo conditus, uix aut nunquam editur. Ea & citrea & citria mala Latinis, hodie citronia appellantur, Des citrons. Vnde citrinus color, & citreæ menſæ, apud antiquos: quas tamen Barbarus multis argumentis contendit fieri non fuiſſe ſolitas ex hac citro arbore, aut medica ſiue perſica, quæ exigua eſt, ut potius fruticis quàm arboris nomen promereatur. Apud Italos tranſlatitia & triuialis, ut pluribus generibus citreta Liguriæ, Campaniæ, Benaco lacu, Italia ferè tota germinēt fœliciter. Quin potius ait arborem, ex qua tam celebres menſæ ab antiquis, & Plinio ac Cicerone decantatæ fieri ſolebant, eam eſſe quam Strabo & Theophraſtus, item etiam Plinius tegetem, & thyan, & thyon appellauere: quæ ramis, caudice, frondibus, ſylueſtri cupreſſo propemodum ſimilis eſt. De hac uideto Theophraſtum libro 4. & 5. capite quinto. Cæterum citrus noſtras nihil commune cum cupreſſo habere uidetur: cui folium eſt andrachnes unedoniſque, ſpinis intercurrentibus, ut in pyro & oxyacantha, ſed læuibus, infeſtis mucrone & ualidis. Hæc Barbarus. Sed ut ad ipſa mala redeamus, certum eſt

ex Athenæo *mala citrea* Plutarchi *auorum memoria nunquam guſtata fuiſſe: ſed neque* Plinij *&* Theophraſti *ſeculis magnopere deguſtabantur, tantùm odore commendato: nunc uerò (inquit* Hermolaus*) à* Palladij *ferè temporibus promiſcuum expetimus cœnis, qui & medullas eorum acreis dulcibus mutare docuit.* Hæc *itaque mala ex inſitione quoties proueniũt, citromela propriè dicuntur ab aliquibus.* Ariſtophanes *autem grammaticus à* Lacedæmoniis *oxymala perſica nuncupari prodidit, à ſapore acetoſo, & quòd ex* Perſia *allata ſint, quibus etiam deos coronari ſolitos ſuis temporibus refert.* Diphilus *author eſt, citria quandoque pruna* Perſica *uocari ſolita.* Sed *hæc ferè ex* Hermolai *commẽtariis in* Dioſcoridem. Plura *uideto apud* Ruellium *libro primo* De *ſtirpium natura, quem nunc ſumma diligentia, & incredibili pene elegantia, in ſtudioſorum gratiam imprimendum curat.* Opus *mehercule, omni laude digniſſimum, & longè omnium præſtantiſſimum.*

Eſt *præterea aliud malorum genus eiuſdem cum citrio ſpeciei, ſed colorem utplurimum uiridiorem habens, & formam oblongiorem: minus tamen eſt pomum, neque tanti aut ſucci, aut odoris: quinetiam læuiori corticæ præditum eſt, & in ſuperiore atque etiam inferiore ſui parte ueluti pappulas quaſdam mammarum extuberantiis ſimiles oſtendens, longè eminentiores quàm malum citrium.* Hoc *itaque pomi genus uulgò* Limonium *appellant, neſcio qua ratione.* Vn limon.

MALVS *cydonia,* Vn coignier, *à* Sidonte Corinthi *uico dicta, inquit* Athenæus, *cùm codymala prius uocaretur.* Alij *cydoniam dictam putant, quoniam ex* Creta *primùm allata fuerit, inquit* Barbarus, *nempe à*

Cydone, Cretæ oppido. Cotoneam primus Cato appellauit: fructus autem ipſe uocatur cydonium, ſiue etiam cotoneum malum, Vne pomme de coing. Vltimum nomen adhuc Itali retinuerunt, ut in Hortulo ſatis diximus: uocant enim illi Melo codognio. Atque hæc quidem mala cydonia, ſiue cotonea appellarim maſcula, ad ſtruthiorum differentiam, de quibus ſtatim dicemus: ſunt enim cotonea breuiora & rotundiora, & minus lanuginis habentia, rugis quibuſdam diſtincta & coactiora: quorum ſucco fit optimum cydoniatum, Du codignac. quod noſtræ mulierculæ circa autumnum ita cõficiunt, corticæ primùm adempto: deinde exenteratis ipſis malis, & ex aqua coctis, & per cribrum ſatis denſum percolatis: poſtea cum melle & ſaccharo ad læuorẽ tritis. Si uerò conſpicuum & pellucidum ac clarum, quod uocant, facere uelint, id quidem cum albuminibus ouorũ & cinnamomo inter percolandum faciunt, atque inde colorem aureum acquirit cydoniatum. Quinetiam Lugdunenſes (quod fortaſſis ex Galeni documentis acceperunt) addito paululo ſcammonii in ipſa percolatione, cydoniatum laxatiuum (ut uocant) facere conſueuerunt: alioqui ex ſe aſtringere aluum, non autem ſoluere conſueuit, præſertim ſi præſumatur. Hoc igitur cydoniatum cum ſcammonio factum, uulgus noſtrum cydoniatum Lugdunenſe appellat. Du codignac de Lion. Sunt præterea malorũ cydoniorum alia oblongiora, læuiora, & minus rugarũ habentia, colore tam intus quàm extra aureo, odorem nõ tam latè iactantia, maiori etiam humiditate abundãtia, quæ ſtruthia mala, ſiue ſtruthiomela appellantur. ego cydonia fœminina uocauerim cũ uulgo, Des coigneſſes: quorum ſucco fit optimum medicamẽtum, quod Dia-

cydonium Galeno appellatur, ad prouocandam appetentiam uentriculi. Columel.lib.5.cap.10, tria malorum genera facit: ſtruthia quæ ſerotino prouẽtu odoratius uibrant: ſub quibus neapolitana comprehenduntur, inquit Barbarus. quanquam AEtio ſtruthia dicũtur, ut prius deſcripſimus, quæ magna ſunt & ſuauiora, minoríque placẽt acerbitate: præterea chryſomeliana ſiue chryſomela, quòd colore ad aurũ ſint inclinato: & muſtea, quæ præcocia ſunt, & celeriter miteſcunt. Vnde etiam melimela appellantur ab Athenienſibus, hoc eſt mellita & dulcia mala. atque ea quidem etiam miſcella appellãtur, fiúntque ex inſitione, cùm mali dulcis & communis ſurculus inſeritur malo cydoniæ. Cæterum cotonea mala, ſtruthiis inſita, muluiana à reipſa nominantur, quæ ſola omniũ uel cruda mãduntur: cætera enim non niſi coſta ueſcendo ſunt. Sunt præterea etiam cydonia ſylueſtria parua, è ſtruthiis odoratiſſima, in ſepibus nata, quæ uulgus noſtrũ uocat, Coings ſauuages. Sed hæc de his ſatis. Plura uideto apud Ruellium in libris De ſtirpiũ natura.

Malus armeniaca, ſiue armenia, in perſicorum genere apud Galenum uenit. uocant autem Itali tam arborem ipſam, quàm fructum, Diarmelini: quemadmodum bolum armenium, aut terram armeniacam dicimus, quæ primùm ex Armenia Aſiæ regione ad nos uenit, & inde adfertur. Vulgus noſtrum malum armeniã uocat Vn abricotier: & fructum ipſum, Vn abricot: qui hoc ſolùm, inquit Galenus, à perſico diſcrepat, quòd minus malum ſit. Columel. lib.5.cap.10, Sorbi quoque (inquit) & armeniaci, atque perſici non minima eſt gratia. Armeniaca autem, inquit Ruellius, prunorum generis eſſe tradunt, ſola è prunis odore commendantur: at-

que hinc fortaſſis nomen noſtrum deductum, quòd ea Græci *non præcocia, ſed berioca nominent, unde fit ut abricoca proferamus.* Cuius *opinioni facillimè aſſenſerim: utrinque enim & foris, & etiam intus in ipſo nucleo pruni potius quàm perſici naturam & faciem referre uidentur.*

Malus *præcox, ſiue præcoqua uidetur ea dici arbor* Columellæ, *uel quæ celerrimè omnium fructum producit, (qu*ales *ſunt illæ* arbores, *quas, ut prius* dixi, *uocamus uulgò* Haſtiues) *uel quæ mala præcoqua fert, de quibus mox dicturi ſumus.* Ait *enim ille lib.*5. *cap.*10, Locis *frigidis* Autumni *temporibus & aquoſis, præcoquas ponito, ut ante pluuiã fructum deligas.* Itaque *uideto quid præcoquas arbores uocet.* Mala *autem præcoqua, è perſicorũ genere eſſe nemo dubitat: ſúntque ea perſica, quæ uulgus noſtrum appellat* Auantpeſches : *quidam* Trecacina *perſica uocant,* Peſches de Troyes: *quòd ex urbe quadã* Lutetiæ *uicina, cui* Trecis *nomen eſt, ad nos adferãtur.* Ea *ut cæteris ſunt minora, ita iucundiſſimi ſunt ſaporis, & guſtus innocentiſſimi. dicta præcoqua, quòd prius naſcantur, & celerius matureſcant, quàm alia perſica: ſola enim proueniendi celeritate à cæteris diſſident.* Vnde Martialis,

Vilia *maternis fueramus præcoqua ramis,*
Nunc *in adoptiuis perſica ſola ſumus.*

Et *quia in perſicorũ ſermonem incidimus, æquum eſt ut de iis etiam nunc dicamus.*

MALVS *perſica, uulgò notiſſima, dicta quòd è* Perſia *ſiue* Perſide *regione, ad nos primùm uenerit, indéque aduecta ſit.* Columella *perſicum arborem uocat lib.*5. *cap.*10, Siliquam Græcam *& perſicum ante brumã per Au-*

*tumnum ſerito. Arbor ipſa tam nota eſt, ut deſcriptione non egeat. Pomum autem gerit carnoſum, ſucculentum, extrinſecus lanuginoſum, duram intus & ſcabram nucem habens, quæ Latinis oſſis nomine explicatur. Colum*el. *Perſici oſſa, in paſtinatis areis ſunt ponenda, &c. Ita quoque & prunorum & ceraſorum oſſa uocabimus, quæ in ipſis continentur: non autem cum uulgo nucleũ,* Vn noyau: *nam nucleus eſt id quod ipſum os continet. quem falſò amygdalum uocamus, à ſimilitudine nuclei amygdalini.*

Cæterum mali perſici fructus multa ſunt hodie apud nos genera, quẽadmodum etiam apud antiquos fuerant. Eſt enim malum perſicum populare, quod nucleum dimittit: quorum perſicorum optima omniũ apud nos commendantur Corbeliana, Peſches de Corbeil. *Omittam præcoqua & armeniaca, de quibus paulò antè. Sunt & perſica duracina, ex re dicta, quòd corpus pertinacius hæreat oſſi, quàm ut auelli queat, inquit* Ruellius: *nos uulgo preſſum uocamus,* Vne preſſe: *quòd caro apprimatur ligno interiori. colorem habent flauiorem huiuſmodi perſica quàm alia, & utplurimum craſſiora ſunt, & duriore carne prædita, ut non tam facilè unguem admittant.*

Sunt & alterius generis perſica, quæ ab inſitione nomen acceperunt: uocantúrque nuciperſica, Des peſchenoix: *quòd in nucem iuglandem inſertus perſicæ mali ſurculus, fructum ferat, inter iuglandem & perſicum communem. ſed tamen colorem externum tantùm habere uidetur iuglandis nucis cortici ſimilẽ: unde fortaſſis ſpõte ſua arbor huiuſcemodi creuiſſe putanda eſt: eſt enim humilis, præcocis perſici proceritate, folio amygdalæ, ſed*

maiori, flore puniceo. Pomũ emicat uiride, carnoſum, ſucculẽtum: ſed cuius caro dentes obtundat, præſertim ſi immatura ſit: cæterũ nulla exterius lanugine pubeſcit: medio inter iuglandem & perſicum malum ſapore. ſcatent hac arbore Galliarum plerique tractus.

Quinetiam ex inſitione nouũ perſicorum genus ſubortum eſt: ut ex amygdalo, ſeu nuce Græca, & perſico aliud arboris & fructus genus hodie uideamus, quod amygdaloperſicum iure appellare poſſumus: malum enim ipſum foris perſicum mẽtitur, cuius etiã caro edi poteſt: intus autem nucem habet, amygdalæ propemodum ſimilem, & facie & nuclei guſtu. Adeò nihil eſt quod nõ quotidie hominum ingeniis nouum & uarium fiat. Sed iam æquum eſt ut ad pyrorum fructus & differentias ueniamus, quando inter mala connumerari licuit, & pomorum nomine ueniunt appellanda: quanquam è pyris ſola quæ libralia à pondere appellantur, mala dici conſueuerunt.

PYRORVM DIFFERENTIAE ET FRVCTVS.

Prius quàm pyrum arborem explicemus, ſuccurrit, ut, quando adhuc ſermo integer eſt de perſica arbore, perſeam etiam declaremus: ne quis uocum uicinitate deludatur, ut unam pro alia uſurpet. Eſt enim perſea arbor longè à perſica diſſimilis, quam pyro per omnia ſimilem facit Theophraſtus. pomum fert longius pyro, incluſum amygdalæ putamine & corio, colore herbido, cordis humani figuram referens, inquit Plutarchus: cuius etiã arboris folia linguæ humanæ formam habẽt. Perſea dicta,

quòd à Perſeo Mẽphi ſata fuerit. Apud nos nulla eſt: neque enim extra orientem naſci uoluit. Plura ex Ruellio.

Pyrus arbor omnibus notiſſima, Græcis apios & adipios dicta, præſertim quæ urbana & edomita erat: uulgo. Vn poirier: *cuius deſcriptionem & inſerendi rationem, ex bonis authoribus collectam tibi dicet Ruellius noſter, libro primo De natura ſtirpiũ. Nobis illud fuerit ſatis, iuuenibus noſtris bonarum literarũ ſtudioſis, in hoc ſatiſfeciſſe, ut uulgaria quæ ſunt, & magis neceſſaria, explicemus. Pyrorum igitur arborum duo ſunt genera: alia enim eſt ſatiua, quæ nomen ſuum retinet. Columel. Pyrum autumno ante brumam ſerito. Virgilius,*

-mutatámque inſita mala Ferre pyrum.

Alia eſt ſylueſtris, quæ Græcis achras, Latinis pyraſter dicitur, Poirier ſauuage. *Plinius ſyluaticam pyrum appellat: Si in pyrum ſyluaticam inſeueris, inquit, pyrum quamuis bonam, &c. Fructus fert hæc arbor cum primis acerbos, & guſtu aſtringentes, Græci achrades uocant, uulgus noſtrum,* Poires ſauuaiges: *quales paſſim in Rothomagenſi & Normano agro reperiũtur: ex quibus ſuccum exprimunt, & uinum faciunt, quod Pyream uocant,* Du peré: *quemadmodum è pomis etiã ſolent, quod uulgo Cidrea dicitur,* Du cidre: *fit autem prelo & truſatilibus molis, tortiuum ius exprimentibus. Deinde rurſus (inquit Columella) ſecundarium uinum faciunt, fracibus & retrimentis aqua maceratis, ita ut pomea lora dici poſſit, non parui ad reſtinguendam ruſticorum ſitim momenti. Sed iam ad fructus ueniendum.*

Pyrorũ genera, quemadmodum & malorum quoque, tum apud nos, tum etiam apud antiquos ſunt admodum multa, & quæ uix omnia recenſeri poſſint, meo iudicio.

Dabimus tamen operã, ut aliquot recenſeamus, ne in hoc nobis defuiſſe uideamur. Itaque ab antiquis pyrorum nominibus incipiemus: atque ea uobis proferemus quæ ex Plinio, Columella, Barbaro, & aliis animaduertimus.

Pyra (inquit Plinius) à pomis hoc differunt tantùm, quòd uſqueadeò orbiculata non ſunt, neque perfectæ rotunditatis, ſed turbinatioris & oblongioris formæ ac figuræ, accipiúntque cognomina uaria tum ab inuentoribus & perſonis quibuſdam, tum à ſapore & colore, tum etiã à prouinciis, ut mox dicturi ſumus.

Pyra ſuperba Plinio, parua erant, ocyſſima, odoratiſſimáque, fortaſſis noſtris moſchetis ſimilia.

Pyra cruſtumina eidem dicebantur ex parte rubentia, omnium gratiſſimi ſaporis.

Pyra falerna, quæ & lactea dicta ſunt, à potu, & ſucci abundantia.

Pyra Syria, à regione Syriæ dicta, colore erant nigro, quæ etiam Tarentina Columellæ dicta ſunt. Atque ita alia permulta à ſuis regionibus & locis, in quibus proueniebant uberius, cognomina accepere.

Authores ſuos nobilitauere (inquit Plinius) Pyra Decumiana, à Decumio inuentore: unde etiam Pſeudodecumiana appellata, quæ falſò Decumii nomen mentiebantur. Ita quoque & Dolabelliana, longiſſimi pediculi: Pomponiana, cognomine Mammoſa: & alia innumera ab authoribus, odore, tempore, colore, patriis petita: quærito ex Plinij libro 15. cap. 5. longum enim eſſet omnia recenſere.

Pyra ſerotina, quæ ad hyemem uſque in matre pendẽt, gelu matureſcentia, quæ & libralibus pyris natura eſt, Poires tardiues. *Cuius generis ſunt quæ etiam Laurea*

appellantur.

Pyra uolema à Virgilio *dicta, quòd uolã implent: unde inuolare dicimus, inquit* Seruius *. Eadem, ſementina & muſtea uocauit* Cato. *Volemia appellat* Macrobius *libro 3. cap. 19.* Satur. *Quo in loco, cirita, ceruiſca, calculoſa, lolliana, & permulta alia pyrorũ cognomina legito.* Nunc *ad noſtra uulgaria ueniendum: quorum cùm permulta iam adnotaſſemus, & in puerorum gratiam deſcripſiſſemus, factum eſt ut eandem operam præſtitiſſe, & ferè eodem tempore noſtrum* Ruellium *animaduerterim: cuius librum cùm nondum adhuc omnino impreſſum legiſſem, & in hanc partem incidiſſem, quæ de re noſtra diligentiſſimè tractat: malui uiro doctiſſimo, & in huiuſce rei cognitione lõgè abſolutiſſimo cedere, quàm mihi id attribuere, quod ille accuratiori inueſtigatione multò ante me præuiderat.* Itaque *uulgarium cognominum interpretationem ex eo deſumemus: quibus fortaſſis nonnulla à nobis præterea inuenta ſubnectemus.*

PYRA *itaque omnium nobis gratiſſima ſunt, quæ uulgo* Bõchreſtiana *cognominãtur,* Poires de bon chreſtien: *non ob hoc ſolum, quòd in eximia ſuauitate librale pondus æquent: ſed quia tantæ ſunt teneritudinis, ut guſtata uel ipſo ore & tantùm primoribus labris, ſtatim eliqueſcant, & perennent, geſtatúmque tolerent.* Primùm *quidem* Neapolim *uſque delata* Carolo *octauo ibi res gerente, à fœlici illa* Campania.

Proxima *magnitudine ſunt ijs mariana, uulgò diuæ* Mariæ *pyra dicta,* Poires de noſtre dame: *aquoſa dulcedine, ſuauia, miráque teneritudine placent: ſed fugaciora multò quàm* Bonchreſtiana.

Minima *omnium ſunt muſchata,* Poires muſquettes,

quæ

quæ nomine alio Chia uulgo dicuntur, Poires de Chiot, baccas corporis tuberculo non excedẽtia: quina ſenáue, ſæpe plura ab una origine longis dependent pediculis: odorata moſchi iucunditate, ab hoc nomen contraxerunt.

Media magnitudine ſunt Calliona, Poires de Calliot: quæ eadem calculoſa dici poſſe, & eleganter quidem, nos docuit Iacobus Syluius, quòd exenterata, ueluti calculorum quorundam multitudinem oſtendant, qui etiam inter edendũ ſentiuntur. carne ſunt iucunda, dulci, odorata, friabili. à præſtantia pyri (inquit Ruellius) Græcũ nomen uulgus emendicauit, quaſi dixeris meliora.

Pyra roſata, à ſapore & odore dicta, quòd dum eduntur, roſas oleant: Idque fieri quidam putant, ſi, dum inſeritur ſurculus, aqua roſacea humectatur: aut dum plãta & ſemen in ſeminario ponitur, aqua roſacea irrigatur.

Pyra bicipitia, quòd gemino capite uiſantur, Poires a deux teſtes: ſingulari ſunt cõmendatione, corpore ſuaui, non lapidoſo, ſucci grati, palatũ etiã moroſum recreãtis.

Turbinatiora omnibus certoliana, Poires de certeau: quæ Campanica alio nomine dicuntur, non quidem ab illa Campania, quæ in Italia eſt: nam apud Italos ſunt peregrina: ſed à noſtra Galliarum Campania, quæ Pertoſienſis appellatur. Ea igitur pyra in metæ formam mucronantur, hyemem tolerant, duriore corporis callo, mira ſuauitate, præſertim cocta inter cineres, & prunis toſta: ita enim ſaccharata uidentur. Nonnulli, ut ſaporem augeant, ſaccharo condiunt, adiecta cinnamomi & caryophyllorum portiuncula, ut cœnas claudant.

Pyra Martiniana, Poires de ſainct Martin: quòd ad hyemem uſque durant, & in parente propendent: colligunturque circa Martinalia, aut D. Martini feſtum. ſua-

ui ſunt guſtu, firmiuſcula carne: quæ non niſi cocta ferè manduntur. Vbi gelicidia ſenſere, ſunt multò teneriora: ea etiam hybernas menſas finiunt.

Finora uulgo appellata, Poires de fin or, *quòd auri puti colorem referant, aſperiore ſunt carne, durioréque prædita: non prius quàm gelu experiantur, edomita duritie miteſcunt. Ea diutiſſimè durant: quanuis in eo genere æſtiua inueniantur & præcocia.*

Quæ autem eius generis præcocia inueniũtur, ea uulgus noſtrum uocat Poires de haſtiueau: *quòd celerius emergant &* prodeant, *quàm alia.*

Magnopere commendantur Bergamotæ, Poires bergamotes: *ſeri noſtra memoria cœpta, & ſapore & ſucco præſtantia.*

Sunt & quæ ſtrangulanea pyra appellantur, uulgo Poires d'eſtraguillon: *quæ cum pulchritudine & rubro colore & luteo, quaſi maturitatis indicæ prætereuntes inuitent ad carptum: manſa tamen tanta diſplicent acerbitate, ut deuorari nequeant: ſed demorſa, protinus reſpuantur, unde nomen habent.*

Proxima his ferè ſunt quæ anguſtiana, ſiue anguſtiæ pyra nominantur, uulgo Poires d'angoiſſe: *quòd dum eduntur, acerbo & auſtero quodã ſapore ita moleſta ſunt, ut anguſtiores fauces reddant, & plurimùm noceant, niſi matura admodum & emollitiſſima carpantur.*

Pyra item tofacea, Poires de tuffé, *dicta quòd intus ſcabra ſint, & ueluti tofos quoſdam ſentiamus, dum illa edimus: minus ſunt turbinata, ceræi coloris & aquoſi, ac multi ſucci, præſertim dum maturuerunt. Atque hæc ſufficiant de pyrorum generibus, quæ qui omnia (ut ſunt innumera) referre uellet, uix integrum uolumen huic*

operæ ſatiſfaceret. Reliqua quiſque apud ſe colligat & confingat. Nunc ad prunorum differentias.

Cæterum hîc unum addemus ex Palladio, antiquos ex pyris facere cõſueuiſſe uinum, quod illi uinum de pyris appellabant: id Neuſtrij uocant uulgo, Du peré. Fiebat autem id uel prelo contuſis pyris, uel ſucco rariſſimo conditis & compreſſis. Acetum quoque ex eiſdem fiebat, cuius componendi rationem oſtendit Palladius. Liquamẽ item ex eiſdem fiebat. Calcabãtur autem integra cum ſale, atque ubi eorum carnes erant reſolutæ, uel in capellis uel uaſculis fictilibus condiebantur. Poſt tertium deinde menſem ſuſpenſæ eæ carnes liquorem dimittebant ſaporis iucundi, ſed coloris albiduli.

PRVNORVM ORDO.

Abſolutis iam pomarij noſtri duobus ordinibus, tertius nunc nobis eſt inſtituendus, in quo prunorum differentias & genera breui ratione deſcribere nos oportet.

Prunus, Vn prunier: à Græcis coccomelea uel coccymelea dicta: arbor eſt procera, radicibus ſummo cæſpite uagãtibus, paucis, &c. uideto diligenter Pliniũ lib. 15. ca. 13: & Theophraſtũ lib. 3. cap. 16. Duplex autẽ eſt prunus arbor: alia enim eſt domeſtica, ſiue urbana & ſatiua, atque edomita, de qua nunc agitur. Alia agreſtis & ſylueſtris, quam ſpinũ uocaſſe uidetur Virgilius eo uerſu, Spinos iam pruna ferentes. Pruni ſylueſtres, genera ſpinarũ ſunt Columellæ, quas Theophraſtus contumacis uitæ tradidit. Sed iam ad fructus ipſos, ut breuiter agamus.

Fructus prunorum ſylueſtriũ, Græci epimelidas uocant, nos uulgo Des prunelles: tracta dictione à Græcis

qui fortaſſe, ut inquit Galenus, prunum agreſtem in Aſia prumnũ uocant: uulgus noſtrũ uocat, Vn prunellier. Cæterum prunorum ſylueſtrium ſucco hodie fit optima acacia apud pharmacopolas.

Prunorum domeſticorum ingens turba, inquit Plinius, uerſicolor, nigra, candicans, &c.

Hordearia pruna, antiquis dicta, à comitatu eius frugis: ſúntque ea quæ cærea uocamus.

Aſinina pruna, eodem colore, ſed ſeriora & maiora, à uilitate cognominata: quemadmodum nos etiam quædam pruna eiuſdem propè ſpeciei uocamus, uulgo, Des poitrons, ou Des daueſnes.

Sunt & pruna Armeniaca, inquit Plinius, ab externa gente cognominata, atque hæc quidem ſolo odore commendantur: uulgo nos Apricota uocamus, Des apricotz: de quibus ſuprà in perſicis.

Inſerebantur etiamnum Plinii temporibus pruna ipſi nuci iuglandi: atque hæc quidem quæ ex tali inſitione prodibant, nucipruna appellabantur, quæ faciẽ parentis, & ſuccum adoptionis exhibent. Quinetiam eiuſdem Plinii memoria, in Betica regione, malis pruna inſeri cœperant, atque amygdalis: quæ ob id malina & amygdalina uocabantur.

Pruna onychina Columellæ dicebantur, quæ & cerina: hæc uerò onychis, id eſt unguis formam habebant, unde cognomen acceperunt.

Pruna Damaſcena, Prunes de damas: à Syriæ Damaſco cognominata, inquit Plinius: à peregrinis arboribus nomen acceperunt: nunc etiã apud nos familiaria: ſúntque nigra cute, carne ſuaui, rotundo ligno, exili nucleo, quæ digitis preſſa internum os dimittunt.

Sunt autem alia eiuſdem ſpeciei, cute quidem nigra, & quodammodo lanuginoſa (ſi quidem mucus aut flos ille lanugo appellari debeat) ſed carne ſubacriore, & minus ſolida, quǽque digitis preſſa, internum os nō dimittunt. Ea autem uulgus noſtrū appellat, Prunes de Iozas.

Popularia Damaſcenorum pruna, ſorbis Romæ inſeri ſolita, Plinius à Græcis myxa appellari contēdit: Quibus, inquit, ſimilis eſt perſicus AEgyptia, niſi quòd poma AEgyptiæ rubeſcunt. Paulus myxon arboris eſſe fructum meminit, minorem pruno, & conſimilis facultatis. Atqui Ruellij opinio hæc eſt, ut quæ Græcis myxa, & per diminutionem myxaria nunc officinis dicuntur, Galenus ſerica appellauerit (quanquam ſerica ad noſtras iuiubas retulerim) quæ inutilia ſtomacho, nec niſi faſtidioſis pueris, aut malacia laborantibus mulierculis expetita. Syrij Auguſti, ut conijcio, honore ſebaſtos hæc myxa uocauerunt: nunc, ut interpretor, officinæ ſebeſten. Arboris eius ligno cortex albus, ramis urens, folio rotundo, amplo, fructus in racemo dulcis, candido lentore plenus, cum interiori nucleo quaſi oliuæ ſiccatur. Hactenus Ruellius. Idem tamen alio loco, ordine alphabetico de myxa loquens, ait eſſe arborem, ex eorum conſpectu quibus frequens eſt, procero caudice ſupra terram elatam, qui cortice candido ueſtiatur. Fundit ramos (inquit) uiridi colore nitentes, folia habet in rotundum circinnata, poma auellanæ nucis magnitudine, racematim collecta, per maturitatem cærulea, callo corporis dulci, intus albo, mucoſo lentore: unde Græcis nomen uſurpatum putauerim, qui myxon mucum nominare conſueuerunt. Viſcum fit in Syria ex arboris huius acinis, quod Damaſcenum uocāt, commendatiſſimum aucupiis, præterquam aquatilium

uolucrum. De la glu.

Eſt & ſua prunus (ut Theophraſto *placet)* AEgypto, *magnitudine inſigni, non diſſimilis ſpinæ* Syriæ, *folio pruni, ſed immortali, pomo meſpili, ligno intus grandi & rotundo. florere incipit menſe* Iulio, *matureſcit bruma, nec folia dimittit. Corpus ipſum pomi natura copiáque meſſium inſtar incolis: purgatum enim tundunt, ſeruántque eius offas qui* Thebis *habitant.* Hæc Barbarus ex Theophraſto.

Cæterum hoc etiam ſciendum eſt, ex eodem Barbaro *in ſylueſtribus ſatiuíſque prunis, limum eſſe arborũ, quẽ* Græci *lichena uocant.*

Pruna Iberica *(inquit* Aëtius*) dicta, quòd primùm in* Hiſpania *uenerunt: ſúntque omnium dulciſſimi ſucci, duriorίſque carnis, guſtu ſuaui.* Ea, *qua parte ſolem ſpectant, purpureo nitent colore, aduerſa parte candicant, uel ſubrubent: & preſſa digitis internum os dimittunt, quemadmodum damaſcena:* Ruellius *pertigona cognomine appellata fuiſſe ſcripſit.*

Alia ſunt coloris ceræ, ex candido in luteum paleſcẽtia, quæ cæreola uel cærea apud nos etiam uocitantur, inquit Ruellius. Prunes blanches.

Alia maiuſcula, mollia, purpurea, pedicularia, uulgo à uilitate dicta: quibus ſues rure ſaginantur: quæ non ab re aſinina appellari poſſint. Ruellius.

De purpureis autem ſic Columella *lib.* 12. *cap.* 10, Pruna *(inquit) purpurea cùm immatura, non tamen percruda legeris, diligenter inſpicito ut ſint integra ſine uitio, aut uermiculo.*

Commendantur etiã ſummopere apud nos, quæ Prunidactyla *uulgo appellantur,* Prunes dates: *fortaſſis non*

iis omnino diſſimilia quæ Columella *onychina appellauit à forma unguis: nã & hæc quoque à dactyli,hoc eſt fructus palmæ arboris figura,nomen retinuerunt.* Ruellius *tamen à longitudine digiti appellari putat. ſunt autem purpurea, ſuaui carne, ouata pomi ſpecie,inſitionis mangonio,nuſquam non naſcentia.*

Alia ſunt,inquit Ruellius,*quæ* Noberdiana *&* Iuliana *appellantur: aliquanto ſeriora, cæruleo colore,cumulatim in parente intorto ſurculo pendentia,dũ paſſa contrahantur in rugas.*

*Cætera prunorum uulgarium genera perſequi ut lõgiſſimum eſſet, ita ſanè laboris propè infiniti. Quapropter unuſquiſque apud ſe quæ ſuperſunt, inquirat: & uulgarem cognominationem ſequutus, iis nomina imponat: atque ea forma deſcribat,quam in ſuperioribus poſuimus.*Nunc *ad ceraſiorum ordines ueniendum.*

CERASETVM.

Ceraſetum id appellare poſſumus, quod uulgo dicitur, Vne cerisaye: *ea forma qua caſtanetum & oliuetum, de quibus poſtea.* Itaque *ceraſetum locus erit ceraſis arboribus,amœnitatis uel etiam utilitatis gratia,conſitus.*

*Ceraſus autem arbor eſt uulgo nota,*Vn cerisier:*cuius deſcriptionem ex* Plinio *lib.15. cap.25. & lib.23. cap.7.& 16.cap.18. ſumito: uel ex* Theophraſti *lib.3.cap.13. nam uulgarium arborum deſcriptiones pueris referre longiſſimum eſſet:*Id *tantùm ſit ſatis ex* Athenæo *&* Plinio *ſcire,* Lucullum Romanorum Imperatorem, *poſteaquam debellato* Mithridate *uictoria potitus eſſet,primùm arborem hanc à* Ceraſunte Pontico *municipio in* Ita-

liam detuliſſe; fructúmque eius gentilitio nomine cæraſiũ appellaſſe. Etenim pomum ipſum non cæraſum, ſed cæraſium uocari Seruius præcipit: quod ſanè crediderim elegantius eſſe, & magis proprium. An uerò eidem credendum, qui cornum in Italia cæraſium fuiſſe prodat, cùm alia res omnino ſit cornus, alia cæraſus, ſatis ambigimus. Sed de cornis poſtea: nunc ad cæraſiorum uaria genera.

Ceraſiorum genera, quæ Plinius retulit, ferè ſunt hæc, ut primùm ab antiquis uocabulis incipiamus.

Aproniana, quæ maximè rubẽt. Nigerrima ſunt actia: Rotunda uerò cæciliana. Iulianis gratus ſapor, ſed penè tantùm ſub arbore ſua adeò teneris, ut geſtatum non tolerent. Principatus duracinis, quæ Cãpania Pliniana nominat: in Belgica Luſitanis: in ripis etiam Rheni. Tertius iis color è nigro ac rubenti uiridíque, ſimilis maturescentibus ſemper.

Sunt & laurea cæraſia, in lauro primùm inſita, quæ minus quinquennio, antè quàm Plinius commentaretur, prodierant, non ingratæ amaritudinis: atque hinc amaraſia uulgo apud Italos appellata, inquit Barbarus, quaſi amara cæraſia: quòd amarorem non iniucundum reſipiant.

Sunt & Macedonica cæraſia, paruæ quidem arboris, raróque (inquit Plinius) tria cubita excedentis: & minore etiamnum frutice chamæceraſi. Inter prima hoc è pomis colono annuam gratiam refert. Primùm candidum, mox rubeſcit, deinde fugiens nigret. Hæc ex Plinio.

CERASIORVM *autem apud nos uaria etiã ſunt genera, quæ optimum eſt ut explicemus.*

Quædam (inquit Ruellius) *mediocri arbore creſcunt, interdum pumila, quaſi frutice, quam chamæceraſum dici putat, hoc eſt, ceraſum agreſtem: pendent autem pediculo breui, pomo rotundo, rubente, carne multa, molli, ſuccoſa, oſſe intus duro, nucleo dulci, grato acore placentia: fortaſſis iis ſimilia, quæ aproniana* Plinius *appellauit: atque hæc quidem apud nos tantùm ceraſii nomen meruerunt: uulgus enim uocat,* Des ceriſes: *etſi in* Lugdunenſi *agro* Ceraſia *appellent, quæ* Franci Guinea: *& ediuerſo* Guinea, *quæ illi* Ceraſia: *ſed hoc linguæ uarietas, & incerta quædam atque inconſtans uulgi opinio effecit.*

Chamæceraſus autem arbor, & chamæceraſia fortè appellanda erunt, quæ in ſyluis & nemoribus, nonnunquam in dumetis & cultis inueniuntur: baccis paruis, callo carnis rotundiore, oſſibus appreſſo: parte ſoli obuerſa rubeſcente, auerſa candicante: ſapore dulci quidem, ſed dilutiore: ruri familiaria, ſponte, nullo humano cultu, naſcentia.

Sunt & inſuper alia nigerrima, quibus ſuccus ineſt ſanguineus, ut ueſcentium manus & labra ſanguine ſuo, modo mororum, inficiant: utraque autem (inquit Ruellius) *ſeſſiana rura uocant: ſed poſterius hoc ueteribus actianum dici putauerim, ut prius illud forſitan cæcilianum, curtato (ut in* Gallia *plærunque fieri ſolet) ueteri uocabulo, ceſſianum pro cæciliano conciſim prolatum.* Hæc Ruellius.

Sunt & quædam ceraſia (inquit idem) quæ pomo prodeunt proximo ex arbore grandiuſcula, longiore petiolo, guſtu multò acidiore quàm ſuperiora, & ſubacerbo, cætera apronianis ſimulia: hæc autem uulgus mera-

ſia uocat, Des meriſes. *Quorum quædã ob nimiam ſui acrimoniam reſpuuntur : quædam nimia ſui dulcedine faſtidium pariunt.* Multò *ſunt minora aliis:& quæ acida,rubicũdum colorem præ ſe ferunt: quæ uerò dulcia, etiam nigerrimum:ut manus & os ipſum ac labra,haud ſecus ac mora intingant.*

Alia cæraſia procera ex arbore dependent, turbinatiore & oblongiore pomi figura, pediculis longis, pluribus unà coeuntibus : baccis partim rubentibus, partim candicantibus, nonnunquam in totum rubris : prædulci carne,ori iucunda,fragili intus oſſe, nucleo non inſuaui. Sed *hoc malum longè acidis fugacius,primúmque(inquit* Ruellius) *in cæraſiorum genere maturitatem ſentit, uulgus noſtrum* Guinea *uocat*, Des guynnes : *fortaſſis ob id, ut quidam autumant,quòd ex ea parte* Galliæ *primùm allata,quæ* Aquitania *dicitur,uulgò* Guyenne,*unde nomen tractum.*

Sed *interea habentur quædam craſſiora, alta carne,prædura,magna ex parte albicantia,prædulci guſtu, callo corporis nucleo pertinacius hærente : unde putarim ueteribus duracina cæraſia nuncupari.*

Sunt *præterea etiam alia iis congenerem quandam formam habẽtia:ſed tardiſſimè omnium creſcentia,craſſioráque & nigriora:carne duriore & ſolidiore, admodũ dulci ,& in qua per maturitatẽ uermiculi albicantes generantur: omniũ enim facillime putreſcunt.* Ea *cæraſia uulgò* Cordia *appellantur*,Des cueurs : *à cordis humani effigie,quam tum ipſe fructus, tum etiam os ipſum quod intus continetur,præ ſe ferunt . Quidam à galeri cuiuſdam forma uocant*,Des heaulmes, Des ceriſes heaulmees:*& arborem ipſam*,Vn heaulmier. *Quæ no-*

mina in agro Andegauenſi peculiaria ſunt.

Cætera ceraſiorum quæ in totum rubent, mollitia aliis cedunt: quæ partim albicant, partim rubeſcunt, cum utriſque ſocietatem ineunt. Celerius marceſcunt quæ mol liori conſtant carne.

Condiendorum autem & conſeruandorum ceraſiorum rationem hoc loco explicare ſuperuacuum uideretur, quando & id omnibus notum eſt, & inſtitutum noſtrum excedit: quemadmodum etiam ſi conſerendarum arborum formam præſcriberemus. Quæ omnia fuſiſſime doctiſſimus ille Ruellius pertractauit. Nunc ad cornos arbores.

Sed prius quàm de cornis dicamus, ne quis affinitate & conſonantia dictionum decipiatur, ut ceratia pro ceraſis dicat: æquũ uidetur id quicquid eſt dubij ſoluere, & hoc loco de ceratiis dicere, quas ſiliquas Latini uocãt.

CERATIA igitur (inquit Galenus lib. 2. de alimentis) per t literam ſcripta atque prolata tertia ſyllaba, nihil cum ceraſis per ſ ſcriptis habent ſimilitudinis. Lignoſus nanque eſt hic fructus, & in cibo praui ſucci, neceſſario etiam concoctu difficilis. Hæc ille.

Idem lib. 7. Simplicium, arborem huiuſcemodi ſiliquas ferentẽ, ceratoniã uocauit: Ceratonia (inquit) exiccantis eſt & aſtringentis facultatis, ſicut & fructus eius quæ ceratia uocant: nonnihil etiam dulcedinis cõtinens: Accidit autem iſtis quiddam ſimile ceraſiis, &c.

Columella ſiliquam Græcam appellauit ipſius arboris fructum, quem etiam à Græcis ceration uocari tradit: Siliquam Græcam (inquit ille lib. 5. ca. 10.) quam quidam ceration uocant, & perſicum, ante brumam per Autumnum ſerito.

Ceration autem uocarunt Græci fructum, à corni ſimilitudine: recentiores Græci xylocerata uocant, inquit Barbarus. Quidam etiam Latini ſiliquas dulces: Itali uulgo, Delle carobé. Siliquam etiamnum arborem ipſam, uel ſiliquam Græcam Latini appellarunt, ut in priore Columellæ exemplo uſum eſt, propter nobilem ſiliquarum fertilitatem.

Arbor hæc in Italia, & apud noſtros Vaſcones frequens, ſiliquas ferens digitorum hominis longitudine, ſed latiores, falcatas, pollicari latitudine: quæ lignoſæ cùm ſint, eduntur tamen, & prædulces ſentiuntur. Succo & ſemine caſſiam fiſtulam referunt. Quælibet ſiliqua quatuor intus grana continet, quæ neque caro, neque lignum, neque cartilago dici poſſunt: atque hæc quidem etiam ceraria appellantur.

SED eſt & alia ſiliqua arbor, quam Iones cerauniam appellant, ne quis decipiatur, quando ferè accedit ad ceratoniam: ſed longè alia eſt, & à ſiliqua Græca omnino diuerſa: quam Theophraſtus deſcribit, in Syria, Ionia, & circa Cnidum, Rhodúmque naſci: trunco fertilem, ſiliquæ pomo, foliis ſemper comantibus, flore candido cum odoris uehementia, &c. Fructum anniculum ſimul & nouum continet: pomo antecedentis anni circa Canis ortum detracto, ſtatim alterum concipit. Cætera ex Barbaro & Ruellio deſumito. Mihi ſatis fuiſſe puto, quòd admonuerim lectorem eius rei, ne quid etiam deſyderare poſſit.

Dicendum eſt hoc loco de loto arbore, quando fructum fert ceraſi ferè naturæ: in ſylua enim commodè eſſe nequit, quandoquidem domibus præcipuè expetitur, ramorum petulantia, & latiſſima expatiantiũ umbra:

nullíque arbori opacitas breuior, nec aufert ſolem hyeme decidentibus folijs. Nulli arbori cortex iucundior, aut oculos excipiens blandius: nulli rami longiores, ualidioréſque, aut plures.

LOTVM itaque arborem, Aphri celtim uocant, Latini fabã Græcam, quòd fructus eius tuberculo fabæ grandeſcat, & ſua grata dulcedine cibis placeat: uel fabam Syriacam, à nympha in arborem (ut fabulantur) conuerſa, quam Priapus fugientem comprimere quæſiiſſet: Græcum uulgus anacacabeam uocat, ut Aëtius author eſt: Italia hodie tum amarenum, tum pongeracum, tum uiſciulum appellat. Macrobius acrifolium, alij aceragonem: uulgus noſtrum uocat Aliſier: & eius fructũ, Des aliſes: fortaſſis (inquit Ruellius) propter eius lignum indiſſolubile, & ob id ad fiſtulas natum. Arbor autem (quantum ad deſcriptionem ſpectat) infra pyri magnitudinem ſubſidet, breui caudice, cacumine ramoſo, cortice aſpectu grato, folio ilicis, niſi diſſectum eſſet: atra materie, & cuius color nigritia placet: ex qua ludicræ tibiæ fieri cœptæ ſunt: ad cantus enim tibiarum expetitur. Ex eius autem radice, cultelli capuli, breuiáque huiuſmodi negotia fiunt: quemadmodum pugiones, glutinaméta, & alia pleraque. eſt autẽ radix nigra magis quàm lignũ.

Fructus arboris (ut iam diximus) uulgò uocatur Des aliſes: naſcitur in ramis, denſus, myrti modo, fabæ amplitudine, lutei coloris, uel croci, dum maturus eſt, ſed ante maturitatem, alius atque alius, ſicut in uuis: iucundus odor fructui, ceraſi ferè natura: ſua mira dulcedine opiparas regum menſas exhilarat, óſque mandentium odoris ſuauitate commendat: Manditur (ut author eſt Theophraſtus) inter lotophagos, innocua dulcedine, ſuauita-

téque. Populi enim Pharidis inſulæ, propter arboris & fructus in ea copiã, ob id lotophagi dicti ſunt. Tanta autẽ eſt fructus in ea regione copia, ut exercitum Ophelli Carthaginem petentis, in commeatuum defectu pauerit.

Vinum ex baccis exprimitur, quod Cornelius Nepos tradit ſimile mulſo eſſe: atque id ultra denos dies inficitur: baccæ autẽ cũ ſiliqua, ad cibos, doliis cõdi poſſunt.

CORNORVM ORDO.

Cornus arbor, crania uel cranias Theophraſto & Galeno appellatur: uulgò autem, Vn cornoillier: dicta fortaſſis, quòd caudice ſit ita ſolido & nodoſo, ut cornibus ſpiſſitate non abſimilis reſpondeat. Sexus in ea duplex. Eſt enim cornus fœmina, quæ Theophraſto thelycrania, quaſi fœminicornus dicitur: caudice fungoſo & inutili: uirgulis inſtar amerinæ fruticat, autũnalibus baccis perquam acerbis, quæ difficillimè manduntur, dumetis & nemoribus familiaris, ſed (inquit Ruellius) quòd neglectas & inguſtabiles ferat baccas, indignam quæ corni nomine uocaretur, rura putauerunt. Corna maſculæ (inquit Plinius) materies robuſta, ſolida, excórſque tota eſt: hoc eſt, ſine medulla, & cornu inſtar prædenſa & oſſea (unde optima uenabula fieri uidemus) duodecim ferè cubita excedit, folio amygdalæ, ſed craſſiori pinguioríque flore, & fructu oleæ, dulci, grato odoratu, pluribus cornis ſingulari pediculo dependentibus. In Ida ſterilis: tamen apud nos multò feracior & fructuoſior, præſertim ſi urbana eſt cornus maſcula, quam uulgus noſtrum corneliam, ut prius diximus, appellauit: nam fœmina fruticoſior eſt, & ſerotinos fructus fert, nempe poſt autumnum:

præcox autẽ cornus maſcula, circa æſtiua ſolſtitia fructũ reddit, primò candidũ, poſtea ſanguineũ: Dioſcoridi, oliuæ ſimilẽ, oblongũ, per initia uiridem: cùm ematuruerit, ruſum: ceræ æmulum, cibis idoneum: de quo mox dicemus.

Eſt & in India arbor (inquit Plinius) ferens fructus cornis ſimiles, quæ merito cornus Indica nominari poteſt. Sed nunc ad fructus.

Corna, appellantur corni arboris fructus: uulgus noſtrũ cornellia uocat, Des corneilles: os intus lapidoſum continent. Vnde eſt illud Virgilij, Lapidoſa rubeſcere corna. Cæterum quo pacto condiantur, & cuius ſint ſaporis, qui uolet exactius ſcire, legat Ruellium: mihi tantùm ſuffecerit hæc paucula pueris noſtris prælibaſſe: nam cornorum aut fructuũ, aut arborum alias differentias non reperi. Nunc ad ſorba & meſpila.

SORBORVM ET MESPILORVM ORDO.

Ambas has ſpecies ferè congeneres duobus quincuncialibus ordinibus, uno interordinio diſcretis, in noſtro pomario conſeremus, ac uicinas faciemus.

Sorbus arbor eſt procera, quam Græci oen & oeien, fructúmque oa & ua uocant: Galli, Vn cormier: cuius deſcriptionem longiſſimam uidebis apud Theophraſtum lib. 3. cap. 12. & Plinium lib. 15. cap. 21. Eſt autem duplex, mas & fœmina: ſed fœmina ſola fructificat, fértque à trimatu: Autumno folijs ſubinde amiſſis cachrin ſuam fundit, eduraturam hyeme ut in robore. Plura petito apud Ruellium: nam hæc tantùm puto eſſe magis neceſſaria.

Sorbi fructum, Columella mala ſorba appellat lib. 5. cap. 10. Vulgus noſtrum Des cormes. *Hoc autem inter ſe diſcrepare uidentur ipſi fructus: quòd alij ſunt figura orbis, alij oui ſimilitudinem habent. Diſcrimen item eſt eorum in ſucco: alij enim odoratiores dulcioréſque ſunt, ut orbiculati ferè omnes: alij acidiores, peiúſque olentes ſentiuntur, ut ouales. Sed ſorbo ſyluaticæ, inquit Theophraſtus, præſtantior ſemper eſt, quàm urbanæ fructus. Sorborum alia genera & differentias, item conditurae rationem ex Hermolai corollariis, & Ruellij libro primo deſumito. Nunc ad meſpila.*

MESPILVS *arbor ſpinoſa, mali uulgaris altitudine inferior, folio acutæ ſpinæ, &c. quæ ex Theophraſto requires. Gallorum quidam meſlierum, quidam neſlierum uocant.* Vn meſlier, ou vn nefflier. *Itali priore litera tantùm immutata, pro meſpilo neſpilum dicunt. Cæterum hæc arbor Catonis æuo in Italia non fuiſſe comperitur.*

Theophraſtus & Plinius locis ſuperioribus tria meſpilorum genera commemorant, Anthedonam, Setaniam, Gallicam, quam degenerare tradit Plinius. Quarum deſcriptionem apud ipſos authores uidebis. Dioſcorides duobus tantùm generibus contentus eſt, altero quod meſpilum appellat, & à quibuſdam aroniam uocatam tradit, cui folia acutæ ſpinæ tribuit: altero quod aliqui ſetanium, aliqui epimelida uocant: Hyppocrates autem hoc amamelida uocauit. Sed de epimelide uaria authorum ſententia. Tertium autem id genus, quod Theophraſtus & Plinius connumerarunt, incertum eſt, an cum ſorbo connumerarint ac confuderint: quandoquidem inter altiſſimas ponunt Gallicam illam meſpilum: quod certè

ſorbo

ſorbo quàm meſpilo nunc uocatæ magis conuenit, niſi quis (inquit Ruellius) noſtratem meſpilum chamæmeſpilum appellandum fortaſſe cenſeat. Galenus meſpilum communi uocabulo tricoccum, quaſi trioſſum, aut trigonium ab aliquibus appellatum meminit: quoniam tria intus grana, ſiue oſſa ſeminis, loco fructus contineat. Quid autem ſit epimelis Galeno, in Arbuto prius deſcripſimus.

Galli noſtri (authore Ruellio) duo tantùm obſeruant meſpilorum genera: unum quod rarioribus horret ſpinis, in dumetis & nemoribus, neque non uiuis ſepibus, quaſi ſyluestre naſcens: pomo paruo & per initia tam acerbo, ut uix edendo ſit, prius quàm per hyemis frigora molleſcat: uocant autem id pomum, Vne neffle. Alterum grandiore pomo, ita ut mala reliqua magnitudine peræquet ſine ſpinis: quod uidetur crebro inſitu in hortis cõmutuiſſe, & feritatem cultu depoſuiſſe. Poma per gelicidia acerbitate domita in paſſo uel mulſo coquũtur, adiecta cinnamomi portiuncula, ut ſint cibo gratiora. Hæc ex Ruellio.

Neque plura de hac re, ne prolixiores uideamur quàm par ſit, in re ſatis facili & explicata. Veniendum eſt ad Oliuetum, ut uno contextu, fructus omnes oſſibus intus minutos deſcribamus. Poſthæc autem ad Ficetum, & nuces, ac caſtaneas deſcendendum erit.

OLIVETVM QVOD ET OLETVM CATONI DICTVM EST.

Relinquenda ſanè erat bona pars Seminarij noſtri, in qua oliuetũ deponeremus & conſereremus. Quapropter etiam multi ordines ad olearum conſitionem re-

ſicti, & utilitatis gratia ipſis oleis deſtinati, nunc declarabuntur.

Oliuetum tantùm Gallia Narbonenſis nouit: in reliquis enim Galliarum partibus minus frequens eſt aut fœlix olearum prouentus, qui apud Italos fœliciſſimus ſemper fuit: ut etiam ipſis uitibus oleas maritare ſolerent: atque hinc oliuas decerpere, quæ medij eſſent inter uinum & oleum ſaporis. Plurima olіueta uiſuntur hodie circa Padum & lacum Læmanū: item circa illud Tibur quondam nobile Romæ uicinum, unde Veſtitum olea Tiburnum montem dixit Virgilius lib. 2. Georg. Quorum oliuetorum cura, & conſerendi ratio haud eſt ipſis Italis minori in pretio quàm olim fuit: tantámque adhibent in oliuetorum cultura diligentiam, quantam in noſtris uinetis adhibere ſolemus. Itaque quando id nobis non eſt uſqueadeò frequens, cùm tamen oleo quotidie uictitemus: commodum uidetur primùm de oleis: deinde uerò de ipſis oliuarum generibus: poſthæc autem de ipſo oleo pertractare, & pueris noſtris hac in re dare operā, ut ſaltem ipſum Columellam, & alios authores Latinos facilius intelligere poſſint. Nam (ut iam ſæpe diximus) non eſt id inſtituti noſtri, agriculturæ rationem, & cætera id genus percurrere: id enim maiori diligentia, & multò accuratiori dicendi ratione collegit noſter Ruellius (uir omnium, ſic enim loquar, qui hodie huic rei dant operam, longè peritiſſimus) quàm à quoquā dici poſſit. Nos uerò tantùm faciliora attingemus, & quæ ſcimus pueris noſtris maximè eſſe utilia, ad bonorum authorum cognitionem: relictis iis quæ altiora erunt, & ab ipſius Ruellij fonte petenda. Sed ad noſtram oleam.

Olea, Græcis elæa, Latinis interdum termes, Gallis

oliuerus, Vn oliuier: *arbor eſt notior, quàm ut explicari debeat: eſt enim ſaligneis ferè frondibus, ut eminus oliuetum ſi ſpectes, haud prius tibi cognitum (quod mihi aliquando accidit Italiam peragranti) facilè pro ſalicto accipias, & ſalictum ſine controuerſia indices: niſi cominus inſpicias oleæ frondes eſſe anguſtiores: quæ tam breui innituntur pediculo, ut quaſi defixæ cohæreant. flores præterea gerit olea puſillos, ſed foliatos, fructum ambientes: qui caduci, ſi perforáti ſpectentur, probè floſculorum iacturæ præbent augurium.* Reliqua *inuenies apud* Plinium.

Oleam Mineruæ *ſacram, Græci moriam uocabant, inquiunt* Ariſtophanes & Pollux: *quemadmodum in* Olympia *naſcentem oleaſtrum, calliſtephanum appellabant, quia* Olympiæ *uictores ea coronarentur, ut inquit* Pauſanias. *Fructiferam uerò oleam poetæ* Græci *ſecon appellarunt* Phocioni.

Oleaſter, Græcis cotinos dicitur, ſiue agrielæa, hoc eſt ſylueſtris olea, fœcundior ſatiua: quod ferè ſylueſtres habent, ceu cura fertilitatem minuente. Virgil.

Indicio eſt tractu ſurgens oleaſter eodem
Plurimus. *Cætera quæ ad culturã & deſcriptionem pertinent, ex longa authorum diſceptatione inuenies.*

Oleam AEthiopicam *(inquit* Dioſcorides*) ueteres Græci oleaſtrum appellarunt, atque id ex ſimulitudine: eſt enim arbor in ea regione oleaſtro ſimilis: itaque nullum inuenit ob ſimulitudinem aptius, cui cõpararetur nomen & genus.* Olea *autem hæc (inquit* Barbarus*) in* Arabia *naſcitur in maritimis & fluctibus, æſtúque operitur rubro mari, à qua diſtillat lachryma quædã, ſcamoneo aliquantulũ ſimilis, rufuſcula tamẽ (inquit* Ruellius*)*

ſtillicidiis minutis mammoſa, mordaci guſtu, gũmi aſpe-ctu, & ammoniaci ſimilitudine nigricans, ex qua hodie fit medicamentum ad multa utile. Sunt qui putent id eſſe quod uulgò in officinis gummi Arabicum appellatur.

Chamælæa Græcis, Latinis oleago ſiue oleaſtellum, uulgò Oliuella, officinis mezereon quaſi lethalis & uiduitatis: Frutex eſt ſurculoſus, ramis palmaribus, foliis oleæ ſimilibus, tenuibus, amaris, quæ guſtata linguam acriter mordent, faucéſque ac guttur uellicatu laceſſunt, unde animalibus cunctis intactus eſt: baccas fert uirides, per maturitatem ex parte rubeſcentes.

Thymelæa herbariis noſtris, nunc oliuella, nunc leo terræ, modò etiam linum ſylueſtre dicitur, quoniam ſatiui lini ſimilitudinem refert. Frutex eſt ramos emittens ſpecioſos, tenues, tripedaneos, foliis chamælææ anguſtioribus, glutinoſis, tactúque gummoſis: flore candido, bacca myrti rotunda, quæ inter initia uiret, & tandem rubeſcit, quam granum uel coccum gnidium uocant, Barbari granum allzermes, nucleo baccæ duro, foris nigro, intus albo.

Sed ne quis dictionum affinitate decipiatur, ut quo loco oleagnum inueniat, oleaginum legendum putet: quemadmodum baccam & radicem oleaginam Cato appellat, quæ ex olea arbore decerpitur: Sciendum eſt oleagnon ſiue elæagnon Theophraſto fruticem eſſe aquatilem, ſalicis amerinæ folio, ſed molli, lanuginoſo, flore populi albæ, uerùm minore, fructu nullo. Naſcitur plurima ſuper inſulas fluitantes. Dicta fortaſſis elæagnos, quaſi olea caſta, quòd nullos fert fructus, uel quia frutici huic ferè ſimilis eſt, qui agnos à Græcis, hoc eſt caſtus, à Latinis uitex dicitur. Pharmacopolæ corruptè agnumcaſtum

uno uerbo nominant. Videtur *enim eſſe uiticis quædam ſpecies, inquit* Ruellius.

OLEAE *fructus, oliua appellatur*, Gallis Vne oliue: *quanquam interdum apud authores licentia quadam confundantur: ut oleam conditaneam apud* Varronẽ *legas, pro conditiua oliua, & quæ facilè condiri aut recondi & aſſeruari poſſit in amphoram, & ſpiſſamentis impoſitis ad uſus in cellam reponi*. Item *oliuæ ramum, pro ipſius oleæ ramo apud* Virgilium *inuenies: ſed tamen frequentior & uſitatiſſimus modus eſt, ut oleam pro arbore, oliuam pro fructu ponamus*. Vnde *ſtringere oliuas antiqui dicebant, pro decerpere in ipſa arbore: etiã legere, ac quatere*. Q*uæ tria uocabula ſic inter ſe reuera differunt:* Stringere *enim, eſt manu ſtricta decerpere:* Vnde *oliuam ita decerptam, ſtrictiuam appellat* Varro: *eáque omnium melior eſt*. Legere *autẽ, eſt ſcalis admotis ipſi oleæ, & digitis nudis (inquit* Varro*) oliuã decerpere*. Q*uatere uerò, eſt pertica eminus percutere & ferire, quod arundine magis quàm pertica fieri debere cenſebant antiqui agricolæ: iubebãt item ne aduerſam cæderent, dũ quaterent: ſæpe enim ita percuſſæ oleæ, ſecũ deferunt de ramulo partẽ: quo facto fructũ amittunt poſteri anni*. H*æc uerò colligendæ oleæ ratio periculoſiſſima, & minus utilis: nam quæ uapularũt oleæ, ſtatim mareſcũt, nec dant tantùm olei, quàm quæ manu ſtrictæ leguntur*. Legebantur *præterea oliuæ interdũ, non nudis quidem digitis, ſed digitalibus opertis, ne oleo deuaſtarentur, quem morem non æquè probat* Varro. Durities *enim digitalium (inquit) oliuis eſt noxia: non ſolùm enim baccam ſtringit, ſed etiam ramos glubit, ac relinquit ad gelicidium retectos*.

Oliuarum genera apud antiquos decem potiſſimum in agricolarum notitiam perueniſſe ſcribit Plinius, quarum nomina ab earum forma & ſapore potiſſimum deſumpta ſunt: nam quæ à locis & inuentoribus petuntur, explicare, infiniti eſſet laboris.

Oliua pauſia Catoni à pauiendo dicta, id eſt tundendo, dum oleum exprimitur: aliter enim hæc oliua ex ſe oleum non faceret, inquit Seruius in eum locum Virgilij, Et amara pauſia bacca. hoc eſt, inquit, uiridi: nam ex pauſia uiridi, exprimitur oleum: alioqui bacca eſt iucundiſſima.

Orchites oliuæ dictæ maiores: & à ſimilitudine teſticulorum appellatæ, ut arbitror. Virgilius,
Nec pingues unam in faciem naſcuntur oliuæ
Orchites & radij, &c.

Grandis tamen olea Varroni dicitur orchas ſiue orchitis, antiquis archemora, quæ melius ad eſcam, quàm ad liquorē ſtringitur: nam omnis oliua maior ad eſcam: minor, oleo eſt aptior. Baccæ enim oliuarum nonnullis regionibus conuiuiorum epulis præparantur.

Radius uocata oliua, cibis gratiſſima eſt: unde etiam à Virgilio loco ſuperiore plurimùm commendata. Tria enim hæc tantùm genera oliuarum facit, atque his contentus eſt quæ deſcripſimus: nam ea raſtros, aut curam nullam deſyderare tradit.

Oliuæ prætерea colymbades ideo uocantur (inquit Barbarus) quoniam oleo ſuo puræ, hoc eſt ſine acerſita commēdatione innatant, & ueluti urinabundæ fluitant.

Halmades uerò oliuæ dicuntur, quæ muria propriè condiuntur: etiam ſi Græci nonnunquam eiuſcemodi nomina confundere ſoleant.

Sũt & nebrides appellatæ Iulio Pollici, quoniã enatẽt.

Sunt & pityrides, hoc eſt furfuraceæ: quæ in uſum hunc ſtringuntur antè quàm matureſcant.

Oliuas autem, quæ inter copiam bonitatémque incipiente bacca nigreſcere colliguntur, noſtri uulgò uocant drupas, Græci drypetas.

Poſſem hoc loco enumerare oliuam Liciniam, quæ omnium optima eſt, inquit Plinius, & maiorem olei copiam reddit: item & ſyrias, fidicinas, comunias, ſergias, regias, & mille alias huiuſmodi oliuarũ ſpecies: niſi hæc omnia Columella latiſſimè libro 6. & Plinius libro 15. pertractaſſent: quæ loca quiſque apud ſe legat.

Oliuæ, inquit Plinius, conſtant nucleo, carne, oleo, amurca. Nucleus à quibuſdam ſanſa, à quibuſdã naucum appellatur: unde prouerbium naucifacere.

Oleum, ipſius oliuæ ſuccus eſt: caro, ipſa ſubſtantia. Amurca uerò à Græcis amorge dicta, Latinis fæx oliuæ appellatur: éſtque ipſius oliuæ expreſſæ ſanies, ſidénſque retrimentum.

Veniamus ad oleum, & legendarum oliuarum, atque olei faciẽdi uocabula: quibus explicatis, olei quædam genera docebimus.

OLIVARVM liquor oleum eſt, cuius in torculario conficiendi rationem, agriculturæ ſcriptores antiqui fuſiſſime tibi aperient. Nobis ſit ſatis ad eos intelligendos uocabula ipſa exprimere, quæ huic rei commoda uidebuntur, & quibus utuntur ipſi authores.

Itaque ab oliuitate incipiemus. Oliuitatem autem ſiue oleitatem, Cato & omnes agriculturæ ſcriptores appellarunt, legendarũ oliuarum tempus: quemadmodũ uindemiam, uini faciendi. Vindemia (inquit Cato) & oleitate

facta, patibulo omnia in ſua quæque loca reponenda. Eſt autem patibulum, inſtrumentum huic rei aptum.

Oliuarius ſiue olearius, qui torculis, in quibus oleum fiebat, & ipſi oliuarum expreſſioni præerat. Le preſſoirier.

Leguli ab iiſdem authoribus appellati ſunt, oliuarum lectores: legebantur enim manu oliuæ & diſtringebantur, ſiue ſtringebantur propriè apud eoſdem, cùm decerpebantur & colligebantur manu. Vnde ſtrictiuæ oliuæ appellabantur, quæ manu lectæ erant: ad differentiam cadiuarum, hoc eſt, quæ ſponte ſua, uel coactæ ex ipſa olea deciderant: & fracidarũ, quæ emarcuerãt, & iampridem collectæ fuerant. Fraceſcere enim dicuntur oliuæ, quæ collectæ, calore & uetuſtate putreſiunt. Fraces uerò oliuarum uocat Cato, ipſam oliuæ carnem, & corticulum unde poſtea fæces exeunt.

Factores dicti, qui oleum faciebant, & torculum mouebant, ut ipſa expreſſio fieret: unde factum olei appellarunt authores, quantum olei una torculi expreſſione, & uno macinate, quod uocant, exprimi poterat.

Capulatores præterea dicti, qui capulis oleum deplebant, hoc eſt euacuabant: unde decapulare oleum dictum eſt. Erant autem capulæ, uaſa utrinque anſata, ad oleũ è lacu in dolia transferẽdũ. Lacũ uerò appellabãt cupam, in quam oleum defluebat ex torculo. Sed de uaſis olearis uideto libellum noſtrũ De uaſculis ex Bayfio.

Oſtum inſuper antiqui uocauerunt, quod ex uno factu olei reficitur. Factum uerò dicebant, quod uno tempore conficerent, quem alij centum ſexaginta modiorum, alij centum uiginti faciebant.

OLEVM *gleucinum antiquis dicebatur muſtum*

& primarium, ac quod expreſſum erat antè quàm oliuæ calcarentur, & fortius premerentur: nam gleucos Græcis muſtum ſignificat: hoc ſuauiſſimum omnium, & idem tenuiſſimum protinus deplet capulator, & ab aliis ſecernit: appellatúrque etiã id oleum poſtea cibarium, quòd in cibos ueniat.

Oleum deinde tortiuum appellatũ, quod truſatili mola celerrimè & uolubiliter in gyrum rotata, poſt primam expreſſionem deinde elicitur & exprimitur: inde ſecundariũ etiam appellatum, & protinus in alia uaſa tranſfunditur: éſtque communi uſui commodum, non autem eſui. Quod uerò ultima cõculcatione elicitur, & tertiatione (ſic enim uocabimus) multò deterius oleum euadit: ac combuſtioni & lychnis aptiſſimum.

Oleum omphacinum, quod ab acerba baccarum lanugine exprimebatur: baccas enim acerbas, quemadmodum uuas Græci oliuas omphacas appellarunt.

Alia præterea infinita nomina deſumit oleum ab iis rebus cum quibus uel ad ſolem, uel ad ignem infunditur & incoquitur. Cuius generis infinitæ ſunt ſpecies apud pharmacopolas: ut à ruta rutaceum, item roſaceum, uiolatum, iaſminũ, & cætera id genus: quæ quia potius medicorũ eſſet perſequi quàm grammaticorũ, ipſis medicis relinquo. Sũt etiã alia nomina ab urbibus petita & locis in quibus optimum oleũ fiebat, unde etiã facultatẽ & uires quaſdam habere credebatur: ut Sabinum à Sabino agro, non autem herba Sabina. Erat autẽ Galeno & medicis antiquis ſummo in pretio propter dulcedinem & facultatem ſimplicem, non mixtam: oleum Hiſpanum uel Hiſpaniẽſe paulò calidius: & permulta huiuſcemodi, quæ diligens lector & eruditus ex Plinio & Dioſcoride requi-

rat, ſi uolet.

FICETVM.

Abſoluta earum arborum deſcriptione, quæ fructus intus oſſibus munitos producunt, nunc ad alias tranſeamus, & ab ipſis ficorum differentiis incipiamus, prius quàm ad morum & nuces ſermo ſe conuertat.

Ficum arborem Græci ſycen & ſycada nominant: quãquam ſycada nouellam ficum ferè intelligunt, ut Iulius Pollux inquit. Gallis dicitur uulgò, Vn figuier.

Ficus omnis tam uulgaris, quàm peregrina & ſylueſtris, breuis eſt ferè nec procero caudice: quanquam ampliſſimæ quædam inueniuntur, uel pyris æmula magnitudine. Cortex ei læuis, laciniofa folia & cruciformia: hoc eſt, ut Theophraſtus inquit, σκλοποειδῆ, niſi quis κορωνοποειδῆ magis legendum putet: nam, inquit Hippocrates, uerè ſunt folia fico pedibus cornicis ſimilia. Cætera quæ ad inſitionem & reliquam eius arboris deſcriptionem ſpectant, ex bonis authoribus habeto. Nos omnia referre non poſſumus.

Caprificus, inquit Plinius lib. 15. cap. 19, è ſylueſtrium genere ficus eſt, nunquam matureſcens. Erinos à Græcis uocata, quòd in Erineo Theſſaliæ oppido primùm apparuerit, ut Phocioni placet. Longè ualidior eſt quàm ficus, & nodoſior: prouenítque è ficariis granis, quæ Græci κεγχραμίδας uocant.

Sed & caprificari dicuntur arbores fici (inquit Palladius) cùm ſuſpenduntur fici ex caprifico, lino uelut ferro pertuſi. ſi hoc deſit, abrotoni uirga ſuſpenditur: aut callũ quod in ulmi foliis inuenitur, aut arietina cornua circa radices arboris obruuntur: uel truncus arboris quo loco

turget ſcarificãdus eſt, ut poſſit humor effluere. hoc quidem noſtris caprificatio, à Græcis erinaſmos ſiue ſycaſmos appellatur.

Ficus AEgyptia Athenæo, Theophraſto *morus* AEgyptia, Celſus *moroſycon aliquando etiam ſycaminon appellat:* Dioſcorides *&* Galenus *ſycomorum.* Miſtæ *naturæ arbor, quo modo ſi ex ficu & moro arborẽ ſeras: ampliſſima quidẽ, ficus ſimilitudine, largo ſucco, foliis moro quàm proximis: cui etiam magnitudine & conſpectu proxima eſt.* In Alexandria *(inquit* Galenus *lib.* 2. *Alimentorum) ſycomori plantam unà cum fructu proſpexi, quæ paruæ candidǽque ficui perſimilis eſt.* Nulla *hic fructus acritudine conſtat, perexiguæ dulcedinis particeps, facultate ad humidius frigidiúſque nonnihil declinat, ueluti mora.* Quinimo *inter mora & ficus, hunc non temerè medium quis ponat, atque hinc mihi nomen inueniſſe uidetur.* Deridiculi *nanque ſunt, qui ex eo fructum hunc ſycomorum appellatum dictitant, quòd paruis ficubus aſſimiletur.* Hactenus Galenus. *Itaque neque ij qui ſycomoron, quaſi ficum fatuam, neque ij qui quaſi paruam ficum dictam putant, rectè commentati ſunt: quando & ipſa ratio iudicet fructum medij cuiuſdam eſſe ſaporis inter morum & ficum, & ipſa arbor moro conueniat, cùm ficus gerat: quos quidem non è ramis dependêre uideas, quemadmodum in reliquis arboribus, ſed ex ipſo arboris caudice.* Naſcitur *(inquit* Dioſcorides*) plurimùm hæc arbor in* Caria Rhodo, *locíſque non multi tritici feracibus, ubi prouẽtu fœcundo iuuamentum adfert, cùm annonæ caritas premit. hodie tamen* Rhodo *familiaris eſſe deſiit.* Tradit *autẽ* Vlpianus *hanc arborem in* Niloticis *aggeribus eſſe frequentem, grauitérque in eos ani-*

maduerti qui ſycomorum exciderunt. Viſa eſt nobis ſycomorus Pariſiis in horto Gotofredi cuiuſdam pharmacopolæ, diligentiſſimi herbarum & arborũ, quæ apud nos rariores ſunt, indagatoris & cultoris: ut ſua diligentia multis in hac re profuerit, qui id unum deſiderabāt. Vnde non mediocri laude dignus uidetur.

Sycomoro ſimilis eſt, inquit Barbarus, quæ uocatur Cypria ficus, in Creta: nam & ipſa trunco pomum fert, & ramus, cùm in craſſitudinem adoleuere. diſtat autem à priore, quòd germina emittit ſine ullis foliis, radiculæ ſimilia, cui fructus quaſi cuſpidis acceſſu præpilatur, quoties germinat, nempe quater: ſuóſque groſſos non perficit, niſi immaturi pomi plaga emiſſo lacte. Arbor eſt, populi albæ caudice magno, folio ulmi, pomo magnitudine pruni, ficus dulcedine, groſſorum callo: fructus quaternos fundit, toties & germinat. Plura ex Ruellij commentariis.

Ficus pelagica in mari naſcitur ſine folio, nec magnitudine præſtanti, cortice puniceo.

Ficus aliud genus (inquit Barbarus) pomum ſuper folij dorſum ferentis, circa Idam oſtenditur, & ob id opiſthocarpion uocatum, Idæi cognomine. Ramoſa, leuis, enodíſque, ſuperius comoſa in orbem. Color folio & cortici liuẽs ac uiridis: folium tiliæ per omnia, ſed molle: flos meſpilaceus, & cum meſpilo erumpens: ficus rubra, magnitudine oliuæ, rotundior, ſapore meſpili, Alexandrinam uocant.

Ficum Indicam Oneſicritus apud Strabonem celebrat. Arbor eſt (inquit Barbarus) frõde ſuperna luxuriãs, decora ſpecie fornicatóque ambitu laſciuiẽs, & pulchrè ſepes hortorum aut arbuſtorum opacans, & quaſi uallo muniens. foliorum latitudo Amazonicæ peltæ habet effigiẽ: a cauſa fructum integens creſcere prohibet, rarúſque eſt

fructus, nec ferè ciceris magnitudinem excedens, ficus ſimilitudine atque ſapore, cùm per folia ſolibus excoquitur. Paràe admodũ pro magnitudinis geſtiente deſyderio fructificat: gignitúrque circa Aceſinã maximè amnem. Plura ex ipſo authore petito. Nunc ad fructus ueniendum.

Sed & hîc ſatius eſt de pala arbore dicere, quando ficuum Indicarum forma fert fructum.

Pala igitur, arbor eſt Indica, oſtentoſæ magnitudinis, folio lõgitudine trium cubitorum, duorum latitudine, nec abſimili pennis ſtruthiocamelorum, quibus conos bellicos adornant. Pomum ex cortice exit, Indicæ ficus ſpecie: cæterum longè maius, & omnino ſuauius: ut quo gymnoſophiſtæ uiuant, uno quaternos ſatiante. huic autem pomo nomen eſt arienæ. Veniamus ad ficus.

FRVCTVS ficorum arborum, fici etiam appellantur, ſed alia declinatione: quemadmodũ probè Valla libro eleg. primo deſcripſit. Itaque nunc ad eorũ genera.

Groſſuli ſiue groſſi, Græcis olynthi, propriè dicuntur ficus primitiuæ, aut, ut uult Macrobius, nunquam matureſcentes. Columel. lib. 5. cap. 10, Si uoles ficum, quanuis nõ maturam, ſerã facere, tum groſſulos, prioréme ue fructum decutito. Nõnulli autem (inquit Barbarus) ſic diſtinguũt, ut ficus primò ſit olynthos, deinde pheiex, poſtea cycon, poſtremò iſchas: nam iſchades, aridæ fici ſunt, quemadmodum & caricæ, Figues de careſme. Inuenias tamen apud Græcos iſchadas recentes & ueteres quoque ficus uocari.

Ficuum quædã à colore nomen habent, ut albæ: quales ſunt ſerinæ omnium delicatiores, unde cognomen etiam habuerant, noſtris Maſſilienſibus fortè conferendæ: ſunt & quæ noſtris albicератæ uocantur, etiam albæ: ni-

græ uerò cum meſſe matureſcentes & uindemia, quæ ſerotinæ appellatæ ſunt, & duricoriæ Macrobio, à corio duro. Huius generis ſunt & præcoces quædã nigræ, quales ſunt Tyburtinæ & Rhodiæ. Præcoces autẽ à Græcis prodromi appellãtur, hoc eſt præcoquæ & præcurrentes, quales ſunt quæ ex Laconico ficorũ genere producuntur. Plinius lib. 16. cap. 26, Ficus & præcoces habet, quas Athenis prodromos uocant. Purpureas uerò ficus fert AEgyptia arbor. Sunt & Lydiæ purpureæ, de quibus ſuprá.

Infinita ſunt alia ficuum nomina ab inuentoribus, patriis, & forma, petita. quæ qui diligentius ſcire uolet, habeat in prõptu Plinii locum, & Hermolai commentaria.

Vnum hoc addam præterea, puerorum cauſa, folliculos ficuum à Græcis appellari γρῶνας, à Latinis grumas: ſemina autem & minuta grana, quæ in ipſis continentur, iidem Græci κεγχραμίδας uocant. Ficorũ autem decoctum plerique, inquit Paulus, Syræũ appellauere, cui & defruto quoque nomẽ eſt. Hactenus de ficis. Nũc ad palmas.

PALMETVM.

Palmetum locus dicitur palmis arboribus utilitatis & fructuũ gratia conſitus, quemadmodũ & oliuetum. Poſt uites enim & oleam proxima erat antiquis palmæ nobilitas. fertiles agri in Arabia (inquit Plinius) palmetis & arbuſtis. Nã noſtræ regioni palmæ familiares non ſunt, ſed potius Iudææ, Cyrenaicæ, Africæ, AEgypto, Cypro, Syriæ, Seleuciæ & Aſſyriæ. In Gallia autem & Italia, certè palma ſterilis eſt. Palmetũ tamẽ hoc loco ſubiecimus, quòd antiqui plurimam eius mentionẽ faciant, & fructus palmarum in frequentiſſimo ſint apud nos uſu: tum etiam

magis,quòd pulcherrima nobis uiſa eſt palmarum differentiæ explicatio:& digniſſima quæ uel eruditis proponatur,nedum iuuenculis noſtris.

PALMA,Græcis phœnix, Vne palme,ou dattier, arbor eſt tereti ac procero trunco, puniœi coloris, corticum orbibus gradatim ſcanſilibus.Ramos à cacumine tãtùm ſpargit, inter quos (non autem inter folia quemadmodũ in cæteris arboribus) pomum ineſt palmitibus racemoſum: fructus enim naturæ eſt uuæ atque pomi, de quo poſtea dicemus. Folio eſt arundinaceo, duplici,ſatis ad gladioli frondẽ accedente,niſi minus eſſet,& tenuius. In palmarum cacumine cerebrũ ineſt (inquit Theophraſtus) quod Dioſcorides medullam uocat. Dulcis medulla inquit Plinius) in palmarum cacumine, quod cerebrum appellant.

Palmam duplicem fecerunt antiqui.Marẽ,quam tantum florere quidam putant,& id in palmite:Fœminam, quæ citra florem germinat, & ſtatim fructus oblongos à ſemine ſuo oſtendit.

Oxyphœnix autem, ſylueſtris eſt palma, fronde ſaligna urens: pomo pruni,oſſe duro, nucleo intus exili,carne foris copioſa,colore è nigro in luteum langueſcente: de quo fructu ſtatim agemus.

Aliud ab ea genus eſt,quam Theophraſtus chamæriphen appellat, hoc eſt abiectam & repentem humi palmam, in Creta & Sicilia copioſam, folio latiore atque molli,ad utilia utiliſſimo: Romanum uulgus ciphilionem uocat,mercatu eius frequenti. aliqui palmudium,Hiſpani marglion.

Chamæzelon Dioſcorides uocat pumilam aliam palmam,fruticantem,ramis cubitalibus,folio latiore & mol-

li, quo Itali ſportulas tegetes, & capitis umbellas ingenioſè contexunt, pomo rotundo, ſed maiore quàm mali amplitudine, cycas uocant. ab radicibus ſucciſa repullulat. ego putarim eandem penitus eſſe cum ſuperiore.

Longè diuerſa ab iis quam pelagicam Plinius uocat, fruticum generis, in alto naſcens, fronde corroſa, breui caudice, uirgis rectis, parte ima non in orbem, ſed in latitudinem ſigillatim ambientibus, continenti ſerie, aliquando tamen interrupta.

Palma autem, quam modò elaten, modò ſpathen appellant (inuolucrum eſt fructus è palma prodeuntis, inquit Dioſcorides*) unguento naſcens, quo ſpiſſamenti loco ad domandum oleum unguentarij utuntur. Elaten autem Galenus tenellum palmæ germen intelligit.*

FRVCTVS *palmæ, Græcis phœnices dicuntur, unde compoſitio diaphœnicon apud pharmacopolas: Latini palmulas, uulgus dactylos appellat* Des dattes, *alij ficus regias nominant. Sũt autem hi fructus colore uarij: quidam enim candidi, quidam nigri, alij herbacei coloris, alij purpurei conſpiciuntur. Cæterum omnes, formam habent oblongam, ſubſtantiam carnoſam, intus oſſeã, è palmarum ramis racematim dependent.*

Caryotas palmulas antiqui plurimùm celebrarunt: a caro, hoc eſt ueterno, quòd manducatæ uel expreſſæ, & contuſæ in liquorẽ, atque epotæ, carũ inducant, & capiti ſint iniquæ. Huiuſmodi enim palmulæ inter cæteras, cibo præcipuè celebrantur, & uberrimo ſucco: ex quibus Orienti *uina fiunt, capiti (ut diximus) iniqua, unde pomo nomen. Ex his acetum, mel & farina etiam fiunt.*

Nicolai palmulæ, unum caryotarum genus eſt: ab Auguſto ita primùm nominatæ, in honorem Nicolai peripatetici

tetici philoſophi, crebrò eas ad illum miſſitantis, ut inquit Athenæus.

Alterum genus caryotarum, adelphides Græcis, hoc eſt ſorores uocantur, quòd minus ſint ſpecioſæ, quàm caryotæ, ſed tamen earundem ſapore & ſuauitate, aut ſaltem proxima.

Pateton Græci uocant tertium caryotarum genus, ob id, quòd omnino liquore madidum ſit, rumpente ſe pomo in ipſa parente, calcato ſimile.

Eunuchos palmulas appellari ſcribit Ariſtoteles in libro de ſtirpibus, quaſi teſticulares & ſpadonias, quas alij enorchos uocant.

Margarides palmulas uocat Plinius quæ breues ſunt, candidæ, rotundæ, acinis quàm balanis ſimiliores: quare à margaritis nomen accepere. Creſcunt hæ (inquit ille) in orbe meridiano: & quidem una ſolùm arbore in Chora, una & Syagrorum.

Palmulæ Thebaides appellatæ, in totum arētes ſunt, quemadmodū & arabicæ, macro corpore exiles, & uapore aſſiduo: cruſta quàm cute uerius obductæ.

Phœnicobalanos Dioſcorides appellat palmulas quæ ſolibus coquendæ relictæ aliquando matureſcunt.

Syluestris porrò palmæ fructus exiſtimantur ij eſſe à recentioribus (inquit Ruellius) quos officinæ tamarindos uocant, & nonnulli à ſaporis acore oxyphœnicas. algentis ſunt naturæ: quapropter hodie in medicinæ uſum ueniunt ad bilem flauam expurgandam.

De palmis ſatis diximus: ueniamus ad mororum ordinem.

MORORVM ORDO.

Morū arborem Græci ſycamineā dicūt & ſycæam, &

ſycæn. Media comœdia (inquit Barbarus*) ſycaminon uocat & pomum & arborem: ſed pomum neutro, arborem maſculino genere: ut apud* Iulium Pollucem *notatum legitur.* Hippocrates *interdum ipſam arborem ſycæn, interdum moreon appellat.* Galli *uulgò* Vn meurier: *cuius deſcriptionem longiorem in tam uulgari nobilitate, non eſt opus hoc loco inſerere. flos ei utiginei modo lanugineus: fructui toti, nec poſtremis tantùm inſidens, in mediis inculcatus: nec ſingulas partes ambit, fallens interdum propter lanuginem, ut cerni nequeat. Cæterum mororum foliis* Itali, *atque adeò* Galli *bombyces enutriunt, ſericeam illam texturam, quam uulgò ſetam uocamus, conficientes. huiuſcemodi enim foliis præſertim tenuioribus, & ex ipſius arboris cacumine deſumptis ſummopere delectantur: qui ubi per aliquot dies depaſti ſunt, ut iam per totum corpus pellucere uideantur, ac cibum faſtidire, & ſuper ipſis foliis fila quædam capite eleuato producere: tum corniculis ex charta nitidiore concinnatis impoſiti, ſeſe ſua textura inuoluunt atque implicant, ut iam amplius non appareant, niſi poſt aliquot dies aqua tepida filo retexto, & arte diligenti explicato. Quod ubi factum eſt, iam non amplius apparent uermiculi, ſed ueluti corpus quoddam informe, oblongum, ruffum, & theca turbinata, ac circulis quibuſdam diſtincta, conuolutum: quibus motus quidam uiuentis intus animalis ſentitur. Tum demum ad ſolem poſiti uermiculi, tandem rugoſam tunicam exuunt, & ueluti in quoſdam papiliones commutantur: qui inter ſe more ſuo commixti, infinitas ouorum myriades generant, ac ſuper chartis aut foliis huiuſcemodi oua tenaciſſimè inſerunt: quæ primùm flaua, deinde uerò anno poſtero, &*

uere nouo ad ſolem poſita nigreſcere uidentur: ex quibus nigerrimi primùm uermiculi prodeunt, qui poſtea foliorum paſtu albicantes conſpiciuntur. Atque hæc quidem nos aliàs per ætatis delicias, & iuuentutis noſtræ crepũdia ſumus experti. Sed *ad rem.*

FRVCTVS *mororum cartilagineus, ſtatim ab ortu candidus, cùm pubeſcit, rubet: ubi maturuit, ater eſt.* Sic *& ſuccus eius euariat: primùm enim acerbus & aquoſus, mox lenior & lentè rubens: deinde uerò uinoſus, ſanguineo colore manus inficiens.* Sycaminon Græci *pomũ ipſum uocant:* Galli *uulgò* Des meures.

Atque hæc tantùm mihi uidentur pueris dicenda ſuper hac re: nam quæ ſuperſunt mororum genera, in rubis creſcere ſolita (unde Virgilius *ait,* Hærentia mora rubetis) *ea fuſiſſimè in* Hortuli *noſtri ſepibus explicauimus, ut iam alia explicatione egere non uideantur.* Præterea, *quemadmodum ſæpe diximus, plura qui uolet, deſumat ex* Ruellio. Iam *uerò ad nucum differẽtias ueniamus.* Nam *caſtaneas in* Syluam *aſſeruabimus, quando ſunt ex glandium genere.*

NVCVM ORDINES AC DIFFERENTIÆ.

Iuglans, *dicta nux, arbor nobis uulgatiſſima & frequẽs, quaſi* Iouis *glans literis intercisis, ſiue quaſi dios balanos, pro diu glans: quanquam dios balanos caſtaneam* Dioſcoridi *ſignificet: de qua in* Sylua *ſuo loco dicturi ſumus, uel potius à iuuando dicta, ut quidã interpretãtur:* Græcis *caryon baſilicon uocata eſt, id eſt regia nux.* Interdum Perſica Euboicáque: Galli*s noyerus,* Vn noyer. Sed

caryō à Græcis dicta, à capitis grauedine, quæ caros Græcis, Latinis ueternum appellatur: nam & arborũ ipſarum foliorúmque uires in cerebrum penetrant, hócque in cibis earum nuclei, præſertim ſicci minori momento faciunt. Dicta quoque regia, quòd eam reges è Perſide tranſtulerunt: qua etiam ratione perſicæ nuces appellatæ. Arbor eſt notior quàm ut repræſentari lõga interpretatione debeat. Itaque ad alias differentias ueniendum prius, quàm fructus enumeremus.

Nux auellana, prius abellina, inquit Plinius, patrio nomine uocata, ab Abella oppido, unde primùm allata, qua etiam ferè ratione appellata eſt nux pontica: eadem eſt arbor quæ & corylus: unde coryletũ, locus dicitur nucibus auellanis & corylis cõſitus, uulgò Vne couldroye: & frutex ipſe, Vn couldre: quibus fruticum generibus ſcatet noſtra Gallia. Itaque deſcriptione longiori non eget. Alia autem nomina, in declaratione fructus, hoc eſt ipſius nucis, aperiemus.

Nux Græca, ea eſt quæ & amygdalus arbor dicitur, ſiue nux amygdala: quod Columellæ & Plinii locis collatis facilè colligitur. Cato has nuces certè Græcas nominauit: quare non ab re uenit in dubium, an hæc arbor fuerit in Italia eius ætate. Quidam tamen eas in iuglandium genere ſeruant: omnes quoque Thaſias nuces appellari uolunt. Cæterum amygdalam ſiue amygdalum (nam utrunque pro arbore dixit Plinius) ideo Græcis nominari teſtis eſt Herodianus Alexãdrinus, quòd poſt uiride putamen, fructus ipſe multos ſcarificatus oſtendat, & in rimulas dehiſcat, quas Græci amychas uocant. Nomen Græcum hodie apud nos retinet: ſed paulùm uulgus declinauit, amandas uocans, Des amandes: & ar-

borem ipſam, Vn amandier: *cuius deſcriptionem petito ex Ruellio.*

Macer, quidam recentiores uocant corticem arboris magnæ, quæ ex India *conuehitur: unde & xylomacer eiuſdem arboris lignum uocauit* Plinius. *Qualis autem hæc fuerit arbor, incompertum habuit.* Nonnulli *diuinarunt eſſe eius arboris lignum & corticem, quæ nuces odoratas fert: alij uerò potius odoratæ illius nucis, quam caryon myriſticon, id eſt unguentariam nucem nominant, corticem eſſe dixerunt (inter quos eſt doctiſſimus ille* Manardus, *rei medicæ peritiſſimus) qui in officinis ſæpe ipſam nucem conueſtire uiſus eſt.* Nucis *autem huius, quam myriſticam, id eſt unguentariam, uel moſchatam aut odoratam appellari quotidie audimus, arbos uulgari perſicæ (inquit* Ruellius*) ſimilis traditur, roſeo flore & nuce, quã proximè in fructibus declarabimus: eiuſdem propè effectus, cuius & caryophyllon.*

Eſt & palma quædam Indica, *prægnas ac pingues nuces ferens, quas nuces* Indicas *recentioribus appellari,* Græcis *carya* Indica, *quotidie audio: cuius oleũ butyro præfertur ſucci bonitate. huius etiam ueteres meminerunt.* Nunc *ad fructus.*

FRVCTVS *regiarum nucum uarij ſunt, uariiſque particulis obtecti & communiti, quas omnes* Plinius *proprijs ſuis uocabulis explicat.* Vnde *puluinatum nucis calycem uulgus appellare poterit,* L'eſcaille d'une noix: *quòd in puluini quandam ueluti formam factus ſit. putamen deinde ligneum nucis, id erit quod uulgus uocat,* La coquille de la noix. *Poſtea autẽ qui ſubſequitur nucleus, quòdque tenerum & guſtu optimum in nucis duobus putaminibus, bifidis ueluti carinis opertum compre-*

*henditur:id eſt,quod uulgò uocatum eſt,*Le cerneau.*Vnde etiam nucleum acini uocat* Plinius *lib.23. cap.1, quod uulgò pipinum uocamus*, Le pepin . *Nucleorum autem (inquit idem) in nuce quadripartita diſtinctio,lignea intercurſante membrana. diſtinctionum autem illarũ quãlibet partem uulgus coxam appellat*, La cuiſſe d'une noix. *Cæterum propriè ſatis uiſus eſt mihi appellaſſe* Suetonius *ocellatas nuces, pro multis foraminibus diſtinctas: quod in ligneo putamine ſatis apparet . atque hæc puerorum cauſa dicta ſint.*

Sola huius pomi generum differentia(inquit Plinius*) eſt in putamine duro, fragili,tenui,craſſo,multiloco,ſimplici.* Vnde Tarentinarum *nucum(quæ à* Tarento Neapolitano *oppido dictæ ſunt , quòd in eo loco optimæ naſcerentur)duo genera rurſus aliis nominibus diſtincta inueniuntur . aliæ enim à corticis ſiue putaminis mollitie molluſcæ appellatæſunt,quòd ex eo genere,hoc eſt ex* Tarentinis,*molliores ſint,& nudæ corticæ, uel molli uel fragili putamine prodeant.* Aliæ *uerò quæ duro ſunt corticæ & ampliſſimæ ac minimè rotundæ , à frangendi mora, moraciæ & moracillæ appellatæ.*Sunt *tamen qui putent* Tarentinas *propriè de molluſcis intelligi : atque ita dictas à* Tarento, *quod* Sabinorum *lingua molle ſignificat: unde* Tarentinos *dictos putat* Varro:*quod &* Horatius *confirmat*, Molle Tarentum *appellans : ſic nux* Tarentina *dicitur , quæ ita mollis eſt , ut attrectata ſtatim frãgatur. plura collegit* Ruellius.*Sunt &* Galbæ, *&* Caluæ, *&* Thaſiæ,*&* Albenſes *nuces antiquis appellatæ: de quibus uideto* Plinium.

Nucis *auellanæ fructus hodie quoque nomen retinet: appellat enim uulgus noſtrũ nuces,quas corylus fert ma-*

*iores & rotundiores,*Des auelines: *minores autẽ & turbinatiores nuculas,*Des noiſilles,ou des noiſettes.*In Aſiam Græciámque uenerunt è Ponto,ideóque Pôticæ nuces appellantur,etiam Heracleoticæ, & leptocarya Græcis dicuntur: Latinis Præneſtinæ,à Præneſte nobili Italiæ oppido : quas conditas ollis in terra uirides ſeruari Cato tradit. Has mollis quædam integit barba & calyx ſummatim fimbriatus: ſed putamini nucleíſque ſolida rotunditas ineſt.*

Amygdalæ, ſiue Græcæ nucis origo,in arbore iam dicta eſt. Fructus (inquit Plinius)gemino protegitur operimento, puluinati primùm calycis, mox lignei putaminis, cui ſolidus ſubeſt nucleus,acriore etiãnum obductus callo. Cuius duo ſunt genera: nempe amarum & dulce: hoc autem ſuauius,illud uerò ſalubrius eſſe creditur.

Amygdala Naxea, ex inſula Naxo ueteribus Græcis maximè commendabantur. Secundas partes ſibi uendicauerant Cypria, quæ præter morem cæterorum quæ gignuntur alibi, repando cacumine prodeunt. Cætera nomina apud authores inter legendum reperies. Mirũ hoc mihi uidetur, quòd hæc arbor inter cæteras apud Britannos nullum edere fructum conſpicitur, aut poſſe illic creſcere. Cæterum de noua progenie, quæ ex amygdalo ſeu nuce Græca & Perſico inuiſa prioribus ſeculis exorta eſt, dictum eſt à nobis ſatis in malo perſica. Quo etiam in loco de nuceperſica arbore & fructu, quem perſiconucem,ſiue potius curtato nomine peſconucem uulgus uocat, abunde tractauimus.

Moſchocaryon,quod & moſchocarydion Græcis dicitur recentioribus, India mittit, inquit Ruellius: nos ea imitatione nucem moſchatam nominamus, Noix muſ-

o.iiij.

cade,ou noix muguette. *Ea membranoſo primùm ueſtitur calyce, foliato, fiſſili, per extrema fimbriato, flaueſcente: mox lignoſo tegitur putamine, fragili: cui cõpactilis ſubeſt globus nuclei uice, ab umbilico lateribus quaſi ſtriis extrorſum uirgatus, fungoſo corpore, cæterarum nucum more minimè cauernoſo: ſed coalitu intus rariore, interurſantibus uenis rubris, candicantibus interueniis.* Tota *dum recens eſt, ſucco pingui & oleoſo madet, ſic ut in unguentum exteri poſſit: unde multis myrepſica, id eſt unguẽtaria nux dici cœpit: & ſi pũgatur aculeo, aliquid remittit humoris.* Ea *iucundiſſimum ſpirat odorẽ, ita ut cum cinnamomo de odoris ſuauitate certet.* Aetius *caryon aromaticum, id eſt odoratam nucem uocat. Iã in ganeam & culinas deſcendit, ut opſonia ſuo ſapore condiat, nullúmque temerè condimẽtum ſine hac moſchata nucula ſtruitur.* Hæc omnia *ferè ex* Ruellij *commentariis.*

Caueto *autem, ne cum quibuſdam putes eandem eſſe moſchatam, uel unguentariam nucem cum balano myrepſica, hoc eſt glande unguentaria: fructus enim eſt arboris magnæ, non rectæ, ſed contortæ, folia habẽtis myrto ſimilia, quam* Theophraſtus *à fructu balanum quaſi glandem appellauit.* Alij *ægyptiã palmam, alij adipſon: de qua, unà cum ſuo fructu, in* Sylua *abunde dicemus.*

Nucis Indicæ *fructus uulgò uocatur,* Noix d'Inde: *cuiuſmodi plures ex officinarũ oſtiis dependere apud ſeplaſiarios conſpiciuntur.* Globũ *prægrandem gerunt, circinnatæ rotũditatis, inuolucris intectũ, calloſo primũ herbaceóque cortice, intus uilloſo, tenui tunica exterius ueſtiente: qua extrita, ſolutus in capillamenta fatiſcit, capaci ſubtus orbe, duro, lignoſo: triplici foramine, concauo anfractu, grandi, nullis loculamentis interſtincto: dulci in-*

tus, cùm recens eſt, liquore: nucleo molli, candido, carnoſo: cùm inueterauit, cartilaginoſo. Ruell. Cęterũ nucis Indicæ nucleo matronas Venetas nobiliores uti ſolitas audiuimus, ut pinguiores & ſaginatiores ſuis uiris appareãt.

Reſtat pinea nux deſcribenda, de qua cum ſua arbore in Sylua tractabimus.

PISTACIA etiam in nucum genere habentur: quæ L. Vitellius cenſor (inquit Plinius) in Italiam primus intulit è Syria. Nam ea in Syria propriè etiam hodie naſcuntur, & inde aduehuntur: creſcunt in arbore omnino nuda præterquam ramorum cacuminibus. Hæc enim cõmãtur denſiore folio, anguſto & ſubruffo, ex ſurculis dependentibus, pineæ nucis ſimilitudine. Arbor eſt (inquit Barbarus) folio maiore quàm lentiſci, in ordinem utrinque diſpoſito, diſtentioribus frõdium interuallis. Marem in hoc genere accipiunt, cui ſub corio uelut oſſei longiores latêre uidentur teſticuli. Huiuſcemodi arborem uidiſſe memini Venetiis, permultis in locis: item etiam Pariſiis in æde diuæ Mariæ ſacra: atque adeò in horto Renati Bellaij Cenomanenſis epiſcopi, nunquam ſatis in herbarũ & arborũ rariorũ cultura laudati, ac ſuprà quàm dici poſſit, eius rei ſtudioſi: quo nomine haud paruã cõmoditatem attulit noſtris hominibus, quibus hactenus non ſolùm meliorum quarundam herbarum cultura & forma, ſed etiam ipſarum uera nomina fuerant prorſus incognita. Porrò piſtacia Nicander Colophonius pſittacia uocauit, & alius Nicander piliſtacia: ſunt etiam qui liſtacia: uulgus pharmacopolarum barbarè uocat fiſtica, uel fiſticorũ grana, Venetis atque adeò Italis communia, & poſt cibos in ultimis menſis expetita, auellanarũ loco.

Hæc ſunt quæ iuuenibus noſtris bonarũ literarum

ſtudioſis pollicebamur, quǽque noſtra (qualis eſſe potuit) diligentia, & doctorum uirorum imitatione efficere potuit. Neque uerò id nobis attribui à quoquam deſyderamus, quòd hæc inuenerimus, quòd etiam priores deſcripſerimus: nam & hæc omnia iampridem ab eruditiſſimis authoribus tractata fuerant: quorum interpretationi & facilitati, qui deinde noſtra ætate ſubſecuti ſunt literatiores uiri dederunt operam: inter quos Ruellius noſter adſcribendus uenit, totius Galliæ in huius rei cognitione facilè princeps. Ille uerò, doctis & eruditis, doctè & eruditè ſcripſit: nos autem rudibus & puerulis, rudi Minerua, & quæ ipſos adhuc rudes maximè decebat. Erant enim obſcuriora quædam facilius explicanda, facili etiam ordine deſcribenda. Atque hæc quidem ſi minus placebunt delicatioribus & moroſis quibuſdã ingeniis, ſciant nos ſibi non dediſſe operam: ſed ſi noſtris iuuenculis grata erunt (ut ſanè eſſe poterunt) futurum eſt ut poſt Arbuſtum, Vinetum ac Syluam, etiam Pratum, &, ſi fieri poterit, Agrum excultum habeant. Quæ niſi puerorum ſtudiis utiliſſima eſſe crederemus, nunquam bonas horas in hiſce puerilibus negotiis conſumere, induceremus in animum.

Diuertendum eſt nunc ad Seminarij culturam, & arborum in eo ſationem atque inſitionem. Quæ diſceptatio ob id à nobis Seminario noſtro ſubiuncta eſt, ne fortaſſis earum rerum, quas priori ſermone attigeramus, omnino rudes atque ignari uideremur. Parum enim eſt arbores uarias attigiſſe atque enumeraſſe, niſi quo pacto ſerendæ ac diſponendæ ſint intelligamus.

DE CONSERENDIS ARBORIBVS in Seminario: déque iis in plantarium tranſfe-rendis, inſerendis, atque excolendis libellus.

MINIMVM eſſe exiſtimabunt agriculturæ ſtudioſi, Seminarium uidiſſe, eiúſque rudem quandam formulam ſibi ante conſpectum fuiſſe oblatã: niſi & quo pacto id excoli debeat, & quam operam ac diligentiam expoſtulet, eadem opera intelligant. Hoc nimirum ingenuis quibuſdã animis innatum ac commune eſſe ſolet, ut non oculos modò, uerùm etiam mentem reficere cupiant iis rebus, quæ quotidie eorũ oculis obiiciuntur. Paſcit quidẽ oculos mira rerum ac colorũ in hortis uarietas: mens uerò tum demum reficitur, quũ intelligimus & qua ratione proueniant in hortis ac plãtariis ſemina, & quã curam ac diligentiam expoſtulẽt. Quid autẽ exiſtimari debet in homine præſtantius earũ rerũ integra atque abſoluta cognitione, quas uidet, quǽque ſibi quotidie proponuntur? Nam ſi homo nulla præterea ducitur oblectatione, quàm ipſo uiſu, & colorũ uarietatis admiratione, quid in hoc à brutis animalibus differt? Etenim ipſas quoque belluas rationis expertes, uaria colorũ admiratione duci certiſſimum eſt. Itaque ne etiam nos quiddam huiuſmodi peculiare cum reliquis animantibus habere uideamur, quòd nihil præter colores admiremur: aduertendum eſt nunquid animum quoque reficere poterimus earum rerum cognitione, quæ ad ſeminaria facienda ac diſponenda, arborúmque culturam, foſſionem & inſitionem pertinent. Dicemus igitur primùm de Seminarij foſſione, ſeminum electione & tranſplantatione: deinde uerò quam culturam deſyderent

arbores iuniores, in paſtino aut plantario poſitæ: poſtmodum, quo pacto inſeri, inoculari & emplaſtrari debeant: & quibus arboribus commodè id fiat. Denique, *iam enatarum arborum culturam, & in excolendo diligentiam explicabimus: ut tandem ad fructuũ conſeruationem ſermo recidat.* In quo *deſcribendo, ſiquid erit ab antiquis rei ruſticæ ſcriptoribus in rem noſtram probè & eleganter dictum, id quidem audacter deſumemus: quorum ſententiæ poſtea quicquid à noſtris agricolis etiam hodie rectè fieri iudicabimus, quódque ipſi aliquando tum ex* Egidio Varleio *ſocero, agriculturæ in primis ſtudioſo, tum ex aliis permultis inſitoriam artem gnauiter expertis didicimus, id antiquorum ſententiæ ſubnectere non uerebimur.*

QVOD SOLVM SEMINARIIS ELIgendum, & quo modo id excolendum.

Seminarium *primo loco uocabimus (ut iam ſuo loco dictum eſt) quod uulgus noſtrũ appellat* Pepiniere, *nempe locum ſeminibus arborum ſuſcipiendis deſtinatum atque diſpoſitum.* Eius *uerò ſolum, quod noſtri uocant* Gueret, *eligere oportet optimum, & longo antea tempore diſpoſitum, præparatum atque excultum: matrem arborum uocat* Plinius, *quam minus indulgentem ipſa nutricæ eſſe oportere ac debere ait: nutricem autem uocat plantarium, in quod iam enata ſemina, poſt aliquot annos transferuntur.* Itaque *locum quamoptimum & apertiſſimum, & ſtercoratiſſimum poteris, eligito, & quã ſimillimum terræ, in quam ſemina iam adulta transferre ac ponere uoles.* Eum *locum bipalio uertito, dilapidató-*

que, & circunſepito macꝫriis, uel foſſis, aut uiua ſepe (quẽadmodum dictum eſt in horto) ita ut non ſolùm pecori, ſed ne homini quidem tranſitus ſit niſi per oſtium, dum adoleſcant ſemina: nam ſi prius cacumina manu perfracta, aut à pecore præroſa fuerint quàm adoleſcant, in perpetuum corrumpentur. Sit ergo ſolum ſiccum ſuccoſúmque, bipalio ſubactum, aduenis inhoſpitale (inquit Plinius) elapidatum, munitúmque ad incurſum gallinacei generis: quamminimè rimoſum, ne penetrans ſol exurat fibras. Præparandum erit, ac fimo commiſcendum, priore quàm ſemina committas anno, ut probè terra fimum ſuſcipiat, eóque pingueſcat.

SEMINARII DEFOSSI, PRÆPARATIO AD SEMENTEM.

Arborũ quæ cura atque arte hominum proueniunt, aliæ ſemine producuntur, aliæ plantis radicis, aliæ propagine aut auulſione: aliæ ſurculo aut conſecto & inſito arboris trunco. Seminum itaque ſationem & culturam primùm docebimus, antequam alias rationes attingamus.

Semen arborum & aliarum plantarum ſerere, naturam nos docuiſſe certiſſimum eſt: nempe cùm primùm uideremus ſemen ex arbore decidens, cum ipſo fructu exceptum terra uiuiſcere. Ergo ſemina quæ ſubacto & præparato ſolo committere uoles (ſiquidem pomorum aut pyrorum, aut etiam uuarum, aut oliuarũ erunt) Septembri aut Octobri menſe petenda ſunt, accipiendáque cùm primùm ex torculario (iam expreſſo fructuũ ſucco) prodeunt, aut paulò pòſt, antequam deuaſtentur & corrũpantur. Accepta ſemina manibus diligenter confricato, &

facito ut detergantur bene, & munda ſint.

Soli, in quo ſeminarium facere uoles, glebas putres diligenter confringito ac comminuito: eo ſtercus minimũ addito & conſarrito. Poſt hæc areã facito, æquatam cylindris aut uolgiolis: deinde uerò in oblongos puluinos aut porcas pedes quinos latas conformato: itinera circũquaque efficito, ut ſarculari & ſarriri poſſint ſemina, falcémque experiri, eíque iam à teneris conſueſcere. Caueto autem diligenter, ne dum id facies, ſemina paulatim emergentia pedibus conteras. Terram quam ademeris, dũ itinera conformabis, cuſtodito, ut ſeminibus ſuperiicias.

SEMINARIA EX VINACEIS ET acinis quo modo fieri debeant.

Vinacea, aut pomorum acinos ſuper porcis planis, paululum concauis, ita ſerito, quaſi piſa aut fabas ſereres, aut tanquam linũ. Terrã aſſeruatam, ſi uoles, cribris ſupercernito pollinis craſſitudine, & ſarculo leuiter conuoluito ſemina: caueas interim ne plus æquo cõmiſceãtur.

Sunt qui acinos in torculario electos, & diligenter emũdatos, deſiccare ſinant in umbra, eáque uſque ad brumam adſeruent: poſt brumã deinde ſerant, hoc eſt uere primo, quemadmodum dictum eſt: ſed eo pacto non ſunt areolæ uſqueadeò altè effodiendæ, neque tam ſpiſſo ſolo operiendæ: tamen operienda ſunt ſemina poſt ſationem.

Seminibus in terram proiectis, & prima ſarculatione terræ commixtis, Cato furcis crates imponi iubet, altitudine hominis, ad ſolem recipiẽdum, atque integi culmo ad frigora arcenda. Sic pyrorum malorũmque ſemina bene nutriri aiunt, ſic uuas pineas nuces, ſic cupreſſos

ſemine ſatas, & ipſas probè educari. Noſtra ætas uirgulta ſicca & ſpinas ac rubos ſuperiicere conſueuit, ad aues & gallinas arcendas à ſeminario: paliſque circunſepire ſolet, ad pecoris iniuriam.

Poſt hyemem, ſemina putrefacta cùm iam è terra proſiliunt, unà cum herbis noxiis, tum ſæpius ſarrienda ſunt: ipſæque herbæ eximendæ ſimul ac naſci cœperint. Nam timendum eſt, ne ſi herbam duram, & iam natu grandiorem uellas, ſemen ſimul euulſeris. Itaque ſarriri ſæpius debent ſemina, crebróque exherbari, ne præter alia uitia, uerminoſa fiant.

Annicula ſemina, & iam fruticantia, ſupputari debent, ut diſcant falcem aſſueſcere: útque ſuccus in unum tantùm caudicem prorũpat, ualidiórque fiat. Hyeme accelerante, eáque iam cœpta, antequam alia germina aut oculos exerere incœperint: tum quidem transferenda ſunt in alium locum, quemadmodum mox docebimus.

SEMINARIA EX BACCIS ET PILVLIS.

Ita quoque de ulmis, lauris, & cupreſſis faciebant antiqui, quemadmodum paulò antè docebamus. Vlmorum ſeminaria ſic fecerunt. Vlmorum, priuſquam folia ueſtirentur, ſemen colligebant: (hoc autem ſamara dicitur) id autem colligendum erat Martiis Calendis, cùm flaueſcere ulmus incipit: deinde biduo in umbra ſiccabatur, atque ita ſerebatur denſa in refracto terra, ſuper minutatim cribrata, pollicis craſſitudine: pluuiæ ſi non adiuuarent, rigabantur ſemina. Poſt annum, in ulmaria deferebant ex arearum uenis, interuallo pedali in unamquanque partem relicto. Populis eadẽ ratio

fuit ſemine qua ulmos ſerendi.

Laurus quam auguſtam & baccalem uocarunt, baccis ſerebatur hoc modo. Baccas menſe Ianuario aquilonis afflatu ſiccante legebant, expandebántque raras, ne calefierent aceruo. Quidam fimo ad ſerendum paratas, alij urina madefaciũt. Alij in qualo pedibus in profluence deculcabant, donec auferretur cutis. Myrti hoc modo ſeruntur.

E cupreſſo fœmina (mas enim non gignit) pilulas colligebant antiqui eodem menſe, quo & baccas lauri: eas ſole ſiccabant, donec ruptæ ſemen emitterẽt: id uerò menſe Aprili ſerebant ſuo more qui ſuprà dictus eſt.

NVCVM IN SEMINARIO PONENDARVM RATIO.

Nuces quoque ſeminibus ſeri gaudent, ut ex iis ſeminaria fieri poſſint, quorum plantæ deinde transferantur. Sed ex antiquorum præceptis, cauendum eſt ut amygdala in argilla molli ſerantur: eo enim ſolo gaudent: in pingui & humida terra moriuntur ac ſterileſcunt: duram calidámque terram amant. Ternæ ſimul ſerendæ, trianguli ratione, palmo inter ſe diſtantes, ſed eligendæ falcatæ quammaximè, & è nouella, fimóque diluto per triduum macerandæ: aut pridie quàm ſerantur, aqua mulſa denis diebus adaquandæ, donec grandeſcant. Hoc in amygdalis ſerendis antiqui Græci, atque adeò Romani obſeruarunt, quòd eorum ſolum ſatis infœlix eſſet ad ea producenda.

Nuces iuglandes, porrectæ ſeruntur, commiſſuris iacentibus. Pineæ, nucleis ſeptenis, ferè in ollas perforatas

additis:

additis: aut ut laurus, baccis ſeritur pinea.

SATIO NVCLEORVM IN SEMINARIO.

Arbores nucleis procreatæ, nucleis etiam ſeri debent in ſeminario: quemadmodum erunt oliuæ, ceraſia, pruna, & id genus cætera. Itaque nucleos ex fructibus quos optimos comederis, aſſeruare licebit, & in umbra per aliquot dies reſiccare, ne ſolem paulò uehemẽtiorem patientur, néue ab ipſo ſole corrumpantur.

Nuclei poſt autumnum, ſtatim hyemis initio erunt conſerendi, ut per hyemem in terra aſſeruẽtur, & calore intus retruſo nutriãtur, ac deinde confringantur, & uere nouo proſiliat è terra germen. Alioqui periculum eſt ne quos nucleos, ſtatim ubi fructus comederis, protinus conſeras, eos ante hyemem enaſci conſpicias, & per hyemis frigora corrumpi. At ſi poſt hyemem conſerendos nucleos diſtuleris, uel propter negligẽtiam, uel quia non licuerit per temporis opportunitatem, lacte macerari per quatuor, aut eo amplius dies iubebis, atque ita conſeres.

Stercoratum & altiſſimè effoſſum, ac diligentiſſimè ſubactum eſſe oportet ſolum, in quo nucleos cõſeras, neque tribus digitis altius effodias in terra, efficitóque ut ſemipede diſtent abinuicem. Quos uoles eodem loco permanere in quo conſeueris, eos nunquam ſolos ſerito, ſed facito ut quinos ſeras: cúmque iam ſuccreuerint, quem ex nucleis lætiorem uidebis, eum in ſeminario relinquito, alios in plantarium transfferto.

Sunt nuclei quos ſi in optimo ſolo primùm conſeueris, eóque elaborato, & ad ſolem meridianum expoſito, pro-

pè ſimiles fructus adferāt iis à quibus exeūt: neque alia præterea indigent tranſlatione. Eius generis ſunt amygdala, iuglandes, perſica, armeniaca, caſtaneæ: denique uerò ſyluarum omne genus. Alioqui ſi in umbroſis hortis, aut agris huiuſmodi nucleos cōſeras, quibus neque ſolis, neque aëris, aut terræ eadem fuerit libertas, fortaſſis æquè magnos atque ſpectabiles adferēt fructus, ſed non æquè dulces, aut amœnos guſtu, quem ex ſoli bonitate, ſoliſque conſpectu proficiſci certiſſimum eſt.

Pineos nucleos ſi conſerere uoles, eos Martio menſe conſerito, aut ubi ex arbore deciderint nuces: loco gaudent optimè defoſſo, pingui, & aprico ſolo. Nam ex eo loco, in quo primùm ſati fuerint, eximendi non erunt: neque enim, niſi ægerrimè, tranſlationem patiuntur: aut ſi id quidem, cauendum eſt imprimis ne radicem craſſiorem & præcipuam offendas.

PLANTARIA QVO MODO FACIENda, transferendis ex Seminario nouellis idonea.

Plantaria iure uocabimus ea quæ uulgus noſtrum appellat Baſtardieres, ipſo uocabulo rem ipſam enunciante: nempe quòd illuc plantæ ex ſeminibus, & in ſeminario natæ illuc tranſferantur. Natura etiam plantaria demonſtrauit (ait Plinius) ex multarum arborū radicibus pullulante ſobole denſa, & pariente matre quas enecat. Itaque ſemina prius nutrici dantur: non enim moris eſt ſtatim in ſua locari: ſed ubi in ſeminariis adoleuerint, iterum aliò migrant. Qui trāſitus mirū in modum mitigat ſylueſtres arbores: fiunt enim tranſlatione folia latiora, & fructus uberiores atque ampliores. Nam quæ

ex ſeminibus aut acinis in ſeminario proiectis naſcuntur arbores, eæ, quos fructus gerunt, nunquam ſimiles uidētur iis, à quibus acini deſumpti ſunt, quapropter trāſlatione mitiores fiunt: ſed nunquam tamen uſquequaque ſimiles niſi poſt tranſlationem inſeras.

Plantarium in quod annicula, aut bima tranſferre uoles ſemina (nam maiora tranſferre non licet) eodem pacto excultum eſſe debet, quo & ſeminarium docuimus. Optimúmque fuerit, ante annum id excolere, ut ſolem pluuiáſque combibant glebæ. Debéntque plantæ ante omnia, in ſimilem tranſferri terram, aut (ſi fieri poteſt) meliorem. Situm quoque loci obſeruare oportet: neque ex tepidis aut præcocibus locis in frigidos aut ſerotinos, neque ex iis in illos ſeri debent. Quin etiam ſcrobes antè præfodiēdæ, quàm ſemina tranſferas, donec pingui cæſpite obducantur. Scrobes uulgus noſtrum uocat Rayons. *Poſſunt etiam in eodem ſeminarij ſolo, ſed eo iterum culto, tranſplantari ſemina.*

PLANTÆ IN SEMINARIO NATÆ, quam curam deſyderent in tranſlatione.

Ablatis ex Seminario plantis, radices omnes abſcindendæ, etiam omnium craſſiſſimæ: nihílque relinquendum, præter maiora radicum capita, quæ ligno uiciniora ſint: Si tria fuerint ſemina, minus ex radicibus erit incidendum. Neque permitti debent radices mora mareſcere: terráque circa ipſas (ex authoritate Catonis) fiſtucato ſpiſſanda, plaga quoque radicis trūcatæ, è trunco oblini, fimo & foliis præligari debet.

A ſeptentrionibus uento flante, aut ab ea parte cæ-

li, uſque ad exortum brumalem effodiri non debent arbores: aut certè non aduerſæ iis uentis radices præbeantur: nam propter id emoriuntur, ignaris cauſæ agricolis: atque hæc Cato.

Idem ait attinere plurimùm, ut in ſeminibus quæ transſerre uoles, aëris regionem ſignes in cortice. Si enim ad meridiem porrecta ſint in ſeminario, meridianā cæli partem ſignare debes in cortice ſeminum, ut translata in iiſdem ſtatuantur locis, quod ſanè iuſtum exiſtimauerim: alioqui incommodū eſt, periculúmque imminet ne aquiloniæ meridianis oppoſitæ ſolibus findantur, & algeant meridianæ aquilonibus. Itaque qui arbores anniculas emunt, quas in hortis ſuis transſerre cupiant, diligenter interrogare debent quod ſolum prius habuerint, & aduerſus quam cæli regionem creuerint.

Planta ſecundum ſoli naturam, in ſuo plantario poni, & magis aut minus altè effodi debet. In argilloſo aut duro ſolo, trium cubitorum in quanque partem altè fodere terram oportet. Si locus aquoſus ſit, lata & profunda ternos pedes ſcrobs fieri debet. Altius quoque demittantur eæ plantæ, quæ ſumma tellure gaudent, ut fraxinus & olea. Cæteris ſatis eſt ſi altitudinis pedes ternos effecerint.

Interuallo ſeſquipedali ſeri gaudent acini ſiue nuclei in ſeminario, ne ſe mutuò contingant: in plantario autem, interualla ex loci natura ſumuntur. Verùm de diſpoſitione ipſarum, certum eſt ex præcepto antiquorum, quincuncialis ordinis rationem non modò neceſſariam, ſed & perflatu utilem, & aſpectu gratiſſimam, quocunque modo intueare, in ordinem ſe porrigente uerſu. Huiuſmodi diſpoſitionem arborum in plantario uulgus noſtrum

uocat Arbres plantez en eſchiquier: quòd eius tabulæ, in qua ſcachis ludimus, ordines uerſicolores ſint eo pacto diſpoſiti: cuius diſpoſitionis rationem ſatis iam in Seminarij deſcriptione docuimus ex noſtro Bayſio.

Poſitæ in alieno ſolo plantæ nouellæ, per annum excoli debent, ſarriri: per æſtatis ſiccitatem interdum irrigari, palo fulciri: & herba aut ſtramẽto ad palum alligari, ut rectius creſcant, nec uentis deturbentur. Paululum nonnunquam ablaqueandæ, ut tamen radices nondum confirmatas non attingas. Pullos & germina quæ produxerint anno primo, falce eximito: ut unum tantùm ex iis quem ualidiorem uideris, relinquas: alios uſque ad truncum erunces. Dum in altum attolluntur, ſuperflua ſemper eximito germina: quod faciendum erit præſertim Martio & Aprili menſibus. Poſt quintum aut ſextum deinde annum, arbor iam fructum ferre incipiens, & fortaſſis iam inſita, transferri aliò apta eſt. Sed quomodo arborum iam enatarum tranſlatio fieri debeat, & quam curam deſyderent, quóque tempore atque aëre fieri liceat, poſtea dicemus, ubi primùm de arborum per taleas poſitione, deinde uerò emplaſtratione & inſitione pauca quædam docuerimus.

POSITIO AVT SATIO ARBORVM in paſtino per taleas aut ſurculos.

Poſitionem & ſationem arborum per taleas aut ſurculos, uulgus noſtrum uocat Affier. Excogitata autem eſt hæc ratio ab agricolis, ad celeriorem arborum prouentum: celerius enim quædam arbores taleis ſatæ proueniũt, quàm nucleis, aut aliis ſeminibus: ueluti ſunt oleæ,

ceraſi, pruni, mori, ficus, mala cotonea, cormi, mala granata: præterea quidã frutices, ut rhamnus, rubus idæus, oxyacãtha, corylus: quæ omnia ad hortorum & ſeminariorum ſepes ornandas aptiſſima ſunt, de quibus ſingulatim dicendum eſt, ſi prius quo pacto ea poſitio fieri debeat docuerimus.

Satio per taleas fit hoc pacto: Taleæ (uulgus noſtrum uocat Scions*) ex arboribus præcidendæ & ſciſſæ, ſatíſque oblongæ, & humore copioſo intus refertæ, ex arboris ramis, quorum ortus nõ amplius ſit quàm trium aut quatuor annorum, ab extremo craſſiore, quod in terram defigere uoles, ita acuminandæ ſunt, ut ab uno latere integrum corticem relinquas: alij ramuli circunquaque adnati, præcidendi ſunt: atque ita infigendæ erunt taleæ in ſolo bene ſubacto, ad pedis unius altitudinem: poſtquam depoſueris, terra pedibus ualidè conculcanda erit: palúſque ad pedem taleæ infigendus, & uimine ad ipſam alligandus, ne uentorum impetu, aut alio quouis pacto offendatur.*

Ex arboribus adimendæ ſunt taleæ per hyemem: nam hoc pacto uberius renaſcuntur: neque refert quos ramos præcidas: omnes enim æquè boni ſunt.

OLIVETVM QVOMODO FACIAS.

Olearum ſatio taleis fit, tum in ſeminario primùm, tum uerò poſt triennium, aut eo amplius, cùm trãſferri debent. Seminarium olueto præparetur (ait Columella*) cælo libero, terreno modicè ualido, ſed ſucoſo, neque denſo, neque ſoluto. Aptiſſimum autem genus terræ eſt oleis, cui glarea ſubeſt, ſi ſuperpoſita creta ſabulo dimiſa eſt,*

non minus probabile eſt ſolum, ubi pinguis ſabulo eſt. Sed & denſior terra, ſi uuida & læta eſt, commodè recipit hanc arborem. Creta ex toto repudianda eſt, magis etiam ſcaturiginoſa, in qua ſemper uligo conſiſtit. Inimicus eſt oleis ager ſabulo macer, & nuda glarea.

Olearum taleæ ſic eximendæ, & in Seminario ponendæ. Ramos nouellos, proceros & nitidos, craſſitudine feraciſſimos ex arboribus adimito. Ex his quàm recentiſſimas taleas recidito, ita ut ne corticem, aut ullam aliam partem, quàm quæ ſerra præciderit, lædas. Taleæ deinde ſeſquipedales terra præcidantur, atque earum plagæ utraque parte falce leuentur, & rubrica notentur: ut ſic quẽadmodum in arbore ſteterat ramus, ita parte ima terram, & cacumine cælum ſpectans deponatur. Nam ſi inuerſa talea mergatur, difficulter comprehẽdet: & cùm ualidius conualuerit, ſterilis in perpetuum erit.

Quàm frequentiſſimè ſeminarium primo anno ſarriri debet, & ſequentibus: cùm iam radiculæ conualuerint, raſtris excoli. Sed biennio à putatione abſtineri, tertio anno ſingulis ſeminibus binos ramulos relinqui, & frequenter ſarriri Seminarium conueniet. Quarto anno ex duobus ramis infirmior eſt amputandus. Sic excultæ quinquennio arbuſculæ, habiles tranſlationi fiunt: de tranſlatione autem poſtea dicemus.

MALVS COTONEA, MORVS, ficus quo modo ponantur.

Naturale eſt, cotoneæ malo, ut talearum ſatione proueniat.

Morus aliam habet poſitionis rationem, alióque pa-

cto, eóque commodiſſimo ſeri poteſt. Nempe ſiquando per hyemẽ magnam morum præcidas, eiúſque truncum aut maiores ramos ſerra in plures partes conſeces, quæ uno tantùm pede longiores non ſint. Itaque ſulcus in optimo & bene ſubacto ſolo faciendus erit, & altiſſimè effodiendus, ut partes quas præcideris, rectæ, nõ deuolutæ, in eo ſtare poſſint. Hæ uerò ſeſquipede ab inuicem diſtantes ponendæ erunt, atque ita operiendæ, ut terra ipſos truncos excedat, tres aut amplius digitos. Per æſtatem ſi uidebitur, irrigabis, & ſarculo diligenter excoles.

Pullos aut nouellas quas uidebis ex truncorũ partibus ſubactis emergere, nunquam incidas, priuſquam tres aut quatuor ſimul emerſiſſe uideris. Quos pullos excideris per hyemem, in terram depones eo pacto, quo prius dictum eſt. Caueto autem ne truncum ipſum ſubactum auferas: nam is quotannis nouos tibi ſurculos ſuppeditabit.

De ficu ita faciendum erit, quemadmodum etiam de moro. Locum cretoſum & apricum deſyderat, puſillum & album, hoc eſt, ſubuiridem fructũ proferentes, quales ſunt Marſilianæ noſtræ. Reliquæ uerò craſſiores, & ex purpura nigricãtes, ſtercoratũ & craſſũ locũ deſyderãt.

CORYLVM, CERASVM, PRVNVM, rhamnum, & huiuſmodi frutices vti conſeras.

Coryletum taleis ita ſeri debet. Pullos è corylis auellanas inſignes producentibus ſumito, bene uiuidos, neque ſuis germinibus & ramulis uiduatos, niſi procerioſes fuerint. Eos in terram deprimito, ſemipede effoſſam, in loco ſoli probè expoſito. Poſt tertium aut quartum annum, ſi lætiores tibi non uideantur coryli, infir-

miores pullos uſque ad terram incidito, ut alij lætius creſcant qui primæ radici uiciniores ſunt, atque à primis plantis exeunt.

Ceraſetum taleis ita conſerendum erit in ſeminario. nam hoc pacto melius proueniunt ceraſi, & fructus nobiliores adferunt. Ab arboribus ceraſorum procerioribus & antiquioribus, pulli qui iuxta maiorem truncum enaſcuntur, erũt deſumendi, præſertim qui lætiores uidebũtur, neque prouectiores quàm duorum aut trium annorum: nam tres annos ſi exceſſerint, haud ita facilè radicẽ agunt: ſuis ramis uiduandi ſunt huiuſmodi pulli: quod alioqui iunioribus faciendum non eſt.

Prunorum ſeminarium taleis ita fiat, ut fructus nobiliores producant, atque iis arboribus propemodum ſimiles à quibus deſumuntur: quod alioqui non accideret, ſi nucleis eſſent conſitæ. Ex arboribus igitur nondum inſitis, ſed optimum fructum producentibus, nouellas è trũco, atque adeò ipſius radice natas, eáſque lætiores, neque prouectas, non etiam teneriores præcidito, relictis ramis integris, aut germinibus quæ prius produxerant: deponito in ſuos ſulcos, eo more qui prius dictus eſt in aliis arboribus.

Rhamni utriuſque ſpeciei, rubi, oxyacanthæ, & id genus cæteri frutices, eo pacto ſeruntur ac ſubiguntur, quo diximus in Coryleto fieri debere. Sed quando arbores taleis ſatæ, nonnunquã propagantur, atque adeò ipſi pulli ex magnis radicibus enaſcentes: dicendũ eſt de ipſa propagatione, antequam ad inſitionem ueniamus.

PROPAGATIO ARBORVM IN paſtino poſitarum: vel etiam pullorum ex maioribus arboribus enatorum.

PROPAGATIONEM *agricolæ noſtrates uocãt* Prouignemẽt. *Ea fit, cùm pulli ex arboribus enati, aut etiam taleæ in ſeminario poſitæ poſt unum aut alterũ annum deprimuntur in terrã, excoluntúrque, uti lætius proueniant. Nam etiam Cato tradit, præter uitem, propagari poſſe ficum, oleam, punicam; malorum genera omnia, laurum, prunos, myrtos, nuces auellanas & præneſtinas, atque adeò platanum.*

Fiebat apud antiquos propagatio duplici ratione: ramo ab arbore depreſſo, in ſcrobẽ quatuor pedum quoquò: & poſt biennium amputato flexu, plantáque tranſlata poſt trimatum. Alterum genus propagationis luxurioſius: radices in ipſa arbore ſollicitando, traiectis per uaſa fictilia, uel qualos ramis terráq; circũpactis (inquit Plinius.)

Propagatio autem noſtratibus agricolis ſic fit: Ablaqueanda eſt arbor circa hyemem aut brumam, & circumquaque diligenter effodienda, ut radices ſemiopertas conſpicias. Qua parte incuruare uoles taleam, aut ſurculos, ea ſcrobem in longum producito atque effodito. Taleam aut ſurculum, leniter in ſcrobem inflectito, ut quàtum uoles extrà promineat: cauetóque nequid uiolentius confringas. Terram quam ex ſcrobe abſtuleris, fimo & pingui ſolo commixtam ſuperinijcito, pedibúſque bene calcato, ne talea exurgat. Plura ſi fuerint arboris aut taleæ, quàm propagaturus es membra, pluréſue ſurculi, eos ita deponito quemadmodum ſuprà diximus: ſummitatéſque uirgarum ex terra prominentes ſeorſum educito, fa-

citóque ut quamaltiſſimè fieri poterit exerantur.

Arbores eo pacto propagatæ, ante quadriēnium non erunt attingēdæ, quouſque radicem egerint: palíſque fulcire ipſas decet, dum aſſurgunt, uti ualidiores fiant, néue ferarum aut alio quouis externo impetu confringantur. Exacto quadriennio, quæ membra propagata uidebis eſſe ad trāſlationem apta, hoc eſt ualida, & plurimùm fruticātia: ea poſteaquam inutili ramorum ſobole nudaueris, in eum quem uoles locum tranſponere licebit.

Siquid ſurculorum inter deponendum aut incuruandum confregeris, id ne ſinito in ſcrobem permanere, ſed confractos ſurculos attollito, præcidito'que ſub eo loco, in quo confractos uideris, & in alterum annum creſcere ſinito, donec alia uirgulta produxerint: arborémque aut taleam diligenter ſua ſcrobe operito. Si uerò ex pluribus ſurculis unus ſuperſit minimè cōfractus, eum propagare licebit ſolum, aliis non propagatis: ſed ita præciſis, ut dictum eſt, atque ex terra reductis.

Quas inſeueris taleas aut arbores, præſertim prunorum, ceraſiorum, aut armeniorum, eas utplurimum propagare eſt opus, eo more quem tibi præſcripſimus. Sunt enim quædā arbores inſitæ, quæ niſi eo pacto propagentur, nunquam uberē fructum producent, neque in multos annos durabūt, quādo ſuccum ex terra multò uberiorem deſiderant, quàm pro natura taleæ in quam inſitæ ſint. ueluti ſi dulcia ceraſia & craſſa ſuper agreſti ceraſo, & qui acerbos producit fructus inſeueris, quando ceraſus agreſtis nunquā in multos annos durat, neque familiarem dulci ceraſo ſuccum attrahit: ob hoc commodè poſt unum aut alterum annum ab inſitione propagatur, ut fœlicius proueniat, & uberiorem ac nobiliorē fructum adferat.

Sed ad inſitionem ueniendum. nam reliquas propagationis ſpecies in uineti cultura docebimus.

DE VARIIS INSITIONVM GENERIBVS.

Inſitionem noſtri uocant Enteure: *Italorũ uulgus Incalmationem: ea fortaſſis ratione, qua Plinius ſurculum, calamum appellat,* Vne greffe. *Inuẽta caſu magiſtro (ait idem) cùm agricola ſedulus, caſam ſepis munimento cingens, quo minus putreſcerent ſudes, limẽ ſubdidit ex edera: atque illæ uiuaci morſu apprehenſæ, ſuam ex alieno fecere uitam, truncíſque pro terra apparuit.*

Inſitionis multiplex ratio, tum apud Græcos, tum etiã apud nos. Quædã enim in corticæ, uel ſub corticæ fit (hoc eſt, inter librũ & materiẽ) uel inter corticem & lignum: eáque inſitio, Græcis encentriſmos appellatur: noſtri dicunt Enter en eſcorce.

Alia fit in trunco, hoc eſt in fiſſura trunci, uel fiſſo trunco: atque hæc inſitio, emphylliſmos Græcis dicta eſt: noſtri uocant Enter en fente.

Alia fit, cùm liber eius arboris quam inſerere cupimus, ſcalpro inciditur: & ceu fiſtula quædam corticea, digitos tres ſemis longa extrahitur, relicto ligno nudo: ut tamen tuberculus, & neſcio quid appareat aut extet circa eum locum ex quo nudauimus oculum. alter cortex ab alia arbore de qua fructum cupimus, eximitur, & longitudine & forma ac craſſitudine propemodũ priori exempto ſimilis, oculo integro relicto: quem ſuper ligno nudo è quo alterius arboris cortex atque oculus demptus fuerat, ſitu ac poſitione reſpondere oportet, quemadmodum poſtea uberrimè docebitur. Eáque inſitionis forma ac figura, ino-

culatio antiquis dicta eſt, Græcis enophthalmiſmos: uulgus noſtrum uocat Enter en fleuteau, à fiſtulæ ſimilitudine deducto uocabulo. Antiqua inoculatio fiebat (præſertim in malis & ficis, ait Plinius) ſutoriæ ſimili fiſtula: aperiendo in arbore oculum, cortice exciſo, ſeménque includendo, eadem fiſtula ſublatum ex alia.

Alia eſt inſerendi formula, ab antiquis & noſtris quoque agricolis celebrata: quæ & ipſa ex inoculatione nata uideri poteſt: cortice enim tantùm nititur: fitque cùm ex nitidiſſima corticis parte eius arboris, quam inſerere uolumus, quáque parte præcipua cernitur hilaritas, ſcutulam corticeam eximimus, lignum tamen non offendentes (quanquam ſunt qui corticem tantùm in ſcutulæ formam aperiant, non eximant, ut poſtea explicabimus) imprimitúrque in eum locum, ex alia arbore cortex par, cum ſui germinis mamma: ſic compage denſata, ut cicatrici locus non ſit, & ſtatim unitas fiat, non humorem, non afflatũ recipiens. Atque hic inſerendi modus, Latinis emplaſtratio dicitur: quoniam idipſum quod inſerimus, ueluti emplaſtrum quoddam eſt, non ſolùm ipſa forma, ſed etiam poſitionis ratione: ob id etiam uulgus noſtrum uocauit Enter en eſcuſſon, quòd exempta (ut ait Plinius) ſcutula fiat, uel (ſi uoles) impoſita ſcutula.

Præter has, ſunt quædam aliæ inſitionis ſpecies, partim antiquæ, partim ab uſu noſtro remotæ. Quẽadmodum ea fortaſſis fuerit, quæ fiebat terebra Gallica, atque in plaga quæ ex terebra facta fuerat, demiſſis ſurculis leuiter adraſis. Huius inſitionis meminit Columella: eámque ad uites præcipuè pertinere ait. Nobis omnino receſſit ab uſu.

Alia eſt inſitio noua, quam quidam ſe aiunt expertos

fuiſſe in perſico, ut poma ſine oſſibus naſcerentur: eámque ſe docuiſſe Hiſpanum quēdam refert Palladius: fieríque ait ſalicis ramo accepto, & per medium terebrato, atque in medio collocata perſici planta: quemadmodum uberrimè docet idem author in Februario.

Inſitionem quæ fit ſemine, naturam docuiſſe ait Plinius: ſemine raptim auium fame deuorato, ſolidóque, & alui tepore madido, cum fœcundo fimi medicamine, abiecto in mollibus arborum lecticis, & uētis ſæpe tranſlato in aliquas corticum rimas. Vnde uidimus (inquit) ceraſum in ſalice, platanum in lauro, laurū in ceraſo, & baccas ſimul diſcolores. Non opinor ipſum per ſemina aliud intelligere quàm ramulos arborum, qui ueluti ſurculi ex arboribus, poſt hyemem, à famelicis auibus dempti cum ſuis gemmis, & in rimas aliarum arborum decidentes, fortuna interdum prouenerunt. nam de acinis id ipſum intelligi non poteſt.

Inſitio quædam eſt apud nos fieri ſolita in ſyluaticis arbuſtis, dum adhuc in ſeminario ſunt, antequam trāſferantur in plantarium: uel ſuper ramis arborum, paulò minus, aut magis digito craſſis. Ea inſitio fit diducto arboris trunco, & per medium fiſſo, atque exempto eo quod interpatet, ut duo latera, ueluti duo cornua appareant, in id cauum ſurculum inſerimus. appellatúrque huiuſmodi inſitio, uulgo, Enter en pied de cheure.

Infoliationem quam uocant quidam, dicúntque foliis inſitis fieri, nunquam me legiſſe apud authores memini, neque fieri poſſe ex ratione duxi: nūquam enim quid tale expertus ſum. At ſit ita quēadmodum autumant: non tamen ea inſitio dicetur Græcorū emphylliſmos: nam (ut iam diximus) potius ingerminationem ſignificat, ut inſi-

tionem quæ fit in trunco. Imò uerò, miratur Plinius, Trogum credidiſſe, folia palmarum apud Babylonios ſeri, atque ita arborem prouenire. Verùm hæc de inſitionum differentiis hactenus. Dicendum eſt, quo pacto tres inſitionum ſpecies nobiliores fieri debeant, quotidiéque fiant à noſtræ tempeſtatis agricolis peritioribus: nam antiquorum de hac re ſententias nihil moramur: quas nullo negotio condiſcent, quibus boni authores ſunt in prõptu. Vobis autem abunde ſatiſfactum exiſtimabimus, ſi noſtram inſerendi rationem breuibus perſtrinxerimus.

INSITIONES VARIÆ QVO tempore anni faciendæ, ex antiquorum, noſtrorúmque agricolarum ſententia.

PRIMVM *omnium, opus eſt eum qui arbores inſerere uolet, conſiderare cæli ac tempeſtatis clementiam: uel tum maximè, cùm in cortice uel trunco inſerere opus erit. nam reliqua inſerendi genera, haud uſqueadeò diligentem obſeruationem expoſtulant: modò ne Octobri & Nouembri menſe inoculationem aut emplaſtrationem moliare, ſurculóſque reliquarum inſitionum per hyemem præcidas.*

Per imbres, inſitionem quæ in trũco fit aggredi potes, & uſque ad æquinoctium autumni producere. Sunt qui optimam in trũco prædicent inſitionem fieri, poſt Canis ortũ: rurſúmque æſtate, poſt reſtinctos Caniculæ feruores, auſtro maximè ſpirante. In cortice, periculoſiſſimum fuerit per imbres inſerere. Probè inſerimus in cortice, ab æquinoctio autumni uſque ad brumam, & poſt Fauonii flatus, qui ſeptima Februarij die ſpirare incipiunt, uſque ad ſolſtitium. Omnino ſurculi Aquilonio flatu

ruente non ſunt inſerendi. Cato *præcipit inſeri pyra & mala per uer, & poſt ſolſtitiũ, diebus quinquaginta poſt uindemias.* Oleas *autem, & ficus, per uer, tantum* Luna *ſitiente, hoc eſt ſicca: præterea poſt meridiẽ, ac ſine uento* Auſtro. Vulgus *noſtrum ante creſcẽtem* Lunam *optimam inſitionẽ fieri ait.* Columella, *omnes arbores, ſimulatque gemmas agere cœperint,* Luna *creſcente inſeri iubet: oliuam autẽ circa æquinoctiũ uernum uſque ad* Idus Aprilis. Sunt *præterea quidam anni multò magis præcipites aliis, quod ad frigora & pluuias attinet, præſertim in noſtra regione: cuius rei certius cognoſcendæ ratio, ad aſtrologos maximè pertinet.* Locis *igitur frigidis ſerius, calidis maturius inſeratur.* Quapropter *ab iis exquirendus eſt ortus* Vergiliarum, Eteſiarum *occaſus, item* Arcturi, Orionis, *& huiuſmodi ſignorum ratio.* Nam *ſecundum* Arcturi *tempeſtatem, commodè inſerere potes in trũcum & corticem: tum enim maximè arbores præcoces & celeres, promptæ ſunt ad calamum ſuſcipiendum: quod fieri ſolet circa* Natalem Domini: *eò tardius uel celerius, quò tempeſtas atque aëris ſalubritas, maturior aut commodior eſt.* Ex *re tua fuerit, ſi quidem à primis* Februarij Calendis *incipias: neque amplius producas inſitionis tempus quàm ad extremas* Aprilis Calendas. Denique *tum demum à colligendis ſurculis & inſerendis eo more arboribus, abſtinendum erit, cùm germinare eas uidebis: ſi præſertim ceraſi, pruni, meſpili, amygdalæ, perſicæ, & huiuſmodi præcoces arbores fuerint.* Omniũ *tardiſſima prunus: non enim ad germen producendũ eſt celeris.* In *ſumma, præcoces arbores, præcocibus ſurculis ſunt inſerẽdæ, præcoci etiã tempeſtate, hoc eſt declinante hyeme, & ante brumam.*

QVIBVS

QVIBVS INSTRVMENTIS inſitorem munitum eſſe oporteat.

INSTRVMENTA *ad inſitionem apparẽtur hoc pacto. Priuſquam conſeras (non enim imparatum eſſe inſitorem oportet, ſed promptum & expeditum) ciſtulam habeas, ſurculis aut calamis, quos inſerere uoles, refertam. In eadem ciſtula, paleatam aut glareoſam terram & uiſcoſam (qualis eſt figlina) gerito: neque deſit muſcus, uimen & ulmorum aut ſalicum cortex copioſus, ad intorquendas inſitiones aptus. Serrulam in promptu habeto, ad arborum truncos præſcindendos. Lupos uocat Palladius, ſerrulas manubriatas minores, maioréſque ad menſuram cubiti, quibus facile eſt, quod per ſerram fieri non poteſt reſecando trunco arboris aut uitis interſeri. Cultrum maiorem ad findendum truncum, minorem & acutiſſimum, acieíque admodum delicatæ, ad ſurculos excidendos, eóſque præparandos quemadmodum decet. Eius loco, falcem à tergo acutam atque lunatam, aut ſcalpellũ gerere poteris. Cultellos curuos minores addit Palladius, per quos (inquit) nouellis arboribus, ſurculi aridi aut extantes facilius amputantur. cuneum oſſeum aut buxeum, unum atque alterum, ad fiſſuras continendas: ceram ad ſummitatem ſurculorum recenter conſectam obthurãdam, ne uel pluuiis aut frigidiore aëre corrumpatur, aut ut humor ſurſum elatus ad germina ſe conferre cogatur. Omnino nihil eorum tibi deeſſe oportet quæ ad inſitionem pertinent: nam tum non erit aliquid requirendum, cùm opus aggreſſus fueris.*

SVRCVLI AVT CALAMI quando & vnde legendi.

Ab humeris arborum orientem æſtiuum ſpectantibus petendi ſurculi ex antiquorum ſententia, & ex feracibus arboribus, & è germine nouello, niſi uetuſtæ arbori inſerātur: hi enim robuſtiores eſſe debent. præterea prægnantes eligendi, hoc eſt, germunatione turgētes, & qui párere illo ſperauerint anno. Ex *qua arbore inſerere uoles* (*ait* Columella) *& ſurculos ad inſitionē ſumpturus es, uideto ut ſit tenera & ferax, nodíſque crebris: & cùm primùm germina tumebūt, de ramulis anniculis, qui ſolis ortum ſpectabunt, & integri erunt, eos legito.* Craſſitudine *minimi digiti ſurculi ſint, læti biſulci.* Atq; *hæc ſunt antiquorum præcepta de ſurculorum electione.*

Noſtri uerò agricolæ ſic autumant: Arbores *ex quibus ſurculos deſumpturus es, uideto fructiferæ ut ſint: & fructus nobiles atque inſignes tum magnitudine, tum etiam ſucci bonitate producant: animaduertito etiam, ut locus in quem arbores inſerere uoles, eos fructus facilè, nullóque negotio producat, quos ex inſitione expoſtulaueris. eſt enim quoddam ſolum nucleis inimicum, aliud acinis, aliud baccis.*

Calamos *circa brumam aut* Natalem Domini *præcidito: non autem maturius: tum enim arbores humoris benigni fœcundæ ſunt.* At *ſi maturius id fieri neceſſe ſit, aut quia ex una regione in aliam transferre uoles, aut alia quauis ratione, ſaltem* O*ctobrem expectes, dum folia ex arboribus deciderint.*

Bimos *eſſe calamos oportet, ex ſummo aut cacumine maiorum arboris brachiorū deſumptos, uerſus eam ar-*

boris partem, quæ ad ſolē orientem inclinata ſit. Tenuiores non ſint digito minimo, aliquídque ſemper habeant ligni ueteris, hoc eſt, anno ſuperiore producti, cū eo quod poſtremo natum eſt. Ante omnia gemmis onuſtos calamos eſſe conueniet, gemmantéſque nitere: nihil uſquam in eis ulceroſum aut retorridum. Nam qui calami gemmas habent raras, non frequentes, lignum item aridum, ij nunquam ad inſitionem apti ſunt: neque multum producunt fructum. Cauendum etiam eſt ne germina circa interiorem arborem ſuccreſcentia, & ex ramis maioribus exeūtia, aut ex trunco redundātia accipias: néue ſurculi ſint ex arbore deſumpti, quæ multis annis conſenuerit.

Iuniores adhuc ſi fuerint arbores, ex quibus ſurculos colligere deſiderabis, neque dum ſextum annum exceſſerint, ex ſummis arboris brachiis, ſummóque maiorum brachiorum cacumine non erunt calami præcidendi, ſed ex aliquo ramo quem iudicabis eſſe non amplius quàm duorum annorum, quémque exiſtimaueris ad oculum ligno luxuriare.

Surculos exectos ſi adſeruare uoles, præſertim eos quos in cortice inſerere cupies (nam huiuſmodi ſurculos nondum gemmantes colligere poteris circa Octobrem, ſed quorum multam ſpem conceperis) facito ut in terram demergas, in ſcrobem ſemipede altam, ut nihil ipſarum foris appareat. Locū in quo demerſeris ſignato, ut cùm inſitionis tempus fuerit, inde accipias. Ne iuxta murum demergito, propter ſoricum periculum.

SVRCVLI VTI EXCIDENDI.

Nihil attinet iterū hîc recenſere, ſurculum etiam calamum appellari Plinio, unde (quemadmodū iam dictum

eſt) incalmationem Itali *dixerunt.Noſtrum uulgus ſurculum uocat* Greffe, *uel fortaſſis ab incidendo, uel quòd graphio incidantur,uel ob neſcio quid ſimile: nam de huiuſmodi cõiecturis quæ ex uocabulorum impoſitione naſcuntur, minimè ſum ſollicitus.*

Surculorum inciſio quo pacto fieri debeat(nam in eo maxima adhibenda eſt diligentia) antiqui non docuerunt: nos uerò ex recentiorum ſentẽtia ſic explicabimus. Atque in primis id conſiderandum eſt,quod paulò antè explicabamus: nempe quo ex loco calamos deſumas,quáue ex arbore & cæli aſpectu. Itaque poſt hæc omnia, tandem eo loco conſcindendus eſt ſurculus in quo uiuidos & bonos, ac gemmantes ocellos conſpicies: lignóque pauliſper in ſummitate confracto,uiride quid ſubeſſe cernes, quod arborem ſucci plenam eſſe denotes. Cæterum tutiſſimum fuerit,eo loci ſurculum proſcindere,in quo ligni ueteris, hoc eſt,anno ſuperiore aut præcedente nati quidpiam apparebit: gemmáſque alterius anni conſpicies,ut calamus præciſus duorum annorum lignum,oculóſque præ ſe ferat. Id uerò facilè cognoſces ex cortice, nodíſque in ligno ab ipſa natura factis, ſecundum ſingulorum annorum ubertatem. Nam cortex anni ſuperioris, ſemper nigrior ac rugoſior apparet eo qui nuper natus eſt. Sunt tamen qui ad id præceptum haud magnopere attendant animum,uniúſque tantùm anni ligno contenti ſint in ſurculo.Fit enim interdũ,ut uetus lignum haudquaquam reperiatur,uel tum maximè, cùm ex ipſo trũco ſurculus quẽ proſcindis, poſtremo anno productus eſt. Sunt etiam qui ex uno eodémque ſurculo proſciſſo, plures ſurculos faciant,quorum ſingulos, non potes dicere utroque ligno eſſe præditos. Tantùm hoc curant, ut gem-

tinis referti ac prædìti ſint: atq; huiuſmodi ſurculos æquè germinare ac concipere aiunt, ac ſi etiam lignum uetus haberent. plerunque enim accidit ut gemmæ ueteri ligno proximæ, tenuiores, minus turgidæ minúſque tumentes ſint: quapropter haud uſqueadeò feraces exiſtimantur. Omnino ueteres ex anniculis ramis ſurculos capiebant, qui ſolis ortum ſpectarent, atque eſſent integri. noſtra ætas probat ſurculos qui uetus & nouum lignũ habeant, modò uetus inueniri atque probari poſſit.

Surculos dum proſcindis, facito ut rectè in circulum id facias, non multoties iterata ſectione: neque ſurſum ac deorſum ducta, quaſi ſerrula utereris. opus eſt enim, cultrum (aut ſcalprum ſi mauis appellare) acutiſſimæ eſſe aciei, & quæ delicatiſſima ſit, atque optimè ad cotem prius præparata fuerit. cuſpide magis agendũ eſt: in primiſque cauendum, ne liber interior aut lædatur, aut confringatur, aut aliquo pacto corrumpatur, ſitque in ſurculo proſciſſo, omnino integer ob eã cauſam quæ mox in præparatione docebitur.

SVRCVLOS PRÆCISOS ITA adſeruato, & ad inſitionem præparato atque exacuito.

Quos uoles ſurculos præciſos adſeruare, uel qualis fictilibus reconditos aliò trãſferre, in aliámque regionem mittere: eos ſic adſeruato quemadmodum paulò antè docebamus, facitóque ut in terram condas ac ſepelias: locúmque in quo ſepulti fuerint, uirgula deſignes, ne iuxta murum id fiat, propter hortenſium animalium periculum. At ſi ex longinquo tibi miſſi fuerint ſurculi, eos ubi

receperis, caue ne ſtatim incidas aut inſeras prius, quàm unum aut alterum diem in aquam demerſos quieſcere ſiueris: id enim ſuccum reuocat, & uires quodammodo conſopitas excitare uidetur. Dicendum eſt, quo pacto præparandus ad inſitionem calamus.

Ab utraque parte, ſurculus in imo leuiter, & tamen unita atque æquali forma præparandus eſt eodem ſcalpro, quo uſus eras in proſcindendo ab arbore calamo. Sũt qui huiuſmodi inciſionem quadratam & planam faciãt in inſitione quæ fit in ligno & corticæ. alij in triangulum conformata magis probant, atque ab imo mucronatam faciunt: neque æqualiter ab utroque latere ductam, ſed ab ea parte qua cortex foris cum gemma relinquendus eſt in ſurculi poſitione, ſpiſſiorem relinquunt, minúſque eo loci adimunt materiei, quàm qua parte ad interiorem trunci medullam ingreditur ſurculus. itaque cuneoli formã efficit ſurculi extremitas præparata: & ueluti quidam cuneus inſeritur in ipſo trunco, libro tamen haudquaquam execto, ab ea parte qua gemma foris eminet: ſed integro relicto, ut ad alium trũci librum æqualiter reſpondeat.

In corticæ tantùm ſi uoles inſerere, ſurculus non eſt in triangulum efformandus, ſed planus efficiendus ab imo, ſciſſuráque ad imum etiam maior ſemper fiat. hoc fiet ſi plus ab imo materiei adimas: ueluti ſi latum cuneũ proſcinderes atque apparares.

Non eſt exactè apparandus ſurculus, donec truncum æquaueris, atque in eo fiſſuram feceris, cuneóſque intus depoſueris. Eo facto, uidebis quàm ſit profunda rima, imámque ſurculi partem longiorem relictam decurtabis ad eam quam uoles altitudinem, & quantum licebit, ut

nihil inciſionis ſupergredi aut ſupereminere uideatur. Summum exinde calamum detruncabis, ſi uoles: nam à ſummo non expetis germen, ſed ab oculis relictis. Dicendum eſt quo pacto præparandus arboris truncus ad inciſionem: deinde uerò inſitiones omnes uti fieri debeant explicabimus.

ARBOREM QVO PACTO DETRVNcare oporteat, & ad inſitionem præparare.

ARBORES *quas inſerere uoles, ſumma diligentia præparandæ ſunt ad calamos ſuſcipiendos: dandáque eſt opera, ut ſerrulam habeas tenuẽ (nam craſſiores ſerræ corticem uitiant) bene exacuatam, nullis dentibus præfractam, ſed tamen ualidam, & quæ aduerſus ligni uiridis contumaciam probè reſiſtat. Tum etiam altera manu continenda atque arctanda erit arbor quam ſecabis, præſertim ſi iunior & non uſqueadeò craſſa fuerit: altera manu ſerrula ducenda, leuiter tamen atque æqualiter, neque cum tanto impetu, ut arborem uſque ad radices identidem contremiſcere facias: nã eo pacto truncus nonnunquam à ſuo ſolo dimouetur, & radices ipſa agitatione offendũtur. Siniſtra igitur manus hoc molietur, ut firmum contineas truncũ, ne uacillet in confectione. Poſt confectionem, ramentis plagam detergito: deinde cultro quod nihil tetri odoris habeat, ipſam exæquato, ramentiſque rurſus detergito, nequid uitij ex ferro contrahat, quo poſſit arboris humor corrũpi. Atque ea demum eſt incidendi ac præparandi ad inſitionem trunci uniuerſa ratio.*

Quod autem ſupereſt: id in primis obſeruandum, ut

quò tenuior ac minus craſſa ſit arbor, quam inſerere uoles, eò truncum inferius conſeces, & proximè ad terram. Itaque ſi digiti craſſitudinem non excedat arbuſcula, facito ne amplius ſeſquipede trũcus extet è terra: reliquum in obliquum conſeces, non ſecundum trunci rectitudinem in circulum, quẽadmodum craſſiores arbores ſolent. Id autem faciendum, quo unum tantum ſurculum in truncum immittere poſſis. Huiuſmodi conſectio in arboribus minutis cultro craſſiore bonæ aciei fieri poterit: nam ſerra nihil opus eſt, dũ in tranſuerſum aut obliquum paruulæ arbores inciduntur.

Arborem paulò craſſiorem utroque pollice, in rotundũ incidito, etiam ſerrula ſi uoles, eo pacto quo prius explicauimus: atque ea parte quæ maximè nitida, & ſine cicatrice eſt. hoc unum caueto, ne librum offendas. Trũcus non excedat unius pedis altitudinem è terra: tantúmque duos ſurculos in huiuſmodi arbore ponito.

Arbor ſi brachij craſſitudinis fuerit, in rotundum uel orbem, ſecundum trunci rectitudinem abradi debet, ad duos aut tres ad ſummum pedes è terra. In ea tres ſurculos inſerere poteris: duos in ligno & fiſſura, tertium in ligno & cortice, circa maius quod extabit in arbore præciſa ſpatium.

Si coxæ craſſitudinem, uel amplius excedat truncus arboris quam inſerere cupies, relinquenda illi quatuor aut quinque pedum altitudo è terra. neque in eo amplius quàm quatuor ſurculi in crucem inſerẽdi: quorum (ſi uoles) duo in trunco uel ligno ut uocant, duo in ligno & cortice ponantur, ueluti mox explicabimus. Tutius tamẽ fuerit, in ligno & cortice omnes ſurculos ponere tum tẽporis maximè, cùm arborem iudicabis ſuccum ex humo

ſuſcipere atque attrahere. Cæterum ne lignum huiuſmodi arborum, nimis arctè conſtringat ac comprimat ſurculos, in ipſa fiſſura cuneolum è ligno uiridi factum relinquas impactum, ad continendam ligni contumaciam.

Craſſiſſimæ arbores & quæ menſuras ſuperius explicatas excedunt, non quidem in trunco, ſed in maioribus brachiis, aut ramis inſeri gaudent, quemadmodum in agro Carnutino, Aureliano, & Brixienſi paſſim uidemus, etiam apud Neuſtros ſæpiſſime, quorum præcipuus uictus eſt pomiferarum arborum, è quibus & cibum & potum quæritant. Itaque ueterem malum ſic reuiuiſcere aut reiuueneſcere credunt. Agreſtia quoque & immitia mala maiorum arborum, ex inſitione mitia dulciáque, adde etiam craſſiora atque ampliora & elegantiora fieri exiſtimant, ob inſitionem brachiorum. At ſiquando brachia humore deſtituta uiderint, & ueluti propter ſenium arida, minúſque uiuacia: præſecta ferè uſque ad truncum nõ inſerunt, ſed ita poſt ſectionem relinquunt uſque ad quadriennium, donec germina ualidiora produxerint. Ex his germinibus imbecilla magíſq; inualida conſecant atque eruncant poſt quadriennium. Super aliis uiuidioribus ſurculos ponunt: dúmque ſurculi etiam tenuiora germina producunt, uirgultis & uimineis qualiculis circummuniunt, propter uentorum impetum. Neque uerò ſolent omnia unius arboris brachia inſerere, ſed quædam non inſita relinquere, ut unius & alterius fructus benignitatem experiantur. Huiuſmodi arbores in fiſſura, atque adeò in corticæ inſerere malunt, quàm per emplaſtrationem, niſi cortex admodum tenuis ſit & delicatus: qualis eſt pomorum initium, & ſimilium arborum.

IN CORTICE QVO MODO INSERERE DEBEAS.

Diximus quæ ante inſitionem facienda, tum in ſurculorum collectione ac præparatione, tum etiam in arborum inſerendarum confectione: dicendum eſt nunc ſingulatim de quolibet inſitionis genere. Ac primùm de inſitione quæ fit inter corticem & lignum: qui mos antiquus (maximè Catonis & Varronis tempore) fuit præcipuè receptus. Optima omnium inſitio inter librũ & matricem exiſtimatur. Nam ſi craſſior truncus inſeratur, inter corticem & lignum inſeri melius eſt, ait Plinius. Fit ea inſitio tunc temporis maximè, cùm arbores gemmare incipiunt, & humorem ex terra iam aſſumere atque haurire: quod potiſſimùm fieri ſolet apud nos, à Calendis Februarij ad Apriles, ac præſertim in iis arboribus, quas per medium uel in crucem, aut alio pacto rectè findere difficillimum eſſet: quæque quatuor aut eo amplius ſurculos admittere poſſunt ob craſſitudinem & uigorem: quos nimirum longo antea tempore collectos eſſe oportet, atque ita adſeruatos, uti docuimus in ſurculorum inciſione: niſi fortaſſis ſerotinas arbores per id tempus reperias, è quibus ſurculos adhuc deſumere poſſis qui nondum germinauerint: quemadmodum ex pomo quam curtipendulum uocamus, & ſimilibus.

Itaque ſerrula diligenter ſecandus eſt huiuſmodi arboris truncus, quem in cortice inſerere uoles, paulò altius propter craſſitudinem, ita ut quinque aut amplius pedes è terra extet. Cùm deinde truncum recideris, acuto ferramento plagam leuato: deinde cuneum buxeum uel oſſeum inter corticem & materiem, ne minus digitos

tres leuiter demittito: cauetóque ne lædas aut rumpas corticem: poſtea (inquit Columella) ſurculos quos inſerere uoles, falce acuta ab una parte eradito, tam altè, quàm cuneum demiſiſti: ſed ita tamen, ne medullam, néue alterius partis corticem lædas. Spei enim maximè fauet medulla. Itaque calami exacutio medullam nudare non debet. Noſtri non uſqueadeò altè cuneum demittunt: ualidius enim demiſſi ſurculi tardius ferunt, quanquam etiam fortius durant: præterea cultello retuſo, aut etiam acuto interdum id moliuntur. quod certè minus probauerim propter periculum: præſtare autem arbitror, delicato cuneolo id efficere. Sunt qui manubrium oſſeum uel eburneum cultelli, quo ſcriptorias pennas temperamus, ita cōpoſitum habeant in imo, ut ceu cuneus quidam, facilè & innoxiè diuidere poſſit corticem à ligno: atque ita cultri cuſpide & acie utuntur in legendis ſurculis: manubrium autem, ceu quidam cuneus, præſto eſt, dum corticem à ſuo ligno ſeparant. Quod aliquando plurimùm probaui in Egidio Varleio ſocero, artis inſitoriæ præter cæteros, quos unquam me nouiſſe memini, admodum perito. Quidam ueſtigio fiſſuræ, falce uél ſcalpello in truncis facto, ſalice præligant marginem ipſum, poſtea cuneos figunt, continente uinculo libertatem dehiſcendi. Cæterum, ſurculum in cuſpidem ſenſim exacuunt noſtri, ex æquo utrinque incidētes, relinquúntque corticem à lateribus integrum, ab imo paulatim eximunt.

Trunco poſt ſectionem diligenter exæquato, ut nihil ramenti ſuperſit, æqualíſque ſit undecunque cortex, atque omni ex parte integer, tum cuneum demittes, ſurculos, eo more qui dictus eſt, apparabis.

Vbi ſurculos paratos habueris (ait antiquus agricola)

cuneum uellito: ſtatimque ſurculos leuiter demittito in ea foramina, quæ cuneo adacto inter corticem & materiam facta ſunt. Ea autem fine qua adraſeris, ſurculos demittito, ita ut ſex digitis de arbore extent. In una autem arbore duos aut tres ramulos figito, aut etian plures, ſi uelis: modò ne minus quaternũ digitorũ interſit ſpatiũ. Pro arboris magnitudine & corticis bonitate hæc facito. Plures autem ſurculi in eodẽ trunco ponuntur, ut uno, aut etiam duobus pereuntibus alij ſuccurrant. Nam in eadem arbore multi ſurculi poſiti, rarò omnes germinant. Calamus ad corticem uſque ſuum deprimatur, utraque manu (ait Plinius) ne laxetur, dum deprimitur, néue cortex replicetur in rugas. Ideóque lachrymãtes calamos inſeri non oportet, quemadmodũ neque etiam aridos: nam illo modo labat humore nimio cortex: hoc, uitali defectu non humeſcit, neque concorporatur.

POST INSITIONEM, TRVNCVM VTI COMMVNIAS.

Cùm omnes circulos, quos arbor patietur, inter corticem & truncum demiſeris, tum libro ulmi uel uimine arborem aſtringito, ait Columella: poſtea paleato luto bene ſubacto oblinito totam plagam, & ſpatium quod eſt inter ſurculos, uſque eò ut duobus digitis inſita extẽt. Supra lutum, muſcum imponito, & ita alligato, ne pluuia dilabatur. Cato, argillæ uel cretæ, arenam fimúmque bubulum admiſceri uult; atque ita uſque ad lentorẽ ſubigi iubet, interponi & circumlini. Ceſpite præterea ab imbre frigoribúſque inſitum protegendum eſſe cenſet, ac mollibus biſidorum uiminum faſcibus. Lingua quoque

bubula inſitum inſuper obtegi præcipit: atque ita illigari opertum ſtramentis.

Noſtris agricolis ſic placet recenter inſitas arbores communire. Figlinam lana minutim cõſciſſa permiſcent ac concutiunt, aut fimo bubulo uel equino conferciunt: fiſſuras & rimas quas inter inſerendum ex cuneis factas uident (præſertim ſi in ligno inſeuerint) cortice uiridi diligenter operiunt: totam plagam & ſpatium quod eſt inter ſurculos figlina circunlinunt, ad duorum digitorum ſpiſſitudinem: faciúntque ſolida ut hæreat trunco: muſco diligentiſſime ipſam terram operiunt, deinde uerò loris linteis, paulò latioribus, uel cortice ſalicis in latiora uincula conciſo, inſitam arborem colligant in crucem, ut ipſa numeroſa ligamenta, totam plagam ſuperius oppleant, nihilque foris appareat, præter muſcum intercurrentem. Vincula ad arboris latera undique circuncurrentia, uimine quamoptimè conſtringunt circa ipſam arborem, atque arctiſſimé: interim cauentes ne peruertantur in fiſſuris impreſſi ſurculi, aut ſuis locis dimoueantur, aut uacillent torti ſalicum cortices (uulgus uocat La torqueure) *néue ſurculos offendant aut peruertant, dum hac atque illac ad ipſos confirmandos intercurrunt: non enim uacat maxima dexteritate atque ingenio, ipſos ſalicum cortices ita ſecundum ſurculorum ſpatia ducere, ut nihil offendatur, aut complicetur, aut loco moueatur.*

Poſt inſitionem undique communitam, & aduerſus aëris tempeſtatem atque imbres tutiorem factam: etiam attendendum eſt ad exteriora pericula, nempe quæ tum à quadrupedum incurſu (ſiquidẽ inſitæ arbores puſillæ fuerint) tũ etiam ab auiũ impetu ſurculos defendãt. Itaque facta ſi fuerit inſitio ante hyemem, ſtramentis alli-

ganda eſt, propter niues & frigora: uiminibus item ac frondibus confectis circunſepienda, & altioribus ſpinis uimine colligatis circummunienda, ad prohibendas aues quæ gemmas enecent, néue uentorum impetu deturbentur calami. Quin ſi puſilla fuerit arbor inſita, neque amplius quàm ſeſquipede è terra extet: etiam faſciculis ſpinarum ſuperiectis (ita tamen ne offendantur oculi, à quibus germina expectamus) communiri debet aduerſus ferarum in agris incurſum, aut pecoris in priuatis fundis impetus. Altiores paulò ſi fuerint arbores puſillæ inſitæ, palis fulciri debent, aduerſus omnem uentorum noxam. Atque ea demum eſt communiendarum omnium inſitionum breuis ratio. Nunc ad alias inſitiones ueniamus.

PVSILLAS ARBORES, AVT MAIORUM arborum ſuperiores ramos in ligno vel trũco quo modo inſeras.

Plantam nouellam craſſitudine digiti, ſiquando cupias inſerere, ſtatim ab initio, atque adeò in ipſo ſeminario antequam aliò transferas: id uerò facilè poteris eo modo qui ſequitur: nam apud antiquiſſimos nullam huius inſitionis rationem inuenio. Vulgus autem noſtrum hanc inſitionem uocat Enter a pied de cheure, *quòd diffiſſo ueluti in caprinum pedem trunco, in ipſa fiſſura ſurculum inſeramus.*

Accidit igitur interdum, atque id ſæpiſſimè, ut arboris truncus æqualẽ habeat cum ſurculo craſſitudinem: id uerò ſi contigerit, tibíque neceſſe uideatur inſerere, ſic facito, Arbuſculam cultello acutiſſimo, non quidem ſecũ-

dum rotundum, ſed aliquantulum in obliquum, hoc eſt, deorſum uerſus proſcindito ac detruncato: fiſſurã haud ita oblongam, ſed rectam tamen, & nullo pacto uitiatam aut corruptam facito: plagam leuato, & mediã cuneo findito. In fiſſuram ſurculũ inſerito atque aptato ita præparatum atque exacuatũ, ut utraque parte ad raſum appareat, relicto tãtùm à lateribus integro cortice, quẽ cùm arbuſculæ, in quam inſiturus es libro facies ut correſpondeat, cuneum eximito, diligentérque inſitam arborem figlina & muſco communito, atque ita deligato quẽadmodum ſuprà dictum eſt, palóque fulcito contra omnes iniurias. Sunt qui detruncatam nouellã ueluti in duas alas findant, in caprinum pedem: ita enim appellant huiuſmodi inſitionem. atque id tamen eximunt quod craſſioris ligni intermedium eſt inter alas: poſtea fiſſuram faciunt, atque in dehiſcentem rimam ſurculum applicant: ut ea inſitio ceu cuiuſdam ↓ Græcæ literæ figuram referat. Spatium inter alas figlina aut luto communiunt, muſco operiunt, deligant, quo pacto ſuperiori ſermone explicatum fuit.

In cacuminibus arborum ſimulis quædam inſitio fieri poteſt, etſi nonnulli authores id poſſe fieri negent: fit autem in arboribus, quarum brachia, uel propter humoris inopiã, uel propter luxuriantem redundantiã execta fuerint: à quorũ trũcis, germina triũ aut quatuor annorum producta, & in circulum inciſa ac fiſſa, calamum recipere poſſunt, ſi modò ita immittatur quemadmodum dictum eſt. Eo pacto oleã in ficum inſerit Columella, fieríque ſic poſſe arbitror in omnibus reliquis arboribus: ut etiam arborem, multos ac uarios fructus ſecundum anni tempora gerentem eo pacto ſatam aliquãdo uiderim

Patauii, in horto nobilis cuiuſdam Gabrielis. Nihilque uetat quominus etiam quotidie iſtud idem uidere apud nos ac moliri poſſimus: quanquam nonnullis in locis aëris benignitas atque clementia refragari uideatur.

PROVECTIORES AC PROCERAS arbores, in fiſſura, ligno, & cortice quo modo inſeras.

Inter inſitionem in fiſſura, & inſitionem quæ fit in ligno ac cortice, nullum diſcrimem eſt. Atque id inſerendi genus, tam ad puſillas, quàm ad prouectiores arbores pertinet: puſillæ autem, non tantam diligentiam expoſtulant, quàm quæ maiores ſunt arbores, quemadmodum paulò antè docebamus: poſſumúſque in craſſioribus huiuſmodi arboribus, utranque inſitionem experiri: hoc eſt, & eam quæ inter librum & materiam fit, & eam quæ in cortice & ligno: quod poſtremum genus antiquiores agricolæ uix experti ſunt: timebant enim trũcum findere: poſtea uerò ut mortalitati ſurculorum, atque adeò arborũ ſuccurreretur, poſterior ætas uni trunco uel ſenos ſurculos adiecit (ut uno ſaltem emortuo, alij ſuperſtites eſſent) trunco per media fiſſo, cuneóque tenui fiſſuram cuſtodiente, donec cuſpidatim deciſus deſcendat in rimam calamus, inquit Plinius. Quapropter huiuſmodi inſitionis genus, uel in rimam aut in fiſſuram fieri dicere uulgò placuit. Quod non ſolùm arboribus, quarum truncus craſſitudinem brachij aut coxæ æquare uidetur, peculiare eſt, ſed etiam longè craſſioribus: quarum inſitio in brachiis aut humeris, non autem in trunco maiore fieri debet: ueluti pyri ſyluaticæ, mali prouectæ, & aliarum

aliarum huiuſmodi arborum. Nam *quæ inſitio fit in cacumine maiorum ramorum, ea ſic adminiſtratur, uti iam in puſillis arboribus dictum eſt.*

Multa in hoc inſerendi more obſeruanda: primùm, ut arbor, quam inſiturus es, plurimo ſucco atque humore ſit referta: quod plerunque accidit Ianuario *&* Februario *menſibus, uſque ad* Martium. *deinde uerò ne gemmantem arborem inſeras: tum enim ſucci bona pars in altum perducta eſt: præterea, ne per mediam medullam, arborem findas, ſed paululum ad latus medullæ deflectas.* Inſuper *autem, ut ſerotinam arborem pari ſurculo inſeras, & pro temporis ratione atque opportunitate id efficere ac moliri ſtudeas.* Denique, *ne ſurculus ſit eo die collectus quo uoles inſerere, néue ſtatim erutus inſeratur.* Oportet *enim calamos, decem aut pluſculis antè diebus quàm inſerantur, legere: ne ſi feruens adhuc turgénſque ſurculus in capacē rimam immittatur, neceſſum ſit quippiam eius emarceſcere, antequam in unum coaleſcat corpus: fungoſam laxitatem intercipiens lignum, & hoſpitem ſurculum intercedere: in cuius rimas hiantes ſubiens aër, prorſus in unitatem coire non patitur, inquit* Ruellius. Quòd *ſi dies aliquot prius uaſe claudantur ſurculi, aut eo more qui ſuperius dictus eſt, adſeruentur in hortis, faceſſet omnis iniuriæ ſuſpicio, neque uinculorum laxans mollities infeſtabit, neque inſpirans aër officiet, ſed breui tempore comprehendent.* Poſtremò *uerò ad id attendendum eſt, ne quam arborem paucis antea diebus ex ſeminario in plantariū trāſtuleris, eam protinus inſeras.* Oportet *enim arbores, quas inſiturus es, peregrino ſolo iampridem aſſuetas eſſe antequam inſerantur, radicéſque altè proiecisse in ſuo plātario.* Quòd *ſi benignum*

ſolum haud nactæ fuerint, ſéque ipſas ægrè nutriant, uix etiam ſurculis uires dabunt: cùm id in primis operam demus, ut humoris copia ſurculi germinent, eáque uberrimè proueniant. Sed inſitionis in corticæ & ligno faciendæ ratio nunc explicanda eſt, ex noſtrorum agricolarum conſuetudine.

Antequam arborem detrunces, adimenda ſunt uirgulta ex ipſo pedis trunco enata, eáque ita eruncanda, ut nihil ueſtigii ſuperſit. Quin ſi in plures truncos, plurá que brachia maiora arbor aſſurrexit, duo ad ſummum relinquenda, quæ (ſi uidebitur) inſeras. Truncum exinde præpares, & ſurculos, quos uel uaſe fictili, uel terra opertos in horto adſeruabas, eximito: atque exacuare incipito, non tamen omnino, quoaduſque fiſſuræ capacitatem uideris, qualis eſſe poterit: lachrymantes enim circulos inſerere non oportet, neque etiam aridos. Itaque longiorem inciſionem ac ſpiſſum calamum relinquito, non adempto tamen corticæ à lateribus: ad extremum autem, ita præparandi erunt ſurculi, ueluti ſuo loco dictum eſt. Truncum arboris uel brachiorum diſpoſitum & præparatum, ad inſitionem findito. Ramenta ligni ex ſerrula facta inter decurtandum, ipſi plagæ inſpergito, ne ferrum ligno noceat. Cultro maiuſculo aut runcula delicatiſſimæ aciei, non quidem per medium, ſed aliquantulum in latus ducta linea, truncum leuiter, & tamen æqualiter findito, caueto, ne nimium altè aut profundè fiſſuram imprimas, ut corticem à ligno ſua ſponte ſecerni uideas: id enim ſi accideret, eſſet iterum ſerra proſcindendus truncus. Super rectam lineam, tranſuerſam aliam facito, etiam ad latus decliuem, neque per medium truncum errantem, ne medullam arboris offendas. Inſiſ-

ſuras factas cuneos buxeos immittito, ut quàm profunda ſit rima facilè coniicias: ſurculúmque optimè præpares, præparatum ita inſeras, ut gemma extra arborem aut extra plagam uel deligaturam (ſi uoles) promineat: non enim ſurculorum oculi ad internam arborem debent eſſe conuerſi: facito præterea ut cortex cortici reſpondeat, materies materiei: paululum tamen excedat atque promineat trũci cortex, ne ſit ſurculi inciſio gracilior, quàm pro fiſſura, néue etiam craſſior, ſed ita multoties compoſita atque emendata, ut eleganter in rimula ſtare poſſit. Medullam medullæ optimè counitam eſſe oportet: alioqui non fieret optimum coniugium. Rectos ubi uideris undecunque calamos, tum cuneis exemptis, conſyderato quo pacto tandem ſe habere poterunt. Denique ſi uoles etiam inter corticem & materiam, duos alios ſurculos addere nihil uetat, modò ſit arbor ſucci plurimum abundans, & quæ multos ſurculos alere atque enutrire poſſit. Sin periculum eſſe uideris in rimis, ne propter arboris craſſitudinem ſurculos nimium comprimant, (non enim uſqueadeò ſtrictè compreſſos eſſe oportet) inter ipſas, cuneolum ligni uiridis, ab eadem arbore deſumptum immittito, & æqualem plagæ facito, ut liberum habeat ſurculus humoris ſui cum ſucco trunci commercium. Super rimis quæ extabunt, quáſque non opplent ſurculi, librum uiridem, tenuiſſimum & internum, ab eadem arbore deſumptum imponito: ſurculóſque curato ut recti ſint, néue inter deligandum & operiendum uacillent. Atque hæc de inſitione in corticæ & ligno hactenus: de inoculatione & emplaſtratione dicendum eſt.

INOCVLATIONEM SIC FACITO.

Inoculatio quid ſit, ſuperius iam explicatum eſt. Ea omnium inſitionum (ut ait Plinius) fertiliſſima eſt, ſed infirmiſſima. Nam quæ corticæ nituntur tantùm, uel leui aura ocyſſimè deplantantur. Inoculationem ſiccæ aut humoris exigui arbores non recipiunt: quapropter fit inoculatio Maio & Aprili menſibus. Opus eſt enim ſucco turgidas arbores inoculare, ueluti ſunt ficus & olea.

Fit inoculatio ex Catonis ſententia hoc pacto: (etſi neque inoculationem, neque emplaſtrationem id uocet) Quod genus aut ficum aut oleam eſſe uoles, inde librum ſcalpro eximito (non dicit in emplaſtrum aut ſcutulam) & alterum librum cum gemma de eo fico quod genus eſſe uoles eximito, apponitóque in eum locũ, unde extraxeris, in alterum genus, facitóque uti conueniat. (Atqui in emplaſtratione nõ extrahitur cortex eius arboris quã inſerimus, ſed finditur in figuram T literæ, atque in fiſſura emplaſtrum imponitur.) Ait præterea, Librum longum facito digitos tres ſemis. Quod ſanè ad id conuenire uidetur, quod ait Plinius, antiquam inoculationem fieri, ſutoriæ ſimili fiſtula, aperiendo in arbore oculum, corticæ exciſo, ſeménque includendo eadem fiſtula ſublatum ex alia. Quo in loco legendum fortaſſis fuerit ſubula, ex eruditiſſimi Bayfii noſtri ſententia. In emplaſtratione uerò, ſcutula longa eſſe non debet, ſed potius breuis & latior, uti mox docebimus. Itaque dubium non eſt, quin id quod de olea & ficu, uerbis ſuperioribus dicit Cato, de inocultatione, non autem de emplaſtratione intelligẽdum ſit. Nam poſtrema omnium reperta eſt emplaſtratio, ab iis qui nouis moribus ſtudent: neque puto Theophraſto,

Græciſque antiquioribus, nedum Catoni aut Varroni co gnitam fuiſſe emplaſtrationem. Sed inoculationem eos nouiſſe ſanè facilè crediderim, quam Græci enophthalmiſmon uocarunt. Ea enim admodũ antiqua fuit, quam etiam monedulæ primùm nos docuere: quæ cõdẽtes ſemina in theſauros cauernarum, eiuſdem rei nobis præbuere cauſas, ait Plinius. Virgilio quoque cognita fuit: docet enim quemadmodum quærendus ſit ſinus in nodo gemmæ expulſi corticis, gemmáque in alia arbore includenda.

Noſtra ætas inoculationem nouit, uocátque, ut ſuperius dictum eſt, uulgus infiſtulationem. Eámque aiunt noſtri agricolæ longè ſecuriorem eſſe atque uberiorem emplaſtratione: neque unquam niſi maxima uentorum iniuria, aut inſitoris negligentia atque imperitia interire. Fit autem hoc pacto:

Scalpello bonæ aciei, aut runcula (ſi uoles) ex ramo arboris, cuius fructum expetes, quámque luxuriare uidebis, & gemmis humoréque turgere, uirgulam deſumito, ei propemodum & craſſitudine & magnitudine reſpondentem, quam in alia arbore inoculare uoles. Exemptæ uirgulæ ſummum abradito: accedito ad arborem quam uoles inſerere: tantundémque facito in quadam ipſius arboris uirgula aut ramulo quem inoculare cupies. Curabis inſuper ut circa ſummum uirgulæ quam incideris, tibi appareat oculus unus integer, ſanus, incorruptus ac lætus: atque idipſum quoque in alio ramulo facies ut ſit, eodémque propemodum ſitu atque aſpectu cæli. Ad tres aut quatuor à gemma digitos, circulum ſcalpello facito, circum corticẽ, mollitérque leuibus digitis ipſum corticem attrectato, & circumagito, ut ſua ſponte tandem exiliat,

atque auellatur, oculo ſemper integro remanente in ipſo corticæ quem exemeris: ea uerò eſt fiſtula quam uocat Plinius. Iam neceſſe eſt ut ramulum, quem inoculare ſtudes, tres etiam aut quatuor à ſua gemma digitos circunſcribas, ſimiléмque propemodum fiſtulam eximas, ei quam ex alio ramulo exemiſti: ſeruato etiam oculo integro, relictóque innoxio germine, quod ligno adhæret, ipſique oculo uim præbebat. Fiſtulam hãc ſecundam proiicito: atque in eius locum primam imponito, uidetóque ut oculus oculo, cortex corticı bene reſpondeat: germénque quod in ligno relictum erat, in oculum fiſtulæ quam inſeris ingrediatur. Vbi tandem omnia probè reſpõdebunt, nihílque uacillabit, neque rima apparebit, aut uarix circa commiſſuram duorum corticum: tum filo latiore aut ligno compacto, ſurſum deorſúmque uincies, ut cortex ligno aſſueſcat, magíſque inhæreat. Caueto interim ne comprimas oculum, néue ipſum attingas. Atque hoc demum eſſe dicitur, in oculum inſerere uel inoculare: quod itidem in emplaſtratione non fit. nam ſcutula aut emplaſtrum, oculum quidem habet: locus autem arboris aut corticis, in quem imponitur, oculum habere non debet: quapropter adoculationem potius, quàm inoculationem uocaueris. De emplaſtratione igitur dicendum.

EMPLASTRATIONEM VTI FACIAS.

Emplaſtrationem natura ipſa docuit. Ea per æſtatem facienda eſt à Maio ad Auguſtum: ſolíſque arboribus conuenit, quibus pinguis ſuccus in corticæ eſt, ut ficis, oleæ, perſico. Huiuſmodi enim inſitio, ſubtiliſſimè inuenta, humidum ſuccoſúmque, & ualidum ac robuſtum li-

brum in arbore deſyderat. Quibus enim arboribus aut fruticibus, tenuis, caducus, rimoſúſque eſt cortex, eas neque inoculare, neque emplaſtrare rectè poteris. Fertiliſſima omnium inſitionum inoculatio, ait Plinius: poſtea uerò emplaſtratio, ſed utraque infirmiſſima. Quinetiam emplaſtri ratio ipſa, ex inoculatione nata uideri poteſt: non prius (ut opinor) cognita, quàm Columellæ temporibus, cuius inſitionis formulam ita deſcribit:

Ex qua (inquit) arbore inſerere uoles, in ea quæſito nouellos & nitidos ramos: in his deinde obſeruato gemmam quæ bene apparebit, certámque ſpem germinis habet. Eam duobus digitis quadratis circunſignato, ut media gemma ſit (nos breuem & inferne acutam ſcutulam facimus, non amplius quàm duos digitos latam, in cuius medio uel capite ſit gemma) & ita acuto ſcalpello circuncidito, delibratóque diligenter, ne gemmam lædas. Deinde ex qua arbore inſerere uoles, in ea nitidiſſimum ramum eligito, & eiuſdem ſpatii corticem circuncidito, & materiam delibrato (nos delibramus quidem, ſed corticem non auferimus: imò in figuram literæ T incidimus, & cuneolo buxeo aut oſſeo ſcalpri manubrio, corticem paululum diducimus ac diuellimus à ligno, ut in id ſpatium, ſcutulam inſeramus: cuſpidem prius infigentes, atque ita imprimentes & occulentes inter duos cortices, ut nihil ſcutulæ appareat, præter oculum qui per rectam rimam exeritur) In eam partem, quam nudaueras, gemmam hanc, quam ex altera arbore ſumpſeras, aptato ita, ut emplaſtrum circunciſæ parti conueniat. Vbi hæc feceris, circa gemmam bene uincito, ita ne lædas. deinde commiſſuras & uincula luto oblinito, ſpatio relicto, quo gemma liberè germinet. (Nos corticem pro luto

relinquimus: non enim ab aëre frigido metuendum eſt, quando id æſtate fit, ligneíſque aut corticeis uinculis, ſurſum ac deorſum ingenioſè deligamus, quemadmodum in inoculatione dictum eſt, multáſque ſcutulas in eadem arbore deponimus, ut altera pereunte, quædam ſaltem reuiuiſcat) Materia quam inſeueris, ſi ſobolem uel ſuperiores ramos habebit, omnia præcidito, nequid ſit quo poſſit ſuccus euocari, aut cui magis quàm inſito ſeruiat. Poſt unum & uigeſimum diem ſoluito emplaſtrum. Ea uerò eſt emplaſtrandi ratio, tum ex Columellæ, tum etiam ex noſtra cõſuetudine. Dicendum eſt iam quænam arbores quos ſurculos optimè patiantur, quóque pacto fieri debeant arborum inter ſe coniugia.

QVÆ QVOS SVRCVLOS ARbores patiantur & admittant.

Ex antiquioribus authoribus quidam omnem ſurculum in omnem arborem inſeri poſſe exiſtimarunt, ſi tamen non eſt ſurculus corticæ diſſimilis ei cortici cui inſeritur. Atque hoc eſt ueluti generale quiddam ad omnes arbores. Præterea, aliud conſyderandum eſt, ut ſerotinus ſurculus præcoci arbori non inſeratur, néue præcox ſerotinæ. Nam quæ ſerotinæ ſunt arbores, ſuccum & humorem habent diſſimilem: hoc eſt, uel magis acrem & auſterum, uel longè abundantiorem. Quapropter periculum eſt ne in iis ſurculi inſerti eo ſucco nutriri non poſſint. Quæ præcoces ſunt arbores, certiſſimum eſt eas ſerotinæ arboris ſurculum perpeti non poſſe. Cæterum poſt temporis & aëris ac cæli rationem conſyderatam, item prouentus maturitatem, & huiuſmodi cætera, id unum præſcriptum eſſe debet, ut nucleis nucleos, acinis acinos,

item baccis baccas adiungamus: denique ut arbores inſeramus ſurculis aut ſui generis, aut ſuæ naturæ. Læuē corticem læui cortici, durum duro emplaſtremus: amarum ſuccum aut humorem, amaro: dulcem, dulci ſociemus. Quod ſupereſt, libet hîc tibi deſcribere certos limites in generali, quibus intelligas quænam arbores diuerſos ſurculos, & quorum generum patiantur: ídque tum ex antiquorum, tum etiam recentiorum iudicio.

Ficus inſeritur moro & platano.

Morus inſeritur caſtaneæ, fago, malo, pyro ſylueſtri, terebintho, ulmo, populo albæ: quo coniugio candida mora fiunt.

Pyrus inſeritur malo punicæ, cotoneæ, moro, amygdalæ, terebintho. Quinetiam ſi pyri ſurculi moro figantur, rubra pyra creabunt.

Malus inſeritur omni pyraſtri generi. Eadem cotonei coitu fœcundata, poma dabit, quæ Græci melimela nominant, noſtri pomapyra uocant, Pommeſpoires. *Pruno quoque adigitur, ſed initio. Platani cōſortio, rubra mala proueniunt.*

Nux in arbutum ſolam inſeri uoluit: cæterarum ſocietatem horrere uidetur.

Punica uariis arborum adulteriis gaudet, ut ſalicis, lauri, fraxini, damaſcenæ pruni & amygdalæ: quibus omnibus miſceri lætatur.

Roſam aiunt punicæ inſitam per inoculationem aut emplaſtrationē, ſerotinos flores, & autumnales roſas producere.

Prunus damaſcena, ſylueſtri pyro cuiuſque generis, cotoneæ malo, & pomo impacta coaleſcit.

Caſtanea, iuglādi, fago & robori infixa cōprehendit.

Ceraſus, nec perſici, nec terebinthi reſpuit hoſpitium: nec contrà ceraſi, terebinthus & perſicus.

Myrtus ſalici inſeritur, & damaſceno, & thaſiæ nuci, hoc eſt amygdalæ.

Cotonea malus, oxyacanthæ conſortium non aſpernatur. Ea quemadmodum & caprificus, arboris cuiuſque conſortium init, nec ulli ſurculo denegat hoſpitium.

Corma & Sorba in mitiores arbores ſui generis inſeri poſſe quidam crediderunt: item in pyro, pomo, & cotonea: ſed id nunquam uerum eſſe, aut poſſe iure fieri potui comprehendere. Rectius crediderim inſeri poſſe, aut debere in oxyacantha, quemadmodum & meſpila.

Malus perſica & armeniaca nucleis ſeritur, ut poſtea in ſeminario ex ramo ſui generis inſeri poſſit: nunquam alioqui inſeri gaudet, niſi emplaſtratione & inoculatione.

Amygdala nux emplaſtratione & inoculatione inſeri deſiderat: alioqui ſurculis nõ prouenit, niſi ſuper nouella planta in ſeminario acinis ſata inſeratur. Piſtaceam admittit inſitam, ut exiſtimat Didymus.

Capaciſſima inſitorũ omnium dicitur platanus, inquit Plinius, poſtea robur: utraque ſapores corrumpunt.

Si in pyrum ſyluaticam inſeueris pyrum, quamuis bonam, inquit Varro, non erit fructus tam iucundus, quàm ſi in eam quæ ſylueſtris non ſit.

In quancunque arborem inſeras, ait idem, ſi eiuſdẽ generis eſt, dũtaxat ut ſit utraque malus, ita inſerere oportet, referentem ad fructum meliori genere, ut ſit ſurculus quàm eſt quo ueniat arbor.

Oxyacantha apud nos omnes ſuſcipit malorum, pyrorum, prunorum, & ceraſiorum ſpecies: malorum ta-

men minus, minutorum pyrorũ frequentius: ueluti ſunt certoliana, bergamota, & quæ ſinora dicimus.

In cotoneam malum quicquid uel pruni, uel ceraſi, uel pomi omne genus inſeris, id belliſſimè prouenit & diutiſſimè durat.

NOVA QVÆDAM INSERENDI genera, præter ea quæ ſuperius deſcripta ſunt.

Libet hîc pauliſper attingere noua quædam alia inſerendi genera, præter ſuperiora: quæ tamen partim ab antiquis tradita ſunt, partim etiam à noſtris agricolis inuenta: potiúſque ad delicias & nouitatem pertinent, quàm ut ſingularis cuiuſdam utilitatis munus nobis exhibeant.

Noua quædam inſerendi ratio eſt præter ſuperiores, quæ ex arbore in arborem fieri dicitur: eáque Varroni (ni fallor) magis etiam Columellæ ac Plinio cognita: cùm ſcilicet diuerſæ, inſociabiléſque naturæ arborum copulantur, ut fici atque oleæ, uel nucis ac fici. Igitur, ſi quidem id experiri uoles, primùm iuxta oleam ficum ſerito, non ampliore interuallo, quàm ut contingi largè poſſit. Vbi radices egerit, tum ramũ oleæ quammaximè ſequacem atque obediturum eliges, eúmque omni interim tempore edomabis meditatione curuandi. poſtea fico adepta uires (quod euenire trimæ, aut utique quinquenni ſolet) detruncabis ſuperficiem, ipſámque deputabis (uti dictum eſt) adraſo cacumine. crus medium, aut etiam trũcum ſuperiorem, ramóque quem incuruare uoles è directo uicinum, terebra inforabis: atque in ipſum fici foramen, ramum oleæ incuruabis, faciéſque ut mediam

ficum tranſiliat. luto foramen utrinque oblines: uinculíſque cuſtoditum ramum oleæ diligẽter continebis ne curuatura fugiat: ſinéſque ita quodam propaginum inſitorúmque temperamento ramum coaleſcere, atque ita germinare. Id ubi ſenſeris, curabis (ſi uidebitur) ab olea præſcindendum, ne amplius ad oleam attinere conſpiciatur. Is inſitionis mos apud nos iam ſatis uulgatus eſt ac communis, cuius tamen rationem Plinius haud ſibi ſatis compertam aſſerebat: tametſi id paſſim apud noſtros Cenomanos fieri hac tempeſtate ſoleat. Atque hoc pacto factã elæoſtaphylon crediderim, uite per mediam oliuam inſerta. Ego uerò memini me guſtaſſe uuam, quæ tam amara eſſet guſtu, quàm eſt nucis uiridis expreſſæ ſuccus. Id nimirum factum fuerat mangonio quodam uitis per mediam nucem traiectæ, ob raritatem & nouitatem potius, quàm ut aliquod inde commodum expectaretur.

Alia rurſus eſt inſerendi formula ad uoluptatem potius quàm ad utilitatem inuenta. Ea fit, ut pomum uel pyrum in quatuor partes ſciſſum, quatuor ſui generis ſapores guſtu diuerſos referat. difficilis quidem hæc, uíxque ex centum unam inuenias, arborem quæ hanc inſitionem rectè perferre poſſit. Factum tamen inuenimus, neque id ſine maxima omnium admiratione. Surculos quatuor aſſumunt uel pyri uel mali (nam congeneres eſſe oportet) ueluti ſi ex francætura, curtipendula, rubellana, malacria, ſingulos aſſumas ſurculos: ipſóſque ita adinuicem coniungas, ut per longum inciſus alterius cortex, alterius corticem admittat, humórque fiat utrique cõmunis: ipſas taleas ita luto uel uiſco, aut etiã cæra oblines, ut una tantùm appareat: deinde uerò in terram defiges bene ſubactam & fimo conſperſam, ut ita creſcant, & radicem aſ-

ſumant. Qui fructus ex ea inſitione proueniet, quatuor ſapores diuerſos referet. Sed profectò difficillimum eſt inſerendi genus. Atque facilius eſſe duxerim ex duobus ſurculis experiri quàm quatuor. Itaque puto ſi perſicæ mali & amygdalæ ſurculorum (ut ſuprà dictum eſt) corticem cortici exæquatum committas, fiſſúmque corticem uel plagam uiſco illinas, rectè atque optimè tum demũ fieri poſſe. Nam id antiqui agricolæ, teſte Palladio, affirmarunt, omne inſitum bene comprehēdere, ſi quidem in ipſa plaga uiſcum mergas: quod quaſi glutinum quoddam ſuccos utriuſque materiæ procul dubio miſcebit. Velim igitur, quando idipſum experiri tentabis, ut compoſitos & compactos ſurculos exacuas atque incidas ab imo tanquam unus eſſet: deinde uerò in perſicæ mali aut amygdalæ lignũ inſeras, ueluti paulò antè docuimus in aliis inſitionum generibus: futurũ iri ſpero, ut fructum recipias nucis amygdalæ ſimilem, ſed cuius caro exterior ceu cortex edi poſſit, & perſicam guſtu referat: interior autem nucleus, amygdalam nucem, uel ediuerſo. Huiuſmodi fructus edimus aliquando in Arcoliano, arboribus eo pacto inſitis, ut dictum eſt.

Præter has rurſus alia eſt inſitio, qua efficimus ut arboris fructus ſine acinis interioribus uel nucleis aut oſſibus naſcatur. Vt igitur prunus uel ceraſus, huiuſmodi fructum proferat, noſtri agricolæ ſic inſerũt: ſurculum nitidum, gemmantem, elegantem, ac ſucco exuberantem ex arbore admodũ feraci legunt, & qui facillimè incuruari atque inflecti poſſit, tanquam eſſet uimen aliquod. eius ſurculi ſummum non quidem excidunt, ſed tantùm ita efformant atque exacuũt, quēadmodum & imum decere docuimus. Itaque fit ut is ſurculus & in ſummo & in

imo poſitioni atque inſitioni ſit aptiſſimus. Eum in lignũ alterius pruni aut ceraſi ita inſerunt, ut ima ſurculi pars in unam arboris partem inflexa atque inſita ſit: ſuprema item in alterã: ſurculúſque ita inflexus, & utraque parte inſitus, luto oblinitur, muſco operitur, deligatúrque ſicut dictum eſt. Anno ſequenti ſi quidem utrunque uiderint ſurculi latus germen producere, atque ex trunco uires accepiſſe: tum ſurculum per medium conſcindunt, & craſſiorem rami partem inſitam omnino auferunt, eam nolentes ad fructum peruenire: aliam, quæ minor fuerat, creſcere ſinunt. Itaque experiuntur fructum ſine nucleis: ſed cur id fiat conijciẽdum eſt. Cùm enim ex anteriore arboris aut ſurculi medulla nucleũ procreari ac generari facilè omnes intelligant, ſummáque ſurculi in cacumine arboris deſumpti pars, medulla omnino uacet, aut ea admodum exigua prædita ſit: mirũ non eſt ſi carnem tantùm fructui generari uideas, non etiã nucleũ: cui nihil ſuppetat quo huiuſmodi nucleus prouenire poſſit.

Idem fieri aiunt quidam iuniore ceraſi uel nouellæ culmine ita propagato, ut extremi ramuli tantùm demergantur: ſummúmque uirgultorum foras exiliat: atque ubi uideris ſumma huiuſmodi cacumina radices egiſſe, tum quidem ipſum truncum maiorem ſcindito, eúmque ſolũ naſci patiare. Ex uirgultis huiuſmodi qui fructus exit, oſſibus carere dicitur. Roſacea & quæ moſcheta pyra dicuntur, ſic prouenire ex inſitione uel experti credimus. Taleam dum incidimus, & apparamus ad inſitionem, ab imo rectà findimus in fiſſura: granum moſchi, uel roſæ odoratæ ſiccæ foliũ immittimus, atque ita inſerimus. Sunt qui id in fiſſura trunci demittant neſcio quàm fœliciter. Aliis magis placuit taleas, dum ſerunt, ab imo fin-

dere, atque in fiſſura, uel moſchũ, uel quiduis aliud odoris egregii committere, & in terram defigere. dubiũ non eſt quin fructus odoratum ſaporẽ ori præbeat. Idipſum in Vettonica noſtra quidam commentati ſunt, ſatis elegãter me hercule, ut odorem caryophylli referrent. In roſis quas moſchetas uocant, certiſſimum eſt hoc factum fuiſſe, atque etiam fieri poſſe, ſuper cynoſrhodo, uel per emplaſtrationẽ, uel eò magis per inoculationem aut inſitionem.

Hoc etiam inter inſitionum nouas ſpecies addemus, quod antiquis placuit aſſerere, ſiquando arbor minus tẽpeſtiuè fructum adferret, aut etiam nullũ produceret: lignóque & foliis plus æquo luxuriaret, clauum ligneum uiridem radici maiori ablaqueatæ impingunt, aut etiã medio trunco circa hyemem: itaque aiunt ſequenti anno arborem fructum proferre. Eius autem rei rationem proferunt, quòd arceatur humor ab ipſis radicibus aut brachiis, uel ramis maioribus, ad quas totus alioqui conſumebatur. Idipſum paſſim apud nos fieri ab eruditioribus agricolis uidimus. Pomiferis (ait Plinius) quæ germinant, nec ferunt fructum, fiſſa radice inditur lapis, fertiléſque ſunt. hoc idem & amygdalis, è robore cuneo adacto, in pyris ſorbiſque è tæda.

INSITARVM ARBORVM ETiam prouectarum tranſlatio.

Poſt inſitionem, docendum eſt uti iam inſitas arbores uel prouectiores (etiam ſi non ſint inſitæ) transferas aliò, ponáſque uel in hortis uel in agris. Quo in loco commodiſſimum fuerit breuiter diſſerere, quam ſoli aëriſque temperiem ſingulæ deſiderent.

Primùm obſeruandus eſt ex æquo, ſingularũ arborum

poſitus, quem prius habeant quàm transferas, quódque ſolum, & quàm pingue aut aridum deſyderent. Itaque priuſquam arborem auellas, tutiſſimum fuerit in corticæ ſignum facere: uel creta, aut argilla, notare ſolis aſpectū, aut cæli regionem ad quam inclinata ſit arbor quam tranſferre ſtudebis, ut ſecundum eam notam, ſimilem poſitionem inuenias.

Quas arbores iam eradicatas, aliquot dies adſeruare uoles, antequam ponas, aut tranſferas, earum radices terra bene operito, ne pluuia aut imber noceāt. periculoſius enim illis eſt imbre madefieri, quàm calido torreri.

Purgandæ ſunt arbores, & inutilibus ramis eruncandæ, antequam eas tranſferas: eo enim pacto, fœlicius atque uberius tranſlatæ creſcunt, præſertim ſi maiores arbores fuerint, lignóque luxurient: qualia ſunt pomorum & pyrorum omne genus, etiā inſitum. Reliquæ uerò arbores inſitæ, niſi maiores & prouectæ admodū ac craſſæ fuerint, eruncatione aut amputatione tanta non indigent.

Puſillas arbores in ſeminario inſitas, quibus unus aut alter eſt ramus tantùm, nō eſt opus amputare: ſucco enim neceſſe habent.

Scrobes ſecundum radicum amplitudinem & pedis arboris ambitum latos atque altos effodito: facitóque ut in eo extenſi radicum humeri huc atque illuc liberè uagentur, neque ſeinuicem contingant, néue ſurſum explicentur.

Radices ſi paulò longiores fuerint, quàm par ſit, præcidito: ſi etiam delibratæ atque aliquantulum eroſæ, eas tranſuerſa ſectione decurtato: facitóque ut quæ plaga radicis corticæ magis nudata fuerit, ea in terram prona iaceat,

cæat, cùm arbor erecta fuerit in ſcrobe. nam ſpes eſt ut fibræ circa plagã renaſcantur, incremẽtúmque ſuſcipiant.

Glebæ putres & pingues tibi ſint in promptu, cùm arborem in ſcrobem demittes. Satis autem eſt, ut dum radices eo more qui prius dictus eſt extenſæ fuerint, terra in ambitu ipſas ſuperet ſemipede, niſi locus ſabuloſus & lapidoſus ſit admodum. Glebas igitur quas in promptu habebis ſpiſſas, pingues, ſucco exuberãtes, miſcebis cum ea terra quam ex ſcrobe exemeras: cauetóque ne partem herboſam deorſum circa radices mittas: periculum enim eſt ne plus ſatis incaleſcant. Itaque utrunque ſolum probè commiſceto: facitóque ut circa radicum interualla, etiam tenuiſſimæ, cribratioréſque ſoli partes ingrediantur. Solũ autem ſi refertum fuerit uermibus, quibus radices offendi poſſint, cineres lixiuium expertos commiſceto. Poſt impactas radices, pedibus uehementiſſimè ſolum conculcato, aut etiã pauicula comprimito, aſpergitóque, ſi præſertim ſicca terra fuerit: nam madidam periculoſum eſt aſpergere. Neque uerò tutum eſt per imbres aut madidum tẽpus arbores tranſferre, niſi loci ſolíque ratio id in primis expoſtulet. de quo nunc eſt paucis diſſerendum.

QVOD SOLVM SINGVLIS arboribus ſit amicum.

Agricolam maximè decet poſt ſoli naturam ac bonitatem exactè conſideratam, etiam ipſarum arborum temperaturam agnoſcere, ut cuique proprium atque naturale ſolum præbeat. Omnium enim maximum eſt, ait Theophraſtus, ſolũ commodum, conuenienſque cuique arbori tribuere: quando aliud ſolum aliis arboribus conue-

nientius eſſe ſoleat. Itaque *paucis explicandum eſt, quod, quibuſque arboribus ſit familiare.*

Solum quod pingue admodum eſt, nulli arbori conducit: exiccat enim plus, quàm ſit commodum. Optimum ſolum eſt quod bono conſtat temperamento: & in ſumma, quod ſolutum, humectúmque ſit, nec frigore torpeat: hoc enim radicibus aditum facilem præſtat, alimentúmque laudatiſſimum ſubminiſtrat.

Iuglandes ſolum nigrum, triticum iam expertum amant: quapropter in mediis agris ſeri gaudent.

Pyros non uſqueadeò delectat pingue ſolum, ſed mediocrem amant temperaturam. Muris includi gaudent, modò ſole meridiano fruantur, neque aquilonem ſentiát, ſed huic oppoſitos habeant parietes.

Malus ſolo pingui, ſtercorato, diligenter effoſſo, non lapidoſo, non cretaceo, non arenoſo delectatur.

Malus cotonea etiam macro ſolo prouenit, ſed cui cultura plurimùm faueat.

Malus armeniaca ſubactum amat ſolum, ſatis pingue, non tamen ſtercoratum: in eo enim flaueſcit, quemadmodum & perſica. Quinetiam utraque arbor neque nimis calidum, neque nimis humidum ſolum amat: ſolémque liberum exoptat, meridianum, aquilonibus oppoſitos parietes: cæterum frigoris impatientiſſimæ.

Pruni ſolo pingui & glareoſo optimè ac fœliciſſimè proueniunt, macrum reſpuunt.

Argilaceum & magis candidum ſolum oleis fertile notatur: id enim, ait Theophraſtus, multum uaporis flatúſque continet, quod natura olearum deſiderat.

Ceraſiorum omne genus, præſertim acriũ & aridorum, ſabuloſam & friabilem amant terrã. At quæ craſ-

ſiora ſunt, & inſitione mitiora facta, ut ſunt quæ Aquitanica uocamus, aut goguya, ea certè pingue ſolum deſiderant in tranſlatione.

Amygdala, ſicco, ſed eo ſubacto, lapidoſo, mediocriter calido, non humido ſolo delectatur.

Palma ſolum ſabuloſum, ſalſuginoſúmque concupiſcit.

Pinus leue ſolum, ſaxoſum & arenoſum amat.

Meſpilus quodcunque ſolum amat, & uel in umbra creſcit.

Sorbus aquoſis gaudet.

Corylus frigido, ſterili, ſabuloſóque ſolo prouenit.

Oleæ, fico, utique, ſolum campeſtre maximè competere ait Theophraſtus. Nucum autem, pomorúmque generi, radices montium amicæ: nam & his humor ex cacuminibus plurimus affluit. Itaque nō ſunt eo in loco arbores altius effodiendæ.

INTERVALLA QVALIA, QVANtaque eſſe debeant inter ſingulas arbores.

P LVRIMVM *etiam refert ad arborum incrementum & prouentum uberem ipſa poſitio ſecūdū loci ſolíque rationem. in montanis enim maiora quàm in campeſtribus ſpatia relinquenda ſunt.*

Punicas, myrtos, lauros, crebras ſerere, non plus quàm nouenos pedes diſtantes, præcipiunt antiqui agricolæ. Malos, diſtantiores pauló: Pyros & prunos, amplius: Amygdalas & ficos, multò amplius: ſimili modo & punicam. Sed hæc rurſus ſingulatim ex noſtrorum agricolarum opinione recenſenda.

Interualla plantarum quas ſeris, non tam ratione lo-

ci, quàm ſecundum eorum quæ conſerenda acceperis, naturam inſtitui debent.

Maiorum igitur arborum, ueluti ſunt nuces, caſtaneæ, ſi uoles unum tantùm ordinem circa agrorũ itinera conſerere, iuxta ſepes, quemadmodum uulgò fieri uidemus, facito ut arbores inter ſe diſtent quinque & triginta pedum ſpatio, non minus. Si uerò plures ordines eodem in agro ponere deſiderabis uel ad fructuum ubertatem, uel quia tale ſit ſolum, quale maximè iis arboribus conueniat, quinque & quadraginta pedes opus eſt inter ſe diſtent.

Malum & pyrum agreſtem, procæram uel inſitam, circa uias, iuxta ſepes agrorum, uel (ut dictum eſt) in unum tantùm ordinem ponere qui uolet, neceſſe eſt relinquat inter ſingulas arbores, uiginti pedum interuallum. At ſi duos huiuſmodi arborum ordines circa hortorum ambulationem pedes duodecim latam pones, quinque & uiginti pedum ſpatium inter ſingulas relinquito: cauetóque ne ſibi edirecto reſpondeant, ſed ueluti mixtim poſitæ ſint.

Pomarium ſi conſerere ſtudebis, multóſque pyrorum aut malorum ordines ſepibus incluſos ponas, ita faciendũ erit, ut quoquouerſum arbores XXX. pedum interuallo à ſemuicem diſtent, atque in quincuncem deponantur, neque uerò ſibi edirecto reſpondeant.

Minores arbores, ueluti ſunt pruni, ceraſi, perſicæ, & id genus cæteræ, ſi quidem multas eodẽ loco conſerere aut transferre uoles, ut ceraſetum, perſicetum, prunetum facias: neceſſe eſt, undecunque ſecundum ſuos ordines, quindecim, aut paulò minus pedũ interuallo ponantur. Si uerò duos tantùm ordines ſecundum hortorum ambulatio-

nes conſerere cupias ad oblectationem, uideto quanta ſit ambulationis latitudo. Nam ſi minor fuerit pedum quatuordecim, tum interuallum arborum duobus pedibus augebis: ſin quindecim pedes excedat, tum etiam minues.

Acerba cераſia in horto uel plantario diſpoſita, duodecim pedum interuallo conſeri gaudent in quincuncem.

Puſillæ reliquæ arbores, ueluti ſunt cotoneæ, ſorba, meſpila, coryli, & huiuſmodi, ſatis fuerit ſi nouem pedibus à ſemuicem remotæ ſint: uix enim plures ordines huiuſmodi arborum ponimus.

Duos ordines, aut eo plures uariarum arborum dum ſeres, facito ut puſillas in prioribus circa ſolem ordinibus conſtituas, maiores autem in poſterioribus, itáque ſingulis liberrimus erit ſolis aſpectus.

Pyrum ſi cum pruno conſeras in aprico loco, facito ut prunus ſoli magis expoſita ſit: pyrus enim umbram facilius ferre poteſt.

Arbores in multos ordines ſimul diſpoſitæ maiori ſpatio atque interuallo conſeri debent, quàm ſi in unum tantum ordinem diſponerentur.

Quin & ratione locorum interualla dediſſe non decet. Nam in ſolo craſſo, pingui & uliginoſo, maius ſpatium atque interuallum deſiderant arbores, quàm in arido & macro ac ſterili: fultim enim conſertæ, ſibi inuicem mutuam opem ferunt. Locis præterea montuoſis breuiora ſunt interualla relinquenda, quàm planis. montibus enim minus radices comæque augeſcunt. Verũ ad culturam priuatarum fructiferarúmque arborum ueniamus.

PRIVATARVM, FRVCTIFErarúmque arborum, in paſtino poſitarum cultura, poſt inſitionem tamen ac tranſlationem.

ADDENDVM *etiam hoc operæpretium uiſum eſt, neque ſilentio prætereundum quod ad culturam priuatarum arborum pertinet, poſt inſitionē & tranſlationem tamen.* P*arum enim eſt arbores trāſtuliſſe atque inſeuiſſe, niſi & reliquam culturæ rationē probè teneamus, qua fructus lōgè uberiores ſuſcipimus, & facimus ut diutius ac fœlicius poſitæ arbores uiuant.*

O*mnino mutationes arborum, ait* T*heophraſtus, culturæ ratione exultare, ut ex acutis amaríſue tranſeant in dulces: ceu punicæ atque amygdalæ, & quicquid per alterationem ſuarū radicum, natum ſit immutari.* Q*uippe amygdala triennio pòſt mutatur, niſi per id tempus diligentiori cultu ſaginetur.* F*acit enim cultus ut omnium arborū radices, à quibus planè nutriuntur, ualidiores fiant.* A*tque huius nonnullæ, ex ſylueſtrium numero, in urbanum habitum tranſeunt.* M*elior igitur pleniórque germinatio & fructificatio cultarū arborum eſt: fit enim cultura ſolum laxum, permeabile & humidum: fructúſque copioſe producitur, cùm ſuperuacua quædam plantis abſcindimus, alimentáque ſubminiſtramus, & omnia patefacimus, afflatibus arbores exponentes.*

C*ommunis arborum omnium cultura, eſt foſſio, rigatio, ſtercoratio, item purgatio, & aridorum exemptio.* Q*uas culturæ ſpecies quædam arbores in primis deſiderant, aliæ minus, aliæ nunquam: ut cupreſſus, quæ nullo pacto fimum aut aquam concupiſcit. de his igitur ſingulatim differendum uidetur.*

Solum ſqualidũ atque ſiticuloſum fodere, agitaréque ſæpe oportet. Paluſtribus quoque, ulignoſiſque foſſio prodeſt. Nihil autem id mirum eſt: nam alterum ſiccat, alterum humefacit. foſſio in ſumma omnibus prodeſt arboribus: tollit enim quæ impediunt aut auferunt pabulum: ipſúmque ſolum humectius atque ſuſpenſius reddit. Aër quoque, dum fodimus, permiſcetur humo, & uaporatum quendã humorem atque alimentum præbet.

Rigatio iis locis conuenit, quibus propter pluuiarum inopiam, æſtate ſolo calido & ſicco fructus percoqui nequeunt. In his autem diligenter cauẽdum eſt, ut more ſolito rigatio adhibeatur: hoc eſt, ut ipſam rigationem non intermittas. Periculum enim eſt ne poſtquam rigare cœpiſti, non aquam crebrò adhibeas: nam eo pacto priſtinam alimoniæ facultatem adimes, & facies ut æſtu ſæpe arbores exareſcant. Fluentibus igitur aquis non putealibus, ídque ad ueſperam, irrigandum.

Punica & uitis aquam diligunt. Ficus cùm rigatur, magis germine uiget, ſed fructum deteriorem parit, præterquam laconica, ait Theophraſtus, quæ riguis uehementiſſimè gaudet. Malus uerna & myrtus aqua feruenti rigari gaudent. quod fortuito deprehenſum eſt, cùm myrtus iuxta balneum ſtaret neglecta. Palma ſalſis aquis irrigari gaudet. Platanus urinam humanam, dũ irrigatur, amicabiliter tolerat. Amygdala dũ fructum parit, neque riganda, neque ſtercoranda, neque ulla cura tractanda eſt.

Purgari omnes arbores deſiderant, melioréſque redduntur exemptis aridis, tanquam alienis quæ tum incrementa, tum alimenta impediãt. Ob id, cùm arbor annoſa

eſt iam, totam decidunt: germinare nanque denuò incipit. Purgatione maximè egere myrtum & oleam Androtion author eſt: etenim quò pauciora reliqueris, eò melius germinant, fructúmque copioſiorem præſtant. Sed ſunt purgationis plura genera, quæ mox explicare oportet. Eſt enim decacuminatio, amputatio, & quæ perpurgatio dicitur.

Decacuminationis dimutilationiſque ratio in paucis cogitanda eſt. Ea dicitur, cùm detracta coma, arboris extremitas præciditur. Decacuminatione abies, pinus, larix, & palma pereunt: quibus quidam addunt cedrũ & cupreſſum. Arbores enim hæ cũ natura ſiccæ ſint, & meatu condãtur rectiſſimo, & unica radice inhæreãt (ait Theophraſtus) uulnere facilè infeſtantur, fitq; ut & frigus & ardor facilius ſubeat, præſertim cùm undique infertur.

Amputatio purgationi ferè proxima eſt: ea perfractis adhibetur arboribus. Omnia enim ferè quæ in altum luxurioſius extollũtur, compeſcenda agricolæ cenſent: præterquàm illa quæ apta ſunt excelſa conſiſtere, ceu palma, pinus, cupreſſus. Minus enim fœcunda redduntur, cùm alimentum per longinquum tranſeat ſpatium. Itaque amputanda prohibendáque germina illa ſunt, quæ intempeſtiuè excurrunt. uulgus noſtrum uocat Eſbourionner: *quæ cultura uiti maximè peculiaris eſt. ea enim quotannis amputari requirit, propter ſummam augeſcẽdi facultatem: cæteræ autem arbores partim annis alternis, partim quadriennio poſt inſitionem uel poſitionem.*

Cæterum plantæ nouellæ dum prima fundunt germina, ſinendæ ſunt intactæ creſcere, ut radicem liberè capiant: cúmque iam radicem egerint, conualuerintque, tum tu ſuperiora amputare poteris: quæ optima & aptiſ-

ſimi ſunt, tantùm relinques.

Perpurgatio autem fit, cùm ea reſecamus in arbore quæ fructum præſtare nequeunt, & quæ incrementa cæterorum uetare poſſint: ſic etiam quæ inter brachia conſtiterint, dẽſáque inter ſe ſint, ac de mediis proueniant. Hæc enim omnia cùm ſolem, tum flatum auferunt: nam & perflari placidè, & ſolem ſentire arbores commodè nequeunt. Cùm autem huiuſmodi perpurgatio laborioſa plagarum cauſa ſit, ob id non ea quidem tempore quolibet, ſed poſt Vergilias adminiſtranda: tum enim arbores ualidiſſimæ ſunt, cùm humorem ad fructum cõſumpſerint, & nondum alium ſuſceperint. Quæ autem in fructificando tardiores ſunt, has pro ratione purgabis poſt fructuum decerptionem. Fico peculiare notatur, perpurgandum eſſe antequam germinet.

Reciſio putationis aut purgationis ſpecies eſt, ſed quæ ad maiores arbores in primis pertineat: nam perpurgatio arboribus imbecillibus & ſolutis propriè datur. uulgus noſtrum reciſionem uocat Eſbrancher, *cùm brachia arborum minus fruticantia, etiam integra reſcinduntur, ut aliis humor copioſus ad fructum ſuppetat. hanc curam olea, punica, & myrtus in primis deſyderant. Minus ea reciſionem tolerant quæ plagis infirmantur, ut pyrus, malus, & quicquid ſiccum, ac corticæ tenui ueſtitum eſt. hæc enim reſecta, uehementiſſimè laborare ſolent. Qua de cauſa minus his auferre præcipiunt antiqui agricolæ, aut ferro perquam leuiſſimè. periculum nanque interitus propter ulcera imminet.*

Poſt purgationem ſtercorandum, ut ſe recreare pabulo poſſint arbores poſt reciſionem. Crebra autem ſtercoratio, arboribus inimica: timendum enim, ne ui nimii

caloris obareſcant. Nam eadem ratio non eſt arbuſti ac loci arboribus uacui, ſegetibúſque deſtinati. Acerrimum ſtercus, arboribus minimè conuenit. Stercus autem quod optimum eſſe iudicaueris, ſemper pro uirium arboris ratione diſponere debes: minus ſi acre, plus ſi mollius ſit. Suillum ſtercus, etſi ualidum, tamen aiunt quidam optimum eſſe, cùm fructus emollire, immutaréque uolumus. Eo enim punicas dulceſcere, & nucleo uacuas reddi: Amygdalas quoque ex amaris dulces effici autumant. Quod ſupereſt, ſiticuloſo atque gracili ſolo modicam ſtercorationem conuenire ait Theophraſtus: pluuio autem, crebram & largiorem.

Lætatio inter culturam arborum poni poteſt. Ea fit, cùm humore naturali deſtitutas, ſolo pinguiore, craſſiore, & multo lætiore, circumquaque munimus. Lætiores etiã facimus, dum ſolum uertimus: ut inter uertendum aëre benigno fruatur. Interdum foſſam circumquaque efficimus, terra undecũque aggerata: atque ita per aliquot dies relinquimus, ut radices libero quodam aëre gaudeant.

Delibratio quoque inter culturas arborum ueniet: cùm ſcilicet arbor in altitudinem nimium aſſurgit, ipſíque altitudini craſſitudo non eſt æqualis. quapropter librum in rectam lineam ſecamus, nihil tamen auellentes, quo liberius craſſeſcat.

Ablaqueantur omnes pene arbores, radicéſque reſecantur poſt cõſitionem, dum ſcilicet adhuc nouellæ ſunt. Id uerò fit ut altè deſcendant, atque amplius incrementum recipiant. Præcipuè autem iis hoc facimus, quibus radix prima parte terræ natare ſoleat, ut Oleæ ac Viti. Aetatem uerò grandiorem adeptæ cùm fuerint, annuas radices, & in uniuerſum per ſumma ceſpitum adhæren-

tes reſecare par eſt: ut inferiores, plures, ac robuſtiores efficiantur. Aridæ præterea abradendæ ſunt: annexæ enim cæteris, officiunt, & uermes in arboribus creant. Multùm diſpoliare radices damnoſum eſt: non enim tam perpurgandæ ſunt, quàm partes ſuperiores: nam alimẽtum atque incrementum præbent.

Antiqua arborum culturæ ratio talis fuit. Feruentibus locis accumulabant æſtate radices, operiebántque, ne ſolis ardor adureret. Interdum ablaqueabant, attondebántque ac collucabant, ut perflatum admitterent. Quibuſdam locis, per hyemem, cumulis congeſtis, à gelu uindicabant. Aliis circa hyemem aperiebant, humorémque ſitientibus quærebant. Vbicunque autem mos erat circunfodiendi arbores: in circuitu, pedes in orbem ternos, nec tamen inſitas, circunfodiebant, priuſquam ualidæ ferre cœpiſſent fructus.

Noſtræ ætatis agricolæ, nouellas in plantario ſæpe irrigant, locis præſertim ſiccis, & æſtate, priméque poſt tranſlationẽ anno. Arbores quæ iam multum incrementum acceperunt, circa Octobrem circunfodiunt, ablaqueant, aërémque liberum radicibus relinquũt: ſi præſertim eius generis ſint arbores, quæ ſuperiore anno cœli incommodũ perpeſſæ ſint. Declinante hyeme foſſam opplent, ſuóque ſolo radices operiunt: nonnunquam meliore pinguioréque lætant. Porcino uel ouillo fimo, muſcoſas arbores fœcundant: interdum cinere lixiuium experto ſolum ipſum commiſcentes. Muſcum circa arborem collectum, ligneo cultro abradunt, corticem non uitiant. Per æſtatẽ, arbores quas hyeme non ablaquearint, ſi uiderint ſiti aut humoris uitio exareſcere, circunfodiũt aliquantulũ in ambitu, ſolóque pinguiore atque humidiore lætant,

Putationem aut reciſionem, uel etiam purgationem, nunquam molitur ætas noſtra, antequam arbores humorem è terra manifeſtò ſuſcipere uideantur, feréque germinare incipiant. Lignum quod abſcindunt, iuxta truncum ſecant: ut humor ſuperfluens plagam confeſtim operiat atque occludat: quod alioqui per hyemem uel æſtatem mediã rectè non fieret. Ramos craſſiores dum reſecant, id in primis dant operam, ne dũ brachiũ per mediũ ſecuerint, ſuo pondere in terrã decidere ſinant: poterit enim hoc caſu cortex arboris uitiari, atq; in lõgum diffindi. Itaq; ſurſum ac deorſum, etiã à lateribus utrinque, ſerrulã imprimunt, ut tandem brachium à medio diſrũpatur, neque corticis ulla ſuperſit in caſu continuitas. Inde uerò falcato cultro, plagam diligenter exæquant, ramentiſque quæ ex inciſione deciderunt, ipſam operiunt.

At uerò reciſio quæ propter maiorum arborum incrementum fieri ſolet, dum etiam nobiliores nucum, mororum, ceraſorum, prunorũ ramos inſerimus, ut ſequentibus annis fœlicius atque uberius creſcant, alia tempeſtate attentanda eſt: nempe ſtatim ubi uetera folia deciderunt, ad Calendas Octobris. In his uerò truncum ac brachia quæ nuda reliqueris, facito ſatis oblonga ut ſint: nam ineunte uere inſerenda erunt.

Arborum quas ſuperioribus annis ex altera tantùm parte inſeueris, ne ſinito partem non inſitam, ligno præter modũ luxuriare: ſed per tempus atque opportunitatem ſuperflua demito: ramúmque tantùm integrum ac ſanum relinquito, qui tibi fructum oſtendat. Partem inſitam, ligno etiam, ramuliſque ſuperfluis uiduabis, ne tota humiditatis uis in iis enutriendis exhaletur, fructúſque ob id pereat. ídque fiet, confluentis undique humoris

tempore, nempe circa Aprilem.

In aliis culturis, nihil ab antiquorum more ſuperius explicato, differimus. Itaque de morbis arborum nunc eſt diſſerendum.

ARBORES VRBANÆ QVIBVS morbis intereant, quǽue patiantur incommoda.

Vrbanas arbores plures infeſtant morbi quàm ſylueſtres: nam morbos ſylueſtribus accidere quidam negant, quibus intereant. Forſitan autem urbanæ arbores magis ægrotant, (inquit Theophr.) propter harum infirmitatem. Sed morborum, quibus arbores urbanæ obnoxiæ ſunt, alij nomine uacant: ut cùm ob aquæ inopiam ſqualent, uel alimenti inopia langueſcunt, ac pallent modo frumenti: alij nominantur, ut uermiculatio, ſyderatio, & huiuſmodi. Rurſus quoque morborum qui nominari poſſunt, alij communes ſunt & publici, ut uermiculatio, ſyderatio, radicatio: alij minus communes, ut ſphacæliſmus, glabratio, roratio: quod poſtremum propriè uiti conuenit, & plærique alij morbi: de quibus ſingulatim nunc eſt diſſerendum.

Vermiculationem nulla ferè eſt arbor quæ non ſentiat. Aliæ tamen pluribus refertæ ſunt, celeriúſque intereunt, ut Malus, Ficus, Pyrus: aliæ paucioribus infeſtantur, atque ægrius moriuntur, ut quæ acerbos fructus pariunt: uel ſuccum, aut humorem internum, acerbum gerunt: quapropter Ficus, Laurus, minimè omnium hoc uitio infeſtari creduntur, atque ob id minus putreſcunt. nam certiſſimum eſt, omnes arbores uermiculationi obnoxias, citò putreſcere, dulcem etiam ſuccum intus habere.

Ficum tamen offendunt interdum uermes in uicinis arboribus natæ, atque ad ipſam peruenientes. Alios præterea parit, qui Ceraſtæ uocantur: omnes tamen in Ceraſtam figurantur, ſonúmque edunt ueluti paruuli ſtridoris.

Omnia quæ lentiſco inſerta terræ mandantur, minus uermiculationem ſentiunt, odoris feruoríſque cauſa. Vermiculantur magis, quæ ætate prouectiores ſunt: quod & ipſum euenire uidetur iniuria circunfodientiũ, aut quum ſiti propter ſqualorem laborauerint. Quippe ex ictu putreſcunt arbores: ulceratǽque, uermes per ſaniem creãt.

Vermes igitur, arbori ſeneſcenti in corticæ nati, per hyemem enecantur à noſtris agricolis, hoc pacto: Declinante iam hyeme, ferro optimæ aciei corticem abradunt, eámque partem auferunt quam uermibus offenſam cernunt: plagam fimo bubulo, aut etiam porcino illinunt ac conferciunt: linteíſque deligant, uiminibus obuinciunt uſque in aliquot dies. Quibus autem arboribus, in diuerſis corticum locis uermes apparebunt, in iis uidendum, qua parte cortex magis turgeat, lachrymoſúſque cõſpiciatur. nam in ea parte reſecandus, uti dictum eſt: uncóque uel cuſpide runculæ eximendi uermes, quotquot ſub corticæ exeri atque euocari poterunt. Plagam emplaſtro claudito, quod fæces uel porcinæ, uel bubulæ maiorem partem accipiat: ſaluiæ tritæ, calcis uiuæ pauxillulum addito. Id emplaſtrũ bene colligatum plagæ tantiſper relinquatur, donec ſua ſponte decidat.

Syderatio, quæ Græcis aſtroboliſmos dicitur, ad nouellas plantas præcipuè pertinet, ac ſurculos. Quod accidit imbecillitatis cauſa, uel cùm ſiccatæ tellure arbores, humorem trahere nequeunt: quapropter plurimæ pereũt ſub ſydus, ait Theophr. Ictu etiã iniurioſo accidit ſyderatio.

Sphacelismus, ferè idem uitium eſt: ſed ad radicem magis pertinet. unde ſphacelismum ſyderationem quidã dicunt: atque extrinſecus plagis & uulneribus fieri aiũt: uel cùm poſt fructificationem, humore adhuc tenui, cauſa imbecillitatis, gelicidium uehemens conſecutum ſit.

Radicationem uocant, cùm radices inareſcunt, marceſcuntque: quod uitium, fícui maximè conuenit.

Glabratio etiam fícui propria, morbúſque radicum appellatur: qui certè ex nimietate humoris ſolet accidere. ídque uitium, quidam Aulam appellãt. Huic noxæ medemur, uel reſectione ſummarum radicum, uel demiſſis propaginibus, uel ſuffoſſionibus, aut ablaqueationibus, uel amputatione, cùm ſua germina miniſtrat arbor, ne ſua opacitate ſuccum percraſſet.

Scabies, & quæ adnaſci ſolent cochleæ, ficorum magna ex parte peculiaria ſunt, nec tamen ubique: potiſſimum gignitur, cùm aquæ paululum poſt Vergilias inceſſerint. Atque ob id quidem uitium, fructus prætenuis, fluxus, utpote crudus creatur, & ante tempus defluit: nam humor uitiatus refermentatur, & referueſcens, erumpit ut puſtulæ, unde ſcabiei nomẽ. At ſi copioſe aqua inceſſerit, cauſa quæ ſcabiem creat, eluetur. forſitan & detruſa introrſus abolet ac deſerit. Remediũ eſſe poteſt, uel cùm nimia nutrimenti ubertas detrahitur (quemadmodũ & Amygdalas & punicas quidam caſtigare ſolent) uel cùm arbor firmior atque robuſtior redditur.

Cradatio fícui etiam communis eſt: que fit, cùm rami mareſcunt, marceſcuntque: crados enim, ramos ficulnos quidam appellant: unde & morbo nomen. Caprificus autem, neque uermiculatione, neque radicatione, neque ſcabie, aut cradatione infeſtatur.

Tabem arborum, Græci ecplixin uocant, quaſi quidam ſit ſtupor rigórque, frigore, gelu, alſioſis annis contractus.

Vredo, Græcis clauſthmos dicta, multis arboribus peculiaris eſt, quum propter ſolis ardorem ac uehementiam inareſcunt.

Clauum, fungum, ſiue ollam (patellam tranſfert Plinius) uocant morbum oleæ proprium, quum ſolis exuſtione uexatur. Impetigo quoque ad ollam pertinet.

Vitibus propria eſt quæ roratio dicitur: quidam ψίνεσθαι dicunt. Huius autem gemina cauſa eſt, aut quòd rores ſtatim poſt florem inciderint, aut quòd exuperantia fuerit. Itaque utraque de cauſa defluunt acini, & remanentes paruuli conſtant.

Hirculatur uitis, cùm germina flatibus fuerint abſciſſa, aut cùm imperitia culturæ fuerint læſa, aut tertio, cùm fuerint in ſupinum exciſa.

Articulatio uitibus etiam propria eſt, & quibus humoris abūdantia articulos ita offendit, ut fructum procreare nequeant propter luxuriem germinis: nec enim pabulū excoquere poſſunt, ſed ad germinandum uis tota cōuertitur, quaſi detractæ fluxu rapido nimui alimēti.

Oculorum obtuſio accidit, cùm poſt gemmationem acriter frigent arbores, ut cùm germina ſua feſtinantius inchoant, túncque gelatio ſtatim conſequitur.

Flos quoque intempeſtiuus, gelatione etiam perit: nempe cùm flatus gelidus, flori adhuc imbecilli occurſans, totum profundit: quod in Amygdalis & Armeniacis ſæpiſſimè apud nos accidit.

Squallent interdum arbores, aquarum inopia: nec enim tunc humorem poſſunt tranſmittere. Iuuat contra

id ui

id uitium (inquit Theophr.) *ſolum aſſiduè appellere, coæquaréque: ſic enim per æſtatem humoris aliquid trahent, & per hyemem calor aderit amplius, qui alimētum diſpenſet, quod largè imbrium copia ſubminiſtrat.*

Depaſtio animalium, arboribus etiamnum damnoſa eſt: quòd dum germen cæditur ac detrahitur, ſimul quoque aduritur. Fit enim hòc uitio, ut plantæ grauius infeſtentur. Contra id incommodum, fimo boum diluto aſpergi folia quidam iubent, quoties imber interueniat, aiúntque ita ablui uirus medicaminis.

Peſſimum oleis, uitibus, & alijs omnibus, ſi dum florent, impluerit. Defluunt enim flores & fructus, cauſa imbecillitatis.

Nimia fertilitas arbores etiam enecat: exareſcunt enim, quia totus humor ad fructum conſumitur.

Pinum ſtrangulari aiunt antiqui agricolæ obeſitate atque pinguedine nimia. Cùm enim aurā tūc attrahere nequeat, propter nimiā nutritionem, accidit ut moriatur.

Exceſſus quoque frigoris atque æſtus, etiam ualidiſſimas ac robuſtiſſimas arbores enecare certiſſimum eſt.

Hædera nimio pabuli deſyderio, ſalſuginéque ſibi ingenita, arbores interimit. Fabarum quoque putamina ferunt radicibus aut germinibus arborum imbecilliorum, & quæ nuper proſiluerunt appoſita, uitam penitus tollere: quòd ſua duritie, ſiccitatéque alimentum partim trahant, partim arcendo auferāt: unde arbores alimento deſtitutæ, protinus moriuntur.

Dimutilatione radicū, nouella uitis interit: &, ſi quid tenellum, imbecillū, atque rectifluum ſit. Amarā quoque efficit Amygdalum dimutilatio, & punicam duriorem: principio enim alterato, finis quoque alteratio ſequitur.

t.i.

Diffiſſionem & fiſſionem caudicis, ac uulnus tolerant Vitis, Ficus, Punica, Olea, Amygdala & Malus: ut quæ ita uulneratæ rurſus comprimantur & coeant, ac ueluti ad ſanitatem reductæ uiuant, alimentum quantum abunde ſit capientes: non enim reſiccantur, neque à frigore quicquam læduntur, fiſſuræ cauſa. Id autem fit, propter humiditatem ingenitam: quod præcipuè accidit arboribus, quæ iuxta aquas uiuiſcunt: ſed hæc omnia, non niſi bene adulta, facilè ferunt. Pinus autem & Palma id non patiuntur.

Corticis in orbem detractio, quam decorticationem uocant, communis omnium arborum aut certè plurimarum interitus eſt.

Culices in aliquibus arboribus gignuntur, ut in Robore & Fico. Eſt & quoddam culicum genus, Centinæ uocatum Theophraſto (Centrinas uocat Plinius) id otioſè uiuit, quemadmodum fuci inter apes: & quos ex altero genere ſua poma ingreſſos aſpexerit, protinus necat, id uerò ſuis tandem moritur operculis.

Eſt etiamnum peculiare Oliuis & uitibus quod Araneum uocant (inquit Plinius) Arachneum Gaza traduxit in Theophraſto: ſitque cùm ueluti telæ inuoluũt fructum, & abſumunt. Oleæ (inquit Theophraſtus) Arachneum naſcitur, humiditate quadam aëris proximi quod fructum adimit.

Folliculis ulmeis quoddam beſtiolarum genus innaſcitur, quod Cnipes appellãt, qui cùm in ficis gignuntur, ficarios illos culices deuorant. Huius remediũ, cancros ſtatuunt alligandos: in eos enim uertere ſe culices inquiunt, ſed ficis quidem auxilia iſtiuſmodi comperta habentur.

Erucæ, quas Caniculas uulgus noſtrum uocat, na-

ſcuntur tempore & uento auſtrino : ſi ſol acrior fuerit, rumpuntur: imbribus etiam copioſis crepant: hæ frondes & folia arborum, ipſáque adeò germina erodunt. Contra id uitium quidam iubent lacertæ uiridis ſucco arborum cacumina tangi: alij taurino felle totam arborem extrorſum illinunt.

Formicæ quoque, ſunt arborum peſtes. Has abigunt rubrica ac pice liquida, perunctis caudicibus: necnon & piſce ſuſpenſo iuxta, in unum locum congregant.

Talpæ, ſi circa arborum radicem fodiant, amurca locum conſpergito, aut peribunt, aut inde aufugient.

Voluox, aut conuoluulus, ne naſcatur in uinea, aut etiam arboribus, caudicem & brachia urina illinito, addita aquæ pari portione: per ſe enim nocere poteſt urina.

In ſummam, Didymus aſſerit omnem arborẽ iuuari fabarum aut aliorum leguminum paleis, aut aceribus frumento circumpoſitis. Tradũt item ſuccum herbæ, quæ ruſticis polyprem nos appellatur, caudicibus illitum, arbores à noxa defendere, & largiorem edere fructum: neſcio an ea herba ſit ſedum maius quod uocant: nam id beſtiolas interimit, noſtri fæcem uini radicibus arborum conſperſam mirè prodeſſe aiunt: alij aduerſus ſolis aduſtionem, uinaceis ſolum aſpergunt.

Sed iam poſt arborum culturam explicatam, etiam de fructibus aliquid dicendum eſt: ut ſciamus quo pacto tandem conſeruari debeant.

FRVCTVS VARII, EX PRIVATIS arboribus collecti, quo modo adſeruari ac recondi debeant.

Poſtrema hæc fuerit ſermonis, qui de arborum cul-

turæ ratione à nobis initus eſt particula, fructuũ conſeruandorum explicatio. Parum enim eſt arbores excolere probè nouiſſe, niſi & fructus recondere atque adſeruare diligens agricola pernoſcat. Non enim æquales ſunt arborum quotannis fœtus, ſæpéque periculis occurrẽdum eſt, dum unius anni fructus in alterum cautè adſeruamus. Itaque ab Amygdalo incipiendum.

Amygdala nux (ut Florentinus tradit) ad legendum maturitatem fatetur, cùm fuerit ſpoliata corticæ. Ea ſi muria lauetur, & candida ſit, & incolumis, plurimùm durat, mox ſiccata ad uſum ſeruatur: eo pacto ſiccanda Amygdala noſtri faciunt. Si difficulter corium exuant (nam quædam ſunt eius generis) paleis obrutæ, continuò relaxabunt.

Caſtaneas nuces, ſi ad ueris initium ſeruare uoles, eæ in umbra ſiccari debent expanſæ: deinde in ſiccum locum tranſlatæ, in cumulum redigantur, quem arena diligenter operiat. Integrarum probatio eſt, ut in frigidam mittantur: tum enim quæ ſanæ ſunt, merguntur: ſupernatat quæcunque uexata, aut intus corrupta eſt. Sunt qui in uaſculis ſeruent, arena pariter indita. Sunt qui in cratibus diſponant, uel intra ſabulonem, ne inuicem contingant: uel incluſas uirgeis ex fago receptaculis, & lutatas, ut ſpiracula non relinquant, loco ſicciore defodiant. Aliis magis placuit, hordei paleis immundiſſimis obrutas adſeruare, uel paluſtri ulua, figuratis denſioribus ſportis recluſas. Nec deſunt qui filo tranſfixas, & igni detoſtas cumulatim adſeruant.

Ceraſia ante ſolis exortum, arbore ſua decerpta, in uas (ſubſtrata in fundo ſatureia) coniiciuntur: deinde ceraſia ſuperponũtur, iterúmq; alternis ſatureia: adiicitur

nonnihil acidi mellis,aliquantum dulceſcentis. Seruantur itidem interiectis arundinum foliis, & in eundem modum alternatim diſpoſitis,in cado. In candenti ſole,uſque ad rugas ſiccata,diu ſeruantur, item molliuſculo ignis feruore paſſa.

Citria mala,Sotion author eſt,ſubacta,gypſo ſtudioſè perlita,toto anni curriculo,inoffenſa integritate,atque illæſa omni uitio ſeruari. Idem non putreſcere promittit citria mala,que aceruis hordei fuerint obruta. Tradunt alij mala citria per totum annū cuſtodiri,ſi uaſculis quibuſcunque claudantur. Sed ſi legere uelis atque ſeruare, nocte cum ſuis foliatis ramulis decerpēda ſunt, & ſecreta diſponenda. Alij ſingula ſingulis fictilibus claudūt, & opaco loco ordinata cuſtodiunt. Plærique in cedri ſcrobe, uel in ſtraminibus minutis,uel paleis tecta ſeruant.

Corna,cùm ematuruerunt,noſtri in lagena oris patentiſſimi leuiter & laxè componunt, ne collidi poſſint: deinde ad fauces uſque commiſſa uimineis ſurculis ſic tranſuerſis arctantur,ut modicè corna comprimant, nec patiantur ea, cùm acceperint,liquorem ſubleuari: tum quamoptimo & liquidiſſimo melle, uel uicario eius ſaccharo,uas uſque ad ſummum ita replent, ut corna ſubmerſa ſint. Hæc ratio non ſolùm corna bene cuſtodit, ſed etiam ſaporem mulſeum præbet: qui ſine noxa poſſit interdum febricitantibus dari,præſertim ſi uentris profluuio tententur: præterea ſuo ſubacido guſtu, & palatum irritante,moroſam abigit malaciam.

Cotoneorum condendorum uarius fuit apud antiquos uſus. Democritus ſuadet, in domo non recondenda cotonea,ubi reliqui fugaces fructus ſint, uel alij quoque teneri reſideant: ſiquidem hos ſuo ſapore labefactant,ac

maximè uuas in uicino reconditas, marcore conficiunt. Fæce uini mirum in modum ſeruantur, aut fictili nouo, operculóque picato, in uini dolio clauduntur, ita ut fluitent: eo pacto recentia permanent: & uinum in quo enatant, odorem bonum contrahit. Quidam foliis & luto operiunt, in ſole ſiccant, & ſuper tabulato reponunt. Alij hordeo obruunt: alij gypſo uel cæra cruſtant: alij foliis fici inuoluta cuſtodiunt: alij in melle integra demittunt. quidam illinunt creta figlina, ſiccatáque in ſole ſuſpendunt. Reliquas condendorum cotoneorum rationes uideto apud Ruellium: unde has quoque magna ex parte deſumpſimus.

Ficus recentes ſeruari poſſunt ſingulæ intra uiridē cucurbitam clauſæ, loculis unicuique excauatis, ſuſpenſa eo loco cucurbita, ubi nec ignis, nec fumus inſpiret. Legendæ autem cum petiolis, ut diutius integræ durent. Alij ſic in melle diſponunt ficus, ut neque ſemuicem, neque uas tangant. Immarcidæ ſeruantur in poculo uel uaſe uitreo aut perſpicuo, obducto cæra ſpiramento. Alij cratibus expandunt toto ſolo ſiccandas, & recipiunt nocte ſub tecta.

Seruantur iuglandes uel paleis obrutæ, uel arcria, uel folius ſuis aridis, uel arca ligno ſuo facta concluſæ: uel immixtæ cæpis, quibus hanc uiciſſitudinem reddunt, ut acredinem tollant. Expertum prodūt, ſi uirides nuces, tantùm putaminibus ſuis liberæ, demergantur melle, poſt annum uirides inueniri: ipſúmque mel ita medicabile fieri, ut ex eo facta potio, faucibus & arteriis medeatur.

Pomorum ſeruandorum uaria admodum ratio, pro diuerſa morum ac regionum conſuetudine. Quidam enim ſeruant poma tabulatis, loco frigido, ſeptentrionali-

bus feneſtris, quæ ſereno die patentes lucem accipiant. Alij ſtramentis, ſtoreis, paleiſue ſubſternunt, raráque com ponunt, ut limites parui ſpiritum æqualem accipiant. Cu ſtudiuntur delicatiora poma in olla fictili, cæra interius inducta: hordei aceruis obruta, à putrilaginis labe uindicantur. Seruantur quoq; fidelis fictilibus, non picatis, effracto fundo & excluſo ſpiritu. Sũt qui ficulneis frõdibus ſiccis, inuoluta ſingula poma recõdant, ac luto uel argilla uas operiant: ut ad extremũ talia reperiãtur, qualia concluſa fuerant. Porrò etiam ſeruantur poma caniſtris, uel uimineis ciſtis compoſita, & mundo tomento obruta. Multa ſunt alia ſeruandorum pomorum præcepta, quæ tu ex Plinio, aliiſque bonis authoribus deſumes.

Meſpila aut picatis, & minutis urceolis, aut ſcrobe populi, aut in ollis inter uuas uinaceis obruta ſeruantur.

Oliuæ inter cæteras condiuntur, colymbades appellatæ. eæ uerò, uel muria, uel melle cum aceto & ſale probè adſeruantur. Sunt qui pulegium, mentham, anethum, lentiſcum, & ramulos oliuæ ſubditos addant. Alij detractam ex muria & aceto colymbadem, atque ita præparatam, ut decet, ſpongia detergent: & in urceum, uel fideliam nouam immittunt, ſubſtrato apio & medica ruta: conciſis deinde pleno uaſe oliuis immittunt defrutum, uſque ad os: lauri turiones quidã immittunt: alij baccas, quæ nocentes reperiuntur. Non deſunt qui lectas ex arbore baccas ſtatim condiant: rutam & petroſelinum inter ſpatia ſtructionis ſternant: poſtremo, mel & acetum ſuperfundant: nouiſſime, oleum optimum miſceant. Cætera petito ex Ruellio.

Pyra quamoptime ſeruari Democritus author eſt, illitis pice ſurculis ſuſpenſa. Alij in ſapa, uel paſſo, uel dulci

uino, uel muſto merſa cuſtodiunt cadis plenis. Plurimi inter ſcrobem obruta ſeruarunt. Alij ſiccatis frondibus iu glandis, inuoluta recondunt: aut in urceis fictilibus, in uino uel muſto demergunt. Nonnulli inter paleas aut frumenta, pyra ſeruant: aut in melle ſic compoſita reponunt, ut ſe non contingant. Quædam dura & adhuc uiridia, uaſe claudi deſyderant, & operculo tegi, inclinato deorſum uaſis ore: ac ſcrobe obrui gaudent, loco iuxta quem perennis aqua defluit. Sunt qui quædam pyra (ut Muſtacea, uel alterius generis, aut Certoliana, aut Roſacea, uel Bonchreſtiana) diuidant, & granis purgent, ac ſiccent in ſole, ut nouo uere guſtui quamoptima reddãtur.

Perſica, ſalgamorum ſtudioſi, in prouentum alium cadis condiunt. Duracina ſeruantur, obruta muria, uel aceto mulſo, uel detractis oſſibus (ficorum more) ſiccantur in ſole, ac pendent. Item ſæpe oſſibus exẽptis, duracina melle condiuntur grato ſapore & iucundo. Optimè etiam ſeruantur, ſi umbilicus pomi, gutta picis calentis oppleatur: ut ſic uaſe concluſo, ſæpe cogatur innatare. De malis armeniacis idem dictum fuiſſe exiſtimato.

Punica mala, ut Græci tradunt, ad hybernos uſus reſeruãda, leui manu collecta, ne tactu aſperiore utientur, aut uulnus ſentiant inter legendum: nam ea putrilaginis originem adferũt. Cocta pice merguntur, refrigeratáque ſuſpendũtur. Alij arcente flocculo ſigillatim inuoluta, funiculis adſtringunt, ne tumeſcentia dehiſcãt in rimas: ſic tamen munita, in parente patiũtur hærere. Sunt qui ſcrobe querna, ſuffuſo prius aceto, compoſita obruãt. Alij integra in feruentem aquam marinam, uel muriam demergunt, ut combibant: deinde ſole reſiccant, uel loco ſuſpẽdunt frigido: & cùm uti uolunt, aqua dulci pridie

macerant. Longo cuſtodiuntur uſu, ſi in feruētem aquam intingantur: & protinus erepta, in arena ſicca componantur, aut tritici cumulo in umbra, dum rugas contraxerint, recondantur.

Sorba Cato cōdiri iubet ſapa. Alij præcipiunt cum ſuis ramis decerpta uaſis fictilibus ſeruanda in ſcrobibus, gypſato operculo, duûm pedum terra ſuperinducta, loco aprico, inuerſis uaſis, uel etiam in dolijs. Alij integra dolio picato ſuſpendunt, & clauſa omni aura operculo & gypſo, illitis omnium ſurculis pice. Secta in partes, ſiccantur in ſole, cum ſuis pediculis. Viridia ſuſpenduntur locis opacis & ſiccis. In defruto diu aſſeruantur: adiecto ſpiſſamento aridi fœniculi, quo deprimātur ita ſorba, ut ſemper uis ſupernatet.

Quod ſupereſt in fructuum conſeruandorum ratione, id uerò facillimè poteris ab authoribus petere: à quibus eadem hæc, quæ tibi proponimus, deſumpta uides. Nā de huiuſmodi obſeruatione præcepta ſtatuere, uanum eſſe exiſtimamus, cùm quiſque apud ſe pro loci commoditate, nouam ſibi eius rei adminiſtrandæ formulam facilè confingere poſſit.

Vinetum.

P RIMA *omnium nobis eſt explicanda uineti ac uineæ ſignificatio: deinde uerò ad uitiarium & uites, ac uitium partes & differentias, earúmque conſerendarum uocabula ueniemus.*

Vinetum itaque appellabimus, plagam uel regionem,

aut magnum ſoli uel terreni alicuius tractum uineis cõſitum: id uulgus noſtrum uocat vignoble. *Virgilius,*

Néue tibi ad ſolem uergant uineta cadentem.

Ouidius 6. Metamorphoſeon:

Deſeruere ſui nymphæ uineta Timoli.

Tmolus enim mons eſt Lydiæ (inquit Plinius lib. 5.) ut croco florentiſſimus, ita & uitibus multis conſitus.

Ordinare autem & inſtituere uineta dixit Columella: item etiam emundare & extirpare, lib. 4. cap. 27: Sic enim ordinata uineta feſtinabimus emundare, ſarmentiſque & calametis liberare. Idem lib. 3. cap. 2: Ad eſcam non expedit inſtituere uineta, niſi cùm ſuburbanus eſt ager. Et cap. 3: Sed nos extirpanda uineta cenſemus: quorum ſingula iugera minus quàm ternos culleos præbent. Conſerere quoque uinetum idem author dixit non inuenuſtè, cap. 11. Quinetiam uinetum reſtibile appellauit, quod repaſtinatum eſt, uel ſingulis annis repaſtinatur, hoc eſt, reſtituitur & reſeritur. Multa alia uocabula uineto propria ſunt, quæ etiam uineis attribuuntur: quapropter de iis in uinearum culturæ uocabulis latius dicemus.

Vineæ autem propria & peculiaris ſignificatio, certè non eſt tam ampla, ac uineti: ſed tamen locum uitibus conſitum & ordinatum cõplectitur, Vn cloz de vignes: *ut quemadmodum uinetum ipſarum uinearum, ita etiã uinea ipſarum uitium dici uideatur. Columella: Qui uineam aut arbuſtum conſtituere uolet, ſeminaria prius facere debebit. unde uineam ordinare paribus interuallis dixit idem author lib. 3. cap. 13. Et agrum uineis ueſtire cap. 1. eiuſdem libri. Inſtituere item uineas in agro trecentorum iugerum dixit Cicero contra Rullum. Vinea quoque conſeminea dicta, pro agro unius tantùm ſpeciei &*

notæ uitiũ conſito. Nam (inquit Columella) diuerſæ notæ ſtirpes, nec pariter defloreſcunt, nec ad maturitatem ſimul perueniunt, ac cætera id genus, quæ ſuo loco atque ordine explicabimus.

Sed non eſt illud ſilentio prætereundum, uineam, aut à uino (quod uinum ferat) deduci, aut à uiminibus, quibus ipſa uinea arboribus uel palis obuincitur: quemadmodum à uinciendo uitem dictam certiſſimum eſt. At quia duæ ſunt ipſius uineæ ſignificationes: priorem, quæ à uino eſt, deductionem huic, de qua loquimur, tribuemus: poſteriorem autem, quæ eſt à uiminibus, ei uineæ dabimus, quæ bellicum inſtrumentum ſignificat, lignis compactum (inquit Liuius) latum pedibus octo, altum ſeptem, longum ſexdecim, tectum duplici ligno, cratibúſque contextum: cuius latera uiminibus ſepta ſunt, ne ſaxorum ac telorum impetu perfringatur: extrinſecus autem, ne cremetur, crudis ac recentibus coriis integebatur. Eo inſtrumento oppugnantes milites ad muros ſubruendos antiquitus uſi ſunt. Cicero ad Catonem: Aggere, uineis, turribus oppugnaui, uſúſque tormentis multis.

A uinea non ſolùm uinetum, ſed & uinitor & uinitorius deſcendunt. VINITOR *autem is dicitur qui uineas excolit,* vn vigneron. *Columella libro tertio capite uiceſimo primo, Ac multùm intereſt, pluréſne an pauciores materias, pro natura cuiuſque ſtirpis uinitor ſummittat. Inde etiam falcem uineaticam Varro dixit, qua uineæ expurgantur. & ſemina uineatica dixit Columella libro quarto, capite primo. fructum item uineaticum, libro ſeptimo, capite tertio. Vinealis quoque terra, uineis conſerendis maximè apta & habilis Columellæ*

dicta eſt: Nō intempeſtiuè (inquit) commemorabimus Iulij Græcini conſcriptam ueluti formulam, ad quam poſita eſt linutatio terræ uinealis. Vinearij quoque coles uel caules eidem authori libro quinto, cap. 6. dicti ſunt, qui in uineis ſunt, uel qui in uitibus aſſurgunt. Quo in loco quidam legunt colles uinearios, pro monticulis uitibus conſitis. Cuſtodes item uinearij latinis dicti, quos hodie uulgò uocamus meſſiers. uinaria quoque cella eidem dicta quæ uulgò uocatur vn celier. & uinaria uaſa, uino recondendo apta. ruſtici noſtri abſolutè uocant des vaiſſeaulx, alij des muiz. quemadmodum in libello de uaſculis explicauimus. Forum præterea uinarium Varroni dictum lib. 1. cap. 54. in quo uinum uendibile exponitur. uulgus noſtrum uocat l'eſtappe. Atque hæc tantùm de uineis. nam earum differentias & genera in uitibus explicabimus.

Vitiarium uerò, ferè idem ac uinetum ſignificat: ſed hoc à uinea, illud à uite. Eſt autem uitiarium, ager uitibus ueſtitus. Varro 1. de re ruſtica, cap. 2, In uitiario primitus cùm exit uitis, tota reſecari ſolet. unde facere uitiarium pleriſque in locis dixit Columella: Vitiarium (inquit) neque ieiuna terra, neque ulignoſa faciendum eſt. Sed ad uitem.

Vitis, ſi propriam uocabili uim retinet, materiã ipſam, atque adeò ſemen ſiue plantam, qua uineæ conſeruntur, ſignificat. Eſtque (inquit Columella cap. 1. de arbo.) tertium quiddam, quod neque arborem, neque fruticem dicere quis poſſit. Dicta autem uitis (inquit Varro) eò quòd inueniatur ad uuas pariundas. Vnde à pariendo parilema, ac poſtea imminutis literis (ut in multis) dici cœpta palma. Ex altera autem parte, caprea dicta, quòd pariat

capreolum. Hæc Varro. Palmam autẽ appellat, maiorem partem uitis unde uuæ naſcuntur, quemadmodum minorem, flagella, ut ſtatim docebimus in ipſa partium explicatione.

Quinetiam uitis, lignum ipſum nodoſum, ex plãta decerptum, & foliis nudatum ſignificat. Vnde caſtrẽſis olim moris ac iuris fuiſſe pulchrè annotauit Budæus noſter, ut milites à centurionibus uite cæderẽtur: hoc eſt, uirga nodoſa uitis, uel baculo ex antiqua uite facto. Plinius lib. 14, Centurionum in manu uitis opimo prædio tardos ordines ad lentas perducit aquilas, atque etiam in delictis pœnam ipſam honorat. Iuuenalis de Mario,

Nodoſam poſthæc frangebat uertice uitem,
Si lentus pigra muniret caſtra dolabra.

Plutarchus in Galba, κλῆμα ἑκατοντάρχου uocat, id eſt, uitem centurialem, ut Macrobius. Inde factum, ut etiam Spartianus uitem pro centurionatu acceperit in Hadriani uita. Hinc etiam ſub uitem præliari milites dicuntur, authore Feſto.

Dubium itaque non eſt quin uitis, ſi propriè accipiatur, ipſam plantam ac materiam ſignificet. Vnde uitiſator apud Virgilium lib. 7. AEneidos. Nam (ut poſtea docebimus) etiam pro uinea ſumi ſæpiſſimè ſolet uitis. Vnde diminutiuum uiticula, pro parua uel mediocri uite. Cic. 3. De natura deorum, At enim minora dij negligunt: neque agellos ſingulorum, neque uiticulas perſequuntur. Inde fiet, ut uinearum ac uitiũ differentias uno atque eodem loco explicare ac confundere nobis neceſſe ſit, quando ita etiam ab authoribus factum eſt. Sed prius nobis ſeſe offert partium uitis explicatio, quàm ad eius differẽtias tranſeamus.

VITIS PARTES.

VITIS, *atque adeò omnis planta, ſuis propriis & ingenitis partibus à natura dotata eſt: quibus ueluti membris uaria munia exequitur: quemadmodum pulcherrima ad corpus noſtrum inductione ac comparatione,* Lucius *ille* Columella, *rei ruſticæ doctiſſimus explicauit.* Id *enim proculdubio (inquit) uerum eſſe ratio nos admonet, ſi modò, ut in corporibus noſtris propria ſunt officia cuiuſque membri, ſic & frugiferarum ſtirpium partibus propria munia.* Videmus *hominibus inſpiratam uelut aurigam rectricémque membrorum animam, ſenſúſque iniectos ad ea diſcernenda, quæ tactu, naribus, auribúſque & oculis indagantur: pedes ad greſſum compoſitos, brachia ad complexum: ac ne per omnes uices miniſteriorum uagetur inſolenter oratio, nil aures agere ualent quod eſt oculorum: nihil oculi quod aurium: nec generandi quidem data eſt facultas manibus aut plãtis: ſed quod hominibus ignotum uoluit eſſe genitor uniuerſi, uentre protexit: ut diuina præditus ratione, rerum æternus opifex, quaſi quibuſdam ſecretis corporis in arcano atque operto ſacra illa ſpiritus elementa cum terrenis primordiis miſceret, atque hanc animalis machinæ ſpeciem effingeret.* Hac *lege pecudes ac uirgulta progenuit: hac uitium genera figurauit, quibus eadem ipſa mater ac parens, primùm radices ueluti fundamenta quædam iecit, ut quaſi pedibus inſiſteret.* Truncum *deinde ſuperpoſuit, uelut quandam ſtaturam corporis & habitus: mox ramis diffudit quaſi brachiis.* Tum *caules & pampinos elicuit, uelut palmas. eorum alios fructu donauit, alios fronde ſola ueſtiuit, ad protegendos*

tutandóſque partus.

Hactenus noſter Columella, quem potiſſimum in hac re imitamur, & cuius ſermonis proprietati maximè ſtudemus: ad quam etiam loquendi rectam atque expolitam formulam, iuuenes noſtros erudire plurimùm conamur.

Sequamur iam præſcriptam comparationis ac ſimilitudinis uiam, & à radice ipſa ad ſummas uſque, & etiã minimas partes uitem diuidamus.

Radix in uite, id eſt quod in aliis ſtirpibus. Vnde confirmare radices dicitur malleolus uel mergus ſubactus, cùm aliò tranſmiſſus, uires reſumit: uulgus noſtrum appellat reprendre racine. *Tempus, inquit Columella, non aliud magis idoneum eſt hunc mergum amputandi, quàm ab Idibus Octobris in Idus Nouembris, ut hybernis menſibus ſuas radices confirmet. Radicis autem differentias, & uarias exprimendi formas in noſtro ſeminario tam abundè docuiſſe uiſi ſumus, ut iam hoc loco nihil ſuperſit planè quod de hac re dicamus. Itaque lectores in eum locum recurrite.*

Truncus, la ſouche, *id eſt in uite quod ab radice ſurſum aſcendit, & craſſum ac rugoſum & flexuoſum apparet. Stirpem indifferenter appellauerit qui uolet. Caput autem trunci uocat Columella, ſummũ quod in trũco apparet: Sed ut (inquit) caput trunci pedali ferè ſpatio ſit inferius iugo. Quod autem ex duro trunco enaſcitur, id antiqui agricolæ pampinarium appellarunt.*

Materia, ipſius trunci partem cum ſuis brachiis & ſarmentis ac colibus comprehendit, le bois ou le marraim. *Vnde Columella: Vbi uino conſulimus, uitis eligatur, quæ uino ualet, & in materia. Aliàs autem, materiæ*

appellatione, ſignificatur omne lignum accommodatum ad ædificandum, le marraim. *Vnde Paulus iureconſul. Perticæ (inquit) & pali in numero materiæ redigendi ſunt, & ideo lignorum appellatione non continebuntur. Hinc materiarius, uocabulo Plautino, dictus faber lignarius. Et fabrica materiaria, Plinio nuncupatur lignaria ſiue tignaria, ab ædificiorum tignis, quam fabricam Dædalus inueniſſe creditur. Quinetiam Vitruuio peculiaria uerba ſunt materiari, pro ædificare: & materiones, pro iis qui ædificia conſtruunt & ligna coaptant. apud Marcum Tullium quoque ædes malè materiatæ: hoc eſt, tignis & trabibus malè fultæ, maléque adminiculatæ, & ob id uitium facientes.*

Sarmentum, le ſarment, *prælongas uitium uirgulas comprehendit, in quas uitis luxurians ſpargitur: hoc eſt, uitis ipſius brachiorum & caulium lignum, tam dum eſt in ipſa uite, quàm dum exectum & exemptum eſt. Varro lib. 1. cap. 3, In uitiario primitus cùm exit uitis, tota reſecari ſolet, ut firmiore ſarmento è terra exeant, atque in pariendis colibus uires habeant maiores. Virgil.*

-primus deuecta cremato Sarmenta.

Itaque (inquit Columella lib. 5. cap. 5.) poſt uindemiam uelut inutilia ſarmenta decidunt, & à ſtirpe ſummouent. Idem lib. 4. cap. 24, Sarmenta lata, uetera, malè nata, contorta, deorſum ſpectantia, recidito. Vnde emucidũ ſarmentum Varroni, infirmum & imbecillum dictum, quódque propter infirmitatem ſterileſcit. Et nouellũ, item etiam uetus ſarmentum Columellæ, pro eo, quod unius uel plurium annorum eſt.

Sarmentum autem duarum uel trium gemmarum, quod è uite præfracta deponitur, cùm in pollicem tondetur,

detur, ut anno ſequẽti renouetur, appellatur à Columel-*la lib. 4. cap. 21, cuſtos uel reſex, aut palmes præſidiarius: à* Catone *autem cap. 33, uinarij cuſtodes dicuntur, qui (dum reſecatur uinea) ad uinum producendum relinquuntur.*

Palmites *dicuntur qui è ſarmentis; uel, ut rectius dicam, è ſtirpibus ac ſurculis ueluti palmæ quædam è brachiis quotannis prodeunt: uulgus noſtrum uocat* les iettons. *Quidam (inquit* Columella*) ſic imperant uitibus, & eas ita multis palmitibus onerant, ut poſteritati non conſulant.*

Palmitum autem multa genera facit Plinius *libro* 17. *cap. 22: Eũ enim qui è duro exit ac prouenit, materiámque in proximum annum promittit, pampinarium palmitem uocat.* Columella *autem uirgam pampinariam, quòd pampinos tantùm promittat, & lætam frondem ſine fructu oſtendat. plerunque enim primo anno frondem ſine fructu affert: ubi uerò ſupra cicatricem eſt, tunc fructuarius uel etiam fructuoſus* Columellæ *libro quinto cap. 5, palmes dicitur, quòd fructum polliceatur, ſempérque ſub iugo relinquitur: atque ex anniculo palmite factus, fructum protinus creat.* Palmites *autem anniculi,* iettons d'une annee, *dicuntur unius anni: quemadmodum & ueteres palmites qui multorum annorũ ſunt: quos palmites emeritos, pluribúſque induratos annis uocat* Columella. *Ita quoque & nouelli palmites,* ieunes reiettons, *qui & cuſtodes dicuntur, non longiores tribus gemmis, proximo anno materiam daturi, ſi uitis luxuria ſe conſumpſerit.* Palmes *præterea focaneus dicitur, quaſi in faucibus ipſius uitis enatus. Nam (ut inquit* Columella*) ſolet in bifurco medius prorepere.* Illud *autem*

biſurcum, ueluti fauces in uite repræſentat, unde profun dere palmites dicitur uinea, cùm ex ſurculis ramos emittit, monter en bois, ietter bois. *Columella lib. 5. cap. 5, Sequente deinde anno, cùm palmites profudit uinea, unus ſummittitur.*

Brachia autem ut palmites & palmulas habere etiã uitis dicitur, quibus ſurſum attollitur. Cato cap. 49, Vineam ueterem ſi in alium locum transferre uoles, duntaxat brachium craſſum licebit. Duramenta, ſiue etiam duramina uocat Columella: Quaterníſque (inquit) brachiis, quæ duramenta quidam uocant, diuidatur in totidem partes. Paulò pòſt: Conſiderandum eſt, cuius longitudinis ſint duramina.

Coles præterea uitis appellat Varro, eos qui inter geniculos ſarmentorum apparent. Caulis (inquit Plinius) à capite ad duas gemmas reciditur.

Surculi autem in ſtirpibus ac uineis dicti, ueluti germina quædam ex ipſo trunco uel caudice producta: unde ſurculos uitigineos Cato appellauit, qui ex una uite demuntur, ut in aliam conſerantur uel inſerantur. Terebra (inquit) uitem quam inſeres pertundito. eò duos ſurculos uitigineos (quod genus eſſe uoles) inſertos, obliquos arceto ad medullam. Propagines uocat Plinius libro 17. capite uiceſimotertio. Cæterum ſurculi in uite qui nihil adferunt, & nullo fructui ferendo proprij ſunt aut habiles, ab agricolis antiquis ſpadones appellabantur eleganti metaphora.

A ſurculo autem fit ſurcularis: ut ſurcularis terra Columellæ dicatur, quæ multis ſtirpibus ſua ſponte prouenientibus abundat.

Sarpiculus in uite iugata (de qua in ſequentibus age-

mus) Varroni appellatur,id quod hac atque illac per iuga ſerpit,atque ipſis iugis fulcitur,lib.2. de re ruſtica cap. 2,Cùm hæc inter bina loca,ut iugum continet ſcirpiculos, ſic colles publicè diſtantes paſtiones.

Sagittam ruſtici uocant(inquit Columella)nouiſſimam partem ſurculi:ſiue quia lõgius receſſit à matre,& quaſi emicuit atque proſiluit: ſeu quia cacumine attenuata, prædicti teli ſpeciem gerit.Eſt igitur ſagitta, ſarmenti uel malleoli aut ſeminis ſumma ac ſuperior pars.

Flagella uitium appellat Varro, minorem uitem,hoc eſt,ramos uitium oblongiores & productiores,aliis tamen minores,ab ipſis brachiis ſurſum aſcendentes: dicta flabella prius,à uenti flatu. Quidam (inquit Columella)totum flagellum, ſicut erat matri detractum, crediderunt ſationi conuenire. Matrem appellat, truncum ipſum in quo eſt medulla & humor præcipuus,à quo ſurculi,flagella,& qui nepotes uocantur,prodeunt. Flagella autem fructuaria dixit idem author lib.5. cap.5. pro iis flagellis in quibus oculi fructuarij apparent.

Palma autem dicitur maioris uitis flagellum,unde naſcuntur uuæ. Columella libro 4.cap.21, Sed nouellis (inquit) palmis ſemper uitis renouetur: quæ ſi ſatis excreuerint, iugo ſuperponantur: ſin aliqua earum uel perfracta,uel parum procera fuerit,locúmque idoneum obtinebit,unde uitis anno ſequenti renouari debeat,in pollicem tondetur, quem quidam cuſtodem, alij reſecem, alij præſidiarium appellant: id eſt,ſarmentum gemmarum duarum uel trium, ex quo cùm proceſſere fructiferæ materiæ, quicquid eſt ſupra uetuſti brachij, amputatur, & ita ex nouello palmite uitis pullulaſcit. Pollex itaque quid ſit ex ſuperiori deſcriptione uides,

dictus quidem, quòd præ cæteris ſarmentis aut brachiis uiribus polleat.

Caput uitium, aut ſeminum, uel ſarmentorum capitulum, extremam eorũ partem uocat Columella, quemadmodum crura, uicinas radicibus partes: Materiæ (inquit) uehementiſſimæ reperiuntur in capite uitis, aut in crure uicino radicibus.

Ceruix autem apud eundem authorem, uel pro ipſo uitis capite, uel pro parte capiti proxima, quæ in uite eſt, ſumitur, quǽque ipſi uiti robur præſtat: Vitem (inquit libro quarto cap. 7,) cùm ad unum pampinum iam redegeris, & ipſe excæſſerit pedalem longitudinem, decacuminare conueniet, ut in ceruicem potius confirmetur, & ſit robuſtior.

Capreoli, coliculi ſunt intorti ueluti cincinni quidam in ipſis pampinis tenerioribus apparentes, quibus uitis ueluti manibus quibuſdam (inquit Cicero) adminicula cõplectitur ac comprehendit. Ii enim (inquit Varro) ut uitem teneant, ſerpunt ad locum capiendum: unde à capiendo capreoli dicti. Iidem etiam clauiculi appellantur. Cicero de Senectute: Vitis quidem quæ natura caduca eſt, & niſi fulta ſit, fertur ad terram: eadem ut ſe erigat, clauiculis ſuis, quaſi manibus, quicquid eſt nacta complectitur. Clauiculos protulit Plinius in proœmio libri 23: Clauiculæ (inquit) ipſæ quibus repunt uites tritæ, & ex aqua potæ, ſiſtunt uomitionum conſuetudinem. Græci capreolos uitium, helicas uocant: aliarum autem herbarum, ut hederæ, cirrhos: qui quidem certè imbecilliores ſunt, & minus ualentes, ſed interdum etiã uolubiliores.

Crines uitium appellat Plinius lib. 17. cap. 23, Verna-

cula (inquit) putatio, deiectis per ramos uitium crinibus circumueſtit arborem, crinéſque ipſos uuis. Idem etiam uiticulas appellat libro uiceſimoſeptimo, cùm de uite ſylueſtri loquutur.

Gemma in uite idem eſt quod & oculus, le boutton, l'oeilleton: *quia ueluti ocellus quidam conſpicuus, aut gemma quædam excellens, conſpici poſſit, cùm primùm è uite prodit aut ſarmento. Pulchrè autem quid ſit explicat nobis Cicero in Dialogo de amicitia: Itaque (inquit) ineunte uere, in his quæ relicta ſunt, exiſtit tanquam ad articulos ſarmentorum ea quæ gemma dicitur, à qua oriens uua ſeſe oſtendit. Ab ipſa enim gemma & oculo, primùm flos, deinde fructus prodit, tam in ipſis uitibus, quàm etiam in arboribus. Vnde Apuleius gemmulas ueris floridas non impropriè appellauit. Quia autem nonnulli oculi cùm florem promittant, fructum tamen non adſequuntur, ideo Columella eos fructuarios oculos appellat, qui iam fructum aliquatenus oſtendunt.* bouttons grappez, ou bien les teſmoins. *Hinc etiam trigemmes malleolos uocat idem author, non quidem ab eo, quòd omnino trium oculorum ſint, (cùm ferè circa plagam, qua à matre abſciſſi ſunt, pleni ſint gemmarum) ſed quòd his exceptis, quibus frequentes ſunt, in ipſo capite, tres deinceps articulos, totidem gemmas habeant. Inde etiam gemmare uel gemmaſcere uites aut palmites propriè dici poſſunt, cùm uere ineunte gemmas ſiue oculos oſtendunt: uulgus noſtrum uocat* bouttonner. *Nam ſi uere (inquit Columella) mergum amputauerimus, quo gemmare palmites incipiunt, matris alimentis ſubitò deſtitutus, langueſcit.*

Cæterum in malleolo uel palmite aut ſarmento uitis qui nodi ſiue internodia apparent, à Cicerone & probatis authoribus articuli uocantur, quemadmodum ſuperiora exempla oſtenderunt. In aliis autem herbis aut legumnibus ſiue etiam ſubfruticibus, geniculi ſiue genicula. Plinius libro decimooctauo, Genicula tritico ſunt quaterna, farri ſena, hordeo octona. Græcis τὰ γόνατα dicuntur. Vnde herba polygonaton appellata, quam Latini geniculatam, à geniculorum multitudine uerterunt.

Pampini uitium, dicuntur uirgæ, ſeu rami folioſi, à brachiis uel palmitibus atque adeò ipſis caulibus prodeuntes, & (ut inquit Plinius) à lateribus exeuntes: qui quidem dum grandiores ſunt, & foliis onuſti, uuas ab iniuriis externis defendũt ac tegunt, les bourgeons. unde Virgilius,

Heu malè tunc mites defendet pampinus uuas.

quanquam tamen racemarios & ſteriles pampinos quodã in loco uocat Columella. Erit igitur id in uitibus pãpinus, quod in arboribus ſtolo: atque è tenero ſemper naſcitur, in quo à palmite differt. Pampinarium alioqui dicitur, ſiquidem è duro trunco enatus ſit, inquit Columella. Vnde pampinare uerbũ, eſ bourgeonner, & pãpinator: de quibus in ſequẽtibus abundè. Pampinum reſecem uocat Columella, qui reſectus reciſúſq; melius prouenit, fitque reſecando fructuoſior. Nam confiteor (inquit) pampinarios quoque, cùm è duro prorepſerint, tempore anni ſequentis acquirere fœcunditatem, & ideo in reſecem ſubmitti, ut generare poſſit.

Malleolus (inquit Columella) nouellus eſt palmes innatus prioris anni flagello: cognominatúſque à ſimilitu-

dine rei, quòd in ea parte, quæ deciditur ex uetere ſarmento, prominens utrinque, malleoli ſpeciem præbet. deciditur autem, ut aliò transferatur ad uitem populãdam & frequentandam. Vulgus *noſtrum marquotas ſotelláſque uocat,* des marcottes: *alij uulgatius,* des roſſettes. Q*uibus ad nouelleta inſtituẽda plurimùm utimur.* Mal*leolos autem humi depactos poſtea non transferimus, ut* I*tali ſolebant : quem tamen morem noſtrum attigiſſe uidetur* Columella *lib.4.*

Palmupedalis *autem malleolus* Columellæ *dicitur, qui habet longitudinem pedis unius & palmi.* Palmum *autem conſtare digitis quaternis docet* Vitruuius. Pes *uerò, palmis quatuor conſtat.* Sunt *igitur in totum digiti ſexdecim.*

Præſidiarij *quoque malleoli eidem authori dicti, qui quaſi ipſius uitis præſidio, & ad uitis tutelã relinquuntur, qui etiam cuſtodes & ſubſidiarij, atque adeò fructuarij dicti ſunt,* marquottes franches. I*ta quoque & trigemmes ac bigemmes palmites, atque etiam ſteriles dicti, quòd execti, duas uel tres gemmas oſtenderent, uel poſiti ſterileſcerent, neque fructum adferrent.*

Furunculus, *palmes eſt iuxta alium palmitem (qui cuſtos dicitur) enatus,* vn reietton. I*ta dictus (ut inquit* Columella*) quòd ab alio palmite ſuccum furetur: uel potius, quòd tuberculi cuiuſdam ita appellati, magnitudinem referat : ut ſit furunculus in uitibus, extuberantia quædã in modum uerrucæ, quæ fit dum germen ex cicatrice procedit.* Columella : Sed *ſi reſecis facultas non erit, circunſpiciendus eſt furunculus, qui quanuis anguſtiſſimè præciſus, in modũ uerrucæ, proximo uere materiam exigat.*

Mergus in uite, dicitur palmes, qui ſupra terram incuruatur iuxta ſuum adminiculum, uulgus noſtrum uocat (ni fallor) vn courſon, alij autem vn brin, à mergendo ſcilicet nominatus. Vnde Palladius, Mergum (inquit) dicimus, quoties uelut arcus ſupra terram relinquitur, alia parte uitis infoſſa. Nonnullos (inquit Columella) in uineis characatis (hoc eſt pedatis) animaduerti, & maximè heluenaci generis, prolixos palmites quaſi propagines ſolo adobruere, deinde rurſus ad arundines erigere, & in fructum ſummittere, quos noſtri agricolæ mergos, Galli candoſoccos uocant, &c. Neſcio an hæc noſtra diuinatio omnibus placebit, ſi dicamus Gallicam uocem, qua hodie etiam utimur, mergum referre, diminutione addita, ut mergottas (quas corruptè marcottas quidam uocant) pro mergulis uel mergis dicamus. Itaque iudicabit apud ſe qui uolet, & quod ſibi uidebitur, facilè ſentiet: nam hic tantùm de dictionis alluſione ſermo eſt.

Nepotes, uocantur palmites, qui poſtea naſcuntur, tranſlatione ſumpta ab hominibus eorúmque ſobole. Columella, Iam uerò ipſos palmites, quos uindemiæ præparamus, clauiculis ac nepotibus liberandos magnopere cenſeo.

Dracones in uitibus dicuntur à Plinio, palmites emeriti, pluribúſque annis indurati: Nuper (inquit) repertum, draconem ſerere iuxta arborem. Ita palmitem appellamus emeritum, pluribúſque induratum annis. Vnde etiam raſilem draconem uocat, cùm præciſus, quàm maxima amplitudine, tribus partibus longitudinis deraſo corticæ, quatenus obruatur, ſulco deprimitur.

Iuniculus, idem eſt in uite, quod etiam draco. Nempe

(inquit Plinius) cùm uetus palmes in lõgum, & ad quartum uſque pedamentum emittitur, quos alij dracones, alij iuniculos uocant, ut faciant quæ maſculeta appellant.

Traduces in uitibus, dicuntur palmites uel malleoli, qui aliunde tracti ac propagati ſunt: uel (inquit Varro) ubi ex arboribus in arbores traductis uitibus, uinea fit, quos traduces, quidam rumpos appellant. Inde traducem bimam uocat Plinius, qui duorum annorum eſt.

Viuiradices dicuntur ſurculi cum radicibus exempti, ad differentiam malleolorum & talearum. Eſt enim uiuiradix, planta quæ cum radice ſeritur, quaſi uiuam radicem habens. Sunt autem (inquit Columella) ſationis duo genera, malleoli & uiuiradicis. Des plantes ou plantalz.

Suffragines, dicuntur uitis ſoboles, quæ ſuffringuntur & exputantur, uel ad geniculum confringantur, ut aliò transferri poſſint. Columella: Si ſoboles (quam ruſtici ſuffraginem uocant) radicitus adhæret, diligenter explantanda. Vne taille.

Propago, dicitur uitis uetula depreſſa atque in terram per inflexos arcus ſubmerſa, ut ex una plures emergant, uulgus noſtrum uocat ſep de prouing. *Nam cùm fuerit anniculа, ſupra terram iuxta ſuum adminiculum curuatur: atque ex alto ſcrobe ſubmerſa, producitur ad uacantem palũ, tum ex arcu uehementer citat materiam. Plinius, Vis uitium omnis euocatur in palmites, aut deprimitur in propagines. Vnde propagare uerbum, uitem uetulam ſupprimere ac proſternere in terrã ut multam ſobolem faciat.* Prouigner. *de quo poſtea fuſius.*

Virgæ præterea, quas uitis ex radicibus aut caudicis lateribus ciet, quaſi nepotum partu grauida, ab an-

tiquis ſoboles appellatæ ſunt.

Viticulæ uerò, à rei herbariæ prudentibus appellantur, non quidem palmites aut ſarmenta: ſed à ſimilitudine, ipſa quidem flagella, quæ uitis modo reptantia longè latéque uagantur, ac uicinos frutices nacta, ſic eos intricant, ut iis perinde ac pedamnibus abutantur: uel ſcandentia, ſuis irretiunt clauiculis, quibus quaſi digitis hærent, quales in cucumeribus, cucurbitis, & pleriſque aliis inueniuntur.

Denique illud addendum, toros, in uitiū ſobole, aut craſſioribus brachiis appellari, calloſam illam & prominentem ueluti pulpam, quæ (quemadmodun hominibus muſculi) ita etiam uitibus uires præbent ac robur. Columella de arboribus: Arbuſtiuam (inquit) uitem, tam putare, quàm alligare diligenter oportet: nam & in ea fructus maximè uitis conſiſtit, diutiúſque perennat, quæ firmis toris & idoneis loris religata eſt. Itaque omnibus annis conuenit ſubſequi putationem, ita ut tori renouentur, & uitis per idoneos ramos diſponatur.

De taleis autem uinearum & taleolis, item etiam aliis quæ ad inſitionem pertinent, hîc tacebimus, cùm in ſeminario ſatis ſupérque de his ſit tractatum. Ad quod nō grauabit lectorem recurrere, ſiquando his opus habuerit. Nunc ad uitium differentias. Quas ut facilius deſcribamus, ab iis quæ latius patent, & generaliores quodammodo ſunt, incipiendum: deinde uerò ad communiora uinearum uocabula, ab earum poſitione uel forma, aut culturæ ratione petita recurremus.

VITIVM DIFFERENTIÆ QVÆ LATIVS PATENT.

Vitium appellatione multæ ſtirpes aut plantæ cōprehēduntur: quas interdum alio adiecto efferimus, interdū etiam nomine immutato ſignificamus, quemadmodū mox explicabimus. Sed primùm à uitice incipiemus, quando cum uite nonnihil habet affinitatis.

Vitex à uinciendo dictus, frutex quidem eſt (inquit Plinius) non multùm à ſalice, uitilium uſu diſtans: foliorum quoque aſpectu, niſi odore gratior eſſet. Vitilia autem uocat quæcunque ita lenta & flexilia ſunt, ut iis ad uimina tum uitium, tum aliarum rerum uti poſſimus. Itaque uitex nihil ad uitem, nihilque cum uite ſimilitudinis habet (ne quis putet) tantùm à uiendo uel uinciendo nomen accepit. Græci eum fruticem agnon, hoc eſt, caſtum, quòd eius ſemen potum: aut ipſa folia ſubſtrata, caſtitatem conſeruent, inquit Galenus. Vulgus ſeplaſiariorum utranque uocem ſimul iunxerunt, & agnum caſtum corruptè appellarunt. De hoc alibi plura.

Syluestris uitis, ſatiuæ congener: latinis, labruſca: Græcis, ampelos agria dicitur. Vigne ſauluaige. *quòd ea quidem in ſepibus, ſyluis, & marginibus terræ, ſeu labris quibuſdam naſcatur. Cuius (inquit Dioſcorides libro 5) folia, caules & clauiculæ, uim habent cultæ uiti ſimilem. Tantùm igitur cultura ab alia differt. Virgilius labruſcam ſylueſtrem appellauit in Bucolicis:*

Sylueſtris raris ſparſit labruſca racemis. propriè quidem. nam raros racemos propter incultam & agreſtem naſcendi conſuetudinē habet. Præterea longiſſimè differt ab alia uite agreſti, de qua inferius agemus. Quapropter non uitē agreſtē, ſed labruſcam agreſtem appellare

maluit. Cæterum labruſca hæc, duorum generum eſt. Altera enim florem tantum fert, quem nunquam ad fructus maturitatem perducat (*inquit* Dioſcorides) *flóſque hic, à* Græcis *œnanthe dicitur.* Altera *perficit quidẽ, ſed paruis admodum acinis, & raris, ut inquit* Virgilius.

Syluestrem *aliam deſcribit* Dioſcorides *lib. 4. inter herbas non frutices connumerãdam, ſed uitis nomen mutuatam à forma: ſarmenta habentem uitis modo prælonga, aſpera, lignoſa, rimoſo cortice, folijs hortenſis ſolani, lõgioribus tamen ac latioribus, flore muſcoſo & capillaceo, fructu exiguis uuis ſimuli, poſt maturitatem rubente: cui* Taminiæ *uuæ nomen ab antiquis impoſitum eſt propriè: non enim taminia uua ſtaphidem agriam ſignificat, ut poſtea docebimus. Hunc igitur deſcriptioni certè haud longè abeſt, ſalicaſtri imago, ita quidem dicti, quòd in ſalictis naſcatur. Caueto autem ne pro ſalicaſtro ſiliquaſtrum proferas. eſt enim ſiliquaſtrum, hortenſis herbæ genus, quæ uulgò coſtum appellatur, item etiam piperitis.* Du coq. *Cæterum ſalicaſtrum eoſdem ferè uſus præſtat quos uitis ſylueſtris. Ea certè* Ruellio *uidetur eſſe quam rura noſtra modò uiornam,* De la viorne: *modò hardeam,* De la hart, *uocant, quòd ramorum faſces ea perinde quaſi uinculo ligantes diſtringant. hæc nanque uiticulis prælongis aſperíſque cernitur & lignoſis: præterea cætera omnia habere cõſpicitur, quæ ſuperius* Dioſcorides *expreſſit. Sed certè in montibus & petroſis apud nos uiorna potiſſimùm naſcitur, fruticátque.*

Quod *autem* Virgilius Viburnum *appellauit lentum, inter cupreſſos naſcens, quanquam id quidem detrita una litera uulgari noſtræ dictioni alludere uideatur: tamen potius uulgari illi frutici conuenire iudicaue-*

rim, quem matianam uulgus uocat, Du maſſault, quàm uiornæ uulgari. Ruellius tamen ait quoſdam etiam ruſticos eum fruticem uiornam appellare. quo nomine ſuperior quoque frutex dictus eſt, & ſæpiſſimè à nobis ita auditus. Matianæ autẽ deſcriptio hæc eſt: Frutex eſt in montibus, locis petroſis ac rubetis naſcens: ramulis craſſitudine digitali, bicubitalibus: foliis ulmeis, piloſioribus, quæ paribus internodiis aduerſis pediculis coniugatim adhærent, per ambitum minutiſſimè ſerratis. Flos illi eſt albus, racematim enaſcens, eóque marceſcente acini oſtenduntur in uuam congeſti, grano lentis magnitudine, latiuſculo, & ueluti leniter utrinque compreſſo, cùm ematuruit rubro, quo uiſcum optimè conficitur, & pelles condepſantur. Radice eſt per ſumma ceſpitum uagante. Eius autem fruticis lignum, atque adeò rami tam flexiles ſunt & lenti, ut quocunque uelis facilè flectas, ſine offenſione. unde pueri prima literarum elementa condiſcentes, eius fruticis ramulis decerptis & concinnatis utuntur ad literarum tactum, ne ſcilicet aliò mens uagetur, aut aliam pro alia ſumant. Iudicabit igitur apud ſe diligens lector, an id quidem uiburno conuenire poſſit, etſi quidem aliud inuenerit rectius, eo mea ſententia utatur.

Staphis agria, ſiue (ut Athenienſes dicere conſueuerunt) aſtaphis agria, inter uitium ſylueſtriũ ſpecies connumeranda uenit: nam & labruſcam imitatur, & ipſum nomen, paſſam ſylueſtrem ſonat, uel uuam paſſam ſylueſtrem: non tantùm quidem, quòd eas uuas quæ paſſæ & paſſulæ uulgò dicuntur, ferat (Galenus enim duplex ſtaphidis agriæ genus facit, ſatiuum quod uuas paſſas fert, & ſylueſtre) ſed etiam quòd ipſa folliculorum ſtaphidis agriæ figura, hoc eſt granorum uel thecarum

in quibus recōduntur acini, rugoſam uuam magis quàm integra uuarum grana præ ſe ferant. folia autem habet labruſcæ (inquit Dioſcorides) *diuiſa, cauliculos rectos, molles, nigróſque: florem fert glaſti (quæ uulgò gueſda dicitur) & folliculos uirides, ſimiles ciceri, & in his nucleum triangulum, ex nigro ſubfulueſcentem, intus album, guſtu acrem. Eam uocarūt latini pituitariam, quòd commanducata grana, feruore ſuo pituitam ex cerebro eliciant. Item pedicularium, quòd erumpentibus è corpore pediculis, ex oleo muncta aduerſetur. Taminiam autem uuam falſò* Cornelius Celſus *& nonnulli appellauerunt, cùm taminia uua (ut iam diximus) propriè ſit ampelos agria, cuius fructus atque adeò acini rubeſcunt, & in apricis naſcitur: huius autem fructus cum uindemia matureſcit, nigreſcítque, & in opacis plerunque naſci ſolet. Cæterum ſtaphis ſiue aſtaphis, Græcis uuam paſſam ſonat: ſtaphyle autem, uuam tantùm: hoc eſt, uitium uiniferarum: à* Staphylo *Liberi patris filio, ne quis fortaſſis putet ſtaphylen agrian legi debere.*

Vitis alba, Græcis ampelos leuce dicta, quam alij bryoniam, alij (inquit Dioſcorides) *ophioſtaphylon, quaſi uuam ſerpentariam, uel colubrinam appellant, foliis ſarmentíſque uitem ſatiuam imitatur: ſed hirſutiora ſunt omnia. noſtrum uulgus colubrinam appellat, quòd colubri modo per dumos ſerpat.* De la couleuree. *notiſſima eſt uel ex hortuli noſtri lectione.*

Vitis nigra, Græcis ampelos melæna, Plinio *bryonia nigra dicta, folia & caulem habet, ſimilitudinem hederæ referentia: quanquam ſmilacem magis imitentur, aut potius ſolanum, maiora ſunt tamen. Quinetiam arbores ipſa planta ſuis clauiculis ſcandit, inuenitúrque apud*

nos paſſim in humidis & paluſtribus locis: appellatúrque uulgò (ni fallor, nam res ipſa maximè dubia eſt) Dunerprun. *ſunt autem illi per interualla cum foliis diſpoſiti racemi, qui non ultra octo decémue acinos oſtendunt: inter principia quidem uirentes, poſt maturitatem nigreſcentes. In frutetis & ſepibus atque arundinetis maximè naſcitur, propinquas ſtirpes conſcendens & alligans. Radicem habet foris nigram, intus buxeo colore. rarior inuentu apud quoſdam, quàm alba, ideóque cognitu difficilior. Hanc etiam Tamnum ſiue tamum quidam uocari putāt, inquit Barbarus, uulgò autem Tamarum. Columella:*

Lubrica iam lapathos, iam tami ſponte uireſcunt.

Chironiam uitem quidam appellauere, aut quòd Chiron medicinæ & herbarum in Theſſalia peritiſſimus, ulceribus iumentorū & hominum ex ea primus remedium inuenerit: aut quòd chironiis ulceribus (quæ ſerpentia dicuntur) ea ueteres mederentur.

Cæterum, ut alias uitium differentias breuiter percurramus: Capnia, genus unum uitis eſſe dicitur à quibuſdam, quæ uuam nigram ex candida, & candidam ex nigra ſine prodigio ferat.

Genus alterum uitis Theophraſtus poſuit, quod fructum inchoans ad florem uſque tantùm perducit. Inſanas huiuſcemodi uites appellaſſe uidetur Plinius quodam in loco. Item etiam triferas: quoniam in iis alia matureſcunt, alia turgeſcunt, alia florent.

Vitis aliam ſpeciem in parte Idæ, quæ Phalacras dicitur, naſci tradit Theophraſtus, quæ eam formam habet quā mox deſcribemus. Fruticoſa quidē hæc eſt, paruulis uirgis, ramulis ferè cubitalibus exporrecta, quibus

acini laterales, nigri, tuberculo fabæ penſiles hærent, ſapore dulces, ligno intus modo unacei condito, folio circinatæ rotunditatis, indiuiduo, paruóque.

Naſci præterea in Aphrica uitem aliam Græci produnt, quam accolæ Vbolimam uocant: fitque oliua in uites inſita, ut utriuſque fructum ferat. Vnde Græci huiuſcemodi uitem elæoſtaphylon, quaſi uuam oleoſam, ab utroque parente nomen mutuantes, appellarunt.

Denique uerò ad uitem noſtram redeundum, quæ ſatiua, & culta, & urbana dici debet, Græcis ἄμπελος ἥμερος. Et œnoe, & œnophoros, hoc eſt uinifera, ad labruſcæ differentiam, appellatur. Sunt qui etiam Clematida & Clemacem, interim & œnanthan appellant authore Iulio Polluce. Eam autem Thebis à Libero patre primùm inuentam Bœotii tradunt. Cuius differentias particulares & communia genera tum à patriis, tum etiam à culturæ & ſtatuminum ratione petita, iam æquum eſt ut explicemus.

VINEARVM ET VITIVM PARticulares & communes differentiæ.

Nolim quiſquam putet, me id oneris ac prouinciæ ſuſcipere, ut hoc loco omnium uinearum ſpecies ac uaria genera deſcribam, quando totidem affirmantur eſſe, quot ſoli. Regiones enim uniuerſæ (inquit Columella) regionúmque penè ſingulæ partes, habent propria uitium genera, quæ cōſuetudine ſua nominant. Quædam etiam ſtirpes cum locis uocabula mutauerunt: quædam propter mutationes locorum, à qualitate ſua diſceſſerunt. Quapropter quid tam difficile ac laborioſum eſſet, quàm omnes

omnes differẽtias enumerare uelle, quæ à diuerſis locis, in quibus naſcuntur, nomina ſumpſerunt? Sunt enim apud Virgilium Thaſiæ, Mareoticæ, Pſythiæ, & innumeræ aliæ. Sunt & apud Plinium ac Columellam infinitæ, quas qui numerare & explicare contenderit, iuſtum huic labori uolumen deſtinet oportet. Nos uerò, quanquã id non recuſamus, ut ſcilicet nonnulla uitium genera ac differentias explicemus: tamen id præmonuiſſe æquum duximus, hoc loco tantùm ea explicaturos, quæ magis utilia & neceſſaria, puerı́ſque noſtris commodiora iudicauimus: tum ad bonorum authorum faciliorem cognitionem, tum ad antiqui moris rationem, cum noſtra conſuetudine cõferendã. Incipiemus igitur ab arbuſtiua uite.

Arbuſtiuæ uites aut uineæ, dicuntur quæ arbores ſcandunt, aut ipſis applicantur: quales ferè omnes ſunt apud Italos: Græcis ἀναδενδράδεις, ſiue dendritides appellantur, Vignes rampantes ſur les arbres. Colum. lib. de arboribus ca. 16, Arbuſtiuam uitem tam putare quàm alligare diligẽter oportet. unde & arbuſtare uites dicebãt agricolæ antiqui, cùm eas arboribus applicabãt & apponebant ut ſurſum aſcenderent. hinc etiam arbuſtiuum uinum, Columellæ dictum, quod in arbuſto gignitur. Arbuſtum autem ueteres rei ruſticæ ſcriptores appellabãt, peculiari quodam uocabulo, ipſas arbores uitibus nuptas: uel eam terræ partem in qua plures eſſent arbores uitibus applicatæ. quod apud nos hodie non fit. Arbuſtum (inquit Columella) inter quadragenos pedes diſpoſitum eſſe conuenit: ſic enim & ipſæ arbores & appoſitæ uites melius conualeſcent, fructúmque meliorem dabunt. Plinianum autem uocabulũ eſt, arbuſtare agros, hoc eſt, arbuſtum in agris facere, & uites arbuſtiuas in agris

ſerere. Vites enim (inquit ille) maximè arboribus gaudent, quia naturaliter in ſublime procedunt. Cæterum ulmis ſolebant complurimùm applicari uites apud antiquos: unde maritatas uitibus ulmos dixit Virgilius. Item etiam populis. Vnde nuptas uites populis dixit Plinius. In Campano (inquit) agro, uites populis nubunt. Idem, nuptas populos uitibus alio loco dixit. Populum autem, uulgus noſtrum uocat, Vn peuplier. Opulis quoque iungebantur, & nubebant uites apud antiquos eleganter. Vnde arbuſtiuæ uiti quamoptimè, opulum maritari dixit Varro. Vitem præterea opulus alit (inquit Columella) uerùm quoniam frondem non habet idoneam, à pleriſque repudiatur. Eſt autem opulus, arbor, ulmi proceritate adoleſcens, caudice recto, enodi, rarioribus ramis brachiato, frondibus ferè uitigneis, baccis racematim dependentibus, prima pubertate uiridibus, à maturitate puniceis. rura noſtra obierum uel opierum appellarunt.

Vlmus autem, quam Atiniam uocant ruſtici: quæ generoſiſſima eſt & lætiſſima, multámque frondem miniſtrat, ea certè omnium commodiſſima uiſa eſt ad uitem recipiēdam. Itaque ad id ita formabatur antiquis: nempe alternis brachiis in modum ſcalarum relictis: deinde uerò, cùm firma uidebatur, ab ipſo crure, pedali intermiſſo ſpatio, maritabatur uiti. Virgilius,

Illa tibi lætis intexet uitibus ulmos.

Huiuſmodi ulmi genus, Gallicum uocat Columella, raróque ſamaram (quis fructus ulmorū eſt) ferre Theophraſtus aſſerit, ut etiam nonnullis ſterilis uideatur.

Oleis etiam uites interdum admouentur atque inſeruntur nonnunquam, ut ſuperius docuimus, unde elæoſtaphylos uua.

Fraxinis inſuper uites probè maritabantur apud antiquos, præſertim ſyluestribus, quas ornos Columella appellat, uulgus noſtrum Freſnes champeſtres ou ſauluaiges: *ſuntque paulò latioribus foliis quàm cæteræ fraxini, neque deteriorem frondem quàm ulmi præſtant. Eã autem in anniculum ſcrobem circa Calendas Martias deponebant antiqui: neque uerò ante trigeſimum ſextum menſem falce attingebatur, ut ſeruarentur brachia: dein alternis putabatur, ſexto anno quàm optimè maritabatur.*

Aliis præterea arboribus iungi deſyderant uites, quas tu ex agriculturæ ſcriptoribus diligenter pernoſcere poteris. Sunt enim nonnullæ arbores, quas odit uinea, & quibus applicata, nullum propemodum fructum aut inutilem & degenerem adfert. Sed hæc omnia referre uereor, ne præter inſtitutum noſtrum eſſe uideatur. Tantùm id unum addam ex Columella, (ut noſtri iuuenculi antiquæ cõſuetudinis memores, arbuſtiuæ uitis poſitionem diſcant) quo pacto per arbores uitis ab antiquis diſponi ſolebat. Primùm igitur (inquit Cato) uitis propagabatur in ſulcos, deinde uerò arborum rami diuaricabantur, hoc eſt, collucabantur & incidebantur: neque nimium crebri relinquebantur, ut ſole uites gauderent. Ipſæ uerò uites arboribus bene nodabantur per omnes ramos, neque præcipitabãtur, aut nimium perſtringebantur. Satis autem multæ arboribus aſſerebantur uites, ut quando opus eſſet, de arbore deiicerentur, & in terram deprimerentur. Ac de arbuſtiua uite ſatis.

Surrectæ uites dictæ, quæ, more arborum, in ſe conſiſtunt (inquit Columella) neque pedamentis ullis, aut iugis, aut arboribus opus habent, ut fulciantur. Hu-

huiuſmodi uites in agro Andegauenſi, & apud Vaſcones plurimas uidere poſſis. Exeunt enim è trunco duro, craſſo, & à terra cubitum prominenti, caules permulti ſurſum erecti, fruticantes, atque interdum in ſeinuicem complexi, neque in terram prolabentes. Atque hæ quidem nunquam (niſi admodum uetulæ) palis fulciuntur, aut in terram demittuntur aut propagantur. Eas enim cùm ſerunt aut ponunt, unius tantùm pedis interuallum inter malleolos aut uiuiradices relinquunt: quo pacto hodie ſalices amerinas & uiminales conſeri uidemus. Ita fit ut ſtatim ab ipſa poſitione frequententur, neque alia propagatione amplius egeant. Quin nec etiam pedamentorum aut foſſarum ac ſtercoris multam & numeroſam impenſam per multos annos deſiderant, ut hodie apud nos. Qui mos utinam ab impoſtoribus & negligentibus agricolis nunquam aduectus fuiſſet: aut ciues uinearum impenſas & reditus ac curam omnem hactenus reliquiſſent. Hoc enim pacto fit, ut deteriora omnia ſint, quæ prius diligentiori cura excolebantur.

His uerò uitibus oppoſitæ, uites ſtratæ ſiue conſtratæ dicuntur ab antiquis agriculturæ ſcriptoribus: nempe eæ quæ ab enata ſtirpe, confeſtim ueluti proiectæ, per humum ſerpunt (inquit Columella libro 5. capite 4.) Non enim claiculis ſuis quicquam apprehendere poſſunt, neque etiam ipſis pedamentis circunligatæ inhærere. Habent enim clauiculas præter modum craſſas. Eas uites Andegaui currentes uulgò uocant, Vignes courantes. fructum autem non adferunt qui delicatus aut præſtans iudicari poſſit, copioſum tamen uinum reddunt. Niſi quis malit (quod rectius crediderim) conſtra-

tas uineas appellari eas, quæ ubi à ſtirpe enatæ ſunt, multis caulibus abſciſſis, & uno tantùm relicto fructuario palmite, in terram conſternuntur, & ita ſerpere dimittuntur in longum: neque aliam prætereà culturam deſyderant, cuiuſmodi paſſim apud Andegauos uidimus & Rupellanos. Huiuſmodi autem uites iucundiſſimum fructum adferunt, & datà opera ita excoluntur. Harum uerò culturam, & proſternendi formam docet Columella libro 5. cap. 5. eáſque eodem loco proſtratas uites, cubantes, & iacentes etiam appellat. Tu eum locum diligenter uideto.

Vitis ſiue uinea iugata, dicta à ſimilitudine militaris iugi: quòd ita fiebat, ut duabus defixis in terram haſtis, tertia ſuperligaretur. Iugata uinea (inquit Columella) ita conſtituta eſt, ut etiam arari poſſit: eóque maiorem ubertatem conſequitur, quòd ſæpius & minore impenſa excolatur: plus aëris recipit, & altius fructum fert, & æqualius concoquitur: ſed difficilior eſt eius cultus. Itaque iugatæ uineæ, poſt arbuſtiuas, omnium ſublimiores erãt, & quaſi iugum in ſummitatem quandam faciebant. Súntque ſine controuerſia inter pedatas uites connumerandæ. Iugationis autẽ ſpecies (inquit Varro) duæ ſunt. Vna directa, ut in agro Canuſino, nempe quæ ſimplici iugo porrecta erat. quod quidem iugum ſimplex, cantherius appellabatur: unde cantheriatæ uites, quæ ſimplici iugo porrectæ erant. Melius autẽ eſt in eis uinum, quando ſeipſas non obumbrant (inquit Columella) aſſiduóque ſole coquuntur, & afflatum magis ſentiunt: pampinationi quoque ſunt faciliores. Altera uerò iugationis ſpecies, compluuiata appellatur, à cauis ædiũ compluuiis. Eáque in longitudinem & latitudinem iugata erat, ut in Italia

pleræque. Compluuiata uitis (inquit Plinius libro 7.) uno copioſior eſt, dicta à cauis ædium compluuiis. Appellantur enim iugorum compluuia, quæ in utranque partem, dextram ſcilicet ac ſiniſtram, item etiam anterius & poſterius latius protenſa ſunt, ut (quemadmodum in ædificiis uidemus) aquam utrinque recipere poſſint. Atque ubi duæ materiæ per unam partem iugi mittuntur, media pertica interueniat, directæque palmæ per iugorum compluuia decurrant, & ueluti merſæ cacuminibus in terram deſpiciant. Huiuſmodi autem iugi uel compluuii formam uidebis in paluſtribus noſtris Pariſinis ad diuorum Martini & Dionyſii portas. Solent enim ita uites diſponere agricolæ ad uuas omphacas recipiendas ac colligendas.

Vineæ autem non iugatæ, & ridicis fultæ, atque humilis, & quæ uinum (inquit Varro) acratophorum miniſtrat, duæ ſpecies. Altera (inquit idem author) in qua terra cubilia præbet uuis, ut in Aſia multis in locis: Altera, cùm ea tantùm remouetur à terra uitis, & ſurſum erigitur, quæ oſtenderit ſe afferre uuam. Sub quam ubi naſcitur uua, ſubiiciuntur circiter bipedales è ſurculis furcillæ, ne uindemia pereat: & uindemia facta, denique diſcat pendere in palmam, aut funiculo, aut uinctu, quod antiqui uocabant œſtum. Simulac autem dominus uidit occipitium uindemiatoris (hoc eſt uindemia ſtatim abſoluta) furcillas reducit hybernatum in tecta, ut ſine ſumptu, eadem opera altero anno uti poſſit. Hæc Varro. Rectius autem mea ſententia deſcribi non potuit noſtrarum uinearum forma, quæ furcillis nituntur, quemadmodum ipſe recenſet: deponuntúrque ridicæ aut furcillæ ſiue pedamenta aut ſtatumina, ſtatim uindemia

facta, ne pluuiis hyemalibus putreſcant, uel in cumulos aggerantur, & ita ſimul aggerata, in ipſa uinea relinquuntur, ut altero anno iterum prodeſſe poſſint. Hac conſuetudine (inquit ille) utuntur Reatini, & hodie quoque Romani, atque adeò Parthenopæi. Cæterum huiuſmodi uineæ à Latinis pedatæ, hoc eſt, pedamentis fultæ (quorum uarias ſpecies poſtea declarabimus) à Græcis autem characatæ dicuntur. χάραξ enim ακος, à Græcis pedamentum, ſiue palus dicitur. Vnde natum prouerbium, χάραξ τὴν ἄμπελον, ſubaudi ἐξηπάτησεν, hoc eſt, palus uitem accepit.

Vitis tripedanea, à ſpecie & menſuræ iucunditate nomen habuit apud antiquos: nempe quòd in altitudinem tripedaneam ad ſummum creſcere ſineretur, uel quòd ita eſſet diſpoſita, ut inter quamlibet uitem trium tantùm pedum interuallum æquale conſtitueretur. Huius uitis meminit Columella libro 3. cap. 2.

Vitis autem tricenaria (quando neſcio quid affinitatis inter ſe habent ipſa uocabula) dicta, quòd eius iugerum tricenas uini amphoras reddat, inquit Varro libro 1. capite 26.

Vites quoque unciariæ pari ratione à iucunditate ſpeciei dictæ: nempe quæ ita diſpoſitæ erant, ut inter quamlibet uitem, unius iugeri uncia, interuallum æquale faceret.

Stephanitæ uites, hoc eſt coronariæ, à ſpecie quoque nomẽ habuerunt: nempe quæ per ſtatumina calamorum materiis ligatis in orbiculos gyróſque flectũtur: & materiis ſummiſſis, earundem ſtatuminibus per orbem & in coronam flectuntur (inquit Columella) cuiuſmodi pleraſque in Gallia Narbonenſi conſpeximus. quod ornatus &

decoris gratia potius ab illis factum exiſtimo, quàm ut eam formam agriculturæ ratio requirat. Quin etiam non longè ab Aurelianenſi agro, uites iugatæ, ſiue ſimplici iugo cantheriatæ, longius diſcurrere permittuntur, ne propter longam deerrationem imbecilliores fiant, & minus in fructu quàm in materia ualeant per ſingulos cantherios, aut ad ſummũ ſecundo cuique cãtherio, uitis ramum in gyrum & coronam reflectunt, ac deinde longius ſerpere ſinunt uſque ad extremum. Eas uites certè ſtephanites & coronarias iure dicere poteris, quando non ornatus ſolùm, ſed etiam utilitatis gratia fiãt. circum ipſas enim coronas, permultos ſemper ocellos & fructuarios quidem eos conſpicias. quæ quidem coronæ ſi non fierent, neque ullo pacto reflexa uitis formaretur: potentiores quidem ramos & robuſtiores materias ederet, minus autem fructus quotannis redderet.

Inſanæ uites dictæ quibuſdam, quæ ad florem uſque fructum tantũ perducunt, inquit Barbarus. Quin etiam eſt ubi Plinius inſanas uites, triferas appellet, quoniam in his aliæ matureſcunt uuæ, aliæ turgeſcunt, aliæ tantùm florent. Smyrnæ autem triferam uitem à ſe uiſam Marcus Varro prodidit.

Vites gemellæ dictæ, quæ gemellas uuas ferunt, Vignes gemelles. Columella libro 3. capite 1, Verum & aliæ duæ geminæ, quæ ab eo quòd duplices uuas exigunt, gemellæ uocantur. Plinius, Gemellarum nomen uuæ ſemper geminæ dedere: earũ aſperrimus ſapor, ſed uires præcipuæ.

Veniculæ uites Plinio, ſiue uennculæ aut uenunculæ Columellæ dictæ, quæ uuas ferrent temporibus hyemis durabiles, quas uaſis conditas (unde ollares uuæ: Horatius,

Venicula conuenit ollis.

de quibus poſtea) in tempus hyemis aſſeruabant, ut uenderentur: atque hinc fortaſſis nomen tractum. Huiuſmodi autem uuas Veneti Marzeminas appellant uulgò. Antiqui etiam Sirculas, & Staculas, & Numiſianas, pro regionum conſuetudine. Plinius lib. 14. cap. 2, Veniculã (inquit) inter optimè defloreſcentes, & ollis aptiſſimam. Cãpani malunt ſirculã uocare, alij ſtaculam, Tarracini numiſianam, nullas uires proprias habẽtem, ſed totam perinde ac ſolum ualeat. Columel. autem lib. 3. cap. 2, Sirculam & ſtaculam uocat. Vnde quid conijciã planè non habeo, in tanta uocum corruptione.

Vitis ad eſcam, ſiue eſcaria appellata, quæ plerunque ſiue in pergulis (unde pergulana dicta) ſiue etiam in iugis & compluuiis ſerebatur, ut eſui tantùm eſſet, & ad eſcam uẽderetur, priuſquam uindemiæ fierent. Ad eſcam (inquit Columella) nõ expedit inſtituere uineta, niſi cùm ſuburbanus eſt ager, ut raró poſtulet inconditum fructum mercantibus uelut pomum uendere. Cibariam Plinius appellat, cuius generis eſt (inquit) horconia agro Campano familiaris.

Spionia uitis, quam Plinius ſpineam à quibuſdam uocari tradidit, omnium abundantiſſima, & uino & uuarum magnitudine erat, magis tamen uuarum magnitudine. Plinius lib. 14. cap. 2, AEſtum fert ſpionia, quam ſpineam quidam uocant, autumniſque & imbribus pingueſcit, quinimò nebulis una alitur, ob id Rauennati agro peculiaris. Hinc Dapſilem ſpioniam uocauit Columella, hoc eſt, ſucco abundantem & fertilẽ: hoc enim dapſilis uitis ſignificat à dapibus. Spionia (inquit) dapſilis muſto & amplitudine magis uuarum, quàm numero ferti-

lis. Vnde Spionicus guſtus, hoc eſt, qui uuæ ſpioniæ eſt, fortaſſis autem quòd agreſtis pruni (quæ ſpinus dicitur) guſtum referat. bruſcum & garbum Itali uocant. Itaque ſpineus guſtus à uite ſpinea dicendus eſſet, niſi illud nos diuinare quiſquam dicere poſſit. nam nihil temere proferre uelimus. Columella, Iam & illud magnæ dotis eſt, poſſe guſtum cuiuſque generis non miſtum, ſed uerè merum condere, ac ſeparatim roponere: ſiue eſt ille Bituricus, ſeu baſilicus, ſeu ſpionicus.

Biturica autem uitis, vigne de Bourges, à gente nomen habuit. Antiqui enim noſtras uites Gallicas in honore habebant, quòd fortaſſis per id tempus excellentes eſſent, & accurata diligentia excolerentur. Vnde Bituricæ fructibus optimæ dicuntur Columellæ lib. 3. cap. 21, & Plinio lib. 14. cap. 2. Quemadmodum & Allobrogicæ, quòd apud Gallos Allobroges (qui Delphinates hodie dicuntur) fortiſſimæ & laudatæ eſſent, vigne de Daulphine. Allobrogica uitis (inquit Plinius) frigidis locis gaudet, gelu matureſcens, & colore nigra. Nunc autem earum uitium nomen nondum penè excidit: ſed fortaſſis minus diligenter uites illic excoluntur, aut quòd bellorum periculum peritiam excolendi agricolis adempſerit, aut quòd ſolum ſit corruptum, & noua culturæ ratione deuaſtatum.

Rhetica quoque uitis, ab antiquis celebrata, quæ hodie etiam apud omnes in honore habetur. eſt autem Germaniæ ſuperioris, uel à Rhetis populis dicta, uel à Rheni Germanici fluminis uicinitate. vigne de Rin. Rhetica uitis (inquit Plinius) temperatis locis naſcitur.

Græculæ uites dictæ, quæ in Græcia creſcebant: cuiuſmodi erant, inquit Columella, Pſythiæ & Sophortiæ,

quæ probabilis guſtus habebantur: ſolũ enim apud Græcos etiam hodie ualentiſſimum & generoſum eſt admodum, præſertim in quibuſdã regionibus: unde nunc uinum Græculum Romæ celebratur, & quod Monemuaticum Venetiis dicitur, uulgò Maluaticum appellatum. Plinius de Græcula uite ſic loquitur, Græcula (inquit) uitis, non inferior Aminæis bonitate, prætenera acino, & uua tam parua, ut niſi pinguiſſimo ſolo ualere non poſſit.

Thaſiæ præterea uites, græculæ, hoc eſt, in Græcia naſcentes, dictæ, conſimili ratione, à Thaſo inſula quæ eſt in mari AEgeo. quarũ uitium mentio fit à Columella lib. 13. cap. 23. Virgilius,

Sunt Thaſiæ uites, ſunt & Mareotides albæ.

Vnde Thaſium uinum Plinio lib. 14. cap. 7.

Mareotides etiam græculæ uites & uuæ dictæ, à Mareotide parte Epiri, in qua uinum optimum apud antiquos naſcebatur. Harum uitiũ meminit Colu. lib. 3. ca. 2.

Baſilica uitis, ab inſigni & larga uini copia, quam reddebat, nomen habuit, & nobili ac forti æſtuum & auſtrorum præter cæteras tolerantia, ut quaſi regia diceretur. Plinius lib. 14. cap. 2, Baſilicam Dyrrhachini celebrant, Hiſpaniæ cocolobin uocant (Columella colubẽ appellari tradit) grauior uua, æſtus auſtróſque tolerat, capiti inimica, copia larga. Baſilicum huiuſmodi uitis genus uocauit Columella lib. 3. cap. 4.

Aminæa uitis, inter cæteras generoſa, ſed alba apud antiquos, ab Aminæa regione (inquit Macrobius) appellata: fuerunt autem Aminæi populi, ubi nunc Falernum eſt. Virgilius,

Sunt & Aminææ uites firmiſſima uina.

Principatus (inquit ille Plinius) datur Aminæis,

propter firmitatem, ſenióque proficientem uini eius ubique uitam. Quinque eius genera. Ex iis germana minor, acino melius deflorescit, imbres tempeſtatéſque tolerat: Non item maior, ſed in arbore quàm in iugo minus obnoxia. Quidam Aminæas uites & uuas dictas putant, quaſi ſint ſine minio, hoc eſt rubore, nempe quòd album uinum reddant & proferant.

Eugeniæ uites, ſiue uuæ, dictæ generoſæ, vignes franches & de bons complantz, *quaſi nobiles, & inter cæteras inſignes.* εὐγένεια *enim Græcis, nobilitas dicitur. Itaque Euganeæ aut eugeniæ appellatæ, quòd uinum generoſum fundant: ſicut & Euganei populi, à generis præſtātia denominati. De huiuſmodi autem uineis, uideto Columellam de arboribus cap. 7. Eugeniam uitem (inquit Plinius) Taurominitani colles cū generoſitatis cognomine miſere Albano tantùm agro, quoniā tranſlata ſtatim mutatur. Nanque eſt aliquibus tantus locorum amor, ut omnem in his gloriam ſuam relinquant: nec uſquam tranſeant totæ. Feruētibus denique locis eugeniam uitem naſci idem author recenſet.*

Argitis uinea, ſiue etiam uua, inter minores habetur, quòd arboribus (ut inquit Columella) non uſqueadeò apta ſit, ſed iugo amicior, humillimíſque tabulatis aptior, terræ mediocritate lætatur, quemadmodum inſula: nam in pingui, nimiis uiribus luxuriat: in macra, tenuis & uacua fructu uenit. Videtur autem à candore (qui Græcis ἀργὸς *dicitur) nominata: uel potius ab Argo urbe Græciæ, uinorum generoſorum fertiliſſima: ut etiam hodie ex collibus ſibi uicinis, fortiſſima & potentiſſima uina adferantur Romam. Virgilius,*

Argitíſque minor, cui non certauerit ulla

Aut tantùm fluere, aut totidem durare per annos.

Vitis uehemens & multa materia frondens Columellæ *dicitur, quæ in terra denſa creſcit, & robuſta eſt, ac potens, tam in uino quàm etiam in materia.* vignes fortes & puiſſantes en bois. *lib.3.cap.1.* Terra *denſa (inquit) dabit uehementem uitem, & multa materia frondentem.*

Vitis *fœcunda*, vigne de bon rapport, *dicitur copioſa, fructifera, & uberem fructum reddens: qua ratione etiam infœcunda, quæ parùm aut nullum fert fructum, neque culturæ æquale beneficium reddit.* Columella *lib.3.cap.16*, vigne de mauuais rapport.

Vitis autem luxurioſa ſiue luxurians, quæ nimium luxuriat & abundat, ac ueluti ſylueſcit, uel in fructu, uel etiam in foliis aut frōdibus emittendis. vigne trop chargee de bois, fruict ou fueilles. *Columel.lib.4. cap.11,* Nos *autem magiſter artiũ docuit uſus primi anni malleolorum formare incrementa, nec pati uitem ſuperuacuis frondibus luxuriātem ſylueſcere.* Idem *lib.4. cap.21,* Luxurioſa *uitis, niſi fructu compeſcitur, malè defloreſcit, & in materiam frondémque effunditur: hoc eſt, niſi abundantia fructuariorum oculorum liberetur, malè florem amittet, neque poſtea fructum oſtendet. præterea tota in frondem & materiam, non etiam in fructum abibit ac conſumetur.* Quemadmodum *idem author luxurioſas, uel luxuriantes palmas & ſegetes dixit, hoc eſt, fructu nimio, uel nimia fœcunditate abundātes, unde poſtea ſterileſcere poſſint.* Virgilius:

Luxuriem ſegetum tenera depaſcit in herba.

Defloreſcens uerò uinea dicitur, quæ iam in fructum tranſit, & florem deponit atque exuit. vigne qui pert ou oſte & laiſſe ſa fleur. *Quemadmodũ floreſcere ele-*

ganter dici poteſt, cùm florem induit, & in florem abit, vigne qui entre,ou eſt en fleur.Plin.lib.17,Peſſimum (inquit)eſt inter omnia,cùm defloreſcentem uitem & oleam percutit imber : quoniam ſimul defluunt fructus. Pulchrè quidem defluere fructum dixit.Eſt autem id (ut obiter dicam)quod uulgus noſtrum uocat, couler. Vnde non inuenuſtè dicere poterimus, à uineis fructum defluxiſſe,cùm poſt depoſitum aut exutum florem, per malam aëris tempeſtatem & imbres nimios,fructum poſtea nullum oſtendunt,vignes coulees.

Vitis ordinaria,quæ paribus ordinibus aut in quincuncem aut in decuſſim ſata eſt. Coæquato(inquit Columella)deinceps paſtinato,malleolus ordinariis uitibus interſerendus eſt,eúmque ſat erit medio ſpatio,quod uacat inter uites, per imam lineā depangere. Ita quoque & ordinaria ſemina eodem loco,nempe lib.3.cap.16, appellat, quæ in ordinem ſerũtur æqualibus interuallis: quæ quidē æqualia interualla, & ueluti media ſpatia inter uitium ordines, interordinia appellabātur. des adoz. De quincuncis autem ratione & more formandarum uel ponendarum in quincuncem uitium & arborum, ſatis in Seminario diximus. Plura autem qui uolet, legat lib.3.ca. 15.Columellæ.

Vitis nouella, ieune vigne, vigne nouuelle, nonnulli uocant des plantes, ou nouueaux complantz. Nempe quæ uitis recēs poſita eſt, & multorum annorum non eſt,atque adhuc tenera.Virgilius,

Atque mala uites incidere falce nouellas.

Vineas nouellas appellauit Cato cap.33,Vineas(inquit) nouellas alligato crebrò,ne caules ſatæ perfringantur. Columella, Vineam nouellam omnes gemmas agere ſinito.

Ab his uineis nouelletum dictum, in quo uites nouellæ cõſitæ erant, quaſi nouellarum uitium ſeminarium. Paulus *iureconſultus*, Veluti *(inquit) ſi nouelletum in fundo ſatum ſit.*

Vitis *aut uinea ueterana, quæ multorum annorũ eſt, et iã indurvit.* Vigne faicte & accouſtumee au labeur. Si *ſunt (inquit* Columella *lib.3.cap.21,) ueteranæ uineæ, ſeparatorum ſurculorum cuiuſque generis ſingulos hortos inſeramus.* Itaque *uides quemadmodũ in hortis, uel poſt hortos, etiam uineæ conſerebantur.* Idem *autem author eiuſdem libri cap.15, ueteranam uitem ait totam exputari ſolere, & ad unam materiam firmiſſimam redigi.* Vi*neam etiam ueterem uocat:* Veterem *(inquit) uineam ſi in ſummo radices habebit, reſecare nolito.*

Vinea *ualens & iam conſtituta,* vigne nouee, & en ſa force. *nempe quæ iam conſtitit, ut neque amplius nouella, neque etiam uetus aut ueterana dicenda ſit.* Columel*la,* Iugerũ *ualentis & iam conſtitutæ uineæ, quatuor operis putatur & alligatur.*

Capitatæ *uineæ, à culturæ ratione appellatæ, nempe quæ creſcunt in caput, & robur craſſitudinis accipiunt in ſtirpe.* vignes de ſouche. *Alij (inquit* Columella*) capitatas uineas, alij brachiatas magis probant.*

Brachiatas *autem uocat, quæ in multa brachia componũtur, ut in ſumma parte, qua deciſa, nouella uitis eſt, quicquid circa cicatricem citauerit, conſeruari, & in quatuor brachia pedalis menſuræ diuidere conueniat: ita ut omnem partem cæli ſingula brachia aſpiciant.* vignes ramees & eſtendues.

Vites *præcoquæ, à celeritate proferendi fructum nomen habent, qua ratione ipſæ quoque uuæ præcoquæ, &*

fructus præcoces, & præcoqua ſiue præcocia poma appel
lata, ut in Seminario dictum eſt: Præcoques (inquit Colu
mella) uites dictæ, quarum maturitas fructus præcurrit
hyemē, vignes haſtiues. *Vnā etiā uitem præcocē (inquit*
idē) nobis ante hoc tempus incognitam græca conſuetu-
dine dracontiū uocari comperimus, quæ fœcūditate iucun
ditatéue, arcelacæ, baſilicæq́;, & Bituricæ cōparari poſſit.

Præciæ à Plinio eædem uites (ni fallor) appellantur,
quaſi prææmaturæ. Et præciæ (inquit) duo genera, magni-
tudine acini coluntur: quibus materies plurima, uuáque
ollis utiliſſima, folio apio ſimilis: unde præcias & purpu-
reas uuas laudauit Virgilius.

Heluolæ uites, quæ & Variæ (inquit Columella) ab
heluo colore, qui eſt medius inter rufum & albū, nomina-
tæ: neque enim purpureæ erant, neque nigræ: & acino-
rum colorem habebant ex rufo albeſcentem. Sunt heluolæ
uites, quas nonnulli uarias appellāt, neq; purpureæ, neq;
nigræ, ab heluo (niſi fallor) colore uocitatæ. eædē etiā hel-
ueolæ dicebātur. Inſignes colore inter purpureas nigráſq;
medio heluolæ, ſæpius uarianti (inquit Plinius.) Et ob id
uarianæ à quibuſdā appellatæ. Itaque heluolæ & hel-
ueolæ: item etiā uariæ & uarianæ, eædē uites dicebātur.

Vernaculæ dicuntur, quæ cuilibet prouinciæ peculiares
ſunt. Et hactenus (inquit Plinius) nobilitas datur pecu-
liaribus atque uernaculis Italiæ: cæteræ aduenere Chio,
Thaſóue.

Inerticula uitis dicta, quòd iners ſit in neruis tentan-
dis: hoc eſt, cuius uinum potum, ebrietatem non inducat.
Vnde (inquit Plinius) uerius ſobria diceretur: nam Græcis
ἀμέθυϛος dicta, quaſi ebrietati obſiſtens uel reſiſtens: quē-
admodum & lapillus ille uulgaris, quē uulgus noſtrum

corruptè amathyſtum uocat. Columella, Inerticula tamen nigra (quam quidam Græci Amethyſton appellant) poteſt in ſecunda quaſi tribu eſſe, quòd & boni uini eſt, & innoxia: unde etiam nomen traxit, quòd iners habetur in tentandis neruis. Plinius, Inerticulam è nigris appellauere: iuſtius ſobriam dicturi, inueterato præcipuè commendabilem uino, ſed uiribus innoxiam, ſiquidem temulentiam non facit.

Heluenaca *uitis, fertilitate apud antiquos maximè commendabatur: cuius cultura tamen Italiæ maximè repugnabat (inquit Celſus) nec alia macri ſolo familiarior. Tria eius genera. Maiores duæ, quarum altera quam (inquit Columella) Galliarũ incolæ emercum uocãt (Plinius, arcam) non uſqueadeò fœcunda eſt, & uini mediocris, ſed hauſtu gratius uinum præbet. Alteram longam appellant, eandémque auaram, ſordidi uini, nec tam largi, quàm ex numero uuarũ, quas prima ſpes promittit. Minima & optima è tribus facillimè folio dignoſcitur: nam rotundiſſimum omniũ id gerit, & circinnatum: atque hoc eſt laudabilis, quòd ſiccitates maximè perfert, ac frigora ſuſtinet, &c. Videto Columellæ locum.*

Fæciniæ uites dictæ, ſiue uuæ (inquit Columella) quòd plus quàm cæteræ fæcis adferunt: id tamen incommodum repenſant uuarũ multitudine, quas & in iugo, ſed & in arbore melius exhibent.

Apianis uitibus & uuis (inquit Plinius) apes cognomen dedere, præcipuè earum auidæ, vignes muſcadettes. *Earũ autem tria genera. Duæ quidem lanatæ (hoc eſt, quæ lanugine pubeſcunt) diſtant autem inter ſe, quòd altera celerius matureſcit, & magis præcoqui ſit fructus: altera item, tardius cariem uetuſtatis recipit: tertia uerò, nu-*

dis foliis eſt. Et ea quidem omnium generoſior eſt (inquit Columella) omnes tamen feraces, iugóque & ſatis arboribus idoneæ.

Nomentanæ uites, uini nobilitate ſequuntur Aminæas, fœcunditate uerò etiam præueniunt: quippe cùm ſe frequenter impleant, & id quod ediderunt, optimè tueantur. Nomentanæ (inquit Plinius) Aminæis proximæ ſunt, rubente materia, quapropter quidam rubellas appellauere uineas. Eæ nimis fertiles uino, acinis & fæce nimiæ, &c. Ita dictæ à Nomento oppido in Latio, quod non procul erat ab urbe Roma.

Numiſianæ uites fortaſſis appellatæ, quaſi Numidianæ, à Numidia: nonnulli tamen Nurſianas dici uolunt, à Nurſia antiquo Vmbriæ oppido. Quicquid ſit, uuas ferebant ollis aptas (inquit Columella) quemadmodum & Venuculæ. Tarracini (inquit Plinius) Numiſianam uitem celebrant, nullas uires proprias habentem, ſed totam perinde ac ſolum ualeat.

Murgentina quoque uitis, à loco Siciliæ inſulæ dicta: in qua (inquit Plinius) potiſſima eſt, quam eandem etiã Pompeianam ab aliquibus uocatam aſſeuerat, in Latio maximè feracem.

Albuelis uitis Celſo, in colle quàm in campo utilior eſt, in arbore quàm in iugo, in ſumma arbore quàm in ima ferax, materiæ frequentis & uuæ.

Viſula uerò uitis, arboribus imis (inquit Plinius) fertilior erat, & amicior iugo quàm arboribus: terræque mediocritate lætatur (inquit Columella). nam in pingui, nimiis uiribus luxuriat: in macra, tenuis & uacua fructu prouenit.

Vinea conſeminea, dicta, quæ tantùm unius generis

uel notæ ſeminum aut ſtirpium conſita erat: uel unius tantùm ſpeciei uites, hoc eſt malleolos, uel ſurculos oſtendebat: ut aut Apianum *uinum ſimplex, aut fæcinium, non etiam ex* Apiano *& fæcinio mixtum proferret.* Vigne qui n'ha qu'une ſorte de complãtz. Columella: *Iam illa generum ſeparatio, ſummam commoditatem habet, quòd uinitor ſuam cuique facilius putationem reddet, cùm ſcit cuius notæ ſit hortus quem deputet (de horto autem uineis conſito intelligit) ídque in uineis non conſemineis obſeruari difficile eſt: quia maior pars putationis, per id tempus adminiſtratur, quo uitis neque folium notabile gerit: ac multùm intereſt, pluréſne an pauciores materias, pro natura cuiuſque ſtirpis, uinitor ſummittat, prolixíſue flagellis incitet, an anguſta putatione uitem coërceat.* Eædem *quoque uineæ conſeminales eidem authori appellatæ, quarum (inquit libro 12. cap. 46.) non eſt tam firmum uinum, quàm ſi per ſe ſyncerum* A*minæum uel* Apianum *aut etiam fæcinium condideris.*

Caluata *uinea* Catoni *(ni fallor) dicta, quæ rara erat, & interuallis rarioribus conſita, neque uſqueadeò frequẽs atque aliæ: uel, ſi mauis, uitis caluata eidẽ appellata, quæ pãpinos, uel flagella, aut ſurculos gereret minus foliatos, minúſque foliis onuſtos, quàm cæteræ: ut quemadmodum in caluitio capilli deſunt, ita etiam iis uitibus folia deeſſe uiderentur.* Cato *cap. 33: Si uinea à uite caluata erit, ſulcos interponito, ibíque uiuiradicem ſerito, umbram ab ſulcis remoueto, crebróque fodito.* H*æc eadem uerba habet* Plinius *libro 17. cap. 22.* Ha*ctenus uitium & uinearum uocabula tractauimus.* N*unc uerò ad earum conſitiones & poſitiones uarias,* ex *ordinis noſtri inſtitutione ueniendum.*

VINEARVM CVLTVRAE VOCABVLA.

Conſtituere uel inſtituere uineas dicebant antiqui, quod nos uulgò faire vne terre en vignes, faire des cloz des vignes, ou des vignobles. *Qui uineam aut arbuſtum (inquit* Columella *lib.3,) cõſtituere uolet, ſeminaria prius facere debebit.* Seminaria *autem uitium uulgus noſtrum uocat* des pepinieres. *Nempe in quibus acini proiecti, eò altitudinis creſcunt, ut poſſint deinde in uinetũ trãſferri & excoli: id autem quod ex acinis ſuccreuit, ruſtici noſtri appellãt* des ieunes plantes. *Latini, ut* Columella *lib.3. cap.10, dicunt ſemina.*

Conſerere *uineas*, planter des vignes, *quemadmodum & arbores etiam dicimus: cùm ſemina uitiũ terræ mandamus ac deponimus uel pangimus: ea enim uocabula uinetis conueniunt.* De *conſerendis uineis (inquit* Columella*) librum ſcripſimus compluribus agricolationis ſtudioſis.* Inde *fundus uineis conſitus*, vn heritaige en vigne ou de vignes. *Græcinus declarat (inquit* Columella*) Paridium quendam* Veterenſem*, uicinum ſuum, duas filias, & uineis cõſitum habuiſſe fundũ.* Ponere *quoque & diſponere eidẽ authori dicuntur eadem ratione ac loquẽdi forma.* Et *nos (inquit)* Publi Syluine*, magno animo uineas ponamus, ac maiore ſtudio colamus.* Vnde *poſitio ſeminum dicta.* Nam *ponere ſemina, id eſt, quod uulgus uocat* faire des plantes. Nec *ſanè (inquit* Columella*) poſitio ſeminum ſibi altũ cubile ſubſterni deſiderat: uerùm abundè eſt ſemipedaneam conſitis reſolutam uitibus terrã ſubijcere, quæ uelut hoſpitali atque etiam materno ſinu recipiat incrementa uirentium.* Id *certè etiam deprime-*

re ſemina in regeſto dixit idem author. Regeſtum autem appellat, terram è ſulcis egeſtam, cùm ager bipalio mouetur, & ita egeritur humus, ut ſolũ tumidius appareat. Illuc poſtea ſua ſemina depãgunt, & ueluti in cubili quodam ſubſternunt.

Atqui ea quidẽ pangendarum uinearũ ratio, paſtinatio dicitur: nempe cùm ipſa ſemina ſcrobibus demittuntur in regeſto. Paſtinare enim, eſt ſcrobes in agro facere ad pangendas & deponendas uineas, & ſemina paſtino pãgere. Nam paſtinum (inquit Columel. lib. 3. cap. 18,) uocabant ueteres agricolæ, ferramẽtum bifurcum, quo ſemina pãguntur. qua ratione uulgus noſtrum houer, *ab inſtrumento deductũ uocabulũ habet. Nẽpe à paſtino fortaſſis, quod illi uocãt* vne houe. *de quibus inſtrumẽtis poſtea.*

Semitare uineas, & limitare, Plin. lib. 17. cap. 22, eſt diſtinguere per interualla & ſemitas. quod ordinare uineã paribus interuallis dixit Columella lib. 3. cap. 13. Multi tamen (inquit ille lib. 5. cap. 5, cùm de ordinibus uinearum loquitur) ordines ita diſponunt, ut per rectam lineam binos pedes, aut ut plurimùm ternos, inter ſemina relinquant: trãſuerſa rurſus laxiora ſpatia faciant, per quæ uel foſſor, uel arator incedat. Cæterum extremos uinearum ordines appellauit Virgilius antes, ἀπὸ τοῦ ἀντιστήκειν, *hoc eſt, ab anteſtando, ut interpretatur Seruius:*

Iam canit extremos effœtus uinitor antes.

Quidam tamen interpretantur lapides eminentiores, qui interponuntur ad materiã ſuſtinendam. Porrò autem ab ordinibus, ordinaria uitis appellata. Malleolus (inquit rurſus Columella) ordinariis uitibus inſerendus eſt.

Limitare autem uineas decumano, eſt ſemitis uel decumanis diſtinguere: hoc eſt, ita limitare, ut ab ortu ad oc-

caſum tendant. Limes enim ſecans agrum ab ortu ad occaſum, Latinis decumanus dicitur. Quemadmodũ eiſdem cardo appellatur, limes per agrum currẽs à Septentrione ad Meridiẽ. Columella: Iuxta decumanum atque ſemitas, palmites intrinſecus flectendi ſunt. Plinius ait, apertè uineas quintanis ſemitari, hoc eſt, ut in quinto quoque palo ſingulæ iugo paginæ includantur. id uerò à Columella libro 3. capite 20, ſemitis ſiue ſemitanis diſtingui dicitur. Idem quoque libro duodecimo, capite 53, decuſſare uineas dixit, hoc eſt, in ſtellam deformare ac ducere: & facere ut ordines uitium, literæ Græcæ figuram referant ad ornatum, quemadmodum latius & uberius in Seminario noſtro docuimus.

Frequentare uineam nouellam & anniculam, uulgus noſtrum populare uocat. Peupler vne vigne. cùm multis malleolis, qui præſidiarij uocantur (ut ſuperius uiſum eſt) propagatis, fit frequentior, ut altero anno plures oſtendat propagines. Fit autem id maximè poſt uindemiam. Nam cùm annicula uitis, menſiúmque ſex (inquit Columella) ad uindemiam producta eſt, ſublato fructu, protinus frequentanda eſt, & præſidiarij malleoli propagandi ſunt, qui in hunc uſum fuerãt depoſiti: uel ſi ne hi quidem ſunt, ex ordinaria uite in alterũ palum mergus eſt attrahendus.

Fodere uineam nonnihil cum paſtinatione commune habet. noſtrum uulgus dicit Houer des premieres ou groſſes facons: nempe cùm prima cultura uineæ datur: unde omnes arationes uinearũ, foſſuræ dici poſſũt, Toutes facons. Finis enim fodiendi uineam, nullus eſt (inquit Columella) nam quãtò ſæpius foderis, tantò uberiorem fructum reperies. Vineas nouellas (inquit Varro lib.

primo capite 31) fodere aut arare, poſtea occare oportet.

Eſt autem occare ab occidendo deductum uocabulum, nempe cùm agricolæ glebas confringunt ſecunda aratione, & ita comminuunt, ut eas occidere uideantur. Puluerationem uocat Columella lib. 11. cap. 2. his uerbis: Sed frigidioribus (inquit) regionibus, pulnerationem faciunt, quam uocant ruſtici occationem: cùm omnis gleba in uineis refringitur, & reſoluitur in puluerem. id uulgus noſtrum iterare uocat, Biſner, *à bina aratione, hoc eſt ſecunda, deducto uocabulo. quidam uocãt* Eſcrotter.

Puluerare autem (ne quis fallatur) ſecus accipit Plinius. Sunt enim (inquit) qui puluere quoque uuas ali iudicent, pubeſcentéſque pulnerent, & uitium arborúmque radicibus puluerem aſpergant. Quod certum eſt Narbonenſi prouinciæ, & uindemias certius ſic eo coqui, quia plus puluis ibi, quàm ſol, confert. Erit itaque puluerare Plinio, puluerem ex glebis ſuper ipſis uuis excitare, ut deinde matureſcant. Nam & puluerẽ excitare dixit Columella: Vites (inquit) poſt meridiem fodito, puluerémque excitato. ea res à ſole & à nebula maximè uuam defendet.

Secundam præterea arationem, repaſtinationem etiam appellare poſſumus. Eſt enim repaſtinare, iterum uitem paſtinare, nempe cùm refoditur. Vel ſi (inquit Columella) eodem loco, quo uineam ordinaturus es, facere uoles ſeminarium, tribus pedibus altè repaſtinabis iugerum operis octoginta, &c. Repaſtinari igitur uites dicuntur, cùm refodiuntur. Conſuetudo autem repaſtinare uocat, quicquid emoti terreni uineis præparatur.

Fodere tertiam foſſuram dixit Columella, quod noſtri tertiare uocãt, Tercer. *Quæ cultura tertia uineis adhibe*

tur, ſimulatque iam uuæ uariari cœperint, inquit ille.

Cæterum foſſuras omnes uinearum, quas uulgus noſtrum uocat facons, *Columella operas appellat, cum antiquis rei ruſticæ ſcriptoribus. Iugerum (inquit) uineæ, quatuor operis ablaqueatur, quinque foditur, tribus occatur. fodiebatur autem terra uinealis bidentibus, apud antiquos interdum, quod noſtris tantùm agricolis relictum eſt.* houer. *Interdum etiam arabatur, & aratro colebatur, ut in Campania. cuius loci agricolæ, inquit Virgilius, imitabantur arando, quod alij paſtinando. illic enim ſolum putre, & per ſe quodam modo reſolutum eſt. Neque uerò hac molitione terræ utebantur Campani, quia facilitas eius ſoli minorem operam deſiderabat: in aliis autem prouinciis denſior ager, & ſolũ contumacius maiorem poſcebat impenſam. unde quod nos paſtinando efficimus (inquit Columella) externarum gentium agricolæ paſtinationis expertes, ſulco facto conſequebantur, ut laxius ſubacto ſolo deponerent ſemina. Itaque, ut in ſummam contrahamus, uineæ iugatæ (quæ niſi locis facilibus & fertilibus proueniebant) apud antiquos, ut etiã nunc apud Italos, item etiam arbuſtiuæ aratris quidem excolebãtur: quòd ipſa uinearum capita & brachia ſurſum erecta ſine ulla extantia neque aratro neque bubus obnoxia eſſent. Alia autem uinearum genera, aliam etiã culturam poſcebant, ut aut bidentibus foderẽtur, aut ſulcis factis excolerentur & ponerentur, quemadmodũ hodie fit apud nos: cuius culturæ modũ ac rationem ab antiquis obſeruatam, quóque more fiebat, uideto apud Columellam lib. 3. cap. 13.*

Mergis propagare uitem dicuntur uinitores, cùm eam iuxta ſuũ adminiculũ incuruãt, ac ſic perducitur uitis ad

uacantem palum. Prouigner. Inſtar enim arcus curuatura fit in mergo, & ex arcu euocatur materia, quæ protinus applicata ſuo pedamento, ad iugum trahitur: atque hoc pacto propagata uitis, celerrimè prouenit (inquit Columella lib. 4. cap. 2.)

Supplantare autem dixit idem author libro de arboribus, capite 7, pro eo quod eſt explantare, deluxare, & proſternere, quemadmodum in palæſtrico curulíque certamine luctantes aduerſarium & curſorem ſuperãt, ſubductíſque pedibus ad terram arietãt, quod Græcè dicitur ὑποσκελίζειν. Dixit igitur Plinius, uuas ſupplãtat, hoc eſt lædit, conuellit ac delumbat.

Sternitur uerò uinea factis ſulcis, ut renouellari poſſit, Abbaiſſer. Columella, Vetus (inquit) uinea, ſi non aridos in corpore habet truncos, & flecti poteſt: factis ſulcis optimè ſternitur, atque ita renouellatur. Idem proſternere in terram uineas dixit: Omnem (inquit) uiridem ſuperficiem intorquere, & in terram proſternere oportet. Vnde proſtrata uinea appellata, quæ nobis hodie frequẽtiſſima eſt. Submittere quoque propaginem uel pampinum uitis pro eodem dixit idem author lib. 3. cap. 6. & libro 4. capite 6.

Putare uineas, eſt ſarmenta inutilia, uetera, malè nata, contorta, falce uinitoria præcidere, quod uulgus noſtrum uocat Tailler. Columella, Cùm uitem putabis, inter duas gemmas ſecato: nam ſi iuxta ipſam gemmam ſecueris, laborabit, nec materiam citabit. Græci ἀμπελουργεῖν uocant, id eſt, ſarmenta expurgare, quæ uitem enecant, nempe τὰ ἐμποδίζοντα τοὺς καρποὺς ἀφαιρεῖν (inquit Budæus noſter) unde ἀμπελουργία, putatio uitium Græcis dicitur, quæ & κλάσις à Theophraſto appellatur.

Attondere & interradere dixit Plinius: Oleæ (inquit ille) attondentur ſicut & uites; atque etiam interradi gaudent. Virgilius, falce incidere:

Atque mala uites incidere falce nouellas.

Exputare quoque uitem dixit Columella, cùm materia ferro coërcetur, ad ſecundam, interdum uſque ad tertiam gemmam, quò robuſtiores palmites agat. Inſecare quoque pro eodem idem accipit libro 4. capite 15: Sequente deinde anno (inquit) inſecatur ſuperior pars curuaturæ uſque ad medullam, ne totas uires matris propagatum flagellum in ſe trahat. Amputare item etiam pro eodem ſumitur: Tempus (inquit Columella) non aliud magis idoneum eſt hunc mergum amputandi, quàm ab Idibus Octobris, in Idus Nouembris.

Poſt putationem (inquit idem author) ablaqueare uitem incipito. Nam iugerum uineæ (ſubdit poſtea) quinque operis ablaqueatur, quinque foditur, tribus occatur. Ablaqueare autem, circunfodere eſt: noſtri diſcalciare uocant, Itali excodicare, ut docet Palladius, id eſt, circa uitis codicem, dolabra terram diligenter aperire, & purgatis radicibus, uelut lacus circa ipſas effodere, ut ſolis teporibus & imbribus prouocentur. Nam locis quibus clementia hyemis patitur (inquit Columella) adapertas uites relinquere, & tota hyeme ablaqueatas habere, eas cõueniet. Itaque à lacubus deductum uocabulum, quemadmodum latius in Seminario diximus.

Poſt ablaqueationem autem, reſecabatur uinea, ſiquando opus erat: nempe cùm radices quæ in ablaqueatione apparebãt, uinitor perſequebatur, & ſummas earũ partes (quas æſtiuas ruſtici appellãt) reſecabat, quæ ſic reſectæ molleſcunt, nec ultrà uitibus obſunt. Vineã ueterẽ,

boni generis (inquit Columella) circa Cal. Martias antequam reſeces, ablaqueato, & protinus cũ altè ablaqueaueris, reſecato. Quatuor digitos ab radicibus truncũ relinquito, & (ſi fieri poterit) iuxta aliquẽ nodum ſerrula deſecato. Procidere pro eodem accipitur cap. 15. lib. 4.

Stercorantur præterea uites apud nos ferè poſt ablaqueationẽ, uel etiã ipſo ablaqueationis tẽpore, cùm fimus fœcunditatis gratia ipſis uitibus inſpergitur. Fumer les vignes. quod apud antiquos ipſis tantũ agris legumina ferentibus fiebat, rariſſimè in uinetis, aut nunquã. unde Palladius: Si terra (inquit) exilis in uinea eſt, tres uel quatuor lupini modios in iugero ſpargis, atq; ita occabis. quod ubi fruticauerit, euertitur, & optimũ ſtercus præbet in uineis: quia lætamen propter uitis uitiũ non conuenit inferre uinetis. uulgus autem noſtrũ lætamen copioſiſſimum etiã uineis generoſis iniicit. Qui mos utinã à noſtris paulò negligentioribus & pigris agricolis nunquã aduectus fuiſſet. Eò enim fit, ut operæ ſuæ parcãt, & quod foſſionis altæ diligentiori cura fieri deberet, fimi abundantia compenſatur. Atqui quotidie etiam fieri uidemus, ut per aliquot quidem annos uitis fœcundiſſima ſit: cæterum autem citius multò intereat, quàm ſi cultura diligentiſſima id fieret, quod ſtercoratione ſuppletur. Sed ea certè noſtris ciuibus danda eſt culpa, qui dum agricolæ eſſe condiſcunt, meritò ab agricolis decipiuntur.

Inſerebantur quoque eodem tempore uites poſt ablaqueationem apud antiquos commodè. Si radices (inquit Columella) eius uitis ſatis altè poſitæ ſunt, optimè inſeretur: ita ut ablaqueata & nudata pars ima, ſecundum terram ſic amputetur, ne cùm aggerata fuerit, ſupra terram extet. Humida loca (inquit Varro) de uua

alba: ſicut, de nigra inſerito. Sed *de inſitionum generibus ſatis multa in* Seminario *dicta ſunt.*

Poſt ablaqueationem & reſectionem adæquabatur & adobruebatur uitis, ſiue aggerabatur, Rechauſſer ou recouurir. Id *autem fit (inquit* Columella*) ut radices deorſum agat uitis, nec ex propinquo negligẽter in ſumma terra deſectum progerminet.* Ante *æquinoctium uernum quod eſt octauo* Cal. April. *ablaqueationẽ adæquato: poſt* Idus April. *terram ad uitem aggerato: æſtate deinde, quàm potes ſæpiſſimè, occato.*

Propagatio *uinearum ea erat antiquis quæ nunc uulgò dicitur* Prouigner. *Erant autem propagationum, tempore* Columellæ, *tria genera maximè in uſu.* Vnum, *quo uirga edita à matre ſulco committitur, & hîc eſt nobis uulgatiſſimus: uocant enim agricolæ ſulcum,* Vn prouing. *Alterum, quo ipſa mater proſternitur, atque in plures palos per ſuas uirgas diuiditur, uulgus noſtrum uocat* Abbaiſſer & accoller la vigne. Tertium, *quo uitis ſcinditur in duas, uel tres partes, ſi diuerſis ordinibus diducenda eſt.* Hoc *autem genus propagationis, tardiſſimè conualeſcit, quia uitis diuiſa, medullam amittit.* Catoni *autem duo erant propagationum genera.* Alterum, *quo uitis in ſulcos propagari dicebatur, quod genus ſuperius explicatum eſt.* Cato *capite trigeſimoſecũdo,* Vites *propages, ſulcos ſurſum uerſum, quoad facere poteris, facito ut ducas.* Alterum, *quo uites in quaſillum propagari dicebantur.* Nempe *ut radices melius terrã caperent, & commodius haberent.* Fiebat *autem hoc pacto:* Calicem *pertuſum ſumebant, uel quaſillum, hoc eſt, paruũ qualum pertuſum, & per ramulum quem propagare uolebant, trãſferebant, deinde terra illud opplebãt & calcabant.*

poſt annum autem, ipſum ramum præcidebant, & aliò cum ſuo quaſillo poſtea ſerebant. Cato capite trigeſimotertio: Item uitem in quaſillum propagato, terráque benè operito: anno pòſt præcidito, cúm qualo ſerito.

Pampinare uineam, eſt pampinos ex ea ſuperuacuos detrahere, poſteaquã fronduit. Cato: Vbi uinea frondere cœperit, pampinato. Columella: Ante dies decem quàm uinea florere incipit, pampinatã habeto. Eſbourgeõner. *Pãpinationis autẽ modus hic erit (inquit Colu.) ut opacis locis, humidíſque, & frigidis æſtate uitis nudetur, foliáque palmitibus detrahantur: ut maturitatem fructus capere poſſit, & ne ſitu putreſcat. In pampinatione item diligenter obſeruandum, ne hos pampinos detrahamus qui cum ipſis uuis ſunt. Varro autem libro 1. capite 31. pampinare eſſe ait, ex ſarmento coles qui nati ſunt, de iis qui plurimùm ualent, primùm ac ſecundùm, nonnunquam etiam tertiùm relinquere, reliquos decerpere: ne relictis colibus ſarmentum nequeat miniſtrare ſuccum. Spoliare uitem pampinis pro eodem ſumitur à Columella libro 11. capite 2, Multi (inquit) ſi pluuius eſt ſtatus cæli (ſicuti in ſuburbana regione Italiæ) pampinis uitem ſpoliant, ut percoqui fructus poſſit, nec putreſcere imbribus.*

Adumbrabantur autem econtrario uineæ, & tegebantur palmitibus, locis ſiccis, calidíſque & apricis, ad uuarum conſeruationem: ne ſcilicet maximis æſtibus conſumerentur per cynocaumata, hoc eſt, æſtuoſos caniculæ calores: quoniam plerunque dicti ſyderis tempore quædam regiones ſic infeſtantur, Euro maximè flante, (quem incolæ Vulturnũ appellant) ut niſi tegminibus uites opacentur, uelut halitu flammeo fructus uratur. Itaque ſi pa

rum pampinoſa uitis eſt, etiam aduectis frondibus, & interdum ſtramentis, fructus muniebatur. Tegetes autem ſupradictos, tegeticulas etiã appellat Varro: eáſque cannabinas fieri ſolere ſuis temporibus oſtendit.

Renouellare uitem dixit Columella in libello de arboribus, pro refodere, reparare, & iterum nouam facere, Renouueler la vigne.

Frondes ponere uinea dicitur Virgilio ſecundo Georgicôn, cùm ante pampinationem frondeſcit, & ramos ac brachia ſurſum attollit, Bourionner, Ietter bois, ou monter en bois.

Progemmare autem, ſiue gẽmare, cùm gemmas producit, & primos ueluti ocellos uere nouo oſtendit. Columella libro 4. *cap.* 24. Bourionner, ſortir.

Pubeſcere quoque eidem authori dicitur, cùm primam maturitatem adſequitur:

Hinc omnis largo pubeſcit uinea fœtu.

Retorreſcere uerò uites dicuntur, quando non proſiliunt, neque adoleſcunt legitimo incremento, Auorter. *Columella.*

Repullulaſcere uitis dicitur, cùm reſurgit & ſubnaſcitur, ac nouellis pullulis palmitibúſque exit. Repionner, reietter. *Columella libro* 4. *cap.* 24.

Repubeſcere item, cùm in priſtinam pubertatem iuuentutíſque florem reuertitur, Reuenir, Recroiſtre. *Columel. libro* 2. *cap.* 1.

Adminiculare uites, eſt eas adminiculis, hoc eſt, ſtatuminibus & pedamentis fulcire. Monter les vignes. *Plinius lib.* 14. *cap.* 1: *Vites modici hominis altitudine adminiculatæ, ſudibus hærent.*

Palare uineas, palis fulcire (unde maioribus perticis

ſuffultæ uites eleganter Varroni dicuntur, ut auras non pertimeſcant) uel adiungere & ſtabilire, idem ſignificat quod ſuperius. Tibullus:
Hic docuit teneram palis adiungere uitem.
Palus autem, lignũ eſt altera parte acutum, quod in terram defigitur, ad aliquid ſuſtinendum. Vn pieu ou eſchalatz.

Poſt palationem alligabantur uites, Lier les vignes. Columella, Vineæ nunc palandæ ſunt & alligandæ, ne poſtea tumentes gemmæ lædãtur, & oculi alterentur. Cato autem nodare dixit, capite trigeſimoſecundo: Vites (inquit) bene nodentur per omnes ramos, diligentérque caueto ne uitem præcipites, uel ne nimium perſtringas, hoc eſt, ne flagella ipſa decutias & deorſum reflectas, néue ſtrictius alliges quàm par erit: id enim præcipitare & perſtringere eſt. Viere & uincire etiam Varroni & Columellæ dicuntur. Vnde etiam uimina ipſa, ligamenta appellantur. Vinciebãtur autem antiquis uites ſparto (quam nunc geniſtam uocamus) inquit Dioſcorides: nos hodie ſtramentis utimur. Antiqui quoque uimina uitium ex ruſco & arundinibus ac ſegmentis ſalicum faciebant ad colligandas uites, ut refert Virgilius ſecundo Georgicôn.

Statuminare uites, idem quod pedare. Plinius libro 17. cap. 22: Eodem modo uineam ſtatuminato. ſtatumina autem quid ſint, mox exponemus in pedamentorum generibus.

Impedare quoque uel pedare pro eodem ſumuntur, Columella, Cùm menſem tricæſimum excæſſerit poſita uinea, id eſt, tertio autummo, uehemẽtioribus ſtatuminibus ſtatim impedanda eſt. Pedare igitur, eſt ſuſtentaculum uiti addere: ex quo uineæ pedatæ dictæ. Plinius, Aut pe-

datæ uineæ ſimplici iugo. Colu. Putationem ſequitur iam pedandæ uineæ cura. Vallare etiã dixit Virgilius in eadem ſignificatione: & uallos poſuit pro ipſis ſtatuminibus, ut mox uidebis.

Iugari præterea uites dicuntur, cùm perticis tum rectis, tum etiam tranſuerſis alligatæ, ſurſum aſcendunt. Vineã (inquit Columella) inter quaternos pedes iugare, & perticis figere oportet. Sed quia nunc de iugatione & pedatione, atque adeò adminiculatione ſermo incidit: æquum eſt, ut de ipſis iugorum & pedamentorum ac ſtatuminum generibus pauca dicamus: inde uerò de inſtrumentis ad uinearum culturam uel foſſuram commodis, etiam pauca quædam obiter explicabimus, priuſquam ad uuarum differentias progrediamur.

PEDAMENTA.

Quibus ſtat recta uinea (inquit Varro) pedamenta dicuntur, hoc eſt, quibus ueluti pedibus nititur. Plinius, Caſtanea pedamentis omnibus præfertur. dicitur etiam nonnullis pedamina.

Quæ tranſuerſa iunguntur, appellantur iuga, unde uineæ etiam iugatæ, ut prius explicauimus. Iugationis autem ſpecies duæ: una directa, ut in agro Canuſino (inquit Varro) altera compluuiata, in longitudinẽ & latitudinẽ iugata, ut in Italia pleræque. Cæterũ cantherius, dicitur ordo uineæ ſimplici iugo porrectæ. Melior autẽ eſt ea uinea (inquit Colu. lib. 4. capite 18.) ad uinum proferendum, quando ſibiipſa non obumbrat, aſſiduóque ſole coquitur, & afflatum magis ſentit, pampinationi quoque facilior. dicta autem huiuſmodi uitis etiam cantheriata

Columellæ

Columellæ libro 5.cap.3.

Pedamentum robuſtum (inquit Varro) quod optimum ſolet afferri è quercu & iunipero, ridicæ appellatur. Eſt autem pedamenti genus fiſſile, ſed tamen firmum. Columella: Ridicas querneas ſiue oleagineas findere, & dedolatas utraque parte exacuere oportet.

Alterum pedamenti genus fit ex palis è pertica decisis, quos (inquit Varro) cùm in ſimum terra uoluitur, putre quod eſt euertitur, & fit ſolum ſummum. Teres huiuſmodi pedamentum eſt, & ex altera parte acutum, unde etiã palus dicitur. Palos (inquit Columella) una opera cædere, & exputatos acuere, centum numero poteſt. Vnde palare uineas, ut dictum ſuperius.

Tertium pedamenti genus, fit ex arundinibus inopiæ aliorum pedamentorum ſubſidio. Solebant enim antiqui, aliquot colligatas libris arundines demittere in tubos fictiles cum fundo pertuſo (quos cuſpides appellant) quà humor aduentitius (inquit Varro) tranſire poſſit.

Quartum pedamenti genus natiuũ appellatur: nempe eius generis, ubi ex arboribus in arbores traductis uitibus uinea fit, quos traduces (inquit Varro) quidam rumpos appellãt. Vnde rumpotinæ arbores dictæ, nempe à quarum tabulatis, traduces uitium ad alios traduces alligantur, ut in arbuſtis Gallicis fieri ab antiquis ſolebat: quæ arbuſta ideo rumpotina uel rumpotineta, ab agriculturæ ſcriptoribus antiquis dicta ſunt.

Statumina uerò, à ſtatu arborum uel uinearum nomen habent, quòd pedamentorum & ſtatuminum beneficio, uites quæ per ſe alioqui ſtare nequeunt, ſurſum eriguntur, prout creſcendo ſtatum accipiunt rami. Vitruuius autẽ ſtatumina & ſtatuminationes, pro pauimentorũ ſoli-

dationib⁹: & ſtatuminare, pro munire & ſolidare poſuit.

Tigni præterea appellatione in uineis (inquit Vlpianus de tigno iũcto.l.1.) omnia continentur quæ ad ſurrigẽdas, pedãdas, fulciẽdas, & ſtatuminandas uineas neceſſaria ſũt, utputa perticæ, pedamẽta, & cætera id genus.

Vallus, firmior palus etiam appellatur, cui alligatur ipſa uitis. Virgilius,

Exacuunt alij uallos, furcáſque bicornes. Idem,

Et uallos primus ſub tecta referto.

Vnde uallare deductum uocabulum, pro fulcire & ſtatuminare uites. Sed iam ad inſtrumenta culturæ uinearum commoda & propria ueniendum.

INSTRVMENTA VINEATICA.

Bipalium, inſtrumentum quo primùm terra ſubigebatur & ſubuertebatur, præſertim in iis locis, uel ea uinearum cultura, quæ aratrũ non admittebat, ut in conſtratis & pedatis ac ſurrectis uineis: nam iugatæ (præſertim quæ compluuiatæ erant) aratro facilius colebantur. Dictũ igitur bipaliũ quòd utrinque patulum eſſet, ut ab utroque latere palæ uicem præberet. Vulgus noſtrum uocat Vne beſche. Col. Mediocris & modicè ſiccus ager, uitiario eſt aptiſſimus, íſque bipalio prius ſubigi debet.

Pala etiam utebantur in cultura agri & hortorum, atque adeò uinearũ: nempe ad uertendum ſolum. dicta à pangendo (inquit Varro) mutata g in l. Pangere autem, figere eſt (inquit Feſtus) unde plãtæ pangi dicuntur, cùm in terrã demittuntur. Plinius lib.18: Iuncoſus ager, uerti pala debet: at in ſaxoſo, bidentibus utendum.

Bidens uerò, aliud inſtrumentum ad uineæ foſſuram

aptum, à duobus dentibus appellatum, Houe fourchue. *Columella:* Bidentibus *uineam ueterem ſæpe & altè ſo dito æqualiter.* Horatius:

Viue bidentis amans, & culti uillicus horti.

Paſtinum quoque, unitoriũ aliud inſtrumentum, quo pãgebãtur ſemina, & ſcrobibus demittebãtur, Vne houe. *Columella:* Sed Iulius Atticus, *prætorto capite & recurua to, ne paſtinũ effugiat, prædictum ſemen demerſit.* Vnde *paſtinare & repaſtinare uites, ut ſuperius explicauimus.*

Ligo, ad ablaqueationẽ utilis, uel etiã refoſſionem, & radicum detectionem. Dictus *enim, quòd circũ ipſas radices ligetur & implicetur,* Vn houyau. *uel (ut inquit quidam) à legendo, quòd eo facilius legatur quod ſub ter ra eſt propter latitudinem.* Acutus *tamen erat, & dentem habebat.* Vnde Col. *Vel fracti dente ligonis.* Plinius *: Adduxit graues ligones, uomeres ponderoſos. Cæterum ligones, etiam omnium agrorum culturæ proprij & commodi erant, non ſolùm autem uinearum.*

Merga, inſtrumentum, quo ſemina in propagatione mergebantur, unde nomen habuit. Plautus: *Palas ſibi uẽdundas & mergas datas ut hortum fodiat.*

Marra, inſtrumentum ad excidendas herbas inutiles in uineis ſponte ſuccreſcentes: ídque fit, cùm uineas iteramus. Vne biſnoere ou marre. *Columella,*

Mox bene cum glebis uiuacem cæſpitis herbam
Contundat, marræ, uel fracti dente ligonis. Iuuenalis:
Ne marræ & ſarcula deſint.

Sarculũ autem, Vn ſarclet, *tam hortis, quàm etiam uineis purgandis utile erat, atque etiã ſegetibus: nã à ſar riendo dictum eſt: quæ opera ſegetibus maximè impẽdebatur.* Fiebat *autem ſarritio uineis poſt occationem. nam*

(inquit Plautus) ſemper occãt, priuſquam ſarriunt ruſtici. Idem Truculento: -tangam, ita me amabit ſarculum, Vt ego me ruri iam examauerim patulum moueri.

Raſtrum, inſtrumentum dentatum, quo utebantur ruſtici, dum glebas confringebant, & terram effodiebant in occatione. Virgil.

-raſtris glebas qui frangit inertes.

Huic fortaſſis ſimile eſt quod nos uocamus Vn rateau. Col. Parum quod ſupereſt ſuperioris ſoli, raſtris licet effodere. Raſtrum autem quadridẽs poſuit Cato inter inſtrumenta pratenſia cap. 10. Raſtellum enim diminutiuum, pratis tantùm proprium erat, quemadmodũ etiam hodie: ac potiſſimum ligneum fuit. Columella: Medica obruitur, non aratro, ſed ligneis raſtellis.

Rutrum autem à ſupino rutum, quemadmodum ab aratum, aratrum, id eſt inſtrumentum, quo euertitur terra, diruuntur uel eruuntur inutiles radices, complanatur ſolũ: nam id ruere ſignificat, teſte Seruio. Virg. 1. Geor.

Quid dicam iacto qui ſemine cominus arua
Inſequitur, cumulóque ruit malè pinguis arenæ?

Cato cap. 11, Oportet habere uillicum, palas ſex, rutra quatuor, raſtros quadridẽtes. Inde Rutellũ, diminutiuum à Lucilio prolatum.

Serrula, inſtrumentum ad deſecandas & deturbandas radices poſt ablaqueationem, dum uitium radices inutiles expurgabantur. Vne ſiette. nam id falce aut dolabra fieri aptè non poterat. Columella: Quatuor digitos ab radicibus truncum relinquito, &, ſi fieri poteſt, iuxta aliquem nodum ſerrula deſecato.

Falx uineatica Varroni & Catoni dicta, ad differentiam ſyluaticæ, pratenſis, & arborariæ ac ruſticariæ,

quæ poſtrema etiam falcula dicitur uulgò. Nam totidem *ſunt falcium differentiæ.* Cæterum *falx uineatica, inſtrumentum erat, quo uinitores putabant uites, & arida ac uetera in ſarmentis amputabant.* Collumella: *Falces quibus uineã putaueris, peracta putatione, urſino ſanguine linito.* Vne ſerpe. Cuius *deſcriptionem, noſtro inſtrumento ferè correſpondentem, uidebis apud* Columellam *cap.25.lib.4.* Itali *autem runcam appellant, non omnino inepté.* Nam *& runca & rũcina ſunt quædam ueluti ſerræ uel ſerrulæ apud antiquos, quibus & ſegetes & materias arborum deſecabant.*

Dolabra *autem acuta utebãtur antiqui ad abradendum, ubi falce uinitoria amputare nõ poterant ſarmenta propter duritiem.* Columella: Arida *& uetera in ſarmentis, quæ amputari falce non poſſint, acuta dolabra abradito.* Dolabella *quoque, hoc eſt parua dolabra, in ablaqueatione illis erat utilis.* Columella: Semper *circa crus, dolabella dimouenda terra eſt.*

Scirpicula, *falx dicta, qua ruſtici utebãtur ad uites alligandas.* Scirpare *enim antiquis, ligare eſt, à ſcirpis, hoc eſt iuncis, quibus utebantur ad uineas alligandas: uel, ut alij malunt, ad ſuperflua ligamentorum amputanda, dum alligamus uites.* Varro: Falces *dicuntur uineaticæ opus eſſe ſex, ſcirpiculæ quinque, &c.*

Terebra *quoque ueteres utebantur ad inſerendas uineas, quam* Gallicam *terebram appellabant: antiquam quoque uocat* Columella. Nam *antiqua terebra (inquit) in inſitione, quam ſolam ueteres agricolæ nouerant, ſcrobem faciebant, perurebántque eam partem quam perforauerant.* Vn tarault. De *terebella* Gallica Cato, *&* Columella *lib.14.cap.29.*

Sed quãdo iam de culturæ inſtrumentis ſermo eſt, maiórque culturæ uinearum ratio in extirpãdis herbis, quæ ſponte in ipſis uinetis ſuccreſcunt, uerſatur: æquum eſt nos ipſas herbas paucis explicare, & earum nomina (quæ tamen pauca ſunt) breuiter diſcutere: ut nihil ſit in uineto quod diligens lector poſtea deſyderare poſſit.

HERBAE VINETI.

Priuſquam uuarum differentias & culturæ uinearum quædam antiquorum præcepta deſcribamus: ſuccurrit, ut herbas in uinetis naſcentes paucis explicemus. Nequis autem putet, nos omnes propemodum ſpecies deſcribere poſſe, nedum etiam uelle: ſciat id quidem ex noſtra ſententia, tantùm abeſſe, ut omnium herbarum quæ in uinetis naſcuntur, deſcriptionem moliamur, ut nihil minus quàm hoc inſtituti ſuſcipiamus. Qui enim illud opus aggrediatur, omnes ex æquo ſoli differentias percurrat neceſſe eſt: quæ, ut ſunt quidem uariæ, ita ſane uarias herbarum ſpecies pro uniuſcuiuſque ſoli natura ac temperie producunt. Nos autem hoc loco tantùm eas, quæ in ſaxoſis & ſabuloſis locis facilè creſcunt (quæ quidem loca uineis amiciſſima ſunt) exponemus: neque tamẽ omnes (nequis putet) ſed tantùm eas quæ uineis peculiares uidebuntur. nam in ſaxoſis & ſabuletis multæ præterea ſuccreſcunt herbæ, quas tamen in uinetis minimè reperias. Reliquas autem ſpecies herbarum, quas prætermittemus, unuſquiſque apud ſe in ſuo libello, hoc quidem ordine deſcribet: aut, ſi id quidem malit, ex agro noſtro, prato, atque adeò ſylua expectabit. Sunt enim quædam plantæ uineis tantùm, aliæ agris, aliæ ſyluis, aliæ etiam

pratis communes. Quæ uerò in utriſque propter ſoli differentias naſci uidebuntur: eæ tamen (ne confuſius quiddam uideatur) ſuis ſibique propriis locis, à diligenti lectore requiri debebunt.

Incipiemus ab ea herba quæ noſtris uinetis Gallicis frequentiſſima eſt, Græcis linozoſtis, latinis Mercurialis appellata, quòd à Mercurio primùm inuenta ſit. De la mercuriale, ou mercuyre. *Caule eſt ſeſquipedali, geniculato, in cacumine ramoſo, muralis herbæ, uel ocymi foliis (quarum utranque in hortulo deſcripſimus) ſed in ambitu crenatis: ſemine in articulis pendulo, ſine flore, tenui radice & ſuperuacua. Duo autem ſunt eius genera. Mas humilior, folio nigriore, fructu propter genicula rariore, breui, contorto, in binos ueluti teſticulos coeunte. Fœmina, comam albicantem gerit, fructum copioſum, ſolutum & candidum, quandam racemulorum imaginem præbentem.*

Eſt & alia linozoſtis ſylueſtris, cynia ſiue cynocrambe aliquibus dicta, in uinetis etiam naſcens, cauliculum habet duorum palmorum, folia Mercurialis herbæ, ſubcandida, ex interuallis, ſemine apud folia paruo, rotundo. Officinæ noſtræ ſylueſtrem atriplicem uocant, Des arroches ſauluaiges. *Ea pauperes ruſtici interdũ, ut olere ueſcuntur, cùm melioris copia non ſuppetit: quidam enim putant ſylueſtris bliti genus eſſe. Inuenitur in uitibus & cultis.*

Alia herba in ſolo uitium inculto, & per uinitoris negligentiam herboſo creſcit, cui Latini graminis nomen dedere: Græci agroſtin uocant. Cuius multas differentias, quæ ab authoribus efferuntur, hoc loco relinquemus, & in agrum noſtrũ differemus. Eſt enim gramen arũdi-

naceum, & gramen Parnaſi, & gramen eſculētum. Huius autem poſtremi cùm tres rurſus ſint ſpecies, de eo tantùm dicemus, quod aculeatum dictum, in inculto uineto paſſim naſcitur. Igitur gramen, à gradiendo appellatum, quemadmodum à ſerpendo ſerpillum: quāquam & omnis herba ſponte in agris & pratis creſcens abuſiue gramen appelletur: hoc uerò de quo agimus, à Galeno gramen eſculentum dictum: quòd eius radix adhuc tenera, mandendo ſit, & paſcuis eſui iucundiſſima. Aculeatum autē à Latinis dicitur, quòd in eius cacumine aculei ſint, plurimùm quini: qui quia ueluti caninis quibuſdam dētibus ſimiles adnati uidētur, ideo à noſtris agricolis uulgò gramini aculeato nomen inditum, Canarius dens, Chiendent. Burgundi uocant, Du vigoron: aut à radicis uigore, aut quòd ager, in quo gramen ſponte ſerpit, uix unquam niſi maximo cū labore expurgari poſſit. Aliqui è uulgo capriolā uocāt De la cheurette: antiquum Græcorū nomen imitati, qui ægicon etiā appellauere (ut inquit Dioſcorides) quòd capris grato ſit pabulo. Multi ab effectu ſanguinariam uocant (inquit Ruellius) Bononienſes uulgò ſanguinellam, quòd aculei foliorum quini ſeníue, in echinatum faſtigium unà cōuoluti, nares farciant, eliciēdi ſanguinis gratia, cùm extrahuntur. Id ſi uerum eſt, certè dubitandū non erit, quin eadē ſit cum ea, quam Dioſcorides alio loco coronopoda, hoc eſt, pedem cornicis, & ſanguinalem uocat. Quam eandem Theophraſtus libro octauo tradit, humi cauleſcere, numerátque inter aculeatas & ſponte naſcentes herbas. Apuleius cum Latinis, uocat crus galli, quòd ſtylus è mediis foliis exurgens, in pedem galli conformatus, articuletur, reliquam exhibens cruris effigiem. qua eadem ratione co-

ronopus dicta. Itaque gramen aculeatum, crus galli, ſanguinaria, hæc una & eadem herba erit, quæ coronopus Dioſcoridi dicitur, uariis appellationibus ob uarias notas donata. Cæterum admonendi ſunt uulgares herbarij, ne coronopoda appellent, quam ſolēt coruinum, ſiue muluinum, aut auis pedem nominare: eſt enim potius ranunculi genus (inquit Barbarus) quod polianthemon cognominatur, coruino quidem pedi ſimile folium gerens, plurimis diuiſuris, puſtulas in cute ſolo tactu excitans, florem habens aureum & copioſum, radicem guſtu admodum calidam & bulboſam. Coronopus autem ſiue gramen aculeatum, flagellis eſt teretibus, articulatis, exilibus foliis, & in acumen faſtigatis, radice etiam geniculata, guſtu non ingratæ dulcedinis. Vnde Galeno, exiſtimatur commanducata prodeſſe cœliacis. Vitibus etiam frequētiſſima eſt, & eas maximè deuaſtat, in agro Carnutenſi potiſſimùm: ea eſt herba quæ in noſtris officinis uulgò pes coruinus dicitur. Carnutenſes agricolæ id nomen imitati, uocant du courpieu. Errant qui coronopon eſſe putant. Eſt enim potius ranunculus Dioſcoridis & Plinij, cui & ulcerariæ uires aſtipulātur, & picturæ nulla nota reclamat. Deſcriptionem ex ipſis authoribus petito: tam enim frequens eſt, ut alia deſcriptione non egeat.

Alſine quoque apud nos uitibus tam frequens, quàm quæ frequentiſſima herba: etſi alſine dicta (inquit Dioſcorides) quòd lucis opacíſque gaudeat. Erumpit autem media hyeme, areſcit æſtate media, uita ſemeſtri contenta. Ea eſt quam uernaculo ſermone uocamus du moron, quaſi muraurem, uel potius muris aurem dicere uelimus. Nam etiam Græcis myoſotis, Latinis muris auricula

prior dicitur: quod nomen inuenit à foliis, quibus aures muſculorũ imitatur. Paſſerinam Itali uulgò uocant, quòd paſſeribus amiciſſima & gratiſſima ſit: hac enim herba aucupes, auiculas caueis incluſas, cùm eſcam faſtidiunt, ſolent plurimùm recreare. Cauliculis ſerpit teretibus, articuloſis, è quorum geniculis exiles ramuli proſiliunt, foliis helxines, minoribus (quæ herba in hortulo deſcripta eſt) nec tantùm hirſutis, flore paruo, candido, foris herbaceo. Falluntur mirum in modum qui hanc pro anagallidis ſpecie ſumunt, ut mox uidebis.

Cæterum alia eſt muris auricula, quæ myoſotis altera dicitur, ſcolopendrio ſimilis, læuior duntaxat & minor: quæ quia in ſyluis & lucis potiſſimùm creſcit, huius deſcriptionem in Sylua noſtra relinquemus.

Anagallis Græcis, uulgò morſus gallinæ, quia eius ſemen (quod eſt coriandro ſimile) non prius decidat, quàm à gallinis & auibus demorſum ſit, & earum roſtro concuſſum. Nonnullis morgellina etiam dicitur. Duorum generum eſt, diſcrimine floris & ſexus inter ſe diſtinctorum. Fœmina enim, flore cæruleo conſpicitur, mas puniceo ſiue purpureo, unde phœnicion & corallion dictum. hinc etiam compoſitio diacorallij apud medicos antiquos. Quadrãguli autem ſunt anagallidis caules, per terram ſparſi: & pauca, non toto ambitu rotunda folia. Semen coriani circinnatum, radix minuta, ſubdulcis. Itaque plurimùm hallucinantur, qui moronem uulgò dictum, florem candidum ferentem, huic anagallidum connubio retulerunt, ut uides tum ex hac, tum etiam ſuperiori alſines deſcriptione. Plinius tradit anagallim quibuſdam corchoron uocari, quod & Dioſcorides aſſerit. Vnde prouerbium natum Græcis, corchorus inter ole-

ra:infrugales & indignos dictum, qui ſua fortuna maiores ſibi quærunt honores: ut quemadmodum humilis, nec palmum excedens herbula, inter nobiles uites & grandiſſima quæque olera ſibi locum deſtinat & internaſci gaudet: ita etiam hi gloriam inter maiores (quanuis infimi) clariorem quàm ſe deceat, quærũt. In alium tamen ſenſum detorſit Theophraſtus libro octauo de plantarum hiſtoria. nempe in eos qui gratam uoluptatem ſuauiorémque nonnullorum conſuetudinem, qua frui poſſent, triſti uel amarulento conuentu obturbant. quemadmodum (inquit) corchoros, quæ amarulentum ſuccum gerit, neque ocymo maior conſpicitur: inter dulces tamen plantas & nobiles (quanuis minuſcula) earum dulcedinem & nobilitatem offundere conatur.

Eſt & alia herbula, uites quoque amans, caulem & folia anagallidis ferens, florem interdum purpureum, interdum uiolaceum, paruum ſemen uituli narium ſimile: quin & eius fructus, excuſſo flore, uitulinarum narium rudimenta quædam exprimit. unde à Græcis antirrhinon ſiue anarrhinon dicta. radicem habet minimam & ferè nullam. Vulgò uocatur moron baſtard. *Picardis* cate boyelle: *ut ferè oculum catti exprimere uideatur. Non erit autem hæc anagallis appellanda, minus etiam myoſotis, ſed antirhinon, hoc eſt nares uituli: cum Diſcoride, aut cum Galeno, bucranion, hoc eſt, bubulum aut uitulinum caput.*

Quæ Romanis fumaria, Græcis capnos ſiue capnion, hoc eſt, fumus dicitur (quòd quemadmodum fumus lachrymas oculis excitet, quibus tamen medetur) uitibus etiam noſtris frequẽtiſſima eſt æſtate, potiſſimũ iis quæ recens, hoc eſt ipſa eodémque anno ſtercoratæ ſunt: nam

ex parte terræ aduſta maximè ſuccreſcit. Vulgus noſtrum, terræ fumum appellat, De la fumeterre. Herba eſt mollis, fruticoſa, folio coriandri, ciner aci coloris, flore copioſo, purpureo, albicante radice, ſucco acri & amaro, qui oculorum caliginem diſcutit, & lachrymas in fumi modum elicit. in hortis, ſegetibus & uinetis maximè ſuccreſcit.

Eſt & alia capnos Plinio, in parietinis & ſepibus naſcens, nomine & effectu prædictæ ſimilis: uulgóque pes gallinaceus appellatur, Pied de geline. foliis paſtinacæ, apio ſimilibus, fœniculi modo per extrema multifidis, hiſpidíſque, cauliculo dodrantali, aut eo maiore, tenuiſſimis ramulis, ſparſíſque, candida in cacumine umbella, ſuauiter olente, flore ex purpura candicante.

Helxine quoque, quam parietariam uulgus uocat, uitibus frequentiſſima eſt, unde à multis uineago nominata eſt: quemadmodum perdicium à perdicibus, & urceolaris ab urceolorum deterſione. Sed huius deſcriptionem latiſſimam in hortulo noſtro fecimus, quapropter hîc iam non opus eſt ut repetamus.

Tertia item ſideritidis ſpecies, quæ uulgò uocatur Crapauldine, quam etiam Crateyas heracleam uocabat, in parietinis uinetiſque naſcitur: foliis ab una radice ſimilibus, coliculos ueſtientibus palmares, teneros, læues, ſubcandidos atque ſubrubicantes: flore paruo, puniceo, gummoſo, amaro. Niſi potius ea ſit quam Plinius deſcribit, quæ candidioribus, pinguibus, tenuibúſque cauliculis, in uineis naſcitur. Primam autem ſideritim, quæ uulgò herba Iudaica, & tetrahil dicitur, in agro deſcribemus. Secundam uerò à Plinio deſcriptam, quæ uulgò lunaria maior dicitur, in Sylua noſtra exponemus.

Peplos, quam aliqui ſycen, alij mecona, alij aphroden uocant, uulgò officinis eſula rotunda dicitur, Du reueille matin, *inter uites (inquit Plinius) ferè colligitur, meſſibus: frutex eſt lactei plenus ſucci, folijs rutæ, paulò latioribus, circinnata coma, palmari, humi procumbēte, fructu ſub folijs rotundo, tribus loculis diſcreto, in quibus ſemen nigrum, papauerini ſeminis magnitudine continetur.*

Eſt & alia herba, peplis ſiue peplion appellata: à priore ſoli natura, & folio tantùm differens. Nam hæc folio eſt portulacæ ſatiuæ, rotundo, inferne rubenti, illa folio rutæ: ſed utraque ſemen habet rotundum, nigrum ſub folijs. Hæc præterea naſcitur iuxta mare: illa in uinetis tantùm. Cætera à doctiſſimis requires, & antiquiſſimis authoribus, non enim ſunt inſtituti noſtri. præterea fortaſſis ſublimiora uidebuntur, quàm ut adoleſcentulis noſtris proponi debeant.

Iaſone, Theophraſto & Plinio, olus eſt ſylueſtre, humi ſerpens, copioſo lacte ſucculentum, flore candido, & in hoc nobili, quòd ſingulari folio conſtet, ſed ita implicato ut plura uideantur, floris margine in angulos exeunte. Haud multum differre ab ea uidetur quæ in noſtris uinetis creſcit: quam noſtri ruſtici per æſtatem & autumnum colligunt ad cuniculos educandos: iis enim mirum in modum placet, & gratiſſima eſt, quemadmodum & braſſica. Vaccis quoque & bubus eſui porrigitur. lacceronem ſiue laccrotam appellant, Du laceron, *niſi quis potius ſonchum eſſe putauerit, qui uulgò lactronis, à lacte quo diffluit potius, quàm laſſeronis nomen habere debuit. Sed alia eſt prorſus ab Iaſone, ut ex Ruellij noſtri deſcriptione uidebis.*

Illecebra Plinio, Græcis andrachne agria, nonnullis

minus ſemperuiuum, recentioribus ſoldanella: ſylueſtris portulacæ genus eſt, maiori ſemperuiuo ſimilis, niſi quòd folia habet puſilla, ſed latiora, maculoſáque, item breuius cacumen, fuluis cauliculis, guſtu ſalſa eſt, lacteo ſucco, radice tenui, candida. Naſcitur in petris & uinetis optimè ſtercoratis. Colligitur cibi gratia, eſtúrque cum ficubus. Similis eſt ei, quam uulgus uermicularem, & caudam muris appellat, in muris, parietinis, & tegulis naſcentem, ſed ea quidem calidi eſt ſucci, ac guſtus mordacis, ut linguam uehementer pungat: hæc uerò frigida, ut in acetariis paſſim edatur, & in hortis excolatur: ſed puſillus eſt (ut diximus) & latioribus foliis, & breuiori cacumine. naſcitur in uinetis petroſis, qualia ſunt & quæ Vamuiana uulgus noſtrum appellat. Audiui certè nonnullos hortulanos noſtros, huic illecebræ ſatis impudicum nomen impoſuiſſe: uocabant enim illi teſticulos ſacerdotum.

Cæterum, quando de portulaca iam incidit ſermo, ſciendum eſt etiam ipſam portulacam, quæ Græcis andrachne dicitur, ſponte ſua in uitibus paſſim creſcere, & ternis quaterníſque coliculis in terram ſeſſilibus ſerpere, cultámque latius euagari: folio carnoſo, uerùm turbinatiore, quàm quæ hortenſis eſt: de qua in hortulo uidebis ſuo loco. Vulgus hāc, porcellanam, De la porceleine, *item etiam porpierum,* Du pourpier, *uocat. Cuius condiendæ rationem uideto diligenter apud Ruellium. de portulaca autem aquatica, in Prato dicetur.*

Telephium, herba portulacæ ſimilis, caule & foliis: naſcitur etiam maximè inter uites, & locis uerè excultis (inquit Dioſcorides.) Alas binas in ſingulis foliorum geniculis annectit: ramuli ipſi plantæ ab radice ſeni, ſepteni-

ue fruticant, foliis referti cæruleis, craſſis, lentis, carnoſis, flore luteo, interdum etiam albo. Dicta (ut opinor) à Telepho Myſiæ *rege, qui uel eam inuenit, uel ab* Achille *uulneratus, hac herba conſeruatus fuit: dici enim non poteſt quantum conferat ulceribus conſolidandis & ſanandis. unde* Gallis *noſtris uulgò uocatur* De la reprinſe: *aut quòd muro etiam applicata, & ſola argilla ad radicem illita, iterum pullulet, & florere non deſinat.* Inde *etiam ſemperuiuum agreſte nonnulli appellauerunt, aut uineaticam ſemperuiuam. Alij etiam uulgò cicotrinum uocarũt,* Dũ cicotrin. *Neque deſunt qui craſſulam minorem uocent, quòd craſſo pinguíque conſtet folio. Quidam etiam appellant uulgò,* De lorpin, *à floris colore fortaſſis.* Herbarij *quidam, fabam inuerſam nominant, quòd eius radix in numeroſa fabarum tubercula coaleſcat. Atqui quẽadmodum fabaginum cacumen pluribus fabis onuſtum conſpicitur: contrà autem eſt in hac radice, nempe cuius imum innumeris ueluti fabarum tuberibus ſcateat, itaque inuerſam fabam appellarunt.*

Pſora Aëtio, *herba, uel à ſcabro habitu dicta, uel quòd ei ſcabiei medeatur quæ pſora dicitur, uulgus morbum ſancti* Menani *appellat,* La maladie ſainct Main. *in montibus ac uinetis creſcit (ſiquidem ea eſt quæ uulgò ſcabioſa dicitur,* De la ſcabieuſe, *quod uerum eſſe putat* Ruellius.) *folio carnoſo, multifido, ſine ſpinis, flore ſpecioſo, diuturno, coloris ex cæſio candicãtis: foliis longis, à pediculo laciniatis. Cæterum an ſcabioſa ea ſit quæ* Theophraſto *phlœos dicitur, an ea quæ* Dioſcoridi *ſtœbe, uideto apud* Ruellium *lib.2.cap.45.*

Conuolulus, improbo cauliculorum reptatu, uineam nouellam irretit, hederæ foliis, longè minoribus, & ferè

in mucronem turbinatis, ſcanſili ordine alternis ſubeuntibus: flore (cùm pubeſcit) candidi liliÿ effigie: cùm ſeneſcit, in puniceum uergente, rugatóque: ſemine anguloſo, nigro, nec per ſe innocenti. flos ab anguſtia paulatim in latitudinē ſe laxat, effigie calathi, uel cymbali cuiuſdam: unde uulgus campanulam, ſiue campanellam appellat, Des clochettes. Is flos (inquit Plinius) lilio non eſt diſſimilis, ſed odore caret, & croci intus candorem tantùm referēs, ut ueluti rudimentum quoddam naturæ uideatur, lilia facere condiſcentis. Vnde officinis liliaſtrum dicitur, item etiam uolubilis maior. Columella uolucram appellat, aliÿ inuolucrum. Ruſticis quibuſdam appellatur, Du liſeron, aliis, Du liſet. Inuenitur in uineis, aruíſque. Eſtque clematis altera Dioſcoridis, nam primam, & item tertiam in agro deſcribemus.

Ariſtolochiæ quoque ſecundum genus, in uineis noſtratibus paſſim inuenitur, quanquam etiam nonnunquam inter ſegetes. Ea uocatur officinis Ariſtolochia longa, à radicis forma, quæ hoc à priore differt, quòd longa ſit, & promiſſior, craſſitudine digitali, longitudine quadrantali. piſces enecat. procerioribus quoque eſt foliis, exilibus ramulis, dodrantalibúſque: flore purpureo, graue uirus olente, qui cùm dehiſcens emicuit, in baccalam pyro conformē turbinatur. Hæc uerò maſcula Ariſtolochia dicitur, uulgò de la Sarrazine. Prima uerò Ariſtolochia, rariſſimè apud nos reperitur. Certè in agris Patauinis inter ſegetes uidi multoties, eam primùm mihi oſtēdēte Franciſco Frizimelega, uiro inter Patauinos medicos facile principi, & de re herbaria quamoptime merito. Ea, fœmina dicitur, longioribus uiticulis fruticoſa, foliis hederæ, rotundantibus: cum acrimonia odoratis, & mollibus,

flore pileoli ſimilitudine, candido, rubrum ambiente capitellum: fructu rotundo, herbaceo, luteíſque teniis uirgato, grauem ſpirante odorem. Latini malum terræ appellãt. ei uerò radix in orbem rapi modo conglobata, & multis tuberibus orbiculata conſpicitur, unde Ariſtolochia rotunda appellata eſt. Tertium aſſignatur Ariſtolochiæ genus, quæ clematitis quaſi ſarmentaria (inquit Ruellius) cognominatur, tenuiſſimos fundens ramulos, frondoſóſque, foliis rotundis, ſemperuiuo minori ſimilibus, flore rutaceo, radicibus longiſſimæ tenuitatis, craſſi & odorati corticis, priuatim unguentis pro ſpiſſamento quæſiti. Quin etiam omnes Ariſtolochiæ ſpecies, radicæ tantùm commendantur, quibus medicatus ſpiratur odor. Cæterum, dicta Ariſtolochia, quòd partui ſit optima. Cicero tamen primo de natura deorũ, dictam putat ab Ariſtolocho inuẽtore.

Tertium præterea lapathi, ſeu rumicis genus ſylueſtre, aliud ab hortẽſi & aquatico, in uinetis noſtris perſæpe naſcitur, paruum id quidem, plantaginis figura, molle, humiliter fruticãs: acidula uulgò, aut minuta oxalis dicitur, De l'aigrette, ou menue ozeille. *ſunt qui uinetam appellant,* De la vinette, *quòd fortaſſis in uitibus paſſim naſcatur, & ſabuloſis ac petroſis locis. Cætera lapathi genera in horto uidebis.*

Ampelopraſſon, porrum uitium, uel in uitibus naſcens & agreſte, quaſi uitigineum porrum dicitur: quòd in uinetis ſponte proueniat. Tantùm à porro, Galeno diſſidet, quantùm in congeneribus, ſylueſtre à ſatiuo. caule proſilit bicubitali, foliis porraceis, ſed anguſtioribus, flore candido, radice bulboſa. noſtrates officinæ, uineale porrum appellant. Sunt & quibus cæpe caninum, & aratillus uernacula uoce dicitur.

Denique uerò Strychnon, etiam paſſim in noſtris uinetis per autumnum ſponte ſuccreſcere conſpicitur. Vulgus maurellam uocat, De la maurelle. *Officinæ, ſolatrũ. In hortis quoque & ſatis omnibus prouenit: ramoſum, foliis ocymo latioribus, acinis racematim coeuntibus, rotundis, primùm uiridibus, à maturitate nigellis aut rutis: flore purpureo, ſpecioſo, ex cuius umbilico latens emicat apex. A multis nationibus eſtur in olere: noſtris autem, ſtillatitius ſolani liquor omnes ferè incandeſcentis ardoris inflammationes extinguit. De ſolatro autem, ſiue ſolano ſoporifero, & mortali quod uocant, in Sylua dicemus: nam montium herbas eo in loco deſcribere ſtatuimus.*

Sed in herbis uineaticis, uereor ne longiores ſimus. potuiſſemus enim unà polygonati, plantaginis, ſaxifragæ, heliotropij, carduorum, & multarum huiuſcemodi herbarum differentias perſequi. Sed quando hæ paſſim in itineribus marũ, & agris publicis creſcunt, in agrum noſtrum differemus. Veniamus nunc ad uuarum differentias, deinde uerò præcepta quædam antiquorum de uitium cultura: ac poſtea uitium morbos & remedia paucis percurremus.

VVARVM GENERA.

Abſoluta iam uitium conſerendarum ratione, earúmque differẽtiis longo ſermone enumeratis, ſupereſt nunc, ut de earum fructu nonnulla etiam dicamus.

Vua igitur à Græcis ſtaphyle dicta, à Staphylo, Liberi patris filio, ut Ptolemæus uoluit: unde etiam elæoſtaphylos appellata uua, quæ oleæ inſerta, utriuſque fructus ſaporem ori reddebat: quaſi uuoleam dicas (uuam etiam

poetæ quidam Græci Lenida nocant: nam & Lenæus Bacchus dicitur.) uitis integer fructus eſt, quam uulgus noſtrũ appellat, Vne grappe de raiſin. *Columella:* Nec *tamen eam uitem feracem dixerim, cuius ſingulæ uuæ, ſingulis ſarmentis conſpiciuntur. Qui autem ueluti bacu lus uuam in ſarmẽto ſuſtinet, ſcipio ab agriculturæ ſcriptoribus appellatur. Noſtri caudam uuæ uulgò uocant,* La queue de la grappe. *Columella de arboribus: Cùm ſcipiones (inquit) amplitudinem acini habuerint, radice tenus uitem præcidito. Loquitur autem de emundatione uitium, quæ fructum, quem oſtendunt, ad maturitatem non perducunt. Cæterum etiam Virgilius, uuam pro uite licentioſè poſuit, hoc uerſu:*

Et turpes ambus prædam fert uua racemos.

Niſi quis malit dicere racemos pro acinis poſitos, qui quid ſint, mox explicabimus. Sumitur & uua pro apiũ examine congregato, quòd in ipſo alueo ad uuæ ſimilitudinem depẽdet, uel etiam ſuper odoratis arboribus. Columella: Cùm examen glomeratum in proximo frondentis arbuſculæ ramo conſederit, animaduertito an totum examen in ſpeciem unius uuæ depẽdeat. Appellatur quoque uua in hominis corpore, ſiue uuula (ut quidam malunt) quæ inter tonſillas ultimo palato depẽdet: ſub qua eſt minor lingua, quæ dicitur epiglottis: ita dicta, quòd ad ſimilitudinem uuæ interdum intumeſcat. Plinius: Quæ inter tõſillas uuæ nomine, ultimo depẽdet palato, homini tãtũ nr eſt. ſub qua minor lingua, quæ Græcis epiglottis dicitur.

Racemus quoque Græcis botrys, ſiue botrus, uel botryon dictus, pro uua accipitur, Vn raiſin: *neque tantùm ipſius uitis eſt, ſed etiam hederæ, & aliarũ herbarum aut fruticum, uuas quaſdam producentium. Plinius de*

hedera: Aliis denſus acinus, & grandior racemus, in orbe circumactus. vide ut ſparſum racemum pro non coacto & denſo, ratóſque acinos habente dixit. Hinc *racemoſus & racematus, adiectiua. item racemarij malleoli, ſiue pampini à* Columella *libro tertio, cap.* 18, *appellati, infœcundi, & minus feraces.* Inde *etiam racematio, racemorum uindemia, quam uulgus noſtrũ uocat,* Grappage: *quemadmodum in meſſibus peractis ſpicilegium,* Eſpiage. *Quinetiam dictione Græca uſi ſunt* Latini, *botryonem pro racemo dicentes.* Martialis,

Nec *dignam toto te botryone putat.*

Eſt & botryon, medicamentum Plinio *lib.* 28, *quod ex racemis (ut ille inquit) uinearum componebatur.*

Imò *etiam botrys, eidem authori, fruticoſa herba eſt, luteis ramulis, circa quam totam ſemina racemulis quibuſdam ſimulia naſcuntur, folio cichorij.* Hanc *(inquit)* Cappadoces *Ambroſiam uocauerunt.* Eam *uerò putat eſſe noſter* Ruellius, *quæ* Auguſto & Septembri *menſe uenalis per urbem apud nos defertur,* Pariſienſibus *matronis melius quàm officinis, aut herbariis nota: hanc enim odoris gratia, ueſtimentis, pannis, & linteis curioſè interponunt, ut odoris ſuauitatem cõtrahant. uocant autem uulgò,* Du piment royal. *Niſi quis malit,* Pigmẽt, *dici debere, quòd ex ſe pigmentarij inſtitoris uice præbeat unguentum.* Nam *ſi prægnans ſuo liquore prematur, in gummi lenteſcit.* Cæterum *herba ipſa facie fruticoſa conſpicitur, luteis ramulis, ex interuallo brachiatis, foliis cichorij, odoratis, erumpente paſſim ſemine, in racemulos collecto, quod per maturitatem gummoſo lentore pellucet, coeuntibus fulgore auri ſimul acinulis: unde nomen* Græcis *datum.* Redeamus *ad uuam.*

Acinus, ſiue acinum, id in uua dicitur quod uulgus noſtrum granum appellat, Le grain du raiſin. *Neque ſolùm ipſius uitis uuæ, ſed & hederæ, ſambuci, ebuli, mali punici grana, acinorum uocabulo continentur. Varij generis (inquit Columella) colorìſque reperiũtur acini. Idem: Vbi ſatis corrugata erunt acina, demito. Rugoſa quoque acina libro duodecimo, capite quadrageſimotertio uocat,* Grains fenncz. *Hinc acinaceus adiectiuum, quod ex acinis fit, ut uinum acinaceum, de quo poſtea. & acinoſus, quod multos habet acinos, ut acinoſa uua. Columbinæ uuæ (inquit Plinius) omnium acinoſiſſimæ. Quid autem inter ſe bacca & acinus differant, uideto apud Vallam diligenter.*

Acini (ut Galenus teſtatur) quatuor partibus conſtant: carne, humore (qui uinoſus eſt) nucleo, membranoſa cute, qua conteguntur. Nucleos autem, quos Plinius uocat libro 23. cap. 1, Græci γίγαρτα uocant: quidam Latini ſemina, alij uinacea, ut Cicero & Columella. Naturalis (inquit) maturitas uuæ eſt, ſi expreſſeris uinacea, quæ acinis celantur, Les pepins. *Vuarum autem acini differunt inter ſe, callo, teneritate, craſſitudine, interiore ligno, aliis paruo, aliis etiam gemino, qui minimè feraces ſunt muſti. Membranoſam autem acini Varro libro ſecundo, folliculum uocat,* La cote du grain. *Scapum autem uuarum idem author appellat ramoſum id quo ipſi acini in uua dependent: quibuſdam tamen propriè racemus exiſtimatur dici debere. Quæ calcatæ (inquit) uuæ erunt, earum ſcapi cum folliculis, ſubiiciendi ſub prelum. Columella pedem uinacei, pro acini pediculo (ni fallor) ſumpſit libro duodecimo, capite quadrageſimotertio: Tum, inquit, uinaceorum pes bene prelo expreſſus proruitur.*

Acini præterea uocabulo, ut omnia diligenter perſequamur, herba quædam appellata eſt, quæ ocymaſtrũ etiã Latinis dici poteſt. eſt enim ſylueſtris ocymi genus, & planè ocymum imitatur, unde à quibuſdam ſylueſtre baſilicum appellatur, Du baſilic ſauuage. *Plinius, acinum & coronarum cauſa & ciborum ſerere AEgyptios tradit, eandémque eſſe, quæ & ocymum dicitur, niſi hirſutior ramis & folijs eſſet, & admodum odorata, æquinoctio naſcens. Theophraſtus, unde Plinius hæc mutuatus eſt, epimetron uocat, nunquam etiam florere ſcribit. Acinos uocatur Dioſcoridi. Sed iam ad uuarũ differẽtias.*

Vua œnanthe dicitur, quam uites ſylueſtres ferunt, hoc eſt, labruſcæ. colligitur cum flore, tum enim optimè olet. ſiccatur in umbra, ſubſtrato linteo, atque in cados conditur, inquit Dioſcorides.

Vua apiana, Græcis ſtica dicitur. Sunt qui muſcatelam uulgò appellent, ab apibus, quas muſcas uulgò dicimus, quòd huiuſcemodi uuarum genere plurimùm delectentur apes, Des muſcadeaulx.

Vua paſſa, Columellæ etiam arida, Græcis aſtaphis, à patiendo dicta: uel quòd in rugas ſiccata contrahatur, uel quòd inter ſiccandum, & dum intorquetur, multa patiatur: unde Plautus paſſam frontem, rugoſam & flaccidam appellat.

Vua autem paſſa quo pacto fieri ſoleat apud antiquos, uideto Plinium, libro uigeſimotertio. Cæterum uua paſſa, uulgò paſſula dicitur: fitque apud Italos & Hiſpanos frequenter, intortis racemorum pediculis, dum in uite ſunt. quod in Gallia fieri uſqueadeò commodè non poteſt, propter ardores ſolis mitiores.

Vuas ſemiuietas uocat Columella, ſemicaducas, & quæ

præ nimia maturitate periclitantur, aut citò corrumpi, aut euaneſcere, libro decimo, capite decimoſexto. Alij (inquit) folijs uitigneis, nonnulli plataninis uuas ſemiuietas contegunt, & ita in amphoras recondunt.

Vua conditanea & conditana, quæ uel in ollis (unde ollares etiam uuæ appellatæ Columellæ) uel in ſapa, uel in dolia uinaceorum plena, uel in palea, uel in piſcinam picatis amphoris, uel in marinam aquam feruentem, uel muriam permiſto uino merſa, & deinde ſuper hordeaceis paleis expanſa, ſeruatur: his enim modis apud antiquos ſeruari uuæ ſolebant. Quidam etiam cinere uitigneo, uel ficulneo lixiuio, uuas tingebant, mox in ſole ſiccabant, tum inuolutas paleis ſtipabant, ut melius adſeruarētur. Mille præterea alias rationes uuarū cōſeruãdarū, à Ruellio noſtro elegãter congeſtas, & ex antiquis authoribus trãſlatas uidebis lib. primo de natura ſtirpiū.

Vua penſilis, dicta quæ ad diuturnitatem de ſolario ſuſpendebatur, uel etiam tabulatis, ad eſcam. Quidam in granariis protinus excerptas uuas ſuſpendi iubebant, in quibus frumentum uannis agitaretur: quoniam optimo ſit operimento puluis inſidens penſilibus uuis.

Vuæ quoque à colore nomen acceperunt, ut aliæ nigræ, quas noſtri uocant, Des nigriers: item etiam purpureæ, ſiue ſanguinales Columellæ dictæ: aliæ albæ, Raiſins blancs: aliæ fuluæ dicantur. Eas autem poſtremas noſtri ruſtici à frumentaceo colore, frumentaceas appellarunt, Des frumenteux. Cæterum Diophanes ſcriptum reliquit, nigras uuas potētius uinum fundere, albas medium, fuluas nigris ſuauius. Humida loca de uua alba (inquit Columella) ſicca de nigra inſerito.

Vua miſcellanea, uel miſcella, Catoni & Columellæ,

quæ mixtum ſaporem habet inter dulcem & auſterum, Meſliers. *Varro: Nam & præcox, & miſcella, quam uocant, nigra multò antè coquitur.* Miſ*cellæ autem uites Catoni dictæ, cap. 6, quæ in quouis agro poſitæ, optimè proueniunt.*

Vuæ præciæ Virgilio, 2. Georg. *dictæ, quæ ante alias matureſcunt,* Haſtiueaulx. *Præcoquas uocat Columella libro* 12. *cap.* 37, *Vuas præcoquas quammaturiſſimas legito. dicta autem præcoqua, quòd ante alias coquatur. Coqui enim uuæ uel fructus peculiari uocabulo ab agriculturæ ſcriptoribus dicuntur, cùm matureſcunt.*

Vua acerba, ſiue peracerba, dicitur priuſquam matureſcat, Veriuſt de grain. *Cicero de Senectute: Primò uua eſt peracerba guſtata, deinde maturata dulceſcit. Columella: Ne acerbæ uuæ cum maturis demetantur.*

Vua lageos Græcis dicta, quæ Latinis leporaria, quòd ea plurimùm delectentur lepores. hi enim tempore maturitatis uuarum, uites potiſſimùm inhabitant. Dulcis quidem hæc eſt, & cerebrum ſapore feriens. Vnde Virgilius ſecundo Georgicorum:

-tenuíſque lageos,
Tentatura pedes olim, uincturáque linguam.

Vua briſſa, antiquo uocabulo tunc dicitur Columellæ, cùm pedibus calcatur ad exprimendum uinum, Raiſin foullé & eſcaché ou briſé.

Vua ſerotina, ſiue etiam corda, antiquis rei ruſticæ ſcriptoribus dicta, quæ ſerò matureſcit: qua etiam ratione fœnum cordum, & frumenta corda Catoni dicuntur, Raiſins derniers meurs & tardifs.

Vua duracina, quæ acinos fert folliculi durioris, quàm aliæ. Nam ab acinorũ duritie nomen illi inditum,

Raiſins a la cote dure. *cuiuſmodi ſunt quæ uuæ dicun-tur uulgò*, Des ſamoyreaulx. *uideto Columellam & Plinium.*

Vua bumaſtos, quæ craſſa eſt, & oblonga in mammæ bubulæ ſimilitudinem : id enim nomen ſolent Græci ſuis rebus imponere, cùm magnas eas, & amplas ſignificare uolũt. Huiuſmodi ſunt, quæ uulgò uocantur, Des gouez. *Nõ ſolùm enim uuas, ſed etiam acinos ipſos præter modum amplos habent & craſſos atque oblongos.*

Dactylos quoque uuas, ab acinorum forma uocauerunt antiqui : quemadmodum etiam pruna dactylina (ut in ſeminario diximus) quòd prælongis acinis porrecta, digitalem quandã longitudinem referrent, unde etiã palmæ fructus nomẽ accepit. Itaque dactylinæ uuæ, Columellæ erunt, quæ hodie uulgò dicuntur, Raiſins au grain long. *Heluolæ uuæ, à colore appellatæ, quòd inter purpureas nigráſque inſignes eſſent, medio ſæpius uariante, & ob id Varianæ etiam dictæ Columellæ lib. 3. Heluolus autem color, inter rufum & album medius ab antiquis dictus eſt, unde heluolum uinum appellatum.* Vin demy roux.

Cæterum uariari uua dicitur antiquis agricolis, Tourner, *cùm colorem accipit, & iam incipit matureſcere. Columella: Simulatque uua uariari cœperit, fodito tertiam foſſurã. Cato: Vbi uinea uaria fieri cœperit, uites ſubligato, pampinatóque.*

Vua lanata, à lanugine nomen accepit, qua ipſi quidem uuarum acini obducti apparent.

Vua taminia (inquit Feſtus) ſylueſtris generis eſt, dicta Verrio, quæ tam mira ſit, quàm eſt minium.

Agigarton, genus uuæ appellant Græci, quod ſine in-

terioribus ſeminibus, uel granis, aut uinaceis, qui in acinis continentur, arte naſcatur. Id *uerò fieri oſtendit* Columella, *cùm malleolum ita ſcindimus, ne gemmæ lædãtur, medulláque omnis eraditur, &c.*

Venuncula *item, ſiue uenucula, aut uenicula uua, antiquis etiam ollaris dicebatur: unde* Horatius,

Venucula *conuenit ollis.*

Sed *de his uuarum generibus in uitium differentiis, tam abunde diſſeruimus, ut nihil hîc præterea iam exprimere poſſe uideatur.* Illic *enim quid inerticula, aminæa, eugenia, fæcinia, argitis uuæ ſignificent, planè reperies.*

A *patria quoque multæ uuarum ſpecies nomen acceperunt, quemadmodum & uites quoque, de quibus ſuis locis abunde diximus: hinc* Rhodiæ, Libycæ, Nomentanæ *uuæ appellatæ.* Hinc *etiam hodie uulgò* Burdegala *uua dicta,* Bourdelaz, *item etiam* Rupellana, Rochelle: *quòd ex iis patriis uiuiradices in noſtrum uſum tranſlatæ, optimas uuas, & à noſtris diuerſas tamen, uinúmque generoſum ferant.* Sed *iam ad præcepta quædam ex antiquis authoribus collecta de uinearum natura, & apta poſitione ueniendum: ut unde noſtri condiſcant, quãtum ab eorum more, atque adeò uera conſerendarum uitium ratione recedamus.*

VINEARVM POSITIO, AC CVLTVRA.

Hoc *igitur de uineto & ſeminario uitibus conſito obiter & ſuccinctè recenſebimus.* Primùm *non eſſe quidem id mirum, ſi* Rupellanæ *aut* Burdegalæ *uiuiradices, item etiam* Belnenſes, *aut aliunde tranſlatæ, apud nos uſqueadeò proſperè non ſuccreſcãt: neque uerò uinum adferãt*

æquè generoſum,atque id quod in ipſo natali ſolo colligitur. Quandoquidem quæ è longinquo petuntur ſemina aut ſtirpes (inquit antiquus agricola) parum familiariter noſtro ſolo proueniunt. Inde fit ut difficilius conualeſcant,quæ ab exteris regionibus adſeruntur. Optimum eſt igitur, eodem agro,quo uitem diſpoſiturus es, uel certè propinquo (inquit Columella) ſeminarium facere: ita enim ſcies cuius generis uites poſiturus ſis.

Ad uinetum præterea conſerēdum,multùm refert naturæ loci conſideratio:ut ſi plantas ex loco ſicco in humidum trāſferas,& ediuerſo,plurimùm certè intereſt: neque uerò ita poſitæ uineæ, proſperè unquam ſe habebūt, niſi prius ipſas aſſueſcas (ut inquit Columella de arboribus) ei ſolo,ad quod eas ordinare poſtea uoles.

Cæterum locis pinguibus,planis,& humidis,præcoquas uites ſerito. Locis autem aridis, macris & ſiccis, uitem ſerito natura feracem,& ualidam.

In agro requieto uineam ponito:& qui optimè repaſtinatus ſit. In eo autem loco,in quo uineam ordinaturus es, ſi facere ſeminarium uoles,tribus pedibus altè repaſtinabis iugerum operis triginta.

Agrum antequam uineis obſeras, explorato qualis ſaporis ſit:talem enim guſtum etiam uino præbebit,qualem ſaporem ori referet. Huius autem ſaporis explorandi rationem elegantiſſima methodo tradidit Columella libro de arboribus: quem locum ut diligenter uideas,moneo. Hinc mirum non eſt, ſi ſtercorationem in uitibus plurimùm damnemus, quando neque antiquis agricolis unquam in uſu fuit, & à negligenti uitium aratione, aut potius agricolarum impoſtura reperta ſit. Quî enim fieri poſſit, ut uitis multùm ac diu ſtercorata, ſtercus

etiam & fimum redolens, uinum non proferat? Atqui profectò uix hodie Pariſiis optimum uinum (uernaculum quidem intelligo) bibas, quod non fimum reſipiat, quod etiam facillimè & citiſſimè non corrumpatur. Quin neque etiam hodie diuturnas uites amplius uidemus, aut magnæ uetuſtatis uina: citiſſimè enim conſeneſcunt, ipſo fimo ſenectutem, quemadmodum & maturitatem, & fructus ubertatem, plurimùm accelerante.

Hoc *unum tantùm ſubiungemus, ut ſimus breuiores de ſoli natura.* Sabulum *cui ſubeſt dulcis argilla, uitibus admodum prodeſſe.*

Omnis *præterea qui per æſtatem finditur ager, uitibus arboribúſque mutilus.*

Montibus *cliuíſque difficulter quidem uineæ conualeſcunt: ſed ubi ſemel conualuerunt, firmum probúmque uini ſaporem præbent: ut hodie excellentiſſima uina, ex collinis locis ad nos ueniant, & maximè probentur: qualia ſunt,* Aynia, *item* Hardreana, *quæ uulgò dicuntur: pleraque etiam huius notæ, de quibus ſuis locis abunde.*

Humidis *& planis locis, robuſtiſſimæ uineæ naſcuntur, ſed infirmi ſaporis uinum præbent, nec perenne faciunt. Quapropter ubi humidus eſt locus (inquit* Varro*) altius attollẽda uitis: in partu enim & alimonio, uinum potius ſolem quàm aquam quærit.*

Locis *aridis & cliuoſis curãdum, ut altius uites deponantur, quàm humidis & planis.*

Vitis *præterea quam poſiturus es (inquit* Columella*) fac ut orientem ſpectet, adminiculo religata: néue tibi ad ſolem (inquit* Virgilius*) uergant uineta cadentem.*

Hæc *breuibus attigiſſe ſit ſatis, quod ad uitium antiquarum præcepta & naturas attinet: plura qui uolet,*

ex antiquis ipſis agriculturæ ſcriptoribus (quorum libri his placitis omnino ſcatent) deſumat: non enim hoc loco tam ipſarum uitium naturam & culturæ rationem ac diſciplinam, quàm uocabulorum ſignificationes & interpretationes molimur. Veniamus iam ad uitium morbos & remedia, ut nihil intactum relictum à nobis quiſquam indicet.

VITIVM MORBI.

Peculiaris (inquit Barbarus) uitis morbus, à Græcis tragos, à Latinis hirculus appellatur: nempe cùm importuno uento germina à uitibus abſcinduntur, uel cultorum imperitia oblæduntur. Ruſtici noſtri uulgò, Rõpre ou greuer la vigne *dicunt: neque id quidem impropriè. Articulationem eleganti uocabulo uocauit Gaza, quòd uitis in ipſo articulo potiſſimum lædatur. Inde uerò hirceſſere ſiue hircire dicuntur uites ab antiquis ſcriptoribus, cùm infœcundæ propter articulationes oblæſas redduntur, quoniam (ut inquit Ariſtoteles) hircus animal pinguedine ſterileſcit.*

Rubigine quoque laborant uites, cùm propter nimia frigora uerni temporis, poſt cõtinuos imbres exareſcunt, & neſcio quid rubiginis poſt imbres, à frigore ſarmentum alterante contrahunt, quẽadmodum & ſegetes: noſtri ruſtici uocant, Geler en bourre. *Vnde Rubigus deus, & Rubigo dea, quam antiqui huiuſcemodi morbis ingruentibus inuocabant. Id uerò uitij, ne uitibus contingat, & uineam uexet, palearum aceruos uerno tempore (inquit Columella) inter ordines, cùm frigus contra temporis conſuetudinem intellexeris, incendito: ita fumus*

nebulam & rubiginem remouebit.

Crambo uuæ ipſæ & pãpini laborant (inquit Her*molaus) qui ſimilis rubigini eſt, nempe ſole poſt humores longos, inſequuto uehementi.*

Niuatio ſiue roratio appellatur, quoties racemus à niue uel rore infeſtatur, dum defloreſcit, & adhuc tenerrimus eſt. Vulgus *noſtrum uocat,* Couleure: *nempe quoties uua deflorente, uel nixerit, uel ros frigidior aut pluuia acinos infeſtarit: peſſimum enim (inquit quidam) uitibus fuerit malum, ſi defloreſcenti ſucceſſerit imber: nam tunc quidem labilem imbecillitate fructum facilè præcipitat.*

Exacinationẽ *Latini uocant (inquit* Barbarus) Theo*dorus autem exuperantiam, Græci cittoſin, cùm ab uuis uel racemis defluunt acini: uel per nimios imbres, aut uentorum concuſſiones, aut magis grandines: uulgus noſtrum uocat,* Eſgreneure ou grefleure.

I*pes appellamus uermes in uitibus naſcentes auſtrinis flatibus.*

Volucra, *inſecti genus, tenellis pampinorum foliis inuolutum, ipſa quidem prærodit: nonnullis uoluulus, aut uoluox,* Plauto *etiam conuoluulus dicitur. Quod ne accidat (inquit antiquus agricola) falces, quibus uites putantur, ſanguine hircino oblini debent: uel quoties falx acuitur, pelle fibri aut caſtoris acies in putatione detergi debet.*

Vi*tes quæ ſecundum ædificia ſunt, à ſoricibus & muribus infeſtantur, interdum etiam eæ quæ in mediis agris.* Eos *autem ſorices uidimus, roſtrum acutum, exporrectum quidem, admodum habentes, & pilis oblongis in morem felium onuſtum: uenenatos quidem eos, tum ipſo*

morſu,tum etiam tactu: Vulgus *noſtrum uocat* Meſirai-gnes:*quod uocabulum quiddam commune cum mure a-raneo uidetur habere*. Id *uerò ne in uitibus accidat* (*in-quit uetus agricola*) *cùm* Luna, Leonis *uel* Sagittarij, *aut* Scorpionis,*uel* Tauri *tenet hoſpitium, noctu puten-tur uites*.

Formicarum *præterea uitiis & multitudine deua-ſtantur uites, quæ lignum ipſum & materiam ab ipſo cortice ad medullam, atque adeò ipſas radices exedunt*. Itaque *ne uitem formica conſcendat* (*inquit antiquus a-griculturæ ſcriptor*) *tritus lupinus cum fracibus impo-nitur,eóque ima linea circunlinitur*. Sed *& ſi bitumine ex oleo cocto ima uitis tangatur, eam formicæ nunquam exedent*.

Eſt *& aliis uermis uiridis, noſtras uites per ardores interdum depaſcens,& ſummis pampinis inſidens, cu-ius ſuctus ipſa etiam ſarmenta interimit,& planè ene-cat,nedum uuas & folia*.Is *uulgò liſeta dicitur*, Vne li-ſete: *haud diſſimilis cantharidi,quæ apud* Italos *&* Hi-*ſpanos in ſummitatibus ramorum fraxini & oliuæ na-ſcens,ipſas arbores exedit:cuius uſus in potu, ipſam ue-ſicam plurimùm exulcerat, & necem hominibus adfert*. Hæc *uerò animalia,ne uitibus aut etiam roſetis nocẽãt, in cote, qua falx uinitoria acuitur,ipſa conteri iubent a-gricolæ,priuſquam putetur uitis*.

Q*uinetiam ne uel limaces,aut alij uermiculi,uel a-ranei uitem deuaſtent,ipſas cantharides,oleo mergi iubẽt* Græci (*inquit* Ruellius) *dum in tabem reſoluantur, at-que eo quidem oleo falces putatorias perungi & illini*.

Tabe*ſcit interdũ uitis,nimia humoris profuſione:& lachrymoſa apparet,ut uere nouo nonnulli mihi uiſi ſint*

pergulanarum uitium ſtolones, cyathum unum & item alterum aquæ puriſſimæ collachrymaſſe, & per ocellos guttatim deſtillaſſe: quam aiunt aquam matronis prodeſſe cum aqua fabacei floris, ad faciei decorem. Itaque hac collachrymatione, uitis, uim roboris ſui plurimùm auertit à fructu. Tum igitur uolunt Græci agriculturæ ſcriptores, radicis robur reſcindi, ut uulnus impreſſum medicinam adferat. Poſthæc autem inſulſa amurca ad dimidias cocta, uulneris hiatus perlinatur, & acetum deinde ſuffundatur; quod ſit potentiſſimum.

Vitis etiam ægrotat, cùm uel alſerit, uel præter modum incaluerit: ſiquidem gemmæ, calore nimio uel ardore hebetes aliquando ſyderantur.

Sarmentis interdum ita luxuriat uitis, ut quanuis ſæpius amputata, tamen totam uim ſuam in productione ligni effundit. Id uerò uitij coerceri aiunt Græci agriculturæ ſcriptores, ſi radices uitium ſummæ euellantur. Quemadmodum etiam ſterilem uitem ad fœcundam re duci affirmãt, ſi imo caudici foſſo lapillus adigatur. Præterea etiam non attingi ueſpis uuas author eſt Democritus, quarum matres imbre ſorpti olei roraueris.

Sed ne omnia morborum ac uitiorum genera perſequar: & ut paucis ac ſemel abſoluam, maximam morborum uitium partem ex iniurioſo contactu putarunt contrahi antiqui agricolæ. Ictus enim fodientium, & uulnera reformidant, pedúmque conculcationes ineptas.

Viti præterea morbus eſt braſſica, & laurus quoque: nam eam plurimùm offendunt, ſuccóque ſuo & odore deteriorem faciunt: inde illud ab antiquis agricolis audias, uitem, ſi iuxta ſe braſſicam ſenſerit, recedere, & auerti, ſaporémque fugere inimicum: ut etiam Androcides

anti-

antiquus Philoſophus dixerit uitem, etiam uluam, braſſicæ fugari odore: quo argumento braſſicam uino aduerſari, & ebrietatem arcere contendebat: ſumpſitque medicinam braſſicæ commãducatæ aduerſus ebrietates: quod de raphano dixit Plinius. Vnde plurimùm, mea ſententia, hallucinantur qui domeſticæ cuiuſdam & ruſticæ utilitatis gratia, uites ſuas braſſicarum ſatione deuaſtant: & nimio commodo proſpiciẽtes in deterrimum incommodum incidunt. Odit & corylum uitis, niſi procul abſit.

VINDEMIA.

Venio tandem ad uindemiam: quæ à uino demendo, hoc eſt colligendo dicta, cuiquam uel mediocriter erudito, facilè intelligi poteſt. Virgilius,

Non eadem arboribus pendet uindemia noſtris.

Vnde facere uindemiam Cato & Varro, colligere uindemiam Columella, celebrare uindemiam Palladius, dixere: Faire vẽdẽges. Vindemiare dixit Plin. lib. 14. ca. 2. Vendenger: ne quis putet eſſe barbarum: hinc Vindemiator apud Horatium in Sermonibus: & uindemitor per contractionem apud Ouidium in Faſtis, pro eo qui uinum uel uuas legit: Vn vendengeur. Cato legulũ etiam appellat, quanquam magis ſit fructuum & oliuarum lector. Vindemiatoris quoque nomen ſydus illud Aſſyrium, quod uocat Plinius, apud antiquos ſortiebatur per metaphorã, quod tertio Nonas Martij apparet, quod idem ſeptimo Calendas Septembres exoriri contendit Columella. Id uerò ita dictum, quia ſæpe uindemias faciat, hoc eſt, uuas immaturas colligat, & exurat, uel nimiis pluuiis infeſtet, ut iam amplius aliam uindemiatorum ope-

ram non expoſtulent uites. Eadem quoque ratione nos uulgò diem diuo Marco ſacram, item diuo Vincentio dicatam, Vindemiatricem appellamus: quòd ea (ut quidam aiunt) ſi pluuiæ uites infeſtent, ipſæ quidem rorentur & exacinentur: ſi uerò ſolis calorē ſentiant, longè uberiorem fructum polliceantur: unde tritum illud & uulgare, Vincenti feſto ſi ſol luceat, memor eſto.

Vindemiam & uindemiolam pro collectione & compilatione multarū rerum, & fructu quem ex noſtris ſtudiis, ceu ex uinea quadam fœcunda decerpimus, ſumpſit Cicero ad Atticum, non inuenuſta tranſlatione.

Maturitatem igitur uindemiæ (ut poſt ipſa uocabula ad rem deueniamus) hac ratione cognoſcunt uinitores induſtrij: nempe ſi expreſſa uua, uinacea quæ in acinis celantur, hoc eſt grana, fuſca ſint (inquit Palladius) & nonnulla propemodum nigra: quam rem naturalis maturitas facit.

In uinetis uua cùm erit matura (inquit Varro) uindemiam ita fieri oportet, ut uideas à quo genere uuarum & à quo loco uineti incipias legere. Nam & præcox, & miſcella, quam uocant nigram, multò antè coquitur: unde prior legenda. Conſyderandum item quæ pars arbuſti aut uineæ magis aprica: ea enim (ait ille) prius debet deſcendere de uite. In uindemia præterea uuæ leguntur, partim ad bibendum, quæ in torcular mittuntur ut eliqueſcant: partim ad edendum, & ad cibum, quæ electæ uel ſuſpendūtur, uel in ollis recondūtur, uel in amphoram picatam in piſcinam demittuntur, uel in dolia plena uinaceorum protruduntur. His enim modis uuas ad eſcam antiqui præparabant, ut iam antea docuimus.

INSTRVMENTA ET VASA AD VINDEMIAM.

Fac ad uineã quæ opus ſint (inquit Cato) *ut antea pa rentur: uaſa lauentur, corbulæ ſarciantur, picentur dolia, & alia quæ opus ſunt, &, cùm pluet, aqua imbuantur: quala parentur, & ſarciantur, bennæ emantur.* Hæc Cato. Columella *autem*, Si *ager amplus aut uineta & arbuſta grandia ſunt, perennè fabricandæ decemmodiæ & trimodiæ, & fiſcellæ texendæ & picandæ: nec minus falculæ & ungues ferrei quamplurimi parandi, & exacuendi ſunt, ne uindemiator manu diſtringat uuas, &c.* Hæc Columella. *Opus eſt autem nos ea omnia uaſa & inſtrumenta breuiter exponere: & cum noſtris (qua fieri poterit diligentia) conferre.*

Primùm igitur uaſa uinaria, & uindemiatoria dicentur ea, quæ ad uinum recondendum aut uindemiam faciendã commoda ſunt, quemadmodũ in libello de uaſculis diximus: qualia ſunt corbulæ, dolia, quala, bennæ, fiſcellæ, & cætera id genus, quæ mox explicemus licet.

Corbulæ itaque, diminutiua ſunt à corbis: erántque ciſtæ uimineæ ſiue inſtrumẽta & uaſa in quibus uuæ, atque etiam oliuæ, dum legebantur, à uindemiatoribus reponi ſolebant, Panniers a vendenger. *Varro* 1. De re *ruſtica*: Cogit *aliquot corbulas uuarum, & frondem iucundiſſimam miniſtrat ouibus.*

Caniſtris quoque uindemiæ interdũ fiebant, ſed oliuarum potiſſimũ. Vnde Palladius, *ſalignis caniſtros fieri debere uirgultis præcipit: quia genus hoc oleũ dicitur adiuuare: caniſtris item frumenta legebantur.* Vnde Virgil.
-*Cererémque caniſtris* Expediunt.

Scirpiculum pro caniſtro & corbula ſumpſit Colu.

in horto ſuo, lib. 10. Nẽpe pro uaſe iuncis & ſcirpis contexto, in quo flores hortenſes demetuntur per æſtatem:

Et uos agreſtes duro qui pollice molles
Demetitis flores, cano iam uimine textum
Scirpiculum ferrugineis cumulate hyacinthis.

Id uerò maximè explicat iunco contextum fuiſſe, ex etymo, cùm ait ſtatim poſtea:

Iam roſa deſcendat contorti ſtamina iunci.

Fiſcinæ præterea & fiſcellæ per diminutionem ſumi poſſunt pro uaſis prædictis tum ad uindemiam colligendam, tum etiam ad fructus arborum reponendos, dum excerpuntur. Vnde Cicero, fiſcinam ficorum dixit pro Flacco: Homini (inquit) Phrygi, qui arborem fici nunquam uidiſſet, fiſcinam ficorum obieciſti. Fiebántque etiam iuncis interdum. Tibullus,

Tunc fiſcella leui detexta eſt uimine iunci.

Texebantur & uirgis aut ibiſceis aut ſaliceis. Virgilius,

Et facilis rubra texatur fiſcina uirga.

Qualus ſiue qualum (utrunque enim rectè & Latinè dicitur) uimineum uas erat, ſed ſpiſſis admodum uirgis & multùm duris, neque iuncis contextum, quod prælo ſupponebatur, uel in ipſis cuppis, dum calcabantur uuæ, ne craſſior acinorum materia & fæx ipſa cum puriore uini liquore deflueret: Le pennier coulouer. Virg.

-tum ſpiſſo uimine qualos
Coláque prælorum fumoſis diripe tectis.

Cola autem, inſtrumenta erant ad defæcandum uinum & colandũ apta, uel dum diffundebatur, uel poſteaquàm expreſſum erat: is enim mos antiquis obſeruabatur, ut uinũ ſemel atque iterũ expurgarẽt & defæcarẽt, priuſquam in dolia coniicerent. Saccis etiam uinariis ad

id utebantur : de quibus in libello de uaſculis plura.

Bennæ *uerò,de quibus ſuperius* Cato *agebat,uehicula ſunt ad conuehendas uuas è uineis in præla , ſiue etiam oleas & fructus quoſuis .* Vnde *antiquitus combennones appellati,in eadem benna ſedentes,inquit* Feſtus.

Dolia,*culei,cadi,amphoræ,ſeriæ quid ſint,item etiam metretæ, decimodiæ , trimodiæ, (nam omnia hæc uaſa uinaria ſunt & torcularia ac preſſoria) petito ex libello de uaſculis.*Illud *tamen obiter adiungemus,uincire & alligare dolia,eleganter dici pro eo quod uulgus noſtrum ait,* Relier les tonneaux. Dolia *(inquit* Cato*) plumbo uincito,uel materie quernea,& niſi ſicca alligato.*Abluebant *quoque & eluebant dolia & commundabant (inquit* Columella*) priuſquam uinum intromitterent.*Vnde Terentius,Dolia *omnia releui.* Picandorum *autem doliorum rationem, & quo pacto reſina indebatur, ad uinum in terra diu conſeruandum,legito cap.8. lib.12.* Columellæ. *nam is mos apud nos iampridem inoleuit.*In *ipſa uerò picatione, utebantur inſtrumento quod radula appellatur, à pice ueteri abradenda,ut deinde noua ſuperimponeretur.*Columella *lib.12.cap.18.*Vnde Radulana *pix lib.14.dicta,quæ radula eximebatur.*

Proinde *etiam cuppæ inter torcularia uaſa connumerandæ,* Des cuues a vin. *quarum antiquarum formam & fabricandi rationem ac menſuram uideto apud* Catonem *cap.21.* Nam *eæ quidem inter maiora torcularia ſiue preſſoria uaſa ſunt accipiendæ : nempe in quibus uuæ per aliquot dies relinquuntur,ut efferueſcant, & ebulliendo craſſiorem ſubſtantiam exhalent.*

Lacus *autem inter paulò minora uaſa numerantur, quemadmodum ſunt quæ noſtri uulgò uocant,* Des bai-

gnoires. Nempe in quibus uinum ex uineis ſuper bennis adfertur, atque hi quidem lacus uinarij à Columella dicuntur. Appellantur & labra lignea, quibus uindemiæ apud nos importantur, quibus etiam in balneis utimur. Sunt & lacus torcularij, in quibus uinũ ex torculari defluit, & è quibus exhauritur, ut aliunde transſeratur.

Vaſa autẽ ea in quibus transferebatur uinum, & è lacubus in culeos demittebatur, aut aliò comportabatur, Columellæ quidem fora appellata, à ferendo, quòd à duobus deferrẽtur: qualia ſunt ea, quæ hodie uidemus in torcularibus: in ſummo quidem utrinque à lateribus perforata, ut inde baculus geſtatorius procurrat, qui duorũ baiulorum opera, ſuper quorum humeris inſidet, ſurſum effertur. Tum lacus uinarij (inquit ille) & torcularij & fora, omniáque uaſa, ſi uicinum eſt mare, aqua marina: ſi minus, dulci eluenda ſunt, & cõmundanda, & diligenter aſſiccanda, ne humorẽ habeant. Tinnas Feſtus appellat, quæ noſtro uocabulo reſpondent, Des tinnes.

Cortinis inſuper, hoc eſt uaſis rotundis ex ære, tres pedes altis, utebantur ueteres, ad defrutum coquendum, in cortibus uillaticis (unde nomen habent) ut deinde uinum diffunderent & inueterarent. Colu. lib. 1. cap. 6. Eidem quoque authori, uaſa defrutaria appellata lib. 12. cap. 21. Quinetiam cortinale ipſe etiam appellat, locum in quo cortinæ ſunt ad coquendum defrutum.

Cæterum falculæ, inſtrumenta erãt quibus uuæ eximebantur è uitibus, uulgus noſtrum ſarpas uocat, Itali runcas appellant.

Vnguibus præterea ferreis, quæ arbuſtiuæ erant, uuæ demebantur. Columella: Nec minus falculæ, & ungues ferrei quamplurimi parãdi & exacuendi ſunt: ne uin-

demiator manu diſtringat uuas, & non minima fru-ctus portio in terram decidat. Sed nunc ad torcular & prælum uinarium.

TORCVLAR.

Torcular, machinam illam appellamus quæ premendis ac torquendis uuis apta & commoda eſt, ut deinde uinum eliciamus: poſt primam tamen calcationem, quæ pedibus in cuppa fieri ſolet, unde muſtum elicitur. Támque oliuarum, quàm fructuum aliorum, ex quibus uinum fit, appellatur, Vn preſſoer.

Præla autem, propriè dicuntur trabes in torculari, quibus uua calcata premitur: unde etiam à premendo dicta, atque hinc quidam ſine diphthongo ſcribunt, Les preſſes ou paulx a preſſer la vendenge. *Præla item dicuntur (inquit Budæus) inſtrumenta preſſoria, quibus pannarij, chartarij, & librorum impreſſores utuntur. Plinius libro 12. de chartis loquens: Premuntur deinde prælis, & ſiccantur in ſole, atque inter ſe plagulæ iunguntur.*

Cochlea in torculari, lignum eſt erectum clauiculatim, id eſt ſpiculatim (inquit noſter Budæus) & capreolatim ſtrictum, quod per medium prælum, ſtriatum & ipſum trāſactū, uertigine ſua tollēdo demittendóq; prælo, inuētum eſt: uulgò uocatur, La viz du preſſoer. *Vnde & cochleæ in ædificiis dictæ, quæ ſcalæ cochlides etiam dicuntur. Itaque noſtri etiam hodie, cochleis in torcularibus utuntur, per quarum capreolatos anfractus attollitur, demittitúrque prælū, aut rotæ aut ſuculæ uerſatione.*

Eſt autem ſucula in torculari, tractorij generis machina. Cōſtat ex tereti ligno, duobus aut plurib⁹ uectibus

traiecto,utrinque æqua extātibus longitudine. Hæc *dum uerſatur, funis qui ductarius appellatur,* Le chable a tirer, *circum eam obuoluitur, præla ſurſum ac deorſum adducens,* Le tournouer.

Vectes *uerò, baculi ſunt ualidi, per mediam machinam traiecti, quibus manu ductis, machina dum uerſatur, funem ductarium aduoluit.* Les baſtons du tournouer. *Ab his uectibus, uectarij dicti, qui uectes in torculari, uerſanda ſucula, manu ducunt.*

Trochlea, *totam illam machinationem ſignificat, quæ continet axiculum per rotulam traiectum in torcularibus antiquis, circa quem rotula uerſatur: & præterea ductarium funem continet, qui circa orbiculum æneum currit, qualem in puteis uidemus.* Huiuſmodi *trochleæ meminit* Cato *in inſtrumento torcularij, in quo ſuculas quinque, funes ductarios quinque, trochleas decem oportere eſſe tradit,* La polie.

Lingula *item* Catoni *capite* 18, *lignum uel lapis concauus dicitur, è quo uinum in lacum defluit.* Colatorium *nonnulli appellarunt,* Le coulouer.

Trapetum *uerò, eſt area ipſa lignis compacta, circa quam uertitur ac circumagitur mola in torculari oleario, uel ipſa rota in uinario.* Vulgus *noſtrum uocat,* La mer.

Cætera *ex authoribus antiquis diligenter habeto.* Nam *omnia ſingulatim perſequi, laboris eſſet ſupraquam humani.* De *uinorum autem generibus, tempus eſt ut agamus.*

VINI GENERA.

Poſtrema hæc erit noſtri uineti particula, in qua poſt

abſolutam uinearum culturam, uindemia quoque facta, & expreſſo in torculari uino, eius itidem genera (quæ permulta ſunt) paucis recenſebimus. Ab iis igitur uinorum differentiis incipiendum, quæ aut à preſſura, aut ſapore, aut uitiis ſumũtur, ut ab antiquis & noſtratibus tandem ſermonem noſtrum ac libellum claudamus.

Vinum à ui deducitur, ut quidam uolunt, quòd uim menti inferat. Vnde Ouidius:

Et Venus in uinis, ignis in igne fuit.

Antiquis autem temetum appellatur. Plinius lib. decimoquarto, capite decimotertio: Cato (inquit) ideo propinquos fœminis oſculum dare iuſſit, ut ſcirent an temetum olerent. Hoc tum uino nomen erat. Vnde temulentia appellata. OEnos Græcè dicitur: unde œnophori, pueri miniſtratorij appellati: poetæ etiam πῆλον uocant uinum, quaſi uibrare mẽtem faciat. Vnde prouerbium: Non habet uinum temones: &, In uino ueritas.

Vinum igitur (ut quidam inquit) ſuccus è uite eſt, qui feruẽdo uires è muſto ſibi fecerit. Vinum enim omne, aut muſtum eſt, aut uetus, ut in prouerbio eſt. Vinum itaque alit uires, ſanguinem, colorem: mẽtem optimam facit, moderatè ſi ſumatur. Prima autem uini potio, in antiquis conuiuiis, meraca erat, cum præfatione ἀγαθοδ δαίμονος, in honorem Liberi patris: neque tamen tota, ſed prægustanda tantùm præbèbatur: poſtrema uerò potio uini, quoniam diluta eſſet, & ſalutaris, cum præfatione Iouis Liberatoris hauriebatur.

Vinum aqua miſceri Staphylus, Sileni filius, primùm inſtituit. Vnde Græcum uulgus, non aliter uinum hodie nominat, quàm Craſin, hoc eſt mixtum: id enim uino nomen tribuunt. Memini certè, cùm Venetiis eſſem, me eos

audiſſe tale prouerbium in ebrios, ſuo corrupto ſermone iactantes, Calo craſi, Caco cephali, hoc eſt, optimum uinum, peſſimum capue facit, uel peſſimam mētem excitat.

Omphacium quid ſit, omnes norunt: ſuccus enim eſt acerbæ uuæ, qui potiſſimùm ex pergulanis uuis apud noſtrates exprimitur, uel ab iis quæ poſt factas uindemias, immaturæ inueniuntur, Vertius. Plinius, omphacium qua fieret ratione, in unguentorum loco docuit. Vinum omphacites, ſiue omphacium (inquit Barbarus) uidetur idem eſſe quod & biceum Græci appellauere, præterquam quòd marinam aquam biceo iniiciebant: cætera autem conueniunt, medicinæ item congruunt, ut errare uideantur, qui non biceon, ſed bion, quaſi à uita deriuatum nomen, ſcripſere: cùm Plinius à feſtinatione, quaſi uiolenter fiat, uocari prodiderit.

Vini ſapores quatuor præcipui: dulcis, qui & muſteus: tener, qui & lenis Catoni: aſper, qui & durus & auſterus dicitur. à quibus ſaporibus, etiam uina ipſa, nomina quædam ſortita ſunt, quemadmodum mox uidebimus. Atqui infirmi ſaporis uinum, Columellæ dicitur, quod ſaporem diu non retinet, neque perenne eſt.

Dulce quidem uinum, in infantia, omne dicitur, Vin doulx, tum uidelicet, cùm muſtū appellatur, Du mouſt, gleucos & gleucinen uocant Græci. Id autem tum appellari tradit Plinius lib. 14. cap. 9, cùm ſponte defluit, antequam calcentur uuæ: uulgus noſtrum id uocat, La mere goutte. Protropon id quidem à Iulio Polluce dicitur. Quanquam & protropon (ut inquit Barbarus) inter tranſmarina habeatur, quod Athenæus in Leſbo naſci dulce ſcribit, etiam prodromon uocatum à quibuſdam. Cæterum nihil, opinor, uetat quominus eleganter ſub-

muſtum dicere poſſimus, qua forma Plautus in Sticho ſubmerum dixit. Erit autem ſubmuſtum (ſi quidem dicere audebimus) id quod uulgus noſtrũ uocat, Surmouſt.

Vinum tenerum, quod & lene dicitur, cùm pubeſcit, & ſuauius iam efficitur: dulcedo enim muſtea, feruendo, adimitur ipſi uino, Vin plaiſant, delicat, gracieulx. cui contrarium eſt aſperum, hoc eſt (inquit Barbarus) Seleron, ſiue durum. Terentius Heautontimorumeno:

-pitiſſando modò mihi
Quid uini abſumpſit hic, hoc dicens, aſperum
Pater hoc eſt, aliud lenius.

Celſus auſterum appellat, Vin rude, mal plaiſant. Plinius toruum dixit, pro aſpero, & cultura indomito, lib. 17. cap. 23. Nouarienſes (inquit) agricolæ, traducum turba non contẽti, nec copia ramorum, impoſitis etiamnum patibulis, palmites circumuoluunt. Itaque præter ſoli uitia, cultura quoque torua fiunt uina.

Vinum itidem molle, pro delicato ſumitur & leni. Virgilius:

Tunc agni pingues, tunc & molliſſima uina.

Hoc eſt, aſperitate carentia & defæcata.

Notæ præterea uinorum à bonitate ſumuntur. Vnde primæ notæ uinum dicitur, quod eſt generoſiſſimum: & ſecundæ ac tertiæ notæ, id eſt ſecundæ & tertiæ bonitatis ac loci, inter excellentia: atque ita gradatim, prout bonitate præſtant. Dicitur præterea quæcunque uini nota, pro uino quocunque, tam nobili, quàm ignobili. Horatius: Chio nota ſi commixta falerni eſt.

Vinum bonum & odoratum. Varro 3. de re ruſt. cap. 9: Quidam ex triticeo pane intrito, in aquam mixto, uino bono & odorato farciunt. Bon vin, & odorant.

Ab eſſentia quoque & conſiſtentia, uina nomen habent: unde uinum tenue Ciceroni dicitur, quod tenuis eſt ſubſtantiæ, & celerrimè inueteratur: quò tamen tenuius uinum eſt, eò odoratius, ſed citius etiam perit. Leue appellauit Plinius, Vin legier. *Fugiens uinum Ciceroni dicitur, nempe quòd citò fugit, & in uitium inclinat. id enim fugere in uino eſt, quod uulgus noſtrum, non ſeruari, dicit,* Vin de petite garde. *Villum Terentius appellat in Adelphis,* Petit vinet. *Qui uinum (inquit Cicero tertio Officiorum) fugiens uendat, ſciens, debeátne dicere. hoc eſt (ut interpretatur Budæus) quod æſtatē ferre nequit. quod uinum, propriè annis cedere dicitur. Contrà autem conſiſtens uinum dictum, quod firmitatem & auſteritatem diu retinet,* Vin de garde.

Vinum firmum, conſiſtens uocat Virgilius, & potens, quódque diu ſeruari poteſt, & in uigore perſiſtere, Vin ferme:

Sunt & aminææ uites firmiſſima uina.

Vinum quoque forte ſumpſit Columella, pro generoſo & potenti, Vin fort: *cui molle contrarium eſt,* Vin foible, vin plat.

Vinum craſſum, Vin gros, ou eſpez, *eſt id quod & colore & cōſiſtentia, tale eſſe apparet, quale nomen gerit.*

Vinum uehemens aut generoſum, ſiue etiam ualentiſſimi generis Celſus uocat, quod nos uulgò uocamus, Vin puiſſant & vertueux.

Vinum item magnæ uetuſtatis, & perenne, dicitur, quod in multos annos ſeruari poteſt, Vin de grand garde. *Vetuſtatem autem pati uinum dicitur, cùm optimè ſeruatur, apud Ciceronem de Amicitia, & Columellam, libro tertio, capite ſecundo. Euaneſci autem uetuſtate, cùm*

uires iam amiſit, apud eundem Ciceronem de Diuinatione. Vnde per tranſlationem, elegantiſſimè dixit Plautus, Vinum uetuſtate edentulum, Vin vſé de vieilleſſe, ou vin paſſé. *Inueteratum uocat Plinius libro decimoquarto, capite ſecundo: Vetulum uerò Columella. Contrà autem, uinum paucorum annorum dixit idem author, quod in paucos annos adſeruari poteſt:*

Brachia iactantes uetulo marcentia uino.

A colore uina dicuntur, alia alba, (quæ & candida uocat Columella) alia nigra, alia purpurea, alia item rubella. Plautus: Album an atrum uinum potas? Qui mos loquendi uulgatus eſt, & elegans. Ita enim loquitur uulgus, & perſæpe quidem, Beuuez vous du blanc, ou du vermeil? *Rubellum autem id dicitur, quod medium eſt inter atrum & album. Vulgus noſtrum claretum uocat,* Vin clairet. *Martialis:*

Et Veientani bibitur fæx craſſa rubelli.

Fuſcum quoque uinum à colore dictum ſubnigro. unde Martialis libro ſecundo, fuſcum falernum uocat, in Tongilium ſcribens:

Condantur parco fuſca falerna uitro.

Vulgus noſtrum paleaceum uocat, Vin paillet, *alij,* fauuet: *quæ dictio fuluo potius reſpondet.*

Medium autem uinum, caueat quis putet à colore appellatum. Nam quod Varro dixit, medium uinum, prandium caninum eſſe, id quidem ab eo dictum eſt, quòd nullum tale uinum inueniatur. quemadmodum uellus aſininum Ariſtophani, pro eo quod nuſquam ſit. Cæterum media quidem ætas uini (inquit Barbarus) à medicis introducta eſt. garbùm Itali aut bruſcum appellant, quod cùm dulce non ſit, neque etiam omnino

auſterum, mediam tamen conſiſtentiam inter utrunque habet, & rubellum plerunque apparet.

Vinum pendens dicitur, quod in uinea pendet, & in ipſis uuis adhuc continetur: neque id quidem appellatur, niſi quia ita aliquandò uænit, quaſi uerò ex una pendente coniiciat mercator, quantùm uini ſibi comparare poſſit ex tot uel tot iugis. Qui mos Aureliis hodie obſeruatur, ut uinum adhuc pēdens ab indigenis ematur præſente pecunia, Vin en vert. *Cato capite* 147 *: Lege hac uinum pendens uænire oportet, &c.*

Vinum in doliis, contrà, dicitur, quod iam factum eſt & expreſſum, Vin en muyz. *Cato eodem loco: Vinum in doliis hoc modo uænire oportet. Vlpianus in lege de commodo & periculo, uinum doliare uocat.*

Factum uinum dicitur, poſteaquam in dolia conditum eſt, cùm iam apparet non amplius turbulentum, Vin paré *uulgò appellamus. Vnde ex doliis promi uinū, poſteaquam conditum eſt, dicitur,* Tirer le vin. *Varro: Quod muſtum conditur in dolium, ut habeamus uinum, non promendum dum feruet, neque etiam cùm proceſſit, niſi ſit prius uinum factū. Itaque feruere dicitur in doliis, poſteaquam iam cōditū eſt, quod uulgus uocat,* Boullir es muyz. *Quod uerò uinum iam proceſſit, uulgò dicitur,* Vin raſſis. *Cæterum id ubi factū erat, hoc eſt, ubi primò & ſecundò conditum apud antiquos, & iam pròceſſerat, ac efferbuerat, elutriabant, hoc eſt tranſfundebant:* quod *Græci* μεταγγίζειν *dicunt, hoc eſt de uaſe in uas tranſfundere. ſed minus tamen frequenter. Plinius libro* 14: *Sufferuefactis decies, mox elutriatis, atque ita inueteratis. Promere alioqui uinum ad uſum noſtrum, Cato capite* 65, *accipit pro eo quod uulgus noſtrum di-*

cit, Percer du vin pour la boiſſon. *Vnde promus à promendo dictus, qui uinum familiæ promit*, Le deſpenſier, *ut oſtendit* Columella *libro 12. cap.3.* Atque *huius quidem promi officium eſt, uinum nutrire, quod uulgò dicitur*, Remplir, *& per æſtus uẽtilare interdum, quod uulgò dicitur*, Donner vent. *Quando (inquit Columella loco ſuperius citato) maior æſtus erit, eo ſæpius uinum nutriri, refrigerarique & uentilari debet.*

Præliganeum uinum, à prælegendo dictum Catoni, éſtque id, quod uel præmaturum eſt, uel præ omnibus legitur, & uindemiatur: quod etiam præcium Virgilio dicitur ſecundo Georgicorum, Vin premier vendengé, *Barbarus autem, præliganeum uocari ait id, quod ad operarios (ut Cato inquit) ex miſcellis uuis premitur, operarium Plinius appellat*, Vin de manouuriers, ou de famille.

Vinum nouellum, ſiue nouitium Plinio id dicitur, cui contrarium eſt uetus. Nouitium (inquit) uinum reſinatum conducit, Vin nouueau.

Reſinatum quidem dicitur, idem quod & picatum. Nam utrunque eandem ſignificationem habet, nempe, quod uel picem uel reſinam ſponte ſua reſipit. qui ſapor inter res ſtomacho idoneas connumeratur à Celſo libro ſecundo, cap.14. Martialis lib.3:

Reſinata bibis uina, falerna fugis. Idem *13:*
Hæc de uitifera ueniſſe picata Vienna
Ne dubites, miſit Romulus ipſe mihi.

Nam apud Viennam potiſſimùm picata uina ſponte naſcebantur, unde Plin. lib.14. cap. 4: Viẽnenſes (inquit) ſoli picata ſua (quorum genera plura diximus) pluris permutauere, ſed inter ſeſe more patrio creduntur.

Vinum protiɑum, Latini ex *Græcis dixerunt, quod primùm exprimitur, & in laɑum ex torɑulario defluit: uulgus noſtrum uoɑat*, La mere goutte. *Muſtum lixiuum* Columella *appellauit, lib. duodecimo, ɑap.27: Muſtum (inquit) lixiuum, hoc eſt, antequam prælo preſſum ſit, quod in laɑum defluxerit, tollito.*

Vinum tortiuum, Le preſſoirage, *quia prælo conɑiſſo torquentur uuæ.* Cato *ɑap.23:* Tortiuum *muſtum ɑircunɑidaneum, ſub quoque dolio diuidito, additóque pariter. Id uerò quid ſit expliɑat* Columella, *ɑùm ait lib.12. ɑap.36*: Tortiuum *(inquit) muſtum id diɑitur, quod poſt primam preſſuram, uinaɑeorum ɑirɑunɑiſo pede, exprimitur.* Varro *ɑirɑunɑiſitia uina ideo uoɑat, nempe ɑum ɑalɑatis à prælo uuis, ſæpiũ follicɑulis prælo iterum ſubiiciuntur, hoc eſt (inquit* Barbarus*) ubi deſiit fluere, ɑirɑunɑiſis extremis.* Tortiuum *autem, Græɑi* boſtrichitin *uoɑant.*

Fæɑatum uinum, Cato *appellat, quod ex fæɑibus aɑinorum expreſſum eſt: fæɑes autem uini uoɑat, quas* Columella *floɑes appellat, unde floɑɑipendere uerbum deductum. in oliuis autem fraɑes diɑuntur.* Macma *uulgus noſtrum uoɑat ipſas uini fæɑes, quæ poſt unam atque alteram torturam remanent,* Le marc, *trigona Græɑi diɑunt. Vnde non ineleganter* Plinius *lib.13. ɑap.2,* Fæɑes *unguentorum, macmata appellat. Ita quoque florem uini dixit* Plautus, *in Curgulione,* La fleur du vin. *Flos (inquit) ueteris uini, naribus meis obiectus eſt. Cæterum fæɑem uini uſtam, noſtri ɑinerem clauellatum uulgò uoɑant,* De la cendre clauellee: *quo mediɑamenta amburentia ɑonfiɑiuntur: Græɑi ſphæclen uoɑant.*

Seɑundaria omnia uina, Græɑi deuterias appellarũt, unde

unde paſſum ſecundarium, Plinio *libro* 16. *Idem etiam libro decimoquarto, cap. decimo, quæ deuterias* Græci *appellant, iure non poſſe dici uina aſſerit. Latini loream ſiue loram deuteriam uocant: Vulgus noſtrum,* De la buuette, de la deſpenſe, *appellat. Expreſſi acinorum folliculi (inquit* Varro*) in dolia coniiciuntur, eóque aqua additur: ea uocatur lora, quòd ſint lota acina: ac pro uino operariis datur hyeme. Vnde* Vlpianus *digeſtis de uino legato, acinaceum uinum appellare uidetur. Plinius loco ſuprà ſcripto inter operaria uina connumerat. Videto* Columellam *lib.* 12. *cap.* 40. *Loram* Nonius *alterius generis facit. Vinum enim dulce eſſe ait, potionis cōfectæ, mulieribus grandæuis aptum. Vnde* Gellius *mulieres* Romanas *ait, lauream, paſſum, murrhinam potaſſe: ita enim ſcripſit.*

Cæterum uinum, quod iam acuerit, & aceti nomen habet, aqua maceratum & commixtum, latinis poſca appellatur: Græci *oxycraton uocarunt.* Plinius *libro* 30: *Tormina ſanat palumbus ferus ex poſca decoctus.*

Vinum hornotinum, ſiue annotinum, Columella *libro* 4. *capite* 17. *uocat, quod unius anni eſt,* Vin d'une annee, ou d'une fueille. *Vnde hornotinas plātas, idem de arboribus cap.* 30. *& hornotinas nuces* Cato, *pro uiridibus, dixit: & hornas fruges* Horatius. *Ita quoque bimum & trimum uinum dicimus, quod duorū & trium annorum eſt,* De deux & de trois fueilles. *Is enim mos eſt loquendi noſtro uulgo, quaſi uerò intelligat ter folia noua feciſſe uitem, à quo tēpore uinum id produxerat.*

Vinum acratophorum uidetur appellare Varro, *non mixtum & purū, quaſi acraton: Ea (inquit) minus ſumptuoſa uinea eſt, quæ miniſtrat acratophoron uinum,*

Turbulentum & fæcatum uinum dicitur, cui uel per tranſlationem ex loco in locum, uel commotionem aut tonitrua & calores immodicos fæx eſt permixta, ut iam amplius non ſit lympidum: id enim uino, quod diu reſedit, nomen antiqui dedere, Vin trouble, vin clair.

Dilutum uinum dicitur, aqua temperatum, nempe cùm generoſum & uehemens eſt, ne caput feriat. Martialis:

-raram Diluti bibis unciam falerni.

Madefacti quoque abſynthij dilutum uinum uocat Plinius, pro eo in quo abſynthium infuſum eſt. Cæterum caueāt plurimùm tyrones noſtri, ne cum inerudito uulgo, lymphatum uinum pro diluto proferant. lymphati enim cùm dicantur ij, qui ex imagine ſua uiſa in aqua inſaniam contraxerunt, neſcio planè quid aliud uinum lymphatum ſignificet, quàm inſanum.

Vinum præfaminum Catoni dictum, quod præfationibus expiatur: quēadmodum dum ſupplicationes fiunt apud nos, ut uineæ bene habeant.

Vinum paſſum inter dulcia connumerabatur: id autē nominabant antiqui (inquit Varro) cùm in uindemia uuas diutius coctas legebant, eáſque paſſi eſſent in ſole aduri. Dictum alioqui paſſum (inquit Nonius) quòd ex uua paſſa cogatur. Seruius à patiendo deducit. Nam decoquitur (inquit) muſtum, & inde fit paſſum, Græcis glycy dicebatur. Multorum autē erat generum: nam & pſythiū erat laudatū apud antiquos, & à colore nigro dictum melāpſythium, quaſi nigrū pſythium. Erat & ſecundariū paſſum, de quo ſuprà: hoc eſt, quod ſecūdo fit, nempe poſt tuſas uuas & expreſſas, dū tantūdem (inquit Columella) aquæ puteanæ adiicimus, quātū extrahimus.

Defrutum (inquit Plinius) eſt uinum ad dimidiam

menſuræ partem coctum, quod (inquit Palladius) *à deferuendo dictum eſt : quia ubi ad ſpiſſitudinem fortiter deſpumauit, conficitur.* Hinc *defrutare, defrutum conficere: & defrutarium, locus in quo defrutum coquitur : & defrutaria uaſa, coquendo defruto idonea: & cella defrutaria, in qua defrutum reponitur.* Di*ctum autem defrutum,* Seruius *ait, quod defraudatur, & fraudem patitur: factitium enim, non naturale uinum eſt: quod enim naturale & originale, ſine fuco & ſine dulci, aparachyton* Græci *uocant & antiten: defrutum autem, parachyma, quia fucum habet.* Columella *libro ſecundo, cap.* 23, *Defrutũ quoque facere, & defrutare uinum licet.* Martialis:

Et *nigri* Syria *defruti lagena.*

Si*ræum, quod alij hepſema,* Latini *ſapam appellant, ingenij, non naturæ opus eſt, nempe cùm muſtum ad tertiam uſque partem menſuræ decoquitur: nam ad dimidiam tantùm partem coctum, defrutum dicitur: atque hæc quidem uina, cum paſſo, in adulterium mellis excogitata ſunt.* Vnde *ſapam ſuo tempore* Mellacum *dictam ſcribit* Nonius.

C*alenum uinum, cùm ad partes è tribus duas muſtum redigitur, hoc eſt, cùm ex tribus partibus, perdita tertia, duæ remanſerunt.*

M*urrhina apud priſcos, uinum erat dulce, laudatum, & aromatibus conditum atque odoratum, quo* Romanæ *mulieres (ut inquit* Gellius) *plurimùm delectabãtur.* Nonius Murinulum *ſiue* Murinulam *uocat.* Idem *autem eſt (inquit* Barbarus) *quod & myratum uocant aliqui, non utique à myrrha, ſed à myro, quod eſt odoramentum, cuius* Dioſcorides *mentionem facit.*

Inter *dulcia uina aliud erat genus, quod* Græci *ai-*

gleuces uocant,hoc eſt,ſemper muſtum. Id autem cura fit, quoniam feruere prohibeatur. noſtri uocant, Surmouſt. Eſt & aliud dulcis genus, cuius gratia aſſeruatur uua diutius in uite pediculo intorto. Porrò uina dulcia, Latini, Liberi patris bellaria appellabant.

Vinum parachyton, ſiue, ut Plinius uocat, diachyton (ſi modò idem eſt) fit uuis in ſole ſiccatis, loco clauſo per dies ſeptem, in cratibus, totidem pedibus à terra altè, noctibus à rore defenſis, octauo die calcatis: optimi odoris, ſaporíſque inter dulcia.

Dulci è genere eſt melitites, ſiue melitides uinum, quod Græci uocant, ſed auſterum ſeculis. Iam autem fieri deſiiſſe Plinius exiſtimat lib. 14. cap. 9. Sit igitur melitites uinum (inquit Barbarus) id quod Plautus Pſeudulo Mellinam uocauit hoc uerſu:

Murrhinam, paſſum, defrutum, mellinam
In medio relinquimus.

Diſtat autem hoc à mulſo (inquit Dioſcorides) quòd mulſum fit è muſto, quinque congiis auſteri uini mixti congio mellis, & ſalis cyatho ſufferuefactis: melitites autem fit à uino uetere, addito mellis exiguo.

Mulſum uinum, Græcis œnomeli dicitur, hoc eſt mellitum. quanquam etiam ſine uini mentione eleganter profertur. mulſam autem aquam uocant latini cum adiecto, quæ Græcis melicraton dicitur. Cæterum ex muſto quod fit mulſum, Græci nectar uocant.

Eſt & factitium dulce uinum, quod Græci adynamon dicunt. fiebat autem id multis modis, ut apud Ruellium noſtrum uidebis.

Fit & in Galliis uinum factitij generis, gratiſſimum, facili (inquit Ruellius) ratione: cynnamomũ enim, ſaccha

rum & carpeſium teruntur in fiſcum : ex eo uinum liquatur, ut tranſeundo qualitates eas combibat. hoc, uulgus, Hippocraticum *uinum cognominat,* De l'hippocras. *Nos aromatitem dicere poterimus . datur epulis præcipuis cum eſcharite pane, bellariorum uice. Qui mos (ſed in alio uino) Athenienſibus fuiſſe legitur.*

Optimum & generoſum uinum Opianicum antiquis dictum, ab Opio, qui primus uineas bene colere, & earũ uinum quamoptimè facere docuit. Cic. pro Cluentio: Vinæ deinde bonum uinum fuiſſe Opianicum.

Magnæ uetuſtatis uinum iiſdem Opimianũ dictum, ab Opimio, qui primus uinum diutiſſimè ſeruare docuit: quemadmodum uinum Anitianum, ab Anitio, apud Ciceronem de claris oratoribus.

Vinum diffuſum, nos tranſuaſatum dicere poſſumus. Mos enim ueteribus erat, ut primùm in cuppis uinum factum per aliquod tempus relinqueretur, donec efferbuiſſet, deinde uerò in cados & dolia diffundebãt. Cic. 2. de Finibus: Quibus uinum diffuſum è pleno ſit œnophoro. Id autem eſt diffundere, quod Itali uulgò dicunt Trauaſar. *Plinius: Aquæ marinæ ſextarios quinque pariter coquebant, decies deferueſcente cortinna, atque ita diffundebant, inueterabántque: nempe ut eſſet delicatius. Vinum enim diffuſum appellabatur (inquit Columella lib. 12. cap. 28.) quod uere, florente roſa, defæcatum, quàm lympidiſſimum, in uaſa bene picata & pura, trãſferebatur, ut eſſet delicatius. Iuuenalis:*

Ipſe capillato diffuſum conſule potat. Horatius:
Vina bibes iterum Tauro diffuſa.

Vinum uernaculum, noſtræ patriæ, & domeſticum appellabatur, non externum: quemadmodum Virgilius,

Verna apum examina, à ſylueſtribus ſeparat, Vins de noſtre pays ou terroy.

Vinum Autocras Græcis dicitur, quod ita eſt exile, ut dilui non debeat (inquit Pollux) quale eſt, quod hodie Romæ audio cognominari Sanſeuerinum.

Fit & è labruſca, hoc eſt, uite ſylueſtri, uinum quod œnanthium dicitur, duabus libris florum in muſti cado maceratis, quæ poſt triginta dies mutantur. Sed de uini confectionibus non decreuimus hoc loco dicere. Nam Amaracinum, abſynthites, & abrotonites, & thymites, item marathrites uinum tibi relinquam ex Catone & Columella cum aliis permultis diſquirendum. Infiniti enim laboris eſſet omnia hæc perſequi.

VINI VITIA.

Iam uerò ut uini uitia, & unà quæ à uitiis cõtractis nomen habẽt, paucis exprimamus, primùm id ſciendũ eſt, Acetum uini uitium eſſe: quod tamen ad luxuriem hominibus ceſſit, tot ad uſus expetitum, ſine quibus uita mitior exigi non poſſit: eſt autem culpatum uinum.

Acetum aqua mixtum (ut iam diximus) Græci oxycraton, Latini poſcam uocarunt uel puſcam. Ipſi quoque Græci, ut Paulus & Aëtius tradũt, Phuſcam appellant.

Acetum mulſum, Græcis oxymeli dicitur, cuius conficiendi rationem ex Galeno petito.

Acetum item ſcyllinum, ſiue ſcylliticum (ut uulgò uocant) dictum, quòd in eo temperata ſcylla, fieri ſolet ad medicinam. Multa alia ſunt acetorum genera, quæ ut ſuperuacuum eſſet connumerare, ita etiam inſtitutum noſtrum excedunt.

Vappa, uinum id dicitur quod odorem ſaporémque amiſit, ἐκτροπίαν Græci uocant. Plinius lib.14: Vitium muſto quibuſdam in locis iterum ſponte feruere, qua calamitate cùm deferbuit, deperit ſapor, uappæ nomen accipit, Vin qui a perdu ſa force. *Probroſum etiam hoc uocabulũ eſt, in eos quibus à uirili degenerauit animus. Horat. primo Sermonum:* *-non ego auarum Cùm ueto te fieri, uappam iubeo ac nebulonem.*

Mucidum uinum, eſt quod euacuit, & mucorem reſipit, Vin poulſé ou lardé. *Plinius libro ſupradicto: Proprium autem eſt inter reliquos liquores, uino muceſcere, aut in acetum uerti. Martialis,*

Argenti furioſa ſui cùm ſtemmata narrat
Garrulus, & uerbis mucida uina facit.

Itaque mucor peculiare uini uitium eſt, quemadmodum & in acetum conuerti. Cato: Vini in culleos ſingulos quadragenæ & ſingulæ uernæ dabuntur, quod neque aceat nec muceat. Veniamus iam ad ea uinorũ uocabula, quæ à ſolo & patriis nomen habent.

VINA, QVAE TVM À REGIONIBUS, tum ab vrbibus, & ſolo in quo optima proueniunt, nomina traxerunt.

A ſolo igitur, tum priuato, tum externo: item etiam à regionibus & patriis, uinorum uaria uocabula uariáque nomenclaturæ deducuntur. Qui mos appellationum, non ſolùm ab antiquis, ſed & à nobis uulgò uſurpatur, pro ipſorũ bonitate & excellẽtia. Itaque ne omnia perſequi uelle polliceamur, tantũ ea paucis deſcribemus, quibus

antiquitas oblectata eſt, & quorũ ij præcipuè authores, quos quotidie uerſamus, meminerunt: inde uerò alia cõfingemus nonnulla, à noſtris tum regionibus, tum etiã plagis petita: atque ea quidẽ ratione uinetũ noſtrũ claudemus.

Incipiemus à phalerno, quod & phalerinon Græci *uocant,* Latini Falernum *ſcribunt, cui uino ſecunda nobilitas olim fuit inter generoſa* Italiæ *uina. dicta autem à* Falernio Campaniæ *agro, in quo uitiferi colles aſſurgunt, optima uina producẽtes.* Hæc *autem omnia,* Campana *generali uocabulo dicuntur.* Quæ *uerò ſummis collibus proueniunt,* Gaurana*: quæ mediis,* Fauſtiana*: quæ imis,* Falerna*.* Duorum *autem ſunt generum falerna.* Eſt *enim falernum auſterum, cui ruffus color.* Eſt *& dulce, quod tum demum accidit, cùm ipſam uindemiam auſtri flauerint, unde nigrius efficitur.* Huius *quidẽ hodie copia maxima* Romæ *inuenitur: uocant autem uulgò* Magnaguerra. Martialis *nectariũ, hoc eſt dulce, uocat hoc uerſu:*

Attica nectareum turbatis uina falernum.

Falerno *autem ſtatinum ſimile eſt, item* Venaphranum, *ab oppido nobili in* Campania *dictum.*

Pramnon Hippocrates, *& prior* Homerus *celebrauit.* In Smyrnia *regione fiebat.* Sed *primum in* Icaro *inſula natum in petra, à quo nomen pramno.*

AEgoſtheni *uino, nomen dedit oppidum* AEgoſthene, *quod eſt in* Attica *regione.*

Caryſtium, *è* Laconia *uenit lautum,* Caryſto *uilla id ferente, quod &* Alcman *poeta celebrauit.* Laconicum *id etiam generali uocabulo dicitur; fuiſſéque initio cõtendit* Barbarus, *quod hodie quidam maluaticum corruptè, alij* Monembaticum*, alij* Monobaſites *rectius uocant,* De la maluaſie*, etiam ſi* Creticum *hoc nomine intelligamus,*

uulgo corrumpente id uocabulum. Mouetur autem hac ratione, quòd locus ubi Tænarum in Laconia monſtratur, Monobaſia dicitur hoc tempore: éſtque oppidũ ditionis Venetæ. Vnde etiam in Cretam directo ferè curſu nauigatur.

Achaicum, quod uulgò apud Italos hodie dicitur, quẽadmodum & apud antiquos dicebatur, fortaſſe id eſt, quod ex Phliunte oppido Achaiæ (inquit Barbarus) Phliaſium ab Antiphane prædicatum eſt, etiam ſi alibi nunc quoque ſeratur.

Albanum uinum, ab Albano monte Latij nomen habuit: ſúntque eius diſcrimina duo, ſubacerbum & dulce. Inter Albanum autem & Phalernum Labicano gloria, quod & dulce & pingue guſtu ſentitur. Buxẽtinum albano ſimile eſt utique acerbo.

Cæcubum uinum, frequens olim in Tarracina, Fundíſque: nomen habet à Cæcubis Campaniæ populis, apud quos optimum naſcitur. Id uerò colabatur interdum deliciarum gratia per colum, quod uinarium ideo dicebatur, uel etiam per ſacculum. Vnde Martialis,

Turbida ſollicito tranſmittere Cæcuba ſacco.

Signinum uinum aſperrimum, dictum quoque à Signinis populis, in ſexennium quidem uetuſtate melius erat. Col. lib. 1. cap. 6.

Surrentinum itidem uinum, laudatum, à Surrentinis collibus, oppido Surrentino Campaniæ uicinis naſcens: id niſi uetuſtate caſtigatum utẽtibus proderat: quod & de Triphotino & Æquano dicitur.

ITALIAE *cætera uina ut breuius percurramus,ſunt ferè hæc:*

Rhegina	*pinguia,cælerius ad bibendum utilia.*
Priuerna	*tenuia.*
Formiana	*paulò craſſiora.*
Tiburtina	*tenuia:à decimo anno bibebantur.*
Præneſtina	*pinguia.*
Gaurana	*præſtantia,ualida,& præcraſſa.*
Marſica	*auſtera.*
Vluana	*leuia,decimoquinto anno poculenta.*
Caliena	*phalernis præferebantur, ad ſtomachum.*
Fundana	*plus iuſto alebant, parciora conuiuiis.*
Sabina	*omnibus lenitate præponebantur.*
Nomentana	*nec leuia,nec admodum ſuauia.*
Spoletina	*ſuauia, coloris aurei.*
Caulina	*omnibus prælata , circa Capuam creſcunt.*
Trebellica	*circa Neapolim creſcunt,optima.*
Herbula	*nigra,non multò pòſt candida,delicata,leuia.*
Tarentina	*tenera & dulcia,amica ſtomacho.*
Lagaria	*non procul Grumento naſcentia, ſalubritate etiam inſignia.*
Beneuentana	*à Beneuento, oppido Italiæ dicta , quo in loco infumatũ fiebat uinum, quod capnias Græcis dicitur.*

Non omittenda ſunt Chia,quæ & Thaſia uina dicebantur ,inter tranſmarina ueteribus maximè laudata: à Chio inſula,in qua Enopion,Liberi patris filius,primùm

uitem excoluit, qui & urbem in ea condidit.

Deficeret me non ſolùm charta, ſed etiam ipſa dies, ſi quidem omnia uinorum antiqua uocabula à patriis & regionibus petita recenſere in animo eſſet. Itaque ne moleſta ſit tot uocabulorũ congeries, lectorem admonebo, Plinium ut conſulat, item alios agriculturæ ſcriptores, apud quos frequẽtiſſima ſunt huiuſmodi omnia. Veniamus iam ad noſtratium uinorum explicationem, quam ut cum antiquis dictionibus conferamus, puerorum gratia, pauliſper ſtudeamus. Ita enim fiet, ut poſthac ad præſcriptam ſibi formulam talia nomina facilè confingant.

À REGIONIBVS AC PROVINCIIS.

Allobrogica	vins de Daulphiné
Rhetica	vĩs des haultes Almaignes
Luſitana	de Portugal
Gallica	vins Francois
Campana	vins de Champaigne
Vaſconica	vins de Gaſcongne
Vindonica	de Vendoſmois
Andiana	d'Aniou
Burgundiana	de Bourgongne
Sueſſionenſia	de Soiſſons
Campana	de Champaigne
Bellouaca	de Beauluoiſin
Gaſtinia	de Gaſtinois.

AB VRBIBVS.

Aureliana	vins d'Orleans
Belnenſia	vins de Beaulne

Iſantiana	vins de Yſanſi
Biturica	vins de Bourges
Burdegala	vins de Bordeaulx
Rupellana	vins de Rochelle
Tornonia	de Tournon
Tornutia	de Tornut
Maſconiana	de Maſcon
Neracia	de Nerac
Grauia	de Graue
Gallacia	de Gaillac
Arminacia	d'Armigna
Remenſia	de Reims.

A PAGIS.

Sangermanicum	de ſainct Germain
Flixiana	de la Fleſche
Pringeiana	de Pringey
Marchiana	de la Marche
Coſania	de Coſon
Milleriana	de Millery
Samporciana	de ſainct Porcein
Derboſiana	Derboys
Faymongiana	de la Faye montiau
Curtonia	de Courton
Gentilina	de Gentilly
Vamuiana	de Vamues
Campinia	de Champigny
Yuriana	de Yury
Viliuliana	de Viliulie : *ita enim antiquis dictus eſt pagus Lutetiæ uicinus, quem hodie vilinuium uocamus.*

Suſiniana	de Suſeſne
Medoniana	de Meudon
Fontiniana	de Fontenay
Arcœliana	d'Arcueil
Itiana	d'Icy
Viſſouiana	de Viſſou
Caſtiniana	de Chaſtenay
Atyſiana	d'Atyz.

A COLLIBVS.

Aynia	vins d'Ay
Riſiana	de Riz
Hardriana	de Hardree
Argenteliana	d'Argentoeil
Mommartyriana	de Mommartre
Dammartiniana	de Dammartin.

Et id genus cætera propemodũ infinita, quæ ad hanc formam & antiquorum morem quiſque apud ſe facilè efformare & confingere poterit, ut nihil iam ſit opus nos omnia longiori tædio perſcrutari.

Ager.

AGRVM ab antiquis, non Latinis modò, uerumetiam Græcis authoribus pro ſolo ad frugum, quibus ueſcimur, culturam deſtinato, peculiari uocabulo uſurpatum fuiſſe comperio: atque ob id etiam appellatum, quòd in eo fructus cauſa perpetuò aliquid agere liceat. Is dũ nullo alio adiecto proferebatur, conſitum ſolum, & frugibus onuſtum ſignificabat: alioqui tantùm exaratum, illi aruum appellabant. Vtrumque autem latè diffuſum, ut & conſitum, & minus elaboratum, aut iam ad ſementem præparatum complecteretur, campus dicebatur. Latiori ſignificatione agrũ pro prouincia, regione, atque eo quod territorium, aut patriam uocamus, aſſumpſerunt: ut nũc quoque Frãcicum, Neuſtricum, Britonicum, Aruernum, Campanum, ac Cenomanum agrum, pro patria, ad antiquorum formam dicamus: agros etiam pro campis frequentiſſimè uſurpatos eſſe uideas. Verùm quod ſolum non modò frumentarium erat, ſed & domum ruſticam, hortos, prata, ſalicta, uinetum, ac ſyluulam complectebatur, id fundi, uillæ, prædij, ac nonnunquam ruris appellatione dicebatur: uulgus poſſeſſionem, firmam, hæreditatem, & meteriam appellat: nõnulli à lucro, quod inde percipere ſolent, nominãt, Vn gaignage. Romanũ uulgus uineam ac uillam dicit.

Ager cum addito, uariam ſoli formam, naturam, ac culturam ſignificat: quas omnes differentias à ſitu, bonitate ac uitiis deductas eſſe comperio.

A ſitu, Columella tres agrorum ſpecies conſtituit: Cam-

peſtrem, quæ in plano eſſet, qualis eſt noſtra Belſia *ac* Cãpania. Collinam, *quæ erectior, ac paulò magis ſurrecta, quales ſunt quas coſtas* Belnenſes, Ayſias, *& huiuſmodi uocamus.* Montanam, *magis arduam ac ſummam, quæ plerunque non ſolet ita fœcunda eſſe: tamen etiam in excelſis montibus uiuendum eſt.*

A bonitate dicebatur ager opimus & riguus, in quo adorea farra inſpergebantur: pinguis, craſſus ac lætus: aquoſum & rubricoſum probat Cato. *Ager præterea apertus omnium magis ſalubris exiſtimatus eſt, undecunque ſoli præcipuè orienti expoſitus: nam quod de uitibus ad occidẽtem poſitis, ſic etiam de frumentariis agris dicere par eſt.* Orienti *enim expoſitum ſolum iucundius, magíſque frugiferum ac fructuoſum eſſe ſolet.*

Agri uitia ſunt: ſi eſt ſemimadidus, limoſus, lutoſus, uliginoſus, carioſus ac putris, frigidus ac gelidus: macer, exilis, nebuloſus ac ieiunus: carbunculoſus, cretoſus, calculoſus, effœtus atque imbecillus, aut etiam nimiùm fatigatus. Quibus addemus à deprauata cultura, neglectum, deſertum, imbecillum, incultum, informem, graminoſum, hiſpidum ac confragoſum. Atque hæc quidem ſunt ad agri denominationes magis accommodata uocabula.

Proinde quod ad culturam attinet, ueruactus ager, uel etiam peculiari uoce ueruactum, dicitur ſolum id frumẽtarium, quod uere nouo proſciſſum atque exaratum eſt, nouam terram uulgus uocat: antiqui etiam nouale, & noualem agrum. Etenim qui quotannis ſeritur, reſtibilis appellatur, quemadmodum rudetum dicitur Catoni, *terra quæ prius rudis fuerat & inculta, tum autem exarata.* Compaſcuus *autem ager appellatus, qui uacuus,*

& ad pecorum paſcua communis eſſet, uulgus uocat Iachere. Requietum Ouidius appellauit.

AGRI PARTES EX DIMENSIONE.

Agri dimetiendi uarius ut fuit apud antiquos modus, ſic noſtris agricolis hodie quoque diuerſus eſt. Nam ſiue is eſſet quadratus, ſiue longus, cuneatus aut rotundus, ſiue ſemicirculi uel arcus, nonnunquam etiam plurium angulorum formam exhiberet: in operam unius diei, uel certos pedes, uel certũ tritici aut leguminis prouentum diuiſerunt. Vnde iuga, uerſus, iugera, actus, minæ, ac media agrorum dicta ſunt.

Iugum uocabant, quod iuncti boues uno die exarare poſſent: idipſum etiam hodie in Belſia noſtra, ac pleriſque aliis Galliæ tractibus Iornatam appellant, Vn iournal, ou iournee de terre. Nonnullæ etiam regiones, ut apud Aruernos & Lemouicos, uocãt Vn ioug de terre.

Verſum dicebant agrum ita dimenſum, ut centum pedes quoquouerſum quadratus eſſet, hoc eſt, quadratam ſoli dimenſionem, quæ ab omni latere centum eſſet pedum: atque id fortaſſe eſt, quod uulgus noſtrum Arpentum uocat: quanquam regium arpentũ communi ac uulgari menſura centum perticas contineat.

Actus autem centum uiginti pedum latitudinis ac totidem longitudinis erat: cui fortaſſe reſpondet Neuſtrica menſura, quam Acrum terræ uocant. Iugerũ duos actus comprehendebat, erátque ducentorum quadraginta pedum latitudinis ac totidem longitudinis. Huius minima pars dicebatur ſcrupulus: is erat decem pedum lõgitudinis

gitudinis & latitudinis totidem.

Modius tantum ſoli comprehendebat, quantum id uel tritici uel alterius grani reddere poſſet, quódque modij menſuram meſſe facta impleret, minam quoque eadem ratione uocabant: quæ uocabula apud Cartuſios remanſerunt. Hi enim agrum in modium, minam ac ſextarios dimetiuntur.

AGRICVLTVRÆ VOCABVLA.

Quod uulgus noſtrum in agro excolendo uocat Facon, *id antiqui agricolæ operam appellabāt. Si frumentum eſt ſerendum (inquit Columella) tres operas ager expoſtulat: ſi hordeum ac legumina, duas tantum. Si nouus eſt ac ſyluestris ager, & nunquam antea ſementi aſſuetus: primùm quidem extricandus eſt aut extirpandus, hoc eſt, frutetis & arboribus repurgādus: quod uulgus dicit,* Eſſarter. *Si uerò noualis eſt aut requietus ac paſcuus, dilapidandus eſt primùm: uulgus uocat* Eſpierrer: *deinde uerò ſtercorandus,* Fumer: *poſtea proſcindendus, quod prima opera laborare uulgus ait,* Labourer de premiere facon. *Exercere agrum dixit Columella: quidam ueteres exarare dixerunt. id uerò fit frequentioribus, dēſíſque ſulcis (uulgus uocat* Seillons) *ſic, ueluti bidente aratro in terram impreſſis, ut uix dignoſcatur in quam partem uomer adactus fuerit. Deinde uerò occandus. quo labore glebæ prima poſitione extuberantes confringuntur,* Eſmotter. *Poſtremò autem uertendus, quæ tertia eſt proſciſſionis opera,* Couurir.

Fiebat proſciſſio antiquis, iam incaleſcente anni tem-

pore, cùm ueruactum herbas edidiſſet, quarum ſemina nondum maturuiſſent: in uliginoſo agro, poſt Idus Auguſti*: in exili, ad finem eiuſdem menſis.*

Aliquot poſtea diebus (nō enim eſt imbriū certa ratio) iteratur ager, quod uulgus ait, Labourer de ſeconde facon, *quo labore lyrandus etiam eſt: uulgus ait* Rayonner. Lyr*as autem antiqui ruſtici uocabant à porrigendo frumēto porcas: quum ſic exaratum eſt ſolum, ut inter duos diſtantes ſulcos medius cumulus ſiccam ſedem frumentis præbet: quæ opera ſulcationem durioribus ac contumacioribus terris comprehendit:* Proſcinditur *enim terra, tribus operis (ait* Columella*) iteratur: ſi facilis eſt, unica tantúm.* Verùm *quod ad iterationis limitem ſpectat: in hoc equidem ſoli ipſius natura ac cæli temperies obſeruanda eſt.* Fiebat *enim antiquis iteratio circa ſolſtitiū æſtiuum, hoc eſt, ad nonum uel octauum* Cal. Iulias, *uliginoſo ſolo: exili ac macro, circa* Septembrem. Nam *graciles cliui æſtate aridi ſunt: cauendúmque in his ne effœta, & ſine ſucco humus æſtiuo ſole peruratur.*

Tertiatur *ager paulò poſt iterationem: qui labor unicam operā expoſtulat: uulgus uocat* Tiercer: *deinde per ſulcos diſpergitur ſemen.* Non *enim eſt tardius expectandum. id opus uulgò dicitur* Enſemenſer. *Sulcorum autem frequentiora ſcamna intermedia, porcas admittunt rariores.* Quæ *tertiandi opera fieri ſolet apud* Italos *circa* Cal. Septembres: *nos* Octobrem, *maritimis quoque locis ac frigidioribus* Ianuarium *expectamus.*

Exiles *agri primis pluuiis æquinoctialibus conſeruntur ſub ſulco, non autem in lyra: poſtremò denique labore ſarriuntur: uulgus uocat* Hercer: *ſarculo findere dixit* Horatius. Atque *ita per hyemem relinquūtur, quan-*

diu uere nouo exherbandi ſunt, hoc eſt, uicia, lolio, nigella, napio, cyano diligentiſſimè repurgãdi, ut tum demùm metantur ac defrugentur. Moiſſonner & deſpouiller *uulgus uocat.*

Sarritionem quæ poſt ſementem, aut aliquot deinceps diebus fieri ſolet, improbant quidam agricolæ, quòd ea radices frumenti teneriuſculæ ſarculo detegantur, atque interdum ſuccidantur: ut ſi gelu deinde ſucceſſerit, frumenta emaciẽtur. Satius autem eſſe aiunt tempeſtiuè runcari ac purgari. Verùm ſua eſt ſingulis regionibus ac prouinciis arandi conſuetudo, partim à cæli uario aſpectu, partim à ſoli diuerſa poſitione quæſita. Quidam enim decliuibus ac montuoſis locis tranſuerſos ſulcos faciunt: atque in iteratione, modò in elatiora, modò in depreſſiora cliui, obliquos ſulcos agunt, & in utramque partem reſcindunt, nec eodem ueſtigio terram moliuntur: planis autem tractibus paſtino bipalio ac bidente proſcindunt. Calculoſis agris nonnulli etiam aratro utuntur, ut & uliginoſis ac præpinguibus: quibus inſtrumentis quidam ocyus, alij ſerius utũtur, minoréque apud Italos, quàm Germanos moleſtia. Quamobrem omnes hoc loco culturæ modos ſingulatim recenſere, ut certè operoſum, ſic etiam ſuperfluum eſſe uideretur.

INSTRVMENTA AGRO exarando accommoda.

Præcipuum agri frumentarij ad ſementem præparandi (Terre labourable *uulgus uocat) inſtrumentum eſt, aratrum, carrucam uulgus à curriculi ſimilitudine appellauit,* Vne charrue. *Id autem uel bubus, aut etiam*

bubalis uel equis, aut aſinis ac mulis ad hoc peragẽdum inſtructis agitur: quos dum ſtimulo uel flagello incitat arator, funéſque dirigit, ac uomerem comprimit, tum quidem terram proſcindit.

ARATRVM.

Aratri forma non noſtris tantùm, uerùm etiam antiquis euariat. Nam qui Græcus author in Heſiodi operam & diem, aratrum depingit ac deſcribit, unico id manubrio antiquos duxiſſe oſtendit: noſtri duabus anſis dirigunt. Dentali præterea ferreo cum uomere, utebantur ueteres: nos ſulco ac cultro terram uehementiſſimè proſcindente utimur, neque his incuruũ fuiſſe uomerem, ut nec Latinis uideo. Quod ſanè artis exercitationi attribuendum eſt, quæ quotidie inuentis addere ſolet. Noſtra præterea aratra pro ſoli contumacia ac facilitate, regionúmque uariis ritibus, atque ipſo etiam antiquorum agricolarum more, inter ſe nonnunquam euariare conſpeximus: quibus differentiis plurimùm immorari, non eſt præſentis inſtituti.

Aratri partes ſunt orbes, ligna, funes ac ferrum. Orbes uariè quidem pro ſingulis regionibus fiunt: nonnullis maiores, aliis minores. Maiores laudat Columella, quemadmodum & uomerẽ magnum ac dentale, amplioráque armenta, iis præſertim locis quibus coniunctæ ac uicinæ frumentis arbores aut uites eſſe ſolent, ut in Longobardo & Campano ſolo uidemus. Vbi autẽ arboribus uiduum eſt ſolum, pinguibúſque arenis putre, minoribus aratris, minoríſque formæ bubus adminiſtrari poteſt.

Ligna quoque in aratro diuerſa ſunt, ſuis quæque nominibus appellata. Quod enim rotas continet, axis eſt:

quod uomerem excipit, elyma dicitur. Id in quo elyma infigitur, gonatium uel gyes: cui adaptabatur, dentale: nos huius loco, ſulco uel cultro utimur. Quod poſt dentale eſt, hiſtoboos uocabatur. Stiua ſiue echetle, manubrium erat quo aratrum ducebāt, cuius incurua pars Chirolabes appellabatur, & halia lignum id cui ipſa quidem ſtiua infigitur, nos autem ſtiuæ loco alis utimur. Stiuarium quidam uocant lignum quod à ſtiua recta producitur uſque ad utrumque bouem: temo, thymos & hiſtoboe dicitur, cuius apex corone uocabatur. Iugum, ζυγὸς, Vn ioug, quo alligantur boues, unde adiugare & abiugare aut diſiugare, Atteler & deſatteler. Clauus autem ligneus, quod iugi foramini infigitur, radius & cerchys dicebatur: ipſum uerò foramen, embryon uel endryon. Boues autem cornibus illigari nō probat Columella, ſed ceruicibus coniugatos mauult: plus enim collo ac pectore queunt, quàm cornibus.

Funium aratri, quidam iuga conſtringunt, ac ſubiugia appellantur. Lora autem ad boues, equos uel mulos continendos pertinent: uerùm qui funis inter utrunque bouem protenditur, ἐχέβοον et μεσόβοον dicitur. Id autem quo corone alligatur iugo, ἄμπρευον appellatur. Ziglæ funes ſunt, à iugo utrinque propendentes, quibus hincinde boum colla perſtringuntur. Omnium autem leuiſſimus ac longiſſimus funiculus ad aratorem pertinet, quo nimirum boues hinc & inde diſtrahit.

Ferrum in aratro duplex antiquis fuit. Dētale, quod furcam ferream ligno infixam referebat, & uomer. Nos autem dentalis uice cultro utimur, quem à ſecando noſtri ſoccum uocant. Eſt autem ferrum latius in cultri maioris cuſpidem efformatum, quod terrā primùm proſcin-

dit, cuius opera glebæ attolluntur, & in uomeris concauitatem efferuntur, cui ipſe ſuperiacet. Verùm quemadmodum iugum, lignum id quo boues inter ſe coniunguntur, & ipſos quoque boues ſignificat: ſic etiam ſulci appellatione cultrum, & id quod remanet ueſtigij à proſciſſione appellari deprehendes.

Vomerem noſtrum uulgus contra rationem fortaſſis cultrum appellat, Le coultre. Is proſciſſam à ſulco terram, & in concauum exhauſtam undique euomit, lyráſque dum facit, etiam ſcamnum utrinque erigit: atque ob id macrum, & intus excauatum à noſtris aratoribus excogitatum fuit, cùm alioqui antiquis latum eſſet. Quã-obrem unico tantùm illis manubrio fuit opus. Summum autem atque extremum uomeris, nympham antiqui uocauerunt.

Agricolæ aratrum ducenti inſeruiebat ſtimulus aut uirga, cuius extremo infixus eſſet aculeus, ad pungendos boues: acænam antiqui uocauerunt: quo eodem uocabulo perticam decem pedes longam ſignificabant, qua in dimetiendis agris utebantur.

Quod autem attinet ad reliqua inſtrumenta, quibus agricolæ utuntur in agro frumentario, præter aratrum, ea ſic habent:

Ploſtrum uel plauſtrum ad fimum aut lætamen ex oleto ac ſterquilinio in agrum conuehendum aut diſpergẽdum accommodum erat. Id uulgus noſtrũ à concadendo, dum ſtercora deponit, tumberellum uocat. Iugum autem ploſtrarium erat, tam lignum quo boues ad ploſtrum iungebantur, quàm etiam ipſi boues.

Crates uel cratis ſtercoraria, ad conuehendum hominum brachiis fimum accommoda, ubi prædio uicinus

eſt ager, Vne ciuiere a fiens, faicte en forme de claye. *Vimineas enim crates appellat Virgilius primo Georg. in quem uſum etiam ſcarpea ſtercoraria apud antiquos uæniebat.*

Corbis doſſuaria, ad euehendum fimum ac longius tranſferendum idonea fuit: eáque uiminibus contexta, Vne hotte. *Præter quam meſſoriam corbem Cicero producit: corbem quoque pabulatoriam apud Columellam uideas.*

Furca ferrea eximebatur fimus ex oleto, Fourchefiere. *Alibqui ligneis furcis ad glebas frumentarias & ſtramenta exagitanda uel reponenda utebantur: bicornes furcas Virgilius nominat: quemadmodum pala lignea ad paleas & grana accumulãda, unde nomen traxiſſe puto.*

Bipalium, Vne houe, *quo ad fodiendum primo labore ſolum utebantur antiqui: Plinio ac Liuio authoribus.*

Pala (à pangendo, mutata g in l) uertebatur ſolum. Plinius libro 18. cap. 6. Iuncoſus ager uerti pala debet: at in ſaxoſo bidentibus. Plautus in Pœnulo,

-palas uendundas ſibi & mergas datas,
Vt hortum fodiat, atque ut frumẽtum metat.

Vne houe.

Bidens, quòd duos dentes haberet, bipalij loco locis uliginoſis, minúſque ſabuloſis utilis erat. Columella lib. 4. cap. 14, Inſequitur deinde foſſor, qui crebris bidentibus æqualiter & minutim ſoli terga conuertat. Houe fourchue.

Occa pertracta, reptantéque ſuper terram, ferreis aut ligneis dentibus, quibus inſtructa erat, glebæ conterebantur, agríque ſuperficies coæquari ſolebat, & ſe-

mina cooperiri. Columella, *Tum glebas ſarculis reſoluemus, & inducta occa coæquabimus.*

Raſtrum ad glebas confringendas idoneum fuit: dictum, quòd terram radat, & fodiendo conculcet, Vn raſteau. Columella *libro 2. cap. 10, Subactum ſolum pluribus iterationibus aratri uel raſtri, largóque ſtercore ſatiatum poſtulant.* Virg. 1. Georg.

- aſſiduis terram inſectabere raſtris.

Rutrũ quo quid eruitur, à ruendo: nam ſicut aratum aratrum, ſic rutum rutrum facit. Feſtus, Rutrum tenentis iuuenis effigies in Capitolio ephebi fuit, more Græcorum arenam eruentis, exercitationis gratia.

Sarculo ſegetes purgantur. Plinius lib. 18. ca. 19, Certè ſine hoc animali, montanæ gentes ſarculis arant. Horat. 1. car. Ode 1, Agros findere ſarculo patrio. Sarclet.

Marra, inſtrumentum ferreum ad excidendas herbas. Col. *lib. 7, Tu penitus marris eradere uiſcera matris Ne dubita.* Vne marre.

Capiſterium, expurgandis ſeminibus aptum fuit. Columella libro 2. cap. 9, Quicquid exteretur, capiſterio expurgandum erit: & ſemper quod propter magnitudinem ac pondus in imo ſubſederit, ad ſemen reſeruandum.

Dentale, multorũ erat dentium inſtrumentum, in certos uerſus atque ordines maioribus lignis diſtinctos, triangulari forma diſpoſitũ: quo uel uno boue, uel equo pertractum ſemen iniectum operiret, ne ab auibus abſumeretur, útque facilius putreſceret, ſolúmque aliquo pacto complanaret, ne aquarum effluuiis abigeretur. Id inſtrumentum noſtri à coërcendo ſemine herciam uocant, Vne herce.

Runca ſegetalis, quam ruſticariam uocat Cato, longo

manubrio continebatur inſtrumentum ferreum, ab altero latere bidens, ab altero latius in paruæ cuiuſdam palæ figuram, ad herbas in agro ſucreſcentes ac luxuriantes conterendas atque effringendas, & ad radicem proſcindendas: noſtri à diligenti & iterata foſſione uocauerunt Vn ſerfouet: *atque inde runcare,* Serfouer. *Præter hanc autem runcam, aliæ erant uineaticæ (de quibus ſuo loco ex* Columella) *aliæ nemorariæ aut arborariæ, breuioribus manubriis & alio ferro compoſitæ, quas noſtri ab arripiendo ac diſcerpendo ſarpas quaſi harpas dixerunt.* Plinius *falces appellauit, quarum aliud genus eſſe ait* Italicum *breuius, ac uel inter uepres tractabile: aliud* Gallicum *ad latifundia maioris compendij.* Hinc *falces fœnariæ, ſtramētariæ, ſiluaticæ, & ruſcariæ dictæ.*

Flagellum *triticeum aut frugarium, uirga erat lignea, qua cædebantur faſciculi (quos uulgus gerbas appellat) ex agro in areā alati atque expanſi ad excutiēdas fruges: id nos uulgò uocamus* Vn fleau: *unde cædere fabam, & terere atq; excutere triticū, antiqui agricolæ dixerūt.*

Quod autem attinet ad ea inſtrumenta, quibus demeſſæ fruges reponi ac repurgari ſolebant: quædam ex his reperio antiquis æquè ac noſtris ad eam rem idonea atque accommoda fuiſſe.

Ventilabrum *ad expurgandum triticum accommodatum fuit.* Varro, *In area triticum ſubiectatur uallis aut uentilabris, cùm uentus ſpirat leuis.* Ita *ſit, ut quod leuiſſimum eſt in eo, atque appellatur acus, euannetur foras extra aream: quo loco uannum pro uallo appellatum fuiſſe puto. Quemadmodum autem uentilabro acus (purgamentū tritici, à Græcis* σκύβαλον *appellatum) uanno ſecernebatur: ſic quoque puluere ac paleis uacuū*

cribro à reliquis ſeminibus,ut lolio, nigella, lapillis, arena,ac cæteris uitiis reddebatur : uulgus noſtrum uocat Vn crible. *Plinius incerniculum appellaſſe uidetur: unde etiam* Columella *incernere terram cribro ex tritico* dixit. *Sed ad plantas ueniendum eſt.*

PLANTÆ IN AGRIS EXcoli,aut ſua ſponte naſci ſolitæ.

Plantas in agro bene exculto ad uitam hominum ſuccreſcere ſolitas primùm deſcribemus, inde uerò ad legumina,quibus utuntur qui triticeorum penuria laborant, trãſibimus: à quibus ad olera cãpeſtria,atq; adeò radices edules deueniemus: ut tum demùm herbas inutiles luxuriantibus agris præter agricolarum uoluntatem enaſcentes,atque adeò eas quæ reſtibilibus ueruactis ac ſementis ſponte naturæ ſuccreſcunt, deſcribamus, à carduorum generibus ſermonem abſoluentes.

TRITICEA.

Triticum,à terendo dictum,uulgò Du bled,*radicibus multis ac prætenuibus exit folio uno, germinibus omnino multis,ſed quæ in ramos brachiari non poſſint. ariſtas emittit: in herba eſt per hyemem: à qua remollito cælo, cauliculus de medio aſſurgit, cuius tertio aut quarto genu ſpica geritur, non prius euidens quàm folliculo incluſa,qui gluma dicitur. Conſummato eo flos erũpit quarto aut quinto poſt die,ac totidem ferè diebus, plurimùmque ſeptem durat. Folium tritico arundineum, anguſtius tamen,quàm hordeo : caulis quoque lenior & lentior,nec perinde fragilis. Multis integitur tunicis, hor-*

deũ nullis.Culmus tritico altior eſt,quàm hordeo: Spica quoque remotior à folio, paleæ ſuauior, mollior, ſucc oſior.

Hordeum,*Græcis* κριθὴ, *Gallis* De l'orge, *culmo eſt eſt tritici,fragiliore minoréque, octonis geniculato articulis,ſimplici in ſtipula folio, & eo quidem ſcabro, latóque.*Eius *grana ferè nuda, longiore capillamento,mordaci ariſta ſtriatim ſpicantur, radice frequenti, coma fibrata.*Hoc *ueteres frugum omnium nobiliſſimum appellarunt*. Noſtris *uix niſi quadrupedum pabulo accommodatum eſt.*Seritur *ſoluta ſiccáque terra,eiúſque ſegetibus arua inareſcit.*Q*uapropter pinguiſſimo agro committendum*. Altero *ſulco ſeminatur poſt æquinoctium,ſi læto ſolo: ſi gracili,maturius: ídque paulùm ubi maturuerit,feſtinantius,quàm aliud ullum frumentum.*Nam *& fragili culmo,& multa ueſtitum palea granum eius celeriter decidit, quare & facilius teritur*. Poſt *meſſem ager ſtercore ſaturandus erit, & uirus omne,quod ineſt terræ,propulſandum.*Hordei *præcipuum genus antiqui hepaſticum appellarunt. alij Cãtherinum,ob id,ut puto, quòd folliculo caſtratum enaſcatur*: Galli *mundatum uocant hordeum, quòd eius granum ſua ſponte concidat: quod in alio non niſi egrè deglubitur*, Orge mondé. Alterum *genus hordei diſtichum appellatum eſt* (Galaticum *nonnulli uocant*)*ponderis & candoris eximij,quod etiam tritico commiſtum, cibaria familiæ commendat.* Seritur *pinguiſſimus, ſed frigidis locis circa* Martium, *meliúſque reſpondet,ſi per clementiam hyemis ſeminetur circa* Idus Ianuarias. Ad *hoc genus referendum eſſe uidetur trimeſtre illud hordeum*, quod Gallicè Secourgeon *dicitur,quod rebus ad egeſtatem adductis,cùm an-*

nonæ premit inopia, plebē alat, & à famis noxa uindicet. Errant qui ſecundum hoc genus eſſe oryzam dicunt. Erumpit à primo ſatu die ſeptimo, huiúſque caput alterum grani in radicem exit, alterum in herbam quæ prior floret: radicem craſſior pars grani fundit, tenuior, florem.

Far, quod ueteres adoreum appellauere, pluribus terris commune eſt: qui tamen agricolæ zea utuntur, non habent far. Tritici generis longè duriſſimum, & contra hyemes firmiſſimum: patitur frigidiſſimos locos & minus ſubactos, uel æſtuoſos ſitientéſque. Primus antiquis Latio cibus. Genicula farri ſena, ut tritico quaterna: poſt quem numerum contextus eſt ſpicæ: qui ut ſpem ſui fecerit, quatuor aut quinque tardiſſimè diebus florere incipit, & totidem aut paulò pluribus defloreſcit: purgari niſi toſtum non poteſt. Itaque cum ſuis folliculis crudum ſeritur: ídque in uaginulis ſuis ſeruant ad ſatus, neque id quidem torrent. Leuiſſimum hordeum, ponderoſius far, magíſque etiamnum triticum. Galliæ quoque ſuũ genus farris dant, quod brancæ uocant, Itali ſacidatam, nitidiſſimi grani, quod pl⁹ reddit panis, quàm aliud quicquā.

Zeam Græci, Latini ſemen, à præſtantia frugis appellarunt, frumenti genus uulgò notum, triticóque ſimillimum, radice multiplici, alta culmóque numeroſo. Tritico fuſcius eſt & minus. Duo eius faſtigia: unum, cuius grana in ſingulis tunicis gemina: alterum cui ſimplicia. Zea ſi ſeratur, pinſita, hoc eſt tuſa, tranſit in triticum ut Tipha, ídque non protinus, ſed anno demum tertio, nunquam contrà. Ea in bromum dictum commeat. Nihil hac robuſtius, terrámque magis exinaniens.

Olyra Græcis, Latinis ſiligo, Gallis olim Arincа, Fru-

menti genus eſt, ſpica ſemper erecta, ſiue ariſta, (excepta ea quæ Laconia *dicitur) neque rubigini obnoxia: grano candido, læui, ac multiplici modo tunicato. naſcitur humidis tractibus, excelſis, ac ſoli apertis: nec tamen nobis magna difficultate requirēda: nā omne triticū ſolo uliginoſo poſt tertiā ſationē cōuertitur in ſiliginē.* Suſtinet *facilè ueris tepores: pani cōficiēdo minus* idonea, *q̃ triticū.*

Secale, *ſecalis, antiquis* Farrago, Gallis *extrita una tantùm litera ad hoc uſque tempus*, Seigle *nominatur: unde* Belſia Secalonica, *uulgò appellata* La Beaulſe Solongnoiſe, *quòd hoc frumenti genere plurimùm abundet: rarúmque dictu, eſſe aliquid cui proſit negligentia.* Naſcitur *qualicunque ſolo, cum centeſimo grano: ipſúmque pro lætamine eſt:* Frumenti *genus uulgò notiſſimum, ſtipula & culmo triticeo graciliore ac procæriore: ſpica innocentioribus ariſtis horrente, non erecta, ſed ſemper procumbēte: quamobrem rubigini (quòd imbres retineat) opportuna: grano glumis explicito, & ob id caduco, triſti, nigricante, ſtrigoſo.* Culmi *prodeunt lenti, flexiles, quibus aqua madefactis uitilium uice, feſtucandis uitibus noſtri* Galli *utuntur.* Duplici *ratione apud nos ſecale ſeritur: aut ſimplex, uel tritico, aut farri cōmixtum æquis ferè partibus.* Miſcellaneam *hanc ſegetem* Galli, Meteil, *quaſi miſcellam nominant, conditiuámque excuſſis etiam granis farraginem ruſtici noſtrates appellant, ut & faſces & manipulos inde cōpoſitos, farreum,* Du farre.

Tipha *cerealis, ſpecie ſiligini non diſſimilis, magis tamen ad triticum accedit: ſimplici culmo aſſurgit, grano multiplici tunica uelato, atque læuiſſimo, radice numeroſa.* Mutari *ſolet in triticum, præſertim ſi piſta ſeratur:*

nec protinus, ſed anno tertio: mutatione etiam loci degenerat. nec ullum offendes fruměti genus, quod in aliud tranſire tam facilè queat: cúmque degener fuerit, redire ad frumentum facilè ſolet. Quapropter non abſurdè Tipha *ex* Galeni *ſententia exile triticum appellatur, quum & colore & denſitate & calfactoria ui illi perquam ſimilis uideatur.* Sunt qui Tipham, *ueſcum eſſe triticum dicant, quod* Hector *apud* Homerum *ſuis equis obtulit.* Galenus *ait, ruſticos in* Thracia *brizam appellaſſe, eiúſque ſemen in atros panes ac grauiter olentes cogi ſolere.* Non longè *diſſidere uidetur ab ea quæ noſtris ſecale nominatur* Seigle, *ex qua panis fit ater quidem, ſed recens, non inſuauis: à qua nomen bizi panis accepit,* Du pain bis, *extrita una litera.*

Duo ſunt auenæ faſtigia: unum bromos dicitur, quòd Plinio *ſemen eſt ſpicam ferentis herbæ, naſcitúrque inter uitia ſegetis, auenæ* Græcæ *genere: ídque & folio & ſtipula triticum imitatur: in cacuminibus depědentes paruulas uelut locuſtas habet: ea uulgaris noſtra eſt auena,* De l'aueine. *Aliud auenæ genus,* Græcis *uocatur ægilops, uulgò* Auenerõ *&* Auron, *quaſi auenago & auenula: hæc necat hordeum, in quo maximè naſci ſolet.* Proinde *auena ſolùm emaciat, radice culmóque exit multiplici, meliúſque in cultis erumpit.* Remedium *eſt ut arua biennium quieſcant, ac tum planè luxuriantem eam immiſſum pecus obterat & conſumat.* Iumentorum *pabulo potius, quàm hominũ cibo naſcitur: nec niſi cùm extrema premit fames, in panes cogitur: uerùm extra annonæ penuriam zitho conficiendo idonea.* Nonnulli *apud nos auenam tundunt, leuitérque piſtam, grualdum appellant* Du gruau.

Oriza, frumenti genus eſt, lolij aſpectu non ſpica, ſed iuba, ueluti milium, grana continens zeæ, uel ſemini dicto ſimilia. Vulgus Gallicum, *detracta priore litera*, Duriz *appellat, quidam hordeum* Galaticum, *quia graue ſit atque candidum.* Eius *folia carnoſa, porro ſimilia, ſed latiora: altitudo cubitalis, flos purpureus, radix gemmeæ rotunditatis.* Duo *eius reperiuntur genera: unum grano candido, quo plurimùm* Gallia *ueſcitur:* Alterum *grano rubente, quod* Plinius *cubitali demonſtrat altitudine, foliis porro ſimilibus, ſed latioribus, carnoſis, flore purpureo, radice gemmeæ rotunditatis: utrunque naſcitur in humidis.*

Tragos *cerealis, ut ab herba diſtinguatur, frumenti genus eſt, aſpectu perſimilis, alicæ ſeu chondro longè inferiorem zea præbens alimoniam, quoniam furfuroſi recrementi multum in ſe concipiat, ideóque in cibo deiectu difficilis, aluũ quæ ſubſtiterit molliens.* Galenus *ex ſplendida & nobili ſiligine ſeu olyra tragum confici refert: cuius pleriſque eſt uſus: quidam idem eſſe cum olyra contendunt.*

Strygis *apud* Hippocratem *tritici genus, leuius tamen & uentrem magis ſoluens: quod quid ſit apud nos, planè ignoro, niſi quis ſtrygitem pro trago capiat.*

Alica *ſiue* Chondrus Galeno, *triticei eſt generis, ualentis materiæ, glutinoſo prædita ſucco: frumẽtacea noſtra eſt,* De la frumentee. Res *(inquit* Plinius*)* Romana *eſt, neque* Pompeij Magni *ætate in uſu fuiſſe traditur, nec pridem excogitata: alioqui non ptiſanæ potius laudes ſcripſiſſent* Græci, *cui ſine dubio antefertur.* Alicæ *tria genera, minimum ac ſecundarium, grandiſſimum uerò aphærema appellant: nondum habent candorem ſuum*

quo præcellunt. E' zea autem piſta quemadmodũ chondros fiat, rei ruſticæ ſcriptores produ͂t: unde ex argumento diococum nominauit Diſcorides, hoc eſt, duplicis grani. Eſt autem id quod Latini far appellarunt. Far (inquit Archigenes) chondro potius ſimile: Romæ, ut chondros Græcis, conficitur ſanitatis uſu. Paulus alicam differre putat à chondro.

LEGVMINA.

Milium Latini, uel ab antiquo nomine Græco melines (ait Varro,) uel à miliaria ſumma (inquit Feſtus) Græci cenchron: nos Du millet, frumenti genus ſtipula cubitali, geniculata, folio arundinaceo, prægrandibus culmis (lobas uocant) omnium frugum fertiliſſimum: ſemine in longis tereti & pendulo, radice numeroſa altáque, ac multiplici fruticante culmo. AEſtate ſeritur Theophraſto, & intra quadrageſimum diem metitur. caulis ei arundineus, lanugineus flos, quem circa ſpicam gerit. ſemen in iuba profert folliculo concluſum: effuſam enim illam arundinaceam comam iubam appellant. largior aquatio detrahit folia. Panis ex milio conficitur prædulcis, qui in coquendo multùm creſcit, & antequam refrigeſcat, ſine faſtidio poteſt abſumi. Pinſitum etiam & euolutum furfure pultem quauis inopia maximè cum lacte non faſtidiendam præbet. Farinam miliaceam ſeu fractum milium ſunt qui ſcrutum uocari putent apud Horatium. Hoc legumine noſtra Campania gaudet, eiúſque pulte candida præcipuè ueſcitur, ut & Sarmatarum gentes. Quod autem milium in hortis noſtratibus oſtentationis gratia ſeritur, grano piſum æquante, atro, ſtipula arundinea,

dinea, quinum apud nos ſenûmue pedum proceritate: id uerò peregrinum eſt, & alterius generis, unde miliũ Saracenicum nominant.

Panicum à paniculis dictum tradit Plinius, noſtris du Paniz, Theophraſto nunc helimos, nunc melinos dicitur: Italis melega, milij ſimulitudine proſilit, denis ut minimum foliis luxurians, culmo pene in ſurculum extenuato, nutante, rubido panniculárum faſtigio, prædenſiſ aceruato granis, aliàs purpureis, aliàs rufis, nigris aliàs, item & candidis. Seritur æſtate, & quadrageſimo die abſolui inter omnes conuenit: non tamen defuerunt qui pauciores aſſignarint dies, intra quos demeteretur: minus cùm in folia exiit, rigari deſiderat: nam crebra aquatione folia dimittit ut milium: ſed ualidius milium, dulcius panicum & infirmius. Calidis & ſiccis regionibus ſeritur: leuem enim & ſolutam terram deſiderat: nec in ſabulone ſolùm, ſed & arena quoque prouenit, dummodò cælo humente & ſolo committatur: ſiccum enim & argilloſum agrum reformidat: herbis aſſiduè liberetur. Panicum Diocles mel frugum appellauit: quo frumenti genere Vaſcones potiſſimùm utuntur, meſſibus ſerentes, & multò ante hyemem colligentes. Panis qui ex eo fingitur perſiccus, & cineris aut arenæ modo friabilis eſt, lentoris fœdere aut humoris uinculo carens, quapropter eſu inſuauis.

Seſamum & ſeſama, Italis iugiolina, officinis ſiſamũ, quibuſdam frumenti, aliis legunimum generi adnumeratur. Eſt autem culmine ferulaceo, foliis ſanguineis, ſemine candido, infra magnitudinem lini, uaſculis ut papauer concluſo, radice ſimplici & alba. æſtiua feracior, quadrageſimo perficitur die. candido dulcedo maior eſt, quod &

in cæteris leguminibus accidit. Huic *poſt ſationem imber officit, qui alioqui cæteris omnibus ſuperueniens frugibus prodeſſe ſolet.*

Irio *cerealis noſtris* Gallis *uelarum, aliis uetus nomen retinentibus*, Ireõ, *culmo aſſurgit ferulaceo, foliis ſeſamæ, ſanguineis, flore etiamnum foliaceo, ſed pinguiore.* Huic *quoque recens ſato pluuius imber nocet, præter reliquarum frugum naturam: quo itidem uirente ſicuti ſeſamum nullum animal ueſcitur: amarus enim eſt.*

Orminum *inter fruges à* Theophraſto *reponitur, cuminaceum præſertim ac nigrum*. Seritur *cum ſeſama æſtate appetente.* Plinio *tamen inter medicamina annumeratur potius, quàm inter fruges.*

Lolium Græcis *αἶρα, nonnullis ζιζάνιον*, Gallis *iuraia & gaſſa*. Hordei *uitium, folio anguſtiore, quàm hordeũ, pingui & hiſpido: ſemine exili, in cortice aculeato, flore ſubpurpureo.* Penitus *ſylueſtre* Theophraſto *reputatur, ídque è tritico & hordeo corruptis uligine ſeminibus, aut imbre nimio dilutis naſci affirmat.* Non *deſunt qui è lino quoque fieri prodãt: negántque uernam eſſe frugem, quod alij conantur aſſerere: aiúntque hyeme ſtatim ineunte proſilire è terra, folio anguſto, pingui, hirſuto, tunicis non adeò ut auena multis, nec pertunditur.* Quidam *non ex tritico aut hordeo, ſed inter ea prouenire (ut* Melampyron*) putant*. Ponticum *&* AEgyptium*, ut etiam* Agrigentinum *triticum lolio uacat*. Siculum *ſatis eo uindicatur, huícque magis eſt peculiare* Melampyron*, ſatis quidem innocens, nec ſicut loliũ graue & caput tentans.*

Melampyron*, etſi tritici uitium eſſe* Galenus *fateatur, eius tamen exortu nihil incommodi perſentit*. Hoc Siculo *tritico peculiare fecit* Theophraſtus*, granum tamen inno-*

cens: nec ſicut lolium graue, ac caput tentans. Herba proſilit tripedanea, ſurculoſa, foliis rubiæ pallidis: ſemen eſt illi coli figura, oleoſum. Pariſienſi agro rarius exit: adeò frequens Sueſſionibus, ut ſolum eo ſubinde uireat: frutice denſo, tripedali proceritate, foliis prælongis, palleſcentibus. rura noſtra camelinam uocant.

Cuminum ubique nomen retinet: éſtque unicaule, frequẽtibus ramulis brachiatum, folio pene fœniculi, ſemine copioſo & canaliculato, radice ſubrotunda, quaſi bulboſa. ſemine nudo, anguſto, canaliculato, facilè (frumenti modo) inareſcẽte: ubi planè accreuit, defluo atque lubrico. naſcitur in ſumma tellure, atque in ſublime tendit, putribus & calidis maximè locis. Medio ſerendum uere. Omnium ſeminum fœcundiſſimum. Cum maledictis & probris ſerendum præcepit ſuperſtitioſa antiquorum uanitas, quò lætius & copioſius proueniat. Satum paſcitur terra adacta, & qui ſerunt, precantur ne exeat, néue imber ſuccendẽs, eius ſationi plurimùm officiat. Aracus (ut Theophraſto placet) in lente exit ſcabra & dura, noſtris ruſticis Vefferon, id eſt, uitiola, appellatur.

Linum Græcis ac Latinis, tenui eſt dodrantalíque auena, ſimile tamariſci foliis, flore cæruleo, ſpecioſo. herba canabis modo tunditur in lanæ mollitiem ad linteorũ texturas. Seritur ſabuloſis locis maximè, unóque ſulco, nec magis feſtinat aliud. Vere ſatum æſtate uellitur.

Canabis Gallis Chãure, primùm in ſyluis nata nigriore folio & aſperiore, dein cultu domita feritate manſueuit in agris. Satiua à Dioſcoride pingitur folio fraxini, granis odoris, caulibus paruis, inanibus, ſemine rotũdo. crebris geniculatur nodis, è quibus ſurculi prodeunt, foliis anguſtis, mucronatis, fimbriatis. Mas exflos, uerſico-

lorium parit ſemen & oleoſum: fœmina albo eſt flore, mariſque ſterilitatem compenſat. Seritur *à* Fauonio. *utiliſſima funibus: quóque dẽſior, eò eſt tenerior.* Semen *eius cùm eſt maturum, ab æquinoctio autumni defringitur, aut ſole, aut uento, aut fumo ſiccatur. ipſa canabis uellitur poſt uindemiam, ac lucubrationibus decorticata purgatur.* Optima *eſt* Alabandica, *plagarum præcipuè uſibus.* Tria *eius ibi diſcrimina.* Improbatur *cortici proximum aut medullæ.* Laudatiſſimum *è medio quæ meſa uocatur: ſecunda mylaſea.* Solum *pingue, ſtercoratum, riguum uel planum atque humidum & altè ſubactum depoſcit. in quadratũ pedem ſerũtur grana ſex,* Arcturo *exoriẽte, hoc eſt, ultimo menſe* Februario *circa ſextum aut quintum* Calẽdas Martias, *nec tamen uſque in æquinoctium uernum.* Si *ſit pluuius cæli ſtatus, improbè ſeritur.*

Piſum *pariter* Græci *ac* Latini *uocant legumen notiſſimum, caulibus fiſtuloſis in terram ſparſis, ramoſiſſque: prætenui ſurculo, folio frequenti: præter cæterorum morem longuſcula ſiliqua, cylindracea, granis rotundis, cãdidis, flore papilionis forma, circa umbilicum purpureo, radice imbecilla.* In *ualuulis grana continet, quæ ſe inuicem quaſi tangunt, ut in eruo, ſed ſiliquæ longæ, aliquantum latæ ad figuram grani cylindratæ.* Apricis *ſeri debet, frigorum impatientiſſimum: quamobrem auſteriore cælo non niſi uerno tempore, terra facili ac ſoluta ponitur.* Nam *tepidum locum & cælum frequentis humoris deſiderat.* Alij *aiunt* Septembri *menſe, & ad* Idus *uſque* Octobres *ſerendum ſoluta ac facili terra.* Tepido *enim cælo delectatur & humecto.*

Vicia, Gallis Veſſe, *iumentorum pabulum,* Varroni *à*

uinciendo dicta, quòd ſuis capreolis ut uitis, ſurſum ſerpat, ad ſcapum lupini, aliúmue calamum. Cubitali eſt altitudine, foliis ferè petroſelini amplioribus, flore piſi, minutis ac nigricantibus in ſiliqua granis. ſeritur quacúque terra facillimo cultu: ſolúmq; lætius ac pinguius reddit: nec ipſa agricolis operoſa eſt. uno enim ſulco ſata non ſarritur, neque ſtercoratur. Sationis eius tria tempora, circa occaſum Arcturi, ut Decembri menſe, menſe item Ianuario: nouiſſima uerò Martio: túmq; eſt ad frondem utiliſſima. Siccitate omnium quæ ſeruntur maximè gaudet, neque tamen aſpernatur umbroſa, quòd nullum reſpuat ſolum: uitibus tamen eripit ſuccum, langueſcúntque arbuſta, ſi in his ſeratur.

Cicer, ἐρέβινθος Græcis, Gallis Chiche, Italis Ceſaro, radice ſurculoſa exit, eadémque altiſſima, caule lignoſo, obliquo, foliis circinatis, ſiliqua rotunda, ſemine uario, tum colore, tum ſapore, tum forma. Floret diutiſſimè ut eruũ: quadrageſimo die uellitur, fructum celerrimè perficit. Caulis ei admodum lignoſus, firmúſque, ſed in latus tendens, multa illi folia & ſiliquæ rotundæ. uni leguminum florenti pluuiæ officiunt, erucis naſcentibus eluta ſalſugine. Nigrum & rufum candido ualidius, herbas omnes enecans, ſed tribulũ celerrimé. Ciceram uerò non tam leguminibus Columella, quàm pabuli generibus annumerat, eámque proximam fœnogræco & medicæ tradit: ſapore à cicercula nihilo differente, à qua colore tantùm diſcernitur. obſoletior enim eſt, & nigro propior. Seritur primo uel altero ſulco, menſe Martio, ita ut poſtulat cæli lætitia, quòd eadẽ quatuor modiis, nõnunquam & tribus, interdum etiam duobus ac ſemodio iugerum

occupat:menſe Ianuario aut Februario alij ſerere malũt, læto loco & humido: quibuſdam tamen Italiæ locis ante Calendas Nouembris ſeritur. Eſt ſanè cicercula minuti ciceris inæqualis, angulos habens ueluti piſum. Hanc rura noſtra modò cerras, modò piſa cerra ut ciceram cicerolam nominant.

Dolichi, ut arbitratur Galenus, ſatiui cuiuſdam leguminis ſemina ſunt, quæ bifariam Græcis nominantur: quidam enim lobos quaſi ſiliquas, quidam quatuor ſyllabis proferentes. Sunt tamen qui dicant phaſelum lathyrum eſſe, alij quandam eius ſpeciem. Porrò dolichos eſſe ſemina quæ in hortis alantur, Theophraſtus euidentiſſimè fatetur, dum ait, Quædam (inquit) caule recto proſiliunt ut triticum, hordeum & frumentacea: aliis ſcapus in latus tendit, ut ciceri, eruo, lenti: aliis caducus humi prorepit, ut ochro, piſis, lathyro. Verùm dolichus ſcandit, pedamento cui accubet prælõgo adfixo: ita enim reddi putant frugi, contrahítque ærugmem, niſi adminiculo fulciatur. Semen eius æuum non patitur, breuíque marceſcit, ut aphaca. Lathyrum cicerculam eſſe docti putant, folio non rotũdo, ut plurima legumina, ſed oblongo. Caule humi repãdo ut piſum: quaterni & inæquales grano ſunt anguli.

Faba, Græcis κύαμος, Gallis Feue, ſola inter legumina ſine adminiculo nititur, mira interdum proceritate, folio carnoſo, portulacæ ſimili: ita enim ab extremo in faſtigium rotundatur, flore criſtato, uerſicolore, hirto, ſiliqua plerunque ſemipedali, fructu intus lato, humani unguis effigie, colore non ſimplici, quando præter uulgarem (qui aut fuluus eſt, aut niger) iam & herbaceum & coccineum conſpeximus. Eadem parte ſcapus & radix fun-

ditur, non diuerſa ut in frumento, ſed ſingularis, lignoſa, & capillata fibris, ut in cætero leguminum genere: foliis exit multis ut piſum atque cicer, non ſingulis ut triticum. Sola ferè leguminum ſcapo recto conſurgit, geniculato & inani, lignoſiſſimóque poſt cicer. Diebus quadraginta floret, non uniuerſim ut frumentum, ſed particulatim. Caulis pars inferior primum florem promit, quo excuſſo proxima, atque ita ad ſupernam itur continuo ſucceſſu: aquam in flore concupiſcit: cùm uerò defloruit, exiguam deſiderat: ſolum in quo ſata eſt, lætificat, ſtercoris uice: atque ob id tardius eam ſeri præcipiunt.

Fabam AEgyptiam (quoniam in AEgypto nobiliſſima ſit) alij colocaſiam, alij ponticam, Apuli caſo nominant: calamis quaternûm cubitorum, digitali craſſitudine aculeatis, enodibus, intus lilij modo ſtriatis. Folium latitudine concauitatéque ſpectabile eſt: Theſſalico galero ita ſimile, ut aquam continere poſſit. Scapus illi eſt pedalis, caput papaueris, roſei coloris, in quo ſingulæ fabæ ſingulis cellulis concluduntur, non ſupra tricenas, uulgaribus maiores, atræ amaro odore nedum ſapore, arundinea radice & rimoſa, cibóque AEgyptiis acceptiſſima, uel cruda, uel toſta, uel elixa.

Lentem, uulgus Gallicum lentillam, Italicum lenticulam appellat. Folio eſt Viciæ, tribus aut quatuor in ſiliqua granis admodum paruis. leguminum fertiliſſima eſt, ſiliquis paruis, molliter in latitudinem fuſis, alba dulcedine præſtantior, melior tamen, quæ coctu facilis eſt, & citiſſimè aquam abſorbet. Hanc enecat ſecuridaca. Solo tenui gaudet magis, quàm pingui, cælo utiq; ſicco. Seritur Nouembri. Duo eius genera: alterum rotundius, nigriúſque: alterum ſua figura, unde uario uſu tranſlatum eſt

in lenticulas nomen. Februario *etiam ſeritur menſe, ſolo tenui & reſoluto, uel etiam pingui, ſed ſicco maximè: luxuria enim & humore corrumpitur.* Vſque *ad duodecimam lunã bene ſeminatur, quæ ut citò exeat atque grandeſcat, fimi ariditate miſcenda eſt: atque ubi ita requieuerit quatuor aut quinque diebus, tunc ſpargitur.* Iunio *menſe tegitur, cineríque miſta rectè ſeruatur uel ſalſamentariis uel oleariis uaſis.*

Phaſeolus, *antiquis faſillus, legumen exile ac teres, coloris tum candidi, tum etiam rufi, cauliculis tenuibus, ſequaci capreolorum reptatu, leni umbra humiles cameras opacans, foliis hederæ mollioribus atque uenoſis, ſiliquis fœnogræco longioribus, intus uerſicoloribus.* Seritur *qua uelis terra ab* Idibus Octobris *ad* Calẽdas Nouẽbris.

Eruum Græcis, *officinis orobus, uulgò* Des ers, *ſiliqua eſt cylindracea, fructu lignoſo, nec lenticulæ diſſimili: flore cæterorum leguminum more particulatim erumpente, diúque floret: aliud candidum, aliud rufum inuenitur. candidum dulcedine præſtat: utrumque in ſiliquis grana ſine ſepto habet, quæ ſemuicem ut piſa contingunt.* Siliquæ *forma teres, & ad rationem grani cylindracea. ſiliquatur diuerſis diebus, ab ima parte flore ſubeunte: patientiſſimum uetuſtatis eſt, in eo tamen phalangium innaſcitur.* Peſtis *eius eſt orobanche, quæ & ſcapum & comam aggreditur, ut imbecillitatem ſuam fulciat, & tanquam brachiorum complexu uinciens totam plantam angit ac ſtrangulat.* Lætatur *loco macro, humido non item, quia luxuria plerunque corrumpitur. poteſt &* Autumno *ſeri, nec minus poſt brumam,* Ianuarij *parte nouiſſima, uel toto* Februario, *dum ante* Calendas Martias, *quem menſem negant agricolæ uniuerſim*

huic legumini conuenire, quòd eo tempore ſatum pecori ſit noxium, & præcipuè bubus, quos pabulo ſuo cerebroſos reddit.

Erulia, leguminis aliud genus, folio quàm faba longiore, flore apibus gratiſſimo. quamobrem circa aluearia ſeri præcipiunt, eiſdem quibus lens pinſitur modis. nonnulli falſò duream uulgo dictam interpretantur. agricolis Vmbriæ eruliæ nomen retinet. Galli & Veneti dorã dorellámque nominant. folio eſt craſſo & oblongo, ceu leontopodij, ſed maiore, capitulis ſemen includẽtibus minutum, ſimile Naſturtio, tantùm exilius, flore candido: ſcopas ex ea ruri faciunt. Eſt & erulia, ſylueſtris herba, amaritudinis eximiæ, colore & folio cicerculæ, quanquam minore.

Lupinus, nomen Gallis atque Italis retinet: unicaulis eſt: folium habet quinquefariam diſſectum, ſiliquis per ambitum crenatis, quinis ſeníſue intus granis, duris, rufis. cadunt ei folia tantùm. Lupino cura officit, quanuis altè conditum in terra, diducit radicem, & in ſumma nititur, atque ita ceu per ſe germinat: grana eius in ſiliquis diſcreta ſeptis. uiride nullum mandit animal. diuturnius id tradunt eruo ac cicere: ſabulum & arenas & omnino uitia terræ ſequitur: horrétque cultum ex omnibus quæ eduntur, & maximè ex iis quæ ſeruntur.

RADICES EDVLES, AGRIS EXCOLI SOLITAE.

Rapum ut in iuſculis uel acetariis edatur ſerũt agricolæ. Huic radix eſt cartilaginoſa, cortex carni adhærens: quæ ſi terra adobruatur, magis creſcit, & ad æſtatẽ

uſque perdurat. nec tamen germina aut folium facit, niſi accumulatam humum ſuſtuleris. Caulis fructum è latere parit, qui calidis locis celerius exit, ocyúſque ſiliquatur. utrunque ſexum in hoc quoque genere intelligunt, ex eodem ſemine prouenientem, ut ſcribit Theophraſtus. Laudatur ſemen eius tenue: craſſum enim uitio non caret, ſeritur ſemine, pòſt tranſfertur. dulceſcit algoribus, per quos in radicem non in folia incrementum capeſſit. Rapo ſemen in ſiliqua eſt, quod Maio ſeri melius eſt. Sunt qui huius plantæ diſcrimina ſtatuant maris & fœminæ. Hanc in latitudinem effundi, præcipua ſuauitate: illum in rotunditatem conglobari. Tertiam ſpeciem ſylueſtrem appellauere, in longitudinem radice procurrente, raphani ſimilitudine, folio anguloſo, ſcabróque, ſucco acri, qui circa meſſes exceptus oculos purgat, medetúrque caligini admiſto lacte mulierum. Rapa frigore dulciora fieri exiſtimantur & grandiora: tepore in folia exeunt.

Napus, Bunias Græcis dictus, omnibus olim noſtris, tamen hodie minus cognitus, ſemen gerit, antidotis ueterum dedicatum, ob id quod uenena expugnet. nunc ſuffecto quodam ſylueſtris rapi ſeminio, huius uice abutuntur. À ruribus tamen quædam herba colitur, rapo radicíque ſimilis, quam Nauetam appellant, foliis rapi leuioribus, poſt adoleſcentiam erucæ modo laciniatis, cubitali ſcapo, aut interdum altiore, radice minuſcula, floribus eidem proximis, caule cubitali uel altiore, cuius foliis non ſecus atque rapaciis ueſcuntur agri, præſertim cùm ruſticos olerum inopia premit.

Raphanus die tertio à ſatu proſilit, & ex hybernis celerrimè exit: calidis locis, auſtrinis atque ſerenis temporibus celerius in caulem attollitur, ſeménque promit. Ra-

dicæ terreno adoperta ſequēti anno germinat, tellure ab-ieċta. nam & creſcere & durare ad æſtatem uſque ua let. gaudet, dulceſcitque frigoribus, quibus incrementum in radices, non in folia uertit, quas liqueſcere Theophra-*ſtus eſt author.* Porrò *ſemen huic eſt in ſiliquis.* Ra-*phani genera ſunt:*Bœotium *rotundum & dulce:*Liotha-*ſium quod alij* Thracium *uocant, patientiſſimum frigo-ris:* Cleonæum *in longitudinem porrigitur:* Corinthium *ampliſſimum detecta ſtirpe naſcitur : cuius foliū quo le-uius eſt, eò & ſuauior & mitior eſſe exiſtimatur.* Tra-*ditur & genus unum erucæ folio .* Fœminam *appellant quæ minus acris eſt, habétque folia latiora, leuiora , & iucundè uirentia.*Raphanum *uitibus inimicum eſſe con-ſtat. hoc enim circum ſito facile diffugiunt.* Bis *anno re-ctè ſeritur:*Februario, *ſi uernū fructum expectamus : &* Auguſto, *cùm maturius.* Terra *ſtercorata & ſubacta ob-ruitur .* Pòſt, *ubi cœperit aliquod incrementum, ſubinde aggeratur : nam ſi ſuper terram emerſerit, dura eius & fungoſa radix fiet.*Satiuam *raphanum appellant, cuius radix notior eſt, quàm ut explicari debeat, cùm ipſa quo-tidie ueſcendo ſit.*

OLERA IN AGRIS SPON-TE NASCENTIA.

Lapſana, *olus ſyluestre eſt, pedalis altitudinis, trium foliorum napi ſimillimorum, niſi candidior eſſet flore. co-quitur in cibo. hæc eſt quam rura ſanuas albas aut ſyl-ueſtres napos uocant.* Nam & Dioſcorides *teſtatur à* Ro-*manis napum appellari.*

Maluarum *genera fuiſſe duo herbariæ rei prudentes*

tradiderunt: alterum hortenſe, alterum ſylueſtre, locis incultis naſcens. Hortenſis malua interdum arboreſcit, & baculi uſum præbet, foliis amplis, circinatæ rotunditatis, rarioribus in ambitu ſegmentis. Huic caudex eſt ſimplex, luxurioſæ proceritatis, à medio ferè ad uerticem pulcherrimis floribus decoratus, breui admodum pediculo dependentibus, qui uenuſtate roſis non cedunt: & ſi ſuppeteret odor, de principatu certarent, cùm nec colore ſuperãtur purpureo uermiculatóue, nec etiam interdum candido, odore tantùm uinci conſtat. Capitula quædam breuibus innixa petiolis, & leuiter in mucronem faſtigata, primùm è caule proſiliunt, iiſque paulatim intumeſcentibus, prægnantia florum inuolucra fatiſcunt, in quibus dehiſcentes roſæ ſeſe pandunt, & in folia explicantur, ſtructili quadam ſerie numeroſa, calycibus apices paucos complexis, qui lutei pulchrè emicant, quibus decidentibus, erumpunt purpurea ſtamina: his fœtus ſuccreſcit multipliciter tunicatus, atque in umbilici formam numeroſo ſemine coagmentatus, in quibus cùm decuſſa ſunt folia, reliquarum maluarum modo ſemina recluduntur. hæc æſtiuas coronas nectit. flos is minus quàm roſa fugax eſt. Pulchritudinem demirãtium uulgus tranſmarinam roſam cœpit appellare.

Alterum maluæ genus locis incultis naſcitur, folio rotundo, pingui, paucis in ambitu ſegminibus intercepto, caule magno, purpureis floribus prædito, radice candida. antiquis fuit edulis, & inter olera ueniebat: atque Octobri ſerebatur, ut quæ occurſu hyemis ab incrementi longitudine reprimeretur. Loco pingui & humido & lætato gaudet. Transferuntur plantæ eius cùm cœperint folia quatuor habere uel quinque.

Arnogloſſo aut plantagini Themiſon proprium uolumen dicauit, agreſtis huius oleris laudes abundè complexus. Duo huius ſunt genera: minus, anguſtioribus uiret floribus, mollioribus, leuioribus ac tenuioribus, caule anguloſo, in terram inclinato, flore pallido, ſemine cacuminibus caulium emicante. Maius, craſſiore, uegetioréque eſt folio, latiore, betaceo: caulis ei anguloſus, ſubruber, altitudinis cubiti: à medio ad faſtigium tenui ſemine ueſtitus, floſculo in ſpica lanugineo ut frumento, particulatim erumpente, radicibus teneris, piloſis, candidis, digitali craſſitudine. Vtrumque plantaginis genus non niſi radicæ foliatum eſt. Arnogloſſum Græci uocauerũt, quòd folia agninæ linguæ ſimillima oſtendat. ſed maius in anguloſa ſpica luteum ac nonnunquam herbaceum florem oſtentat. Tertium genus eſt, oblongioribus foliis acuminatis, ac ueluti in lanceæ mucronem exeuntibus. quamobrem uulgus lanceolatam & lanceolam uocauit: de qua etiam in horto diximus.

HERBÆ REQVIETIS AGRIS ENASCENTES.

OEnothera Theophraſto, quibuſdam onuris, ſurculoſa eſt herba folio amygdalæ maiori, flore roſaceo, radice uinoſa.

Ammi, Romanis cuminum Alexandrinum, quibuſdam AEthiopicum, aliis regium, notum officinis omnibus, præſertim ſemine, quod exilius multò quàm cuminum eſt, guſtúſque origani. ſemen ameos uulgò uocant.

Lagopus, aliis leporis cuminum, naſcitur in ſegetibus, pedi leporis ſimilis aſpectu. Genus eſt humilis trifo-

lij,quod uulgus trinitatem uocat.

Caryophyllata, uulgò ſana munda, & herba benedicta, caule adoleſcit ſeſquicubitali, geniculato, anguſto, ternis è pediculo longo foliis, articulatim exeuntibus, per ambitum fimbriatis, binis ſingula genicula cingentibus. E medio alarum ſinu ramuli funduntur tenues, quibus in ſummis flos ceu fragariæ luteus emicat: quo ſucuſſo caput extuberat, circinatis acinulis cumulatè ſtipatum, quaſi rudimentum naturæ, fragi morum inchoantis, radice multis luteis capillamentis fibrata, caryophyllon olente.

Elaphoboſcum caulem emittit fœniculo, uel roſmarino ſimilem, anguloſum, foliis latitudine digitorum duorum, ut Therebinthi prælongis, infractis, & aliquatenus aſperis, propagines multæ umbellas anethi ſubluteas ſuſtinent. ipſum quoque ſemen anetho eſt ſimile, radice tres digitos longa, unius craſſitudine, candida, prædulci, eſculenta.

Aparinam, alij omphalocarpon, alij philanthropon uocant. Ea ſpectatur pluribus ramis, exilibus, quadrangulis, aſperis circa eos foliis, in orbem collatis per interualla rubiæ modo. flos albus: ſemen ei durum, candidum, ſubdulce, rotundum, à medio leuiter concauum, umbilici effigie. ipſa herba prætereuntium ueſtibus adhæreſcit. Officinæ & herbarij nominant aſpergulam, rectius forſitan aſperulam, quòd aſperitate attingentium ueſtimentis pertinaciter hæreat: aliqui ruellam, rura non inconcinniter grateronem.

Alyſſon, herba fruticoſa, unicaulis, foliis per initia ſatis rotundis, ubi adoleuit oblongis, & per ambitum leuiter ſerratis, fructu duplicium ſcutorum effigie, in quo

eſt ſemen quadantenus latum, in aſperis emicat.

Anchuſæ (Galli orchanetam uocant) folia lactucæ ſimilia, faſtigata in exilitatem, hirſuta, ſcabra, nigricantia, numeroſa, circum radicem per terram ſtrata, aculeatáque. Radix craſſitudine digitali, colore ſanguineo, æſtate manus inficiens, naſcitur pinguibus locis. Caulis ei non ut aculeatarum modo humi ſerpens, ſed ſtans.

Agroſtis, Latinis gramen, uulgò canis dens & herba canaria, paſſim cognoſcitur geniculatis ramulis atque internodiis ſerpens, radicéſque ab iis geniculatas dulcéſque ſpargẽs: folia ei ſunt in tenuitatem cacuminata & dura, ut arundinis paruæ lata, bubus iumentíſque pabulariũ. Gramen in Parnaſo ſpectatur, hederacea ſpecie, denſius quàm uſquam fruticãte, flore odorato candidóque: à cuius ramorum internodiis & cacuminibus nouæ pullulant radices.

Sideritis prima, alij heracleam nuncupant, folio eſt quàm marrubium longiore, ad ſimilitudinem ſaluiæ aut quercus, ſed fœdi odoris, minore tamen & aſpero, caulibus quadratis, altitudine palmi, quandoque maioribus, modicè linguam aſtringentibus, ſapore non iniucundo, uerticillis per interualla marrubij, & in iis ſemen nigrũ continetur. Noſtris herbariis & officinis, barbaro nomine tetrahil dicitur, aliis herba Iudaica: huic enim uulgari plantæ omnes ſideritidis notæ ſunt conformes. Folia habet marrubij, ſed longiora, ſatis ad frondem quercus aut ſaluiæ accedentia, minora tantùm & ſcabra: caules fundit quadratos, palmum ſæpius excedentes, non iniucundi guſtus, ſed tamen aliquantum ſubſtringentis, quos per interualla uerticillati orbes coronant, ut in marrubio, in quibus ſemen eſt nigrum. Inuenitur in petroſis.

Oxyn crediderim eſſe eam, quæ uulgò panis cuculi aut allelua dicitur. Folia habet terna, diſſolutum ſtomachũ mirè recreãtia. de hac etiam in trifolio dictum eſt.

Chryſanthemon, aliis chalcas, chalchanthemon & buphthalmos, hoc eſt, bouis oculus, herba eſt teneritudinis fruticoſæ, leuibus cauliculis, folio conſecto, floribus luteis, multùm ſplendentibus, bouis oculi modo in orbem circumactis, unde nomen habet. naſcitur circa oppida. Certe Chryſanthemon nec forma, nec uiribus à buphthalmo differt: uerba tantùm eſſe credimus mutata, manente eodem ſenſu. Inciſura foliorum & florum inſtar oculi in orbem circinati diſcrimen adfert: ſunt enim buphthalmo fœniculi folia, minimè conciſa, ſed in ſpeciem capillamenti extenuata. Vtrique flos oculari ſpecie luteus, buphthalmo maior anthemide, chryſanthemo mult⁹ ſplẽdor nitet. Herbæ totius proceritas ſeſquipedem non excedit. ubi naſcitur, aquam ſubeſſe ſignum habent aquileges.

Ageraton in palmeam altitudinem adoleſcit: humilis alioqui herba, & omnino ſimplex, non diſſimilis origano, umbellas gerens, in quibus flos colore aureo, ampullaceus, minórque helichryſo: tulitque id nominis ex eo, quòd flores ſuos diu conſeruet incolumes.

Hyoſcyamos, Romanis apollinaris, frutex caulibus craſſis, foliis latis, oblongis, conciſis, nigris, cui ſecundum caulem ordine prodeunt flores, ſpecie cytinorum mali punici, clypeolis ſemine plenis. Tria huius genera: unum floribus penè purpureis, folio ſmilacis, nigro ſemine, cytinis duriuſculis & ſpinoſis. Alterum floribus effigie mali, foliis & folliculis ſimplicioribus, ſemine irionis ſubflauo, utrumque inſaniam pariens, capitiſque uertigines ac ſo-

porem: proinde abdicantur uſu. Recepere *tertium medici placidiſſimum, pinguius cæteris, molle, lanuginoſum, floris & ſeminis candidi, naſcens in maritimis & ruderibus. quòd ſi occaſio huius non ſit, utendum erit flauo: nigrum cauetur ut deterrimum.* Officinæ *iuſquiamum hodie nominant in* Gallia, *permulti hanebannam.* Eſt *autem frutex herbaceus triſti aſpectu, folio longo, lato, pingui, hirſuto, uenoſo, laciniato, caulibus craſſis, è quorum latere flores ordine prodeunt, tanquam punicorum cytini: muricatis calycibus ramos continua ſerie ueſtientibus, ſemine intus papaueris refertis.* Genus *aliud eſt lanuginoſum, molle, pinguius, ſubluteo colore, ſucculentum, flore lacteo, concolori ſemine, album nominant, atque id in maritimis inuenitur.* Tertium *flore luteo, ſubrufo ſemine, ſimilitudine* Irionis *flauum dicunt.*

A*conitum pardalianches folia habet tria uel quatuor, cyclamini aut cucumeris ſpecie, minora tamen, lenîtérque hirſuta: caulem palmi altitudine, radicem incuruam, ſcorpionum caudæ ſimilem, alabaſtri modo reſplendeſcentem: prouenit in* Creta.

C*icuta,* Græcis *κώνιον, caule eſt geniculato, ut fœniculum, foliis ferulæ anguſtioribus, graueolentibus, cacumine ramoſo & umbellas ſuſtinente, flore ſubcandido, ſemine albidiore, quàm aniſi, radice concaua, nec profunda.* Gallis *hodie cigua nominatur, paſſímque naſcitur ferulacei generis, tricubitalem ſæpius excedens proceritatẽ. dum pubeſcit, apium ferè dixeris, & pro eo nonnunquam fallit, lethali edentium periculo.*

P*hlomos* Græcis, Romanis *uerbaſcum,* Gallis Boullon blanc, *officinis tapſus barbatus, genera habet ſumma duo, alterum folio candido, alterum nigro: cãdidum*

rurſus in marem & fœminam digeritur. fœminæ folia ſunt braſſicæ, hirſutiora, latiora & candida: caulis cubitalis, candidus ac leniter piloſus, flos albus & ſubpallidus: ſemen nigrum, radix longa, acerba, craſſitudine digitali. naſcitur in campeſtribus. mari folia candicant, ſed longiuſcula: ſunt & anguſtiora quàm fœminæ, caulis quoque tenuior. Verbaſcum *nigrum paria omnia ſupradicto habet, foliis latioribus, minúſque candidis.* Eſt & *ſylueſtre uerbaſcum, altum, uirgis arboreis, folio ſaluiæ, orbibus uirgas cingentibus ut marrubium, floris lutei, fulgore auri.* Eſt *item ſimulis uerbaſco herba, quæ ſæpe fallit pro ea capta. hæc abiecta blattas contrahit, ideóque* Romæ *blattariam uocant, foliis minus candidis, cauliculis pluribus, flore luteo.*

Æthiopis *folia habet uerbaſco ſimilia, perquàm hirſuta, denſáque, in orbem circa radicem imam ſparſa, caulem quadrangulum, ſcabrum, adultum, arctio aut apiaſtro ſimulem, alarum cauis multis: ſemen erui magnitudine, in ſingulis uaſculis geminum, radices ab eodem cæſpite numeroſas, longas, craſſas, glutinoſáſque guſtu: ſiccæ nigreſcunt, durantúrque ut cornua poſſint uideri. naſcitur in* Meſſenia & Ida *mõte* Troadis *plurima.*

Arction, *quidã* Arcturum *uocant, ſimilis eſt uerbaſco foliis, niſi quòd hirſutiora rotundioráque ſunt, radice tenera, dulci, albáque, caule molli, longo, ſemine cumini, paruo: ab urſo nomen habet.* Lappam *minorem herbarij uocant. hallucinãtur qui ungulam caballinam uulgò dictam eſſe cenſent.* Eſt *enim bechion aut tuſſilago quæ uocatur ungula caballina.*

Petaſites, *pediculus cubito maior, craſſitudine pollicis, è quo prægrande folium galeri modo amplum ut*

fungus dependet. à pileo nomen traxit, ex quo apud Græcos petaſati Caſtor & Pollux dicebantur: nec aliud Mercurij petaſus eſt quàm galerus. rura noſtra maiorem bardanam uocant, cuius tantæ amplitudinis eſt foliũ, ut & caput ab inſolatu & pluuiis uindicare poſſit.

Chamepeucæ, coloris eſt per totum herbacei, folio puſillo, inflexo, inflexis etiam ramulis, flore roſeo.

Catanancæ differentias habet duas: altera folio eſt oblongo ut coronopus, radice tenui, iuncea, capitulis ſenis, ſeptenisque, in quibus ... ſemen eruo perſimile. flectitur exareſcẽs in terram, & ad ſpeciem unguium milui exanimati ſe contrahit. Altera mali exigui magnitudine conſpicitur, radice parua ceu oliuæ, foliis quoque oleæ figura & colore, mollibus, inclinatis in terram, diuiſis: ſemen in uirgulis foraminibus peruium, minutum, ciceris effigie: cuius altera ſpecies inuenitur ab herbariis noſtris biſtorta nomine.

Sicys agrios, officinis ſtaphis agria, alij elaterium, Romani cucumerem anguinum, alij cucumim ſylueſtrẽ, quidam pituitariam uocant, fructu tantùm à ſatiuo diſtat, quem multò minorem habet, & glandibus longiuſculis ſimilem: cæterum ramis eſt & foliis paribus, alba radice, grandi. ruderibus ſabuloſiſque naſcitur, toto frutice amara eſt.

Staphis agria, Romanis herba pedicularis, folium habet labruſcæ, diuiſuris ſciſſum, cauliculos rectos, nigros, florem iſatidis, folliculos uerius quàm acinos, uirides, ciceri ſimiles, & in iis ſemen triangulum, ſcabrum, ex nigro ſubrubrum, intus album, guſtu acri. Inuenitur in opacis.

Thapſiam, alij hypopion, Romani ferulaginem, aliqui ferulam ſylueſtrem uocant: planta in Thapſo ſui nominis inſula primùm inuenta, ferulacei generis, caule tamen graciliore, fœniculi folijs. In cacumine ſingulorum ramulorum umbellas anetho ſimiles gerit, & ſuper eas luteos flores, ſemen latiuſculum quale in ferula, dũtaxat exilius. Cæterum radice eſt magna, interius candida, nigro cortice.

Chamelæam Romani cilibracam, alij oleaginem uel oleaſtellum uocant, cuius rami palmi altitudinem non excedunt. Proinde frutex eſt ſurculoſus, folia oleæ ſimilitudinem habent, tenuiora, guſtanti amara & mordacia, ut linguam uellicent. Naſcitur in petroſis, nec palmi altitudinem excedit. Recentiores oliuellam, officinæ mezereõ appellant: baccas fert uirides per maturitatẽ ex parte rubeſcentes.

Cynia ſiue cynocrambe, ſylueſtris linozoſtis aut atriplex officinis: cauliculum habet duûm palmorum, folia herbæ Mercurialis aut hederæ, ſubcandida ex interuallis, ſemen apud folia paruum, rotundum.

Caucalis Dioſcoridi cauliculo eſt dodrantali, interdũ altiore, ſubhirſuto, folijs apij in cacumine fœniculi modo tenuiter ſciſſis, piloſiſque, umbella in ſummo candida, odoratáque.

Thlaſpi aliis Thlaſpidion, herbariis naſturtium ſylueſtre uel tectorum, quòd ſubinde naſcatur in parietinis: uulgus noſtrum ſinapi ruſticum appellat, quoniam digitis friatum ſinapi ſubolet. In ſcrobibus, ſemitis & ſepibus inuenitur, folijs in terram ſe conuertentibus, digitum longis, anguſtis & quadantenus pinguibus, per extrema leniter inciſis, caule ſeſquipedem alto, adnatis in

eo paucis calycibus, capitulatis, breui pediculo nitentibus quadam ligularũ uel cochlearium effigie, in quibus ſemen continetur, naſturtio ſimile, ſed latius, & uelut infarctum, lunata peltarum ſpecie. Alterum Thlaſpi Crateuas tradit, quod aliqui perſiconapy uocant, latis foliis, radicibus magnis. Quidam paſtoris burſam uulgo dictam exiſtimant eſſe, ſed foliorum habitu ſeminis guſtu, & eiuſdem figura conuincuntur.

Anthalium AEgypto peculiare, nec niſi menſis cognitum. naſcitur locis arenoſis haud procul à Nilo, meſpili magnitudine & rotunditate, ſine nucleo, ſine cortice, foliis cyperi.

Anthriſcus, Plinio, eadem erat quæ & ſcandix, ſi tenuiora folia & odoratiora haberet. Eſt enim folio ſcandicis craſſiore & minus odorato.

Canariam inuenerunt canes, qua faſtidium deducunt, eámque in noſtro conſpectu mandunt, ſed ita (ſicuti eſt Plinius author) ut nunquam intelligatur quæ ſit. Etenim depaſta cernitur. Quinetiam notata eſt animalis huius malignitas in alia herba qua percuſſum, à ſerpẽte ſibiipſi mederi dicitur, ſed illam homine inſpectante non decerpere. Verùm canaria humilis eſt herbula, foliis tritici multò minoribus, calamulo tenui, geniculis pyxidatim adhærẽtibus articulato, internodiis modo tibiarum in ſe infarctis, quæ tracta è ſuis uaginulis exeruntur, euanida ſpicæ loco panicula, atque hoc quidem pacto folio & culmo triticum, cacumine arũdinem æmulatur: noſtrates herbam canis appellant. hac enim guſtata præſentaneam eliciunt uomitionem, ſic ut excuſſo rurſus uentris onere, uorandi moliantur auiditatem.

Cantabrica, à Cantabris populis in Hiſpania inuenta

eſt per diui Auguſti tempora : naſcitur ubique caule iunceo, pedali, in quo ſunt floſculi oblongi uelut calathi: in iis ſemen perquàm minutum. Cantabricæ nomen dedit ea pars Hiſpaniæ, quam hodie Biſcaiam uocant. Exilit paſſim propter uias: ſemine exili, radice nigra, longa, digitali craſſitudine, foliis humi ſeſſilibus, longis, quæ non extolluntur à terra, rura colubrinam herbam uocant.

Conſiligo, Plinio, herba in Marſis reperta: à ueterinariis pulmonaria dicta, quòd pulmonum uitio, hoc remedio ſuccurratur. At quæ demonſtratur apud nos pulmonaria, frutex eſt aſpectu triſti, caulem erigens ſquamoſum, cubitalem, polliculari craſſitudine, qui teretibus ſtylis ac ferè trientalibus brachiatur: mucrone ſeptena uel octona folia ſpargente, breuibus nixa petiolis, ſaligna ſpecie uel canabina, per ambitum rariuſculè ſerrata, ueluti è lacerto in formam expanſæ manus radiatim expoſita, mediis multò longioribus, ut quædam digitorum rudimenta uideãtur. Conſiligini flos inſidet herbaceus capparum non abſimilis, candidis intus ſtaminibus, apice minuto notatis, terna ſeminum loculamenta ſepiẽtibus, ſed hæc ut oborta confeſtim emerſerunt, ita breui tempore caduca contabeſcunt. Vulgus Gallicum pomeleam uocat, quaſi pulmoneam. herbarij Patam leonis.

Cornu ceruí, uulgaris herba, priſcis aut ignota aut intacta, naſcitur in limitibus, tanquam pede calcari gaudeat, nunquã ſe ab humo attollens, quaſi cylindro æquatam dixeris, ita ſolo adhæret in orbem ſparſa. Sunt qui ſine flore, ſine ſemine naſci putent, floſculũ tamen in ea cõſpeximus albũ, ac ſemẽ echinatis uirgis occluſum: nec multùm diſſidere puto ab ea quã Columella miluinũ pe-

dem appellat, quòd eius folij extremum in miluini pedis effigiem articuletur.

Paſtoriam burſam uulgus appellat à folliculis, in exiguæ uirgæ ſimilitudinem compreſſis, turbinata cordis effigie. herba non temerè pede altior, ramoſa, paruus erucæ folius, ſemine in uirgis minuto, radice numeroſa: naſcitur propter uias, & in parietinis.

Bugrandis uulgò, aliis areſta bouis, quòd arantibus iumentis infeſta ſit, ramos ſpargit fruticoſos dodrante pedis longiores, frequentibus cinctos articulis, à quibus alæ funduntur. Capitula exerit circinata, folia lentis exilia, ad rutæ uel pratenſis loti figuram, quadantenus hirſuta, iucundum odorem expirantia, inter quæ nocentiores & mucronatæ cuſpidis aculei quaſi ſpicula ſubrigũtur. flos ferè piſi dilutiore micat purpura, è quo decuſſa falcata prodit ſiliquula. radix ultrò citróque uagatur.

Enneaphyllon ſuo ſe nomine repræſentat: nam foliis nouem longis conſtituitur uſque ad exulcerationem, æſtuoſa ui ac feruente.

Eryſithale foliis eſt acanthi, luteo flore. datur in uino contuſis & euerſis.

Gerontopogon, Nicandro gẽraos pogon, ſenilis uel ſenis barba, inter ſaxa gignitur: Hetruriæ ſaxifica, Romanis petræ barba, Galliæ Ciſpadanæ barbula hircina, quòd tragopogoni ferè tota ſimilis ſit: folio eſt hirci barbulæ tenuiore, longioríque: caule paruo, ſuper quem calyx longus & barbula quæ ſummo uertice ſenum more incana funditur: inde preſbyteri barba uulgò dicitur: flore luteo nitet, qui in uolucres barbulas euaneſcit, quas pueri barbam dei nominant. Inter ſenis barbam & hirci hoc intereſt, quòd hirci barbula radice eſt dulci, atque

oblõga, & in ſcapo calyx ingens, flos purpureus, & prolixa barba. In gerõtopogo radix amara, flos luteus, in caulis uertice calyx lõgus, qui in caneſcẽtes barbulas fathiſcat.

Heptaphyllon, hoc eſt ſeptifolium, Galli tormentillã, rura boſciſouchetum, officinæ biſtortam appellãt. Quinquefolio herbæ ſimilis eſſet, ni ſeptem haberet folia, utrinque lanuginoſa, flore luteo, radice punicea & intorta: nam quæ tormentilla uulgò dicitur, quinquefolio ſimillima uiſitur, niſi quòd ſeptem, non quinque, caulem ferè certis interſtitiis ambirent, quare poteſt à nobis heptaphyllon uocari, hoc eſt ſeptem folia. Biſtorta quoque eſt altera, rumicis folio, à terra cæſio, ſupra herbaceo, flore rubro, concolorique radice. utrique ad eadem effectus, ſed huic imbecillior.

Holcus in ſaxis naſcitur, ariſtas habet in cacumine tenues, culmum qualẽ hordeum reſtibilẽ. multi zeam eſſe contendunt inter ſaxa prouenintem: alij ſilueſtrem eſſe uolunt auenam.

Hioſeris intubo ſimilis traditur, ſed humilior eſt & tactu aſperior: uulneribus contuſa præclarè medetur.

Illecebra, Græcis andrachne agria, nonnullis ſemperuiuum minus, aliis ſoldanella: ſilueſtris eſt portulacæ genus, maiori ſemperuiuo ſimile, niſi quòd folia habet puſilla, ſed latiora maculoſáque, item breuius cacumen, fuluis eſt cauliculis, guſtu ſalſum, lacteo ſucco, radice tenui, candida: naſcitur in petroſis agris.

Impia, Plinio, incana, roriſmarini eſt aſpectu, Thyrſi modo ueſtita, inde alij ramuli adſurgunt, ſua capitella gerentes. ob id impiam appellauere, quoniam liberi ſupra parentem excellant: alij potius ita appellatam uolũt, quòd nullum animal eam attingat: floret uere: officinis

Chriſtoculus, nõnullis à radicis odore caryophyllõ dicitur.

Lappa canaria à reliquis eiuſdem nominis ſola humilitate differt, ſic dicta, quòd canibus adhæreat.

Lappago, Plinio, eſt ſimilis anagallidi, niſi eſſet ramoſior, ac pluribus foliis, aſpera, rugoſa, ingrati ſucci, grauis odoris. quæ talis eſt, mollugo uocatur, ſimilis, & aſperioribus foliis, aſperugo.

Teucrion & Teucria uirgas habet multas, triſſagini ſimilis, folio tenui, ciceris amplitudine. prouentus eius in Cilicia, plurimùm iuxta Gentiada Ciſſadémque. Ramis hyſſopi deſcribitur à Plinio, ſurculoſa, folio fabæ. colligi florentem adhuc iubent. Mihi planè uidentur hallucinari, qui eam eſſe herbam contendant, quam uulgus appellat inuerſam fabam, cùm ſurculoſa repræſentetur ramis hyſſopi, folio fabæ.

Chamedryn Romani triſſaginem & ſerratulam, nonnulli, ſimilitudine quadam, Teucrion: uulgus Germandream nominat. quatuor digitorum altitudinem non excedit: in petroſis & aſperis naſcitur, foliis paruis, effigie & diuiſura quercus (unde nomen habet) amaris: flore penè purpureo, exili, carpitur prægnans ſemine: officinis Græcum nomen inſedit: querculam uel ſerratulam uulgus uocat.

Ambroſia fruticem unum habet denſum, ramoſum, tenuem, trium ferè palmorum, radice breuiore, foliis rutæ circa imum caulem. In ramulis ſemen eſt uuis dependẽtibus, odore uinoſo, qua de cauſſa botrys à quibuſdam uocatur, ab aliis artemiſia. Non eſt quæ ab herbariis demonſtratur, ramis exilibus, patulis, folio nepitæ multo, ruta aut ſanguinaria longiore ac maiore, in quorum cacuminibus corymbi dependent, nigro ſemine, radice cubi-

tali, ſubalbida, radiculæ, hoc eſt ſtruthio ſimili. Inuenitur *in montoſis ac macris: nam ea polemonia putatur eſſe.*

Geranion, *uulgò acus paſtoris, folijs eſt* Anemones, *diuiſuris longioribus, radice penè rotunda, dulci cùm manditur. cacumine, gruini roſtri figura, quod in mucronem acuminatur.*

Geranion *alterum, uulgò pes columbinus, folijs eſt maluæ paulò candidioribus, exiliori etiam caule, binûm palmorum altitudine, lanuginoſo, floſculo purpureo, capitellis gruini capitis modo roſtratis.* Legitur *æſtate, ſiccatúrque in umbra ad teſtium tumores.* Hallucinantur *qui hanc herbam* Robertianam *cognominant, cauliculis rubentibus, flore paruo, ſubpurpureo.* Tantum *enim abeſt, ut folio ſit maluaceo, ut illi nihil magis repugnare uideatur: cicutæ folio cernitur, radice terete, molli, cibo non inſuaui, odorata, reliqua facie cicutam uidetur æmulari.*

Boarica Romanorum Græcis *eſt* buphthalmos. *cauliculos habet teneros ac ſubtenues, folia fœniculi, flores luteos, maiores quàm anthemis, grandibus oculis ſimiles, unde nomen habet.* In *campis & circa oppida naſcitur: quidam cachlam uocant.* Cachlã *tamen quidam purpuram uocant, eámque eſſe herbã, qua purpura tingitur, ait* Phocion *grammaticus.* Rura *noſtra (quòd aureo fulgore eius flores uniuerſi reſplendeant, ac luteo quodam ſplendore collucæſcere cernantur) crocoan nominant camomillam.*

Phalaris, *thyrſulos fundit à radicibus tenuibus & ſuperuacuis frequentes, geniculatos, bipalméſque, calamis ſimiles zeæ, graciliores tamen atque dulces. folia quoque ſimilitudinem eius habent: ſemẽ amplitudine milij, ſed oblongius.*

Cepæa portulacæ ſimilis eſt, folio nigriore, radice tenui, naſcitur in littoribus arenoſis, guſtu amara.

Meu ſeu meon, Athamanticum cognominatum, in Macedonia & Hiſpania copioſiſſimũ, caule & foliis eſt anetho ſimile: uerùm craſſius, & interdũ altitudine duûm cubitorum aſſurgens, radicibus ſparſis, tenuibus, aliis in obliquum actis, quibuſdam altiſſimis, odoratis, guſtu calido, linguam accendente: noſtris officinis anethum ſylueſtre à ſimilitudine florum uocatur. Herbarij tortuoſum anethum appellauere.

HERBAE CVLTIS AGRIS ENASCENTES.

Melandrion Plinij herba in ſegete ac pratis naſcens, flore albo atque odorato, cuius flagella ex uino trita, iecinoris uitia emendant.

Molon, agreſtis herba, caule eſt ſtriato, foliis mollibus, paruis, radice quadrãtali, in qua per extremum allij caput extuberat. Plinius & Syron dici tradit, quæ à noſtra uulgari filipendula non multùm differt.

Melãthion Græcis, gith Latinis, frutex eſt puſillus, tenuibus feſtucis, octo digitorum, uel eo amplius altis: foliis paruis, ſenecioni ſimilibus, exilioribus tamen, capitulo in ſummo gracili, exiguo, forma papaueris, oblongo, interius loculoſa diſtinctione ſeptorum, in quibus ſemen pullum, acre, odoratum. officinæ nigellam Romanam appellant, rura poeuretam quaſi piperaceam dicũt, quòd odoratam piperis modo referat acrimoniã, aut quia piperis uice in multis utantur: ſiquidẽ exiguè fruticat, ramulis tenuibus.

Aliud omnino genus creditur eſſe, quod in ſegetibus

paſſim naſcitur, nigellæ cognomento, foliis ferè porri, oblongis, prælõgo culmo, flore purpureo, ſemine ac toto frutice maius quàm Melanthion, *nec odoratum: quare pſeudomelanthion appellari poteſt, aut githago.* Etenim *gith folium habet fœniculi, ſenecionis'ue, florem cæruleum, nec ubique prouenit, quare multis in hortis apud nos ſeritur. optimũ gith ex citatiſſimi eſt odoris, & nigerrimum.*

Glaucion *in* Syria *naſcitur, humile, denſis, pinguibus, ac per terram ſparſis foliis, ut papaueris corniculati: minoribus tamen, ſordidioribúſque, odoris tetri, guſtus amari cum aſtrictione: granum habet crocei coloris. huius folia indigenæ fictili olla in clibanis calfaciunt, donec flacceſcant, deinde exemptis ac tuſis ſuccum exprimunt.* Officinis *memitha, barbaro* Mauritanorum *nomine dicitur: cuius ſuccus croceus ex* Hierapoli Syriæ *defertur, legitúrque madens ex herba, odore graui, guſtu amaro.*

Xiphion, Romanis *ſpatha, aut ſegetalis gladius uel gladiolus, iridis ſimilia habet folia, minora tamen, anguſtiora, & gladij modo mucronata, neruoſáque.* In *caulem exit cubitalem, in quo purpurei flores in ordinem digeſti inter ſe diſtant, ſemine & radice rotunda, ſine cortice, capillamentis fibrata, duplicis ordinis: quarum una inſidet alteri, ceu puſillus bulbus, inferiore gracili: ſuperna uerò habitiore, adultioréque.* Inuenitur *inter ſegetes & locis fertilibus. radicem ante meſſes effodi oportet, & in umbra ſiccari.*

Xyris, *quam etiam* Romani *gladiolum dicunt, uulgus glaiolum. quidam irin agreſtem, foliis eſt iridi ſimilibus, uerùm latioribus, & in cacumine cuſpidatis, caule inter folia cubitali, triangulas ſiliquas ferente, in quibus purpurei flores emicant, medio rubentes. ſemen in*

folliculis fabarum effigie conditur, rotundum, rubrum, acre. Radix prædenſa geniculis, rubicunda, longa.

Lycopſis (quidam huic & nomen anchuſæ dederunt) longioribus eſt quàm lactucæ foliis, craſſioribus, aſperis: à capite eius ad radicem prolapſis, caule longo, erecto, hirſuto, adnatis multis, cubitalibus, ſimiliter ſcabris, flore in iis paruo, purpureo, radice rubra, aſtringente. naſcitur in campeſtribus.

Echion folia habet prælonga, ſubalbida, ſcabra, in rubrum anchuſæ modo inclinantia, minora tamen & pinguia, ſentibus denſis, & eiſdem candidis, cauliculo tenui, copioſo, minutis utrinque foliis dependentibus ac nigricantibus, ad cacumen uſque breuioribus, pro ſuo cuiuſque numero. Inter folia purpurat flos, & in eo ſemen occulitur, uiperæ capitulo ſimile. Radix exilior digito, ſubnigra. Plinius echios, inquit, utriuſque generis pulegio ſimilis eſt, coronata foliis. Altera lanugine diſtinguitur ſpinoſa, cui capitula ſunt uiperæ. Quidam echion perſonatiam uocauere: ſed Nicandrum uidetur ſequi Plinius, in theriacis ponentem echios duas, contra beſtiarũ ictus utiles. Alteram humilem, folio anchuſæ ſpinis horrido, ſed exili: Alteram altiorem maiore folio, flore pauco, per ambitum purpureo, capitulis uiperæ, cacumine aſpero, aſtricto.

Ocimoides, Romanis ocimaſtrum: folio naſcitur ocimi, ramis palmũ altis, hirſutis, ſiliquas (hyoſcyami figura) ſuſtinentibus, ſeminis nigri plenas, melanthio ſimilis.

Elatine, folia habet Helxinæ, minora rotundioráque, piloſa, tenuibus & ſemipedalibus ramulis, quinis ſeniſue, ab radice ſtatim folioſis, guſtu aſtringentibus: naſcitur in ſegetibus ac cultis. Radix numeroſis comatur fo

liis, quæ uelluntur cum ſtirpe ſua dum tenereſcunt, antequam caulem agant: uulgus campeſtre rapiſtrum uocat: falluntur qui piloſellam eſſe putent, reclamantibus apertè natalibus: neque enim in cultis, neque in ſegetibus prouenit, neque ſemipedalibus quinis ſeniſue ramulis à radice folioſis exit, nec folia ei rotundiora helxinæ uiſuntur, ſed potius mucronata, ramulis graminis modo per terram reptantibus, radice alba, prætenui uſque in capillamẽti ſpeciem, in collibus terrenis reperta. Non ſunt item audiendi, qui pimpinellam uulgò dictam eſſe exiſtiment elatinen, cùm etiam natales ſitus auerſentur. nam in pratis incultis, nec uſquam ſubacto ſolo naſcitur: imò potius horret ſatiua, nec ramulis exit à radice folioſis. eſt autem folio piloſo, latè crenato, exili, in rotundum oblongo. Thyrſuli foliis emicant ex cæſio candicantibus, in quorum ſummo naſcuntur capitella rubentibus punctis maculata.

Phœnix, Romanis lolium murinum dicitur: folium habet hordeaceum, breuius & anguſtius: ſpicã lolio ſimilem, ramos digitorum ſenũm circundantes radicem, ſpicas ſenas octonáſue. naſcitur in aruis teguliſque recens illitis. Auena ſterilis à multis hodie dicitur.

Papauer rhœas, à flore qui protinus ei deciduus eſt, dictum, in aruis cum hordeo ac frumento uere naſcitur. folio eſt origano, erucæ, intybo erratico aut thymo ſimili, inciſo longiore & magis ſcabro, caule iunceo, aſpero, cubitali, recto, flore rubro, interdum candido, ſimili anemonæ, ſed latiore. Caput habet oblongum, quàm anemones minus, ſemen rufum, radicem longam, ſubcandidam, minoris digiti craſſitudine, amaram. Latini uocant erraticum papauer, officinæ papauer rubrum, ru-

ra coolurdas.

Pſyllium, Romanis herba pulicaris, in aruis terreníſque reperitur, folio coronopi, piloſo, proceriore, ramulis palmi altitudine lanuginoſis, à medio foliatis, fœni modo ſarmentoſis, coma coronopodis, à medio erumpente caule: capitula gerit bina aut terna, cacuminibus compreſſa, duobus tribúſue conuolutis in cacumine capitellis: ſemen eius pulicis formam refert, nigrum prædurúmque: flores canino capiti non diſſimiles: quamobrem cynocephalion & cynoides uocatur. pulicoſæ quoque illi ſunt in cacuminibus baccæ, unde officinæ pulicarem uocant.

Capnos Romanis fumaria, uulgò fumus terræ, herba eſt fruticoſa, coriandro ſimilis, prætenera, folio candidiore, cinerei coloris, undique numeroſo, flore purpureo, omnibus notiſſima.

Myrrhis, aliis myrrha, ſimillima eſt cicutæ cauli, flore foliíſque: minor tantùm & exilior, cibo non inſuauis. noſtris herbariis & officinis hodie cicutaria dicitur. Falluntur qui cerephyllon paſſim in hortis naſcentem intelligunt. eſt enim gingidion.

Myagron ſiue Melampyron, herba eſt ſurculoſa, tripedanea, foliis rubiæ, pallidis, ſemine fœnigræci figura, oleoſo: hanc ruſtici in Gallia ſerunt, quàuis & ſuæ ſpontis inter ſegetes inueniatur: Melampyron ideo Græcis quaſi nigrum triticum dici crediderim. noſtri uocant camelinam aut camaminam ſurculoſam.

Iſopyron uocant aliqui phaſiolon, quoniam folium cacuminibus in phaſioli pampinos torquetur. Capitula huic ſunt in ſummo caule tenuia, plena ſeminis melanthij guſtum imitantis, folio aniſi.

Bugloſſon, Romani linguam bouis appellant à folio-

rum figura: quidam, quòd in uino coniecta, animi uoluptates augeat, euphroſynum. officinis borago, noſtris Borroche, aliquibus porrago. ſimilis uerbaſco, foliis in terrã ſparſis, nigrioribus, aſperis, bubulas imitantibus linguas, flore cæruleo, ſpecioſo, caule pedali aut ampliuſculo, ramoſo. Officinæ aliam euphroſynon obſeruauere, quam euphraſiam dicunt, hyſſopo ſimilem, cauliculis purpureis, folio paruo per ambitum ſerrato, floſculo albicante: naſcitur in opacis collibus.

Cynogloſſon, Romani linguam caninam à foliorum figura uocant, plantagini latifoliæ ſimilis eſt, anguſtioribus & minoribus foliis, lanuginoſiſque, ſine caule, humi ſtrata ſabulonibus. Non eſſe eam canis linguam, quam officinæ circunferunt, euidentius eſt, quàm ut probari deſideret. Nam officinarum canis lingua non eſt plantaginis effigie: ſed anguſta, prælonga, ſubtus lanuginoſa, gerit folia, nec uenoſa molliáque, caule cubitali, ſurculoſo, flore purpureo, ſemine in lappaceis umbilicis rufo & exili.

Anthirrhinon ſiue anarrhinon, anagallidis foliis & caulibus ſimilis, flore purpureo, ad effigiem uiolæ albæ, unde ſylueſtrem lychnim appellauerunt, ſemine uituli naribus conſpectu ſimili. rura oculum catti uocant, alij moronem uioletum.

AEgilops Romanis auenago, feſtuca eſt & folio tritici molliore, ſummo in capite ſemina bina uel terna rubentia gerit, in quibus ariſtulæ capillamenti modo prætenues uiſuntur. Necat hordeum, in quo maxime naſci ſolet: poſt annum ſemine ſuo gignitur. Vere, piloſum ei eſt folium ut lolio, non tamen ut illi pingue: ſolum emaciat, radice culmóque multiplici, melius in culto prorumpit.

Remedium eſt ut arua biennium quieſcant, tum planè luxuriantem eam immiſſum pecus obterat conſumátq;.

Bromos, *quam* Italia *etiam nominat auenam, ſimilis eſt ægilopi, & hæc eſt auena ſylueſtri ferè habitu, inter uitia ſegetis ſpicam ferens, radice copioſa, & multiplici culmo ſparſa.*

Thymelæam, *aliqui chamelæam, alij cneſtrum & cneorum*, Frutex *eſt in quo naſcitur granum gnidium, quòd* Euboes *ætolium, quidam linon appellãt, à ſimilitudine quam cum lino ſpartho habet.* Rami *ſunt huic tenues, ſpecioſi, cubitorum binûm: ſimilis eſt chamelææ, folijs tamẽ anguſtioribus, pinguioribus, gummoſis, glutinoſiſque: flores illi ſunt albi, & inter eos ſemen quale myrthi, exiguum, rotũdum, initio ureſcens, poſtmodum rubens, foris durum nigrúmque.* Latini *& hanc & chamelæam præcipuè, caſiam uidentur appellaſſe.* Cuius *duo genera feruntur: candidæ, cui folium cutis modo quadãtenus oleagineum: & nigræ, cui folium eſt carnoſum, myrtho ſimilius.* Candida *humi ſe magis ſpargit & odorata eſt: nigra, ſine odore.* Radix *ambobus alba, prægrãdis: rami copioſi, ſurculoſi, craſſi, à terra protinus, aut paulò ſuprà emicantes, admodum lenti, ut quibus ad uinciendum pro iunco utantur. poſt æquinoctium* Autumni *germinant, florémque emittunt qui diutinus eſt.*

Heliotropion maius, *alij ſcorpiurum, alij helioſtrophon, alij heliopoda, alij ſeſamon agrion appellant.* Scorpiuri *nomen habet ab effigie ſcorpionis caudæ, quæ in floribus inuenitur: heliotropij, ab eo quòd folia cum ſole circumaguntur: folia gerit ocymi, piloſiora & nigriora: ramulos à radice ternos ac quaternos, ſæpe quinos, è quibus alæ complures exeunt, floribus in capite candi-*

dis aut ſubrubētibus, ceu caudæ ſcorpionum inflexis, radicem habet tenuem, ſuperuacuam: naſcitur craſſo ſolo. Mihi plurimùm errare uidentur, qui ſolſiam uulgò dictam, aut officinis calendulam, aliquibus ſolis ſponſam, heliotropion eſſe cenſent. Nam quanuis cum ortu ſolis oriatur, & cum occaſu claudatur, tamen flos qui ei luteus eſt, reclamare cognoſcitur. Nam heliotropio candidus tribuitur.

Coronopus, Latinis pes cornicis, inter aculeatas, ſpontéque naſcentes herbas à Theophraſto recenſetur: radicem mittit gracilem, ac per humum ſerpit, breuibus coliculis aculeatis. Quibuſdam capriola uocatur, aliis ſanguinaria, quòd naribus indita ſanguinem eliciat: noſtri olitores dētem canis ab acumine folij uocant, quanquam eodem nomine gramen appellent: naſcitur in terrenis & ſecus uias.

Orobanche, cauliculus eſt ſeſquipedalis puſillo excelſior ſubrubens, ſine foliis, hirſutus, pinguis, tener, flore ſubalbido, in luteum uergente. Radix illi ſubeſt digiti craſſitudine, quæ dum ariditate flacceſcit, ſcapus dehiſcens in rimas diſſilit. Legumina, inter quæ naſcitur, ſtrangulat: unde & nomen inuenit: in Pariſienſi agro tenia appellatur.

Ornithogalon caule eſt tenero, ſeſquipedali, tribus aut quatuor ſurſum mollibus agnatis, unde flores exeūt, foris herbacei, interius lacte candicantes, in quorum medio capitulū cachryos modo diſſectum emicat. A` ruſticis paſſim eruitur, rotunda radice, bulbaceam ſpeciem præ ſe ferente, è cuius medio cauliculus exit, tribus aut quatuor adnatis appendicibus in cacumine, foliis in capillamenta quædam extenuatis. Sueſſionenſis ager churlos uocat.

Aphacæ, tenuia admodum folia habet, puſillo altior eſt lenticula, maiores ſiliquas ferens, in quibus terna aut quaterna ſemina ſunt nigriora & minora: rura noſtra uocãt agreſtem uiciã, quòd ſimili omnino habitu in aruis conſpiciatur: nec deſunt è recentioribus qui uiciam eſſe cenſeant notiſſimam omnibus frugem: ſed hæc quanuis alteri congener uideatur, non tamen prouenit in aruis, niſi cultu diligenti & labore.

Lepidium olim fuit peregrinum, nunc multis in locis ſeritur à Fauonio:*dein cũm fruticauerit, iuxta terram præciditur, & uelut porrum ſectiuum demetitur, ſed rarius.* Poſt Calendas Nouembres *ſecandum non erit, quoniam frigoribus uiolatum emoritur, præſertim ſi ſæuitia hyemis ingruat.* Nam *impatiẽtiſſimum eſt algoris: biennio tamen ſufficiet, ſi diligenter ſarritum runcetur, & ſtercore ſatietur: multis in locis uiuacitatem ſuam uſque in annos decem prorogat.* Herbarij *nunc non lepidium ſed raphanum appellant, radicis forſitan ſimilitudinem contemplati.* Nam *hæc fruticat folio laurinis maiore, molliuſculo, quod tandem poſtquam adoleuit, gladij retuſi ferè ſpeciem accipit: primum exeuntis folij ſtatim rudimentum in laureum explicatur.* Caulis *in cubitalem exurgit altitudinem, radice magna, intus lignoſa, ſpiſſiore libro ueſtita.* Duo Lepidij *genera* Columella *facit: ſatiui, cuius ſerendi rationem, ac imaginem ueteribus traditam nũc docebamus:* Silueſtris, *quæ* Hiberis *exiſtimatur, quam* Paulus *tradit &* Lepidiũ *& agriocardamon appellari.*

Anemonen Nicander *ex* Adonidis *cruore natam prodidit.* Theocritus *in* Bucolicis *è lachrymis* Veneris, Adonidem *lugentis, prodiiſſe finxit: florem ſuum facit non*

multo poſt germen: erumpit Autumno poſt aphaœn primis imbribus. Duo eius faſtigia, ſylueſtris prima, altera in cultis naſcens: huiuſque plures ſpecies. aut enim phœniceũ florem habet, aut candidum, aut lacteũ, aut purpureum, folia coriandro ſimilia in molles & innocentes aculeos deſinentia: cæterum ſciſſa tenuius inclinantur in terram: cauliculi exiles lanuginoſique, ſuper quos flores exeunt papaueris, & in medio capitula coloris nigri aut cærulei. Radix oliuæ implet magnitudinem, geniculis diſtincta. Sylueſtri per omnia maior amplitudo, latioribus foliis, durioribus, caput oblongius, flos puniceus, radiculæ plures ac tenues. Aliud genus eſt ſylueſtre foliis nigricantibus, cuius flos nunquã ſe aperit, niſi uento ſpirante, unde & nomen accepit: herbam uenti uocant. Omnium autem flores uere proſiliunt, quos ſiue lactei ſiue purpurei ſint, rura noſtra Coquelourdes, *aut* Cocles *uocant. Alia ab olitoribus noſtris in hortis ſeritur, coronis dedicata, quam ob floris præſtantiam paſſiflorem appellant, foliis coriandri, multò tenuioribus inciſuris, caulibus aliquantum lanuginoſis, in quorum ſummo flores emicant purpurei, papaueris ſpecie, & in medio capitula nigra, nonnunquam cærulea protuberant: album florem non memini me uidiſſe. noſſe tamen oportet, & ſi flos anemones fuerit papauerino ſimilis, non tamen capitulum quod erumpit in medio eſſe papaueraceũ, ſed uelut aſparagi cacumen. Explodendus ergo ille in hæc tempora inueteratus error exiſtimãtium anemonem eſſe rubrum papauer uulgò dictum, foliis euidentiſſimè reclamantibus. Soſibius anemonas à Spartanis Phœnidas uocari tradit: ſunt qui Plinio authore phœnium nominent.*

Argemone Dioſcoridis ſimilis eſt papaueri ſilueſtri,

foliis anemonæ, diuiſis: florem habet puniceum, caput in caule papaueris rhœadis, duntaxat longiore, ſupernis partibus fuſo in maiorem latitudinem: radicem rotundã, ſuccum colore croceo, ſapore acrẽ: naſcitur in aruis. Non ſunt audiendi qui luxatis literis agremoniam hodie uocent, herbam in frutetis prodeũtem, cauliculis in terram reſupinatis, foliis cùm adoleſcit herbaceis, ubi maturuerit ferrugineis, per ambitum ſemper fimbriatis, quinquefolij aut canabis ſimilibus, ſingulari thyrſo, quem piloſæ concoloréſque ueſtiunt lappæ, quæ cùm efflaccuerunt, aridæ ueſtibus proptèr ingredientium adhæreſcunt: quorum opinio facillimè refellitur: nam argemone, apij foliũ aut coriandri præ ſe fert. Hæc quinquefolium aut canabinum exprimit: illa florem dimittit puniceum: hæc (ſi diligenter inſpiciatur) luteum: illa papaueris erratici caput extendit: hæc pilis horrentes lappas in caulis faſtigio demonſtrat.

Anagallis in duo genera dirimitur, fœmina flore cæruleo conſpicitur, mas puniceo. Iacet in terra uterque ſexus, folia in cauliculis quadratis puſilla & modicè rotunda, ad helxinæ ſimilitudinem: gerit quoque ſemen orbiculatum: mirum, quòd fœminam pecora uitãt: at ſi decepta ſimulitudine (flore enim tantùm diſtant) deguſtauerint, ſtatim eam in remedio quærunt, quæ aſyla uocatur, à Romanis ferus oculus: quibuſdam morgelina ſiue gallinæ morſus uulgò nominatur: radix minuta, ſubdulcis. pedibus in aruis ubique proteritur, in uliginoſis lætior prouenit: hallucinantur qui mouronem uulgò dictum aut paſſerinam, florem candidum ferentem, huic anagallidum connubio retulerunt, illius uirilis fœmineíque ſexus diuortium facientes. Nam hæc cauliculo ro-

tundo, foliis helxinæ minoribus, non ſic hirſutis exit.

Chelidonium minus Dioſcoridi, *ſine caule exit, foliis hederæ rotundioribus, minoribúſque, pediculis quibuſdam à radice dependentibus, item teneris & aliquatenus pinguibus.* Radices *habet puſillas, frequentes ex eodem callo prodeuntes, in tritici modum aceruatim congeſtas, quarum tres aut quatuor tantùm in longitudinem progrediuntur.* In *limitibus humidis & paluſtribus gignitur.* Hanc *longè diſſidenti nomine, officinæ uocant ſcrofulariam, quòd grumoſa radix multis granorum frumenti grumis uideatur coaluiſſe.*

Iſatis *ſatiua ſiue glaſtum, quo infectores lanarum utuntur, folia fert plantagini ſimilia, ſed pinguiora, nigrioráque, caulem duûm cubitorum:* Glaſtum *olim* Galli *dixere, nunc guadum uel potius gualdum: nonnulli* S. Philippi *herbam uocant.* Sunt *qui* Indicum *à colore nominãt: glaſtũ, hoc eſt infectoribus dicatũ,* De la guaulde

Alectorolophos, Latinis *criſta, folia habet ſimilia gallinaceæ criſtæ, multa, caulem tenuem, & ſemen nigrum in ſiliquis: mutat colorem: nam ex nigra albicare incipit & intumeſcit, ac per ſe exit.* Hæc Plinius. Quo *argumento multi eam eſſe putant, quam olitores nunc orualã, nũc totam bonam,* Itali *ſclariam uocãt: nanque & apud nos rura ſemen oruale ad eoſdem effectus uſurpant: folium ei betæ, lanugínoſum, ſerratúmque in modum criſtæ, ſcabritie lacunoſa, prorſus inæquale: caulis ab imo ruffeſcens, quadrangulus, flos ſpicaceus, è rubro ſubpurpureus, quo excuſſo, in alabaſtriculis dehiſcentibus ueſcum & atrũ ſemen cõſpicitur: odorata tota & uulgaris.*

Alopecuros, *ſpicoſa eſt ut plantago, ſed hirſutior & lanuginoſior, nec tamen in acus aut ariſtam exit: plan-*

taginis in modum ſpicatur: florem tamen non quemadmodum illa particulatim edit, ſed per totam ſpicam, frumenti modo ſpargitur. Vtrique lanugineus proſilit floſculus. Sunt qui hanc eſſe contendunt, quam uulgus paſtoriam uirgã appellat. Quin & in aruis inuenitur herba ſpecie frumẽtacea, folio tritici, culmo gracili, paucis nodis geniculato, ſpica plantaginis, nullis aceribus aut ariſtis armata, lanugine ſpiſſa horrens, aſperitate ueſtium ſequaci. ſiquidem non uilloſa tantùm lanugo, ſed & ſpica tota fimbriarum tenax eſt: ruri caudati frumenti nomine cognita.

Alliaris herbæ folia cùm primùm emicant, circinatæ ſunt rotunditatis, uiolæ nigræ ſimilitudine, aliquantum maiora, uerùm adulta in angulos exeunt. Herba bicubitali proceritate conſurgit, caulibus teretibus, foliis urticæ, niſi quòd læuiora ſunt, parcius fimbriata, & à pediculo latiora, allij odoratu cùm teruntur, floſculo luteo, exili in pelliculis ſemine, atro colore, radice oblonga, eodem cum foliis odore. Sunt qui putent ſcorodotim hanc eſſe, falſi quadam odoris cognatione: ſiquidem ſcorodotis foliis eſt ſimilitudine quercus, minoribus, lanuginoſis, quadrangulo caule, flore ſubrubro: alliaria uerò, frondibus urticæ modo fimbriatis, rotundo caule, flore luteo. Illa tantùm ſubolet allium: hæc ita repræſentat, ut iuſto allij odore nares impleat, niſi quis arbitretur ſcorodotis aliud genus eſſe, quàm Crateuas repræſentat, latioribus foliis, menthaſtro ſimile, nec de ea aliud ſcriptum inuenio.

Anthemon folioſum, in ſegetibus paſſim naſci cernitur: foliis ferè porri oblongis, calamo lolij, flore purpureo, quo in coronamentis utimur, herbaceo calice, ſemine tribus uerſibus ſtriato, atróque, unde ei nigellæ nomen.

Ruſticis noſtris De la nyelle, *ſemine ac toto frutice maius eſt, quàm melanthion, nec odoratum, quapropter pſeudo melanthion uocari poteſt.* Verùm *pedali altitudine tantùm ſurgit, foliis fœniculi uel ſenecionis, flore cæruleo, ſtellato, ſcapo papaueris longiuſculo, in quo ſemen nigrum, odoratum, guſtu ſubamarum cernitur.* Hoc *piſtrinis, illud ſolùm coronis naſcitur: illi in procerioris culmi uertice unicus flos emicat: hoc non uno cõtentum, permultis ſcatet floribus.* Noſtra *rura propter odoris ſuauitatem, piperellam uel poeuretam appellant.* Officinæ *nigellam* Romanam.

Anthyllon, *alij* Anthycellon *uocant: cuius* Dioſcorides *primum genus lenti ſimillimum fecit, ramis rectis, foliis mollibus, radice tenui, oblõga, non inſulſo guſtu, unde hãc ſalſoſam poſteritas appellauit.* Nam *ſalem etiam ex ea fieri memoriæ proditum eſt.*

Roſam *cyanus excipit, cyanum amarãthus.* Triuialis *flos eſt, in frumẽtario naſcens agro, hortis quoque ruſticorum & puellarũ corollis dedicatus, calyce roſarum, ſed ſquaroſo atque triſti, plurimis ſtipantibus cæruleis barbulis, unde à ſumma cærulei coloris gratia blaueolos appellarunt, lingua noſtra blaueum appellante cæruleum:* Parrhiſini *albifenos.* Italicis *quoq; tractibus baptiſecula dicitur, quoniam ſecantibus & metentibus officiat, retuſa in occurſum eius falce: nam & ſeculã ueteres falcem dixerunt.* Inuenitur *& purpurei & niuei coloris cultus, adulterino genitiuum permutante, alioquì ſemper flos, niſi culturæ ſenſerit mangonium, cæruleo nitet conſpectu, nullius in medicina uſus.*

Dios *anthos,* Plinius *florem* Iouis *interpretatur: inodorus eſt, nec niſi coloris gratia coronamentis additus,*

Nam flos eius æſtiuus, odoris expers, colore tantùm purpureo commendatur, quamobrem Latium paradiſi florem, Hetruria aliſti appellat, Galli dei oculum, alij coculurdas nominant, cauliculis inanis, calyce quadrangulo, purpureo, bettunici flore, aculeatis apicibus, folijs circa terram frequentibus, ſemipedali longitudine, ſeſcunciali latitudine, mollibus ac lanuginoſis, radice numeroſo capillitio fibrata. errare puto eos qui uiolam cognomento flammeam, (quæ phlogion, aliquibus phlox appellatur) eandem eſſe cum Iouis flore ſcripſerunt, quod apertiſſimè liquet. Nam flammea uere ſtatim poſt purpuream emicat, ſilueſtris duntaxat: interdum tepidioribus locis, ubi cælũ arridet clemẽtius, naſcẽs nondũ exacta hyeme, colore commendabili, odore nullo, ſemine proueniens coronis. Iouis flos, licet ſine odore ſit & coronarius, obſeratúrque ſemine, tamen æſtate floret. Violæ inodoræ genus eſſe putauerim, quam uulgus Gallicum penſeam uocat, folio mercurialis herbæ, per ambitum crenato, cauliculo triangulo, intus cauo, leuiter ſtriato, ex interuallis geniculatim foliato, prodeuntibus ex alarum ſinu pediculis longis, in quibus ſummatim elucent uiolæ, figura & ſpecie purpurearum, tribus floſculis ſupernè latioribus, atra purpura ſaturatis, duobus infernè luteis, minoribus, quinque uerſibus exaratis, rutilo ignis fulgore nitentibus, unde putant aliqui flammeis annumerari. Iis decidentibus capitula protuberant ſeminis plena, qualia in purpureis uiolis ſpectantur. Ea etiam uere poſt purpuream emicat, ſylueſtris duntaxat: quanuis ſemine naſcatur coronis, odore nullo quidem, ſed commendato colore: poſt pupuream uere proſilit: ea quoque plurimùm durat, ut quæ prorogetur in Autumnum: nec alia

de flammea inueniuntur à claſſicis authoribus memoriæ prodita, niſi forſitan ramuli & folia ſunt odorata, flos inodorus.

Dodecatheo folia ſeptem lactucis ſimilia exeunt, à radice lutea: herbarũ laudatiſſima, Homero teſte, quam uocari ab aliis putat moly. Maxima, ut refert Plinius, authoritas herbæ, quam dodecatheum uocant, omnium deorum maieſtatem commendantes: folia eius ſeptem, lactucis ſimillima prodeunt ab radice lutea: profectò hac effigie frequenter in dumetis enatam uidimus.

Veneris pectinem appellant à ſimilitudine pectinum, cuius radix cum malua tuſa omnia corpori infixa extrahit. Herba repræſentatur radice candida, coliculis ſemipedem altis, aut paulò maioribus, foliis paſtinacæ, ſed tenuioribus, flore albo, exili, dependentibus ſummatim compluribus roſtellis, in mucronem turbinatis, & pectinatim inter ſe diſiunctis. Rura noſtra ſimul & officinæ, quòd mucrones raſtellorum modo ex ſerie quadam den tati promineant, raſtellũ: uel quod idem eſt, falcetum appellare maluerunt: inter ſegetes copioſa naſcitur.

Anonis, foliis ueluti præcedentium compluribus, non ineſt aculeata mordacitas, ſed ſecundum ſpinam quæ in ramis eſt, habet folium, ut tribulus, appoſito folio, rutæ ſimili: toto enim caule foliata eſt in modum coronæ: naſcitur culto ſolo, pingui & glutinoſo, præcipuè in ſegetibus, aratri inimica, uiuáxque ſupra modum. Cùm enim lætam nacta tellurem hæſerit, in altum agitur, & ſeſe propagat quotannis ſurculos è lateribus fundens. Secuto anno ſeſe radix penitus inſinuans ſpargit, pluribus ramis luxuriantibus, ideóque runcanda & radicibus eruenda. Conuenienter extirpabitur, cùm ter-

ra maduerit imbribus: ſic enim facilius emoritur: aliàs ſi quæ manſerunt humi reliquiæ, reſtibili fœcunditate reuiuiſcet: æſtate germinationem ſuam auſpicatur, à frugibus perficitur, autumno ſui incrementi finem faciens. Antequam ſpinoſa fiat, ramuli gerunt acuminatas ſpinas, ſpiculis firmioribus nō diſſimiles: radice candida nititur. Hæc noſtratibus officinis prorſus ignota: quod demiror, cùm meſſoribus & fœniſecis præclarè cognoſcatur, qui ſæpiſſimè ſpiculorum in ſegetibus latitantium noxam experiuntur, Arreſtebeuf nominantes.

Gethyum Theophraſto, penè ſine capite eſt, ceruicis tantum longæ, & ideo totum in fronde, ſæpiúſque reſecatur ut porrum: quapropter & illud ſerunt, non deponunt menſibus Martio, Aprili & Maio. Secunda ſemente poſt æſtiuum ſolſtitium defigitur, decimo aut duodecimo die proſilit, ſed è recenti ſemine maturius: non anniculum modò, ſed & bimum quoque fructificat: germinat è latere uno caule conſurgens, ſed quo radix ipſa deficiatur, foliis intus cauis, condimentarum & cæparum eſt generis. Cæterum gethyon putauerim eſſe quod docti cæpulam, Gallicum uulgus partim porretam, quaſi porraginem, partim ciuetam, quaſi cæpitiam appellat.

Ibiſcum aut ebiſcum aut hibiſcum quidā ſilueſtrium maluarum generi tribuunt, atque althæam uel molochen & ariſtalthæam uocitant, cui iudicio Galenus ſubſcripſit: alij & ſpecie, & medicinarum uſu ſeiungunt, quibus Plinius aſtipulari uidetur, qui hibiſcum à paſtinaca gracilitate tantùm diſtare ſentit, damnatum cibis, ſed utile medicinæ: addit, paſtinacæ ſimile eſſe hibiſcum, quod molochen agriam uocant, & aliqui pliſtolochiam.

Iſchæmon humi ſerpit, milio perſimile, foliis aſperis & lanuginoſis. Thracia eam inuenit, qua ferunt ſanguinem ſiſti, non aperta modò uena, ſed etiam præciſa: milium agreſte putant aliqui nominari.

Iſos, Theophraſto, duplici eſt faſtigio, nigro & candido: flos fructúſque pro ratione diſcriminis niger aut candidus eſt: quanquam & medio colore fructus quandóque cernuntur, & flores in purpuram inclinantes, uirgis & folio tenuioribus. Itaque tria eius ſtatuuntur genera, candidum, nigrum, & inter utrumque medium. Illa fructum florémque concolorem habent pro ratione diſcriminis, medij flos ex purpura candicat: item fructus, quando neque fuluus, neque exalbidus: folia quoque tenuiora læuioráque habet, ramulis gracilibus & læuibus. In Aëtio iſion quædam herba legitur, cuius cibo pituita detrahitur, nec ſatis animaduerto an eadem ſit cum iſo.

Hirci barbula, Græcis tragopogon, radicem longam habet, dulcem, folium croci longius, caulem paruum, ſuper quem calyx latus & barbula, ſummo uerticæ incana & prolixa funditur, unde nomen accepit: naſcitur in aruis ſua ſponte. Creſcit & altilis etiam in hortis, paſtinato altiúſque ſubacto ſolo, folio latiuſculo, flore purpureo, calyce grandi, barbulis penſilibus, incaníſque, in auras tandem euaneſcentibus: radices in altum agit, quæ hybernis diebus acetaria dulcedine ſua cõmendant. Vtraque (cùm carpitur) manat lacte, ſed quæ naſcitur in aſperis, magna ex parte luteo flore nitet, altilis, ſæpius purpureo, apicibus multis, aureo colore ſparſim emicantibus. A' plurimis nunc Romana conſuetudine dicitur petræ herba, quòd aſperis locis quaſi è mediis ſaxis

uideatur erumpere: à quo etiam Hetruria ſaxificam peculiariter appellat. Gerontopogon eadem eſſe creditur permultis, ſic dicta, quòd naſcatur promiſſa barba, foliis longis inſtar capillorum. Non ſunt hîc audiẽdi ſeplaſiarij inſtitores, qui pro barbula hirci quandam demonſtrant, emendicato alterius herbæ uocabulo, prælonga folia ferentem, hirſuta, anchuſæ proxima, minora tantùm, ſpinulis tenuibus horridula, ſentibúſque denſis obſeſſa, cauliculos exiles, numeroſos, minutáque utroque latere folia in uerſus digeſta, ſumma ſcapi parte minuſcula, flores purpureos. Nanque illa caulis & folij læuigata glabritie placet, hæc mordaci lanugine tangentem uellicat: illius folium inſtar croci gracileſcit, huius ſatis ampla latitudine protenduntur: item huius uertex imberbis eſt, niſi flores in aceruum cõgeſtos, barbam placeat appellare: alterius à calyce promiſſa pendet barbula.

Leontopetalon Italia papauerculum, & leoninum ſemen appellat, caule ſemipedali, aut etiam maiore, alis numeroſo, quarum cacumine in ſiliquis ſemina ciceris modo bina ternáque continẽtur, flore puniceo, ſimili anemones, folio braſſicæ, diuiſo papaueris forma: radix nigra ſimilis rapæ, ſtrumoſa, tuberculis quibuſdam ſeu nodis articulorum eminentibus, naſcitur in aruis frumentario agro. Pata leonis officinis & herbariis hodie dicitur.

Gnaphalion Græcis, Romanis centunculum aut centuncularis herba, cuius foliis albis mollibúſque pro tomẽto utuntur. Sunt qui eam herbam eſſe autument, quæ uulgò cruciata dicitur: cùm humilis ſit & inde chamæzelon cognominata, foliis albis, mollibúſque, & omnino laneis, quæ ad tomentum facile uſurparentur: ſed quorum iudicio non auſim ſubſcribere, quia tam paucæ eius tra-

dũtur notæ, támque communes, ut in multis aliis poſſint inueniri: nam neque foliorum, neque floris, neque totius herbæ effigies explicatur, ſed tantùm tomentitia mollities & candor, à quibus tutum de herba fieri non poteſt iudicium.

Eſt & cerealis typha, de qua inter fruges diximus, longè ab hac differens ſine geniculis, ſcirpi modo naſcens, radicibus multis, ut triticum hordeúmque, folliculo multiplici, leuiſſima frumẽtorum, ſolo etiam gracili facilè prouenìens, tritico perſimilis.

Hedyſaron, ab unguentariis pelecinos uocatus, frutex eſt foliis ciceris, puſillus, folliculis modo corniculorum aduncis, ſemen complectentibus rufum, amarum, ſecuriculæ ancipitis figura, quo argumento nomen inuenit: inter hordeum triticúmque prouenit. Pelecinon in ſegetibus naſci dicit Plinius, fruticoſam herbam cauliculis multis foliis ciceris: ſemen in ſiliquis ferentem, corniculorum modo aduncis, ternis, quaterníſue, quale gith noſcitur, amarum, ſtomacho utile. A noſtris ſecuridaca nominatus, quòd ſemen bipennis effigiem æmuletur. Aliqui fabam lupinam, alij herbum: rura noſtra grauam. quòd (ut exiſtimo) tritico & hordeo, cum quibus alitur, ſuo complexu grauis ſit & moleſta.

Onoſma folia gerit anchuſæ oblonga, mollia, ferè quatuor digitos procera, duos lata, in terrámque iacentia, anchuſæ proxima, ſine caule, ſine flore, ſine ſemine: ſubditur radix puſilla, quadantenus longa, infirma, tenuis, modicè rubeſcens: in aſperis proſilit.

Anthyllis, duorum eſt generum, foliis & ramis lenti ſimillima, palmi altitudine, ramis rectis, foliis mollibus, radice tenui, oblonga, ſalſuginoſis, apricis naſcente, ſub-

ſalſa guſtanti. Altera eſt anthyllis, aiugæ uocatæ ſimilis ramis & foliis, ſed aſperior, hirſutior, breuior, flore purpureo, odoris admodum grauis, radice erratici intubi.

Anthemis, quibuſdam eranthemon, quoniam uere floreat: aliis chamæmelon, quòd odorem habeat mali ſylueſtris. Tria eius genera flore tantùm diſtant, ramis palmum non excedentibus, fruticoſis, & frequentes alas ſpargentibus, paruis exilibúſque: præterea capitulis rotundis, flores intus aureos continentibus, foris candidos, aut melinos, aut purpureos, in orbem foliis minutis ut rutæ. In macro ſolo aut iuxta ſemitas colligitur uere, omnibus officinis interpolato nomine Græco, & uulgo camomilla dicitur.

Lithoſpermon, aliqui ægonychon, alij dioſpyron, alij ſemen leoninum: à lapidea ſeminis duritia nomen accepit. Folia ei oleæ prorſus ineſſent, niſi longiora, molliora, latioráque uiderentur, iuxta radicem humi iacentia, ramulis rectis, tenuibus, craſſitudine acuti iunci ualidis, ſurculoſis, quibus in ſummis biforcipes exeunt cauliculi, foliis inueſtientibus magnis, penes quæ lapideum ſemen, rotundum, exiguum, in erui magnitudinem extuberat: naſcitur macro ſolo, locis eminentibus. omnibus tam officinis, quàm medicis, hodie milium ſolis appellatur, quòd (ut reor) ſemen candore ſolari, ac lucis ſplendore fulgeat.

Erythrodanon, Latinis rubia, duplex eſt: Dioſcoridi, altera ſponte prouenit, altera ſeritur, ut Thebanæ in Galilæa, & Rauēnæ in Italia. In Caria certè inter oleas, tanquam in ſegetibus ſeritur propter emolumētum, quod ex ea quæſtuoſiſſimum ſentitur: quadranguli eius caules, aſperi, longi, ſimiles aparinæ, maiuſculi prorſus fir-

minuſculíque, foliis circa articulos per interualla ſtellatim decuſſatis, & uelut in orbẽ circunquaq; radiatis, ſemine rotũdo, per initia uirente, proceſſu rubro, ubi planè maturuit nigro, radice tenui, longa, rubente: ſerpit humi ut gramen, locis umbroſis conſpicienda: ſemen eius rubrum eſt: laudatiſſima Italica, & maxime ſuburbana, radice amara, & anchuſæ modo rubicunda: officinis rubia tinctorum appellatur, francis garenſa.

Aliſma quod & Damaſonion, folia habet plantaginis anguſtiora, & in terram conuerſa, caulem tenuem, ſimplicem, cubitum excedente proceritate, caput thyrſi, florem album, exilem, & aliquatenus pallidum, radices ut ueratri nigri tenues, odoratas, acres, modicè pingues. In aquoſis erumpit.

Chamæpitys per humum ſerpit, incuruæ ſimilis, foliis ſedi, minoribus, tenuioribus, hirſutis, circa ramos frequẽtibus, odore pinus, flore tenui, albo uel luteo, radice cichorij. Altera eiuſdem cognominis, cubitalibus eſt ramis, anchoræ modo incuruis, minutis crinibus, coma ſupradictæ, flos candidus, nigricans: ſemen olet pinũ ut ſuperior. Tertia maſcula dicitur, paruula, læuior, foliis exilibus, candidis, piloſis, coliculo craſſo & albo, floſculus melinis, ſemine puſillo, ſecus alas eodem odore quo cæteræ item ſpecies. Chamæpitys Aiuga, Plinio appellatur, aliis thus terræ, propter abortus: officinæ ſimul & herbarij, iuam appellant muſchatam. Tantùm abeſt ut chamæpitys, quæ ab officinis hodie demõſtratur, ſit ea Dioſcoridis & Plinij, ut nihil magis eius deliniationi repugnare cognoſcatur, cùm nullo ſit pinus odore.

Melandryon Plinio herba eſt in ſegete naſcens, flore albo, odorato.

Phu, nardum Creticum uocant, folio eſt oluſatri, caule cubitali, geniculato, in purpura albicante, radice obliqua, & imitãte (ut Plinius eſt author) auium pedes. Prouenit in Creta & Ponto: in Gallia ſtudioſè colitur: huius tempeſtatis herbarij Valerianam maiorem appellant, & uertentretũ, quod adoleſcat caule ſeſquipedali, concauo, articulato, ex purpura candicãte, folio oluſatri, lacteo narciſſi effigie floſculo, per medium leuiter purpuraſcente, radice obliqua, uilloſa, ſuppingui, fibris ueratri nigri modo capillata, nardi odorem imitantibus, cum nonnulla grauitate: effoditur æſtate, ſiccatúrque in ſole. De hac etiam alibi dictum eſt.

Helenium, Dioſcoridi, duplex eſt: unum Inula Romanis dictum, folia ferens uerbaſci anguſtiora, aſperiora, oblongáque: quibuſdam in locis ſine caule prodit, radice ſubcandida & ſubruffa, odore iucundo, maiuſcula, guſtu acri, tactu molli. ab ea propagines panguntur, excisis è radice gemmantibus oculis, ut in lilio ſerundo & aro fieri ſolet: naſcitur in montibus opacis, ſiticuloſis: æſtate radix eruitur, & conciſa ſiccatur. ea hodie ab officinis enula uocitatur, & à ruſticis campana, iunctis utriſque uocabulis, uulgò enula campana dici conſueuit.

Struthion, Græcis: Latinis, radicula uel lanaria, ut olim notiſſima fuit, ſic à Dioſcoride minimè depicta relinquitur. Spinoſa herba eſt, non tamen acanacea, caule lanuginoſo, folio oleæ: floret æſtate. grata aſpectu, uerùm ſine colore, ſemen ei nullum: radix magna, teres, oblonga, quæ conciditur purgandis lanis. Ea eſt quæ communi officinarum conſenſu ſaponaria dicitur, quoniam eluendis ueſtimentorum maculis, ſordibúſque lanarum expurgandis, ſaponis uicem exhibet: quidam herbam ful-

lonum etiam nominant, quòd interpollandis ueſtibus, & mangonio poliendis fullones ea utantur. Mauritanis *condiſum dicitur.* Magno *uerſantur in errore, qui neſcio quã herbam pro ſaponaria demõſtrant, apud aquas naſcentem, & in glareis, fabaceo caule, quadrato, bicubitali, glabro, folio plantaginis, lacinioſo, per ambitum ſerrato, flore purpureo, ſummatim emicante, ſemine nigro, capitulatis calycibus contento quaſi folliculis in ſeſe inflexis, uelut in iride & polyporum cirris, radice pingui, craſſa, rapum olente: quæ deliniamenta minimè priori ſaponariæ conueniunt, ſed magis clymenum uidentur exprimere.*

Ariſaron *puſilla eſt herba, cui radix eſt oleæ tuberculo, acrior guſtu quàm aron.* Galenus *longè minus aro tradidit, radicem magnitudine oliuam æquare, multò maioris acrimoniæ .* Paulus *multò minus eſſe ſentit, ſed acrius, radicem oliuæ magnitudinem referre. hærent non immeritò quidam, an eadem ſit herba aris & ariſaron: ambiguitatem tollit pictura & uires, quæ utrique conſimiles redduntur.*

Haſtula *regia, Græcis aſphodelus, herba non ignota, multis foliis, porro ſimilibus, ſcapo læui, florem gerẽte cacuminibus: anthericon uocant : radices longæ, rotundæ, glandibus ſimiles, guſtu acri : ſemen abundè profert lignoſum, triquetra figura. colore atro naſcitur in orbiculari folliculo, qui flori ſubiectus eſt, æſtate decidens cùm dehiſcit : particulatim floret ut ſcylla, incipiens ab imo.*

Blattaria *uerbaſcum ita mentitur, ut ſæpius pro eo fallat, foliis minus albis, pluribus cauliculis, luteo flore: hæc abiecta blattas in ſe contrahit, ideóque* Romæ *blattariam uocant.* Nomen *itaque* Latinum *à colligendis in ſe blattis adinuenit.*

Pratum.

ID SOLVM non hominibus noſtris tantùm, ſed etiam antiquis magnopere commendatum fuit, quod minimum agricolæ laborem requireret, uberem tamen ac copioſum fructum domino ſuo proferret. Summáque priſcorum omnium in hoc ſpectando fuit, ut fructus is maximè probaretur, qui quàm minimo impendio conſtaturus eſſet. Quapropter Cato aliquando interrogatus, quiſnam eſſet agri certiſſimus quæſtus, reſpondit, Si bene paſcat: quis proximus, Si mediocriter. Nullus autem ager melius paſcit dominum ſuum; atque pratum: unde aiunt Varro libro 1. de re ruſt, cap. 7. & item Plinius lib. 18. cap. 5. prata antiquis parata dicta fuiſſe. Et Columella, neceſſarium eius agri cultum eſſe dixit, cui ueteres Romani primas in agricolatione partes tribuerunt. nomen quoque indiderunt, ab eo quod protinus eſſet paratum, nec magnum laborem deſideraret.

Pratorum alia ſunt irrigua, alia ſiccanea appellata. Rigua uel irrigua prata ſunt, quæ riuo influenti irrigantur, & tanquam ſuis naturalibus aquis, humoris pabulo ſaginantur: quod neceſſarium eſt, cum id macies terræ expoſtulat: quemadmodum ſi in denſa & reſoluta humo, atque exili, prata facias, ea quidem tum erunt optima, cùm facultas irrigandi dabitur: quod certe fit, ſiquãdo palus aut lacus aut flumen aliqua parte ſubſidẽs, reſtagnat in pratũ: deriuatur autẽ aqua per ſulcos undecunque pratum prætercurrentes, quò humor ſuperueniẽs lẽtè prorepat, nec abũdantius quàm par ſit fluat. Aqua-

rum enim abundantia, æquè atque penuria (inquit Co lumella) graminibus eſt exitio: quapropter antiqui riuos pratorum irriguorum ita deducebant, ut quando liberet occluderent: reſerarent autem, quandocunque eſſet maximè neceſſarium. Hinc illud Virgilij,

Claudite iam riuos pueri, ſat prata bibêre.

Siccanea prata, nullis aquis, præterquam imbribus irrigantur, ſiccitate ſoli gaudent, & abſque riui deductione ſuapte natura fœnum optimū gignunt: læto enim pinguíque campo non deſyderatur influens riuus: meliúſq; habetur fœnum quod ſuapte natura ſucco ſo gignitur ſolo, quàm quod irrigatum aquis elicitur. Siccitas autem ea referenda eſt ad exteriorem ſoli ſuperficiē, potius quàm ad ipſum terræ corpus internum: quod cèrtè abſque naturali qui ſubeſt humore fœnum optimum (quod humido præcipuè nutritur) generare uix poſſet: alioqui ſoli ſiccitas herbis omnibus fœnilib[9] eſt inimica. Succoſum id ſolum Columellæ dictum eſſe puto, quod intus præhumidum, naturali & inſita quadam humiditate nutritur, ut aduentitia, præterquam cæleſti, non indigeat. Atque ea quidem humiditas naturalis, ab aqua quæ ſolo ſubeſt, aduenit. Nam eo loco ſi paulò altius terram effodias, maximam uim aquarum ſubeſſe comperies. Quod facile indicant, & accliuis quæ plurimum eſſe debet pratorum poſitio, aut etiam in imis locis: item uicinus uel ſaltêm parum inde remotus amnis aut lacus, ac præterea herbarum, quæ locum humidum deſiderant, ſpontina quædam productio, ex qua aquileges aquam ſubeſſe facile exiſtimant.

Nouella prata dicuntur Palladio, quæ recenter fiunt, quandocunque ad id opus deſtinatur ſolum, ut fœ

num producat. Formanda ſunt ea prata, ex eiuſdem authoris ſententia, Septembri menſe, loco pingui, roſido, plano, leuiter inclinato. quod & noua prata inſtituere idẽ ait principio Nouembris.

Vetera prata idem appellat, quæ Plinius ſeneſcentia, nempe quæ propter frequentem herbarum productionem atque irrigationem, uel ſterileſcunt, uel muſcum contrahunt. fieri enim non poteſt, ut terra, uno ſeminis iactu, perpetuum fœtum in multos annos proferat: interdum enim ſterileſcunt prata, interdum fructum non uſqueadeò uberem proferunt: quod uel carie, uel incuria, uel uetuſtate accidere ſolet.

Prata ſummiſſa uocat Varro, quæ in accliui loco ſita ſunt, quemadmodum Virgilius arida, in quibus herba per æſtus exaruit, quo tempore tondenda ſunt ac ſubſecanda falcibus: uerùm de culturæ uocabulis nunc eſt paucis dicendum.

VOCABVLA AD PRATORVM CVLTVRAM PERTINENTIA.

Extirpandum atque impedimentis omnibus liberandum agrum, quem in pratum deſtinauerimus docet Palladius libro 2. in Septembri, antequam proſcindatur aut exaretur: hoc autem fit, dum herbas latiores & ſolidas, atque adeò uirgulta ex agro deponimus, quæ alioqui uel aratro uel uanga aut bidente difficillime auferrẽtur: uulgus noſtrum uocat Eſſarter.

Dilapidandum quoq; agrum ad pratum nouellum deſtinatum docuerunt antiqui agricolæ: hoc eſt, ſubmouendos atque egerendos eſſe lapides omnes, tum maiores,

tum etiam minores, qui arationi & proſciſſioni ſoli plurimum nocere poſſint: Id *uerò agricolationis genus quidā uulgò uocant* Eſperrer.

Proſcindere locum, quem prato dicauerimus, æſtate oportere iubet Columella:*hoc eſt terram eſſe uertendam atque excolendam, ſiue aratro ſiue bidente id fiat, quò ſemen facilius ſuſcipiat.* Terra *autem cùm primum aratur, tum proſcindi dicitur (inquit* Varro *libro* 1.) *quod uulgus noſtrum ait,* Labourer, *ſi id quidem aratro fiat: ſi autem bidente,* Houer de premiere facon.

Subigendum poſt proſciſſionem pratum præcipiut omnes agricolæ: cùm poſt primam arationem, relictæ glebæ uel occantur, uel confringuntur: quæ duo poſtrema uocabula ad eius agri qui ſuis tēporibus diuerſam arationis culturam requirit maximè pertinent. Vnde *terram ſubigere fiſſione glebarum elegantiſſimè dixit* Cic. *ſecundo de* Natura *deorum.* Exercitādum *agrum & multa aratione reſoluendum docet* Palladius, *antequam fœnili ſemine inſpergamus: quod fit ſubmotis (inquit) lapidibus, & glebis ubique confractis.*

Macrioribus *& aridioribus locis, atque exili terra, ſi uicina ſint riuis prata: tamen interdum ſtercorari debent, & aſperſo recenti lætamine ſaturari (ait* Palladius) *uulgus noſtrū fumare uocat: quod ut apud antiquos fieri ſolebat, ita etiā apud nos fieri quotidie uidemus, ac præſertim ſiccaneis pratis, &* Februario *menſe. ſtercore enim, quaſi pabulo gliſcit exilis terra, inquit* Columella. *diſponitur autem ſtercus in aceruos, qui uno aut altero poſtea die diſiiciuntur, inarantur, & terræ obruuntur, ne ſolis habitu uires amittat, & ut permixta humus prædicto alimento pingueſcat.* Quinetiam *ſi prata ſint in*

accliui aut plano iuxta collem, iubent antiqui agricolæ celſiora loca ſtercorari. Nam æditior cliuus præbet ſubiectis alimentum, cùm ſuperueniens imber, aut manu riuus productus ſuccum ſtercoris in inferiorem partem ſecum trahit. quapropter agricolæ etiam maratum collem magis quàm uallem ſtercorant. Verùm à ſuperiore prati parte fundendus eſt fimus (ait Palladius) ut eius ſuccus per totum poſſit elabi.

Serere pratum nouellum omnibus agricolis in uſu eſt, quum terram ad pratum idoneam poſt primam aut ſecundam culturam ſemine ex fœnilibus deſumpto inſpergimus, interdum uiciam & medicam fœni ſeminibus permiſcentes: nonnunquam, ex Columellæ & Plinij præcepto, per autumnum rapis uel napis, uel etiam faba conſerentes, & inſequente anno frumento: tertio autem poſt dilegẽtem arationem, ſemẽ uel florem ex fœnilibus conſerẽtes, atq; ex præſepibus fœno delapſum ſpargẽtes.

Poſt ſationem ferro tangi pratum non debet, itaque cratire oportet (inquit Plinius) quod interpretatur Columella, inducta crate coæquare, ad diſſipandos grumos, quos ad uerſuram plerũque tractæ faciunt crates, ut necubi ferramentũ fœniſecæ poſſint offẽdere. Crates autem uocamus Des herces, unde etiam cratire Hercer.

Sarrire ad pabula in ſolo diſpoſita conuenit quæ interdum quidem in prato, plerũque autem ſeorſum aliorum leguminum ritu multo diligentius excoluntur: ut quemadmodum legumina nobis, ita etiam exculta pabula armentis & reliquis animantibus enutriendis obſeruire poſſint. Nam ligneis ſarculis aut raſtris, quæ noſtri uulgò uocãt Ratteaux ou ſarcletz, ſarriebatur, unde id opus uulgò dictum Ratteler ou ſarcler. Ob id autem

pratis minus conuenire uidebatur ſarritio, quòd minora ſint interualla, quàm ut arator ſarculo uel raſtro undecunque cõtingere poſſit. Pabula autem (quemadmodum erant, medica, uicia, farrago ordeacea, fœnumgræcum, eruum, cicer, & huiuſmodi) in morem horti diſponebantur, uti docet Columella lib. 2. cap. 11. areis tantùm latis pedum denûm, longis quinquagenûm: ut per ſemitas & aqua miniſtrari poſſet, & ſarculum aut raſtrum undecunque circumagi.

Rigare pratum, eſt uel clepſydris (quod ad pabula diligenter exculta potiſſimum pertinebat) uel riuis per loca pratorum uaria deductis lætiora facere, & ſuccreſcentibus herbis pabulum atque alimẽtum præbere. Nam id agricolis eſt peculiare, ut riuos quos per prata deducũt, interdum ſenſim protrahant, interdum remorentur, neque perpetuò effluere ſinant: nonnũquam etiam per uniuerſum pratum effluere permittant. Rigari autem pratum non debet (ait Palladius) antequam durum ſolum fecerit, ne cratem eius minus ſolidam, uis interflui corrumpat humoris: poſt primam autem prati ſectionem, id uſqueadeò diligenter non eſt obſeruandum.

Purganda eſſe prata docet Palladius Ianuarij & Martij initio. quo uocabulo intelligendum puto eſſe uindicanda ab iis herbis, quæ præter ſementem poſitam ſuccreſcunt, neque paſcuis ſunt commodæ, ueluti ſi poſt improbè exherbatum aut ſubactum id ſolum quod prato dicauerimus, aut etiam ſtercoris uitio, noxiæ quædam herbæ ſuccreſcant, quæ quidẽ (nouellis præſertim pratis) ſunt auferendæ, ſiue id runcatione, ſiue auulſione fiat. Solo enim malè exherbato aut ſubacto, ſolent aut gramen, aut carduus, aut latiores herbæ, aut etiam uir-

gulta ſuccreſcere: lætaminis uitio naſcuntur urticæ, atque id genus herbæ inutiles.

Paſcere pratum tranſlatione perelegãti dixit Plinius lib.18.cap.28.pro eo quod eſt armenta uel pecora immittere pratis ad herbas depaſcendas, quæ ipſis quidem adhuc teneris & ſubſidentibus mittenda non ſunt, ex Columellæ ſententia. Nam pecudes (inquit) molli ſolo inſigunt ungulas, atque interruptas non ſinũt herbarum radices ſerpere & condenſare. Secundo tamen anno, minora pecora poſt fœniſecia permittemus admitti, ſi modò ſiccitas & conditio loci patietur. Tertio deinde cùm pratum ſolidius ac durius erit, poterit etiam maiores recipere pecudes. Non enim debent prata quæ læto uel humido loco ſunt, paſci ante ſecunda fœniſecia, ne herbæ uellantur, obtritáque hebetentur.

Secantur prata, cùm ſpica deflorẽſcere cœperit atque roborari (ait Plinius) ſecandáque ſunt antequam mareſcant: nam & largius fœnum percipitur, & iucũdiorem cibum pecudibus præbet. falcare uulgus noſtrum corruptè profert, Faulcher. Cædere & deſecare eidem authori etiam dicuntur. Prata (inquit) circa Calendas Iunij cæduntur. Idem deſecta prata rurſus ait rigari oportere, ut ſecetur autũnale fœnum. Subſecare dixit Varro: Cùm (inquit) herba creſcere deſiit, & æſtibus inareſcit, ſubſecari falcibus debent. Virgilius perelegãti tranſlatione, tondere protulit, - Nocte (inquit) arida prata Tõdẽtur.

Quoties prata deſecta ſunt, oportet ſicilire, hoc eſt, quæ fœniſecæ præterierant ſecare, uulgus noſtrum recurrere aut refalcare dicit. Sicilienda (inquit Varro) prata, hoc eſt falcibus conſectanda, quæ fœniſecæ præterierunt, ac quaſi barba tuberoſum reddiderunt campum:

à qua ſectióne arbitror dictum, ſicilire pratum.

Reſtituere pratum, eſt ſeneſcens inſtaurare, ac denuò ſubigere atque ſerere. Reſtitui prata debent (ait Plinius) faba in his ſata, uel rapis, uel napis, uel milio, mox inſequente anno frumento, rurſúſq; in prata tertio relinqui.

Ac quoniam de pratorum culturæ uocabulis, abundè dictum eſſe uidetur, nunc de fœni & falcium ratione paucula quædam deſcribenda ſunt.

FOENVM.

Fœnum ob id dictum fuiſſe quòd multo fœnore domino ſuo quotannis proueniat, omnes norunt: uel quòd eædem perpetuò manẽtes herbæ, quotidie nouæ fiant: ex Feſti interpretatione.

Optimum fœnum eſt Catoni quod prima ſectione colligitur, uel primo quod uocant fœniſecio. Secunda autem eiuſdem anni ſectione quod recõditur, id cordum & autumnale fœnum appellabant antiqui: uulgus noſtrum uocat Regaing. *Deſecta prata (ait Plinius) rurſus rigare oportet, ut ſecetur autumnale fœnum, quod uocant cordum. Sero natum fœnum appellat Columella.*

Fœniſecia dicebantur fœni ſectiones, quemadmodum uindemiæ uuarum: unde prima & ſecunda fœniſecia fecit Varro. Columella fœniſicia maluit proferre. Secundo, inquit, anno minora pecora poſt fœniſicia permittemus admitti.

Fœniſex Plinio, is eſt quem falcatorem uulgò dicimus. Apud antiquos (inquit) cornu ad crus ligato fœniſex incedebat: fœniſecã maluit dicere Varro. Herba (inquit) in pratis ad ſpem fœniſecæ nata. Perſius, Fœniſe-

ces craſſo uitiarunt unguine pultes. fœniſectorem appellauit Columella lib.11.cap.1.quemadmodum & arboratorem & uinitorem eodem loco.

Fœnilia quemadmodum & palearia, dicuntur antiquis agricolis, tecta in uilla aut domo ruſtica, ſub quibus fœnum & paleæ reponi ſolent, atque aſſeruari. Pars domus ruſticæ fructuaria ait Columella lib.1.ca.6. diuidatur in cellam oleariam, torcularium, cellam uinariam, defrutariam, fœnilia, paleariáque. quidã ex uulgo noſtro fænaria uocant. Tabulatum appellant Varro & Columella multis locis: unde reponere fœnum in tabulato apud eoſdem frequenter reperies.

Fœnum falcibus ſubſecatur apud nos, quemadmodum & apud antiquos: ſed & falces quibus prata deſecantur, uocat Cato fœnarias, ad aliarum differentiam quas ſtramentarias appellat, ad frumẽta deſecanda idoneas: & arborarias, ad purgationes arborum dicatas: ſic etiam uineaticas, & ſyluaticas, & ruſticarias nominat.

Falcium autem fœnariarum duo genera recenſet Plinius: Italum, quod fuiſſe breuius ait, ac uel inter uepres quoque tractabile. Sunt & Galliarum latifundia, maioris cõpendij, quippe medias cædunt herbas, breuioréſque prætereunt. Deſecabant autem fœnum Itali, una tantùm manu dextra, ut recenſet idẽ author. Quinetiam antiquiores oleo falcis aciem excitare ſolebant: quapropter cornu ad crus ligato, fœniſex incedebat. Italia aquarias cotes dedit, limæ uice imperantes ferro. Quidam ex noſtris lima uti malunt.

Fœnum deſectum, uertitur ad ſolem, ut ſiccetur, & perareſcat. id autẽ furcillis eſſe faciendum docet Varro cap.49.lib.1. Vt perareſcat (inquit) fœnum, poſteaquam

deſectum fuerit, furcillis uerſari debet: ac ſuperiore parte ſole ſiccata, tum demum conuertendum: itaque efficiemus ut undecunque ſicceſcat.

Fœnum ubi peraruit, in manipulos cogendum eſſe præcipiunt omnes agricolæ, ut ad uillam conuehatur. id autem eſt quod uulgus noſtrum appellat Botteler. *Nam in cumulos aut aceruos fœnum ſiccum oportet prius conſtruere, uel etiam in metas extruere, quas in anguſtiſſimos uertices exacuebant: has autē molas uulgus noſtrum appellat, deinde uerò ex metis, manipuli ſunt efficiendi, aut (ut ait* Columella*) uinciendi potius, ut in uillam fœnum facilius deportetur.*

Fœno in cumulos redacto, ſtipula raſtellis eradenda eſt, ex Varronis *præcepto, atque addendus fœniſecæ cumulus. Inde uerò quod optimum fœnum erit,* Cato *iubet ſeorſum eſſe condendum, & ſub tecto in fœnili componendum, quod non antè fieri debet, quàm per paucos dies in prato congeſtum relinquatur, ut in ſe concoquatur, & facilè deferueſcat in molis ac cumulis. Raſtella autem uulgus noſtrum appellat,* Des ratteaulx: *quemadmodum & raſtellis fœnum colligere,* Ratteler, *quod alioqui raſtellare quidam diceret.* Nunc *ad pratenſes* herbas.

PABVLA, IN PRATIS CONSERI SOLITA.

Quando in eum uſum præcipuè inſtituta erant prata, ut animalibus pabulum ſubminiſtrarent, ob idque uariis ſeminibus ad pabulum iumentorum admodum utilibus conſerebantur: neceſſarium eſt, ut de his etiam hoc loco dicamus, etſi in agrum quædā differri poſſint.

Nam & uicia, & medica, & fœnumgræcum (quas pratenſes herbas eſſe hodie nouimus) antiquis ſumma diligentia colebantur, atque à prato interdum ſummouebantur, ut in agrum ſeorſim deponerentur, haberéntque culturam ſibi propriam. Nos autem nullo diſcrimine deponimus huiuſmodi ſemina noſtris pratis, quæ nos inducit ratio, ut primùm de his dicamus.

Inter pabula igitur quæ offeruntur equis, noſtrum uulgus id maximè probat, quod fit lenticula & uicia ſimul commixtis, ocymum antiqui uocabant: nos dragetam equorum appellamus. quod qua ratione differat ab ocymo, quod baſilicum uocant, in horto ſatis iam eſt explicatum. Varronis tempore, bobus ocymum præbebatur, ad aluum ciendã, unde ſic dictum contendit: atque id genus pabuli eſſe aſſerit, uirides ſegetes deſectas, antequam ſiliquam gerant: quanquam Cato manibus carpendum ocymum iubeat. Nam (inquit) ſi falcula reſecueris, non renaſcetur, atque eouſque dãdum bobus, dum inareſcat. Plinius ocymum antiquos appellaſſe tradit, pabulum umbræ patiens, quod celerrimè proueniat.

Pabuli aliud genus eſt, quod farrago dicitur, noſtris uulgò Fourrage. Id autem eſt quod ex pluribus ſatis, pabuli cauſa, datur iumentis, nempe ſegetum uiridium & immaturarum deſectum, antequam in ſpicam aſſurgant: quibus additur hordeum, uicia & legumina, pabuli cauſa. Inde autem dicta farrago, quòd far ferro cædatur, aut quòd primùm in farracia ſegete ſeri cœptum. Ea equi ac iumenta uerno tempore purgantur, atque etiam ſaginantur. Duplex autem fuit antiquis farrago, nempe quæ ex recrementis farris, admiſta nonnunquam uicia ſereretur, nonnunquam ex hordeo, quæ hordeacea

farrago dici ſolita eſt. hanc eſſe putat Ruellius, *quā Græci uocant graſtim: & multi non indoctè ſemiaridum fœnum interpretantur.*

Pabulorum nullum eſt quod ad iumenta ſaginanda æquè faciat atque medica, uulgus noſtrum fœnum ſanctum uocat, quòd ueluti diuino quodam numine ad nos peruenerit. opinor autem ob id medicam antiquis dictam, quòd medeatur iumētis, & pecori macie laboranti: unde uillici ac pecorum magiſtri apud nos utuntur tota hac herba in pabulo pro gramine. nam ad maciem pecorum & ueterinorum, nulla res eſt quæ tantùm faciat quantum medica: præſertim ſi uiridis, nunc tardè tamen arida præbeatur, atque id modicè, ne nimio ſanguine ſtranguletur pecus. Sunt *qui* Burgundienſe *fœnum appellent, quòd à* Burgundionibus *allatum ad nos peruenerit, alij fœnaciam uulgò uocant,* De la foignaſſe, *ſermone* Picardo: *nonnullis ex noſtris magis placet magnum trifolium appellare, quòd ea ſimilis ſit caule & foliis trifolio in fœnicæſis & pabularibus prouenienti: geniculata, ut quicquid aſſurgat in caule contrahatur in folia.* In *ſcaporum cacumine breues ſiliquulæ prodeunt, in corniculorum ſpeciem intortæ, denticulato foris influxu, & uelut exiguos mucrones exerente, in quibus ſingulare ſemen, ferè lunatum continetur, lentis magnitudine, folliculo cohærens, quod dentibus freſum, piſi ſaporem repræſentat, ori non ingratum. ſingulæ thecæ ſingulorum ſeminum ſunt capaces, quapropter cōdimentario ſali permiſcebatur.*

Inter *fœni genera* Plinius *connumerat herbam quæ odontides* Græcis *dicitur, naſciturq; in pratis, ubi & fœnum, unde fœnariam uulgò uocant,* De la foignere: *fru-*

ticoſa eſt, triangulis flagellis, geniculatis, nigro articulorũ nodo, foliis polygono longioribus, hordei ſemine (quod in alarum ſinu erumpit) flore purpureo, multifido.

Pabuli cauſa ſerebatur antiquis fœnumgræcum appellatum, Varroni ſiliquula, ruſticis antiquis & Plinio ſiliqua, uulgo noſtro Senegre, corrupta dictione: Theophraſto buceras, Hippocrati epiceras, quòd fructum corniculis ſimilem gerat. Cauliculis emicat exilibus, folio penè trifolij, ſemine fuluo, incondito, quod in molliſſimam tunditur farinam: ſerebatur antiquis ſeorſum, non altiore quatuor digitorum ſulco, ut iugerum agri modios ſex ſeminis reciperet, duobúſque anni temporibus ſerebatur, ad Septembrem & Ianuarium. Noſtris agricolis non ita diligenter tractatur, ſed in prato negligenter deponitur, cùm uel ex antiquorum ſententia, quanto peius tractetur, tanto proueniat lætius.

Vicia, omnibus nota iumentorum pabulo: ea antiquis ſerebatur, & noſtris quoque hodie ſeritur ob duplicem utilitatem: nam & pabulum ueterinis præbet, & terram fermentat ac ſtercorat, ſolum in quo iniicitur lætius reddens. Iniicitur etiam pratis unà cum ſupradictis ſeminibus, quo fœnum ſit nobilius & ſalubrius: unde fœnum uiciæ, & uicialia uocat Columella. dictã appellat Varro uiciam à uinciendo, quòd ſuis clauiculis ſeſe uinciat atque alliget aliis herbis, aut pedamentis uicinis. Galenus uicij uocabulũ in pleraque Græcia uſitatiſſimum eſſe teſtatur: noſtri Latina imitatione uocant, De la Veſſe. omnibus nota eſt: cubitali altitudine, foliis ferè petroſelini, ſed amplioribus, flore piſi, minutis nigricantibúſq; in ſiliqua granis. Seritur in quacunque terra, facillimo cultu. Optimum bubus cibum præbet.

Viciaginem uel uiciolam uulgus noſtrum appellat herbam quæ triticum ſtrangulat,& tamen habet neſcio quid ſimile cum uicia, unde uocatur Veſſeron: ſemen gerit columbis amiciſſimũ, ut quidam eò ſerãt huiuſmodi uiciaginem,ut columborum multitudinem in ſua prædia alliciant. Ruellius quiddam ſimile habere contendit cum cracca Plinij,& aracca Galeni. Plura in agro, ubi de lolio ſermo fuit.

Viciam agreſtem noſtra rura uulgò appellãt eam herbam quæ aphace Græcis dicitur: ſimuli enim omnino habitu cum uicia in agris conſpicitur: non eſſe tamen ueram uiciam contendit Ruellius, cùm in agris non proueniat niſi cultu diligenti & magno labore. florem eius ruſtici intorquent coronis, quoniam perpulcher emicat, cum odoris ſuauitate: alioqui ueram uiciam βίκιον Græci uocant: de qua plura in agro.

Cicerculam Columella inter pabuli genera annumerat,eam proximam fœnogræco & medicæ tradens: ſarras uulgus noſtrum uocat. Ea enim bubus erui loco datur: piſo ſimilis eſt, ſed non uſqueadeò grata, quæ ligata in faſciculos, unà cum uicia optimum præbet bobus alimentum. antiqui curioſè ſerebant cicerculam,de qua in agro plura dicemus. quẽadmodum & de eruo & eruilia,quo loco de leguminibus fiet à nobis mentio. ad reliquas herbas ueniendum, quæ pabulum non uſqueadeò optimum præbent.

HERBAE PRATENSES.

Vtiliores herbas deſcripſimus, quibus prata plerunque abundant,quæque pecori, delicatioris cuiuſdam pa-

buli loco eſſe ſolent: reliquæ mox deſcribendæ, quæ non ita ſunt utiles, quibus tamẽ ipſa prata plurimùm hinc inde referta eſſe uidemus.

Si quæ igitur herba pratis eſt familiaris ac frequens, ea eſt maximè, quam à coniunctorum inter ſe foliorum numero, trifolium tum Græci tum etiam Latini dixerunt: quæ ut eſt multiplex, ita etiam inſigni ac peculiari quadam denominatione: ea quæ in pratis eſt, trifolij pratenſis nomen obtinuit: quæ quidem cùm reliquis minor eſſe ſoleat, tamen pro ſoli pinguitudine, paulò maius folium oſtendit, ſubalbida quadam in medio folio macula cõſpicuum, quo nomine ruſticis puellis ad coronamenta in uſu eſt: id menyanthes Græci uocant. Cuius eam uim eſſe tradunt quidam, ut futuram tempeſtatem prænuntiet, & contra arrigatur: expertúmque eſſe aiunt, ſiquando album trifolium abundè floruerit, ſequenti anno futuras eſſe aquarum inundationes. Cæterum quod altius eſt trifolium, id uirgis tenuibus fruticat, nigris, ac iunceis, cubito interdum altioribus, in ſingula germina foliis exeuntibus, flore purpureo, ſemine lato, & quadantenus piloſo: radice oblonga, alba, paulò graciliore ac firma. At quod minus trifolium dicitur, id terræ magis uicinum eſt, uno tantùm cauliculo aſſurgens, ternis etiamnum foliis, orbiculatis, iiſque ſolis, erucam ſubolentibus, quapropter ſolum id uulgo noſtro trifolij appellationem obtinuit: atque id etiam aiunt recentibus uulneribus contuſum probè mederi.

Simoniacum trifolium Columellæ, inuenitur in fragoſis locis, quod quia odorem grauem ceu bituminis refert, ob id aſphaltion Græcis appellatum eſt: aſphaltiam uocauit Archigenes. Longis & hirſutis uiret foliis, cau-

lémque gerit pratenſi trifolio robuſtiorem.

Trifolium acutum inquit Scribonius Græcos oxytriphyllon uocare, ídque ait Siciliæ montes circundare, neque ſe in Italiæ regionibus uſquam uidiſſe, niſi in Lunæ portu, cùm Britaniam peteret, cum Claudio Cæſare. Eſt autem foliis & ſpecie communi trifolio ſimulis, niſi quòd paulò pleniora ſunt, ſuperiori parte aliquãtulum lanuginoſa, atque in extremo quodãmodo aculeata: ſed frutex huius duûm pedũ interdum altior eſt, atque odoris grauis, quorũ nihil tale in pratenſi trifolio cõſpicatur.

Oxys (ut eſt Plinius author) folia terna gerit. Ea putatur oxytriphyllon, non quidem ab acumine foliorum, ſed ab acido guſtu potius dictum. eſt enim trifolio ſimile, longis tantùm pediculis, tria ſummatim folia proferẽtibus, acido ſapore, flore luteo, nonnunquam candido, in ſimplici ſtylo inter folia proſiliente, rufo in lunatis ſiliquis fœtu, radice in tranſuerſum longa & fruticoſa: uulgus panem cuculi appellat, officinæ trifolium acetoſum, & alleluya.

Tria apud nos (inquit Ruellius) inueniuntur trifolij genera: unum bicubitale, ramis exilibus, trigeminis, per interualla foliis nigricantibus, quæ dum pubeſcunt, rutaceo ſunt odore, ubi adoleuerũt aſphalthi, flore purpureo, ſemine fœnigræci, radice oblonga. Alterum omnibus notum, folio molli, rotundo, lente maculoſo. Tertium acuto folio addunt, & quartum noſtri herbarij, quod acidum nominant trifolium, uulgus panis cuculi & alleluya, ut paulò antè dictum eſt: id autem humile eſt, longis tamen pediculis, acetoſo ſapore, flore candido, rufo in lunatis ſiliquis fœtu, radice in tranſuerſum longa ac fruticoſa.

Trifolium maius uocarunt Latini quem Cytiſum, & triphyllon etiam Græci, qui frutex eſt incanus totus, agris ac collibus familiaris. Ob id autem trifolij nomen obtinuit, quòd & tria in ſingulis germinibus folia gerat, ea tamen paruula, dorſo in mediis rubente, ut erucæ odorem referant, ſi digitis terantur.

Trifolium minus à Romanis appellatum, quod & libyon & triphyllon etiam Græci uocarunt. Lotum ſylueſtrem eſſe certum eſt, generatúrque in fœnilibus pratis, ſemine fœnigræci minutiore multo, medicati guſtus, caule duorum cubitorum, aut etiam altiore, alis pluribus, concauo, ternı́ſque circum ipſas foliis ſatis exilibus.

Trifolij pratenſis folio eſt lotus urbana, quam ob id Græci triphyllon appellarunt: eáque naſcitur in pratis noſtratibus, luteis floribus ueluti piſi, ſed multo minoribus, cauliculum ſuperne coronantibus: humilis, palmi altitudine, officinæ andacochan & coronam regiam uocant. An ea ſit quam tantopere extollit Homerus, Græcı́que omnes, quæ niſi poſt annum è ſemine ſuo nata, ſitim arceat, ueſcentibuſque cibi ac potus loco eſſe ſoleat, hoc uerò nobis incertũ eſt, nihil ut de hac re certi aut ſtati proferre poſſimus.

Trifolium odoratum à Romanis etiam dictum, quod Græci Medion appellarunt. naſcitur ea herba in opacis ſaxis, folia habens ſeridis, trina quidem in ſingulis geniculis, caulem tricubitalem, & in eo florem grandem, purpureum, rotundum, ſemine minuto, ad imaginem cnici, radice ſemipedali, craſſitudine baculi, auſtera guſtui.

Caueto autem ne pro trifolio tripolion proferas, habent enim ea duo uocabula nonnihil inter ſe ſi-

cinum : uerùm tripolion naſcitur in maritimis, ubi allidit unda, interímque retro commeat : Folia habet iſatidis, arida ſed craſſiora, caulem palmo altum, in mucrone diuiſum: huius flores tradunt ter in die mutari, candidos mane, purpureos meridie, puniceos ſole occidente conſpici: cæterum radice eſt alba, odorata, calidi guſtus.

Trifoliũ aliud eſt ex ſatyrij generibus, ita appellatum à foliorum numero. ſatyrium autem dictum, quòd eius radix uenerẽ ſtimulet: nam herbas propè omnes uenerem ſtimulantes Græci ſatyrij uoce cognominarunt. Ea herba in noſtratibus pratis interdũ naſcitur, & tria humi folia ſpargit, rumici uel lilio ſimilia: caulem gerit læuem, cubitalem, nudum: florem albo lilio ſimilẽ, radicem geminorum bulborum, exterius rufam, intus candidam, corticem radicis gracilem, intus albũ quiddam cõtinentem quod ſapore ſit dulci, guſtãtibus iucũdo: rura noſtra eam herbam teſticulum ſacerdotis appellarunt.

Verùm quando in ſatyrij mentionem incidimus, æquum eſt ut eius genera ac differentias paucis hîc perſtringamus, etſi de hoc nonnihil iam in ſylua à nobis dictum fuerit.

Satyriorum genera teſticulorum nomen habẽt, quos Græci orchies appellarũt, ob id potiſſimum, quòd earum herbarum radices, quiddam cum teſticulis habere ſimile uideantur. ut igitur ea genera facilè pernoſcas, hæc perdiſcito. Orchis ſerapias foliis eſt porri, oblongis, latioribus, pinguioribus, ex alarũ ſinu emicantibus & inflexis, caule palmeo, flore purpureo, radice teſticulis ſimuli: quorũ alter flaccidus quodãmodo appareat, alter ad inferiora inæquali quadam productione uergat. Quibuſdam autem huius generis plantulis teſticulorum loco radix, ueluti ma

nus cuiuſdam expanſæ figuram gerit, quapropter uulgo manus Chriſti appellata. Aliis uerò cùm radix ſit teſticulis ſimilis, folia item reliquis ſimilia, florem tamen gerunt uariũ, nempe ex albo nigricantem, ſpicatum tamen omnes. Quinetiam inter eas quæ purpureo ſunt flore, quædam floſculos habent in ſpica magis congeſtos, nihil odorantes, aliæ magis ſecretos, neque ita numeroſos, caryophyllon ipſo odore referentes, cætera ſatyrio ſimules: uerùm is odor confeſtim deperit: Sunt qui ob id quòd ita ſpiret, ſítque colore purpureo & ſuaue rubẽti, hyacinthum eſſe contendant, dicántque neſcio quid ad Dioſcoridis deſcriptionem conuenire: cui ſententiæ nullum addiderim calculum. Itaque ſatius fortaſſe fuerit id genus ſatyrion odoratum appellare.

Satyrion minus, & teſticulum canis uocant uulgo, herbã eam quàm Græci cynoſorchin appellarunt, quámque in Vineto iã antea deſcripſimus. Ea eſt foliis paruis, ternis (unde etiam trifolium dici poteſt) ſemipedalibus, radice formam teſtium canis referente, alternis annis intumeſcente ac reſidente.

Satyrion indicum bucheiden Syri uocant, herbam apud eos frequentem, radice candida ac dura, commendatiore quo craſſior, rugoſior, atque albior fuerit: cuius effectum talẽ eſſe aiunt qualẽ eius herbæ, quã ait Theophraſtus cõcitare uenerem uſque ad ſeptuageſimum coitũ.

Satyrion erythrococcon Plinio, ſemine eſt uiticis, paulò tamen maiore, læui, dura radice, cortice rubro, intus album quiddam includente, ſapore ſubdulci. radix ipſo contactu uenerem ſtimulat, magis autem ſi epota fuerit. Atque hæc de ſatyrio quæ in hanc ſententiam adferre potuimus.

Noſtris pratis quemadmodum & aliis locis præhumidis, quibus aquam ſubeſſe iudicamus, frequentiſſimus eſt ranunculus, qui Græcis batrachion appellatur, ab eo quòd ranæ in pratis aut locis riguis inſultantes ſeſe ſuper hac herba frequētiſſimè cōuolutent: quapropter etiā quibuſdam apium ranarum appellatur, aliis ſtrumea, quòd experimento compertum fuerit, eam herbam ſtrumis mederi, præſertim equorum: id enim ueterinarij noſtri quotidie ſatis experiuntur. nonnulli ex uulgo noſtro à florum ſimilitudine bacinulos uocant: habent enim neſcio quid ſimile cum iis uaſis, quibus tonſores barbas loturi, aquam aut lixiuum excipiunt. Sunt etiamnum aliqui qui à foliorum ſerie atque inciſura pedem coruinum nominarunt. Apium autem non ſine ratione uocatum eſt, tum noſtratibus, tum etiam ueteribus: habet enim folia ad apium accedentia. quamobrem etiam ea ranunculi uenenata ſpecies, in Sardinia (unde Sardoa Saluſtio dicta) frequens, quæque cœnoſis locis iuxta aquas apud nos creſcit, apium riſus appellatum eſt, aliis apiaſtrum, quaſi ſylueſtre apium dixerint. hæc ora hominum ac rictus cum dolore contrahit, ut quaſi ridentes interimat, unde prouerbium Sardonius riſus. Apium ruſticum quidam uocant apud nos: lanuginoſis eſt aliquantulum foliis, fœtidis, apium ſubolentibus, guſtu acerrimis, caule alto, ſemine, ac flore ueluti cuiuſdam apij: radice capillata, cœno delibuta dum extrahitur, in defluuiis fontanis prouenit, aut aquis quieſcentibus ac cœnoſis. Ea utuntur ueterinarij noſtri ad ſcabiem equorum medicandam.

Complura ranunculorum genera ſtatuit Dioſcorides, quibus omnibus uim acrem & exulceratoriā ineſſe cen-

ſet. Nos uerò unam tantùm ſpeciem nouimus, admodum acrem, & radice potius quàm foliis: licet etiam folia uim habeant cauſticam. Nam quæ flore ſimplici atq; aureo in pratis noſtratibus frequens conſpicitur, caule gracili, cubitum alto, radice parua, amara, cãdida, multis capillamentis fibrata, ea certe uim uſqueadeò exulceratoriã non habet, aut paruam admodum: qua carpo adalligata, utuntur noſtræ matronæ ad febrem (ut aiunt) abigendam. Quæ uerò polyanthemos Græcis dicitur, eam uulgus noſtrũ bacinulos duplices uocat, autumnóq; præſertim conſpici ſolet: reliquis anni temporibus non item, aut ſaltem paruula, neque naſcitur in præhumidis pratis, ſed ſiccaneis, folio ac caule breuiore, flore conduplicato, non ita luteo, interdum ſubrubro, radice bulboſa, candida, quam ſi quis guſtarit, acerrimam perſentiet. Ea certè ulcera excitat, foliis quidem contritis, magis autem ipſa radice, quæ uel etiam quinque linteorum uoluminibus implicata, uim ſuam exerit, ueſiculáſque ac febrem excitat, haud minore ardore, quàm ſi fimo colũbino aut fæce uini uſta cauteriũ alicui corporis parti admoueres. Ea eſt qua ſanguine draconis macerata, ſuras aut femora illinere ſolent nebulones quidam mendici, quo facilius nobis imponant: quapropter nonnullis herbariis ulceraria ac ſcelerata ſolet appellari.

Sanicula uulgò dicta, ranunculi ſpecies eſt, ita enim & folio & flore eſſe deprehenditur, tantùm ipſa radice diſſidet, quæ oblongior eſt, & quodammodo nodoſa, folia item contrita, myrrhæ ſuauem odorem ſpirant. uerùm de hac in ſylua ſatis dictum eſt.

Bellius, ſiue bellis, aut bellio (ſic enim uocat Plinius) flos eſt pratis admodũ peculiaris, quam margaritã uul-

gus noſtrum appellat, herbarij conſolidam minimam, quòd dicant recentia uulnera, eius herbæ admotu conſolidari. Duorũ *eſt generum, maioris & minoris diſcrimine inſigniũ.* Minor *flore eſt albo, aliquatenus rubẽte, nempe in ſummo, quinquagenis quinis barbulis paſtillicantibus coronato (inquit* Plinius*) quanquã quinquagenas ternas non quinas* Barbarus *dicat ſe inueniſſe: folio pingui, in terra iacente, in rotundum oblongo, leuiſſimè ſerrato, ſylueſtris floris calyculis, ſimplici foliorum ambitu, emaculato candore.*

Maior *belius, procerior aſſurgit folio, à priore non admodum diuerſo, altioribus tantùm crenaturis laciniato, cauliculis tenuibus, ſurculoſis, cubitum altis, flore priori non diſſimili, paulò tamen maiore: paucioribus tantùm barbulis, medium luteum in orbem concinnè cingentibus (ait* Ruellius*) rura noſtra grandem margaretam uocant, herbarij conſolidam mediam.*

Odontides, *fruticoſa herba: dicta Græcis, quòd dentibus medeatur: uulgus noſtrum fœnariam uocat: prouenit ubi & fœnum, triangulis flagellis, geniculatis, nigro articulorum nodo, foliis polygono longioribus, hordei ſemine ab alarum ſinu erumpente.* Nihil *hac herba frequentius in pratis, flore eſt purpureo, puſillo, multifido, tumentibus in caule articulorum nodis.* Plinius *inter fœni genera connumerat.*

Dauco Cretico *prata ſiccanea plerunque ſcatent: eſt autem fœniculi ſimilitudine, minoribus & candidioribus foliis, caule ſemipedali, capitibus rotundis, ut coriandri: flore candido, umbellato, in cuius medio ſemen eſt purpureum, quod digitis uulſum ac tritum, cocci cnidij*

ſimilitudinem habet, odoréque atque adeò ipſo contritu neſcio quid naribus refert, quale & granum tinctoriũ, quo noſtrates pannos omnium delicatiſſimos inficiunt. Radicem gerit digitali craſſitudine, longitudine dodrantali, paſtinacam odore referẽte: unde Latinis gallica paſtinaca dicitur: uulgo noſtro, ſyluestris carrota.

Eſt & daucus aſininus herbariis uulgò dictus, paſtinacæ non diſſimilis, opacante faſtigium anethi umbella, ſemine oblongo, odoratu graui, ſapore ut cuminum acri. Tertium eſt aliud dauci genus apio ſimile, feruens, acre, guſtanti odoratum. Cæterũ qui apud Cretam (quam hodie Candiam appellant) naſcitur daucus, is eſt multò uehementioris odoris, propter regionis calorẽ, quàm qui apud nos: cuius umbellæ tenues ſurculi, duriores ſunt ac robuſtiores, qui deſiccati unà cum ipſa umbella, ac Venetias deportati, uſum dentifriciorum præbẽt. Cætera quæ ad paſtinacæ deſcriptionem pertinebant, in horto explicata ſunt.

Betonicam alteram pleriſque pratis noſtris ſuccreſcere uidimus. Ea eſt quam Ruellius ait uulgo noſtro detritis duabus literis tonicam appellari tam officinis quàm herbariis, ac medicis. Radicem habet rubram, odoratam, folia porracea, ſtamine quo medium diuidatur puniceo, uel rubente, cum recto calamo triangula, floribus in uertice purpureis.

Betam pratenſem uulgus uocat, quam Græci Limonion, Plinius betam ſylueſtrem. Ea betæ ſimilis eſt, uerùm tenuioribus & minoribus eſt foliis, decem, interdum pluribus: caule tenui, recto, altitudine liliorum, pleno ſeminis rubri, quod guſtu linguam aſtringit. Haud ita frequens eſt in noſtratibus pratis, apud Italos ac Germanos

frequentior.

Achilleas ſyderitis, ab Achille Chironis diſcipulo inuentore dicta: herba in pratis frequens, quam nos Galli, Chiliophylli Græcam nomenclaturam ſequuti ſimul & ipſam foliorum multitudinem, milleſolium appellauimus. Eſt enim fruticoſa, ſcapo in capillamenti modum utrimque folioſo, longe breuioribus exilioribúſque quàm fœniculi uillis: ab imo hirſuta, cubitali altitudine, uertice ex candido in puniceum uergēte floſculorum miſtura. A Latinis quibuſdam ſupercilium Veneris dici refert Dioſcorides.

Naſcitur quibuſdam pratis præſertim riguis herba milleſolio non omnino diſſimilis, niſi latioribus eſſet foliis, eupatorio magis ſimilibus, longioribus tamen, ſed ita inciſis ut eupatorio uidemus, paulò magis ad terram expanſis ramulis, caule non uſqueadeò procero. Cæterum ſurſum ac deorſum lanuginoſa eſt, albicans, argenti figura, unde uulgus noſtrum argētinam & argentariã appellauit. Ea quæ ſit antiquis, nondum ſatis compertum eſſe uideo. Radicem gerit ſubrubram, qualis eſt eupatorio, non ita tamen proceram. Tantùm hoc certum eſt ex Ruellij animaduerſione, aliam argentinam etiam uocatam (quæ coriandri ſit folio, caule rutæ, reperitúrque in campeſtribus & maceriis) eſſe Dioſcoridis thalictrō. hæc uerò pratenſis, minus eſt certè cognita.

Quinqueſolia, noſtris Quintefeuille dicta, Græcis pentaphyllon uel pētadactylon, quòd totidem habeat diuiſiones, quot ſunt in manu digiti: uel pentatomon, quòd in quinque diuiſa ſit: uel pentapteron, quod Gaza ex Theophraſto quinquepennam uertit. In riguis pratis circa ductus aquarum naſcitur: ramulis tenuibus, feſtuca-

ceis, palmea longitudine, & in iis ſemen: folijs mentæ, quinis in ſingulis pediculis, rarò pluribus, in ambitu ſerratis: flore in luteum langueſcente, interdũ aureo: radice ſubrubra, tereti, ueratro nigro craſſiore, adde geniculatos quoque ſurculos. folia ſimul iuncta utiligineæ comæ formam exprimere uidentur. Radix ubi inaruit, nigricat, & anguloſa fit, ſed quum effoditur, rubet.

Quæ tormentilla uulgò dicitur, niſi ſeptem non quinque haberet folia, certè inter pentaphylli genera annumerari poſſet: uerùm de hac in ſylua fuſius dictũ eſt.

Eupatorium indubiè noſtra eſt agrimonia uulgaris, nulla prorſus repugnante nota. inter heptaphyllorum numerum annumeranda eſt, locíſque humidis naſcitur, ut aquilegibus indicium præbeat, eo in loco aquam ſubeſſe in quo ſuccreſcat. Naſcitur in uite, unà cum pentaphyllo ſuperius deſcripto, unáque cum uite extinguitur, ac ſemen producit, nempe autumno. Cæterum fruticoſa eſt herba, caule ſingulari, lignoſo, nigricante, tenui, hirſuto, cubitali, uel eo maiuſculo: cannabinis ex interuallo folijs, quinquefolio ſimilibus, plurifariam interdum inciſis, per ambitum ſerratis, nigricantibus: medio caule ſemen erumpit piloſum, deorſum ſpectans, quod reſiccatum ueſtibus adhæreſcit.

Hippuris, equiſetum dicta Plinio, noſtris equina cauda: in riguis pratis inuenitur, admodum inuiſa fœniſecis propter aſperitatem. Recto caule proſilit, cubitali, & interdum amplius, inani: comis per interualla ac geniculos propendentibus, breuiuſculis, mollioribus & candidioribus. Lugdunenſibus pratis proſilit incomata, geniculis tantùm ſcabris ac iunceis. Ea herba mulierculæ ſtanneam ſupellectilem tam eſcariam, quàm etiam potoriam

elegantiſſimè perpoliunt: haud ignota fabris materiariis, dum ligneam pectinum & aliorum minutorum operum ruditatem, huius herbæ ſcabritia in nitorem expoliunt: prellam uulgus Lugdunenſe uocat.

Autumni exitu florem oſtendit in quibuſdam pratis herba colchicon dicta, aliis ephemeron, quòd temerè epota, uno die iugulet: bulbum agreſtem quidam appellant, à foliorũ ſimilitudine, noſtris caninecа dicitur, quòd deuorata canes enecet: folia gerit bulbi, aliquantulum pinguiora, caulem palmeum, florem ueluti cuiuſdam rudimenti naturæ lilium facere condiſcentis, interdum ſubalbidum, interdum cæruleum: rufum gerit ſemen, radicem è nigra foris rufam, quæ delibrata candicat, & mollis ſpectatur. Lacteo madet ſucco, & guſtui dulcis perſentitur. Bulbo medio rima dehiſcit, qua flos erumpit: officinæ hermodactylon uocant.

Galion pleriſque pratis naſcitur: herba à Græcis ſic dicta, quòd lacti admota coaguli loco eſſe poſſit, noſtris interdum muſchetum minus, modò florabulum appellatur, ab optimo odore, atque adeò florum multitudine: ramulum foliúmque profert aparinæ ſimillimum, tenuem tamen & minorem, rectum: florem in cacumine luteum, multum, tenuem, huc atque illuc per ramulos diuiſum, odoratum, folia circum caulem aparinæ modo ſtellatim diuiſa: autumno colligitur Galion, uicatímque defertur, odoris gratia: cuius florem noſtræ mulierculæ arculis incluſum continent, ſuis linteolis eo odore imbuendis.

Polygalon ab abundantia lactis quam epota mulieribus tribuit dicta: palmi altitudine in pratis ſuccreſcit, lenticulæ foliis, guſtu ſubacerbo.

Oſyris ſiue oſyrias, noſtris officinis linaria dicta,

à foliorum cum lino ſimilitudine: ſurculus eſt niger, ramulos tenues lentóſque gerens, & in iis folia trina aut quaterna, modò quina, interdum & ſena, linum referentia, dein colore mutato ſubrubra: ſemine cõcolori tantiſper dum matureſcit, poſtquam ematuruit rubeſcente, ſeneſcentes quoque ramuli, nigritiem in ruborẽ uertunt.

Pratenſis eſt quæ Lyſimachios aut lyſimachia uel lyſimachion dicitur, ab inuentore rege Lyſimacho, uel à diſſoluenda diſſidentium pugna: aiunt enim boum aut iumentorum diſcordantium uel calcitronum ceruicibus aut iugo impoſitam, aſperitatem cohibere: reſpuitur ea odio quodam à bobus, atque adeò omni ueterinario pecore, ut ſolam in aquoſis pratis detonſam, intactam relictam uideas: uulgus noſtrum, præſertim Cenomanenſe, pelliboſſam quaſi peſtifugam appellauit: quòd experimento quodam aliquando comprobatum fuiſſe dicant, eam herbam paulò altius ſupra panum peſtiferũ adalligatã, deorſum peſtilens uirus impellere, ut id ſurſum ad principes partes conſcendere non patiatur. Ruſtici corneolam uocãt: quanquã & Manardus & Leonicenus id negent. Hanc herbam infectores noſtri quam optimè norunt, qua utuntur ad inficiendos uiridi colore pannos: eámque cæruleo colori ab Iſatide herba iam conciliato ſuperinducunt, ita fit color uiridis. Lytron Dioſcorides & poſt eum Plinius appellauit: quòd pro liberatione præmium importet, ſedatæque diſcordiæ munus poſtulet. Vitruuius, luteum maluit appellare, unde & qui tinctores non poſſunt chryſocolla, propter raritatem uti, herba quæ luteum appellatur cæruleum inficere ſolent, atque ita colore uti uiridiſſimo. Cauliculos emittit cubitales, aut eo paulò maiores, fruticoſos, pendẽtibus geniculatim

folijs,mollibus, tenuibus, ſalicis figura, guſtu aſtringentibus,flore rufo uel aureo: quæ ſi comburãtur, acrem eructant fumum,naribus offenſum ac mordacem.

Perſicaria uulgò dicta, haud parum à Lyſimachia differre uidetur: ſúntque qui alteram pro altera facilè ſumant, niſi ad florem & folia paulò altius aduertant animum, ſed hoc præterea eſt diſcriminis, quòd Lyſimachia, duorum aut trium annorum caule perpetuo aſſurgat: perſicaria,ſingulis annis renaſcatur. Cæterum utraque geniculata eſt, caule ſubrubro, ex cuius internodijs folia prodeant. Perſicaria minor eſt,neque ita altè aſſurgit,cuius folia, & floris color,perſicæ ſunt arboris:et ſi florem album quibuſdam pratis oſtendere uideatur,plerunque tamen ſubruber eſt,ac ſpicaceus: medio folio apparet macula nigra, ueluti plumbago quædã fuſca, unde quidam exiſtimarũt maiorem perſicariam,eſſe molybdænam,quam plumbaginem uocant: quòd commanducata,atque oculis deligata,plumbum,quod eſt uitij genus,auferat. Verùm molybdæna, eſt folio lapathi, craſſa radice atque hiſpida. Perſicaria autem radicem habet numeroſam, caulem geniculatum, nodoſum, longum,rubentem:ſemen exile,lente rufum. Porrò ea litura quæ maculæ modo conſcripta eſt in medio perſicariæ folio,primis quidem diebus, herba adhuc paruula, uix apparet: cùm autem ad florem accedit, quem æſtate media profert, tum corniculãtis lunæ imaginem referre uidetur: Cratæogonon quidam eſſe putarũt, quòd omnes, perſicariæ maioris notæ illi ſuffragari uideantur. Quòd autem ad ſaporem attinet: multò quidem lenior eſt perſicariæ, quàm cratæogoni: præterea natalibus diſſident. Quòd uero hydropiperi, uulgus uocat Yuraige, quid-

dam eſſe uideamus cum perſicaria ſimile: non eſt tamen propterea affirmandum, perſicariam dici debere: minoribus eſt enim foliis, guſtu omnino diſſimilibus. Verùm de hoc in fonticulo iam diximus.

De fungis ac boletis nunc dicendum eſt, quemadmodum in ſylua eramus polliciti: uel ea ratione, quòd Horatius dixerit optimam fungis pratẽſibus eſſe naturam.

FVNGI AC BOLETI.

Fungos Græci mycetas uocant, nec diſtingunt à boletis. Verùm Latini fungorum & boletorum differentias latius patẽtes, hoc ſolo diſcernunt, quòd boleti campeſtres aut pratenſes ſint (à bolo dicti ut M. Virgilius autumat) ex ſpuma terræ nati ac concreti, ſeptẽmque ad ſummum dies perdurent: unde illud Galeni & Pauli AEginetæ, omnium minus nocentes fungos boletas eſſe, ita enim appellarunt quos noſtrates campiniones dixere. Fungorum enim naturam, ait Plinius, lentiorem eſſe, ex arborum ueluti pituita quadam concretam, magis perennem, fago, robore, cupreſſo, fico, ferula & gummiferis naſcentem. Horum ſunt quidem numeroſa genera. Omnia autem cortice, medulla, uena, neruo carent, pediculo admodum æquali: Origo prima è limo eſt, & aceſcente ſucco madẽtis terræ, aut radicis fermè glandiferæ. Initio ſpuma lentior: dein corpus membranæ ſimile, mox partus.

Pezicæ fungi appellati, quaſi ſeſſiles, quibuſdam alizæ, propterea quòd nec pediculũ nec radicem habent.

Amanitæ dicti fungi, poſt boletos ſecundas tenent.

AEgiritæ uerò, induſtriæ fermento in populi nigræ trunco aqua diluto protinus coaleſcunt. Proinde uene-

natos fungos ſolos eos eſſe Nicander refert in Georgicis, qui in olea, granato, iliæ, & quercu naſcuntur. Tertium genus ſolis accommodatum uenenis: quique in coquendo duriores fiunt. Tutiſſimi qui rubent callo (ait Plinius) minus diluto quàm boletis rubore, mox candidi, uelut apicæ flaminis, inſignibus pediculis. Plurimos huius generis Fluentini ſolent edere, colliguntúrque ac uænales apud eos proponuntur deliciarum gratia. Noſtris tantùm in uſu boleti pratenſes, quos una nocte ueluti rore quodam natos uidemus.

Fungorum diuerſa nomina, quæ apud recentiores Italos peculiaria ſunt, ita refert Barbarus: Ouatos, ab oui ſimilitudine: Spongiolos, à ſpongiæ figura: Digitellos, à digitis: porriginoſos, à porrigine. Laciniæ priuatim dicuntur è caſtanea, magnitudine ſpectabiles, ut ſinguli ſufficiant.

Prunulos, & ſpinulos ac cardeolos uocant fungos, qui è rubis carduíſue naſcuntur, quos etiam omnium innocentiſſimos eſſe uolunt quidam.

Agaricum in arboribus naſcitur (inquit Plinius) fungi ſimilitudine. Hoc autem ueneni uim habere ait Dioſcorides: præſertim quod nigrũ eſt, atque è regione Sarmatarũ, quæ Sylueſtris dicitur: unde nomen traxit, nam Agarum & urbem & amnem in Sarmatia uocari tradit Ptolemæus. Eſt igitur agaricum, fungi genus, in ſummis arboribus naſcentis, præſertim magnis & glandiferis Galliæ, qui noctibus quidem relucet, & candidus eſt, quapropter in tenebris decerpendus. Fœminam & marem noſtræ officinæ conſtituunt: fœmina, recto eſt uenarum diſcurſu, pectinatim digeſto, læuis admodum. Mas rotundus, conuolutior, & concretu ſpiſſior. Vtrique uis

cathartica, hoc eſt uehementius purgans, & uomitoria: unde nihil mirum eſſe debet, ſi quidem inter uenenatos fungos connumerari debeat: cùm nulla alia ratione nobis proſit, quàm quòd naturæ ſit inimicum, eíque negotium faceſſat.

Oritur è ſaxo, id eſt lapide Lyncurio ſiue lyncæo (inquit Theophraſtus) fungus admirabili natura. Præciditur hîc in eſum, & alius ſubnaſcitur anno toto. Pediculi pars relicta, duratur in ſilicem, atque ita ſemper creſcit lapis, reſtibili fœcunditate.

Sunt & igniarij fungi, quos tamen quidam malunt inter ligni recrementa connumerare, quàm inter fungorum genera. Sunt & alij, quibus ſtrigilum uice tonſtrinæ Italicæ utuntur. Quin etiam uulgus noſtrum ueſſas lupinas appellat, fungorũ quoddam genus amplum, coloris ſubruffi, membrana contortum, ſub qua ater quidam puluis contineatur, interdum etiam muſcæ numeroſiſſimæ deliteſcant.

Pernicioſiſſimus fungorum cibus, præſertim eorum qui in arboribus naſcuntur. Familias hi nuper interemere (ait Plinius) & tota conuiuia: Anneum Serenum præfectum Neronis uigilum, & tribunos, & centuriones quoſque, tanta uoluptas ancipitis cibi. Atque hæc de fungis ſunt ſatis. Ad lacus deſcriptionẽ properãdum.

Lacus.

LACVS appellatione, non ſolùm defluentes è montibus aquas in unum collectas intelligimus: ueluti ſunt qui hodie lacus Lemanus & Benacus dicuntur, quos circum, licet prata, atque adeò

præpinguia arua ſata eſſe ſoleant, tamen latiore quadam ſignificatione, ad eas etiamnum aquas lacum extendemus, quæ ex uariis fontibus in unum locũ defluant, perpetuámque & uiuam aquam contineant, quo nomine (inquit Vlpianus) à ſtagno differre poteſt lacus, quòd temporalẽ aquam capiat, quæ cum hyeme colligi ſoleat, æſtate plerunque exſiccatur. Poſſunt etiam lacus nomine intelligere cum Varrone, uaſtum quendam locum, in quem aqua contineatur, qualis Romæ fuit is quem à Q. Curtio lacum curtium appellarũt, qui erat tum locus paluſtris in foro, antequam cloacæ ædificari cœpiſſent.

Hoc loco deſcribemus eas plantas, quæ non ſolùm circa lacus ac ſtagna, uerumetiam circa paludes atque adeò flumina creſcere ſolent. ſiquidem palus ob id dicitur, quòd paululum aquæ in latitudinem diffuſæ contineat: fluuius item, aut flumen, quòd in iis aqua fluat. Ne igitur & fluuius, & palus, ac ſtagnum, à nobis temerè repetenda ſint, ſolo hoc lacu contenti omnia complectemur quæ & ad paludes & ad flumina pertinebunt: fonticulum tantùm prætermittentes, quem cum arbuſto iam deſcripſimus.

HERBAE LACVSTRES.

Incipiendum ab ea herba quæ lacubus & reliquis aquis ſtagnantibus plerunque ſupernatare ſolet. Nympham ob id uocarunt Græci, quòd aquis gaudeat, eáſque peramare uideatur. Plinius tamen à nympha, deductum ait eſſe nomen, quæ zelotypia erga Herculem mortua fuerit, & in eam herbam conuerſa: uulgus ſeplaſiariorũ Nenuphar appellat, uoce barbara & Arabica, potius

quàm noſtra. Duplex eſt ea herba, radice ac flore tantùm diſſidens. Eſt enim altera, nobis ſatis frequens, folio orbiculato, læui, craſſo, herbaceo, amplo, pingui, in ſtagnantibus aquis ſupernatante: nunquam aquam continente, aut ea commadeſcente, quantumuis immergatur profundius: flore candido, æſtate media proſiliente, lilio ſimili, & quum defloruerit, papaueris caput referente, in quo ſemen latum, amarũ, pingue. Scapus gracilis eſt, & leuis: radix nigra & ampla, dulcis, nõdoſa, clauæ formam referens.

Alterum genus nymphææ ſimillimum eſt ſupradictæ, ſed radicem albam gerit, aſperam, florem item luteum, nitidũ, roſæ ſimilitudine. Eſt & alia Plinio (quam ait in Theſſalia plurimam reperiri) amne Peneo, radice alba, capite luteo, roſæ magnitudine.

Farranum ſiue farfugium Plinio, herba nymphææ non abſimilis, propter flumina naſcens, populi folio, ſed ampliore, unde populago herbariis dicta: flore tum luteo, tum candido: Græcis chamæleucen uocari Plinius tradit: farfaram dici Dioſcorides teſtis eſt, fortaſſe à Farfaro amne, quẽ Virgilius Fabarim appellat in Sabinis. Iuxta pratorum uliginoſorum aquas riguas, inuenitur herba, folio ferè nymphææ, breuiore tamen, ſed pingui & craſſo, nunquam aqua madido, flore luteo, nitente, roſam quodammodo ementiente: quem pratenſem bacinum uulgus noſtrum uocat. Ea fortaſſis herba inter nymphæarum genera connumeranda fuerit.

Potamogeton, herbam fluuialem Græci appellarunt, à loco in quo naſci frequenter ſolet: noſtri à foliorum ſimilitudine, betam aquaticam, quòd betæ folia gerat: fontalem Plinius uocauit. Ea in uadis fluminum frequens

emicat, betæ foliis, ſed minoribus hirſutioribúſque, per aquam expãſis, cum nymphæa plurima prouenire ſolet.

Potamios ſtratiotes, hoc eſt, militaris fluuiatilis appellata, quòd aquis ſupernatet, & uulnera militum ex oleo impoſita citò perſanet. Ea eſt radice pauca, aut nulla, ſimilis aizoo, niſi maiora haberet folia: mirum in modum à Græcis celebratur, naſcitúrque tantùm in Ægypto, ac Nili inundationibus, authore Plinio.

Poterion in aquoſis collibus naſcitur, largè fruticans, ſpinis retorrida, lanugine ſpiſſa, foliis paruis, rotundis, ramulis longis, mollibus, lentis, tenuibus, flore longo, herbacei coloris, guſtu acuto & odorato, radices habet duas, binum cubitorum altitudinis, neruoſas, candidas, firmas: ea quid ſit apud nos, nondum ſatis conſtat.

Lentem paluſtrem antiqui uocarunt, quam uulgus noſtrum lenticulam aquaticam, ea flore tantùm conſpicua eſt, in lacubus & ſtantibus aquis: ſine radice, ſine foliis: flos autẽ albus eſt, numeroſus, ſtellatus. Quidã aliud genus faciunt lenticulæ non quidem in aquis, ſed uliginoſis locis, dilutiſque naſcentis, agriam phaceam, hoc eſt, ſyluaticam lentem appellantes.

Siler, non niſi aquoſis prouenit, quaſi pumila ſalix, molle ſiler à poëta dictum: frutex eſt, qui nonnunquam arboreſcit, ut baculos ruſtici ex eo faciant ad ſerpentes abigendos, quem aiunt mirum in modum refugere: inter ſalicis genera annumerari creditur. Seſeli officinarũ non eſt: nam hoc in montibus creſcit.

Siler aquaticum uulgus ſeplaſiariorum nominat (ut à ſeſeli montano diſtinguat) herbam in riguis frequẽtem, ac paluſtribus, apij folio, ſed aliquanto maiore: caule cubitali, comoſo, ſupernè muſcario: floribus luteolis, aut can-

dicātibus: radice craſſa, ſubluteâ, capillamētis maioribus, quàm ſeſeli fibrata: fuerit fortaſſe phellādrion Dioſcoridis, *quāquam potius eſſe autumēt quidā, eam herbam, quam filipendulam officinæ nominant. uerùm huius rei te copioſius admonebit* Ruellius.

Saledragon Plinius *ex* Xenocrate *deſcribit, herbam leucacantho ſimilem, paluſtrem & ſpinoſam: caule ferulaceo, alto, cui ſummo in capite inhæreat quiddam ouo ſimile, in quo procedēte ætate uermiculos naſci tradunt, quapropter genus eſſe dipſaci crediderunt nonnulli, quòd eius caput ouata ſpecie conſpiciatur, quo areſcente ac diſſecto, uermiculi reperiuntur.*

Malacociſſos, *mollis hedera* Democrito, *herba eſt uirens, hederæ ſimillima, in riguis naſcens, lenta ac mollis, caule flexili, ſeſe quibuſcunque uel frutetis uel arbuſtis inuoluente.* Ea *eſt quam uulgus noſtrum ſigillum beatæ* Mariæ *nominat, quam in* Fruteto *deſcripſimus.*

Phleon, *herba ſpinoſa, dicta quòd copioſè naſcatur, præſertim* Orchomenio *lacu, & in* Aethiopia Arabiæ *aduerſa, flumine præſertim, quod cinnamo ſemina diſterminat, ait* Strabo. *nonnulli eam herbam (inquit* Plinius *&* Theophraſtus*) ſtœben uocant, quæ quidem non ſolùm caule eſt aculeato, ſed & folio quoque hiſpido: iuxta cuius ſpinas, aculeos etiam condit, radice non uſqueadeò in profundum acta.*

Phlion *à phleo longè diſſidere ait* Theophraſtus. In *inſulis fluitātibus prouenit, cuius lanugine, ad lixiuium mulieres utuntur, molle & placentaceum eſt, colore ſubrubido.* Fœminam *in eo accipi tradit, quæ ſit ſterilis, ad nexus idoneam, marem prorſus inutilem: partémque huius herbæ ab radice pueris cibo gratam eſſe: radicem*

ipſam, pecudum pabulo uelli.

Sphondylion, olim herba rutinalis Romanis dicta, in paluſtribus & uligine commadentibus locis naſcitur, foliis eſt platani diuiſura, cætero ſimilitudine panacis, caulibus magnitudine cubiti, uel eo etiam amplioribus, fœniculaceis: ſemen gerit in cacuminibus, ſolis effigie, ſed duplex & latius, candidum, paleoſum, graueolens, flore candido uel pallente, radice alba, raphano ſimili.

Inuenitur in torrentium ripis botrys, fruticoſa herba, tota colore luteo languens, multis ſtolonibus fuſa, ſemine circa totos ramulos creſcente, folio intubi. Immēſum odorem ſpirat, ob id ueſtimentis ac linteis, curioſè à matronis noſtris interponitur, deferturque Septembri uenalis per urbem, uulgò pimentum regale clamitante.

Plantaginem aquaticam à foliorum ſimilitudine noſtri uocant herbam eam, quam Aliſma & Damaſonion Græci nominarūt: recentiores fiſtulam paſtoralem, quòd ſingulari ſcapo, rudis fiſtulæ, & longitudinē & effigiem quādam uideatur imitari. Cæterū folio eſt arnogloſſi, in cuius faſtigio uiride alabaſtriculū (ait Ruellius) in calicem concoloris floris dehiſcit: radicibus crebris, tenuibus, ut hellebori nigri, acribus, pinguibúſq;: flore tenui, in candidū palleſcente. Lacus, fluuios & aquoſos tractus amat.

Tribulus Plinio, non niſi in paluſtribus & reſidibus aquis naſcitur, dira res alibi: iuxta Nilum & Strymonem amnes excipitur in cibis, inclinatus in uadum, folio ad effigiem ulmi ſuper aquas extante, pediculo longo, capitulis ſub aqua merſis, caule per ſumma craſſiore, infernè graciliore, capillamenta quædam ſpicacea gerēte, poſtea autem ſemen durum, nucis ferè magnitudine, retuſis aculeis aliquot cinctum, cuius nucleo accolæ non ſecus ac

caſtaneis ueſcuntur, quo etiam in farinam permolito, annonæ inopia, panes interdum fiunt. Apud nos *frequens eſt in ſtagnis & fluminibus: huiúſque nuces, caſtaneas aquatiles uocant, nonnulli ſaligos.* Aliqui *in ſtagnantibus aquis naſcentes tantùm cortice nigro fructus, à triangulari figura truffas nominare malunt.*

Tribulos *terreſtres ſtatuit* Theophraſtus, *quorum uni ciceculæ folium, alteri aculeatum tribuere uidetur: uere germinant, ſerius tamen: cui in foliis ſunt aculei, magíſque hoc circa ſepta uillarum erũpit, ſemen habens rotundius, nigrius in ſiliqua.* Eum *tribulum quidam eſſe putant, quam uulgò uocamus calcatrapã, quòd ſit ſiliqua ſpinarum uallo muricata.* Hippocrates *genus tribuli maritimum refert, idem cum terreſtri, quod nunus eſt aquatico.*

Epimedion Plinio, *in humidis naſcitur, caule non uſqueadeò procero ac magno, hæderæ foliis, denis ac duodenis, nunquam florens, radice tenui, nigra, graui odore.*

Ocimum *aquaticum uocat uulgus eam herbam quæ* Græcis *erinos,* Galeno *echinos, aliquibus ocimoides dicitur, ſecus amnes fontéſque naſcitur, ocimi ſimilitudine, ſed foliis minoribus, & supernè diuiſis.* Palmo *alta eſt herba, aſſurgit cauliculis quinis ſeníſue, flore candido, ſemine nigro, acerbo, huius etiam caulis & folium madent lacte multo, unde à quibuſdã ex uulgo, lactaria dicta eſt.*

Periſtereon, *quam columbariam uel columbinam quiuis nominare poterit, in aquoſis naſcitur,* Romani *criſtam gallinaceam & trixalidem aut exuperam uocant.* Herba *eſt altitudinis palmi, aliquantò maioris, folia gerit inciſa, ſubalbida, exuperantia à caule, qui ei unicus, quemadmodum & radix ſola ineſt.*

Sida *frutex eſt lacuſtris,* Orchomenio *lacu frequens*

(ait Theophraſtus) ſpecie papaueri ſimilis: tale etenim caput gerit, niſi quòd amplius eſt: roſeo flore, foliis herbeſcentibus: uaſculo mali amplitudine, candidis membranis obducto, ſemine intus rubro, guſtu triticum æmulante. Caput & folia ſuper undas emicant, mox quum defloruit, inclinatur in uadum, ſeménque ſpargit. Cibo idonea eſt Sida, eiúſque folia ouium pabulo grata, germina ſuillo pecori, fructus hominibus eſtur.

Nunc deſcribenda ſunt iuncorum genera, quorum ſtagnantes & lacuſtres aquæ plurimùm abũdare ſolent.

IVNCI PALVSTRES.

Iuncum Græci ſchœnon uocant: quòd eo ad funes antiqui uterentur (Caue autem ſchinon dicas, nam lentiſcum ſignificat.) Huius plura ſunt genera. Eſt enim paluſtris iuncus, quem Græci λεῖον, hoc eſt, læuem uocant ſiue ſchœnon helion, in aquis ſponte naſcens, craſſitudine & magnitudine fungoſáque medulla inſignis, omnium maximus & molliſſimus. Theophraſto mariſcus uocatus, à magnitudine, ut Barbarus autumat, Græcis holoſchœnos, Galeno oligoſchœnos. hic ad uitilia præfertur. Videtur autem (ait Plinius) iuncus paluſtris, idem cum ſcirpo eſſe, ex quo prouerbium ſit natum, Nodum in ſcirpo quæris. Eſt enim hic iuncus aut ſcirpus, fragilis ac læuis, admodum procerus, enodis, & ſine fronde (ait Feſtus) ad tegetes & uitilia utiliſſimus, quoniam mollis carnoſúſque eſt, cuius etiam detracto cortice, candelæ luminibus & funeribus ſeruiunt. Hic tamen nec in ueprium cauliúmue, nec in herbarum alióue ullo, quàm ſuo genere numerari poteſt.

Alter iuncus acutus à noſtris, à Græcis oxyſchœnos

nominatur: eum eſſe autumat Barbarus, quem iuncum marinum appellamus: etſi iuncum marinum, uel iomarinum, uulgus noſtrum appellare ſoleat fruticis genus, in montibus & apricis naſcens, quo ſepes tam uiuas quàm ſtructiles ſtipant. Neque deſunt qui genus aliud fruticis in litoribus maris ſatis frequens iuncum marinum appellant, eúmque eſſe contendant, qui Dioſcoridi & reliquis tragos uocetur. Cæterum acutus hic iuncus, de quo ſermo eſt, ſterilis eſſe exiſtimatur, idémque mas: qui ſe quotãnis regenerare poſſit, cacumine in terram defixo, ex quo capitia radix denuò pullulet.

Tertium genus melancranida uocant, quaſi iuncum atricipitem, melancræna dicitur Straboni: frugifer & atrifer à nigro ſemine Theophraſto. Fructum is gerit uuarum cohærentium modo, in quibus cuſpidatum ſemen clauditur: hoc nihil in uliginoſis occurrit frequentius. Proinde is in callum de regulari ſurculo intumeſcit, mox ueluti oua parit: circundantes enim ſpicatim geniculos iunco lineari affixos initio gerit: quorum ſummitatibus paululo latiores orbes uaſculorum leuiter hiſcentes inducit. Is ſemen exiguum effigie cuſpidis ſagittarum gerit, nigrum, non abſimile ſemini herbæ inguinalis, uerùm paulò exilius: radice longa adhæret, multóque craſſiore, quàm acutus. Ea omnibus annis moritur, dein altera rurſus à iunci cacumine defigitur: quod uel ipſo uiſu percipi facilè poteſt, quippe aliæ radices ſiccæ, aliæ uirides ac demiſſæ cernuntur. Caput huic iunco cæpis & gethyis eſt ſimile, utpote quod in unum ex pluribus conglobatum prælatúmque inferius tegumentiſque ſubrubris intectum conſtet.

Iuncum odoratum, Græci inſigni appellatione ſchœ-

non, nullo alio addito appellare conſueuerunt, quod Scribonius adhuc retinuit: Hippocrates tamen, ſchœnon myrepſicon, id eſt odoratum, & ſchœnon hedyoſmon, id eſt ſuauem uocauit: Celſus, iuncum rotundum appellare maluit, ut ab angulari diſtingueret, quem cyperum uocamus. Prouenit hic iuncus odoratus in Arabia, Syria, atque Africa. Quanquam & in Campania inueniri quidam dixerint, ſed minus pollentem: eum uinoſæ eſſe mordacitatis ipſo guſtu perhibent, florémque confricatum roſæ odorem emittere. Cæterum uiridem, pauci aut nullius eſſe odoris, ſiccatum peroptimi. In Aphrica autem qui naſcitur, ſine odore eſt, omnium peſſimus. Proinde iuncus is, teres eſt, ſcapo exili, rubente, fragmentis in purpuram uergẽtibus, flore copioſo, quem Hippocrates, & poſt eum Galenus, ſchœnu anthon uocarunt (etſi ſquinantũ noſtræ officinæ iuncũ ipſum appellãt) uulgus paſtum camelorũ.

Iuncus triangulus Græcis cyperus dictus: Plinio iuncus anguloſus, in paluſtribus emicat, cubitali & amplius proceritate, ab imo candicans, faſtigio niger, carnoſúſque: foliis porrò exilioribus, ſolidioribus, dorſo aliquátulum cultellato, paniculis in caulis cacumine dependentibus, inter quas ſemen occulitur: ſtirpibus tum longis, tum rotundis, in oliuas inter ſe connexas extuberantibus, atq; inuicem perplexis, nigris, ſuauiter olentibus, guſtu ſubamaris: Sochetum rura noſtra appellant, cuius radicem quæ odorata eſt, Iunio menſe eruũt, digerúntque ſtipites in manuales faſciculos, quos prius inſolatos, aceti imbre conſpergunt, ſiccatóſque fruſtatim tundunt, ut ſua odoris gratia ueſtes interpoſiti cõmendent. Celſus, nulla ratione hunc iuncum quadrangulum appellat, quemadmodũ & uulgus ſeplaſiariorum, iuncum quadratum. Sunt præterea qui gladiolum pſeudocyperum uocent.

Cyperidis folio in paluſtribus, & circa ſtagnantes aquas erumpit, quæ Græcis typha dicitur, albido caule, alto, læui, plano, enodi, cuius cacumen denſa florum congerie ſtipatur, & ueluti ſpiſſa quadam lanugine capitatur, quæ in pappos tandē euaneſcat, rura noſtra (inquit Ruellius) maſſas appoſitè uocauerunt, quòd ſceptra regum, maſſas uulgo dictas perpolitus caulis, lanoſa flaccorum denſitate, ſummatim faſtigatus æmuletur. Cæterum de cereali typha, in Agro diximus.

Gladiolus Plinio, Cyperus eſt: multi enim non diſtingunt à cypero, uicinitate nominis fallente. is tamē eſt radice bulboſa & dulci: quæ decocta, panem gratiorem faciat, ut inquit Theophraſtus. ſparganion aliqui, & xiphidion uocarunt, quòd folia habeat gladij cuiuſdam forma, uerùm arctiore, inclinatioréque.

Iuncum cabacinum uulgus noſtrum uocat, fruticem paluſtrem in Orchomeno lacu plurimum, qui butomus Dioſcoridi appellatur, ab eo quòd tam uiridis herba, quàm conditiuum fœnum, boues paſcat, eiúſque ſectiuo uictitēt pabulo. Caule eſt inoffenſiſſimo, peculiari quodā læuore, folio arundinis (inquit Theophraſtus) angulari, fructu nigro, mali amplitudine, ſexu duplici: mas fœcundus, fœmina ad utiliū nexus utilis. Pars ab radice tenera manditur, puerorum cibo grata. Proinde cabacinum iuncum uocarunt noſtri, ob hoc præſertim, quòd eius foliis, tegetes & ſportulæ ſicut & ſparto texātur (ait Ruellius) nam corbulas quibus ficus & paſſas recondunt, noſtri corbas, uel potius cabas ſolent appellare.

Iuncos lapideos apud mare rubrum uocatum in Arabia paulò à Copto ſuperius prouenire refert Theophraſtus: quos nemo uiſu à ueris potuerit diſcernere. Atq; hæc de iuncorū differentiis. De arundinibus dicendum eſt.

Arundinetum.

INTER aquaticos frutices principatum tenent arundines, belli paciſque experimentis neceſſariæ, atque etiam in deliciis gratæ (inquit Plinius) quapropter ab antiquis plurimo artificio circa fluminum ripas, humectiſque locis excolebãtur, quæ Arundineta appellabant, ex quibus ad ruſticanas domos contegendas, Septentrionales populi materiam expetebant: Romani uerò perticas, aut palos, ad uites ſuſtinendas ac fulciendas: unde illis in conſuetudine poſitum erat, uel ex Catonis decreto, ut iuxta uineta etiam arũdineta cõſererent, in ternos pedes arundinũ oculis diſpoſitis: ſolo prius bipalio, minus tamen altè, paſtinato: ita enim faciendum Varro & Columella docent.

Arundinum natura aquatilis eſt, lignoſior atque robuſtior, ut quibus orientales populi non apud nos modò, uerumetiam apud antiquos bella conficere ſoleant. unde etiam hodie uidemus, ex India atque inſulis nouiſſimè repertis, tela calamis arundinaceis confecta, quibus in bello utuntur eius regionis populi: quod ſatis accedere uidetur ad id, quod de calamis qui in Rheno, Bononienſi amne, atque adeò in Creta creſcunt, ut refert Plinius: quibus nullos ſagittis aptiores ait naſci, unde ſagittarias arundines Creticas uocat Theophraſtus, quanquam his præferantur Indicæ, quibus ait Plinius arboream ineſſe amplitudinem, ut nauigiorum uſum præſtare poſſint, haſtarúmque uicem præbere, additis cuſpidibus. Calamus item Orientis populi ſpicula addebant, irreuocabili hamo noxia: ſic enim refert Plinius. Quod ut obiter in-

terpretemur, adoleſcentulorum cauſa: reperiemus, id ferrum propriè appellari ſpiculum, quod extremo telo additur, ad uulnus infligendum. At uerò, quòd ait eoſdem populos mortẽ accelerare pinna calamus addita, id aliud fuiſſe exiſtimare non poſſum, quàm extremam partem ſquillæ, quæ oſtrea eſt Adriatico mari plurima, turbinata effigie, cuius extremum, quod cuſpidem referre uidetur, pinna dicitur: quam ſatis eleganter deſcribit Cicero, lib. 2. de natura deorum. Atque id obiter dictum fuerit adoleſcentulorum cauſa.

Chartis etiam ſeruiunt calami tenuiores, ac minus craſſi, præſertim AEgyptij, cognatione quadam papyri, inquit Plinius. Creticis hodie tota Italia utitur, quorum cuſpidem igne induratum, atque ita concinnatum, adſcribendum aptiſſimum efficiunt, ab antiquioribus Græcis hoc in primis mutuati. Belgicis autem noſtris calamus, nulla eſt gratia, quæ cum reliquis conferri poſſit, niſi ad colos mulierculárum inſeruire quis dicat, quod noſtris Carnutenſibus ac Vindonicis ſatis eſt commune. Arundinum calamorúmque differentiæ, mox deſcribendæ, quæ noſtratibus, atque adeò externis nationibus, frequentes eſſe ſolent.

Arundinem Græci κάλαμον uocarunt, Phœnices gingen (ait Barbarus) ob Adonin, quem ita appellant, quémque magnopere lugent: uulgus noſtrum, Roſeau appellat, & Arundinetum, Roſaye: quidam, cannam uocare malunt: quod nomen communiſſimum eſſe ad ea arundinum genera refert Theophraſtus, quæ apud flumina & lacus potiſſimum naſcuntur. Verùm cannæ appellationem, ſuis temporibus ait Columella, ad gracilem & degenerem arundinem magis propriam eſſe: licet & apud

Polluæm ſit, canna fiſcellæ ac uaſis uiminei genus.

Arundinum multa ſunt genera, quæ differentiis uel ſenſui manifeſtis diſcernuntur. Quædam enim ſunt denſa tam carne quàm geniculis: quædam rara paucíſque geniculis: aliæ cõcauæ, aliæ breues, aliæ procera atque excelſæ: nonnullæ graciles & folioſæ reperiuntur, quædam craſſiores, minúſque folioſæ. Multæ quoque calamorum differẽtiæ, pro natura uſúque ipſarum intelligi poſſunt: ſingulæ nanque ad ſingula utiles, quapropter nomina etiam ſecundum haſce differentias uariare atque mutare ſolent: quemadmodum particulatim mox explicabimus.

Canna ſiue arundo uernacula, quæ Græcis donax appellatur (Cypriam uocat Plinius) noſtris lacubus frequentiſſima eſt, omnium fruticoſiſſima: caule conſurgit geniculato, tereti ac fiſtuloſo, qui mox ſeneſcens, fiſſili inareſcit ligno, in leue faſtigiũ cacuminato: circa quod denſius excreſcat tomentum, ad faciẽdas cauponias culcitras non inutile, quod ueluti plumeum florem uidetur uocare Galenus, atq; affirmare anthelem à quibuſdã appellarĩ, qui flos ſi in alicuius aures incidat, adeò tenaciter hæret, ut auelli non poſſit: Bombycis ſimilitudinem quandã gerit hoc tomentum: quapropter eas arundines, quæ multo eiuſmodi tomento abundarent, bombycinas opinor à Theophraſto uocatas fuiſſe. folia gerit ex articulis alterno laterum gradu emergentia: mẽbraneo cortice, calamum conueſtientia, uſq; ad medium internodiũ: hinc enim à cauo alarũ ſinu reſupinantur, procũbente languido promiſſioris comæ uel paniculæ ponduſculo. Radix multis quoque geniculatur articulis, fœcunda ſtirpe, ut quæ uel aduſta, uel reciſa, lætius numeroſiúſque reuireſcat.

Arundo, Sagittaria, Dioſcoridi naſtos, hoc eſt farcta dicitur, quibuſdam onaſcos. Ea eſt qua apud Indos & quaſdam alias nationes tela ac ſagittæ fieri ſolent, unde illi nomen: toxicam uocat Theophraſtus: atque à quibuſdam Creticam uocari contendit (quanquã ex Creta ſcriptorij calami nunc ad nos proueniãt) proinde, omnium eſt carnoſiſſima, paucis nodis geniculata, maximéque flexum recipiens, atque omnino obſequens quo libeat flecti, ſi calefacta fuerit.

Fiſtulariam appellant arundinem, quæ Græcis ſyringias dicitur, quòd tota ſit concaua ac fiſtuloſa, nihílq; fere ligni carniſque habeat. Plinius autem ait eã ita uocari, quòd ad fiſtulas ſit utiliſſima.

Characias arundo, hoc eſt uallaris, craſſa & ualida eſt, cæteris longior, ſed uermibus obnoxia: uulgo Italorum hodie græcanica dicitur, atque à Vitruuio, Cerdone Græca. Eam eſſe puto quæ cacumine eſt toroſo, fuſca lanugine puluinato: noſtræ regioni ſatis frequẽs, præſertim circa ripas exſpatiantis lacus. uallatoriã uertit Gaza in Theophraſtum, aítq; naſci in comythibus, quæ ſunt arũdineta ſtagnorũ pinguia & læta, in quibus acervata arũdo, mutuo radicum implexu cõtorquetur ac conuoluitur.

Nexilem uel flutam arundinem, Plotiam, ſiue Plocimon appellarunt Græci, circa Orchomeniũ lacum frequentem, uti & ſuperior, longè tamen graciliorem atque imbecilliorem, ex qua tegulæ fieri poſſunt. In inſulis fluitantibus (quas Græci Ploadas uocant) naſci ſolet: in immenſum prælatis iis quas Cephiſus amnis abluiſſet, ut cecinit Pindarus.

Indicis arundinibus arborea eſt amplitudo, quarum uſus haſtarum uice eſſe poſſit, modò præpilatæ fue-

rint, hoc eſt, cuſpidibus additis. Odorum unguentorúmque cauſa naſci Indicas & Syrias arundines refert Plinius: è quarum radicibus (ut Solino placet) ſuccus exprimitur ad ſuauitatem mellis, quaſi ſaccharum interpretari poſſis. Folia gerunt omnium arundinum longè breuiſſima. Subrectarum longitudo, triginta ferè paſſus: humi uerò ſerpētium, quinquaginta: Craſſitudo, cubitorum ternum, interdum etiam ſenum, quod ſe non poſſe credere ait Strabo. In marem & fœminam Indicam arundinem diuidunt, aiúntque ſpiſſius marem corpus gerere, fœminam capacius. Nauigiorum uſum præbent huiuſmodi arundines, ſingulis earum internodiis circa Aceſinam maximè amnem, ternos homines capiente alueo.

Arundines quaſdam in æquinoctiali plaga, Auſtrali quadam inſula, naſci refert Diodorus, fructum candidum, eruo ſimilem gerentes, è quo ſuauiſſimus panis conficiatur, æquè fabuloſum, atque illud quod in eadem inſula, duas ait herbas naſci, ſupra quas iacentes, placidiſſimo ſomno moriantur. Certè quoſdam AEthiopes, radicibus arundinum in farina tritis uictitare aiunt, atque ob id rhizophagos appellatos eſſe.

Armamentariam arundinem nuncupauit Theophraſtus, uel quòd ex ea uinearum pedamenta fierent (quæ nonnunquam armamenta Plinius uocat) uel quòd ex ea armamenta fierent ad incluſos cantus: ita enim Plinius interpretari uiſus eſt. Gaza autem interpretari uidetur armamētarias arundines, quum in amplitudinem aucupatoriam adoleſcunt, unde etiam aucupatoriæ dictæ. Diſtant à reliquis arundinibus (ut in uniuerſum capiamus) præſtantia quadam naturalis nutricationis. Pleniorem enim eam referunt naſci, carnoſiorem, in to-

tũmque facie fœminæ laſciuiorẽ ſpectari. Etenim foliũ amplius, candidiúſque gerit, minúſque habet lanuginis, quàm cæteræ: ut ex iis quædam omnino lanugine carere conſpiciatur, quamobrem ſpadones appellatas fuiſſe compertum eſt.

Eſt & in Italia naſcens Adarcha nomine (inquit Plinius) paluſtris quidem, ex corticæ ſub ipſa coma, utiliſſima dentibus, quoniam uis eadem eſt quæ ſinapi.

Laconica cognominata arundo, foliis eſt uerſicoloribus, ac uariis (quo nomine ab aliis differt) ab una parte denſioribus, quales in totum circa ſtagna gigni putant, diſſimiles amnicis, longíſque ueſtiuntur tunicis, ſpatioſius à nodo ſcandente complexu.

Elegia arundo obliqua, ulignoſis locis frequens, humilis contra aliarum naturam, graminis modo in terrã ſparſa: cibo, dum adhuc tenera eſt, animalibus gratiſſimo (ait Plinius) maſculam ſolidam eſſe aiunt, fœminam uerò inanem.

Tibialem arundinem, aut uerius muſicam, in Orchomenio lacu plurimam, auletron calamum Græci dixerunt. Naſcitur plurima inter Cephiſum & Nolanam, qui locus Pelicania dicitur: hodie ex Siciliæ inſula Thermitano agro ſita, laudatur, inquit Solinus. Tibiis cõficiendis utiliſſima eſt, uel ea maximè ratione, quòd continuo foramine ſit peruia (inquit Plinius) Ea arũdine paſtores antiqui ſua carmina concinebant: unde illud Virgilij, Et tibias inflare leues, & dicere uerſus. erátque theatris peculiaris, ad comœdiarũ cantus ruſticos, quapropter comœdiam dicebant actam fuiſſe, tibiis paribus, dextris & ſiniſtris: aut imparibus, quæ Serranæ dicerentur. Quod ſi libeat intelligere, facile quidem percipies ex Theophraſti

deſcriptione. Etenim hac arūdine (inquit) tibiarū paria optime fiebant, cædebantúrq; tempeſtiue in hunc uſum, uſque ad Antigenis tibicinis tēpora, quum adhuc ſimplici muſica uterentur, hoc eſt aplaſto: præparabántq; muſicas arundines ferè in hunc modū. Cùm collegiſſent arundinē hyeme, ſub dio, ſuis ueſtitā tunicis exponebāt: uere autem diſpoliatā, attritúque expurgatā expādebant ad ſolē: ac mox ſequenti æſtate conciſam in internodia, rurſum ſub dio ad certū tempus relinquebant, omiſſo cū internodiis ſuperiori geniculo, ad oris tibiæ conformationē: cuius tibiæ longitudinē nunquā palmo minorē efficiebant: uocabántq; has tibias interdū puellares & uirginales, quæ hemiopi, hoc eſt ſemiforæ eſſent, minores atque imperfectæ: uel diopi, hoc eſt biforæ. Interdū uiriles quæ pares erant, hoc eſt, inuicē iunctæ, atque ex eadē canna æqualibus cauernis cōſtructæ: quarū apud Phryges dextra unicū tantū habebat foramen: ſiniſtra, duo. Erant & impares tibiæ, Sarranæ appellatæ: quarū altera lōgior, altera breuior erat. Verū hæ quidē ita inter ſe coniunctæ erant, ut unica tantū appareret, atq; id quidē euphoniæ cauſa. Cæterū optimæ erant tibiæ ex internodiis, ad parium conſtructū, ut mediæ totius arundinis partes, quæ aduerſum germina exeūt, molliſſima paria gerāt: duriſſima quæ proximæ radici habētur. Quin & ex eadē arūdine ligulas tibiarū optimas eximebant, quas uulgus noſtrū uocat, des Anches: eáſq; ita tibiæ infigebāt, ut alterā dextrā, alteram ſiniſtrā appellarent. Atq; hoc imprimis operā dabant, ut ex eodē internodio linguā colligerēt, ne diſcors eſſet. proximā ab radice ſiniſtrā imponebāt: dextram quæ germina uerſus pateret, inciſo duas in partes internodio. Quinetiā os linguæ utriuſq;, ſecundū calami

incisurã efformabãt, neque existimabãt satis bene cõgrue re, si quo alio modo linguæ cõficerētur. Ante Antigenis tēpora non erant linguæ præparatæ utiles, nisi prius aliquot annis adseruatæ atq; exiccatæ, multáque exercitatione perdomitæ, ut canere tandē edocerētur (ait Plinius) atq; ita ora linguarũ cõprimebãtur, quod erat illis theatrorum moribus utilius, sic enim refert Theophrastus. Verùm posteaquã uarietas fictióq; accessit, & cantus luxuriantes, tum quidē cæsura mutata est, atq; ita effectũ, ut utiles in trimatu fierent, apertioribus ligulis ad flectēdos sonos, linguæ enim disiectu deflectebatur: quod iis necessarium esse existimabant, qui sonos fingerent, & multifariam inflecterent. Verùm post hæc antiquissima tempora, Plinij sæculo fieri cœperunt sacrificæ Thuscorũ tibiæ è buxo: Ludicræ uerò, loto, ossibúsque asininis, atq; etiam argento: arundinibúsque tãtùm utebantur ad tibiarum ligulas, quemadmodum & hodie quoque apud nos in more positum esse uidemus.

Calamus odoratus, uel (si mauis) aromaticus, Hippocrati myrepsicos, Plutarcho Arabicus dictus, ab India ac Syria ad nos hodie defertur: ésta; etiam in Arabia frequēs, circa lacum Gennesaretidē in conualli stagnantibus ac palustribus eius lacus aquis conferto, quæ tamen palustria æstate desiccari ait Plinius, atque facilius iis desiccatis calamos colligi. Caue autem ne intelligas, calamos desiccatis paludibus gigni. Nam hoc omnibus arũdinibus peculiare est, ut in aquis crescant. Proinde hic calamus, Arũdini simillimus est aspectu, multis geniculatus nodis, fuluus, tactu mollis, & quum frangitur, scissilis, intus araneosus, casiæ gustu, fragrantissimo odore, ut locum in quo nascitur ingredienti, spiritus suauissimus statim aspi-

ret:mollior eſt tactu(ait Plinius)meliórq; qui minus fragilis,& qui aſſuloſe potius q̃ raphani modo frangitur. Nam rhaphanus frangitur fruſtulatim nõ aſſuloſe:quod eſt per lata quædã fragmenta,quas aſſulas antiqui uocabãt,ueluti quum marmor cæditur: ea enim antiqua uox eſt. Ineſt præterea huic calamo(ait idẽ author) araneũ quod uocãt florẽ.Cæterum,qui ex noſtris ſeplaſiariis calamo aromatico carent,ij ſolẽt minus tritis medicis oſtendere radicem acori,cuius geniculi atque etiã odoris quædam ſuauitas,item color, nonnihil ad calamũ aromaticũ accedere uidẽtur.quãobrẽ ea radice interdũ pro calamo odorato uti ſolent,haud ſecus atq; cupreſſo pro xylo aloë.

Papyrus,aut(ſi uoles)papyrũ,in Syria etiã naſcitur, circa eum lacũ, quo & calamus odoratus, inquit Theophraſtus:eam uerò inter arundines cõnumerare non uerebor, etſi nonnihil ab iis differre uideatur. Naſcitur & in paluſtribus AEgypti(ut refert Plinius)aut quieſcentibus Nili aquis,ubi euagatæ ſtagnant,duo cubita non excedente altitudine gurgitũ,brachiali radicis obliquæ craſſitudine,triãgulis lateribus, decẽ aut eò amplius cubitorũ lõgitudine in gracilitatẽ faſtigiata, Thyrſi modo cacumen includens:ſemine nullo,aut uſu eius alio q̃ floris ad deos coronandos.Radicibus incolæ pro ligno utũtur, nec ignis tantùm gratia,ſed ad alia quoq; utenſilia uaſorũ. Ex ipſa quidẽ papyro nauigia texunt,& è libro uela,tegetéſque,necnon & ueſtẽ,ſtragula, ac funes.hæc & multa alia Plinius ex Theophraſto.Noſtris hominibus Papyri ad chartas euanuit uſus,quanquã adhuc nomen integrũ retineat.Hæ uerò quo pacto cõpingerẽtur, ac glutino malleíſque ſolidiores fierẽt,nihil certè mirũ eſt, ſi modò Plinij uerba c.12.li.13.intelligas. Cæterũ Papyro tantũ uti-

mur ad ſcipiones & baculos ſenectuti fulciẽdæ cõmodos, propter leuitatẽ arũdinaceã. His baculis hodie, honoris ac magnæ dignitatis ergô regiæ atque imperatoriæ domus præfecti uti ſolẽt, quos domuũ magiſtros uulgꝰ appellat.

Arundinacei generis eſt frutex in Creta copioſiſſimus, olim in Arabia & India tantùm cognitus, cuius medulla ſaccharũ eſt, ueluti mel quoddam gummi modo candidũ (ait Plinius) dentibus fragile, quod ad uarios uſus miro artificio hodie præparatur, tum ad delicias, tum etiam multò magis ad medicamentorum dulcedinem, Galeni temporibus ignotum.

Arbuſtum.

ARBVSTVM *cum antiquis rei ruſticæ ſcriptoribus, dicemus locum arboribus uitiferis (ſic enim loquitur Palladius) conſitum per ordines: in quo uites ipſis quidẽ arboribus ſeſquipedis ſpatio diſtantes applicabant, ne arboris incremento opprimerẽtur, ſi minus haberent ſpatium: caueis ẽtiã muniebant aduerſus pecoris appetẽtis iniurias. Quin & frumentũ interſerebãt, atque ita uitibus & ſegetibus indulgebatur, relictis quadragenis pedibus inter arbores ad frumentum ſerendum: ſiquidẽ lætus, amplus & opimus erat Ager: in exili enim agro, tantũ uicenos pedes relinquebant. Quas autẽ arbores appellat Palladius uitiferas, eæ certè ſunt à nobis hoc loco deſcribendæ: nempe ſalix, ulmus, opulus & cæteræ id genus, quas profectò inter fructiferas, & eas quas in Seminario deſcripſimꝰ, nõ fuit æquũ interſerere.*

Arbuſtum Italicum appellat Columella id quod ſuperius docuimus: cuiuſmodi hodie paſſim in italia uidetur: quod etiã multa diligentia putatur & excolitur ad arbuſtiuarum uitium ſuſtentacula & nutrimenta. Vnde arbuſtare uocabulum deductum, quo ſignificabant antiqui agrum arboribus conſerere ad maritandas uites.

Arbuſtum Gallicum humilioribus arboribus conſitum erat: neque iis quidem admodum frondoſis, ut facilius uitis ab arbore ad arborem traduceretur, quos traduces, quia Galli (ut Varro refert) rũpos appellabãt, hinc certè coniicio huiuſmodi arbuſta Gallica, rũpotina & rũpotineta appellata. Nã ferè ita cõſtitutũ rumpotinetũ animaduerti (inquit Columella lib. 5. c. 7.) ut ad octo pedes, locis ſiccis & cliuoſis: ad duodecim, locis planis & uliginoſis tabulata diſponantur. Plerũque autem arbor in tres ramos diuiditur, quibus ſingulis ab utraque parte complura brachia ſummittũtur, tum omnes penè uirgæ, ne umbrent eo tempore, quo uitis putatur, abraduntur.

In noſtro igitur hoc Arbuſto, & ſalictũ, & ulmariũ & lauretũ ac myrtetũ, item etiã populetum cõplectemur: ut uno atque eodem loco uariarum arborum ſeminaria contineantur.

SALICTVM.

Salictum appellabimus locum ſalicibus conſitum, utilitatis gratia. nempe ad uimina uel perticas colligendas, quibus ad multa rei familiaris atque adeò ruſticæ negotia uti poſſimus: nullius enim tutior reditus, minoriſue impendij, aut tempeſtatis ſecurior. Vulgus noſtrum uocat Vne Saulſaye. Eſtque is locus potiſſimum riguus aliquo amne: amat enim hæc arbor imprimis huiuſcemodi lo-

ea, & in aquoſis ſata quamoptime germinat: ſed latiſſime & celeriter ex auulſione, quod uulgus noſtrũ uocat De ſiche : *deponitur enim commodè cacuminibus uel taleis, & ſpatia laxiora deſyderat, per quinum pedum interordinia, quemadmodum in quincuncis explicatione docuimus.* Huiuſmodi *quincunces ſalictarios uideas elegantiſſime diſpoſitos in cœnobio diui* Victoris *extra muros* Pariſinos. Nonnunquam *etiam ſalix (inquit* Columella *lib.5.ca.7.) in arbuſto* Gallico *à pleriſque ad uinearum uſum diſponitur : ſed niſi in aquoſis locis, ubi aliæ arbores difficulter comprehendunt, ponenda non eſt, quia uini ſaporem infeſtat.* Nunc *ad arboris deſcriptionem & genera ueniendum.*

SALIX, Græcis *itea, uulgò* Saulx, *ita dicta (inquit* Feſtus*) quòd ſaliat, ſurgátq; cito:* ὀλεσίκαρπος *ab* Homero *appellata, quòd ocyſſime ſemen amittat, antequam omnino maturitatem ſentiat.* Cæterũ *quod ad eius deſcriptionem attinet, contorto & breui caudice aſſurgit, ramis longis, è trunco extremo, uelut de capite prodeuntibus, lẽtis, flexilibus: folijs longis, ſubtus incanis, ſupernè uirẽtibus, flore ſeu nucamẽto ſquamatim cõpactili, lanuginoſo, propẽdẽte, fructu qui facile ante maturitatem euaneſcat.*

Salicum *plura genera tum apud nos, tum etiam apud antiquos authores inuenio, ſolo uſu, uel etiã magnitudine, & corticis forma inter ſe diſcreta.* Quædã *enim ſalix in procerit atem magnam emittit iugis uinearũ perticas, parítque balteo corticis uincula.* Ea *eſt quam antiqui ruſtici, ob id, perticalem uel perticariam appellarunt:* Theophraſtus *candidam uocauit è re ipſa.*

Alia *eſt ſalix, ſequacis ad uinctũ lẽtitiæ uirgas ferẽs, à* Plinio Gallica *appellata, à* Theophraſto *ſalix nigra:*

quòd ſit nigro aut puniceo corticæ. Vulgus *noſtrum uocat* du Burſauli.

Græca porrò, quæ dicitur ſalix Plinio *&* Columellæ, *ſatis eſt ea quidem humilis, & rubenti materia, qua præcipuè ad uimina utimur, unde etiam ſalix uiminalis appellata, ab ipſo uſu.* Vulgus *noſtrum uocat* de l'Oſier.

Sabina uerò, quam etiã amerinam ſalicem uocarũt authores, candidior eſt ſuperiore, & ad uitellinum colorẽ (uel luteũ, ſi mauis) potius tẽdẽs: coactæ eſt breuitatis, ſpõte naturæ pumila : uirgas fert quæ detracto corticæ, leni ſunt admodũ tractatu, quibus utimur ad corbes, ciſtulas, & uaſa, quæ ob id uiminalia appellãtur. Ea *eſt ſalix, quã uulgus noſtrum uocat* Frãc oſier: *Lugdunenſe*, Ambre.

Salicem prætereà amerinã Dioſcorides *à* Latinis *uocari exiſtimat, quam nos uiticem,* Græci *agnon & lygon.* Vulgus *pharmacopolarũ corruptè agnum caſtum appellat, utraq; uoce idem ſignificante. Cuius arboris aut fruticis tanta eſt cum ſalice amerina foliorum & uirgarum ſimilitudo, ut non ab re eã pro ipſa ſalice uſurparit* Dioſcorides. *Itaque de uitice hoc loco dicendum, quemadmodum in* Vineto *ſumus polliciti.*

VITEX *Latinis dictus, quoniã habet ſurculos ligãdis rebus idoneos, haud ſecus ac ſalix uiminalis & amerina:* Agnos *Græcis dicitur, ꝙ (authore Galeno) caſtitatẽ cõſeruet iis quibus eſtur aut bibitur: uel quoniã matronæ in* Theſmophoriis *Athenieñſiũ caſtitati ſtudẽtes (inquit* Dioſcorides) *eius foliis lectos ſibi ſternerẽt:* Lygõ *etiã* Græcis *appellatur, propter ſurculorum firmitatem.*

Viticis duo genera: Maior, *qui uitex albus dicitur, arboreſcitq; ſalicis modo, & eadẽ habet folia: niſi ꝙ perpetuò uirent, & grauiorem ſpirant odorem : ramis frangi*

contumacibus; flore ex purpura candido, piperis ſemine: unde quibuſdam piper agreſte appellatum ſcribit Dioſcorides. Minor, qui & niger uitex appellatur, ramoſior eſt: foliis candidioribus & lanuginoſis, flore purpureo: Vterque circa flumina naſcitur.

Salix equina (ne id etiam prætermittamus) Latinis appellata, pratẽſis herba, quam Græci hippurim, Romani equiſetum, uel caudam equinam, à forma appellarunt, de qua in prato uberius diximus.

Salicaſtrum, herba à ſalice nomen trahens, quòd in ſalictis frequentiſſima ſit: quam herbam recentiores (inquit Ruellius) flammam uocauere: folio eſt duro, cinericei coloris, uiticulis calloſis, rubentibus, qualiter flos quem flammam Iouis appellamus: in uiolis fert ſemen acinorum mali punici ſimile. Atque hæc tantùm diximus, ne quid omiſiſſe uideremur eorum, quæ ad ſalicis cognitionem attinent.

VLMARIVM.

VLMARIVM, uitium præcipuè cauſa, ueteres facere ſolebant. nam huiuſmodi arboribus imprimis gaudent uites, quibus etiam eleganti quodam coniugio hodie apud Italos maritantur. Vnde Columella lib. 5. cap. 6, ulmarij faciendi rationem longo ſermone recenſuit, & quo pacto prima quæque arbor ſenio aut tempeſtate afflicta ſummouenda eſt, & in eius uicem nouella ſoboles ſubſtituenda in ulmorum ſeminariis, quæ uulgus noſtrum uocat Ormaye. Itaque de ulmorum differentiis ac generibus dicendum.

VLMVS, Græcis ptelæa, Gallis Orme, procera eſt

arbor, folio indiuiduo, lente crenato, ſcabro, oblongiore, quàm pyri: materie flaua, robuſta, neruata, deformi: ſemen ei racemoſum, quod ſamara Latinis *dicitur*. In *foliolis & petiolis, gummi producit, item etiam quoddam animalculorum genus quod cnipes uocant.*

DVPLICEM *ulmum facit* Theophraſtus, *montanam, quam oriptelæam nominat: & campeſtrem, quæ fruticoſior eſt: folio indiuiduo, leniter per oram ſerrato: uulgus noſtrum hãc fruticoſam ulmum uocat* Ormeau.

Gallicam & item uernaculam ulmum Columella *facit*. Gallica, *ea eſt quæ &* Attinia *dicitur, & marita ulmus, quòd uitibus ſit cõmodiſſima*. Generoſiſſima *hæc eſt & lætiſſima, multámque frondem miniſtrat, & rariſſimum ſemen creat: atque ob id ſterilis pleriſque iudicatur: ſeminibus inter frondem, quam prima edit germinatione, latentibus: naſcitur tantùm ſcopis*. Inter *Attinias ulmos* Plinius *ſiccanas laudat, quæ excelſiſſimæ ſunt & non riguæ.*

Vernacula *ulmus ea eſt quæ & noſtras &* Italica *dicitur, diuiſiore folio, & ab eodẽ pediculo numeroſiore, iucundiſſimum pabulum bubus adfert, & frondes uitilibus utiles: minus lætatur montoſis, & aquis gaudet, uitem alit, eiúſque ſocietatem cõmodiſſimè patitur*. Quapropter *ab antiquis in eum uſum formabatur, quotannis alternis brachiis in modum ſcalarum relictis, ut facilius ſuis clauiculis, ueluti manibus quibuſdam, ipſam complecteretur, & ſurſum aſcenderet*. Dicamus *iam de populis.*

POPVLETVM.

Populetum *ulmario ſubiungemus, quando hæc etiam*

arbor (præſertim nigra) uitibus maximè eſt amica: quapropter (inquit antiquus agricola) uinearum cauſa, poſt hortos ſerebatur, bipedaneo paſtinatu, talea ſeſquipedali, biduo ſiccata, ſemipedis interuallo, terra ſuperiecta duorum cubitorum craſſitudine. hæc enim arbor, uitibus admodum placet.

POPVLVS, *arbor duplex, quarum altera nobis frequens & ſatis nota, nempe alba: altera, utpote quæ nigra dicitur, plurimùm rara, & ægrè apud nos creſcens. Cæterum dictam populum quidam putant à foliorum multitudine.*

ALBA, *ſiue candida populus, Græcis* λεύκη *appellata, ob id (inquit* Pauſanias*) quòd* Hercules *in deſcenſu ad inferos apud* Acherontem *fluuium eam uidiſſet, ramúmque eius rediens extuliſſet, itaque etiam* Herculi *dicatam ferunt. Certè ob id dictam putauerim, quòd eius folia supernè candicent.* Vulgus *noſtrum tremulam appellat* Du tremble: *quòd eius arboris foliorum pediculus ſit maximè tremulus, ut ipſa etiam folia, uel leuiſſimo ſpiritu agitata, inter ſe plurimùm crepitẽt.* Arbor *campeſtris, aquarum auida, caudice procero, erectóque conſurgit: ligno intus albo, lento, ſcutis faciendis aptiſſimo, læui & carnoſo cortice, foliis tremulis, numeroſioribus, in iuuenta circinnatis, in ſenecta anguloſis, ſupernè candicantibus & lanuginoſis, infernè herbaceis: frondes ſcopis tantùm utiles: nunquam floret: fert tamen uuas, brya uocatas: ex quibus (uerno potiſſimum tempore, cùm plurimùm grauis eſt, prægnánſque reſina) conficitur unguentum populneum, ægirynon* Græcis *appellatũ.* Noſtri *tamen etiam ex ipſis foliis id cõponunt, atque aiunt phlegmonas refrigerare: quo etiam mammis puerperarum il-*

lito, matronæ & obſtetrices utuntur ad fugandam lactis abundãtiam, quæ ſtatim à partu erumpit: id autem, ſua barbarie appellant Du pampelion: cuius uſum damnatum & errorem oſtenſum uidebis apud Manardum.

NIGRA populus, in quam Phaetõtis ſorores mutatas aiunt, Græcis αἴγειρος dicta: nobis infrequens: circa Padum Italiæ fluuium plurima: multò altior & robuſtior eſt, quàm alba: fronde anguſtiori, ſcabriore cortice: in totum ſtrigoſior, foliũ gerit utraque parte herbaceum, atque ita lanuginoſum ac numeroſum: qua ratione uitibus magis amica creditur: ſua enim lanugine uuas inficere non poteſt. præterea minimam umbram præſtat, propter tremulam foliorum facultatem. In hanc, uetuſtate albam populum degenerare credunt. Ego tamen aliud eſſe genus exiſtimarim. Humorẽ reſinoſum è cauis emittit, quem, ueluti lachrymam quandam, in Eridanum deſtillantem, aiũt in electrum coire, hoc eſt ſuccinum, quod Chryſophoron appellãt: uulgus noſtrum uocat De l'ambre. Id attritum, iucundiſſimum ſpirat odorem, colore auri æmulo. Cæterum populus nigra fert in foliis guttam ex qua apes propolim ſuam faciunt. Fructum nullum parit: quãquam in Creta ſint qui nigram populum fructum emittere contendant.

Tertium ab his genus Theophraſtus facit eius quam Alpinam, nonnulli Libycam cognominãt. ſupradictarum altitudine, cortice pyri ſylueſtris ſcabro: ramis candicantibus, folio hæderæ: hinc inde exaturato uirore nigro, ſed parte una hebete, altera anguloſa: pediculo tenui, oblongo: colore parte ſupina pronáque ferè conſimili. Ea eſt certè, quæ nigra populus iure dici debet, folio nigerrimo, fungiſque enaſcentibus laudatiſſima. Tu uideto le-

ctor, quid ex his ſentias: liberum enim tibi ſemper eſſe uoluimus in rebus controuerſis iudicium.

Dicemus hoc loco etiam de opulo arbore, quando & populo eſt affinis, & eam uidetur quidam agriculturæ ſcriptor cum ipſa populo confudiſſe, cùm tamen ſit ab hac longè diuerſa.

OPVLVS quoque eſt uitibus amica arbor, & aquoſis gaudens, ut eam uites præſertim arbuſtiuas alere ab antiquis ſcriptum reperias. Si arbuſtum (inquit Columella) ex opulo uitibus quis cōſtituere uolet, ante annum quàm deponat arborem, ſcrobes faciat quatuor pedum quoquouerſus: deinde circa Calēdas Martias, in eandem ſcrobem opulum & ulmum configat: ut ſi opulus defecerit, ulmus locum obtineat: ſi autem utraque uixerit, altera eximatur, & alio loco pangatur. Cæterum opulus uulgò apud nos obierus uel opierus dicitur. Vlmi proceritate adoleſcit, caudice recto, enodi, rarioribus ramis brachiato, frondibus ferè uitigineis, baccis racematim dependentibus, prima pubertate uiridibus, à maturitate puniceis. Hæc tantùm de opulo.

LAVRETVM.

Lauretum iure optimo hoc ordine diſponemus, quando antiquis idoneam fuiſſe laurum ſcribit Diophanes uiuis ſepibus, quæ uitiarium ambiant: unde Romanis eugenia appellata, hoc eſt illuſtris.

LAVRVS, uulgò Laurier, Græcis daphne: quòd inter urendū ſonum elidat, quaſi daophone (inquit Ruellius ex Theocrito) uel à formoſiſſima Ladonis filia, quam Apollo perſequens ob amorem, in laurum à Tellure ma-

tre conuerſam, gentili uirginis nomine appellauit, eiuſque arboris ramum auulſum capiti circumpoſuit, quod inde diuinationis ſignum fuiſſe tradunt fabulæ. Arbor eſt læui cortice ac tenui ueſtita: ſpargit radices obliquas, inæquales, quæ ſuapte natura, non recto tramite progrediantur: perpetua uiret coma, caudice procero, pingui ſucco ſcatente, nodis perquàm paucis. Sterilem appellant laurum, quam alij marē uocant, baccifera eſt admodum, quæ fœcunda & fœmina laurus dicitur, carnémque in nucleo conceptam oſtendit in baccis.

Variæ ſunt lauri arboris ac fruticis ſpecies apud antiquos, quæ tamen minus latè patent, ſed ſolo uocum, aut minimo figuræ diſcrimine cognoſcuntur.

Delphica laurus dicta, quæ (ut inquit AElianus) è Theſſalia Delphos primùm tranſlata eſt ab ipſis Tempe, tum cùm Apollo draconem ſagittis cōfodit: uel ob hoc delphica appellata, quòd ea uictores delphis coronari ſolerent. Eandem Lactantius grāmaticus tripodem quoque uocari dicit, à ternis, quas habet, radicibus: aut quòd Apollini dicata ſit, propter triplicem diuinationis uim, præteritorum, præſentium, futurorum. Arbor eſt æquali colore foliorū, uiridior, maximis baccis, è uiridi rubētibus.

Triumphalem laurum Auguſtus Cæſar appellauit: qua triumphantes coronari primùm Romæ cœperunt, reiecta delphica. Eam è cælo miſſam eidem Cæſari perhibent hiſtoriæ, ſterilem, altitudine minima, folio criſpo: rara tamen eſt hodie inuentu.

Tenuifolia laurus, Cypria dicta, breui eſt folio, nigro, criſpo, per margines imbricato.

Latifolia, ſylueſtris laurus, tinus quibuſdam nominata: baccas fert nigras aut cæruleas, & in arborem aſ-

ſurgit, optima ad exprimendum oleum.

Regia laurus, quæ & auguſta, dicta eſt ab amplitudine tum arboris, tum etiam folij: ne quis fortaſſis ab Auguſto Cæſare denominatam exiſtimet: baccas fert guſtu non aſperas.

Baccaliam laurum alteri generi aſſignant nonnulli: eámque dicunt appellari, quæ uulgatiſſima ſit, & baccarum fertiliſſima, unde nomen habet.

Accedit in topiario opere, quæ Taxa dicitur, iucundiſſima: paruula quædam ſeu lacinia in medio folio excreſcente. Eam autem arborem non uerebimur laurum Alexandrinam appellare, quòd Alexander Macedo uictor primùm huiuſmodi arboris foliis fuerit coronatus, quam alij idæam, alij hippogloſſion (à lacinia quam diximus) uocauerunt. Huiuſmodi laurum fruticoſam primùm uidimus Patauij in hortis Gaſpari à Gabrielis nobilis Patauini, & rei herbariæ ſtudioſiſſimi. Erat autem folio myrti ſylueſtris, ſed maiore: quanquam interdum minore poſtea conſpecta ſit à nobis & molliore ac candidiore, nec rigido: altero foliolo de primoribus foliis exeunte: rubro inter folia ſemine, radice myrto ſylueſtri proxima, ac molli: uulgus noſtrum eam laurũ inter herbas fruticantes commemorat, & biſlinguam uocat: quòd ex medio folio, linguàm quoquomodo referente, folium aliud ſupernaſcatur, etiam ligulæ cuidam ſimile (ut iam diximus) ſed id intelligendum eſt fieri iis tantùm foliis, quæ fructum ferendum aut ſuſtinendum, à natura factum eſſe dixeris. Bonifaciam uulgus Italorum appellat, quòd anginæ proſit & bene faciat: folia enim huius, uino temperata huic morbo plurimùm ſunt utilia. Galenus daphnen herbam, & daphnen Alexandrinam uocat.

Spadonia laurus miram opacitatem præbet: & quantalibet ſub umbra ſolum implere traditur.

Extra columnas Herculis,*in mari, naſcitur frutex folio laureo, qui erectus in pumicem transfiguratur.*

In Nereo *ſinu parte aquis extante, lapidea eſt laurus, ſimilis tamen uirenti: magnitudine fruticis bipedalis. In mari quoque rubro uiuere eam adfirmant.*

Daphnoides herba, ſiue frutex, à folio etiam laurino nomen habet: quam eandem eupetalon Græci *dixerunt. Frutice eſt ſeſquipede alto, ramoſo: ramis flexilibus, ſurſum uerſus folioſis, cortice (qui uirgas ueſtit) glutinoſiſſimo atque inextricabili. Folia habet lauri, molliora, ualida, nec fragilia, quorum guſtatu os & fauces accendantur: flores candidi, bacca, cùm ematuruit, nigra: frõs fractu contumax, radix inutilis. Ea eſt quam uulgus noſtrum non omnino ineptè (ut quidam putãt) laureolam uocat.*

Daphnitis ſiue Chamædaphne, hoc eſt, humilis laurus: etſi dicatur etiam uulgò laureola, non eadem eſt tamen cum ſuperiore: exit enim unico ramulo, cubitali, erecto, tenui: folio laureo, itidem etiam tenui, ſed multò læuiore: acinos fert rubentes, rotundos, foliis annexos quibus adnaſcantur.

Quæ uerò uinca peruinca Plinio *nominata eſt, etiam ſi eandem cum chamædaphne eſſe putet, longè tamen eſt ab ea diuerſa: hortẽſis enim & topiaria herba eſt (ut in* Hortulo *diximus) uirens in modum lineæ: foliis geniculatis circundata, laurum quidem imitãtibus: ueteribus inopiam florum ſupplere ſolita. non autem attollitur, ſed humi ſerpit, & ſe in modũ funiculi porrigit, uicina quæque uinciens, unde illi nomen: florem gerit ex purpura cæruleum: uulgus noſtrum appellat* De la peruence.

FRVCTVS, *aut, ſi mauis, baccæ lauri, Græcis daphnides appellantur: quemadmodum cedri fructus, cedrides: uulgus noſtrũ uocat* Grains de laurier, *quarum facultates & uires nihil attinet hoc loco longiori ſermone recẽſere. Nam in ſuperioribus deſcriptionibus, ſatis quidem earum forma notata eſt.*

OLEI *laurini ueteres plurimùm meminerunt, & id quidem maximè probarunt, quòd ex laurinis baccis fieret, hoc modo. Baccas lauri permultas maturitate turgentes in aqua calida diſcoquito: ubi diu efferbuerint, olei quod ex ſe dimiſerint undam ſupernatantis, pennis leuiter cogentibus, in uaſa tranſfundito. Quidam etiam folia baccarum corticibus admiſcent, alij ſtyracem addũt, ut odoratius oleum reddatur: medicamẽtoſum eſt enim, & admodum utile. Sed de lauris ſatis. Veniamus ad Myrtetum.*

MYRTETVM.

Myrtorum ſeminariis, quæ myrteta uocita ſunt, antiqui plurimùm delectabantur, tum propter uini & olei utilitatem, quam ex myrtis accipiebant: tum quòd totum fundum ruſticum, atque adeò loca uicina odoris ſuauitate replerent: quapropter locis poſt hortos editioribus myrteta conſerebantur, uel ligno, uel ramis, uel etiam ſemine. Quin & comitem roſam adiungebant myrtis, & ordine diſponebant: partim ut fructuoſiores eminerent, partim ut uberiorem fructum parerent: quod certè oblectationis & elegãtiæ gratia ab iis fiebat potius, quàm domeſticæ rei. Vnde Martialis uillam Baianam Fauſtini cùm laudat libro quinto,

Baiana (inquit) noſtri uilla Baſſe Fauſtini

Non otioſis ordinata myrtetis,
Viduáque platano, &c.
Sed rure uero barbaróque lætatur.

Fauſtinus enim rei domeſticæ & reditui, potius quàm delicijs dabat operam. Nam etiam apud antiquos, baccæ myrtinæ in eo uſu erant ante piperis uſum, ut libi obtinerent uicem, quodam generoſi obſonij nomine inde tracto, quod myrtatum uocabatur. Sed ad arboris deſcriptionem ac genera.

MYRTVS, Græcis myrrhine & myrſine, noſtris Du murte: arbor eſt fruticoſi generis, oleam referēs: niſi quòd ramis foliiſque eſt minoribus: anguſta fronde, perpetua, ſeriatim diſpoſita, flore ſupra fructum inſidente, baccis nigris, piperis guſtu, ſucco uinoſo, ſtirpe inæquali & ramoſa.

Myrtum multiplicem fecerunt antiqui: nempe Dioſcorides, Cato & Columella: primùm enim candidam myrtum uocant, quæ baccas candidas ferat: & nigram, quæ etiam nigras, medicinæ & uino atque oleo utiliorem. Sed & his deinde coniugalem addit Cato, quem eſſe noſtratem exiſtimamus. Alia præterea genera topiarij faciunt: Tarentinam, folio minuto: noſtratem, patulo: exoticam, denſiſſimo, ſenis foliorum uerſibus: ſed hæc nobis non eſt in uſu.

Myrtus ſylueſtris, Græcis oxymyrſine, ſiue Chamæmyrſine, Ruſcum & ruſcus Latinis dicitur: officinæ bruſcum corruptè uocant: uulgus Du houſſon: humilis eſt herba, fruticoſa, foliis acutis, mucrone rigentibus, dependētibus à medio baccis, quæ per maturitatem rubeſcunt: oſſeo intus nucleo: ramulos habet cubitales, uitilium modo lentos, folioſos, fractu cōtumaces: radicem graminis acer-

bam, ſubamaram. Fiunt ex ea ſcopæ apud Italos & noſtros Lugdunenſes, ad detergendam infumibulorum fuliginem.

Alterum genus ruſci nonnulli faciunt, quod proceritatem arborum æquat: folio lato, duro, per angulos aculeato, immortali uirore: baccis rubentibus, racematim collectis: ſed genus aquifoliæ ilicis potius iudicarim, quemadmodum in ſylua latius docebimus.

Nemoralem myrtum uulgus ruſticorum uocat, quam Plinius, ni fallor, dryophonum appellauit, quaſi ſyluæ cædem. Herba eſt in ſyluis cæduis & quercetis paſſim naſcẽs: tenuibus cauliculis, cubitalibus, ambiẽtibus utrinque foliis, quaſi ſylueſtris myrti, ſed mollioribus & candidioribus: pollicari latitudine: flore albo, ueluti ſambuci: fructu acri, quo piperis loco ruſtici cibos condiunt: unde cuſini quaſi culinarij ab iis appellantur, Des cuſins: *quòd iam uenerint in ganeam, gratiſſimo ori mandentiũ cibo, præſertim ſi edomita acrimonia ſacchari dulcedine fuerit.*

Myrtidanum appellatur Dioſcoridi uirgultum myrto adnaſcens, nodoſum, inæquale, uerrucoſum, concolor: quod ueluti manus quædam myrti caudicem amplectitur, unde nomen habet. Martidanum uidetur appellaſſe Dioſcorides, & myrtidanũ, ipſum piper. Galenus ait myrtidanũ eſſe myrti ſobolem, quæ exiens à radice fruticat.

FRVCTVS, *atque adeò baccula myrti ſatiuæ & urbanæ, myrtæ & myrtides Græcis nominantur: hæ diutiſſimè uirentes (ut Græci produnt) ſeruantur uaſe non picato, diligenter operculato conditæ: alij cum ramulis reponere malunt ad delicias.*

Myrti ſylueſtris, ſiue ruſci baccæ, fœtent dum re-

cæntes ſunt: oſſedque eſt in iis duritia: magnitudine ceraſum malum æquant. Itaque cauebunt poſthac noſtri pharmacopolæ mauritanam factionem ſequi, quibus fructus oxymyrſinæ aut ruſci, Cubebæ uulgò, ſiue Combebæ appellantur. Certè Actuarius (quemadmodum probè collegit Ruellius) cubebas uocat, id granū, quod etiam Galenus Carpeſium nominat. Eſt autem Carpeſiū, longè alia res à ruſci fructu. Carpeſia enim, minuta grana ſunt, odorata guſtu, non abſimilia radicibus herbæ, quæ phu nominatur: plurima in Syria proueniunt.

Ex bacca præſertim nigra, ſatiuæ myrti, ſiccata uſque ad ariditatem in umbra, atque ita mulſo indita, fiebat uinum apud antiquos, inquit Cato, quod myrtitem appellabant, & myrtaceum: plurimúmque ualere exiſtimabant in medicina.

OLEVM quoque myrtinum ſiue myrtaceum fiebat apud eoſdem, ex iiſdem baccis non ſiccatis, & continuò expreſſis. Id uerò ad multa eſt utile. Sed hæc de myrteto ſatis.

PLATANETVM.

Tantùm platani deſcriptionem noſtro Arbuſto ſubiungemus, quando in ſyluam adeò eleganter non cadit: nam umbræ & opacitatis gratia potius conſerebatur apud antiquos, quàm ut in ſyluis frequēs eſſet: amat enim rigua loca & fonticulos ſibi uicinos. Quapropter Platanetum hoc loco data opera confinximus, etſi uix reperiatur: tum ut ordinem noſtrum liberè proſequeremur, tum etiam magis, ne id in Arbuſto prætermitteremus, quod poſt hortos in ipſis ſeminariis uenuſtiſſimum & amœniſſimum eſſe ſolet. Is enim antiquis mos fuit, in arbuſto

medio,quod uepribus & dumetis circunſeptum eſſet,fonticulum ductilem adornare,quem ambiret platanus opere topiario compoſita:concamerato,umbræ gratia,ramorum ſinu capaci,largè numeroſum uerticem extendente: ut & epulari per æſtum,& confabulari,uel(animi cauſa)auram captare complures poſſent, omni æſtu ſecuri. Vnde Cicero dialogum de oratore,commodè exordiens, umbram platani fonticulo riguam plurimùm laudat: circa quam,in arbuſto , ſedes erant eleganter diſpoſitæ, & puluinis adornatæ, ut confabulantes quietius aura liberiori fruerentur. Admonuit(inquit)me hæc tua platanus,quæ non minus ad opacandum hunc locum patulis eſt diffuſa ramis,quàm illa, cuius umbram ſequutus eſt Socrates, quæ mihi uidetur, non tam ipſa aquula quæ deſcribitur,quàm Platonis oratione creuiſſe. Certè Baſileæ memini me uidiſſe in area diuo Petro ſacra,atque adeò in medio arbuſto, elegantiſſimam & admodum patulam platanum,arte topiaria,tribus,& amplius tabulatis cõpoſitam,ſub qua ductilis eſſet fonticulus, grato murmure conſidentes oblectans : atque illuc populus,per æſtum,umbræ & oblectationis gratia confluit. Excipit enim platanus illa centurias,& per æſtus uindicat à calore optantes imbrium per folia crepitus.

PLATANVS igitur, tam Græcis quàm Latinis nomen retinet,à foliorum & umbræ latitudine:propria appellatione apud nos caret:quanquam etiam in Gallia conſpiciatur,omnibus inuiſam arboris ſpeciem demirantibus, & nomen eius ac naturam ignorantibus: cubitorum ſexdecim proceritatem æquat: cortice craſſo,fronde uitiginea:longo,rubróque pediculo :floſculo pallido : pilulis ſcabris,lanuginoſis,minutis:uiuax arbor,rigua plu-

rimùm amans, & uno irrigari gaudet.

Sunt & pumilæ platani, chamæplatani uocatæ, coactæ breuitatis: arborum enim abortus etiam inueniuntur. Hæc *ergo in genere pumilionum infœlicitas dicitur.* Id *uerò genere ſerendi & recidendi fit, ratione inuenta ſub* Auguſto Cæſare, *quemadmodũ nemora tonderentur.*

Sed *quemadmodum una ſententia atque adeò ſermo unus, ſemper alium trahit (nunquam enim deeſt quod dicamus) priuſquam arbuſtum noſtrum claudatur, commodum eſt ſub platano, ornatus gratia, fonticulum deſcribere, & herbas fontibus familiares breuiter adnotare. ſiquidem hic locus commodus ad hanc rem nobis uidetur.* Inde *uerò,* Arbuſtum *dumetis & ſpinis (quæ uiuæ appellantur) claudere conabimur.*

Fonticulus.

EST *(inquit* Plinius*)* Athenis, *in* Lycio, *platanus arbor clara, ſocia gelidi fontis amœnitate. Ea nos monet ſententia, ut hoc loco fonticulum deſcribamus, ſub platano exilientem, quemadmodum etiam in* Creta *inſula ad* Cortinnam, *alia platanus fuiſſe fertur, apud fontem egregij nominis: quæ folia hyeme non amitteret: ſub qua à* Ioue *compreſſam* Europen *fabulantur indigenæ.*

Itaque *fons quid ſit, item etiam ſcaturigo, gurges, ſtagnum, uortex, puteus, aqua, & huiuſmodi uocabula, latius explicuiſſe uiſus eſt* Stephanus Doletus *in libello quẽ conſcripſit* De re nauali, *quàm ut adhuc noſtram operam deſyderet.* Q*uapropter illuc adoleſcentuli recurrite:*

totus enim libellus elegantiſſimè, mea ſententia, deſcriptus, ſcatet huiuſmodi uocabulorum interpretationibus. Solùm hoc adiiciemus, fonticulum amœnitatis cauſa nos interdum latius appellare, non tantùm aquam mota humo in aliquo loco emanantem, ſed etiam ductam per canales ex ipſo fonte, atque adeò ſcaturigine, in eum quem uelimus locum, aut amœnitatis, aut etiam commoditatis gratia: quemadmodum in pleriſque hortis quotidie fieri uidemus. Hoc autem loco, profectò fonticulum appellabimus, aquam nonnunquam ſua ſponte, nonnunquam ob delicias effoſſa humo prorumpentem, haud longè tamen diffuſam, & quæ uix aut nunquam in fluuios degenerat: quod fontes propria appellatione dicti facilè ſolent. Cæterum ut rariſſimè circa eos fontes, qui ferè ſemper ex rupibus, aut montium uallibus uaſto gurgite atque impetu prorumpunt, uel minimam herbam uideas ſuccreſcere: ita ſanè circa fonticulos, quos hîc tibi depingimus, plurimas herbas conſpicias, nullo præterea loco pullulantes: de quibus nunc eſt nobis agendum: harum enim gratia fonticulum inſtituimus.

HERBAE FONTIBVS ADNASCENTES.

Incipiemus à muſco qui marginibus fontium & aſperginoſis ſaxis præcipuè hæret: etſi iure herba dici non debeat, unde muſcoſi fontes appellati: bryon Græci uocant & ſplanchnon, noſtri Mouſſe.

Bryon etiam in mari uel maritimis paluſtribus naſcitur, quod ideo bryon thalaſſion Græci dicunt, hærétque ſaxis, pumicibus, ſcopulis, teſtíſque terra cõprehenſis: al-

gam Latini uocant, Veneti De l'arga. Muſci certè refert, cùm tamen iure muſcus dici non poſſit: eſt enim herba ſine dubio, haud ſecus atque ea quæ muſci nomen habet: in fontibus naſcens, quam hepaticam uulgus nominat, de qua mox dicemus. Creſcit alga ſine caule, radice quemadmodum muſcus: folio principio alio atque alio, poſtmodum herbido, plurimo atque puſillo, in rugas contracto, lactucam imitanti, quod uel leuiſſima maris agitatione ſupernatat, ut eius multa copia per tempeſtates circa ripam maris colligatur: unde Virgilius uilẽ & proiectam algam prouerbialiter appellauit.

Eſt & bryon arborum, hoc eſt ceu cani arborum uilli, quales in ſeneſcente quercu maximè uidemus: unde Dioſcorides in cedro, quercu, populo, muſcum inueniri tradit, & interdum in picea, inquit Galenus: uulgus noſtrum eodem nomine appellat, quo muſcum fontium.

Eo etiam bryi uocabulo, intelligitur populi candidæ uua, circa Gnidum præcipuè optima, aut Cariam, in ſitientibus aſperíſque: poſt eam fœcunda eſt, quæ in Lycia è Cedro colligitur, ad unguenta pertinens.

Muſcus quoque in floribus id dici conſueuit, quod in quibuſdam herbis aut fruticibus uiſitur, nempe ueluti quædam uilloſa floſculorum congeries quæ conferta ſit, denſáque floreſcat, ut in liguſtro, roſa, & huiuſmodi pluribus.

Bryon præterea, dicitur herba, quæ ueluti muſcus fontium, rorulentis petris adhæret: unico caule, folio ſingulari, lato, craſſo, ſucci pleno, iecinorũ fibris ſimuli: unde iecoraria & hepatica uulgò dicta: Italis Figadella: Græcis etiam lychen, quòd impetiginibus medeatur, quas illi lychenas uocant.

NASTVRTIVM propriè acceptum, id eſt, quod uulgus noſtrũ uocat Creſſon Alenois, Creſſon de iardins: de quo in Hortulo noſtro fuſiſſime: aſſurgit ſeſquipedalibus coliculis, longè ſtatim ab radice, minutorũ foliorum pediculo, floribus albis, ſemine per ramorum latera copioſo, firmo, caliculis orbicularibus cõtento, acri ſapore.

Naſturtium autem aquaticum, quod uocant officinæ, uulgus uerò, Creſſon de Caillay: certè eſt antiquorũ ſiſymbrium, cognomento cardamine, quaſi naſturcinum ita cognominatum, quòd naſturtium ſapore uideatur imitari, id eſt, quod Plinius ſylueſtre ſiſymbrium appellat, atque in riguis naſcitur. Cuius deſcriptio ex noſtro Ruellio talis eſt: Caule proſilit cauo, ſeſquipedali, ima ſui parte, pluribus radicularum fibris ſubinde capillato, è cuius alarum cauis, cirri frequentes ſinuatim erumpunt, candidulo flore. Ramuli in aquis, cùm inſeruerunt, etiam candicantibus capillamentis articulatim confibrãtur, quæ ſeniles canos aliquatenus repræſentant.

Atqui SISYMBRIVM, propriè appellatum ab eleganti corollarum uenere, id eſſe putauerim, quod uulgus noſtrum mentam aquaticam & tymbream, ſeplaſiarij balſamitam appellant: folio enim eſt mentæ, ſerrato, nigriore, & paulò rotundiore: quadrato caule, quadantenus purpuraſcente: floſculis internodia geniculatim coronantibus, uerticillato ſemper ambitu: reliqua mẽtam æmulatur: ſed odorem acriuſculum uibrat, qua dote coronis inſeritur æſtiuis: riguos tractus plerunque ſequitur, & fonticulos amat.

SION, quod Latini Lauer appellant, noſtri De la Berle: in fonticulis & profluentibus aquis ſponte naſcitur, frutice puſillo, habitu ſubrecto, pinguíque: latis ac lu-

xuriantibus foliis,oluſatro ſimilibus, minoribus tantùm, odoratiſq;. de qua plura nõ addemus: ſatis enim in Hor*tulo noſtro deſcripta eſt.*

Anagallis etiam fontibus innaſci ſolet: tamen quia in uinetis itidem creſcit,de ea in Vineto *diximus.*

Portulacam item aquaticam unà cum hortenſi portulaca,in Hortulo *deſcripſimus.*

POLYGONON *fœmina,uulgo pinus aquatica dicta,*Latinis *ſeminalis: paruus frutex eſt,uno caule à-rundini ſimili aſſurgens:denſis geniculis in ſe tubarũ modo farctis, tuberibus articulorum prominulis, quos folia frondibus piceæ ſimilia,in orbem conueſtiunt,radice ſuperuacua.naſcitur in aquoſis & fontibus: de alia autem polygono,in ſemitis agrorum dicemus.*

FONTALEM *herbam* Latini *uocarunt, quam* Græci *potamogeton : hoc à fluuiis,illo à fontibus deriuato nomine: folia habet betæ,ſed minora, ſuper aquam expanſa.*

STRATIOTES *potamios,hoc eſt fluuiatilis militaria,plerunque etiam fonticulis ſupernatat, radice nulla,ſimilis aizoo,niſi maiora habet folia.* De *ſtratite chyliophyllo in* Agro *diximus.*

HYDROPIPERI, *hoc eſt aquatile piper, ſecus fonticulos & ſtagnãtes aquas,quæ pigro lapſu repũt, gignitur:uulgo* Curaige *appellata:quòd ea ſiquis podicẽ fricet,iuxta aquas ſeceſſurus, dolorem maximum ſentiat & ampullas.*Caulem *edit geniculatum,robuſtum,multis alis concauum: folia mentæ maiora,candidiora,teneriorâque, guſtu piperis amaro, citra ullam odoris gratiam.* Fructum *gerit in ramulis, ſecundum folia,acrem, continenti acinorum ſerie congeſtum,uuæ modo.*

De perſicaria & lyſimachio, in Prato diximus: non enim tam ſunt fontales, quàm pratenſes herbæ.

SILER *aquaticum, uulgus uocat herbam in fonticulis interdum ſuccreſcentem, quam phellãdrion antiquorum eſſe Ruellius contendit: frequens in riguis & paluſtribus inuenitur, apij folio, ſed aliquanto maiore: caule cubitali, comoſo, supernè muſcario: floribus luteolis, radice craſſa, ſublutea, capillamentis maioribus fibrata. id eſſe puto, quod Virgilius molle ſiler appellauit. De alio autem ſilere in ſylua & colliculo dicemus.*

Onobrichis circa fontes etiam naſcitur, lentis folia habens paulò longiora, caulem ſemipedalis altitudinis, florem rubẽtem, radices exiguas. dilutis multiſque etiam locis prouenit.

TVSSILAGO *Latinis dicta, quemadmodum Græcis bechion, à ſedanda tuſſi: naſcitur in amœnis, ſecus fontes præcipué. Ea eſt quam ſeplaſiarij ungulam caballinam, Arabes farfaron, uulgus noſtrum uocat* Pas d'Aſne, *à foliorum ſimilitudine: nam ei caballinæ ungulæ, folia emicant ſena aut ſeptena ab una radice: maiuſcula quàm hæderæ, ſupernè uirentia, à terra ſubalbida, in plures angulos exeuntia: caulis palmum altus: flores lutei, quibus in uere confeſtim exuitur: radix tenuis, ſuperuacua.*

ADIANTVM *à Græcis dictum, quaſi non madeſcens, quòd ſemper ſiccum inueniatur, etiam ſi aqua merſeris, aut ſi quidẽ madeſcat, celerrime ſiccatur: noſtri cum Theodoro capillum Veneris appellant. umbroſas petras, parietúmque ac fontium aſpergines amat, & ſaxa manantia. duorum eſt generum, album & nigrum. Album (quod etiam ebenotriches dicitur, quia folia gerat*

capillis ebeni ſimilia) in Montepeſſulano plerunque reperitur: cuius loco pharmacopolæ noſtri utuntur ea herba quam ſaluiam uitam appellant, in ueteribus parietibus frequentem. Nigrum autem adiantum, pedali conſurgit proceritate, folio molliſſimo, paruo, coriandri diuiſura, filicis effigie, aduerſis pediculis, capillaceum ramulum utrinque circundantibus: colore ex uiridi nigricante: ſterilis, & flore ſeminéque uidua, radice ferè nulla.

TRICHOMANES à capilli luxuria dicta Græcis, eiſdem in locis naſcitur quibus adianton: politrichon uulgo cum Græcis appellata, Du Palitry. coliculis eſt iunceis, quincuncialibus, ſtatim penè à radice foliatis, fronde rotunda, lenticulæ forma, aduerſis inter ſe pediculis ſubfuſca, ſine flore, ſine ſemine.

Claudamus iam Arbuſtum noſtrum ſpinis & uirgultis, aut ſepto undiq; ueſtito uepribus & dumetis, unde ſpinetum aut uepretum poſſimus appellare.

Spinetum.

DIXIMVS in Hortulo, cùm ſepem uiuam deſcriberemus, de quibuſdam ſpinis, atq; adeò fruticibus, quibus horti frequentiſſime ſepiuntur: nunc reliquas nobis hîc explicare oportet, in Arbuſti clauſura, ab iis quæ frequentes ſunt & admodum uulgares.

Itaque quid batos, cynoſbatos, chamæbatos, cynoſrhodos, rubus Idæus, rhamnus, oxyacanthos, liguſtrum, matiana, ex Hortulo noſtro requirito.

Nemini dubium eſt, acanthum Græcis, propriè ſpinam dici, quemadmodum acãthium ſpinulam, ſed trãſ-

latitiè etiam id nomen mutuatas herbas, quas in Hortulo deſcripſimus: quarum altera, acantha, uulgo brancha urſina: altera acãthion, uulgo cardonetus dicitur. Cæterum compoſitæ ab acantha etiam aliæ ſpinæ inueniuntur, claudendis arbuſtis utiles: quarum unam in hortulo notauimus, nempe oxyacantham: alias neceſſe eſt nos hoc loco ſubiungere.

ACANTHA leuce, ſiue leucacantha, hoc eſt, alba ſpina, ſeplaſiariis bedegar, folia fert chamæleonis albi, anguſtiora, candidioráque, ſubhirſuta, ſpinis infeſta: caulem binos cubitos excedentem, craſſitudine pollicari, uel eo ampliore, ſubalbidum & inanem. Vertici ſummo echinus inſidet, marini non abſimilis, oblongior tantum & minor: floribus purpureis, in quibus ſemen cnici forma, rotundiuſculum, noſtratibus minus eſt cognita.

Quam autem uulgus noſtrum uocat albam ſpinam, Aulbeſpine, certè frutex eſt aculeatus, pruni magnitudine, cortice ligni candido, molli folio, flore albo, odorato, acinis, cùm pubeſcunt, uiridibus: ubi per maturitatem inoleuerunt, rubris, myrti ſpecie, lineo intus nucleolo. Eos acinos uulgo appellari audiuimus, Des Senelles.

TRAGACANTHA, quam hircinam ſpinam Theodorus interpretatur, frutex eſt ſpinæ candidæ non diſſimilis: ſurculis humilibus, robuſtis, latè ſe diffundentibus, inter quos frequens coma, ſed breuis, cæcis ſpinis intercurrentibus horrida, quæ ſua fronde conteguntur, & candidæ ualentéſque rigeſcunt: radice lata, ſurculoſa, ſupra terram emergente: qua diſciſſa, ſtillat è uulnere ſuccus, qui coaleſcit in lachrymam. Spina hæc noſtris incognita: lachrymam tamen officinæ norunt, interpollato nomine, Dragaganthum gummi nunc appellantes.

PIXACANTHVS, *hoc eſt buxea ſpina, ſentis eſt uirgas habens ſubrectas, tricubitales, aut eo etiã ampliores, protinus ab radice multas, rubóque craſſiores: cortex abſcedens, cruentus: radix lata, lignoſa, buxei coloris (inquit Plinius) qua in aqua tum ſemine cõtuſa in æreo uaſe fit medicamentum quod uocatur lycion.*

Lycion autem, Dioſcorides pixacanthon appellat: quoniam in Lycia frequens eſſet, aitque armatam eſſe aculeis arborem, ramis trium cubitorum aut maioribus: quibus folia denſa buxo ſimilia: fructus piperis, niger, amarulentus, læuis, denſus: cortex pallidus, radix multiplex, obliqua, lignoſa. Tu uerò lector ex his elicito quod uoles: nobis enim eſt huiuſmodi ſpina infrequens & ignota.

Anonis, quæ etiam ſpina alba cognominata eſt, uulgo Reſta bouis dicta, in Agro deſcripta eſt: naſcitur enim culto ſolo, pingui, & glutinoſo, præcipuè in ſegetibus.

POTERION *ſpina, tragacantham imitatur: large enim fruticat, ramulis longis, mollibus, lentis, tenuibus, tragacanthæ proximis: foliis gracilibus, paruis, rotundis, cortice tenui, ſpiſſa lanugine ueſtito, ſpinis horrido: floribus herbacei coloris, longis: ſemine odorati guſtus, acri, ſed inofficioſo: radices agit in altitudinem binum ternúmue cubitorum, firmas, neruoſas, quibus proxime terram inciſis, lachrymam profundit è uulnere, gummi ſimulem. Eam ſpinam Galenus neurada appellauit, quòd tuſa, præciſis neruis medeatur.*

ARIANA *ſpina, ab Aria regione Indis contermina dicitur, tota aculeis horret, ex qua lachryma deſtillat myrrhæ ſimulis, tum uſu, tum etiam olfactu. Cæterum nobis ignota.*

ARABICA *ſpina, quæ* AEgyptia *&* Syria *dicitur,* Dioſcoridi *ſpinæ albæ ſimilis eſſe creditur. Arbor tota, præterquam caudice, ſpinis horret, folijs & germinibus aculeatis, magnitudine ſpectanda, cuius flos ob elegantiā nectitur in coronas: fructum fert in ſiliqua lupino ſimilem: ſemen lenticulæ refert imaginem.* Ex ea *ſua ſponte gummi profluit.* Galenus *duo eius ſpinæ genera facit, candidum & nigrum.*

SPINAM *ceruinam* Itali *uulgo uocant, thamni quoddā genus, quod nos uulgo appellamus* Du Verprun *uel* Bourgeſpine. *Cortex frutici uel arbori ſubniger & nitidus quaſi ceraſo, intus uirēs, pòſt luteus: lignū extra candidum, cuius interior medulla rubet, eo ualidos arcus fabricant, fructum gerit myrti, foris nigrum, intus uiridē, ob id ad colorem eum, pingentibus idoneum.*

APPENDIX *ſpina* Plinio *dicitur: quoniam baccæ in ea rutilo colore pendeant, appendicéſque uocentur. hanc inter arbuſculas pixacanthæ & paliuro coniungit* Plinius, *utpote cui cum illis quædam germanitas intercedat. An autem frutex ille ſpinoſus, quo uuæ ſæpes conſerunt, appendix ſpina dicatur, non auſim aſſeuerare: quanuis in ea baccæ rutilo colore pendeant, & ob id appendices ueteribus nominentur.*

PALIVRVS Dioſcoridi, *frutex eſt uulgaris notitiæ, aculeis frequens, & ramis ſpinoſus, ueluti rubus, durúſque: cui ſemen pingue & fuliginoſum, quod* Afri *zuram uocant, plurimus eſt in* Africa.

Apud nos (inquit Ruellius*) paucis antea annis, frutex inuenitur, qui etiam arboreſcere poſſit, folio per ambitū laciniatim rotundo, molli, ramis modo ſpini (quem album cognominant) aculeatis: baccis rotundis, rubris,*

myrteis, longè maioribus, guſtu iucundo, qui & uinum ſuauitate ſua commendet. Qui colunt in hortis, ueluti alienigenam arborem, myrobalanum appellant. Putat autem eſſe Ruellius paliurum Africanam, eam præſertim, quæ non ſiliquetur.

Eſt & apud nos fruticis genus, quo ſepes tam uiuas quàm ſtructiles ruſtici ſtipant: qui, foliorum uice, ſpinarum armatur uallo, florémque luteũ gerit, ſiliquam breuem, in qua pauca ſemina, lata, clauduntur: rura noſtra iuncum marium uocant, Du Ioncmarin.

SILYBON, *ſpina eſt lata, foliis chamæleonti candidæ ſimilibus: quæ recens nata coquitur, & cum oleo ac ſale manditur.*

Sylua.

SYLVAM VOCABIMVS, *ſatum arborum procerarum, tum ad materiam, tum etiam ad apros alendos & ſues ſaginandos factum, Græci* ὕλην *uocant: quo uocabulo tam ipſam materiam, quàm etiam locum in quo creſcit ac cæditur, intelligunt,* Foreſt ou bois de haulte fuſtaye.

Syluam cæduam appellauit Varro, quæ tum ad uſum domeſticũ ſingulis annis, tum etiã ad ædificia quolibet quinquennio cædebatur, & in eos uſus ſeri atque excoli ſolebat, quemadmodum hodie quoq; fit apud nos. Alio loco (inquit) ut ſeras & colas ſyluam cæduam: alio ubi aucupêre. Vnde ſerere & colere ſyluam, Planter ou ſemer vne terre en bois, & entretenir vn bois. *item Cædere ſyluam,* Tailler ou coupper vn bois, *rectè di-*

cemus & eleganter. Itaque etiam *ſylua cædua dicetur uulgò*, Vn Tailliz.

Sylua glandaria Catoni libro primo dicta Vn bois a gland ou glanderaye: *nempe quæ(quemadmodũ iam diximus) animalium alendorum gratia ſeritur, uel ad glandẽ producendã: nam ea potiſſimum arboribus glandiferis ſata eſt ad paſcua, quæ uulgus uocat* La paiſſon. *hinc mittere porcos ad paſcua dicemus*: Mettre les porceaux a la paiſſon. *quod præcipuè ad Calendas Octobreis fieri apud nos ſolet, cùm maxime glãdes maturæ ex arboribus ſua ſponte decidunt*: id *autem eſt quod uulgus noſtrum appellat glandem colligere*, Cueillir le gland. *nempe dum porci ab Octobri ad Decembrem, per ſyluas, glande ſaginantur, ſtatuto ob id præmio iis ad quos ſyluæ attinent.*

Conſeminea autem ſylua appellabatur, quæ multis arborũ ſeminibus ac uariis generibus conſita erat, quam eandem barbaricam ſyluam uocat Columella lib. 11. *cap.* 2. Bois ſemé ou planté de diuerſes ſortes d'arbres.

Quæ porrò ſylua uno tantùm ſeminum genere ſerebatur, ea quidem ab arboris genere, quo ſata erat, nomen retinebat: appellabant enim antiqui ulmariũ, ulmorum ſeminarium. Vne ormaye. *Plinius lib.* 7. *cap.* 11. *Sic & cupreſſetum dixit Cicero primo de legibus*, Bois planté de Cypres. *item etiam quercetum*, Vne Cheſnaye. *Varro primo de re ruſtica, Si enim ad limitem quercetũ habet, non poſſes rectè ſecundum eam ſyluam ſerere oleam.*

Syluula uerò dicetur uel inculta ſylua, & in qua paucæ ſuperſunt arbores, uel ſylua quæ paruum ſoli aut terreni tractum continebit. Vn bocquet. *Sunt (inquit Columella) quibus cordi eſt, uel in ſyluulis tamaricum aut*

ſirporum frutetis immorari: Buiſſon.

Saltus, latiori quadam ſignificatione ſyluam comple ctitur, ſed quæ intermedia paſcua contineat, & interdũ etiam caſas, in quibus tum ſaltuarij, quos uulgus uocat Gardes de bois: *tum etiam paſcuarij habitãt,* Gardes de beſtail. *Vnde Virgil. Saltus uacuos dixit, tertio Georg. & Pyrenæos ſaltus Cæſar primo belli ciuilis appellauit tractum in Pyrenæis montibus (qui Hiſpanias ab Italiis diuidunt) ſyluoſum, & in quo plus ſyluarum eſſet, quàm uel camporum uel paſcuorum.*

Nemus, ex etymo, ſyluã ſignificat amœnam, uel amœnitatis gratia conſitam, quæ etiam partim oblectationis, partim paſcuorum cauſa excolitur, ἀπὸ τοῦ νέμω, *paſco:* Bois de plaiſance, ou parc en bois. *Vnde Virgil. Didonem & AEneam in nemus oblectationis gratia ſeceſſiſſe finxit libro 6. AEneidos.*

Quemadmodum autem amœnitatis gratia nemus conſerebatur, ita etiã antiquis lucus religionis ergò conſitus erat: illic enim ſolebant ſacra noctu facere, in honorẽ Dianæ uel alicuius demortui luctum. in lucis etiam demortuorum tumulos erigere ſolebãt, qui arborum opaca denſitate diutiſſime ſeruarentur. Vnde nemini licebat arborũ ramos, nedũ ipſas arbores, à luco eximere: quapropter opacus erat & admodũ obſcurus, quòd non eſſet cæduus. Hinc etiam tractum nomen, quòd in luco fas non eſſet lucare uel collucare arbores: uel quòd in eo non æquè luceret atque in aliis ſyluis. Virg.

Nulli certa domus, lucis habitamus opacis.

Sed iã relicta uocabulorũ interpretatione, ad arborũ genera quæ in ſylua conſeri ſolẽt ueniendũ: ac primùm de glandiũ generibus, poſt hæc autẽ de glãdiferis arboribus dicamus.

GLANDES.

Glandis uocabulum interdum latius patet (inquit Caius iureconſultus) & ſub ſua ſignificatione, omnes fructus continet: exemplo Græci ſermonis, apud quos omnes arborum ſpecies ἀκρόδρυα appellātur, cùm alioqui propriè turiones, & ſummitates arborū ſignificent. Interdum ſtrictius ſumitur glandis appellatio, & fructum quercinum tantum ſignificat, quemadmodum apud nos uulgò, Du glād. Propriè autē ſi intelligamus, glādē (quā Græci balanū uocant) certè accipiemus pro fructu quem quercus, robur, æſculus, fagus, cerrus, ilex, & ſuber ferunt, hiſpido calyce per genera plus minúſue cōplectente. Quarum omnium differentiæ priores ſumuntur à ſexu, ſitu, & ſapore: aliæ à magnitudine & cutis tenuitate, item etiam figura, quæ aliis rotunda, aliis ouata, aliis acutior eſt: præterea à colore candido uel nigriore: quin & pediculi breuitas procerităſque differentiam adfert glandibus: de quibus uberius in arborum deſcriptione tractabimus.

Glandibus arborum ueteres uictitaſſe, & opes fuiſſe multarum gentium alta etiam pace fruētium, nihil eſt quod lōgiori ſermone recenſeamus: unde etiam Palladius de glādium collectione & aſſeruandarū cura meminit, id autem per autumnum fiebat: quod opus fœmineis & puerilibus operis celebrabatur facilè, more baccarū. atq; hinc lege duodecim tabularum cautum erat, ut glandem in alienum fundum procidentem liceret colligere. Quinetiā cùm annonæ premeret inopia, proditū eſt arefactas glādes, ac deinde in farinam molitas, ad panis uſum ueniſſe. Certè memini noſtros Gallos cāpanos Pertoſienſes, plurimum appetere faginas glandes, & iis ceu delicatiori

quodam cibo uictitare ſolere: eſt enim omnium dulciſſima, qua etiam obſeſſos milites, in multos dies duraſſe tradunt hiſtoriæ. Ea apud Hiſpanos *ſecundis menſis apponitur.* Alias *glandes nonnulli in cinere toſtas edunt.* Cæterum *glandium calycibus & corticibus (ſi ſic appellare mauis) aut etiam ipſis exſiccatis integris, præſertim immitioribus (ut cerreis) antiqui (inquit* Suidas*) ſolebant igni alimenta præbere. Quarũ quia plurimus uſus erat in balineis, ideo balneũ* Græci *βαλανεῖον appellarũt παρὰ τὸ τὰς βαλάνους αὔειν: hoc eſt, à ſuccendẽdis balanis, ut uel pars pro toto accipiatur, uel etiam tota glans ſignificetur.*

Quãtum autem ad reliquam glandiũ ſignificationem ſpectat, curſim ſubnectemus Theophraſtum *lib. 5. cap. 15. glandes à forma, teſtacea animalcula appellare, quæ in rimis cauerniſque ſaxorum generantur, augentúrque incremento admodum celeri.*

Glandes *igitur, prædictarũ arborum fructus præcipua quadã ſignificatione dicuntur, quanquã & fructus caſtaneæ arboris,* Græcis Iouis *glãs appelletur: de qua in ſeminario diximus. Quin & fructui arboris myricæ ſimilis, in* AEthiopia, Thebaide *&* Arabia *naſcentis, inquit* Dioſcorides, *Græci balani myrepſicæ nomen dederunt, hoc eſt, glandis unguentariæ, quòd eius putamine inſtitores unguentarij uti ſoleant odoris gratia.* Plinius *myrobalanum appellat.*

Cæterum *etiã balanos* Theophraſto *dicitur arbor, à fructu nomen trahẽs: grandis, incorrupta, & magna, conſurgens folio myrti, longiore tantum caudicæ carnoſo, non recto, ſed contorto: fructum ferens magnitudine cappari ſimilem, cuius putamine contuſo unguentarij ſolent uti odoris gratia: alioqui nuclei fructuum ſunt inutiles. ma-*

teries arboris robuſta, uſu præcipuè nauali in Arabia naſcens. Itaq; (inquit doctiſſimus noſter Ruellius) multum à ueritate deficere uidẽtur, qui nucem odoratam, quam uulgus uocat moſchatam, Græci moſchocaryon, Noix muguette, hac glãde unguentaria comprehendi putent, longe profectò differẽtem, & ueteribus, ut exiſtimo, non admodum cognitam, cùm multum interſit inter nucem odoratam & glandem unguentariam, quemadmodum in Seminario uberrime docuimus.

MYROBALANI.

Myrobalanus itaque, quam Plinius uocauit, uel balanus myrepſica, hoc eſt unguentaria glans, fructus erit arboris quam quidã adipſon, quòd ſitim ſedet, alij palmam AEgyptiam, Theophraſtus balanum uocat. Glans eſt magnitudine & aſpectu capparis, aut nuci potius auellanæ ſimilis. Quando autem multa ſunt huius genera, non erit inutile paucis ea recenſere ex Ruellio: ac primum de antiquorum generibus dicemus.

Myrobalanum Arabicam, quam etiã Syriacam uocarunt, antiqui bonitate olei quod exprimitur, aliis præpoſuerunt. Ea autem eſt duplex: montoſa, uiridis, tenuis, ac ſpiſſior petræa, nigro cortice, nucleo candido.

Myrobalanus Thebaica, ab iiſdem antiquis exiſtimata eſt, copia olei cæteras antecellere.

Troglodytica myrobalanus omnium apud antiquos uiliſſima fuit.

AEthiopicam myrobalanum ſunt qui ſuperioribus præferant, naſcentem in agreſtibus. Eſt autem ea glans nigra, nec pinguis, nucleo gracili, ſed liquore, qui exprimitur, odoratiori.

AEgyptia myrobalanus, pinguior, craſſiori cortice rubet, & quanuis in paluſtribus exiliat, breuior tamen ſicciórque eſt.

Antiquitas hoc genere myrobalanorum contenta fuit, de quibus ſic inquit Actuarius author Græcus: Fructus (ait) ij nobiles plæriſque ad nos ex AEgypto, Syriáq; deportantur: callo corporis compactili, oſſe intus lignoſo: quorum nonnullos uocant flauos, alios cepulos: quidam magnos malūt appellare, alios nigros, ij communi omnium ſermone myrobalani nomine ueniunt: quod nomen uulgus noſtrum inuerſum ac corruptum uocat myrabolani, Des myrabolans.

Poſteritas, atque adeò ætas noſtra myrobalanorum genera ſic diſtinxit.

Myrobalanos luteas uocat, quæ ex herbaceo colore flaueſcunt: ſpiſſæ quidem eæ, ponderoſæ, exili nucleo, cute craſſa.

Myrobalanos alias à colore cæruleo Indas uulgus appellauit, quæ ſunt ſolidæ, ſine nucleis, oliuæ forma: eæ autem nigræ à quibuſdam, & à recentiore Græcia Damaſoniæ nominantur.

Myrobalani, quas uulgus cepulas uocat, cæteris ampliores ſunt, grauioréſque, carnoſæ, & ex fuſco ruffeſcentes.

Myrobalani empeliticæ, ſiue emblicæ appellatæ, ſunt cute oſſibus hærente, lapillorum penè figura, anguſta, colore in cinerem languente.

Myrobalani boletzicæ dictæ, eadē quaſi forma ſpectantur qua empeliticæ, non adnumerātur tamen cum iis, ſed ſeorſum poſitæ ſunt.

Hæc in ſtudioſorū gratiam breuiter perſtrinximus;

ne quid eorum quæ cognitu digniſſima erãt (quanquam fortaſſis altiora, quàm ut adoleſcentulis noſtris proponi debeant) paulò negligentius prætermiſiſſe uideremur. Veniamus ad gallas & pilulas.

GALLAE, PILVLAE, AMENTA.

Gallæ quæ à Græcis κηκίδες *uocantur, à noſtris uulgò* Noix de Galle. *minus communem habent ſignificationem quàm pilulæ. Sunt enim arborum tantum glandiferarum, pilulæ etiam aliarum, atque adeò fruticum, quemadmodum mox interpretabimur. Itaque omnes arbores quæ glandẽ ferunt, gallam etiam producunt, quã inter fructus Dioſcorides auſus eſt connumerare.*

Eſt autem galla, pilula, inæquali ſuperficie, leuis, ſalebroſa, præter legitimum fructũ in glãdiferis arboribus proueniens: præſertim Martij exitu, uel ſole de geminis exeunte: atque id noctu præſertim, creſcitq; uno die, & ſi occupetur æſtu (inquit Theophraſtus) protinus areſcit, neque ad iuſtum modum grandeſcit, ut nuclei fabæ magnitudinem non excedat: præter reſinaceam tamen, quæ & nigra dicitur, de qua mox agemus.

Multiplices ſunt gallarum differentiæ: aliæ enim ſolidæ ſunt, aliæ perforatæ, quædã nigræ, quædã cãdidæ, aliæ maiores, aliæ minores. Harũ autem uſus eſt uulgo in omnis generis atramenti confectione, ſiue id ſutorium, ſiue ſcriptorium, ſiue impreſſorium fuerit.

Galla ſolida, quæ & omphacitis Dioſcoridi appellatur, parua eſt, nodoſa, põdere ualens, nullo foramine peruia.

Galla perforata, leuis eſt admodum, & plana, hoc eſt, nullis nodis glabra.

Gallas eas quæ fungoſæ & flauæ grandeſcunt, à ruſticis uocari oncacadas prodidit Galenus, quaſi aſininas, quòd ignauæ ſint, & omnium minus efficaces.

Galla quæ candida eſt, coriis perficiendis utilis: ea eſt quæ uno die creſcit, areſcitque protinus feruenti æſtu, nec iuſtam implet magnitudinem, ſed intra fabæ capacitatem ſubſiſtit.

Galla nigra, ea eſt, quæ & reſinoſa & reſinacea dicitur: diutius uiret, creſcitq; interdum ad mali magnitudinem. Ea tingendis coriis aptiſſima eſt, flagrat ſine oleo, & ſi cauernulis tranſlucæat, minus bona iudicatur.

PILVLAE, & gallas, & quas Græci cachryas uocant (nonnulli amenta) & interdum etiā paniculas, comprehendunt. Suntque peculiaria quædā parturientis arboris indicia, quæ nec fructum nec florem propriè dixeris: creſcunt potiſſimum hyeme, uere autem dehiſcunt in flaueſcentes ſquamulas, & prodeunte folio caducæ pereunt: cuiuſmodi uides in abiete: pilulam enim fert, quæ nucleum continet, qui hyeme quidem creſcit, uere aperitur: pilula tota cadit, cùm folia cœperunt creſcere.

Varij autem generis ſunt pilulæ in glandiferis arboribus. Sunt enim quædam nucibus haud abſimiles, intus habentes flocculos molles, lucernarum luminibus aptos, qui & probè gallæ nigræ modo florent: Græci huiuſmodi pilulam pylon uocant.

Eſt & alia cū Capillo comigera pilula, uerno tēpore melliginum ſuccum tum guſtu tum etiam tactu præbens.

Gignunt & alæ ramorū quercus pilulas ſine pediculo ſeſſiles, parte concaua adhærentes, uerſicolores, quæ pro-

minentes quoſdam umbilicos uel candicãtes, uel diſperſa nigrarum macularum uarietate notatos præmonſtrent, medijs partibus colore cocci rutilantibus: quibus apertis, putris inanitas cernitur, aliquando pumices.

Gignunt etiam è folijs prædictæ arbores (ſed rariuſculè) conuolutas pilulas quaſdam, compreſſas, & oblongas, foliorum tergo adhærentes, aquoſis intus bullis candicantes, quæ muſcas creant: eæ dum matureſcunt, tandem in gallas occaleſcentes durantur.

Hæc autem deſcriptioni glandiferarum arborum præpoſuimus, tanquam neceſſaria quæ primùm intelligerentur, cùm alioqui poſtponi ceu ipſarum arborum fructus debuiſſe quiſquam iudicauerit. Sed quia inter deſcribendum fieri non poteſt, quin hæc uocabula ſemper incidant: idcirco cognitionem glandium, gallarum & pilularum, dignam eſſe duximus quæ arborum glandiferarum deſcriptioni præponeretur.

ARBORES GLANDIFERAE.

Arbores glandiferas Plinius lib. 16. negat una uoce comprehendi poſſe Latino ſermone, quemadmodũ Græco uocabulo δρῦς, & antiqua uoce Saron, à qua Saronianus ſinus, & Saron in Arcadia nemus trans Ladonem fluuium. Sanè Græci dryos uocabulo, omne lignum ſignificant. Vnde gerandryon pro ueteri & ambuſta quacunque arbore, quaſi uetus ramale.

Robor antiquis, recentioribus robur, generale quoddam uocabulum eſt Theodoro Gazæ glandiferarum arborum. quæ quia grandes eſſe ſolent, & admodum uaſtæ ac proceræ, ideo factum ut Latini robur pro fortitudine tum animi, tum etiã corporis ſumpſerint: unde ro-

bur ætatis Ciceroni dictũ, pro cõſiſtenti & firma ac perfecta ætate: & robur accuſationis, pro firmamẽto & argumento potiori. Itẽ etiã eidẽ robuſtus animus dictus, qui cõſtanter, & infractis animi uiribus quæcũque pericula perfert: ſic & res robuſta uetuſtate, & malum robuſtum pro inueterato eidem authori dictum, quarum omnium locutionum exempla ex Theſauro linguæ latinæ tibi deſumes.

Robur igitur (unde roboreus & roburneus adiectiua) quatuor glandiferarum arborũ genera potiſſimum complectitur. Nempe quercum, quæ Græcis hemeris dicitur: item robur propriè dictam, quam Græci dryon agrian uocãt: æſculum, Græcis platyphyllon dictam: & cerrum, quam Græci ægylopa appellant: de quibus arboribus, neceſſe eſt ut nunc agamus.

QVERCVS Feſto dicta, quòd id genus arboris graue ſit ac durum, etiã in ingentem euadat amplitudinem: Græcis hemeris appellata, quam aliqui placidam interpretãtur: alij mydion uocant: Roboris genus eſt, trunco neque erecto, neque læui, neque excelſo: ſed caudice in orbem comoſo, contorto, ſinuoſóque: conſurgit multis ramorum alis concaua: materie quidem robuſta, ſed quæ fago ſit infirmior: glande omnium maxima & dulci, unde Macedones quæ dulcem glandem producat quercum, etymodryon appellarunt, quaſi dicas ueriquercum.

De quercus auiditate creſcendi, & quemadmodum etiam in planis naſcatur, & in mari rubro, déque pertinaci eius odio cum olea & iuglande, & quo pacto per inoculationem bona pyra aliquando tulerit, uſáque ſit fronde perpetua creſcere: multis item aliis huiuſmodi rebus, parum (mea ſententia) ad rem noſtram facientibus,

tacebimus hoc loco: & ad meliorum authorum ſententiam lectores remittemus, breuitatis cauſa.

A quercu deriuata (nam etiam hæc puerorum cauſa dicenda ſunt) quernus & querneus, unde querna glans apud Virgilium, Gland de cheſne: *& frons quernea apud Columellam,* Rameau de cheſne: *item querceus & quercicus, ut quercea corona quæ ciuibus dabatur qui uicerant in bello, apud Suetoniũ in Caligula: etiam quercica dicta Seruio: febris quoque quercera ſiue querquera Gellio, grauis & magna appellata. querculana item porta fuit Romæ iuxta collem quercubus conſitum, quæ eadem uiminalis dicebatur. Quercula præterea herba dicta, quæ & triſſago Latinis & Græcis: chamædrys quaſi humilis quercus, quòd folia gerat quercuum foliis ſimilia, breuiora tamen,* De la germandree: *& his ſimilia quæ tu ex dictionariis requires.*

ROBVR *Theophraſto, drys & drys agria dicta, quaſi ſylueſtris quercus: licet pro cõmuni omnium glandiferarum genere ſumatur: ea tamen propriè putatur eſſe quæ dicitur* Cheſne. *Itali uocem ferè integram retinuere* Rouore, *nam quercum uocant* quercia. *Noſtrum autem uulgus nullum inter quercum & robur uocabuli diſcrimen facit. Robur paſſim in ſyluis ſpectatur, folio latebrarum anfractibus ſinuoſiſſimo, glande exigua, materie duriſſima. Hæc autem ſola, præter fructum, gallam tum candidam, tum nigram gerit. Fert & quædam ueluti mora plerunque tauri caput imitantia: ſed admodũ raro: fert & hoc quod pilon appellant, ſuperius in pilulis deſcriptum. Iam & aliud producit, effigiem coli repræſentans, quod quum fuerit perfectũ, tauri caput etiã imitatur, fructu intus nucleis oliuæ ſimili. Parit & aliã mu-*

tilem pilulam cum capillo, item etiã quaſdam alias uerſicolores, à tergo foliorum hærentes, de quibus ſuperius.

Taceo hoc loco de melle, quod Heſichius non aliis magis inſidere frondibus, quàm roboreis tradidit: item de uiſco, quod in querneis frondibus naſcitur omniũ optimum: uulgus noſtrum uocat Guy de cheſne, Ion poeta dryon hyphear, hoc eſt ſudorem quercus: ſui enim generis planta eſt fruticoſa, ſeſquipedalis, lenta, ſemper uirẽs, grauis odoris, buxi folio, baccis exiguis, ſine flore, tactu ſequax, ſemper in arboribus naſcens, præſertim quercu, robore, ilice, pyro, malóque ſylueſtribus, & terebyntho, nullis præterea aliis. Taceo etiã agaricum, quod ipſa quercus, quemadmodum aliæ glandiferæ arbores, promit. Eſt autem fungus cãdidus, odoratus, antidotis efficax, in ſummis arboribus naſcens, nocte relucens, de quo tamen uberius in abiete: dicerem hîc de boletis qui circa quercuum radices naſcũtur probatiſſimi, nouiſſima gulæ irritamenta, circa robora autem admodum noxij, ſed hæc ut prolixiora, ita etiam parum à re noſtra aliena uiderentur. Itaque ad æſculum ueniendum.

AESCVLVS, Græcis platyphyllos, quaſi quercus latifolia dicta, quòd inter glandiferas arbores folij latitudine præſtet, quanquam eandem non eſſe arborem æſculum & latifoliam uideatur Plinius annuere, cùm eodem in loco & æſculi & latifoliæ meminerit. Eſt autem robore proceritate & glãde inferior: galla, uiſu quidem quernæ non diſſimili, niſi quòd leuior eſt: folium gerit graue, carnoſum, procerum, ſinuoſum lateribus: autumno reddit fructum, ſi Virgilio credimus, & quantum corpore eminet, tantùm radice in terram deſcẽdit. Atque, ut in ſumma dicam, AEſculus, glandifera arbos eſſe cre-

ditur, cuius fructu primæ ætatis homines ueſcerentur, & ab eſca nomen traxiſſe uolunt, quòd ante cerealem frugem & uſum frumenti, mortalibus hæc arbos uictum ſubminiſtraret: cùm tamen Theophraſtus *glandem illi amaram tribuat, quẽadmodum lignum ædificiis inutilem dicit. ab æſculo æſculetum dictum, qui locus erat ſiue ſylua æſculis conſita, cuius conſerendi & excolẽdi rationem uideto apud ueteres agriculturæ ſcriptores.*

CERRVS, *Græcis ægilops, roboris ſpecies eſt, populo ſimilis, excelſiſſima, & incultis locis amica, caudice recto, excelſo, læui, per longitudinem robuſtiſſimo:* Mate*ria alioqui improba, nec niſi ærariorum officinis carbone dotata: glans illi triſtis, horrida, echinato calyce, caſtaneæ modo.* Itaque *à nullo præterquam à ſue manditur, nec niſi aliarum inopia: ſola è glandiferis arboribus fert panos arentes, muſcoſo uillo, cauos, non è cortice modò, uerùm è ramis dependentes, cubitali magnitudine, odoratos: ſphagnon ſiue ſphachnon & ſphaſcon appellant* AEoles: *item etiam bryon: noſtri penem:* Syri *uuam dæmonum.* Theophraſtus *macedonicam cerrum aſprida nominat: uulgus noſtrum appellat* Du heſtre, *quaſi herrũ, c litera in aſpirationem mutata: abdicatur quoque apud nos ædificiorum fabricis: ut quæ flexu & fractu infœlix habeatur.*

HALIPHLOEOS, *hoc eſt ſalſicortex, ſiue euthyphlœos recticortex, dicta eſt arbor glãdiferarum peſſima, cortice & caudice craſſiſſimo, & plærunque cauato, fungoſóque.* Sola *corde caret, nec alia putreſcit in eo genere, etiam dum uiuit.* Quin *& fulmine frequenter icitur, quanuis altitudine non excellat: ideo nunquam in ſacrificiis ueniebat apud* AEoles. Eadem *ferè ſemper ſte-*

rilis, & cùm glandē tulerit, amara eſt, quam præter ſues nullum attingit animal, ac ne eæ quidē, cùm aliud pabulum nanciſcuntur. Materies eius ædificiis inutilis, atque etiam carboni, breui enim putreſcit (inquit Theophraſtus) & cōcaua inaníſque redditur. Plura ex Ruellij uigiliis. Eam arborem memini me uidiſſe plurimam in uia Flaminia circa Vrbem, ut nulla arbor frequētior ſit in ea parte: uidebis autem putridas plerunque huiuſmodi arbores, excauatas, tactas de cælo: nullo præterea uſui præterquam ad muliebres ſoleas, ſuberis uice.

FAGVS, *Græcis* φηγὸς *dicta,* ἀπὸ τοῦ φαγεῖν, *quòd fagi glans edendo ſit, unde priſci homines glandibus præcipuè faginis uictitabant, uulgò* Fau ou fauteau: *ſed & Græca dictio etiam Hippocrati fructum ſiue glandem faginam ſignificat: quam uulgus noſtrum uocat* Faine. *Inter glandiferas arbores (ut prius diximus) annumeratur fagus, tametſi fructus eius nihil habeat glandi ſimile: eſt enim nucleis haud abſimilis, triangula cute incluſus, ut parte poſtrema utrinque lapideſcat in duritiem. Cuius glandis mollitiē & delicatum uſum ſuperius iam deſcripſimus. Cæterum arbor ipſa, aſſurgit caudice craſſo, & in orbem comoſo, neque ita procero: materie ſcabra, firmiſſima, molli, putrefactioni obnoxia: folio tenui & leuiſſimo, populo ſimili, celerrimè flaueſcente: & in cuius media plurimùm parte, paruula gignitur bacca uiridis faſtigio aculeato. Hæc ex deſcriptione Ruellij. Proinde fagi cortex in magno uſu apud ueteres fuit: eo enim uaſa uindemiatoria, & corbes meſſoriæ fiebant: necnon gutti, & uaſa quibus in ſacris prolibabant fagino corticæ religionis ergô fieri ſolebant: unde Curius ille iurauit ex præda ſe nihil attigiſſe, præter guttum faginum*

quo litaret. Hinc etiam paſtor ille Virgilianus in Bucolicis, duo fagina pocula proponit arte Alcimedontis artificis ingenioſiſſimè fabricata & cælata.

Eſt alterius generis à ſuperiore fagus, etiam fructum ferens: quam Græci oxyan (inquit Barbarus:) Lydi, myſon uocant: Olympo eorum monte copioſam. Vnde Myſij populi dicti, ut Strabo inquit & Euſtathius. Fructus eius, glandis effigie, leuis: includitur cauliculo echynato quidem, ſed blando, nec hiſpido, ut in caſtanea: cui tamen ſimilis eſt dulcedine & ſucco.

Naſcitur & fagus altera in montibus, candida materie, quæ ad multa perutilis eſt: nempe ad carpenta, lectos, ſubſellia, menſas: eam eſſe puto, qua nos hodie in operibus architectonicis utimur.

Syluestrem fagum noſtri (inquit Barbarus) ſciſſimam appellant, quæ glandifera non eſt, ſimiliſque potius abieti. Nunquam ut Macedones arbitrantur, floret: ſed erecta, læuis & enodis eſt: ligno colorato, robuſto, neruoſo: folio craſſo, bifido, longiore, quàm pyrus, in extremitate aculeato: radicibus nec multis, nec altis. Ea fagus in laminas eſt ſectilis, unde ad carinas nauium ab antiquis commendabatur, ut author eſt Theophraſtus, item ad plauſtrorum teſtudinem, uectabulorúmque ullem fabricam.

Campeſtris fagus, nigra eſt materie, quapropter minus petita: Fructum habet montanæ ſimulem: durat in aquis incorrupta, madefactáque firmior redditur. Vtraque humidiſſima eſt: quamobrem ait Barbarus, lectulos qui ex iis fiunt incuruari, cedentes ponderi.

ILEX, Græcis πρῖνος, unde πρίνινος Latinis iliceus, uel ilignus, ut iliceæ trabes Statio ſexto Thebaidos: & ili-

gnea frons, quam Columella libro undecimo bubus præbendam cenſet. Vulgus noſtrum ilicem uocat Du houx ou houſſon: unde etiam ilicetum Vne houſſaye.

Surgentem focus excipit ſuperba
Vicini ſtrue cultus iliceti (inquit Martialis.)

Glandifera arbor eſt, roboris magnitudine & folio, uerùm paulò minori, & pungentibus aculeis utrinque armato, cortice ac caudice leuiori, materia compacta ac robuſta: glandoſo fructu, ſed puſillo: radice multiplici, in altum acta. Fert præter glãdem, granum quoddam puniceum, omnibus notum. Item etiam uiſcum in ramis, ut reliquæ arbores glandiferæ: perpetua fronde uiret, & in iuſtam arborem proſilit, cùm ſibi cõmodam nacta eſt humum. Hac plæræque ſyluæ Galliarum ſcatent, ſed in multis locis tam pumila arbos, támque creſcendi pigra, ut inter frutices potius ſit referenda, quibus ſæpes uiuæ in pagis paſſim conſtruuntur, baccis ſanguineis per autumnum rubet. Glandifera autem ilex Gallis certè rarior eſt, quàm ut ſæpe cõſpiciatur. Satam tamen in hortis ſuis Ruellius glande creuiſſe ſcribit, cingente robuſteam frondem ſpinarum uallo. Eam exiſtimat ilicem aquifoliam appellandam potius, quàm aliam herbam, quam Theophraſtus cratægon, uel cratægona appellat, cui tamen hoc nomen aquifolij dedit Plinius, fortaſſis de ilice aquifolia intelligens, cùm neget ſucci quicquam habere aquifolij baccas.

Dores Ariam ſiue agriam arborem Theophraſto dictam pro ilice aquifolia uſurparunt, quos ſequutus eſt Gaza in Theophraſti uerſione. Eam Arabes phellodryn nuncupant quaſi ſuberiquercum: arbor eſt inter robur & ilicem mediæ naturæ: ut ilicem fœminam quidam af-

firment dici debere, Dores *agreſtem iliœm: cuius materia (ubi deficit ilex) utuntur in carpentariis præcipuè fabricis.* Sed de Aria *&* Cratœgo *poſtea dicemus ſuo loco.*

Eſt & alia ilex ſuperiore minor, quæ coccifera appellatur, Narbonenſi *prouinciæ frequens, ubi nunc appellatur à ruſticis* Vermillon, *ab aliis* Gallis Eſcarlate. Frutex *eſt paruus, ramis exilibus, & aculeato folio, rubens lenticulæ forma: granum fert cuius ſucco pretioſo tinguntur lanæ, & purpureæ fiunt: aſpectu coloris gratiſſimo, in roſis micante, imperatoriis paludamentis dicato: eundem fruticem* Iones *&* Græcia *tota coccum nominant: quo uocabulo etiam granum intelligunt, quod* Mauritani Quermes *ſiue* allzermes *uocant: unde quermeſinus color, qui quiſquilio rutilat,* Cramoiſy.

De *loto arbore hoc loco diceremus propter foliorum cum ilice ſimilitudinem, niſi priuata potius eſſet, quàm ſylueſtris: adeóque hodie in noſtratibus hortis frequentior, quàm in ſyluis: uulgò uocant* Alyſier: *præterea fructum fert, ceraſum referentem,* Des alyſes: *unde commodius uiſum eſt nobis eam arborem poſt ceraſiorum ordinem in* Seminario *deſcribere, quàm hoc loco.* Lotus *autem herba tam ægyptia quàm ſylueſtris, etiam quæ noſtras dicitur, inter herbas pratenſes ſuo ordine deſcripta eſt, nempe poſt trifolium.*

SVBER *Latinis, Græcis phellos, uulgò* Liege, *inter glandiferas arbores connumeratur.* Arbor *eſt caudicoſa, parúmque ramigera, admodum procera, auctúque inſignis: ligno robuſto, cortice unicè craſſo, ſolito diſrumpi, fraxini folio, ſed oblongiore, perpetuò uirēti: fructu glandoſo, aquifoliæ glandi propè ſimili.* Vnde *ſuberi & ilici fœminæ à quibuſdā uocatæ (quam ſuperius phellodryn*

nominauimus, & nonnulli nigram ilicem appellãt) eandem tribuit deſcriptionẽ Plinius. Alio tamen loco Suber, minimam eſſe arborem contendit, peſſima glande, rara, cortice tantùm in fructu præcraſſo ac renaſcente, atque etiam in denos pedes undique explanato. Cuius uſus eſt in anchoralibus nauium, piſcantiúmque tragulis, & cadorum obturamentis: præterea in fœminarum calciatu: quamobrem Græci, mulieres, non infacetè cortices arborum nominarunt.

Suber in Italia aut Gallia non uiſitur. Audio tamen hodie in Hiſpania reperiri humilem, folio ilicis, aculeato, triſti glande, cortice percraſſo, & multis inanitatibus fiſtuloſo. Cortex ad nos plurimus defertur, muniendis aduerſus frigoris iniuriam hyeme calciamẽtis. Ac de glandiferis arboribus ſatis: nunc ad noſtratium ſyluarum arbores, deinde uerò ad externas deueniemus.

ARBORES CONIFERAE ET RESINACEAE.

Ne quid confundamus, útque ordinem aliquem obſeruare uideamur, congeneres arbores unà ſeponemus ab aliis. Itaque poſt glandiferas, de coniferis dicendum, quæ omnes etiam reſinaceæ uocabũtur, quòd reſinam ferant, nam etiam picem inter reſinarum genera ponemus.

Coniferæ arbores, Græcis κωνοφόροι dictæ, à fructibus, quos ferè ſimiles gerunt, nempe turbinatos, quæ eſt coni figura: κῶνος igitur, inuerſum turbinem propriè ſignificat Græcis: à qua figura proprio uocabulo nuces pineæ primùm appellatæ, atque adeò ipſa pinus: deinde uerò à ſimilitudine, aliJ etiam reſinacearum arborũ fructus:

unde coniferas cypariſſos dixit Ouidius. Sed & nuces pineæ Græcis ſtrobili appellatæ, & coccali, inquit Galenus lib. 7. ſimplicium, Pommes de pins.

Reſinaceæ arbores dictæ, reſinam ferentes ac deſtillantes: quæ reſina uariè colligitur, ſiue combuſta teda, ut in pinu (atque hæc demum pix dicitur, unde nihil aliud eſt pix, quàm fluxus combuſtæ in teda ſua reſinæ) ſiue ligno prægustato, ut in abiete & picea: ſiue radicibus, ramis & caudice uulneratis, ut in terebintho.

Reſinam autem Græci ῥητίνον καὶ πιτύνην uocant, Poix reſine. Quam autem reſinam Columella corticatam appellat, hoc eſt, quæ unà cum ipſo cortice legitur ac decerpitur, Græci ξυλώδην, hoc eſt, lignoſam uocãt: Dioſcorides Tyrrheniam ſiue Gallicam. Nam etiam à nationibus cognomen accepit, ut Cypriam & Syriacam, quæ colore mellis Attici erant, plurimùm laudauerint antiqui: item etiam Colophoniam, quæ præter cæteras fulua fuit.

Quin etiam ab arboribus dicta reſina, ut larigna, abietina, terebinthina, &c. à larice, abiete, terebintho. Atqui ex iiſdẽ arboribus colligebatur duplex reſina, alia quidem ſicca, alia liquida, quemadmodum fuſius ex antiquis authoribus habebis.

Reſina cocta, prima tantùm coctione pix appellatur, Græcis πίσσα, uulgò poix. Vnde zopiſſam aliqui uocãt (inquit Dioſcorides) deraſam nauibus reſinam cũ cæra: uulgò à noſtris nautis Bray. Bis autem cocta reſina, Græcis παλίμπισσα dicitur: quaſi bis pix, uel pix duplex, Double poix, ou poix noire. quæ autem in reſinæ coctione primùm fluit pix, ea liquida uocatur, Poix de Bourgõgne: quæ poſtea remanet, appellatur ſicca, Poix ſeiche cremata autem picæ uel in clybano uel alio loco occluſo, quod

ſurſum aſcendit, & concreſcit ex fumo, fuligo picis appellatur: qua atramenti impreſſorij confectores præcipuè utuntur, Fumee de poix: *piſſaſphalton autem Græci uocant, quod nos picis bitumen: quo præcipuè picantur naues & dolia,* Poix graſſe: *dicitur etiam piſſelæon, oleum picinum, quod fit ſeparato aquoſo liquore qui ſupernatat pici, ſicut ſerum lacti.* Sed *de reſina hactenus.* Nunc *ad noſtrates arbores reſinaceas.*

NOSTRATES RESINACEAE ET *coniferæ.*

Q*uæ maſtichem reſinam & picem ferunt arbores, tantam inter ſe deſtillandi ſimulitudinem, adeóque multam in natalibus earúmque appellationibus miſturam habent, ut nihil incertius prima fronte uideatur in iis authoribus qui eas deſcripſerunt.* Fruemur *tamen in hac parte, doctiorum opera: & quod breuiter ac ſuccinctè de iis perſtringi poterit, paucis docebimus, ab abiete incipientes.*

ABIES, *arbor conifera & reſinacea,* Græcis Elate *dicta,* Gallis *Sapinus & Auetum,* Du ſapin. Vnde *pars eius inferior quæ enodis, eiecto torulo, ad inteſtina opera comparatur,* Vitruuio *ſapinea appellata eſt: ſuperior autem quæ nodoſa duriórque eſt, fuſterna eidem authori dicta.* Sed *& elate uocabulum,* Dioſcoridi, *palmarum adhuc florentium fructus inuolucrum eſt: quo utuntur pigmentarij inſtitores ad domãdum oleum, ſpiſſamenti loco.* Galeno *autem quod elate uocatur, tenerum eſt palmæ germen.* Nam *neque* Dioſcorides, *neque* Galenus, *unquam in arborum cenſu, abietis meminerunt.* Hinc *factum eſt, ut* Plinius *in duodecimi uoluminis calce, abietem cum ea palma cõfuderit, quæ medicinæ confert*

germina, folia & corticem. Ait enim quendam eſſe abietem ad unguenta pertinentem, quam Elatem uocant, alij palmam, alij ſpatem. Sed certè nulla pars abietis (quod adhuc inuenerim) unguētis nedum medicaminibus addicta cognoſcitur. Itaque uideo quàm non ſit tutum Plinio in omnibus fidem adhibere, qui & uires & nomina, atque interim deſcriptiones tum herbarū, tum etiam arborum ita confundat.

Abietis deſcriptionem ex Ruellio *petito: & quas pilulas, quóſque fructus proferat, quóque in loco creſcere gaudeat, & quemadmodum ſemine tantùm naſcatur, quod eſt omnium coniferarum proprium, floreátque croci colore circa ſolſtitium. Videbis apud eundem duo eſſe abietis genera: marem & fœminam, quæ materie inter ſe differant: nam fœminæ materia eſt mollior, candidior, operibúſque facilior: in totum prolixior caudex: mari autem uerſicolor, latior, durior. Ea eſt arbor qua in* Gallia Lugdunenſi *&* ſuperiori Germania, *non ſolùm in ædificiis, ſed etiā in domeſtica ſupellectile lignea utuntur.*

Abietis trunco, ad radicem, uel interdum altius, ubi arbor & lignum carie tētatur, fungus uel adnatum quoddam grandiori fungo ſimile naſcatur, cui nomen agarico datū eſt, De l'Agaric. *Id autem in* Delphinatu *frequēter reperitur, quicquid exiſtiment nonnulli radicem eſſe cuiuſdam ſtirpis. eo noſtri medici hodie paſſim utuntur in purgatoriis pharmacis. Eſt autem duorum generum: mas, grauior, denſior, rotundior, minus albicans. Fœmina candidior dum frangitur, ac leuior: oſtendítque in ipſa fractione ſtrias quaſdam, ueſtigiis dentium in caſeo à muribus relictorum ſimules: præſtantior eſt mare, quapropter medicis magis eſt in uſu. Creſcit etiamnum agaricus*

in aquifolia arbore, & multis aliis glandiferis.

PINVS, *Græcis (ut diximus)* πεύκος *dicta*, *Latinum quoque in* Gallia *nomen retinet*, Vn pin, *à pinnato foliorum cacumine*. Arbor *eſt uulgo nota*. Folium *gerit capillamenti modo prætenue, longúmque, & mucrone aculeatum, breui ſeta uilloſum, pectinum modo diſſectum, promiſſámque materiam habet, candidam, & abieti ſimilem*. Non *niſi à uertice ramoſa eſt: nuces fert ſiue conos lignoſos, frequenti nucamēto in turbinatam effigiem compactiles: in quibus nuclei ſingulis cameratis toris includūtur*. Fert *pinus minimum reſinæ interdum ex nucibus ipſis*. Vſtis *radicibus non repullulat, in quo maximè à picea differt*. Materies *præcipua trabibus & plurimis uitæ operibus: expetitur quoque nauigiis.*

Duplex *pinus, quemadmodum & abies, nempe mas & fœmina*. Mas *ſterilis, breuior, folio duriore, lignum habet retorridum, præcinctum medulla, durum, & ad fabrorum opera contortum*. Fœmina, *procera eſt, foliis pingitur mollibus, & ſimplicibus, nec rigentibus, minus eſt tedacea, læuigatior ac probior curſu meatuū: gerit quam* Græci *uocant ægida, mellei coloris, pictorum tabellis immortalem, nulliſque fiſſilem rimis.*

Duo *alia genera in* Troade *quidam faciunt:* Montanam *pinum, ſiue* Idæam *uocantes, quæ recta & celſa eſt, craſſa materie, nucibus oblongis, uiridibus, ſerò dehiſcentibus, pice copioſa*. Maritimam, *folio tenuiore, infirmioréque: cortice læuiore, & coriis utiliore: nuce rotunda, & quæ breui aperiatur: ualida & robuſta materie.*

PINASTER, *nihil aliud eſt quàm pinus ſylueſtris: mira altitudine conſurgit, & à medio ramoſa eſt, ſicut pinus à uertice: copioſiorem hæc radicem fundit in*

ſummo. Naſcitur tum in montibus, tum etiam in planis. Itaque quæ prius deſcripta eſt, pinus urbana dicetur: hæc autem ſylueſtris.

Nuclei pinei, Græcè ſtrobili dicuntur, ut iam explicauimus: quanquam & ſtrobilos, tripudij genus ſit apud Iulium Pollucem. Galenus etiã coccalos uocat. Sunt etiam qui coccalos pro cocco gnidio accipiant. Nucem ſapineam uocauit Columella, alij nucem pineam: uulgus noſtrum pomum, ſiue mâlum pineum appellat, Pomme de pin. Sunt autem eius quaterna genera, quæ tu longiori ſermone deſcripta in Barbari commentariis uidebis.

PICEA, quam Græci πίτυν, & poetæ blotren uocant (ut quidam rentur) arbor eſt pino congener, & huic ferè ſimilis, folio breui, ſetæ proximo, craſſiore tamen, duróque, ut cupreſſus, immortali uirore, &c. In ſumma laricem, quam poſtea deſcribemus, proximè imitatur & pinum. Tantùm hoc à pinu differt, quòd pinguior ac tenuior folio eſt, minus alta, minúſque recta. Fert præterea conum minorem, & magis algentem: nucleos quoque reſina perfuſos gerit, uſtis etiam radicibus repullulat, quod pino non accidit. Frequens eſt in Alpibus, funditque reſinam plurimam, candida gũma interueniente, quæ thuri uſqueadeò ſimilis eſt, ut pro eo ſæpe fallat: gratiſſimũ enim odorem habet. Huius ſpeciem Theophraſtus phthiropœon uocat, hoc eſt pediferam, tineoſámque, quia totis paniculis non prima tantùm in parte, ut abietes, nucleos & minores & nigros habeat.

PICEASTER quemadmodum & pinaſter, picea ſylueſtris eſt, quæ in Hiſpania uiſitur, ex qua reſinam, unde pix coquatur, colligunt.

Fructum piceæ Dioſcorides à Græcis pityida uocari

O.iiij.

tradit, itémque pini: ſed impropriè, inquit Galenus. Plinius *pinaſtri nuces ita quoque nominat.* Hippocrates *pityida reſinam è pinu ſiue picea potius intelligit, quàm fructum.*

TEDA *propriè dicta, picearum generis arbor, in* Illyria, Græcis *das ſiue dadion appellata: redundantior eſt humore, quàm reliquæ, aut pinus, aut etiam larices: parcior tamen, liquidiórque quàm picea, flammis & lumini ſacrorum grata: unde nos impropriè tedas appellamus, tum piceæ ſatiuæ partes imas, tum alia quoque ligna, quæ flamma olei uel picis illitu concepta, faculæ modo luceant.*

CVPRESSVS, *inter noſtrates arbores coniferas & reſinaceas iure connumerabitur: hanc enim plerique* Galliarum *tractus habẽt:* Græcis κυπάρισσος *dicitur,* ἀπὸ κύειν παρίσους τοὺς ἀκρέμονας, *hoc eſt, à partu ramulorũ parilium (ut inquit* Didymus*) quòd ex æquo & ramos & fructus creet. Dictas etiam* Cupreſſos χάριτας *idem prodidit, ꝙ nobis eſſent oblectamẽto: uel quòd* Charites Eteo*clis filiæ, dum tripudio dearum ſubſilirent, in puteum ceciderint, quas deinde* Tellus *in arbores frõdoſas puellis ſimiles, ad oblectamentum & rei memoriam conuerterit.* Diti *ſacra arbor, funeribus indicandis olim ante domos poni ſolita: ob hoc ei negotio dicata, quòd ſemel cæſa nunquam regerminet, præſertim à radice. Eſt admodum procera, caudice oblongo ac tereti, folio pini, ſed carnoſiore, amaro, neque ita pungenti, fronde indecidua, odore uehementi. cætera ex* Ruellio.

Cupreſſi duo genera: fœmina, quæ diu ſterilis eſt, meta in faſtigium conuoluta, neque repudiata, diſtinguendis pinorum ordinibus facilem ſe tonſili culturæ præbens,

hiſtoriales picturas tenui folio, breuíque & uirente ſuperueſtiens. Contrà *mas, ſpargit extra ſe ramos, deputatúrque, & accipit uitem.* Vterque *ſexus in perticas aſſeréſque admittitur, amputatione ramorum, qui tertiodecimo anno ſingulis denariis uæneunt apud* Venetos.

Tarentinam *cupreſſum* Cato *præcipuè laudat, quoniam (ut* Plinius *arbitratur) è* Creta *uenerit* Tarentum. *nam in* Creta *quocunque loco quis mouerit ſolum, niſi ſeratur alia, hæc ſpõte gignitur.* Nonnulli *tamen* Creticam *cupreſſum nominant, alterum herbæ* Sabinæ *genus, quã* Græci βράθυν *appellant, nos uulgò* Sauinier, *quòd ea ſit cupreſſi folio, de qua in* Hortulo *noſtro.* Cæterum Mileſia *cupreſſus omnium laudatiſſima fuit antiquis.*

Fructum *cupreſſi galbulos, & nuces cupreſſi rectè nocaueris,* Noix de Cypres. Nam *galbæ (ut ait* Suetonius *libro 7.) animalia ſunt exilia, quæ in æſculis arboribus naſcuntur: unde primus* Galba Romæ *appellatus.* Reſina *è cupreſſu etiam manat, qua ſi quid unxeris, à carie perpetuò uindicatur.* Eſt *enim ſapore acerrima, quapropter tineas & uermiculos, teredinéſque facilè enecat.*

Eſt *& coactæ breuitatis frutex, quem chamæcypariſſon quaſi pumilam cupreſſum uocant, hortis familiaris. hinc ab odore formáque foliorum eiuſdem nomenclaturæ arboris, uulgò nominamus* Du Cypres, *quòd quaſi ſit cupreſſi abortus, folio incano & perenni.* Sunt *qui abrotonum fœminam eſſe putent, de qua in* Hortulo *plura.*

IVNIPERVS, *etſi conifera non ſit, tamen quia reſinam thuri ſimulem & bene olentem fundit, inter arbores reſinaceas à nobis connumerabitur.*

Iuniperum *itaque arceuthon* Græci *uocarunt, noſtri* Geneſure, *arbor eſt duorum generum: nempe maior &*

minor: cortici membraneo, & qui ſponte rumpatur: materie fulua, odorata: ex qua manat liquor, thuris odorem ac colorem æmulans: Coma uiret perpetua, ſpináque potius quàm folio, ueſtitur: ſed herbacea eſt ſine flore, cæruleis baccis. Inſumma, cedro penè ſimilis, tum effigie, tum natura.

Duo apud nos inueniuntur genera iuniperi montibus uernacula: Vnum pumulum, humile, ſeſſilibus in terra ramulis: alijs parum ſe ab humo attollentibus, quibus ſpina pro folio eſt: radicibus ſummo cæſpite fuſis, baccis primùm uirētibus, deinde per maturitatem nigris. Alterum altius adoleſcit, caudice procero, cortice fragili, nec difficulter fatiſcente: ligno fuluo, odorato, ramis latioribus, aculeorum aceruo ſtipatis, baccis priori conſimilibus. Cætera ex Ruellio.

Humor in iunipero ad lachrymæ modum concreſcit, qui crematus nidorem odore thuri non cedentem expirat. Sunt è recentioribus Græcis qui tradant æſtiuis temporibus arborem (quam iuniperū appellant) lachrymam ſudare, quæ coloris officio durata, coeat in gummi. Hæc peculiari regionis uocabulo, Vernix dicitur. Nunc ad externas arbores coniferas & reſinaceas.

EXTERNAE RESINACEAE ET CONIFERAE.

LARIX, ſiue (ut alij) larex, nomine pityos, hoc eſt piceæ, comprehēditur à Theophraſto. Arbor enim eſt magna, piceæ ſimilis, craſſior, læuioríque cortice, folio uilloſo, pingui & denſo, mollíque flexu, materie præſtāti, rubente, odore acri. Vitruuio arbor eſt folijs ſimilibus pini, cuius materies prolixa, tractabilis ad inteſtinum opus, non

minus quàm ſapinea. Habet reſinam liquidã, mellis Attici colore: quæ larigna reſina dicitur. Nota eſt arbor (inquit idem author) municipibus qui ſunt circa ripam Padi, & Adriatici maris litora. Nunquã eroditur à tineis aut uermibus, & propter ſui amaritudinem ab omni carie uindex eſt. Quin & (quod fortaſſis mirũ uidebitur) flammam ex igni non concipit: nec ipſius arboris materia per ſe ardere poteſt, niſi (ut ſaxum in fornace ad calcem coquẽdam) aliis lignis uratur: nec tamen tunc flammam recipit, nec carbonem remittit: ſed longo ſpatio tardè comburitur: quod ex Cæſaris uictoria patet, quã habuit circa Alpes, dum caſtellum, cui Larigno nomen erat (propter laricum in ea uicinia frequentiã) obſideret: nullis enim facibus neque faſciculis uirgeis inflammatis, potuit incendere pyram ligneam quæ ante caſtelli portam larignis trabibus erat conſtructa ad repellendos milites.

LENTISCVS, à Græcis σχῖνος uocata, arbor eſt roboris magnitudine, ſorbi folio: Dioſcoridi glycyrrhizæ ſimili, terebinthi odore: acinis punicæ ſylueſtris, rubẽtibꝰ, & ubi maturuerint nigris, tantiſper dum coquuntur ruffis. Atque hæc dicitur lentiſcus Chia, (hoc eſt in Chio inſula naſcens) cuius arboris reſinam quidam (ut inquit Dioſcorides) maſtichem nominant. hæc autem gummi modo naſcitur, nigra & candida: ſed probatiſſima maſtiche, Chia candida. quanquam maſtichem Theophraſtus dixerit etiam ſpinam ſchineã ferre, & item aliam ſpinam in India & Arabia, quam lamam uocant. Cæterum lentiſci baccas ſchinides uocauit Hippocrates.

Aliam à Chia lentiſcum ſe meminiſſe teſtatur Plinius libro 15. cap. 24. quam Italicam lentiſcum uocat.

Ea autem erat folio piſtacij, ſed minore, per extremitatem rubẽte: in ſummo ſiliquæ piſorum, ſed corniculi modo intortæ, in quibus reſina odoris iucundi cõtinetur. Fructus ſambuci ſpecie in racemis depẽdet, qui initio rubet, poſtea nigreſcit: Ter anno floret, & coma pubet perpetua. Huiuſmodi lẽtiſcum nouiſſe etiam Ciceronem palàm eſt, ex his uerſiculis quos conſcripſit,

Iam uerò ſemper aridis, ſempérque grauata
Lentiſcus, triplici ſolita eſt grandeſcere fœtu:
Ter fruges fundens, tria tempora monſtrat arandi.

Fuit lentiſcus etiam Italis noſtris recentioribus nota. Nam & Barbarus refert, Romæ in ruderibus & monumentis antiquis lentiſcum oſtendi, folliculis inanibus & deformibus: quibus confractis, culices euolare frequentes tradit.

TEREBINTHVS, *Græcis* τέρμινθος, *arbor eſt circa Macedoniam & Idam in Troade, breuis, fruticoſa & contorta. In Syria autem (quæ, ut Plinius tradit, pluriman terebinthum habet, præſertim circa Damaſcum, ubi mons terebintho, nec alia ſylua ſcatet) magna & copioſa, decoráque aſpectu, fidelis ad uetuſtatem: materie admodum lenta & uehementer nigra, ſpiſſa, ſplendida, ex qua calices in Syria ad capulos detornant, quo nomine Thericles plurimũ celebratus eſt: lauri penè folio, ſed denſo, & rubenti, numeroſo, ab eodem pediculo, in uerſus digeſto, ut ſorbo, minus tamen angulato, oleoſóque ut fructus, & per ambitum laurinis foliis ſimili. Vnicum ad cacumen exit, & numerum parem conturbat. Flos illi racemoſus, oliuæ modo, ſed puniceus: qui tandem in baccas exit, primùm herbaceas, mox rubras, & tandem maturitate nigrantes: magnitudine fabæ reſinoſas & ſulphuro-*

ſas, quæ ſi maturæ non ſunt, in aqua ſupernatant: maturæ & nigræ, ſidunt. fert nucamenta quædam caua, ceu folliculos, ulmi exemplo, emittentes quædam animalia ueluti culices, lentorémque reſinoſum, qualis qui corticé erumpit. Radicem habet ualidam, in profundum actam. Vere concepto germinat, meſſibus tritici, aut paulò ſerius fructificat: perpetua coma uiret. Ex terebintho reſina liquida deſtillat, quæ omnes alias antecedit, Terebinthina appellata (inquit Dioſcorides) cui bonitate ſuccedit lentiſcina: ad quam tollendam, arbor poſtquam germinauerit, inciditur: id quod in omnibus aliis arboribus reſinam fundentibus obſeruandum eſt.

Terebinthi duo genera, mas & fœmina: quemadmodum aliarum quoque reſinacearum. Mas ſine fructu eſt, (inquit Theophraſtus) fœminarum rurſus duo genera: alteri fructus rubet lentis magnitudine: alteri pallidus eſt. χλοερὸν quaſi herbaceum uocat. cum uite matureſcit, haud grãdior faba, odore iucundior, tactu reſinoſus.

Terebinthum Indicam haberi refert Theophraſtus, aliis ſuperioribus ferè ſimilem: fructu tantùm diuerſo, amygdalarum ſimilitudine, ſuauitate præſtantiori, quapropter incolæ his potius utuntur.

THVS, Græcis λίβανος uel δενδρολίβανος dicta, in Arabia præcipuè naſcens, arbor eſt terebintho proxima: unde Antigono regi uiſa eſt eſſe ipſamet Terebinthus. Quidam lauro proximam faciunt, alij lentiſco ſimilem. Vnde quid in tanta uarietate certi adducam non eſt in promptu, cùm eius arboris facies à nullo Latinorum, neque etiam Græcorum authorum hactenus exacte tradita ſit. Plinius thuris arboris altitudinem ad quina ferè cubita reducit, ramis frequentibus, quales ſunt aceri: fo-

lio pyri, ſed multo minore, coloris herbacei, modo rutæ, læui corticę ut lauro. Philoſtratus in Caucaſi montis præruptis lateribus proceras arbores naſci prodit, è quibus manans thus deſtillet. cætera ex Ruellio.

Thus (inquit Barbarus) uel à Græco theos, aut alio uocabulo ſacrificium ſignificante θύειν deriuatur. Nam thure antiqui penates & diuos ſuos adolebant, uel dictum tus à tuſis glebis, ut tunc Latinè ſcribi debeat.

Thuris arboris lachryma (ſiue reſinam appellare uoles) Latinis arboris nomen retinet: uulgo incenſum appellatur, De l'Encens. Græcis & Galeno libanotus. Nam arbor ipſa (ut diximus) libanos dicitur, à iuuene Aſſyrio cui tale nomen erat, quem cùm ſtudioſiſſime deos colentem inuidi occidiſſent, dij in arborem (ut Græci fabulantur) conuerterunt.

Thuris autem multæ ſpecies. Maſculum, quod aliqui à ſpecie teſtium dici putant: ídque (modò non ſit factitium & adulteratum) rotundum, friabile, ſolidum, intus album eſt. Virgilius,

Verbenáſque adole pingues, & maſcula thura. uulgus noſtrum id thus maſculũ, olibanum uocat, De Loliban, articulo ſumpto cum Græco uocabulo ὁ λίβανος.

Thus fœmininum, quod quidam mãmoſum uocant, molle eſt, in corticę, & intus flaueſcens. huic autem præcipua eſt gratia, cùm inhærente lachryma, priore conſequuta, alia ſe miſcuit.

Minores thuris lachrymas, ſiue guttas Græci orobiã uocarunt: quemadmodum micas cõcuſſu eliſas, mannam thuris, ſiue pollinem thuris. Corticem autem thuris appellarunt, omne id quod in arbore hæſit, ferramentóq; auulſum, corticis aliquam cruſtam ſecum detulit. Cætera ex

bonis & probatioribus authoribus deſumito. nam omnia complecti ut difficillimum eſſet, ita certè longiſſimum, & fortaſſis præter inſtitutum.

MYRRHA, *dubium non eſt quin ſit arbor, quam* Græci *σμύρναν uocant, lachrymam fundens, quæ etiam nomen retinet* Du Myrrhe. *Sed qua ſit ſpecie ac forma, minus facile eſt in tam uaria opinionum altercatione ſtatuere, noſtras enim non eſt: neque etiam noſtris regionibus uicina. Nam apud* Arabes, Troglodytas, Indos, *& in* Bœotia *reperitur, quinis (inquit* Theophraſtus*) cubitis humilior: minor thure, caudice fruticoſo, duro, & circa radicem intorto, craſſiore ſura hominis, cortice læui: folio ulmi, oleagino (inquit* Plinius*) ſcabro, criſpo, in extremitate ut iligneum aculeato. Huiuſcemodi arborem alij iunipero, alij lentiſco, alij terebintho aſſimilarunt. Quapropter, quando certi nihil hoc loco proferre poſſumus, ſuperiori tātùm deſcriptioni innitemur.*

Huius arboris lachrymæ, quam etiam myrrham uocant, multa ſunt genera, uariè à Plinio, *item etiam* Theophraſto *ac* Dioſcoride *deſcripta: pro tractuum in quibus arbor creſcat uarietate. Itaque (ne confuſum quid adferamus) tantùm de iis dicemus, quæ magis neceſſaria uidebuntur: ea interim genera prætermittentes, quibus hodie non utimur, quibúſque nullam operam damus.*

Myrrha reſina ſatis uulgo cognita, nedum officinis. Sed alia (inquit Theophraſtus*) ſtillatitia eſt, alia fictitia. Stillatitia, hoc eſt quæ ſponte ex ipſa arbore defluit, priuſquam incidatur (inquit* Plinius*) ſtacte appellatur: colore pallido, ſuauitate mira, ſed amaritudine præcipua. Fictitia, uocatur plaſte: atque ea eſt, quam antiqui in unguenta conſeruabant, & cuius expreſſione, unguenta*

faciebant (inquit Dioſcorides) odorata & pinguia.

Stacten (aut Ruellius) officinæ, & medicorum uulgus, ſtyracem liquidum appellant, fortaſſe nominis uicinitate falſi: cum ſit reuera ſtyrax liquidus, tuſæ myrrhæ recentis exigua aqua conſperſæ, præpingue ſerum, organo expreſſum: aut (ſi mauis) pinguiſſimus myrrhæ flos, uel tortiuum myrrhæ ius machinis extractum. Faciunt & aliud ſtyracis genus, quod calamitam uocant: de quo ſtatim poſtea. Stacten etiam antiqui (inquit Athenæus) pro AEgyptio unguento ſumpſerunt, quod & Perſicis regibus dicatū erat: id enim capite diadematis uice geſtabant (inquit Dioſcorides.) Sed & ſtacte Græcis pro lixiuio (quod cineris elotio eſt) ſumebatur: cui tamen dictioni tunc adduntuel ſubaudiunt κονίαν.

STYRAX, *quam uulgus pharmacopolarum appellat ſtoracem, arbor eſt reſinacei generis, ſuæ etiamnū reſinæ nomen præbens. Naſcitur præſertim in Syria, quanquam etiam in Cypro, Creta, Cilicia & pleriſque aliis locis inueniatur. Quod autem ad eius deſcriptionem attinet, Arbor eſt cotoneæ malo ſimilis: fructu maiore quàm auellana, ſpecie candidi pruni, manat ab ea liquor coloris flaui, ſordidi, reſinoſi, albicantibus fragmentis, odoris perſeuerantis: eum liquorem uulgus noſtrum ſtoracem calamitam appellat, neſcio qua ratione: liquidus autem ſi fuerit (quemadmodum interdum ex eadem arbore reſina alia, alia liquidior profluit) ſtoracem liquidum appellat, de quo paulò antè in myrrhæ deſcriptione.*

BDELLIVM *externa quoque arbor reſinacea, ſuæ etiam lachrymæ nomen præbens, in Arabia & Scythia creſcit: nigra eſt oleæ magnitudine, folio roboris,*

fructu caprifici,nec inſuaui:manat ex ea humor quē officinæ bdellium appellarunt,ut iam diximus: quanquam Galenus diuerſam & arborem & reſinam in Arabia & Scythia autumet. Sunt & alia eiuſdem reſinæ genera,quæ tu à bonis authoribus collecta apud Ruellium & Barbarum uidebis.

CEDRVS, *ſolo tantùm nomine apud nos cognita:uocamus enim uulgò,* Vn Cedre. *Huius autem deſcriptionis tam uaria eſt Theophraſti, Galeni, Dioſcoridis, Pliniíque opinio,ut uix aliquid certi de ea arbore adſerre poſſimus.Tantùm huic deſcriptioni hærebimus,quā Ruellius ex bonis authoribus protulit.Arbor eſt iunipero nō abſimilis,folio duro,acuto mucrone,capillato,piloſo,pungente,ramoſo:baccis myrti,flauis,odoratis,eſculentis:nouo fructu per autumnum cum anniculis pendente, ligno contorto,nodoſo,frequentibus alis:medulla rubente,odorata: radicibus raris,per ſumma terræ diſperſis. Theophraſtus duo præcipua eius facit faſtigia, alteram phœniciam, alteram lyciam appellans. Plinius longè aliter ſentit. Diuerſam quoque habet opinionem Galenus, & item Dioſcorides,quemadmodum ex Ruellij commentariis latius uidebis.*

Cedrus autem(à Theodoro Gaza cedrula appellata) frutex eſt puſillus,arboreſcens,frondes æternæ, in Phrygia & Arcadia naſcens.

Cedria uerò eidem authori,diſſidet à cedro,éſtq; arbor folio pungente,mucronibus perinde ut Cedrus.

Cedrelate,Cedrus eſt maior appellata Græcis,cuius duæ etiam traduntur ſpecies. Quæ floret,ſterilis eſt fructifera,flore uidua,ſemine & cortice cupreſſi: triplici dotatur fructu,iam maturo, adoleſcente,& recens nato: li-

gnum odore ſuaue eſt, ac æterna materie. Cedria *etiam præter ſuperiorem ſignificationẽ, cedrelatæ tum reſina, tum etiam pix appellatur: ita ut, ſi propriè loquamur, nihil aliud ſit cedria, quàm cruda cedri lachryma.*

Cedriũ *uerò, ſuccus eſt cedri, è teda eius conciſa furnis, qui primus aquæ modo fluxerit in canali: & qui inde ſequitur liquor, pix appellatur.* Confundunt *tamen au thores & cedrium & cedriam: adeò nulla eſt uocabulorum proprietas, quæ perpetuò obſeruetur.*

Cedrides Galeno *&* Dioſcoridi *, cedri ſunt fructus, quemadmodum* Daphnides *fructus lauri,* Noix de Cedre: Plinius *mala cedria appellat. parũper urunt os guſtantis (minus tamen cedri lignũ) ut etiã facilè mandi poſſint: ſed tamen ſi copioſius edãtur (inquit* Galenus*) caput tentant, & dolorem creant, atque interanea uellicant.*

Ex *malis cedriis exprimebatur apud antiquos oleũ, optimæ facultatis, quod illi cedrelæum appellarunt:* Columella *cedriũ liquorẽ nominat,* Galenus *cedream oleoſam mauult appellare.* Atq; *hæc lector quàm uaria, quámq; inconſtantia ſint, & ob hoc non parum difficilia, quæſo paulìſper mecum perpẽdito: tum autem facilè uidebis (ni fallor) quantum inſudauerint ij qui hæc tibi collegerunt.*

RELIQVAE ARBORES A' CONIFERIS & reſinaceis, quæ etiam in ſyluis paſſim creſcunt.

De *coniferis & reſinaceis arboribus abunde diximus: ſupereſt ut de aliis agamus, quæ ſyluarum & montium propriæ ſunt: ac primùm à noſtratibus incipiendum, ut deinde ad externas ueniamus, ne quid cõfuſum aut minus ordinatum uideatur.*

NOSTRATES.

TILIA *uulgò* Tillet, *Græcis philura*, Theophra-*ſto interdum philyca*: Arbor *eſt nota, folio hæderaceo, mol liore, & in angulum acutiorem rotundiore ac prolixiore: in orbē lente criſpo atq; ſerrato: flore tātiſper dum calyculo cōtinetur herbaceo, ubi emerſit, flauo: fructus magni tudine fabæ ſimilis, in quo ſemen prætenue quantum atriplicis, omnibus animalibus ingratum, cum alioqui foliorum corticiſque ſucco* (*qui dulcis eſt*) *apprimè delectentur. acinos gerit hæderæ ſimiles.*

M*arem & fœminam quidam faciunt, multùm inter. ſe differentes.* N*anque materies maris dura, nodoſa, rufior & odoratior, cortex quoq; craſſior, & detractus inflexilis: nec ſemen fert aut florē ut fœmina: quæ craſſior eſt arbore, materia quoq; candida.* Montibus *aquoſis gaudet, ex cuius cortice, infantium cunæ fiunt, & ciſtæ: leuiſſima eſt enim huiuſmodi materia, unde* Virgilius *ſecundo* Georgicon *tilias leues appellauit.* Fiunt *& è ligno tiliaceo capſæ & arculæ, unde* Columella *lib. 12. arculas tiliaceas laudauit.*

Sed *& tilia minus latè ſi ſumatur, pro tunicis tenuiſſimis accipitur, quæ inter lignum & corticem multiplici membrana inueniuntur, è quibus etiā uincula tiliæ uocantur.* Vnde *per trāſlationem* Plinius *corticas interiores tilias in ulmo dixit pro huiuſcemodi mēbranulis.* Philyras *quoq; (ſiue mauis* Philuras*) pro tenuiſſimo earū mēbranarū corio ſiue libro ſūpſit idē author, in quo ſolebāt antiq ſcribere, unde ait* Martialis, *libros in philyræ cortice ſubnotatos.* Quin *& ex philyris nectebātur coronæ apud antiquos: quoniā flexiles et decoræ eſſēt: hinc* Horati⁹ *ait ſibi diſplicere nexas philyra coronas.* Atq; *hæc de* Tilia *ſatis.*

P.ij.

ACER, *uulgò* Erable, *arbor eſt tiliæ non abſimilis, forma & magnitudine, uerũ cortice paulò ſcabriore, ſublimdóq́;, craſſo, & ad flectendum contumaci: radicibus paucis, ſublimibus, criſpis: materie uenis longioribus fluctuante, molli, macilenta, gracili, ex qua fiũt arcus apud nos. In riguis potiſſimũ naſcitur. Plinius author eſt in hac arbore duo tubera reperiri: unũ bruſci nomine, alterũ molluſci: illud intortius criſpum, hoc ſimplicius ſparſum.*

Aceris genera tria fecerunt Græci: *campeſtre, quod candidum aiunt eſſe, nec criſpum: atque id quidẽ* γλεῖνον *uocant:* Montanum, *criſpius duriúſque:* Tertium *genus zygiam uocant, fiſſili ligno, cortice liuido & ſcabro, materie rubenti, ex qua iumentorũ iuga fiebant, unde nomen tractum. Quãquam nonnulli carpinum eſſe autument.*

CARPINVS, *uulgò* Charme, *inter aceris genera enumeratur, quemadmodum mox dicebamus, atq́; id eſt genus, quod* Græci ζυγίαν *quaſi iugalẽ uocarunt, quòd ex eius arboris materie,* τὰ ζυγὰ, *hoc eſt iuga iumentorum probè fierent: quanquam etiam manubria carpinea ruſticis inſtrumentis apud antiquos fierent, inquit* Plinius *lib. 16. &* Columella *li. 11. noſtra autem* Gallia *carpinum* Vulcano *potius, quàm lautis operibus dicat.*

Diuerſum genus ab acere carpinum eſſe ait Theophraſtus *ex quorundam opinione: refértque* Stagiritas *hoc diſtinguere carpinũ ab acere: quòd carpino flaua criſpáque materies ſit, aceri candida, intercurſantibus neruis ſcatens. utraque arbor ampla, platano in fingendo ſimilis. Cæterum carpinus cortice paulò ſcabriore, quàm tilia ueſtitur, ſublinente, craſſo, ſpiſſiore quàm picea, & inflecti contumace. Radices paucas mittit, ſublimes, magnáque ex parte criſpas.*

ALNVS, *apud nos* Latinum *nomen ferè retinet* Aulne:*unde pumilas ſiue puſillas alnos, uulgus noſtrũ uocat* Aulneaulx:*arbor eſt flore & fructu ſterilis, in aquoſis naſcens, caudice recto, ligno medulláque molli: folio* pyri,*ſed ampliore ac neruoſiore, quadantenus orbiculato, uirgatóque: cortice ſquaroſo, foris albicante, intus rufo: radice ſumma, tenui, nec maiore quàm laurus.* Ma*teries eius ad naualia commendatur. unde* Virgilius *primo* Georgicon,

Tunc alnos primùm fluuij ſenſere cauatas.

BETVLA, *uulgo nota,* Græcis *ſemyda dicta, noſtris* Bouleau, Gallica *eſt arbor (inquit* Plinius*) mirabili candore atque tenuitate, terribilis magiſtrátuũ uirgis, eadem circulis flexilis, item corbium ſportis & ligaturis utilis.* Cæterum *folio eſt fagino, paulò anguſtiore, trunco enodi, cortice uerſicolore, materie læui, candidiſſima, uirgultorum eximia tenuitate: cortex ignem facillime concipit, ideo rura lucernarum uice ſuccendunt, reddit flagrans pingue quoddam & oleoſum. uſus apud nos baculis tantùm & ſcopis.*

FRAXINVS, Græcis *melia uel milea, noſtris* Freſne,*arbor eſt in planis potiſſimum naſcens, procera, caudice tereti, craſſiuenio, neruoſo, læui, enodi (quanquam triozos, hoc eſt, trinodia à* Græcis *uocitata: ſed ob id quòd ramos habeat prægrandes, ordinatos, paréſque numero) corticẽ habet læuem, ſpiſſum, tenuẽ, rubrũ: ramos utrinq; pennatos (inquit* Plinius*) hoc eſt per ampla uerſuum interualla, tanquã per genicula continenter utrinq; pẽdentes, perinde atque ſorbus:* Folia *gerit lauri latifoliæ, acutiora tamen, leuitérq; per ambitũ ſerrata, quorũ extremæ marginum fibræ, in molles ſpinulas occaleſcunt, porracei*

coloris: ſemine eſt minuto, ipſis foliis incluſo, amaro, radice multa, craſſa & ſublimi. Noſtra fraxinus magna ex parte flore caret, & fructu: uerùm multos à radice mittit fungos ganeæ expetitos.

Fraxini duo genera fecerunt Græci: alterum excelſum, procerúmq́;, ligno cádido, molliore, criſpiore, neruoſo, enodi, cuius materia hodie optimæ haſtæ fiunt, qua etiam ex materia haſtam Achillis fuiſſe fabricatam ſcribit Homerus. Eam fraxinum bumeliam in Macedonia nominant, perinde quaſi polymeliam, id eſt ingentem fraxinum: AEoles enim b pro p litera, ut pro πολὺ, expũcto λ elemento, βȣ̃ pronuntiant, non bouem, ſed magnitudinem intelligentes. Alterum fraxini genus humilius fecerunt Græci, ligno ſcabriore, duriore, fuſciore, folio lauri aculeato. Alij ſitu diſcreuere fraxini genera: campeſtrem enim eſſe criſpam, montanam, ſpiſſam uolunt. Sunt qui natalibus diſcriminent: montanam dicunt eſſe coloratiorem, robuſtam, læuem & lentam: campeſtrem uerò decolorem, raram, ſcabrámq́; aſſurgere. Vulgus uerò noſtrum campeſtrem fraxinum, ornum appellant, Freſne champeſtre: quemadmodum ſuo loco diximus. Quædam autem arbor eſt apud nos fraxino aliquantum humilior, folio ſerratiore, per ambitum hiſpidiore, cætera fraxino ſimilis: quæ certè fructifera fraxinus dici poteſt. Fert enim baccas ex rubro nigricantes, quibus per inopiam frugum annonæ rura noſtra ueſcuntur.

TAXVS noſtratibus ſyluis ſatis frequens, Græcis ſmilax dicta, aliquibus milos, uulgo Yf. Arbor eſt abietis aſpectu, ſed humilior: fronde perpetua, aliſque frequentioribus ſinuoſa: folio pinguiore & molliore, baccis rufis, rotundis, mollibus, guſtu non inſuaui: radice breui, gra-

cili per ſumma ceſpitum: cortex cedro perſimilis, tum ſcabritia, tum colore: quo detracto, totum ſubeſſe cor cernitur. Plutarchus tradit umbram taxi dormientes enecare, cùm irruens arcem ſenſus obſidet. Conglutinamenta ſiue ſubſcudes ex ea ſcriniis & ſubſelliis parantur: ex eius quoque materia apud nos arcus & ſcorpiones fiunt.

De ſalice, ulmo, populo, platano, & huiuſmodi arboribus, quæ priuatæ potius ſunt, quàm ſylueſtres, in Arbuſto diſſeruimus. Dicamus iam de externis, quæ aliæ ſunt à coniferis & reſinaceis.

EXTERNAE.

ADRACHNE (ſiue andrachnus cum Pauſania) ſylueſtris eſt arbor, haudquaquam procera, neque in planis naſcens: in Helicone monte frequentiſſima, ſimilis unedoni, folio tantùm minore, nunquam in ſummo uertice deciduo, perpetuo enim cacumine uiret: cortice nec ſcabro nec ſquaroſo, ſed qui circumruptus uideri poſſit, quo auulſo præter aliarum arborum naturam non offenditur, niſi quis corpus uehementer preſſerit, germénque futurum luxauerit. Materiam mulieres expetunt ad opus telarum textoriúmque. Caueto autem ne andrachnen pro adrachne legas aut proferas: eſt enim Andrachne portulaca, quemadmodum in Hortulo docuimus.

APHARCA, è ſylueſtri arborum genere, ſuperiori ſimilis, æterna quoq; fronde uiret: ſed in totum: cùm adrachne non niſi in ſummo perpetuũ foliorũ uirorẽ retineat, non niſi in montibus etiã naſcitur: Olympo monte

frequens: ſeptis uallíſq; utilis: urendo quoq; ut præcidãt. Vtraq; arbor inter biferas traditur: primum fructum maturat, quum dulceſcit uua, ſecundũ cùm appetit hyems.

ARIA *quoque ſylueſtris arbor Theophraſto, hyemis initio fructificat, materie duriſſima: ut neceſſe ſit antequam terebretur, macerari prius aqua, quod & in robore carpinóque ſeruatur. Honores ei ad carbones: argentariis, utique ad primam coctionem.*

Eſt & Aria ſiue agria, quam pro ilice aquifolia Dores uſurpant.

CITRVS *arbor eſt alia omnino ab ea quam in Seminario deſcripſimus, quæ citrea mala producit. Eſt enim hæc citrus, ſylueſtri cupreſſo ſimilis, caudice, folio, odoratis: multo in medicina uſu, præſertim eius cortex. Ea autem eſt arbor, cuius materia atq; etiam radicibus antiqui menſas egregias (quas citrinas uocabant) & pedes lectorum conficiebãt. Vnde Seneca teſtis eſt in obiurganda temporum ſuorum luxuria, quòd citri radices inſanis licitarentur pretiis, ad menſarum lectorúmque ornamenta. De menſis autem citrinis, tygrinis & pantherinis uideto Plinium lib. 13. cap. 15.*

TROGETES *& Thuia ſiue Thuion aut Thya idem ferè arboris genus eſt cum citro. ex ea enim celebres menſæ apud antiquos quoque conficiebantur. Arbor eſt (ut inquit Theophraſtus) perpetuò uirens, procera, inter ſylueſtres ſerotina, ut nulla ferè tardius germinet: algentiſſimis locis, & montium cacuminibus gaudet, circa Iouis Ammonis delubrum præcipua, naſcens in Cyrenenſi agro: ramis, caudice, frondibus ſylueſtri cupreſſo ſimilis. Ex ea refert idem author memoratas ueterum templorum contignationes fuiſſe factas, quandámque*

immortalitatem huic ineſſe materiæ, in tectis contra omnia uitia incorruptæ. Nihil *radice criſpius, nec aliunde pretioſiora opera.* Fert *(ut quibuſdam placet) in fructu nucleos hordei grano ſimiles, longiores duntaxat, exiliores & duriores, guſtu amaro, quibus præſumptis arceatur ebrietas.*

COLYCEA, *arbor circa* Idam *prouenit, alioqui rara inuentu, fruticoſa, ramoſáque, & multis alijs concaua: folio ulmi, longiore, ſatis ad folium latifoliæ laurus accedente, ſed ampliuſculo & rotundiore, ſupra uiridi, infra cano neruoſóque, prætenuibus neruulis, fibríſque de medio callo in coſtarum ſpeciem adductis: materie ſolida, corticæ non læui, & quaſi uitigineo ueſtitur: radicibus per ſumma gracilibus & ſolutis, cæterum fibratis & mirum in modũ flauis.* Sterilis *& flore uidua.* Surculos *tamen circa folia pingues, læues, candidos, armentacea facie fundit.* Præciſa, *uel ignibus exuſta, ab imis rediuiua reſurgit.*

Eſt & alia apud Theophraſtum *nominis eiuſdem, folio ſalicis, comoſa, ramoſa, in totumque ampla, ualuulis leguminum more non anguſtis, in quibus ſemen latum, paruum, durum, non tamen nimis, nec abundè pro magnitudinis ratione fructificat.* Sed *perpaucæ & inuentu raræ arbores quæ ſiliquentur.* Hanc Plinio *ſtaphylodendrum dici exiſtimant, arborem trans* Alpes *ſimillimam aceri, albam in materia, ferentem ſiliquas, & in iis nucleos ſapore nucis auellanæ.*

De Colutea *in* Fruteto *dicemus: nanque frutex eſt, quadriennio ſe in arborem efferens.*

LABVRNVM, *arbor alpina, nec (inquit* Plinius*) uulgo nota, dura & candida materie, cuius florem cubi-*

tali longitudine apes non attingunt: odit aquas, nec niſi in ſiccis prouenit.

IOVIS *barba, etiam arbor eſt in ſiccis tantum naſcens, & aquas horrens, ſed opere topiario tonſilis, & in rotunditatē ſpiſſa, folio argēteo. Hāc eſſe nonnulli contendunt, quam* Theophraſtus Dioſporon, *id eſt ſemen* Iouis *appellat. Arbor extat* Pariſiis *in periſtylio ſacrarum ædium diuæ* Genouefæ, *in orbem tonſili uenuſtate comans, ramis in rotunditatem expatiantibus: pomo ceraſi, rubro, oſſe intus prædiuro: an tamen dioſporos fuerit, aſſerere non auſim, cùm pauca admodum de ea ſint prodita, quibus facilè colligi poſſit dioſporon eſſe.*

CASIA *fiſtularis ſiue fiſtulacea Græcis recētioribus caſia ſyringodes appellata (nam antiqui Græci eius non meminerūt)* Actuario *nigra caſia dicta, aliis* Indica *canna: Arbor eſt magna, partim in* India, *partim in* AEgypto *naſcēs, & etiā hodie in* Aſia *frequēs:* Iuglandis *folio, fructum ferens oblongum, teretem, duûm ferè pedū proceritate, qui dum uento agitatur, ut cānæ ſibimutuem occurrant, magnum edit ſtrepitum.* Actuarius *caſiæ fructum ita nobis reddidit.* Fructus *eſt oblongus, teres, concretum intus atramentum continens, non una coaleſcens ſerie, ſed ex interuallis lignoſis tenuibúſque membranis ſeptum: immerſis oſſibus ſeminariis, ſpecie & figura non abſimilis iis quæ cognita nobis ſiliqua profert, de qua ſiliqua in* Seminario *diximus.*

ANACARDVM *recentiori Græciæ cognitum (eius enim antiqui Græci non meminerunt)* Arbor *eſt* Indis *familiaris: prouenit quoque in* Siciliæ *mōtibus, qui flammas ignis eructant, fructu auiculæ corculo non diſſimili, unde nomen putatur inditum: rubente intus cruo-*

re, quo ueluti ſanguine ſcatet.

Orneogloſſum (linguam auis officinæ nominãt) arbor eſt ulmi ſpecie, foliis amygdalæ, prælongis ſiliquis in ſurculorũ cacumine prodeuntibus, oleagina magnitudine, in quibus medulla ineſt linguæ auis ſimilis (unde nomen) exterius rubra, intus ex candore in luteũ uergens, ſapore acri, uellicante linguam, cum nonnulla amaritudine.

Ebenum, Gaiacũ & Berſilicũ hoc loco longiori ſermone connumerarem, niſi eſſent nobis uel quauis deſcriptione penitus ignotæ arbores: tantùm enim ligno & materie (quæ nobis eſt uſui) unam ab alia diſcernimus, ut Ebenũ dicamus, quod lignum nigrũ apparet: uulgus noſtrũ uocat, De l'ebene. Gaiacum, quod albũ, intus tamen pullitiẽ oſtentat in fuſcum degenerãtem: uulgus noſtrũ uocat, Du bois de Gaiac. Berſilicum, quod materie eſt ex purpura rubeſcẽte: uulgus uocat, Du braſil. Hæc ad nos ex India, ac potiſſimũ ex nouiter repertis inſulis magno aduehentium quæſtu ueniũt. Ebeno utimur in operibus uermiculatis, itẽ ad ſtatuarũ elegantiam, quas nolumus carie aut uetuſtate infici, præterea ad medicinã. Gaiacũ notum eſt (uel muliercul is) quo ſit in uſu. Berſilicũ imbuẽdis uelleribus magnopere expetitur, unde ex eo ligno infectores magnum quæſtum faciũt, quapropter multis nummis uenit.

Piperis arborẽ hoc etiã loco deſcriberemus, niſi parum apud recẽtiores atque adeò ueteres ipſos cõueniret, quænam eſſe dici debeat. Itaque in tanta uariarũ ſententiarũ cõtrouerſia, ad Ruelliũ uos relegabo: ex cuius uigiliis doctiſſimis, quæ hîc breuiter tantùm explicauimus, longius & multò uberius atque eruditius deſcripta accipietis. Iam enim ad Frutetum feſtinandum eſt, antequam herbas in ſyluis paſſim ſuccreſcentes deſcribamus.

Frutetum.

FRVTEX *quid ſit, in Seminario deſcripſimus. Frutetum autem appellabimus hoc loco, non quidem locum fruticibus amœnitatis cauſa conſitum, (quanquam etiam id ſignificare poteſt) ſed ſoli tractum præſertim circa mõtes, aut ad occaſum, in quo nõ niſi frutices ſponte creſcant, uel etiam herbæ fruticantes, præterea nihil ibi ſeri aut naſci poſſit : uulgus noſtrum uocat* Boccage. *Huiuſmodi fruteta uidebis plerunque poſt nemora & ſyluas grandiores, maximè ſabuloſo ſolo, in quo maiores arbores incrementum capere non poſſunt, aut altius radices agere. Melius (inquit Columella) nemoribus herbidis, & frutetis, & carectis, quàm lapidoſis locis durantur ungulæ. Vnde frutetoſum locum uocat Plinius, huiuſmodi frutetis admodum frequentem: ſunt enim quædam arida loca, in quibus ſponte ſoli, nihil uberius aut fœlicius proueniat quàm frutices. Siccis, inquit, hæc, ſabuloſis locis, frutetoſiſque naſcuntur,* Lieu boccageux. *Columella, Nemoroſi frutetoſique tractus, duplex cura eſt. Agedum explicemus iam in noſtro hoc Fruteto, quicquid fruticum in huiuſmodi tractibus, tum apud nos, tum apud exteros cõſpici ſolet, & à noſtratibus incipiamus.*

NOSTRATES FRVTICES, AVT HERBAE FRVTICANTES.

Sparton ſiue ſpartion, aut lygon, frutex eſt in Hiſpania & Africa præcipuè naſcens, ad nauium funes & calathiſcos: leucæam uel lygeam uocat Athenæus : uirgas emittit longas, ſine foliis, ualidas atque lẽtas, uinculorum

uſu præcipuas. Florem *fert luteum, ſimilem ei uiolæ quæ alba dicitur falſo, uulgò* Izeyri. Folliculos *fert phaſiolorum modo, & in his ſemen lenticulæ.*

Geniſta autem, quæ noſtris uulgò dicitur, De la geneſte, ou du geneſt, *non eſt eadem cum ſparto. in hoc enim differt, quòd uirgas non emittat adeò longas aut flexiles, ſed magis aſperas & minus rotundas ac iunceas: dicta geniſta, inquit* Ruellius, *uel quòd genibus medeatur dolentibus, uel quia genu modo ſit flexilis.*

Ericæ, quibuſdam tamariſcus, is eſt frutex Dioſcoridi, *qui uulgò appellatur* Des bruyeres, *colore & folio penè roriſmarini, inquit* Plinius, *cuius flore ueſcuntur apes, poſteaquam æſtate germinat, unde mel ericæum antiquis appellatum.*

Myricæ ſiue Tamarix, *frutex eſt, ramos ſalignis ſimiles habens, ſiue ſcopis amerinis: cuius radicæ uaſa antiquis fiebant, in quibus qui lienis affectu laborabant, ſolebant bibere: folio eſt anguſto, carnoſo, & ferè pinnato. Cæterum omnino ſterilis: uulgus noſtrum uocat tamarindorum, ſatis barbaré.*

Alia eſt myricæ fructifera, quæ in Achaia *proceriſſimas æquat arbores, ramis ex herbaceo fuluóque uariegatis: lignoſo fructu, maiore quàm galla: in quo ſemen guſtu aſperum, eiuſdem effectus cuius etiam galla.*

Ruſcus, qui oxymyrſine dicitur, in arbuſto deſcriptus eſt, quando myrtetum explicauimus: eſt enim profectò ſylueſtris myrthus.

Rhus Græcis, Theodoro *fluida,* Latinis *&* Plinio, *frutex eſt coriarius, quòd eius folium coriis ſpiſſandis ſit utile, uulgò* Sumach. *Arbuſcula eſt in petroſis naſcens duorum cubitorum altitudine.* Virgas *fundit breues &*

graciles, folio ulmi, longiore paulò, ſubhirſutóque, diſpoſito per uerſus, ita ut in nouellis ramorum, contrariis inter ſe pediculis, germina reſpondeant: iis candidas pelles inficiũt. Flos in racemis candidus, à quo ſemen collectũ, lentis & terebinthi ſimilitudine, rubeſcens cum uua: id uerò ſemen uocatur etiam rhus & erythros, medicamentis neceſſarium: aſpergitúrque obſoniis ſalis loco, in eóque oſſeum. Radix ſimplex per ſumma cæſpitum cohærens, ut facilè poſſit uniuerſa uelli. Naſcitur ubique, ſed in argilloſis potiſſimum.

Eſt etiam ſylueſtris herba rhus appellata, inquit Plinius, foliis myrti, coliculis breuibus, quæ tineas & uenena pellit.

In montibus & petroſis apud nos frutex inuenitur fructuarius, ramulis digitali craſſitudine, bicubitalibus, foliis ulmeis, piloſioribus, quæ paribus internodiis aduerſis pediculis cõiugatim adhærent, per ambitum minutiſſimè ſerrata. Flos albus racematim enaſcitur, eóque marceſcente acini oſtenduntur in uuam congeſti, grano lentis magnitudine, latiuſculo, & ueluti leuiter utrinque compreſſo, cùm ematuruit rubro, radice per ſumma cæſpitum uagante: rura noſtra Viurnam appellant, flexu ferè inuictam, & ob id faſcibus ligandis utilem. Sed folia & frutex incano ferè colore nitent, ruborem tantùm procidentia præ ſe ferunt: niſi hoc fuerit genus, extrita una litera, uiburni nomen fateretur: de quo Virgilius cecinit,

Quantum lenta ſolent inter uiburna cupreſſi.

EVONYMOS quibuſdam, aliis anonymos, quaſi à non habendo nomine, putatur eſſe ea quam nos uulgò uocamus Du fuſain. Nam huic multæ deliniationes fauent, cum ea quam antiqui deſcripſerunt, in Leſbo in-

ſula frequenti. *Eſt igitur talis noſtratis fruticis deſcriptio ex* Ruellio. *nam illinc malo deſumere, quàm uel nouam temerè confingere, uel doctiſſimi uiri laborem tacendo ementiri. Arbuſcula eſt in montibus, & interdum uiuis ſepibus naſcens, punicæ mali proceritate, folio maiore, ſatis ad laureum accedēte flore luteo, albæ uiolæ non diſſimili: ſiliquis quadrangulis, per maturitatem purpureis: grano intus ſolido, croceta membrana clauſo. Frutex grauiter, cùm delibatur, olet. hunc neque pecus, neque capra nouellorum etiam germinum auida, prorſus attingit, ligno intus buxeo, quod ad fuſos netu muliebri celebres uſurpant: inde* Fuſariam *uel* fuſanum *rura uocant. Siliquas uulgus* Scrota *nominant* ſacerdotum, *quòd intus erui magnitudine grana, mollibus inuoluta membranis, teſticulorum modo, contineantur. Culinæ transfigendis lardo carnibus pro ueruculo frequenter utuntur. Sed an ſit euonymos (etſi multæ deliniationes faueant) non auſim affirmare.*

Anagyris, *à tetro odore dicta (unde prouerbium Græcū, apud nos quoque celebratū,* ἀνάγυριν κινεῖν, *anagyrim mouere, in eos iactari ſolitū, qui ob futura ſibi cōmouēt) ſunt qui nauteam à* Plauto *uocari putent, in* Aſinaria, *ſed authorem non habent (nauteam uerò herbam eſſe grauem ſcribit* Feſtus, *qua coriarij utantur: à naui dictam, quaſi nauſeam) à quibuſdam acopon dicitur, recentioribus malua terreſtris, quòd humi, maluæ modo, iaceat: ruſticis noſtris, lignum putidū,* Du boys puant. *Arboris inſtar fruticat, folijs & ramis ſalicis amerinæ: fœdo odore, flore braſſicæ, ſiliqua terete, in qua ſemen continetur renibus ſimile, cū meſſibus matureſcens: folia trita, atque adeò lignum recenter delibratū mirè fœtent.*

Liguſtrum, Buxum, Iuniperum, Cedrum, in Hortulo requirito. Nam eos fruticꝏs illic ad ornatum conſeuimus. Periclymenon autem unà cum clymeno poſtea in Monticulo deſcribetur.

Quæ Dioſcoridi & Galeno Ptarmicæ, à ciendo ſternutamẽto dicta eſt arbuſcula: quidam eam eſſe putant, quam uulgus noſtrum uocat ſylueſtre pyrethrum, quòd guſtum pyrethri modo (quanquam mitius) uellicet. Dioſcoridis deſcriptio in promptu eſt: noſtratis autem fruticis, ſic habet ex Ruellio: Ptarmicæ apud nos fruticulus eſt aut herba fruticans, haud ferè cubito altior: ſurculis teretibus, paruis, abrotono non diſſimilibus, geniculatis, lentè ruffeſcentibus, qui foliis oleæ lõgioribus & copioſis ambiantur, anguſtis, utrinque leniter ſerratis. Cacumen opacat capitulum, flores gerens anthemidis ſeu chamæmeli, atque id cacumen in orbem radiatum eſt, ac ſuo acri odore nares feriens, ſternutamentum irritat. Inuenitur ſæpius in montibus & ſaxoſis, locíſque quibus tofus ſubeſt.

Pyrethron autem, quam Romani ſaliuarem uocant (quòd radix eius ori admota ſaliuam inſigniter creat) nõſtris eſt hodie ignota, præterquàm radice, quam officinæ pyrethron uocant, uulgus pedem Alexandrinum: ea uerò digitalis eſt craſſitudinis, oblonga, guſtu feruẽti. Cæterum ipſa planta ex Dioſcoride folia gerit gallicæ paſtinacæ, aut fœniculi, caput anethi orbiculatum. in orbe noſtro non uiſitur.

Solanum ſoporiferum, quod Græci ſtrychnon hypnoticum uocant, hîc adſcribemus inter fruticum genera: quanquam rupibus non longè à mari inueniatur: unde herbarij noſtri ſolatrum marinum & dormitoriũ uulgò uocant. Fingamus igitur hîc noſtrum frutetum non

longè abeſſe à mari: id enim nobis facilè licet per hypotheſim. Fruticat hoc ſolanum multis ramis, denſis, lignoſis, frangi contumacibus, denſe comatis, folio pingui, cotonei mali ſimilitudine: flore grandi, rubro: fructu in folliculis crocato: radice longa, ſubrubro cortice ueſtita.

Quod uerò ſolanum ſoporiferum à noſtris herbariis oſtenditur, ſic ſe habet ex Ruellij deſcriptione. Folio eſt iuglandis, caule ſcipionis craſſitudine, procero, grandibus ramis brachiato, flore inferius herbaceo, labris ſupernè purpureis: bacca primùm uiridi, loculoſa, per maturitatem nigra, quæ dehiſcens, uel ſpōte diſſiliens, oſtendit acinoſum ſemen, uuæ modo aceruatim collectū, quinis myrthi foliolis ſtellatim decuſſatis, baccā fulciētibus.

Strychnon manicum, Latinis ſolanum inſanum uel herba inſanioſa, uulgò ſolatrum mortale: inuenitur etiam in montibus uento perflatis, maritimis foueis & uagis: foliis eſt erucæ maioribus, caulibus proceris, ulnarum quatuor longitudine, capitulo in cacumine oliua maiore, ut platani pilula: hirto flore, nigro, quo excuſſo racemus emicat rotundus, denis duodenísue acinis cōſtans: ſimilibus hæderæ corymbis, ut uuæ, mollibus: radice candida, craſſa, caua, cubitali. Eam eſſe quidā putant, quam antiqui doryon ſiue dorycnion appellabant: quoniam cuſpides in præliis eius folio tingerentur: tum enim paſſim creſcebat.

Dorycnion autem, aut caleam ex Crateiæ ſcriptis, aliud eſſe exiſtimauit Dioſcorides à ſolano manico. appellauit enim fruticem oleæ recens enatæ, quæ modò ſurrexit in uimen proximum, ramos habentem cubitalibus minores, in ſaxis non procul à mari prouenientem, foliis oliuæ minoribus, cō coloribus, minuſculis, præter modum

ſcabris,flore cādido, folliculis in cacuminibus ciceris, denſis,quinis intus aut ſenis granis,erui magnitudine, rotundis,læuibus,robuſtis,uerſicoloribus. radici craſſitudo quæ digiti,longitudo quæ cubiti. Somnifera huic natura,largioríque mortifera.

Ciſthos,quam aliqui citharon aut ciſſaron nominant: recentiores roſaginem, ſiue roſam caninam,frutex eſt in ſaxis emicans,ramoſus,frondoſus,nec prææltus:folio circinnatæ rotunditatis,hirſuto,acerbo: duo eius genera,flos maſculo roſaceus,fœminæ albet.

Sub ciſtho ad radices,naſcitur hypociſthis,quibuſdam orobethron dicta,malo granato immaturo ſimilis.

Eſt & aliud Ciſthi ladaniferæ genus, à quibuſdam ledum uel lada uocatū: frutex ab altero non abhorrens: nigrioribus tantùm & longioribus foliis, quæ uerno tempore quippiam pingue,roſidū contrahunt,ex quo ladanum elicitur, quo in odoramentis utimur. Eius autem extrahēdi rationem duplicē refert Dioſcorides, uel dum hirci aut capellæ barbis inſidet, carpentibus ciſthi folia: uel dum attractus funiculis rapitur:ſucculentíque funes depectuntur,& in offas ladanum cogitur. Sed uereor ne hæc longior mora ſit præter inſtitutum.

Colutea,magni Alexandri ætate, non temerè alibi quàm in Lipara naſcebatur:iam tamen in Gallia prouenit,omnibus nota, Baguenaulde: frutex eſt,quadriēnio ſe in arborem efferens, ramis exilibus, folio fœnogræci, membraneo folliculo,pellucēte,prætumido,& ueluti quodam ſpiritu diſtendente, turgido: ita ut digitis ſi prematur,crepitans diſſiliat, in quo ſemen atrum,durum,latum, lentis magnitudine, piſi guſtu. Mauritani ſermone ſuo uernaculo Sene nominãt: duóque eius faciunt gene-

ra: ſuæ ſpontis, & hortenſe: nam & ſemine naſcitur in fimo præcipuè ouillo.

Halimos Græcis, hoc eſt famem ſedans, quòd eius folia ueſca ſint, & famem ipſo eſu compeſcant. Latini (inquit Plinius) aureonem uocãt, uulgus noſtrum Blanche putain: frutex eſt in ſepibus & maritimis naſcens, rhamno ſimilis, ſepimẽto uallari idoneus, ſine ſpinis, foliis oleæ, duntaxat laxioribus, corticæ candido: recta aſcẽdit, craſſitudine brachiali. Huius folia inſtar oleris decocta cibo ſunt optima.

Chamælea, item etiam Thymelæa, etſi ſylueſtrium fruticum generis ſint, tamen quia ad oleam uocabulum item etiam deſcriptio ſpectare uiſa eſt, in Seminario atque adeò Oliueto noſtro deſcripſimus.

EXTERNI FRVTICES.

FERVLAM Hippocrates pleſtinga uocauit, unde non minus à feruendo, quàm ferendo dictam exiſtimarunt nonnulli: Græcis ferè omnibus appellatur narthex: adſcribitur fruticum generi, quoniam teneritudo eius, proceſſu tranſit in lignum: unde Clearchus in ſcirpis ſuis, hoc eſt, luſoriis quæſtionibus, ferulã dicit eſſe lignum non lignum. Calidis locis naſcitur, & trans maria, plurimùm Africæ cognita, atque adeò AEgypto: memini autẽ me uidiſſe etiam apud Italos. Caulem habet fœniculo non diſſimilem, ſed multò altiorem, & magis ſtriatum: ut potius ad cicutæ formam degeneret. intus autem præditum eſt fungoſa quadam medulla ut ſambuci: interdum caulem inanem habet ueluti arundines: geniculatíſque per uices notatur ſcapis. A` genubus folia exeunt

grandia, mollia, multifida, maxima, terræ proxima, caulem amplectentia, ut arundines: ſed magis ſcinditur in coliculos, quibus flores lutei, ſemen anethi. Nulli fruticum leuitas maior, ob id geſtata facilius baculorum uſum ſenectuti præbet: hinc etiam antiquorum ludi magiſtrorum ſceptra, ad pueros terrendos, aut etiam interdum afficiendos, fiebant è ferula: nam à feriendo ferulam dictam eſſe quidam putant: unde ſatyricus ille manum ſe ferulæ ſubduxiſſe ait, cùm ſe non iam amplius diſcipulum, ſed rude donatum innuit. Duo ferulæ genera reddidit Theophraſtus: narthecа uocat adſurgentem rectè: narthecіam ſemper humilem, quæ ab aliquibus ferulago dicitur.

Ferulago autem, uel ferula ſylueſtris, profectò ea eſt quam nos Thapſiam uocamus, quòd in Thapſo inſula primùm inuenta fuerit. Eſt enim in totum ferulæ natura, caule tamen graciliore, & inani, neque baculi longitudinem excedente, fœniculi foliis: in cacumine ſingulis ramulis, umbellas anetho ſimiles ferens, & ſuper eas luteos flores, ſemen latiuſculum, quale in ferula, duntaxat exilius: unde nonnulli Thapſiam uocauerũt ferulæ ſemen: radicem habet magnam, interius candidam: nigro corticе, quæ inciſa, ut inquit Plinius, lacte manat.

Cæterum frutex eſt quidam ferulaceus in Media naſcens, lachrymam & ſuccum fundens, ſagapenum antiquis ſiue ſagapenion appellatum: officinis noſtris interpollato nomine ſerapinum: laudatur foris tranſlucidum, colore ruffo, & cùm frangitur, intus candido: odore medio inter laſerpitij ſuccum & galbanum, guſtu acri.

Eſt & in Africa proximè Hammonis Iouis delubrum, frutex ferulaceus, qui totus cum radice ſua aga-

ſyllis nominatur: è quo deſtillat ſuccus reſinoſus, quem noſtri hodie hammoniacum uocant, Gomme ammoniac. Dioſcoridi Hammoniacum etiam ipſe frutex dicitur. Sunt qui hammoniacum thymiama uocare malint: Romani guttam appellant: probatur maximè coloratum, non lignoſum, ſine arenis, ad thuris maſculi ſimilitudinem cartilaginoſum, purum, prædenſum, liberum ſordibus, odore caſtorei, guſtu amaro, quod genus dicitur thrauſma.

Silphion quoque Græcis, Latinis laſerpitium & laſer, frutex eſt apud Cyrenenſes præcipuè naſcens, annuo caule, altitudine & craſſitudine quaſi ferulæ, foliis apio ſimilibus, quæ ineunte uere proſiliunt, deciduáque ſunt, ſemine foliato, quale eſt iſatidis ſatiuæ, lato quidē. radice craſſa, multáque, iucundiſſimi odoris. Succus duplex ex ipſo frutice fluit. Nam qui è ſcapo modicè inciſo deſtillat, appellatur opos Cyrenaicos Græcis, Latinis ſuccus Cyrenaicus: noſtris aſa odorata, uulgò Beniuyn. qui autem è radice fluit, lacteus eſt, uilior & putreſcens, ac malè olens, unde officinis aſſa fœtida dicitur. Eſt & ſuccus Ponticus & Medicus, atque adeò Syriacus & Aſſyrius, pro diuerſis regionibus appellatus: ſed opos uocabulo intelligitur Cyrenaicus, ſuccus ſilphij.

Gallicum Silphium, ſiue laſerpitium uult appellari Ruellius, eam herbam, quæ frequens in Germania uiſitur, & hodie interdum apud nos in quibuſdam hortis: angelicam uocant uulgò, ſiue herbam aut radicem Sancti ſpiritus: alij imperatoriam. ſatis autem cum antiquorū laſerpitio conuenit, ut ex Ruellij deſcriptione uidetis.

Deſcribendæ ſunt hoc loco nardi fruticis differentiæ, & uariæ eius tum nomenclaturæ, tum etiam controuer-

ſiæ ex noſtro Ruellio doctiſſimo breuiter collectæ.

NARDVM indicum, frutex eſt graui & craſſa radice, ſed breui ac nigra, fragilíque, quanuis pingui, ſitum redolente ut cyperi: aſpero ſapore, folio paruo denſóque. Cacumina in ariſtas ſe ſpargunt, ideo gemina dote, nardi ſpicas & folia celebrant: Indicum appellatum, quòd pars montis in quo legitur, Indiam ſpectet.

Nardum Syriacum dictum, quòd pars eiuſdē montis in quo metitur, uergat in Syriam: non autem quòd in Syria creſcat: melius eſt Indico, leuius, comoſum, colore rufo, odore uehementer iucundo, cyperúmque imitante, breui ſpica, ſapore amaro, maximéque ſiccante os. cuſtodit ſuaueolentiam pertinaciter.

Nardum gangicum uocat Flauius Arianus, aut gangeticum, alterū nardi Indici genus, quod apud Gangem fluuium naſcitur, qui mōtem in quo proſilit huiuſmodi frutex, ambitioſo lapſu perfluit, inde Gangetidis nomen. Languidum eſt uiribus, & quod uliginoſo ſolo proueniat. Syriaco procerius adoleſcit, pluribus ab una radice fruticantibus ariſtis, unà complicatis & uirus olentibus, ob id etiam ozenitis appellatum, à graui narium fœtore deducto nomine, nempe quia huiuſmodi nardi genus uirulentum ſpiret odorem.

Inuentam in Thracia nuper herbam Plinius refert, cuius folia nihil ab Indico nardo diſſentiant. Radiculas etiam quaſdam odore nardum imitari teſtatur.

Nardum Sampharíticum, Gentilitium natalis unde carpitur ſoli nomen retinens, pumilo ſanè quàm frutice, ſpicis ingentibus, candido caule, in multos ramos brachiato, quorum cacumina per floris exortum in prælongas exeunt ſpicas, caulis qui in medio (ut diximus) pro-

rumpit, hircinum uirus ſpirat: quapropter hoc nardi genus in totum reiicitur.

Nardum Celticum uocant Græci, quod alij Gallicum appellant, quia in Liguriæ montibus, item Iſtria & Gallia (quæ comata dicitur) circa montẽ Apẽninum, præterea in Pãnonia naſcatur, poſt Syriacũ laudatur in orbe noſtro, quippe quod Syriaco leuius ſit. Puſillus frutex eſt, qui cum radice uellitur, & in manuales faſciculos digeritur: folia ei longiuſcula, flaueſcentia, flos luteus.

Saliunca, nihil eſſe debet controuerſiæ, quin nardus Celtica ſit, uel ex Plinij deſcriptione, quam cum Dioſcoride collatam & eleganter diſcuſſam, uideto apud Ruellium. Folioſa quidẽ eſt, ſed breuis, & quæ necti non poſſit: radici numeroſæ cohæret. Herba uerius q̃ frutex denſa ueluti manu preſſa, breuitérque ceſpes ſui generis dicetur (ait Plinius) unde etiã illud Virgilij in Bucolicis,

Puniceis humilis cedit Saliunca roſetis.

Cum Gallico nardo ſemper naſcitur herba quæ hirculus uocatur, ab odoris grauitate, & ſimilitudine quam habet cum nardo: nam ea herba ſæpiſſimè nardus adulteratur. Vt autem differentiam agnoſcas, hoc à nardo diſtat, quòd ſine cauliculo eſt, & candidior, minoribus foliis: quódque radice ſit neque amara, neque odorata: quare diſtinctio perquàm facilis habetur.

Nardum montanum, Græci nardum oream uocant, alij tylacitin, quoniã coriaceis ſacculis ad nos aduehebatur: alij nerin appellant: Galenus etiã pyritin. Naſcitur in Syria & Cilicia: ramulis & folio eryngij, minoribus tantùm, neque ſcabris & aculeatis, ſine caule, ſine flore, ſine ſemine: radice nigra, duobus aut pluribus haſtulæ regiæ bulbis, gracilioribus, minoribúſque multò, ſuauiter

olentibus:eiuſdẽ eſt naturæ cuius & nardum Gallicum.

Nardum ſylueſtre quibuſdam appellatur,herba uulgo nota, quam aſarum Græci, noſtri baccaram uulgo uel cabaram appellant,Du cabaret,ob id tantùm quòd nardi uim habeat.Sed de aſaro in Hortulo diximus.

Pſeudonardum,falſa quadam nardi imitatione nomen ſibi ſumpſit:ubique naſcens fruticat apud nos,præſertim montuoſis locis,folio craſſiore,carnoſo,anguſto,colore languido in candidum uergente,frequentibus ſpicis in ariſtas ſparſis,floſculis purpureis. Gaudet apricis & petroſis,tanta ſuauitatis fragrantia,ut omneis flores odoris iucũditate prouocet,qua dote ueſtibus inſeritur.Duûm cernitur generum:unum procerius adoleſcit,& maiorem ſpirat odorẽ: quod quia non minus quàm nardum placet,ſibi ſpicæ nomen apud nos arrogauit, uulgus Aſpicum appellat. Alterum tum amplitudine,tum odore minus:quod quia balneis, & hominum lauacris expetitur, elotáque omnia, ſi permiſceatur, odoris ſuauitate commendet, Lauanda uulgò,uel Lauandula cœpit nominari,cæterum ſimillima. Vtraque perpetua coma caneſcit,exitu ueris Iunio & Iulio menſe ſpicatur, tum cacumina manipulatim in ſcopas componuntur, & aliquantum inſolata ſiccantur ad uarios odorum uſus. Vtroque Narbonenſis prouincia(quantum audio)ſcatet, & montes & campi ueſtiuntur. In reliqua Gallia, in uinetis & hortis ſeritur, tum auulſo ramo,tum uiuiradice. Itaque plurimùm falluntur, qui Sympharitìcum nardum & Gallicum ſiue celticum pro pſeudonardo,falſò uſurpant.

Eſt porrò in Indiæ paludibus conchylij genus, quod circa eam regionem,quæ potiſſimùm nardifera eſt,inuenitur,nardíque fruticem ibi paſcitur: quapropter eius

conchylij operculum etiam nardum redolet, unde eo in medicina & odoramentis utimur, Græci id uocant onychem, nos unguem odoratum, à ſimilitudine: id autem eſt eius formæ qualis in purpura uſitur, unde uulgo in officinis blatta bizantia appellatur, nomine à recentioribus medicis tracto, qui blattam purpuram indicam, & blatteum purpureum colorem appellarunt, nos uulgo blaueum uocamus, Du Bleu.

AMOMVM, Indicæ uiticulæ genus eſt, è ligno ſe conuoluēs in uuæ modum, odorato frutice, foliis bryoniæ quæ ex India importatur, flore uiolæ candido. Falluntur qui amomum ſumant pro ea herba quam pedem columbinum uulgo uocant, cùm ſit alterum geranij genus. nec minus etiam hallucinantur qui pro roſa hiericontis ſumant, quæ quid ſit in Hortulo explicauimus.

Cinamomum frutice breui, repreſſo atque humili naſcitur, ſurculoſáque, duûm cubitorũ altitudinem non excedente, arido: folio origani, ſiccitate gaudet: cùm uret, parum odoratum: ſterileſcens imbre, naſcitur in AEthiopia Troglodytis proxima, & ad Caucaſi radices, quà mare rubrum ſpectat. Corticem itaque fruticis, cinamomum appellamus, uulgus canellam, De la Canelle, quod tubos & canales imitetur.

Cardamomum, frutex eſt amomo non diſſimilis, odoratus, oblongo ſemine & anguloſo, quod ex Arabia & Media atq; India ad nos defertur: id autem uocamus granum paradiſi, Graine de paradis. Itali melligretam appellant.

Cardamomum Mauritanum, uel Cordumenum, frutex conſurgit cubitalis, caule quadrangulo, à lateribus leniter ſtriato, prodeuntibus geniculatim & ſurculis &

frondibus, hortenſi ſolano non diſſimilibus: flore luteo, dependentibus ab alarum ſinu roſarũ alabaſtris, craſſiore pediculo nixis, in mucronem ſenſim turbinatis, per initia uirentibus, in maturitate quàm ruberrimis, uetuſtate puniceis: cute læui, relucẽte, quæ dehiſcens aut aperta, ſemina oſtendit cãdida, lentis ſimilitudine, in uuæ mo dum conuoluta, quæ uel per ſe, uel cum ualuulis guſtata linguam adeò uellicant, ut os etiam totum igneo feruore ſentiatur deflagrare, tanta ineſt utriq; comburẽdi licentia. Grana *cùm deglubuntur, callum demonſtrant pinguem, odoratum, guſtu cum quadam aſtringentia mordaci, quod iã apud nos ſatum, hac quã repræſẽtauimus forma prouenisſe teſtamur permultis apud nos locis.* Vo*carunt autẽ quidã uulgò* Des merueilles. *Cætera* Car*damomi genera ac differẽtias habeto ex* Ruellio: *nam lõgior ſim, ſi quidem omnia perſcrutari ſtudeam.*

CASIA *odorata, quæ uulgo lignea dicitur, frutex eſt in* AEthiopia *naſcens, uel in tractu* Arabiæ *odorifero: ſalicis amerinæ magnitudine, hoc eſt trium cubitorũ, multis ſurculoſiſque brachiatus ramis, colore triplici uariãtibus pro arbuſculæ incremento: quũ enim pedali emicat mẽſura, cãdicat, mox addito ſemipede, rubeſcit, cætero nigreſcit: foliis eſt piperis, anguſtis, odore roſaceo, craſſiore quàm cinamomum ſarmento, neruoſo, tenuíq; cute uel mẽbrana uerius ꝗ corticæ ueſtito. atq; hic ſolus cortex commendatur: qui quoniã difficulter à materie ſeiungitur, qui hunc extrahunt, bicubitales ſecant uirgas, eáſque præſuunt recentibus boum coriis, ut iis putreſcentibus uermiculi prodeant qui lignum eroſuri excauent, intacto ob amaritudinem corticæ. Cæterum pauca ſunt de caſiæ differentiis dicenda.*

Zegir appellata Caſia Dioſcoridi, genus eſt caſiæ, aſpectu purpuræ nigricantis, craſſiore ſarmento, roſam ſpirans, præcipui in medicina uſus. Ambigit noſter Ruellius an id ſit lignũ quod ex nouo orbe, ſiue inſulis nouis, ad nos quotidie adfertur, ex arboreſcẽte frutice, in nodos inflexo, ſcabioſo: corticæ faciéq; lacunoſa, materie dura criſpáq;, colore intus buxeo, candido cingente orbiculo, quod prorſus olet roſas: ita ut ſcobem eius, uel etiã ramentum ligni, pro roſis, ueſtibus interponi fuerit gratiſſimũ: nec odore cedit roſis, etiam ſi decoquatur igni. Iam ex hoc, pectines depurgando capiti, ob odoris gratiã non inſalubres fabricant: item alabaſtros, pyxides, & cætera id genus.

Aliud habetur genus caſiæ, ab indegenis achy uocatum, ab Alexandrinis mercatoribus daphnitis: rubeſcit hoc genus, éſtq; pulchri coloris: corali æmulum, foramine uehementer anguſto. prælongus eſt frutex, craſſus, fiſtulíſque conferctus: mordaci guſtu feruens, & linguam aſtringens, odoratum, uinum naribus obolens.

Daphnoides, mangonibus dicta caſia, neſcio an eadẽ ſit cum ſuperiore, quã Daphnitim à mercatoribus uocari ſcribit Dioſcorides: ea tenuiſſimis eſt ſurculis, lauri corticæ. Serebatur olim in hoc orbe, extremo in margine imperij (inquit Ruellius) quà Rhenus alluebat, uiuebátq; in aluearijs apum ſata: Color aberat ille torridus ſole, ob id ſimul idem odor. ea apes oblectabantur.

Blaſtos appellatur tertium caſiæ genus: alijs germen moſelyticum.

Aſymphenon dicta caſia, inter uiles connumeratur. colore pullo, odore ingrato, prætenui tunica, quæ etiã ultrò dehiſcat, & abſcedat à corpore: ut quæ citte & darca dicuntur barbaris nominibus.

Lacta quæ barbaro uocabulo dicitur, caſia eſt odoris molliſſimi, guſtu maximè feruens, colore purpureo, quǽque plurima minimum ponderis facit: breui tunicarum fiſtula, non fragili, huiuſmodi dotes plurimum probat Plinius.

Balſamoides ab odore ſimili dicta, amara eſt, ideóque medicis utilior. Neque multùm abeſt Ruellius ut credat eam eſſe quam Dioſcorides zegir, Galenus gizer, Aëtius ozen, uocarunt.

Caſiam odoratam in Arabia meminit Strabo è ſtagnis colligi, non ſolùm ex arboribus, quod facile coniicio propter frequentiam fruticum, quorum cortex eſt caſia: tanta enim eſt fortaſſis horum fruticum copia, ut per ſtagna cortices errabũdi fluctuent, atque ita colligantur, nulla alia excorticandi fruticis diligentia adhibita.

Pſeudocaſia, caſiam ueram germana ſpecie mentitur: eam autem ſubdititiam à legitima diſcernes, guſtu neque acri, neq; odorato, corticibúſq; medullæ cohærẽtibus.

Inuenitur & lata quædam fiſtula minimo pondere, tenera, quæ alteri præferatur. Scabra reprobatur, tenuibus fiſtulis hircinum uirus redolẽtibus & ſquaroſis.

Caſia uerò quæ fiſtularis dicitur, Græcis recentioribus ſyringodes, Actuario nigra caſſia (nam ſunt qui duplici ſſ ſcribant) ab aliquibus calamus, id eſt arundo ſeu potius Indica canna, in ſuperiori arborum externarum enumeratione deſcripta eſt. Nam inter arbores potius quàm inter frutices connumerari debet.

GLYCYRRHIZA, *à radicis dulcedine nomen toto frutici inditum, unde Celſo plurimíſque Latinorum radix dulcis appellatur, Theophraſto Scythica radix, quòd & in Scythia frequens ſit circa Mæotim paludem,*

& hac radice contenti Scythæ, uitam interdum decem duodecimque dies degant: Palladius glycyrrhidiam uocauit: adipſos dicta Dioſcoridi, quòd ſitim ſedet: officinis liquiritia: Gallis noſtris De la Recliſſe ou Rigoliſſe. *Frutex eſt, ramos ſpargens binûm cubitorum altitudine, foliis lentiſci, aut buxi, aut ſennæ, denſis, pinguibus, tactúque gummoſis, utrinque pennatis: caule herbaceo: flore hyacinthi: fructu pilularum platani magnitudinis, aſperiore tantùm, & rubeſcentes lenticulæ ualuulas referente: radicibus prælongis, buxeo colore, gentianæ modo flaueſcentibus, ſapore dulci, quadantenus ſubacerbo, quæ lycij modo curatæ coguntur in ſuccum.*

CARYOPHYLLON, *quaſi nucifolium exiſtimauit uocandū Paulus AEgineta (nam Dioſcorides aut Galenus nullā fecerunt eius mentionem) frutex eſt ſambuci forma, ſemine grano piperis ſimili, grandiori tamen fragilioríque, ex atro ruffeſcente, in claui modum capitato, exertis in aduerſum quatuor denticulis ſeſe ſtellatim decuſſātibus, prominulo apice, quadrati alueoli ſinu medio umbiculatim prodeūte: à qua facie clauata Francis ſibi nomen claui caryophyllum adoptauit. Nō deſunt, qui caryophyllum repræſentent buxi caudice, lauri folio, ſed rotundiore.*

BALSAMVM *(quantum colligere ex diuerſis authoribus potuimus) frutex eſt proxime AEgyptum naſcēs, in regione quæ nunc Fons ſolis nominatur, quondam Heliopolis, in Arabia quoque, Sabæorum tractu maritimo, item in Iudæa circa oppidum Hiericho. Eius autem forma eſt uiti quàm myrtho ſimilior: quidam etiā terebintho ſimilē faciunt, rutæ folio, ſed exalbido: aliis eſſe aiunt folio ſampſuchi herbæ, coma perpetua, floſculo candidæ*

uiolæ aut lycij, ſarmentis ferè uitigineis, odore præſtantibus; quæ quotannis interputantur uinearum more, & magno uæneũt. xylobalſamum hodie & antiquis etiam dicebatur. Cùm autẽ interputabatur frutex, ſuccus tenuis à plaga manans diligenter colligebatur in cornua, qui ſuccus hodie magno eſt in pretio apud nos: eſt enim ſuauitatis & pretij eximij, opobalſamum uocamus. eæ deinde ſucci guttæ in uaſe nouo fictili condebantur, craſſiori ſimiles oleo, & in muſto candidæ rubeſcebant, ac ſubinde dureſcebant, è tranſlucido. Vindemiam appellabãt ſucci colligendi tempus. cuius rationis plura uideto apud Ruellium diligenter collecta. Fruticis diſcrimen in tria faſtigia digeritur. primum ſcabro aſpectu incuruum: ſecundum procerius cæteris, leui corticæ: tertium gracilius, tenui & capillacea coma: hoc uocant theriſton, ob id forſitan, quòd ſua exilitate facilius demetatur.

XYLON quod aliqui goſſipion nominant, in ſuperiore parte AEgypti quæ in Arabiam uergit naſcens, frutex eſt exiguus, laniger, palmæ folio, ſimilem barbatæ nuci gerens fructũ, cuius in exteriore bombyce, lanugo netur in linum candidiſſimũ molliſſimúmq;, quod cotonum uulgo uocamus, ut lanuginem ipſam, Du Cottõ. Frequẽs eſt hodie in Corſica inſula tum frutex tum lanugo, unde aduehentes Veneti non paruũ quæſtum faciunt. Fiunt ex hac materia telæ quas xylinas appellare poſſumus, Toile de Cotton ou Boccaſſin. Gignitur etiam huiuſmodi lanugo in quadã arbore, cuius folia ni minora eſſent, uitium planè poterant uideri: cucurbitas fert mali cotonei amplitudine: quæ maturè oſtendunt lanuginis pilas, ex quibus ueſtes pretioſo linteo texunt. Theophraſtus lanigeras quaſdam Indiæ arbores deſcribit mori folio, cor-

pore autem cynorrhodi. ſed hæc nihil ad xylon.

Therionarca inde nomen inuenit, quòd ſerpentibus torporem inferat: frutex eſt foliis ſubherbaceis, roſeo flore. Plinio alia traditur, in noſtro orbe naſcens, fruticoſa, ſubuiridibus foliis, flore roſeo.

Apocynon Galeno cynocrambe, aliquibus hypomanes, frutex eſt uenenoſus, longis uiticulis, malè olentibus, lentis, folio hæderæ, molliore tamen, pinnatioréq; , graui odore, glutinoſo, & ſucco madente luteo. Valuulæ ſiliquis fabarum perſimiles, longitudine digiti, folliculoſæ, in quibus ſemen durum, exiguum, nigricans.

Onagra ſiue onuris, uel œnothera, fruticat arboris inſtar. magnitudo quoque ei iuſta, amygdalaceo folio, latiore, lilino non diſſimili, flore roſeo, grandi, radice candida, longa, & cùm ſiccata eſt, uinum olente, naſcitur in montanis.

Sed quando iam de montibus ſermo eſt, æquum eſt nũc, ut abſoluto quàm breuiſſime fieri potuit Fruteto, collem conſtituamus, in quo herbæ ſyluaticæ poſt arbores & frutices ad extremum deſcribantur, quemadmodum paulò antè ſumus polliciti.

Collis.

ARBORES in ſylua, frutices item in fruteto deſcripſimus. Supereſt ut locum aliquẽ conſtituamus herbis ſyluaticis, & quæ (ut inquit Columella) in herboſis nemoribus ſuccreſcunt. Nam quæ ſyluæ ſunt altiores & grandiores, eæ pauciſſimas herbas producunt in ipſa ſoli area: aut quia terrenum nullam

habet ſolis iucunditatem: aut quia craſſiſſimæ arborum radices totum ipſum ſolum ambiant, ut nihil uel minimus herbulis relinquant, quo enutriri poſſint. In amœna autem ſylua (quod nemus ſuperius appellauimus) quæ plerunque cædua eſt, & frequenter attondetur ad ſolis gratiam, certè permultas herbas inuenimus, tum ad arbores & frutices conſcendentes, tum etiam humi ſerpentes, & toto ſolo errabundas: uel tunc maximè cum montuoſum eſt nemus, aut ad orientem uergit. Itaque collem conſtituere nobis licet in hac parte, & ob oculos proponere eum locum, quem mox deſcribebamus: in quo, poſt arborum & fruticum deſcriptionem, herbas etiā ſyluarū breuiter deſcribamus. Incipiēdum autem à filicto, in quo filicum ſpecies paucis enumerabimus.

FILICTVM.

Filictum uocabimus ſoli tractum in colle aut monticulo, circa nemora, aut inter fruteta, uel etiam ſeorſim, filicibus omnis generis abundantem. Vulgus noſtrum appellat Fugeraye. *Iam igitur filices omnium ſpecierum deſcribamus.*

FILIX *primùm duorum eſt generum, mas & fœmina. marem appellabimus eam filicem quæ* Græcis *pteris, ſiue pterion, uulgo oſmunda regalis,* Oſmonde real, *ſine flore eſt & ſine ſemine, foliis tantùm cubitalibus, ex uno artu porrectis, & utroque latere pinnatis, ſubgraui odore, radice per ſumma cæſpitum nigra, oblonga, multis capillamentis fibrata, ſubaſtringente guſtu. naſcitur in montibus & ſaxoſis. Cōſpicitur interdum filix mas uno caule, recto, duorum cubitorum alto, glabro, uiridi admo*

dum: è cuius ſummo duæ ueluti folliculorũ pinnæ aſſurgunt, breues, ſubcraſſæ, filicis formam retinentes: cæterũ nunquam maiores. caulem ſi per medium diſſeces in latum, deterſo quod uiſcoſi ſucci ſubinde erumpit, conſpicies deliniatam ueluti aquilam expanſis alis: qualis hodie depingitur.

Thelypteris Græcis, Latinis filix fœmina, uulgò De la Fugere, aliis nymphæa pteris, pluribus ramulis fruticat, foliis pinnatis, quæ nõ ſingulari (ut ſuperior) pediculo nitatur, radicibus longis, obliquis, ex nigro in luteũ flaueſcentibus, aliquæ etiãnum rubentes inueniũtur. Ea herba ignis beneficio in ſolidã materiam coacta fiunt hodie uitra apud nos, ſiue cyathi uitrei, quibus in poculis utimur. quæ uitra filigna ſiue cyathos filignos appellare noſtris adoleſcentulis licebit. Verres de Fugere.

Dryopteris in muſcoſis roborum uetuſtiorum partibus naſcitur, filici mari ſimilis, niſi quòd minores habet inciſuras, folia paulò craſſiora, uiridiora, & breuiora, radices habet ſibi inuicem implicitas, hirſutas, aſtricto guſtu, ſubdulces, quibus tuſis, fit pſilothron (inquit Dioſcorides) uulgus noſtrum appellat huiuſmodi filicem, arboream oſmundulam.

Filicaſtrum quidam appellant, alteram ſyderitidis ſpeciem, filicẽ foliis referentem: naſcitur autem præcipuè (quantũ ipſi uidimus) eodẽ in loco quo ſuperius deſcripta dryopteris: Lunariã maiorem uulgus noſtrũ uocat: foliis & alis filicem fœminã omnino uidetur imitari, binũ cubitorũ, ramulis exilibus, foliis utrinq; diuiſis, qualia filicis, pediculo longo, prodeũtibus ex alarũ ſinu ſurculis lõgis, tenuibus, capitulo in cacumine orbiculato, in quo ſemẽ continetur, quod betæ ſemine aliquãto rotũdius eſt ac du

rius. Eo *nonnulli mira nugantur poſſe fieri, ſi quidem ea nocte colligatur, quæ diui* Ioannis *feſtum præcedit: ipſámque herbam aiunt chymiſtæ quidam, noctibus cum luna lucere, unde lunariæ nomen inditum.* Sed *hæc* Magis *relinquamus, quibus etiam alia lunaria nyctegregon appellata, in gedroſia præcipuè naſcens, uiſa eſt è lõginquo noctibus lucere, unde nictilopa quibuſdam dicta eſt.*

Filiculam Latini *uocant, quam* Græci *polypodium, à pediculorũ multitudine, quaſi multipedem, quòd eius herbæ radix multis cirris ueluti pedibus quibuſdam innitatur. naſcitur in uetuſtis petris, rupibus, muris præciſis, & uetuſtis roborũ caudicibus, palmi altitudine, filici ſimilis, ſubhirſuta, non perinde tenui foliorum diuiſura: quæ quidem folia parte auerſa fuluis maculis notantur: ſine ſemine eſt, radice hirſuta, craſſitudine minimi digiti, & acetabulis caua, ueluti quibuſdam polyporum cirris, piloſa, coloris intus herbacei, guſtu ex auſtero ſubdulci.*

Dicamus *iam de herbis fruticantibus, quæ arboribus ſyluaticis & fruticibus alligantur.*

HERBAE ARBORIBVS circunuolutæ.

Clymenon, *ſiue clymenos, herba à quodam rege ſic dicta,* Latinis *uolucrum aut inuolucrum appellatur: è re ipſa, nempe quòd arboribus ſeſe inuoluat, in ſylueſtribus montoſíſque locis: caulem fert quadratum, fabæ ſimilem: folium plantaginis, ſed per extremam oram leniſſime fimbriatum: folliculos ſupra caulem in ſeſe inflexos,*

ut in iride, crebrò irretientibus inuicem polyporum cirris. Officinæ & herbarij partim cypriam uocant, partim etiam ſaponalem, ſiue ſaponariam: argumento quòd pinguedinem quandam in aqua ſaponis modo remittat. Vulgus ſegeiam appellat, Herbe a ſiege.

Periclymenon Græci, Latini uolucrum maius, herbarij caprifoliũ, Cheurefueil. *Scribonius Largus ſyluæ matrem appellat: unde etiam uulgo matriſſylua dicta, & nonnunquam uincaboſcum. amplexicaulis eſt frutex, ramulis lignoſis, rufis, geminis per interualla, umbilicatis folijs, à terra cæſijs, ſupernè herboſis, mollibus, baccis ſylueſtris myrti, uel, quod idem eſt, ruſci, cacumine duobus folijs tunicato, ita ut difficulter eruatur, radice craſſa. Inuenitur in ſepibus & aruis, conuoluens ſe fruticibus aut arbuſculis propter aſſidentibus.*

Clematis altera, uolubilis maior appellata, ramis exit rubentibus, uiticoſis: ambítque uiticulis ſuis proximas arbores, iis conuoluendo ſeſe ut ſmilax, folium ei uehementer exulcerans & acre. Sed de clematide, plura in Vineto. nam hæc etiam in uineis naſcitur.

Clematidem autem AEgyptiam dictam, quam nonnulli uocant uincam peruincam, inuenies deſcriptam in Arbuſto: item etiam in Hortulo.

SMILAX *aſpera, folio eſt periclymeni, ramulis exilibus, multis, paliuri modo aculeatis. Repit per arbores ambiendo eas ab imis ad ſumma uſque. Semen in racemis labruſcæ modo cohæret, rubro colore cùm ematuruit, guſtu leniter mordaci, radice craſſa, prædura. locis paluſtribus & aſperis enaſcitur.*

Smilax læuis, folio eſt hederaceo, molliore, læuigatioréque, palmitibus præter ſpinas, quibus caret, omni

alio modo ſimilibus ſupradictæ. Cõuoluit ſe arboribus, quemadmodũ eſt illa. Semen habet nigrũ, ut lupini, & exiguum, ſuper quod circunquaque flores exiliunt candidi, copioſi, orbiculati. Cæterum topiarius eſt frutex, per æſtates uirens, foliis in autumno cadentibus.

CYCLAMINOS *altera, uulgo ſigillum beatæ Mariæ dicitur,* Du ſeau noſtre Dame: *folia fert hederacea, minora tantùm, caules craſſos, uel (ut Plinius inquit) ſuperuacuos, geniculatos, uicinis arboribus capreolorum ritu ſe conuoluẽtes: flores candidos odoratóſq;: corymbos hederæ, ſed molles, aliquantum acres, guſtu lentis. radice eſt nullius uſus in medicina, prælonga tamen, & in miram molem extuberante, ita ut merito quoq; rapum terræ dici poſſit.*

MALACOCISSON *etiã putat Ruellius eandem eſſe cum ea, quã uulgo ſuperius ſigillũ ſanctæ Mariæ appellatam diximus. Nanque ſimilitudinem refert hederæ, molliore tamen habitu, ac, ne ſerpat humi, ſeſe uicinis fruticibus uolumine crebro contorquet: folio hederaceo, flore albo, baccis rubẽtibus, craſſa radice ueluti bryoniæ, eadémque altiſſima, ut uel aquam haurire, uel lambere fodientibus dignoſcatur. quare radix glutinoſo turgens ſucco cùm friatur, in quandam unguinis ſpeciem reſoluta fatiſcit. Tam aquæ uel cupida uel amans creditur, ut etiam ſi in aſperis offendatur proſiliiſſe, nimirum aquam ſubeſſe quis certior factus fuerit.*

SIGILLVM *quoque Salomonis appellat uulgus noſtrum, quod Græci polygonaton dixere, quia eius radix frequẽtibus geniculorum nodis interuallata tumeat. proſilit in montibus, frutice cubito proceriore, foliis lauri, latioribus & leuioribus, quæ guſtata, quendam mali co-*

toneæ aut punicæ ſaporem referãt cum aſtrictione nonnulla. Flores per ſingulos foliorum exortus exiliunt candidi, qui flores, foliorum numerum longè ſuperant à radice ad cacumen ſupputati: nam terni aut plures ab unoquoque ſinu foliorum emicant: radice candida, molli, longa, crebris nodis articulata, denſa, grauiter olente, pollicis craſſitudine: floribus excuſſis, baccæ piſi ferè tuberculo dependent, ex uiridi nigricantes, & in quendam ordinem digeſtæ.

HERBAE LACTE MANANTES.

Tithymali genera omnia à ſucco lacteo nomen ſumpſerunt, itaque de iis imprimis agendum eſt.

PRIMVM tithymali genus, à Græcis characias appellatur quaſi uallaris, quòd propter ramos multos uallis & ſepibus aptum ſit: dicitur & maſculinus tithymalus, aut amygdaloides, quia habeat folia amygdalo uel oleæ ſimilia: hodie magna ex parte uocatur expurgia ab expurgando, uulgo eſula maior: ſeſquipedali proceritate digitalíque craſſitudine prouenit, quinis ſeníſue caulibus, foliis oleæ, ſed longioribus, leniter punicantibus, circa radicem duntaxat anguſtioribus: nam in cacumine iunceam comam gerit: radice aſpera, craſſa, inuenitur in aſperis.

Secundum genus uocatur tithymalus fœmina, ſiue myrſinites à foliis, aut caryites à fructu nuci ſimili: folio eſt multo maiore quàm myrti, acuto, pungente, grauis odoris, ramulis palmeis, alternatis annis fruticantibus: fructu nucis ſimilitudine, unde uulgo officinis nux uo-

mica dicitur, ſed pauciori madet lacte. hac ſpecie in nemoribus ſæpe uidimus.

Tertium genus Plinio tithymalus paralius uocatur, ſiue uno uocabulo tithymalꝰ: Theophraſto coccos, uulgo eſula minor, peculiariter etiam nonnulli euigilem matutinum uocant, Du reueillématin *: ſurculis eſt rubentibus, palmum altis, quinis ſeníſue à radice exeuntibus, foliis lini, anguſtis, paruis, oblongis, in ordinem digeſtis, capite in cacuminibus orbiculato, in quo ſemen, ut eruum emicat, uario colore.*

Quartum genus, helioſcopion appellant, quoniam capita cum ſole circumagat: uulgus uocat tithymalum coronarium, foliis eſt portulacæ, tenuioribus atque rotundioribus, ſurculis à radice prodeũtibus quatuor aut quinque, tenuibus, altitudine palmi, rubentibus, albi ſucci plenis, capite anethi, ſemine ceu in capitulis. gignitur maximè in ædificiorum ruinis & circa oppida.

Quintum tithymali genus cypariſſiam uocant in campeſtribus naſcentem, ita dictum à foliorum ſimilitudine: caule eſt palmeo, aut eo proceriuſculo, ſubrubente: foliis pinus, tenuioribus, mollioribus, exilioribúſque: ut omnino nouella pinus exiſtimari poſſit.

Sextum, dendroides dicitur, quoniam arboreſcit, petrophyos ſiue petræum, quòd in petroſis naſcatur, opacans ſuperne in orbem atque comoſiſſimum, ſucci plenũ, ramis ſubrubentibus, circa quos folia ſint myrti, ſed tenuiora, ſemen characiæ.

Septimum, platyphyllon uocant, à foliorum latitudine: nulli enim ſunt latiora folia, uerbaſco ſimule eſt hoc tithymali genus.

PITYVSA, *omnibus herbariis officiniſque ac*

recentioribus medicis, eſula nominatur. ſiquidem eſula fruticoſa eſt, caule ſupra cubiti altitudinem aſſurgente, geniculato, foliis piceæ, acutis, exilibus, flore paruo, purpureo, ſemine inſtar lenticulæ lato, radice craſſa, candida, lacteo ſucco turgente, quam recentiores Græci, Barbarorum freti nomenclatura, torpeton uel turbet appellauerunt.

LATHYRIS *officinis cataputia minor, uulgò* Eſpurge, *à purgatoria facultate, tithymali uocabulo quibuſdam noſcitur: frutex eſt, totius lactis copia turgens, caule cubitali, uacuo, craſſitudine digiti, in ſummo eo ſunt alæ, folio in caule oblongo, amygdalæ ſimili, cæterum latiore læuioréque. quod autem ramulorum cacuminibus exit proceriuſculum, ariſtolochiæ, aut oblongæ hederæ figura cernitur.*

Peplos, *quam officinæ eſulam rotundam, uulgus uineale reuelium uocat,* Reueille matin des vignes, *quòd ſumentes antelucanis excitet, in uineis inuentum, nominant. nanque inter uites & in hortis reperitur, frutex lactei plenus ſucci, foliis rutæ, paulò latioribus, circinnata coma, palmari, humi procumbente, fructu ſub foliis rotundo, tribus loculis diſcreto, in quibus ſemen nigrum, papauerini magnitudine.*

SCAMMONIVM, *ſucco etiam ferè lacteo manat, alij colophoniam, alij dactylion uocant. ramos habet multos ab una radice, tricubitos, pingues, & quadantenus craſſos: folia quoque hirſuta helxinæ aut hederæ, molliora, triangula: florem candidum, malè olentem, rotundum, & cauum ceu calathus: radicem grauiter olentem, liquoris plenam, oblongam, craſſitudine brachiali, candidam. Colligitur ſuccus capite radicis de-*

tracto, & in modum teſtudinis inuerſæ inciſa cauernula, ut in ipſam lachryma confluat: quæ deinde minutim excipitur.

RELIQVAE HERBAE TAM SYLVESTRES QVÀM ETIAM MONTANAE.

Polemonium ſiue polemonia aut philetæria, à certamine regum inuentionis, uulgus herbariorum falſò ambroſiam appellant, rura boſcaſaluiam, Saulge de bois.*naſcitur locis montoſis, macris & aſperis, cauliculo quadrato, utroque latere prodeuntibus folijs, effigie nepetæ, ſaluiæ modo, & ſcabris & candicantibus: ramulis etiam utrinque digeſtis, exilibus, quorum faſtigia corymbis hyſſopi uiſuntur ſpicata, uel, ut uerius dicam, coronata, in quibus nigrum inſidet ſemen: radix ſtruthij uel lanariæ herbæ ſimilitudinem refert, prælonga, cubitalis.*Non *ſunt audiendi, qui perſicariam uulgo dictam eſſe polemoniam arbitrentur, quæ folium habet melampyri, aut quod conſimile habetur, perſica: multis calamis ex una radice micantibus, crebris articulorum nodis, fructu quaſi grano milij in racemis ſummatim dependente: ſed iſta cratæogoni propria ſunt.*

De perſicaria autem in prato & lacu diximus, quēadmodum etiam de ambroſia in agro: nam hæc potius agreſtis, & in ſegetibus naſcens: illa aquatica, & pratis familiaris eſt.

Symphyti genera, obiter in Hortulo *attigimus: nunc autem latius deſcribenda ſymphyti petræi ratio, quando in ſyluam cadit, & montes potius amat.* Itaque *ſym-*

phytum petræum, uulgò buglum dicitur, Du bugle: non enim eſt ea quæ media conſolida uulgò appellatur. ſiquidem petræum ramos habet origani, tenues, in cacuminibus thymi capitula, præterea ſurculis multis conditum eſt, guſtu dulce, odoratum, ſaliuam ciens: lõgam radicem habet, minoris digiti craſſitudine, flore cæruleo, exili: prouenit in petris, unde nomen habet.

Chamæcyſſos in Hortulo cum hædera deſcripta eſt.

Sanicula, quæ uulgò appellatur à ſanandis ulceribus, Du ſenicle, uidetur eſſe quartum ranunculi genus, quemadmodum in Prato deſcripſimus: nam huic ſpeciei deſcriptio ſaniculæ plurimùm adſtipulatur, ut nihil diſcrepare uideatur à ranunculo, præterquam radice, quæ paulò longior eſt, & quodammodo nodoſa: hac herba ſyluæ, luci, nemora ſcatẽt, ut uerno tempore, floribus huius, aliquot ex noſtratibus ſyluis candicent. Folio eſt uitis aut apij, rubentibus in fine ſectionum maculis quibuſdam, ſurculis quoque rubris ad radicem, quæ nullis ei capillamentis fibrata ſubeſt, capitulis in ſummo frutice puſillis ſubnigríſque, floribus albis: ſuccum foliorum ſenties ex guſtu myrrham plurimùm referre.

Cratæogonon cum perſicariæ ſpeciebus in Prato deſcripſimus, etſi nõnũquã in frutetis atq; opacis creſcat.

Phyllon, aliis elæophyllon, in montibus & ſaxoſis naſcitur, duorum quidem generum: mas arrhenogonon dicitur, fœmina thelygonon, bryo ſimilis eſt foliis, colore magis herbaceo quàm oliuæ, caule tenui ac breui, radice gracili, flore albo, ſemine rotundo, maiore quàm papaueris. Fructu tantùm differunt: maſculum enim uuas habet deflorentibus oleis non diſſimiles.

Heptaphyllon, uulgò tormentilla dicta, in ſyluis etiam

& montibus naſcitur: ſeptem habet circunquaque folia, utrinque lanuginoſa, unde heptaphyllum, hoc eſt ſeptifolia potius, quàm pentaphyllon dici debebit: florem gerit luteum, qui deinde decidens, capitulum quodammodo aculeatum & rotundum relinquit, in quo ſemen per angulos occluditur: latè ac longè per terram ſerpit herba: radicem habet longam, humi hærentem, puniceam, qua pharmacopolæ quidam utuntur pro uiperarum carne in confectione theriaces.

Pentaphyllon autem cum triphyllo in Prato deſcripſimus: nam magis pratenſes ſunt & aquoſæ, quàm ſylueſtres huiuſmodi herbæ.

ORCHIS, ſiue cynoſorchis, uulgò teſticulus canis, & ſatyrion minus, quòd eius radix etiam manu geſtata uenerem conciet, & eum affectum, quem Græci ſatyriaſin dicũt. in ſaxoſis, petroſis & ſabuletis, atque adeò ſyluis frequentius apud nos inuenitur, quàm in uitibus: folius eſt circiter caulem imum in terra ſtratis, oleæ molli ſimilibus, longioribus, anguſtis, læuibus: caule ſemipedali, floribus in uertice purpureis, radice bulboſa, oblonga, in modum oliuæ gemina: ſuperiore quæ durior & calloſior eſt, inferiore quæ mollior & rugoſa.

Duplicem cynoſorchim quidam faciunt: marem non fruticantem, flore ſpicato, utplurimùm albo, interdum nigris maculis uariato, foliis etiam nigra plumbagine maculatis, tribus ad ſummũ: fœminam, internodiis pluribus diſtinctam, ramoſiore frutice, flore ad purpurã inclinante. Vtrunque genus radicem geminam teſtes referẽtem interdum habet, quorũ ſiniſter dextro ſuperior eſt & breuior, dexter utplurimùm oblongior & mollior: interdum uidi tres, quodam ueluti naturæ ludicro. Sunt

quibus radix lutea ac in manus effigiem ramoſa, unde uulgus, manum Chriſti uocat. Sed hæ radicum formæ indifferenter utrique ſatyrio conueniunt, ut nihil ob hoc differentiæ ſtatuere poſſim.

Orchis ſerapias, ab Andrea medico dictus, propter multas utilitates radicis: frequens eſt apud nos in pratis, tamen etiam in nemoribus, ſed iis non uſqueadeò ſaxoſis uiſitur: ſatyrion maius uulgò uocant: folijs eſt porri, oblongis, latioribus, pinguioribus, ex alarum ſinu emicantibus & inflexis: caule palmeo, flore quaſi purpureo, nihil olente: radice interdum teſticulis ſimili, interdum manum extenſam referẽte. Certè memini me reperiſſe pluribus in pratis, & tum maximè circa Medonium pagum noſtræ Lutetiæ uicinum, plantam omnes has ſupradictas notas eleganter referentem, cuius flos delicatiſſimum ſpiraret odorem: ſed ab aliis plantis, cum quibus unà creſcebat, hoc tantùm differentem, quòd non uſqueadeò ſpicatum florem gereret: erat enim ille rarior, prominentior à caule, delicatius purpuraſcẽs, & paulò magis expanſus: certè caryophyllon redolebat. In ſumma, quidam ex noſtris ſuauerubentem hyacinthum (de quo tantopere prædicat poeta) eſſe iudicarunt. Cætera, & folijs & radice, diceres eſſe eam herbam quæ paulò antè deſcripta eſt, nempe cynoſorchin.

HORMINVM ſylueſtre (nam de ſatiuo in Hortulo diximus) eſt quod centrum gallinæ uocant herbarij: uulgus Saulge d'oultre mer, officinæ gallitricum, fortaſſis pro galli centro (nam aliud eſt gallitricum) folio eſt ſatis ad ſaluiam accedente, ſed paulò latiore, caule ſeſquipedali, aſpero, leuiter hirſuto, in quadrangulum ſtriato, flore ſubcæſio, ad aquilini roſtri effigiẽ falcato, calyculis

pluribus in terram depreſſis, in quibus ad ſummum quatuor grana reperias parua, rotunda, ſubflaueſcentia, læuia, quibus nonnulli utuntur ad oculos expurgandos.

RVTA *ſylueſtris uulgo,* Arabibus *& officinis noſtris* Harmel, Cappadocibus *(ut inquit* Galenus*) moly: planta, colles amans ac læta, ſpecie tamen neque odoratu rutæ ſimilis, ſeſquicubitali proceritate, cauliculis teretibus, folio minuto, rumicis effigie, ſed criſpo: floſculis ex luteo candicantibus, odore uiroſo, ſiliquis tripartito diſtinctis, paulò quàm ſatiuæ longioribus, in quibus triangulum ſemen, ſubrufum continetur.*

ELLEBORVS *ſiue elleborum album, montes & ſyluas amat, ut frequentiſſimum ſit inuentu apud nos circa eum colliculum nemoroſum iuxta* Lutetiam *cui* Bruyeræ *nomen eſt (an tamen id ſit certò, ſtatuere uix audeam liberè)* Itali *ueratrum album appellant, ruſtici* Du verare, *foliis eſt plantaginis, ſed paulò atrioribus, & interdum latioribus ac minus ſolidis, canalium dorſo rubeſcentibus, caule quincunciali, ferulaceo, bulborum tunicis obuoluto, radice cepæ modo multis fibris capillata.*

Elleborum autem Anticyrenſe *dictum (unde prouerbium, nauigandum eſſe* Anticyram *cui communi ſenſu ſit opus) ſeſamoide ſiue ſeſamida quidam uocant: rutæ aut ſenecionis ſimilitudinem habet, folio paruo, flore candido, radice gracili, nullius effectus: granum ſeſamæ guſtu amarum, unde ſeſamoides maius dictum, naſcitur tantùm in* Anticyra.

Elleborum nigrum, etiam ueratrum nigrum à Latinis *dictum, ab aliis melampodium, à* Melampode *paſtore, qui primus ea herba purgauerit, ſanaueritque fu-*

rentes: paulò altius fruticat, quàm ſuperiora genera, foliáque habet herbacea, ferè platani ſimilia, ſed minora & ſpondylio proxima, pluribus inciſuris, nigrioráque & ſubaſpera: caulis illi eſt ſcaber: flos ex purpureo candicans, & uuæ modo racemoſus, ſeménque in eo ut cnici, quod ab Anticyrenſibus ſeſamoides uocatur, purgationibúſque adhibetur. Radices nigræ, prætenues, ab uno faſtigio pendentes cæparum more, in quibus tantùm uſus conſiſtit. naſcitur aſperis collibus ſiccaneíſque locis.

Elleborine, aliis epipactis & borion, frutex eſt puſillus & minimus foliis, quẽ Plinius in Aſia & Græcia naſci tradit. Non deſunt autem qui eam herbam eſſe contendant, quæ apud noſtras bruyeras Pariſinas uſitur, quam elleborum album eſſe paulò antè exiſtimauimus: liberũ tamen in hac re omnium iudiciũ eſſe uelim.

VALERIANA, *quæ hodie uulgò minor cognominatur, lucis & cæduis familiaris eſt, ſitientibus & ieiunis locis multò minor cubito conſurgit, quanuis lætioribus nonnunquam id æquare conſpiciatur. Caulis molli lanugine pubet geniculatus, læui purpura candicans, aliquantum ſtriatus. Folia quadantenus oluſatri ſimilitudinem referunt. floſculi ſummis caulibus emergunt, paruuli, aceruatímque coeuntes, & in purpuram cãdeſcentes. Radix ex obliquo capillamenta iacit, & in multas plexiles fibras conglomeratur: odorem emittens pinguem, irim cum grauitate potius quàm nardum ſubolens. Noſtræ matronæ hanc herbam ualerianæ nomine agnoſcunt, & in febribus ardentibus, carpo admouent, haud ſcio quàm fœliciter.*

Valeriana, quæ maior dicitur, uulgò Vertentret, *ea eſt quam Dioſcorides Phu, ſiue nardum creticum appel-*

lat: adoleſcit caule ſeſquipedali, cõcauo, articulato, ex purpura candicãte, folio oluſatri, floſculo lacteo, narciſſi effigie (ſed qui magnitudine narciſſo tamen cedat) per mediũ leuiter purpuraſcẽte. radice obliqua, uilloſa, ſubpingui, fibris ueratri nigri modo capillata, nardi odorem emittentibus, cum nonnulla grauitate. Colitur hodie apud nos in hortis quàm ſtudioſiſſimè, tum propter plantæ uenuſtatem, tum etiã magis quòd ad multa medicamẽta ſit utilis.

Inuenitur etiam in incultis circa itinera & prata interdum, herbula cubiti ferè altitudine, folijs naſturtij, lacteo flore, quem æſtate fundit, ſemine in ſiliquulis tam exiguò, ut temerè uiſum effugiat, ſed una frequentius radice, quàm duabus nititur, odore naſturtij quàm acerrimo, cui rura nullum adhuc indidere nomen, quod equidem potuerim extorquere, niſi quòd obiter herbarius mihi pratẽſem appellauit ualerianam, quod folium cùm primùm exit, alatim & laciniatim diſſectum ſpectatur.

ARON, uere nouo in noſtratibus ſyluis paſſim erumpit: quidam à folij figura pedem uituli appellant uulgò, alij ſacerdotis uirile, ꝙ piſtillũ promat exerti ferè genitalis effigie, officinæ corrupto uocabulo Iarũ uocant, Meſues lupha uocabulo barbaro nominat: nonnulli dracunculum, ſiue ſerpẽtariam minorem, quòd ſola magnitudine à dracunculo diſcrepet, cætera ſit ei ſimilis. Folia enim promit, qualia ferè dracunculi, minora tamen, paucioribus ſigillata lituris, caulem ſemiſſem altum, purpuraſcentem, piſtilli facie, in quo fructus croci colore nitet, radice bulboſa, candida. Sed non eſt omittendum, quòd ante ſeminis partum ſagaci naturæ artificio dignum erumpit inuolucrũ, palmari longitudine, quod mucronata in turbinem uaginula piſtillum complectitur, & ſuo fouet

ſinu, tam eſt diligens ſeruandis rerum ſeminibus natura: ſed ubi fructus prægnans fatiſcat in hiatum, ſolida piſtilli facies dilutiore purpura rutilãs emergit: & anfractu penitus patente, crocea ſemina ſpectantur, quæ in coronæ modũ concinnè cõtexta, imam eius partem ambiũt.

Dracunculus autem, qui ſerpentaria maior uulgò dicitur, ſiue colubrina, & dracontea ab effigie, naſcitur in opacis ſepibus, ſimplici caule binum cubitûm alto, læui glabróque, baculi craſſitudine, uerſicoloribus anguium maculis uariegato, purpureis etiam intercurſantibus lituris, ita ut planè ſerpentis habitum colorémque mentiri uideatur. In uertice comoſo folia prodeunt, ſena ſeptenáue, craſſiore pediculo, digitorum ritu propendentia, candicantibus reſperſa notis, rumicis figura, ſpecie tamen hederacea, ſed paulò longiore. À foliato ſcapi faſtigio uagina quædam foris herbacea proſilit, cubitalis ferè longitudinis, in mucronem ſenſim turbinata, uelut erupturi partus inuolucrum: quæ cùm dehiſcens ſeſe pandit, purpureum cornu in acumen faſtigiatum demonſtrat. Ea ſeminis incremento diſſilit in rimam, & tandem elangueſcens flacceſcit, ſubareſcénſque perit relicto cornu. cuius imam partem racemoſus fructus ambit, acinis prima pubertate uirentibus, & per adoleſcentiam cocti rubore rutilantibus, guſtu mordaci, odore uiroſo, quã diu ianthinum illud exerit cornu radice bulboſa, tenui libro ueſtita.

Draconteam aliam oſtendunt herbarij noſtri incultis limitibus & lapidoſis apud nos familiarem, ſubrutila radice, draconis conuoluti modo, iunceo cauliculo, glabreſcente, per ima tantùm foliato, ſpicoſo florum uertice, quibus dilutioris purpuræ color ineſt.

Draconem herbam aliam olitores noſtri appellant,

toto genere ſuperioribus diſſimilem, quam mirabili quodam modo naſci prædicant ex lini ſemine, raphanis aut ſcyllæ bulbis incluſo, & ſic in terram obruto. Herba *eſt puſilla, caule cubitali, nigro & minuto ſemine, folio tenui & oblongo, acri, utranque originem prodente, linguam & folio & radice amburens, aceti & ſalis guſtu.* Qua*propter hanc quoque inter acetaria olera gratiſſimam celebrant, quòd nec ſalē, nec acetum exigat, utriuſque ſaporē referens, utriuſque parentis dotes (ut puto) retinuit.*

PHYLLITIS *in opacis & præruptis naſcitur, interdum etiam hortorum parietibus (quapropter nonnihil de ea in hortulo diximus, ſed hîc tamen uberius explicanda) ſylueſtris rumex appellatur à quibuſdam (inquit* Dioſcorides) Folia *enim habet ſatis ad lapathum accedentia, longiora, anterius læuia, poſterius quibuſdam uerſibus, ceu liris utrinque exaſperata, cùm adoleuerunt: rigent ea quidem, & in altum ſurgūt.* Cæte*rum murorum aut ſaxorum, quibus hæret, aſperginem ſentiens, foris penſiles, ceu uermiculos oſtendit, interius ſummum læuorem repræſentat: nullum florē, caulem aut ſemen profert: diu uiret, contra gelida hyemis contumax.*

HEMIONITIS, *ea cognoſcitur eſſe, quæ falſò nunc ab officinis & herbariis ſcolopendria nominatur, pleriſque lingua ceruina: naſcitur in petris: folium fundit dracunculi, inſtar corniculantis lunæ falcatum: radicibus cohæret multis, exilibus, nūquam floreſcit, nec caulem aut ſemen parit, éſtque auſteri ſaporis.* Inſunt *ei à tergo ueluti ſeſſiles neruulorum fibræ, quæ paulum in uerſus utrinque digeſtæ prominent.*

He*mionon autem, quòd ea mulæ delectentur appellata, ſiue aſplenion, à purgando ſplene, ſcolopendrion*

ſiue ſcolopendra aut ſcolopendrula, à folij ſimilitudine cum ſcolopendra animali: ea eſt herba quam totus officinarum atque adeò herbariorum cœtus antiquo uocabulo ceterac appellant: in petris & opacis, atque adeò parietibus ſiliceis naſcens: ſine caule, ſine flore, ſine ſemine: pediculo nigro, folio primùm conuoluto, lanuginoſo, mox dextantali, anguſto, corrugato, ſuperne uiridi, fuluis neruulis imbricato, uariatóque, utrinque polypodij modo diſſecto, radice limoſa, cauernoſa ſicut filicis, candida, hirſuta.

Phalangium, quam aliqui phalangiten uocant, in collibus prouenit, ramulos duos emittens uel tres, pluréſue in diuerſa tendentes, flos illi candidus, lilio ſimilis, multis inciſuris præcinctus, ſemen craſſum, nigrum, latum, ad lenticulæ dimidiatæ figuram, multò tamen tenuius: radicula eſt gracili, herbacei coloris cùm eruitur.

HYPERICON, *uulgò herba perforata,* Millepertuis, *quòd folia ſoli obiecta innumeris foraminibus ſcatere uideantur, aliis androſæmon, quòd folia & flores triti ſanguinem ueluti humanum reſudẽt. Galenus etiam aſcyron & aſcyroides nuncupari tradit, uulgus herbam* Sancti Ioannis *appellat: in ſyluis noſtratibus plerunque creſcit. Sed & etiam in agrorũ ſemitis interdum ſurculoſa eſt herba, dodrantalis, ſubrubens, folio rutæ, flore uiolæ matronalis forma, quem ſi digitis libeat terere, manus inuenies ſanguine cruentatas. nam & oleum in quo flos fuerit maceratus, ſanguineum concipit colorem. ſiliquam gerit teretem, hordei magnitudine, ſemine intus nigro, reſinam olente: nanque ſi nares conſulas, ſiliqua ſeménque tibi reſinaceum odorem repræſentabunt. Duo in hyperico inueniuntur, quæ tibi certitudinis faciant*

fidem, cruentus comæ floríſque triti liquor, odor ſiliquæ ſeminíſque reſinaceus, quæ uix in aliis quibuſcunque huiuſmodi ſpeciebus reperiuntur.

Androſæmon *aliud eſt hyperici genus, dyonyſias cognominatum (inquit* Galenus*) nam inter hyperici ſpeciem connumerandum eſt: in agris potiſſimum creſcens, ſed non perforatum.* Herba *eſt fruticans prætenuibus feſtucis, ſurculos & ramos rubentes fundens, foliis effigie quidem rutæ, ſed duplo triplóue maioribus, neque perforatis, & cùm teruntur, ſucco ſanguineo manantibus, cauis alarum multis, à quibus in cacumine ſtolones prodeunt pinnati, in quibus flores puſilli, lutei, & in calyculis ſemen ueluti nigri papaueris, lineis depictum.* Comæ *tritæ reſinoſus odor.*

Hypericon *uernaculum nuſquam non proueniens, amplitudine à ſuperioribus differt, maioribus ramis, ſurculoſioribúſque, & omnino rubentibus, folio tenui, floribus luteis, ſemine reſinoſo, qui cùm atteritur, digitos cruẽtat, quam ob cauſam androſæmon etiam dicitur: ſed rariſſimè perforatum conſpicias.*

Androſaces *(quantum ego coniicere poſſum) minimum eſt omnium ſupradictarum ſpecierum, & tamen quandam ueluti formam hyperici refert, & in ſyluis ac collibus ſuccreſcit. non uſqueadeò altè fruticans, ut uno tantùm ſurculo, aut ad ſummum duobus adſurgat, floribus & foliis minoribus, læuioribus ac uiridioribus, quæ pertuſa quidem conſpiciuntur, ſed trita ſanguinem non reſudant.*

CHAMAEDRYS *quaſi humilis quercus à foliorum ſimilitudine,* Plinio *quercula, aliis triſſago & ſerratula uulgò* Germandree, *in petroſis & aſperis naſcitur. ſtatura tota digitorum quatuor altitudinem non excedit, fo-*

liis paruis, effigie & diuiſura quercus amaris: flore penè purpureo, exili ſemine, in ſingulis calyculis, atro. In Agro cætera.

Chamædrys ſiue calamintha ſylueſtris, quam etiam Latini triſſaginem paluſtrem nominant, rura chamaram, in montibus æquè ac paluſtribus naſcitur, folio triſſaginis, rariuſculè per ambitum ſerrato, modicè lanuginoſo, allium ſubolente, guſtu amaro & aſtringente, quadrãgulis caulibus, ſubrubro flore. Certè ea eſt, quam nos iure cum omnibus doctis ſcordium appellare debemus. Falluntur autem plurimùm in hoc herbarij qui hactenus pro ſcordio ſumpſerunt herbam bicubitali proceritate, foliis urticæ, paruis, fimbriatis, à pediculo latioribus: allium uehementer odorantibus, ſi terantur: floſculo lacteo, exili in pelliculis ſemine, radice oblonga, eiuſdem cum foliis odoris. quapropter uulgus noſtrum alliariam uocat. potius autem eſſet ſcordiotis, quàm uerum quod deſcripſimus ſcordium. Plura in Agro.

CHAMAEPITHYS in Agro deſcripta eſt.

MYOSOTIS altera, inter alſines genera connumeranda uenit: creſcit enim in lucis & opacis ac locis alſioſis: quapropter priorem alſinem in Vineto deſcripſimus, alteram in hunc locum ſeruãtes. uulgare nomen apud nos nullum habet, multos producit caules ab ima radice prodeuntes, quadantenus à terra rubros & concauos: foliis eſt anguſtis, oblongis, non ſine dorſi prominentis exertu, nigricantibus, per interualla deinceps geminatim copulatis, in mucronem deſinentibus: coliculis ex alarum ſinu prodeuntibus: flore cæruleo, radice digiti craſſitudine, multis fibris capillata, ſatis ad ſcolopendrium accedente.

Piloſella autem, quam uulgus appellat, ſiue etiam dicatur auricula muris, in ſyluis & montibus creſcens, non reſpõdet ſuperiori deliniationi: eſt enim foliis quadrantalibus, lanuginoſis, albicantibus, in terram ſparſis, flore luteo, radice numeroſa, ſed exili, humi quidem in terram proſerpit, & nunquam à ſolo ſuſtollitur, ſed cætera non conueniunt. Itaque uulgare tantùm nomen huic relinquamus.

DICTAMNVM, *ſiue dictamnus, item etiam dictamus, uulgò diptamnum: in ſola* Creta *naſcitur, atque adeò ſolo monte* Ida: *unde illud* Virgilij,

Dictamnum genitrix Cretæa carpit ab Ida.

Qui autem illic fuerunt, herbarum ſagaciſſimi indagatores, mihi retulerunt tria in ipſo monte dictamni genera à ſeinuicem diuerſa ſuccreſcere, quorum quod in ſummo montis iugo creſcit, tenuioribus eſt ramis ac foliis, pulegio ſimilibus, nullo aut caule aut ſemine, omnium eſſe optimum prædicant: quod uerò in ualle atque adeò ima montis parte latioribus aſſurgit foliis, & guſtu mordacioribus, id pſeudodictamnum nominarunt. In *medio autem montis, aliam quandam dictamni ſpeciem aſſeuerarunt naſci, proximè accedẽtem ad uerum dictamnum, cuius ego folia ab iis accepta, hodie diligenter adſeruo: ſunt autem proximè ad origanum tendentia, lanuginoſa, odorata, guſtum mediocriter pungentia. Quod præterea de dictamno proferam, certè mihi non eſt in promptu.* Nam *ſpeciem eam, quam uulgò oſtendunt pharmacopolæ, nullo pacto dictamnum eſſe crediderim. Quin nec radicem, quam proferunt è* Creta *allatam, qua peſti inſigniter mederi ſe quidam iactitant, nunquam exiſtimarim eſſe dictãni: radices enim habet minimas*

& omnino inutiles. Quo minus eſt mirum, ſi in herbarum cognitione multi quotidie nobis imponant.

CACALIA, ſiue leonticæ in montibus creſcit, uulgò agreſte carni dicta: Fruticoſa eſt herba, ſemine minutis margaritis ſimili, inter folia magna pēdulo, quæ ad oleagina uel querna ſatis accedunt.

EVPHRASIA Græcis dicta, quòd lætitiam pariat, aut uoluptates augeat, naſcitur in apricis collibus, Autumno præcipuè, herbula eſt ad hyſſopum ferè accedens, ſed puſilla admodum, cauliculis purpureis, folio paruo, per ambitum ſerrato, floſculo interdum albicante, interdum ſubcœruleo, macula ueluti aurea per medium inſigni. Quidam pampinulæ ſimilem fecerunt, folio tantùm minore ac magis ſerrato & lentiuſculo, minus fruticoſam, flore luteolo.

GEVM nonnulli eam eſſe ſuſpicantur, quam uulgus diaboli morſum appellat. quod ſi ita eſt, ſeſquipedali faſtigiatur altitudine, foliis bugloſſo læuioribus, ſolidioribus, & leuiter laciniatis, flore purpureo, radicibus nigris & circūroſis, unde uulgare nomē naſcitur in opacis.

Iuxta rumpotinam arborem uel populos præcipuè uiduas, naſci Plinius tradit herbam, quam Galli (inquit) Rodoram uocant: caule uirgæ ficulneæ modo geniculato, foliis urticæ, in medio exalbidis, quæ procedente ætate, tota rubentia conſpiciuntur, flore argenteo.

ASCLEPIAS ab Aſclepiade inuentore dicta, à quibuſdam ciſſion ſiue ciſſophyllon à foliorum ſimilitudine, unde nonnulli ex noſtris hederalem uulgò uocarunt: inuenitur in noſtris montibus & ſyluis: Fruticoſa eſt herba, ramis oblongis, folio hederaceo, ſed amplexicaule, flore grauis odoris, ſemine ſecuridacæ, radice mu-

meroſa, tenui, odorata.

ORIGANVM, etſi quòd in montibus creſcat nomen habet, tamen quia in hortis hodie diligentiſſimè colitur, eius genera in Hortulo requirito. Illic etiam pulegij montani deſcriptionem uideto.

SESELI Maſſilienſe, quidam ſaxifragiam maiorem appellauerunt, quòd mediis è ſaxis erumpat, alij falſò ſiler, ſed mõtanum: nam in montibus creſcit, atque interdum etiam in pratis, foliis fœniculi, craſſioribus tantùm, caule uegetiore, umbella anethi, in qua ſemen oblongum, anguloſum, deguſtanti acre: radix ei longa eſt, iucundi odoris.

Seſeli AEthiopicum, folio eſt hederaceo, ſed minore, in longitudinem porrecto, periclymeni modo: frutex alioqui magnus, ſarmentis bicubitalibus, in eóque dodrantales rami, capitula ut anethum, ſemen tritici modo dẽſum, nigrum, amarum, acrius & odoratius, quàm Maſſilienſe, perquàm ſuaue eſt.

Seſeli Peloponneſiacum foliis eſt cicutæ, ſed latioribus & craſſioribus, excedens Maſſilienſe caulis amplitudine, quem ferulaceum continet. Summum eius lata umbella occupat, ſemen complexa odoratum, latius, carnoſius. prouenit in locis aſperis, riguis collibus, inſulis.

Tordylion quod & creticum Seſeli cognominant, Paulus gordylion, alij Syreon (inquit Plinius) naſcitur in Cilicia monte Amano, herbula fruticoſa, ſeminis rotundi geminatique, forma clypeolari, guſtu ſubaſpero, bene olẽte radice.

ASTRAGALVS Romanis talus, grandula & ficus terræ, noſtris uulgò cicer montanum uel ruſticum. Herba eſt fruticans, folio & ramis ciceri ſimilis, flore

purpureo, paruo, tereti radice, raphani modo grandi, quæ adnatas habet appendices admodum duras, ueluti cornua inter ſeſe implicatas, guſtu aſtringentes. Inueni-*tur in petroſis, & locis uento perflatis.* Cicerculam *eſſe diceres, niſi radix tanta ſubeſſet.* Vulgus *nonnunquam ſylueſtres cerras uocat, hoc eſt, cicerculas.*

DELPHINIVM *à foliorum cum delphino incur-uo ſimilitudine appellatum, eam eſſe putant quidã, quæ à noſtris herbariis uulgò dicitur, filius ante patrem: for-taſſis rectius appellaturi, ſi partus ante conceptum dice-rent: ſiliquam enim & ſemen ante floris exitum oſten-dit:* Bucinariam *alij uocant, ob teretis ſiliquulæ per ex-tremum in expanſum florem exeũtis ſimilitudinem.* In-*uenitur in aſperis, & locis totius diei ſolem accipienti-bus: ſurculis à radice una pedalibus, foliis paruis, tenui-bus, interſectis, incuruis, longiuſcula delphinis effigie, flore uiolæ matronalis, ſubpurpureo, ſemine in ualuulis teretibus exiguo, milio non diſſimili.* Hallucinantur *qui delphinium eſſe ſenam* Mauritanis *dictam exiſtimant, reclamante perquam euidenter totius herbæ pictura.*

PEVCEDANVM *à pinu uel amaritudine ſic di-ctum, in montibus opacis gignitur, caule tenui, macilen-to, fœniculo denſitate ſimuli, iuxta terram comoſo, flore luteo, radice nigra, ſuccoſa, grauis odoris, craſſa.* Eius *herbæ ſucco & radice medici utuntur.*

EPHEMERON *putat eſſe* Ruelli⁹ *ex deſcriptione* Dioſcoridis, *quod hodie uulgò lilium conuallis appella-tur,* Du muguet, *de quo in* Hortulo *diximus: naſcitur e-nim ſua ſponte in opacis & lucis: unde nomen lilij con-uallenſis: caule multo, tenuiore, flore candido, ſuauiter olente, guſtu ſubamaro, ſemine molli, radice digiti mini-*

*mi craſſitudine,ſingulari,longa,aſtringente,odorata.*Di-*cta* Ephemeron,*quòd flos eius confeſtim deciduus non longius, quàm uno aut altero die integer appareat, uel quòd eo decerpto, dies una ſit ei uita longior, adeò fugaci ſorte prædita eſt hæc planta.*

CENTAVRIVM *maius,quod uulgò (ſed falſò tamen) reuponticum dicitur,& cuius radix pro rhapontico oſtenditur: colles amat qui pubentibus uirent lucis, & nemoroſo cinguntur orbe, gaudet apricis, frutetoſis tractibus & arboribus confertis.* Planta *eſt ab radice fruticoſa, caulibus ternum cubitorum geniculatis, folio iuglandis per ambitum crenato, uirenti & oblongo, flore ſubcæruleo, capitibus papaueraceis, ſemine cnici, radice uaſta, fragili, tenera, rubeſcente, ſucco rubro, madēte.* Q*uod autem uulgò centaurium maius oſtēditur, & centaurea maior appellatur, lyſimachiā eſſe putat* Ruellius.

Centaurium *minus in* Lacu *deſcribetur.*

Verba*ſcum ſylueſtre, item etiam* AEthyopis *in* Agro *explicabitur,quemadmodum & ſyderitidis ſpecies.*

BETONICAM *Latini appellant, quam* Græci *ceſtron, quòd locis alſioſis gaudeat, uulgus* Butoeſne: *caule aſſurgit cubitali,uel eo altiore,quadrato, foliis quernis,per ambitum ſerratis, proxime radicem maioribus, odoratis,ſemine in ſummis caulibus, modo ſatureiæ ſpicato: floribus purpureis,radice ueratri,numeroſa,tenui.*

Betonica *altilis, item alia quæ* Briannica *dicta eſt, ad* Hortulum *attinet.*

INDEX PLANTARVM ac vocabulorum ad agriculturam pertinentium.

A

¶Abbaiſſer & acoler là vigne 345, 348
abellina 212
abies 280,580
ablaqueare arbores 147,282
ablaqueare vitem 346
ablaqueatio 147
abricotier,abricot 170
abrotonum 51
abſinthium 51
abſinthium marinum, Ponticū, Romanum 52
¶Acæna, virga bubulci 422
acantha leuce 557
acanthos ſiue acāthus 64,72
acanthion 557
accouſtrer vn iardin 10
acer cāpeſtris 596
acetum 406
acetum mulſum 406
acetum Scyllinū 406
acetarium 61
de l'Ache 77
achy, caſiæ genus 619
achras 174
acinum 57,373
acina rugoſa 373
acini 222
acinoſus 373
acinaceus 373
acinaceum vinū 401
aconitum pardalianches 449
acratophorum vinum 401
acrifolium 189
ἀκρόδρυα 157,563
acrum terræ 416
actus in agro 416
acus paſtoris 66, 458
¶Adæquare & adobruere vitem 348
adarcha, arundo 529
adelphides 209
adianton 16,555
adynamō vinum 404
adipſos 611
adipſon 565
adiugare boues 421
adminiculare vites 350
adobruere arbores 148
des Adoz 334
adrachne 599
adumbrare vineas palmitibus 349
¶AEgilops 430, 464,573
ægyptia faba 439
ægyptia ſpina 559
ægiritæ fungi 511
ægirynon 539
ægonychon 479
æſculus 572
æſculetum 573
æthiopis 450

¶ Affier ou affi-cher, ou piquer des plantes fertiles 144,230
affier par troncos 140
¶Agaricũ 572,581
ager 414
ager fruměrarius, 419. noualis, 415. pinguis, 100. veruactus, 415
agri partes ex dimenſione 416
agri deſcriptio 103
agri vitia 415
agriculturæ vocabula 417
ageraton 448
agere folia quãdo dicitur arbor 137
agere gemmas 137
agere radices in profundum 131
aggerare arbores 148
aggerare terrã circa arbores 148
agigartos, vua 377
agnon 536
agnus caſtus 536
agria arbor 576
agrielæa 195
agrimonia vulgaris 507
agripalma 52
agroſtis 359,447
¶Aigleuces, vini genus 404
de l'aigrette 369
ἄιξα 434
vne aire 36
aizoon 15,16
¶Alabandica canabis 436
alba ſpina 557
albifenus, herba 472
albucus 95
alcanna 20
alcea 64
alcocalus 85
alectorolophos, herba 470
alga 552
alica, tritici genus 43
aliſier, aliſes 189, 577
aliſina, herba 480, 518
alizæ fungi 511
alyſſon 44
vne allee 21
alleluia, herba 498
allia 213
alliaris, herba 471
alliaria 643
alligare dolia 389
allium 92. ſyluestre, porrinum, vrſinum 93
alnus 597
alopecuros, herba 470
alpina populus 540
alſine 361
althæa 475
de l'Aluine 51
¶Amãdes, amandier 213
amanitæ, fungi 511
amaracus 53
amaracina vnguẽta 53
amaranthus 49, 472
de l'Ambre 536, 540
ambroſia 372,457, 632
ambulacrum, ambulatio 21
ambubaia 62
ἀμέθυστος 336
amentum 139
amychæ 212
amygdala 212,216, 279,290

amygdala naxea 215
amygdala nux 200,292
amygdaloides 619
amineæ vites 331
ammi 445
amomum 617
amorge 199
ampeloprasſon 78, 369
ampelos agria 31,315,318
ἄμπελος ἥμερος 320
ampelos leuce 31, 318
ampelos melæna 318
ἀμπελουργία 345
ἄμωρον 421
amputatio 280
amputare vitem 340
amurca 199
amurca recens 116
¶Anacacabea 189
anacardum 602
ἀναδενδρωδεῖς 321
anagallis 362,469
anagyris 607
des anches 530
des ancholies 48
anchuſa 447,461
andacocha 499
andrachne 65
andrachne agria 16,365,366
androcyle 75
androſaces 642
androſæmon 642
anemone 49,467
anemone erratica 49
anethum 60,85, 110,112,580
angelica 612
anicetum 85
aniſium 109
annotinum vinũ 401
anonymos 606
anonis 474
antes 341
anthedon 192
anthemis 58,479
anthemon folioſum 471
anthyllis 478
anthyllon 472
anthirrinon,anarrhinon 363, 464
anthriſcus 453
antite 403
¶Aparachitõ 403
apertus ager 415
aphace 496.aphærema 431
apharca 599
aphroſcorodon 92
apium 76,109
apium ranarum 502
apocynon 623
apollinaris 448
de l'apparitoire 14
appẽdix ſpina 559
des appetits 94
des apricots 180
¶Aquatile piper 554
aquifolia 123
aquitania 186
¶Arabica ſpina 559
arabicus calamus 531
arathneum 290
aratillus 369
aratrum 419,420
arbor 124
arbor agria 576
arbor coliculum agit 125
arbor nouella 125
arbor pomifera 125
arbor quo pacto detruncetur, & ad inſitionem præparetur 247
arbor retorrida 125
arbor vetula 125

arbores coniferæ 578. glandiferæ 569. lætæ 124. præcoquæ 171. priuatæ 278
arbores quomodo inſerantur 254,256
arbores vermiculationi obnoxiæ 285
arbores vrbanæ, quibus morbis intereant, quæue patiãtur incommoda 285
arborum culturæ ratio antiqua 283
arboris partes 129
arborator 127
arboreſcere quando dicũtur plãtæ 126
arboretum 127
arbre portant põmes ou poires 125
arbres beaux & bien cultiuez 124
arbre ieune ou vieil 125
arbres plantez en eſchiquier 229
arbre fruictier 125
des arbriceaux 125
arbuſculæ 122,125
arbuſta 122
arbuſtare 321,534
arbuſtare agros 321
arbuſtiuus locus 126
arbuſtiuum vinũ 321
arbuſtum 321,533
arbuſtum Gallicum 534
arbuſtum Italicum 534
archemora 190
arceuthys 29
archeutos 585
arctiõ,herba 450
arctufus, herba 450
area 37,38
area cœmiterii D. Ioannis 37
area coronalis 39,40
area eſcaria 79
area Grauiæ 37
area Malberti 37
area odorata 39,51
area olitoria 39,61
area plana 37
areæ quomodo faciendæ 104
areator 36
areola 37
areſta bouis,herba 455
argemone 468
argentaria 506
ἀργὸς 332
aria 600
ariana ſpina 558
arinca,frumenti genus 418
ariſtalthea, herba 475
ariſtolochia 368, 369
armamentaria arundo 528
armel 58
armeniaca mala 216
des armoiries 44
de l'armoiſe 54
armoracia 87
arnogloſſis 445
aron 638
arpentum 416
arreſtebeuf 475
arrhenogonum 633
des arroches 74
arrouſer vn iardin 10
artemiſia 54
artichault 85
articocalus 114

articuli 310
articulatio 288,381
arundo 525. fiſtularia 527. ſagittaria 527. vernacula 526
arundinum natura 524
arundinetum 524
¶Aſa odorata 613
aſarum 616
aſcalonitæ 94
aſcyroides 641
aſcyron 641
aſclepias 645
aſyla 469
aſymphenon 619
aſparagi 109
aſparagus erraticus 67
des aſparges 67
aſpergula, aſperula 446
aſperugo 457
aſphaltion, herba 497
aſphodelus 95, 481
aſpicum 616
aſplenion 16,640
aſtaphis 374
aſtaphis agria 317
aſtragalus, herba 646
aſtroboliſmos 286
¶Atanaſia 58
atraphaxis 74
atrifer iuncus 521
attriplex 74, 75, 108, 452
atteler 421
attinia 322
attinia vlmus 538
attondere vites 150,346
¶Auantpeſches 171
aucupatoria arũdo 528
de l'aueine 430
des auelines 215
auena ſterilis 462
auenago 464
auenero ou aurõ
aula 286
aulbeſpine 557
des aulbifoins 41 430
auletros calamus 529
aulne 597
aulneaulx 597
des aulx 92
aulx ſauuages 93
auorter 350
auricula muris 643
de l'auroeſne 51
auſterum vinum 395
¶Axis aratri 420

B

¶Baccæ lauri 545
baccara 616
bacchar 46
baccharis 46
baccula myrthi 547
de la bacille 66
bacinus pratenſis 515
bacinuli 502
bacinuli duplices 503
des baguenauldes 34,610
des baignoires 390
bailler ſollaige 151
bailler iour 151
balanum 563,564
balauſtium 166
balſamina 32
balſamita 68,553
balſamoides 620
balſamum 621
des baluſtres 166
baptiſecula, herba 472
barbe Dieu 69
des barberies 44
barbotina 52
barbula hircina

455
bardana maior 451
du baſilic 57
du baſilic ſauuage 57,374
baſilica, ſiue baſilicon 57
vne baſtardiere 120
baſtardieres 226
bateur en grãche 37
batis,baticula 66
vn batoir 36
βάτος 18
batrachion 502
batus idæus 19
du baulme 55
¶Bdellium 592
¶ Beaulſe Solongnoiſe 429
bechion 450,555
bedegar 19,557
belgemella 161
bellaria liberi patris 404
bellius,bellis,bellio 503
belſia Secalonica 429
belueder 49
beniuyn 613
bennæ 389
berberis 20
vn berceau 23
de la berle 68,553
vne beſche 354
beſcher au pied, ou beſcher a l'étour des racines 147
beta 75,108
beta aquatica 515
beta pratenſis 505
betonica 505,648
betula 597
¶Bidens 354 423
bigemmes palmites 137
bimum vinum 401
bipalium 354,423
bipinnella 66
biſlingua 543
biſmalua 64
biſner 343
vne biſnoire 10
vne biſnoire ou marre 355
biſtorta 456
¶Blãche mouſtarde 78
blanche putain 611
blaptiſecula 17, 41
blatta bizantia 617
blattaria 482,450
blatte 111,115
blauerli, herba 472
du bled 426
du bleu 617
bliſtres 76
blitei 76
blitum 76,108
blotris 583
¶Boarica, herba 458
bocquet 561
bœotium, raphani genus 443
du bois 133
bois a gland 561
bois de haulte fuſtaye 560
bois de plaiſance 562
bois planté de diuerſes ſortes d'arbres 561
bois puant 607
bolbus 94
boleti,fungi 511
bon vin & odorãt 395
bonnes dames 74
bonifacia 543
borago 71,464
boſciſaluia 632
boſtiſouchetum, herba 456

boſtrichitis, vinū 400
botheca 81
botteler 492
boucquetde fleurs 642
du bouys 29
bouleau 597
boullir es muyz 398
boullon blāc 449
bourdelaiz 378
bourgeſpine 559
vn bouriō 137,637
bourionner 137, 350
des bourroches 71,474
des boutons 137
bouttōner 137,309
bouttons grappez 309
¶Brachia 306
bray 579
branca vrſina 65
brance, farris genus 428
braſſica 73,108,384
braſſica craſſa 73
braſſica ſylueſtris 75
brathy 30
brya 539
vn brin 312
bryon 134,551,552
bryonia 31,318
bryonia nigra 31
britannica coronaria 44
bromos 430,465
briza, frumēti genus 430
bruchi, chorū 115
contra bruchos remedium 118
des bruyeres 605
bruſcum 546
¶Buceras 495
buccinaria 647
bucranion 363
du bugle 50,633
bugloſſa, bugloſſum, bugloſſus 71,463
buglum 633
bugrandis 455
buiſſon 561
bullina 95
bulbus 94
bulbus agreſtis 94,508
bulbi ſalaces 94
bumelia 598
bunias, leguminis genus 442
buphthalmos 448 458
bupleuron 76
burdegala vua 378
burſa paſtoris 453
burſault 536
butoeſne 648
butonius 523
buuette 401
buxus 29
buxea ſpina 558
buxeta 29

C

¶Cabara 616
du cabaret 46,616
cacalia 645
cachla 458
cachrys 19,139
cædere arbores 152
cædere fabam 425
cædere prata 489
cædere ſyluā 560
cæpe caninum 369
cæpula 475
calamenthum 54
calamintha 54
calamintha ſylueſtris 643
calaminthæ cremor 117
calamita 592
calamus 236,141
κάλαμος 525
calamus odoratus 531
calami lachrymātes 134
calami quando & vnde legēdi 142

calathiana 48
calcitrapa, herba 519
calea 609
calendula 45
calyx puluinatus 213
camamina ſurculoſa 463
camelina, herba 463
camomilla 479
de la camomille 58
campana 481
campanella 300
campanula 368
campæ 115, 116
campeſtre rapiſtrum 462
campeſtris ager 414
campiniones 511
canabis 435
canabis Alabandica 436
canabis ſurculi 117
canaria, herba 453
canarius deus 360
cancer 20
candoſocci 312
canella 617
caniculæ 290
canirubus 19
canineca, herba 508
canis dens 447
caniſtri vindemiatorii 387
canna 525, 526
cantabrica 453
canterius 352
cantherinum, hordei genus 427
capillamenta 129, 130
capillus Veneris 16, 555
capiſteriũ, inſtrumentum 424
capnia 319
capnos 363, 364, 463
capparis 67, 110
des cappres 67
caprea 300
capreoli 308
caprificare arbores 202
caprificus 202
caprifolium 627
capriola 360, 466
capulæ 200
capulatores 200
caput vitium 308
carbunculi 118
cardamina 68
cardamomũ, cordumenum 617
cardamomũ Mauritanum 617
cardamum 68
cardiaca 68
cardo 342
carduus ſatiuus 114
carycæ 205
caryites 619
caryon 212
caryon aromaticum 216
caryon baſilicum 211
caryophylli 44
caryophyllon 213, 457, 621
caryophyllata 446
caryotæ palmulæ 208
carottes 91
carpere manibus frondes 150
carpeſia 548
carpinus 596
vn Carreau 38
carruca 419
carus, ſiue caros, ſiue carum 91
caſia 465
caſia fiſtularis 602, 620
caſia odorata 618, 620

caſtanea 265
caſtaneæ 226,276
caſtaneæ nuces 292
caſtanetum 123, 183
caſtrare arbores 150
caſtratio 151
cataputia minor 631
catanance 451
cate boyelle 363
caucalis 452
cauda muris 366
cauda vuæ 371
caudex 131
caules 131
¶Cedrus 29,280, 593
cedrea oleoſa 594
cedrelæum 694
cedrelate 593
cedrides 129,594
cedrius liquor 594
cedria 593,594
cedrium 594
vn cedre 129,593
cedrula 593
celebrare vindemiam 385
vn Celier 300
cella vinaria 300
cenchron, legumi nis genus 432
cendre clauellee 400
centaurium maius 648
centinæ 290
centrum gallinæ 635
centunculus 477
cepa cepæ 91
cepæ,arum 112
cepæa,herba 459
cepollæ 92
cepulæ 566
cera 75
ceraſus 183,266
ceraſi 276,230
ceraſia 292. acerba 277. actia 184. aproniana 184. aquitanica 275. cæciliana 184. goguya 275. Ma cedonica 184
ceraſeta 122
ceraſetum 123, 183,233,276
ceriſes 185
ceriſier, ceriſaye 183
des Ceriſes heaulmees 186
ceraſtæ 186
caratia 187
ceration 188
ceratonia 187
cerchys aratri 421
cerræ,leguminis ſpecies 438
cærephyllum 71
cerneau 214
cerrus 573
ceruix 308
ceſaro 437
ceſtron 648
ceſtus 326
ceterac 17,641
¶le Chable a tirer au preſſoir 392
chærephyllum 110
chalcas 448
chalchanthemon, herba 448
chamæbatos 19
chamæceraſus 185
chamæcypariſſon 585
chamæciſſos 14
chamædaphne 544
chamædrys 457, 571,642,643
chamælæa 196,611
chamæmelon 56, 479
chamæmeſpilus 193
chamæpitys,herba 480
chamæplatani 550
chamæzelos 107

chamæriphe 207
chamara 643
chamelada 452,465
chameleuce 515
chamepeuce 451
chantepleure 10
chanure 435
chappeaulx 40
chappeaulx d'hyuer 41
chappeliers, chappelet 41
characia 32
characias 527,629
charme 596
charue 419
chauſſons 48
chelidonium 15
chelidonium minus 470
chenilles 116
des Cheruits 91
cheſne 571
cheſnaye 561
cheſnefueil 627
de la Cheurette 360
de la Chicoree 62
de la Chicoree, ou endiue ſauuage 63
chiendent 360
chiliophyllon 506
chirolabes, aratri genus 421
chondrilla 62
chondrus 431
des Choulzcabuz, creſpes, rouges 73
chryſantemon, herba 448
chryſolachanũ 74
chryſophorũ 540
chryſtocul⁹, herba 457
churlus, herba 466
κύαμος 17,458
cyathi filigni 625
ciboules 92
cicer 116,437
cicer mõtanũ 646
cicerago 189
cicerbita 63
cicercula 496
cichorium 62,108
κικίδες 139,567
cyclaminus 88
cyclaminus altera 628
du Cicotin 367
cicotrinum 367
cicum 166
cicuta 449
cicutaria 463
du Cidre 174
cidrea 174
cydonia ſylueſtria 170
cydonia mala 168, 169
cydoniatum 169
cydoniatum Lugdunenſe 169
cigua 449
cilibraca, herba 452
cylindrus 36
cymæ arborũ 141
cinamomum 617
cinara 85
cynia 74,359, 452
cinis clauellatus 400
cynocephalon 463
cynocrambe 74, 359,452,623
cynogloſſos 464
cynoides 463
κυνόσβατος 19
cynoſbatos 67
cynoſorchis 501, 634
cynoſrhodos 19
cypariſſia 630
κυπάρισσος 584
cyperus 522
κηπρός 7
κῆπος 6
du Cyprez 51,585
cypria 617
cypria arundo 526
cypros 20
circunciſitia vina 400
circũfodere arbo-

res aut vites 147
circunfodere radicem 131
circunfoſſor 147
circunfoſſura 147
circũmunire plantas arborum cuneis 147
cirrhi 308
cyſſampelos 14
ciſſaron 610
κῶσος 13
ciſſion 645
ciſſophilon 645
ciſthos 610
ciſtula 241
citharon 610
cytiſus 499
citrago 60
vn Citron 60
des Citrons 167
citrus 600
cytinus 165
citreæ menſæ 167
citria mala 293
citrinus color 167
citromela 168
citronia 167
κόττταρα 140
cittoſis, vitis morbus 382
ciuiere a fiens 423
des ciuots 92
¶κλάδος 136
κλάσις 345
clauſtmos 288
clauus 288
clauiculi 308
clematis altera 627
clematitis 369
cleonæum 443
clepſydra 10
clymenon 16,626
des Clochettes 368
¶Cneorum 465
cneſtrum 465
cnipes 290
¶Cocalus 85
coccali 579,583
coccomelea 179
coccos, herba 630
coccus, frutex 577
cochleæ 115
cochlea torcularia 391
cocles 468
cocolobis 331
cocolurdæ 473
codex 131
du Codignac 169
codion 94
codymala 168
coing 81
coings ſauuages 170
coigneſſes 169
vn Coignier 168
colatorium in torculari 392
colchicon 508
colere ſyluam 560
coles vinearii 300
coles vitis 306
colytea 601
colymbades oliuæ 295
colligere fructum 138
colligere vindemiam 385
collis 623
collinus ager 415
collucatio 151
collum gruis 66
κολοκύνθης 33
colophonia 631
color querneſinus 577
colubis 331
colubrina, herba 454,639
colubrina vitis 318
columbaria, herba 519
colutea 34,601
compaſcuus ager 415
complans 332
compluuia iugorum 326
concombre 82
condiſum, herba 482
confirmare radices 303

congeneres vettonicæ 44
κώνιον 449
coniferæ noſtrates 580
conopos 360
κῶνος 582
conſerere hortum 9
conſerere locũ 10
cõſerere vinetum 298
conſerere vineas 340
conſiligo, herba 454
de la conſyre 50
conſiſtens vinum 396
conſolida media 504
conſolida minor 50
conſolida minima 504
conſtituere vineas 340
conuertere fœnum 492
cõuoluulus, vitis morbus 291
conuoluulus, herba 59,291,367
du Coq 56
du coquelicoq 86
des coquelourdes 40,49,468
des coquerelles 34,49
des coquerets 34
la coquille de la noix 213
cor arboris 134
corago 71
corallion 362
corbis pabulatoria 423
corbis doſſuaria 423
corbis meſſoria 423
corbulæ vimineæ 387
corchorus inter olera 363
cordia 186
cordum fœnum 490
coriandrum, corianon 84,109
corylus 212,250,275
coryletum 212,232
corinthius raphanus 443
corion 84
corma 266
vn cormier 191
corna 191,293
corneola, herba 509
corneilles 191
cornoillier 190
cornu cerui, herba 454
cornus, arbor 190
corona frõdea 135
corona regia, herba 499
coronæ hybernæ 41
coronaria 25,41
coronamenta 40
corolla 41
corollarii 41
coronæ aratri 421
coronopus, herba 361,466
cortex 133
cortex vlmorum copioſus 241
in cortice inſerere 250
corticula 134
cortinæ vinariæ 390
coruinus 361
coſtus, coſtum 56,316
cotyla fœtida 60,84
cotinos 195
cotonea malus 266,277
cotoneum malũ

159
cotoneorum condendorum vſus 293
cotonium 622
du cotton 622
vne couche 38
coucher les ſcions 153
couldre, couldroye 212
couler 334
couleure 382
de la couleuree 31,318
le coulouer du preſſouer 392
le coultre 422
couper les arbres 151
vne courge 33
du courpieu 351
vn courſon 312
couurir 417
¶Cradatio 287
cradi 287
crambe 73
crambe capitata 73
crãbus, vitis morbus 382
cramoiſy 577
crania vel cranias 190
crapauldine 364
cratæogonon 510, 633
crates ſtercoraria 422
cratire pratum 487
du creſſon 68
creſſon alenois 68,553
creſſon de Cailly 553
creſte marine 66
crethmon 66
crines vitium 308
cripolion 500
criſta gallinacea 519
criſta, herba 470
crithamon 66
κρῆθμ 427
crithmon 60
crocea camomilla 458
crocus 77
¶Cubebæ 548
cucumer anguinus 451
cucumeres 113
cucumis 82
cucumis ſylueſtris 451
cucurbita 33,83,114
cucurbitæ camerariæ aut plebeiæ 33
le cueur de l'arbre 134
des cueurs 186
la cuiſſe d'vne noix 214
culices 115,117, 290
culpatum vinum 406
culter aratri 421
culter maior 241
cultelli curui 241
cuminum 109,435
cuminũ AEthiopicum 445
cuminum Alexãdrinum 445
cuppæ 389
cuppula 83
cupreſſus 278, 280. cretica, mileſia, pumila, tarentina 585
cupreſſetum 561
curaige 554
curer 151
cuſcuta 59
des cuſins 547
cuſpides 353
cuſtos 305,307
cuſtodes & ſubſidiarii 311
cuſtodes vinarii 300,305
cuues a vin 389

D

¶Dactyli 208
dactylion 651
damaſonion 518, 480
daphne 541,543
daphne Alexandrina 543
daphnides 545
daphnitis 68
daphnoides 544, 619
das,dadion 584
des dattes 208
daucus aſininus 505
daucus creticus 504
des daueſnes 180
¶Decacuminare arbores 151
decacuminatio 280
decapulare 200
decerpere fructũ 138
decorticare arborem 134
decorticatio 291
decuſſis 145
decuſſare vineas 342
defluit fructus 334
defrugare 419
defrutum 402
defrutum conficere 403
defrutarium 403
defrutare 403
dei oculus, herba 473
delibrare arborẽ 134,149
delibratio 282
delle carobé 188
delphinium, herba 647
dendritides 311
dendroides 630
dẽdrolachanis 87
dens canis, herba 447,466
dens leonis 63
dentale aratri 421
depaſtio animalium 289
depilatorium 31
deputatio 151
deſatteler 421
deſchauſſer les arbres 147
deſecare prata 489
de la deſpenſe 401
le deſpenſier 399
deuteriæ 401
¶Diaboli morſus 645
diachyton vinum 404
diaphœnicon 208
dicoccum triticũ 430
dictamnum 644
digitelli, fungi 512
dilapidare agrum 417,485
dilutum vinũ 402
dimutilatio radicum 289
dyoniſias 642
διόςανθος 40,49,472
dios balanos 211
dioſpyron, herba 479
diſcalciare vitem 346
diſiugare boues 421
diſponere arbores in quincuncem 144
diſtichum, hordei genus 427
diuaricari 323
¶Dolabella 357
dolabelliana 175
dolabra 357
dolia vincire 389
dolichos, leguminis ſpecies 438
donax 526
dõnervent au vin 399
dora vel dorella, le guminis genus 441

dorycnion 609
doryon 609
double poix 579
¶Draco raſilis 312
dracones 317
dracõtea,herba 639
dracunculus 638, 639
dragaganthũ 557
dragee aux cheuaulx 57,493
dryophonos 547
dryopteris 15,625
drys 571
¶Duramenta 306
duramina 306

E

¶ Ebenotriches 161,555
ebenum 603
ebiſcus 64,126, 475
¶Echetle in aratro 421
echion,herba 461
echmos,herba 519
ecplixis 288
ἐκτροπία, vini vitium 407
¶Efficere manipulos 492
¶Elæa 194
elæoſtaphylos 370
elaphoboſcũ 446
elate 208,580
elaterium 82,451
elatine 461
eleaginos 196
elegia arundo 529
eleliſphacos 57
eleophillon 633
elyma,aratri particula 421
elleborus 636
elleborum anticyrenſe 636
elleborũ nigrũ 636
elleborine 637
¶Embryon 421
emphylliſmus 236,238
emplaſtrum 153
emplaſtratio 26, 136
emundare vineta 298
¶Encaiger ou entourer les plantes d'eſpines 147
de l'encens 590
encentriſmos 236
de l'endiue 62
endryon 421
enneaphyllõ 455
enorchi 209
enſemenſer 418
vne ente 152
enter 141,152
enter en bouton 153. en eſcorce 236,153. en eſcuſſon 155, 237. en fente 152,236. en fleuteau 237. en pied de cheure 238,254
enteure 236
enterrer les plantes 153
entretenir vn bois 560
enula 96,481
¶Ephemeron 508 647
epiceras 495
epiglottis 371
epimedion,herba 519
epimelidæ 179
epimelis 193
epimetron 57,374
epipactis 637
epithymum 59
¶Equapium 77
equina cauda 537
equiſetũ 507,537
¶Erable 596
eranthemon 479
ἐρέβινθος 437
erice 605
erinaſmos 203
erinos 202,519
eryſithale, herba 455

erythrodanon, herba 479
erraticum papauer 462
des Ers 440
eruca,herba 69, 116
erucæ, animalia 115,290
erucæ quãdo naſcantur 291
eruilia, leguminis genus 441
eruum 116,440
¶ Eſbourionner 280,310,349
eſbrãcher 150,281
l'eſcaille d'une noix 213
eſcaria,riæ 40
eſcarlatte 577
des Eſchalotes 94
de l'Eſclaire 15
vne Eſcorce 134
l'Eſcorce d'vne grenade 166
eſcorcer 149
eſcrotter 343
des Eſcrouelles 15
eſgreneure 382
eſmonder 107,151.
de l'Eſpargoutte 53
eſpiage 372
eſpierrer 417,485
eſpine vinette 10
eſpurge 631
eſſarter 151, 417,486
l'Eſtappe 300
eſula 631
eſula maior 629
eſula minor 630
eſula rotunda 365, 631
etymodryon 570
εὐγένεια 332
euigil matutinus 630
eunuchi palmulæ 209
euonymos 606
eupatorium,herba 507
eupetalon 544
euphraſia 464,645
euphroſyne 71
euphroſynũ,herba 464
¶ Exacinatio,vitis morbus 382
exarare agrum 417
excitare incilia 149
excodicare vitem 346
excorticare arborem 134
excutere triticum 415
exercere agrum 417
ἐχέβοον 421
exherbatio 107
exputare vitem 346
extirpare 485
extirpare verba 141
extricare in agro 417
exturbare arborem 151
exupera,herba 519
exuperantia, vitis morbus 382

F

¶ Faba 438
faba Ægyptia 439. colocaſia 439. lupina 478. põtica 439. Syriaca 189
fabarum paleæ 291
fabarum putamina incõmodum afferunt 289
fabaria,herba 515
facere hortum 10
facere ſcrobem 148
facere vindemiam 385
facere vitiarium 300
factores 200

faſtum olei 200
facon 417
facons 344
fæcatũ vinũ 400
fæx oliuæ 199
fagus 574. campeſtris 575. ſciſſima 575. ſylueſtris 575
faine, fagi fructus 575
faire branches 125
faire vn chappeau 41
faire clos des vignes 340
faire vn iardin 10
faire foſſes pour planter & piquer 48
faire des plantes 340
faire vne terre en vignes 340
falcetũ,herba 474
falx vineatica 356, 357
falx à tergo acuta atq; lunata 241
falces fœnariæ 491
falciũ genera 491
falcula 357
falculæ 390
far 428,431
farfara,herba 515
farfaron 555
farfugiũ,herba 515
farrago, frumenti genus 429,493
farranum, herba lact. 515
du farre 429
faſciculus florũ 42
fau 575
faulcher 489
¶Fenion 49
du fenouil 72
feruet vinum in doliis 398
ferula,frutex 611
ferula ſylueſtris 452,612
ferulago 451,612
ferus oculus 469
du feu ardent 31
¶Ficus 202,230,265, 275. Ægyptia 208. Cypria 204
ficus duricoriæ 206
ficus fiſſionẽ caudicis tolerat 290
ficus Indica 204
ficus Lydiæ purpureæ 206
ficus minimè infeſtatur vermiculatione 285
ficus pelagica 204
ficus præcoces 206
fic⁹ purpureæ 206
ficus quomodo ponantur 231
ficus recentes 294
ficus ſerotinæ 206
figadella 552
figere humo plantas feraces 144
figuier 202
figues de Careſme 205
filix 624
filix querna 15
filicula 15,626
filicaſtrum 625
filictum 624
filipendula 517
filius ante patrẽ, herba 647
findere ſarculo 418
fior dogni meſe 46
firmũ vinum 396
fiſcellæ vindemiatoriæ 388
fiſcina frõdaria 135
fiſtica 217
fiſtuca 36
fiſtula paſtoralis 518
¶Flagellũ triticeũ 425
flagella 141
flagella fructuaria 307

flagella vitiũ 307
des flambes 48
flamma, herba 537
flammea 50
flãmea viola 473
flammula 48
fleau 425
la fleur du vin 400
florir 125
florabulum, herba 508
floralia 44
florere, ſiue floreſcere 125, 138
flos 138
flos Iouis, herba 472
flos paradiſi 473
flos intẽpeſtiuus 288
flos vini 400
fluta arundo 527
fluuiatilis militaria 554
¶Fodere hortulũ 10
fodere ſcrobẽ 148
fodere tertiam foſſuram 343
fodere vineã 342
fœminicornus 190
fœnum autũnale 490. burgũdiẽſe 494. cordũ 376. Græcũ 495. ſanctũ, ſemiaridũ 494. ſerò natũ 490
fœnaria 494, 504
fœnilia 491
fœniſex, ſecia 490
fœniſector 491
fœniculus 72
fœniculum 109
fœniculum porcinum 72
fœniculus dulcis, tortuoſus 72
de la foignaſſe 494
de la foignee 494
folium 137. denſum, minutum, patulum 138
fons irriguus 9
fonticulus 550, 551
fõtalis, herba 515, 554
fora 390
foreſt 560
formicæ 115, 117, 118, 291
formicarum vitiũ in vite 383
du fort 51
forte vinum 396
forum olitoriũ 7
forũ vinariũ 300
petites foſſettes 148
foſſuræ 344
fourche fiere 423
fourrage 493
¶Fraces, fraceſcere 200
fraga, fraiſes 84
des framboiſes, framboiſier 19
fraxinus 597
fraxinus campeſtris 597, 598
fraxini genera 598
fraxini ſylueſtres 323
frequẽtare vineã nouellam 342
freſnes champeſtres 198, 323
frons, frondis 135
frons læta 135, paſſa 374
frondaria fiſcina 135
frondea corona 135
frõdes ponere 350
frondere 125
frondeſcere 135
frondare arbores 135
frondatio 150
frondator 135, 150
fructus 138
fructus lauri 545
fruct⁹ quomodo aſſeruari ac recõdi debeãt 291
fructus vineaticus 299
fructiferæ arbo-

res 138
fructificare 138
frugaceum flagellum 425
frugifer iūcus 521
frumenta corda 376
frumētarius ager 419
de la frumētee 431
des frumēteux 375
frutex 128
frutex quidā laureo folio 544
frutetum 128,604
fruticare dicuntur arbores 128
¶Fueille menue, eſpeſſe, large 138
vne fueillee 22
fugeraye 624
de la fugere 625
fugiens vinū 396
fulgur 114
fuligo picis 580
fumaria 363,463
fumee de poix 580
fumer 417
fumer les vignes 347
de la fumeterre 364
fumus herbarum incenſarū prodeſt aduerſus nebulas 116
fumus terræ 463
fundus vineis cōſitus 340
fungus 288,513
fungi ac boleti 511
fungi cardeoli 512. igniarii 513. porriginoſi 512. primuli 512
furca ferrea 423
furcæ ligneæ 423
furunculus 311
du fuſain 606

G

¶Gaiacum 603
galaticum, hordei genus 427
galbuli 585
galeopſis 52
galion, herba 508
galla cādida, perforata, reſinacea 568
galla ſolida 567
gallæ 139,567
gallæ onocicidæ 568
gallica 192. paſtinaca 505
gallitricum 635
gardes de beſtail 562
gardes de bois 562
garēſa, herba 480
gaſſa, hordei vitiū 434
¶Gelee en bourre 381
gemma 137,309
gemmant arbores 137. vites 309
gemmaſcere 137
gemmulæ veris floridæ 309
du geneſt, geniſta 605
du geneſure 29,585
geniculi, genicula 210
geniculata 310
geranion, herba 458,569
germandrea 457
de la germandre 94,571,642
germen, germinare 137
gerontopogō, herba 455
getegū, herba 475
geum 645
¶Gyes aratri 411
γύαρτα 373
des giroflees 40,43
giroflees blāches 43
gith, herba 459
githago, herba 460
¶Glabratio 285
gladiolus 48,522, 523
gladı⁹ ſegetalis 460
du glay 48

glaiolum, herba 460
du gland 563
gland de cheſne 571
glanderaye 561
glans vnguentaria 565
glandem colligere 561
glandes 563,564
glaſtum 470
glaucion 460
glycea 41
glycy, vinum 402
glycyrrhidia 621
glycyrrhiza 620
de la glu 182
¶Gnaphalion, herba 477
¶Gomme ammoniac 613
gonatium, aratri particula 421
gongylis 87
goſſipion 622
¶Graine de paradis 617
grains fennez 373
grains de laurier 545
gramen 447
grana, herba 478
granata acida 165
grandis margareta 504
grando 114
granum paradiſi 617
grappage 372
vne grappe de raiſin 371
grateron 446
grecanica arundo 527
vne greffe 141, 236,244
grenades aigres 165
grenades doulces 165
vn grenadier 165
greſſure 382
greuer la vigne 381
vn groſeillier 20
groſſi 20,205
groſſuli 20,205
groſſularius 20
grualdum 430
du gruau 430
¶Guadũ vel gualdum, herba 470
de la guaulde 470
gueret 144,220
le guernier aux pommes 156
gueſda 318
guy de cheſne 572
guyenne 186
des guimauues 64
guinea 185,186
des guindoules 159
vn guindoulier 159
des guynnes 186
gummi 557
gũmi Arabicũ 196
guſtus ſpineus 330
gutta, frutex 613

H

¶Halia aratri 421
halicacabum 34
halimos 611
haliphæos 573
hanebanna 449
hardea 316
harmel 636
de la hart 316
haſtiueaulx 376
haſtula regia 95, 481
vne haye 18
haye ſeiche 101
¶vn Heaulmier 186
heaulmes 186
hedera 12. alba, bacchica, celſa 13. humilis ſiue terreſtris 14
hederalis, herba

645
hedipnois 63
hedioſmos 55
hedyſaron 478
helenium 96,481
helice 308
heliopos 465
helioſcopion 630
helioſtrophos 465
heliotropion 45, 465
helix 13
heluolæ vuæ 377
helxine 14,364
hemeris 570
hemionon 17,640
hemionitis 17, 640
hepaſticum, hordei genus 427
hepſema 403
heptaphyllō 456, 634
heraclea 364
herba cati 54
herba fullonum 481
herba Iudaica 364.447
herba ſancti Ioannis 641
herba ſancti Philippi 470
herba ſancti Spiritus 613
herba venti 468
herbæ arboribus circunuolutæ 626
herbæ cultis agris enaſcentes 459
herbæ fontibus adnaſcentes 551
herbæ lacte manantes 629
herbæ pratenſes 496
herbæ requietis agris enaſcentes 445
herbe au chat 54
herbe a ſiege 627
herbæ vineti 358
herbum, herbe 478
vne herce 424
hercer 418,487
herigeron 69
heritage ameublé 9
hermodactylon 508
heſperus 43,167
heſtre 573
¶Hibiſcus 126,475
vne hie 36
hieracia maior & minor 63
hippogloſſon 543
hippolapathum 70
hippomarathrum 72
hippoſelinum 77
hippuris 537,550
hirci barbula 476
hirceſſit vel hircit vitis 381
hircina ſpina 557
hirculat vitis 288
hirculus, vitium morbus 381,615
hiſtoboe 421
¶Holcus 456
hordeum 427. Gallaticum 431. mundatum, trimeſtre 427
horminum 60
horminum ſylueſtre 635
hornotinæ fruges, nuces 401. plantæ 40
hornotinum vinum 401
hortus 6, 105. olitorius 7. penſilis 8. riguus vel irriguus 8
quomodo variè claudēdus Hortus 101
horti foſſio 103

horti poſitio ac ſitus 97
horti Heſperidũ 9
horti inſtructi 9
hortenſes herbæ quid deſiderent poſt ſationem 107
hortulus 9
vne hotte 423
du houblon 32
vne houe 341,355, 423
houe fourchue 355, 423
houer 341.344
houer de premiere facõ 342,486
vn houyau 355
du houſſon 546
houſſaye 576
du houx 123,576
¶Hyacinthus 44, 635
hydnon 83
hydrolapathum 71
hydropiper 501, 554
hyoſcyamos 448
hypætræ ambulationes 22
hypericon 641
hypericon vernaculum 642
hypociſthis 610
hypomanes 613
hypopion, herba 452
hyſſopus 56,110

I

¶vn Iardin 6
iardin de meſnage 7
iardinet 9
vn iardinier 7
iarus 638
iaſione 76,365
iaſminum 26
¶Ibiſcus 64,475
¶Idæa 543
¶Ieſiminum 26
ietter bois 306,350
les iettons 305
iettons d'vne annee 305
¶Ilex 575. agreſtis 577. aquifolia 576. coccifera 577. glandifera 576. nigra 578
ilicetum 123,576
illecebra 365.456
¶Impedare vites 351
imperatoria 613
impetigo 288
impia,herba 456
¶Incalmare 141
incalmatio 136
incana,herba 456
incenſum 590
incernere terram cribro 426
incerniculum 426
incilia 149
indica canna 620
induit ſe nux in florem 138
infiſtulatio 261
ingerminatio 238
inhumare taleas 153
inoculare 262
inoculatio 136,153, 260
inſecare oleas falce 149
inſecare vitẽ 346
inſerere arbores 152
inſerere in oculum 262
inſerere vites 347
inſerendi noua quædam genera 266
inſitio fieri debet ante creſcẽtem Lunam 240
inſitio ſcutulata 153

inſitiones variæ 236,239
inſtituere vineas 340
inſtituere vineta 298
inſtruere hortũ 10
inſtrumenta & vaſa ad vindemiã 387
inſtrumenta vineatica 354
quibus inſtrumẽtis inſitorẽ munitum eſſe oportet 241
interlegere arbores 150
interlucare ramos arborum 151
interlucatio 151
interpurgare arbores 150
interputatio 151
interradere arbores vel vites 150, 346
interuallum 39
interualla inter ſingulas arbores 275
intybum 62,108
inuertere ſcrobes 148
inula 96,481
inulæ radix 117
inuolare 176
inuolucrum 308, 616
¶Iomarinus 521
du ioncmarin 560
du ioſmin 26
de la iotte 75
de la ioubarbe 15
vn ioug 421
vn ioug de terre 416
iouis barba 602
iouis flamma 49
iouis flos 49
¶Ipes, vermis 382
ipnos 134
¶Ireon, leguminis genus 434
irio cerealis 434
iris 48
iris agreſtis 460
irrigare hortum 10
¶Iſatis ſatiua 470
iſchades 205
iſchæmon, herba 476
iſopyron 463
iſos 476
¶Italica vlmus 538
itea 535
iterare 343
iterare agrum 418
¶Iua muſchata 480
iuga 352
iugare vites 352
iugiolina, leguminis genus 433
iuglans 211, 226, 294
iugerum 416
iugum 421, 422
iugum ploſtrariũ 422
iulus 139
iuncus acutus 520. anguloſus 522. cabacinus 523. marinus 521, 560. odoratus 521. quadratus 522. rotundus 522. triãgulus 522
iunci lapidei 523
iunci paluſtres 520
iuncorum genera 520
iuniculus 312
iuniperus 29,585
iuraia, hordei vitium 434
iuſquiamum 449

L

¶Labourer vn iardinet 10

labourer de premiere facon 417,486
labourer de la ſeconde fois 418
labra lignea 390
labruſca 31,315,316
laburnum 601
du laceron 63,365
lachryma 134
lachryma vitis 134
laconica arundo 529
lacta, caſiæ genus 620
lactaria 519
lactuca 61
lactucam ſerendi modus 107
lacus 389,513
lacus vinarii 390
lacopus 445
lætatio 282
laictue 61
des laictues a pōme 62
lambucus 26
lanaria, herba 87
lanata vua 377
lanceola & lanceolata 445
lapathum 69,70
lapathum rotundum 70
lappa canaria 457
lappa minor 450
lappago, herba 457
lapſana 443
larix 280,586
laſer 613
laſerpitium 613
lathyris 631
latifolia 542
latifundia 491
lauanda 616
lauandula 57
de la lauande 56
lauer 68
laurus 224, 541. Alexādrina, angusta, baccalia 543. cypria, delphica 542. humilis, lapidea 544. regia 543. ſylueſtris 542. ſpadonia 544. ſterilis, tenuifolia, triūphalis 542
laurus, vitis morbus 384
lauernū oleū 545
laurea 176
laureola 544
lauretum 541
¶Ledum vel lada 610
λείριον 46
leguli 200
legumina 432
de la leueſſe 77,92
lenis 371
lens, lentille 439
lens paluſtris 516
lentiſcus 587
lentiſcus Italica 587
leo terræ 196
leontice 645
leontopetalon 477
leontopodion 46
leophyllos 75
lepidium, herba 467
leporis cuminum 445
leptocarya 215
leptophyllos 54
du lettron 62
leuare arbores fronde 150
leucacantha 26, 557
leucanthemon 26
leucea 604
λευκόϊον 42. luteum 14,43. cādidum 43
leue vinum 396
leuiſticum 92
¶Liarre 12
λίβανος 589

libanotis 25,590
liber 134
libyon 499
lychen 552
lichnis 464
lycion 558
lycopſis 461
lier les vignes 351
liege 577
lieu boccaigeux 604
lygea 604
lignum 133
lignum putidum 607
ligneſcere 133
ligo 355
lygon 536,604
ligulæ tibiarum 530
liguſticum 90
liguſtrum 20, 128
liliaſtrum 368
lilium 46
lilium conuallis ſiue conualliũ 48,647
limaces 115
limes 342
limitare vineas 341
limitare vineas decumano 341
vn limon 168
limonium 168
lymphatum vinũ 402
linconion 505
lingua bouis 463
lingua canina 464
lingua ceruina 640
lingula torcularia 391
linozoſtis 359
linozoſtis ſylueſtris 452
linum 435
linum ſylueſtre 196
liothaſium, raphani genus 443
liquiritia 621
lyrare agrum 418
du liſet 368
du liſeron 76, 368
liſeta in vite 383
liſimachios 509, 510,648
liſtacia 217
lithoſpermon 479
du liz 46
lizipha poma 159
¶Lobæ, culmi milii 432
locuſtæ 115
lolium 434
des lombardettes 75
lora 421
lora, deuteria 401
lorea 401
lotus 189,577
lotus ſylueſtris 499
lotus vrbana 499
¶Lucus 562
lunaria maior 364,625
lupha 638
lupinus 441
lupus reptiuus 32
lupulus 32

M

¶Macer 213
macma 400
maiorana 52
maior beluis 564
la maiſtreſſe racine 129
malacociſſos n 517
mala aurea 166. ætioſtruthia 170. bericoca 171. cedria 594. chryſomeliana 170. citrea & citria 167. cotonea 169,170,230. granata 230. in-

ſana 83,164. melenſana 164. mellita & dulcia 170. miluiana 170. muſtea 170. neopolitana 170. præcoqua 171. punica 165,296. ſtrutia 169,170 trecacina 171. melea 157,158
malleolus 136,310
malleolus palmipedalis 311
malleoli præſidiarii 311
malleolaris virga 136
male tigne 19,70
malicorium 166
malorum genera ac differentiæ 158
malua 63,109
malua hortenſis 444
malua terreſtris 607
maluaſie 408
malum terræ 369
malum perſicum 172
malus 265
malus arbor 157,158
malus armeniaca, ſue armenia 170,274
malus bifera 159
malus cotonea 274
malus cotonea quo modo ponatur 231
malus cydonia 24 168
malus fiſſionem caudicis tolerat 290
malus generoſa, inſita 159. medica 166
malus perſica 166, 171,266. præcox 171. punica 165. ſerotina 159. verna 279
mandragoras 83
manna thuris 590
manus chriſti 501,635
marra 355,414
le marc du vin 400
marathrum 72
de la mariolaine 53
marectides 331
mariolaine d'Angleterre 55
mariolaine ſauuage 55
margarita 50,503
margarides 109
des marquottes 311
marrain 303,304
du marrubium 59
du maſſault 21,317
du maſtic 55
mater arborum 220
materia 303
materiarius 304
materiaria fabrica 304
materiari 304
materiatæ ædes 304
materiones 304
mater in vite 307
mater radix 129
mater violarum 43
matiana 20, 128, 317
matricaria 52
matriſſylua, herba 627
matrix 133,134
des maulues 63
maurella 370
¶Mecon 365
medica, pabuli ge

nus 494
medulla arboris 134
medion, herba 499
mel frugum 433
mel ericeum 605
melampiron, herba 434, 463
melampodiũ 636
melampſithium, vini genus 402
melancræna 521
melandryon, herba 459, 480
melancranis, vnci genus 521
melanthion 117, 459
melapi 160
melenſana 83
melgemella 161
melia vel milea 592
meligreta 617
melilotos 90
melimela 170, 265
meliphyllon 60
de la meliſſe 60
meliſſophyllon 60
melitites vinum 404
melyza 93
mellina, vini genus 404
melo codognio 81, 169
melones 81, 113, 157
melopepones 81
membranoſa cutis acini 373
memitha, herba 460
menta 55, 110
menta aquatica 53
mentaſtrum 55
menyantes, herba pratenſis 497
des menues penſees 50
le menu bois du feſte de l'arbre 142
meon 459
la mer du preſſouer 392
meraſia 186
mercurialis 359
la mere goutte 394, 400
merga 355
mergottæ 312
mergus 312
des meriſes 186
des merueilles 618
meſa canabis 436
vn meſlier 192
meſliers 376
meſiraignes 383
μετόβοον 421
meſpila 277, 295
meſpilus 192
les meſſiers 300
μεταγγίζειν 398
metare arbores aut vineas 144
metatores 144
meteil 429
metere 419
meu, herba 459
des meures 211
vn meurier 210
mezereon, herba 452
¶Militaris fluuiatilis 516
milium 432
milium ſolis 479
millefolium 506
millepertuis 641
du millet 432
myrrha vel myrrhis 463
miſcellæ vites 376
mittere porcos ad paſcua 561
mittere radicem 131
miua 417
¶Modius in agro 417

molæ fœnariæ 492
moly 474,636
molibdena 510
molle vinum 395
mollis acanthus 65
mollugo 457
moloche 475
molochia 75
molon,herba 459
vinū monemuaticum 331
montanus ager 415
monter en bois 306,350
monter les vignes 350
mora terreſtria 84
morbus ſancti Menani 367
moreon 210
morgellina 362, 469
du moron 361
moron baſtard 363
morō violet 464
mororum ordo 209
morus 265
morus quo modo ponatur 231
moſceuton 28
moſceuma 28
moſchata 213
moſchocarydion 215
moſchocaryon 215,565
vn mouchoir 42
de la mouſſe 134, 551
du mouſt 394
¶du Muguet 48, 647
des muiz 300
mulſa aqua 404
mulſum 404
agreſtes mures 115,118
muris auricula 361,362
murinum loliū, herba 462
murum morbus in vite 382
murinula,vini genus 403
murrhina,vini genus 403
murauris 361
du murte 546
des muſcadeaulx 374
muſcatela vua 374
muſceton 28
muſchetum minus 508
muſcus 134,241, 551,
muſcus in floribus 552
muſculus 134
muſica arūdo 529
muſtea 163
muſtęa pyra 176
muſtum lixiuum 400
¶Myagron 463
mydion 570
mylaſea canabis 436
myoſotis 361,362, 363,643
myratum,vini genus 403
myrepſica balanus 565
myrice 605
myriſtica 213
myrobalanum 560,564,565
myrobalanus Ægyptia 566
myrobalanus Æthiopica,Arabica, Thebaica, 565
myrobalani 566
myrrha 591
myrrha reſina 591
myrrhine 546

myrſinites 629
myrtæ 547
myrtidanum 547
myrtus 266,546. alba, coniugalis, nigra, ſylueſtris, 546. nemoralis 547
myrtus purgatione indiget 280
myrtaceũ vinum 548
myrtetum 545
myrtides 547
myrtinum oleum 548
myrtorum genera 546
myſon 575
myzaria 181
myzos 181
N
¶Napina 88
napus 87,442
napus bunias 88
napunculus 89
napi 112
napy 78
narciſſus 44
nardum creticũ, gangicum, indicum, ſamphariticum, ſyriacũ 614. mõtanum, ſylueſtre 625
nardus celtica 56, 58,615
narthecium 612
narthex 611,612
naſtos arundo 527
du naſitort 68
naſturtium 68, 108,553. aquaticum 68,553. ſylueſtre 452
naucifacere 199
naucum 199
vn naueau 87
naueta 442
nautea 607
¶Nebrides 199
nebula 114
nebulæ 115
nectar 404
nectere coronam 41
vne neffle 193
vn neffher 192
nemus 562
nenuphar 514
nepeta, nepita 54
nepotes 312
du nerprun 319
neuras 558
nexilis arũdo 527
¶Nyctegregõ 626
nictilops 626
de la nyelle 472
nigella 460
nigella Romana 459,472
des nigriers 75
nympha, herba lacuſtris 514
nympha vomeris 422
nymphæa pteris 625
niuatio, vitis morbus 382
¶vn Noyau 172
noix de cedre 594. de cypres 585. de galle 139,567. d'inde 216
noix muſcade, muguette 216
des noiſilles, noiſettes 215
vn noyer 211
nomentanæ vites 338
noſtrates frutices 604
nouale 415
nouella prata 484
nouelletum 335
¶Nucamenta 139, 140
nucifolium 621
nuclei 373
nuclei pinei 226, 583
nucleorum ſatio in ſeminario 225

nutrire vinũ 399
nux odorata 565. auellana, Græca, pontica 212
nuces 214, 276. heracleoticæ, prænestinæ 215. iuglandes 224. pineæ 579
nuces quomodo ſerantur 224
nucipruna 180

O

obierus 322, 541
¶Obtuſio oculorum 288
¶Occa 423
occare 343, 417
occipitium vindemiatoris 326
ocymaſtrum 57, 374. 461
ocymoides 461, 519
ocymum 112, 493
ocymum aquaticum 519
oculus 309
oculus bouis 448
oculus catti 464
oculi 136
oculi fructuarii 309
¶Odontides 494, 504
odoratũ vinũ 395
¶Œdnon 88
de oeillets 44
oeilets d'Inde 49
oeillet de Prouence, de roſette 111. de Turquie 49
l'oeilleton 309
des oeilletõs 136
œnante 31, 316, 320
œnoe 320
œnomeli 404
œnophoros 320
œnothera 445, 623
les œufs de paſques 49
¶Oignons ſauuages 94
des oignonnettes 92, 95
¶Olea 194, 273
olea caſta 196
olea diffiſſionem caudicis tolerat 290
olea purgatione eget 280
oleæ 229
oleis quod ſolum ſit aptum 274
olearius 200
oleaſter 195
oleago 196, 452
oleaſtellum 196, 452
oleitas 199
olera 126
olera in agris ſpõte naſcẽtia 443
oleriarbores 126
ὀλεάκαρπος 535
oleum gleucinũ 200. iaſminum, omphacinum, roſaceum, rutaceum, ſabinũ, ſecũdarium, tortiuum, violatũ 201. laurinũ 545. picinum 580
olibanum 590
oliuitas 199
olynthi 205
olyra, frumenti genus 431, 428
olitor 7
oliua 197
oliua pauſia 198
oliuæ 199, 295
oliuæ colymbades 198
oliuæ halmades 198
oliuerus 195
oliuetum 183, 194, 206
oliuetum quomodo facias 230
oliuarius 200
vne oliue 197

oliuella 196,452
vn oliuier 195
olla 288
ollaris vua 378
olus atriplicis 74
olus cordum 66
oluſatrum 77
¶Omphaciũ 394
omphacites vinũ 394
õphacitis vua 567
¶Onagra 623
onoſma 478
onotrichis 555
onitis 55
onychis 181,617
¶Opera in agro excolendo 417
operæ 344
ophioſcorodon 93
ophioſtaphylõ 318
opierus 32,541
opimus ager 415
opiſthocarpion 204
opobalſamum 622
opopanax 90
opos cyrenaicos 613
opulus 322,541
¶Orchaneta 447
orchis 500,634
orchis ſerapias 636
orchites 190
ordinare vineta 298
oreoſelinum 77
de l'orge 427
orge mondé 427
origanum 55,110
oriza 431
orme 537
ormaye 537,561
ormeau 538
orminum 60,434
ornẽogloſſum 603
orni 323
ornithogalon, herba 466
orobanche 466
orobethron 610
orobia 590
orobus 440
orthomaſtica poma 161
oruala, herba 470
¶de l'Oſier 536
franc oſier 530
oſyris, oſyrias 5 8
oſmonde real 624
oſter la pelure 149
oſtum 200
¶Ouati fungi 512
¶Oxalis 65
oxalis minuta 369
oxia 575
oxyacantha 20,230
oxicratõ 401,406
oxylapathon 70
oxymala perſica 168
oxymeli 406
oxymyrſine 605, 646
oxyphœnix 207
oxys 498
oxyſchœnos 520
oxytriphyllõ 498
¶de l'Ozeille 70
ozeille de Tours 70
ozenitis 614
ozimon 57

P

¶de la Paciẽce 70
pacquet de lettres 42
pain bis 430
la paiſſon 561
pala 205,354,423
palare vineas 350, 351,353
παλίμπισσα 579
du palitry 556
paliurus 559
paliurus Africana 560
palma 207,208,275, 279,280,300,301
palma Ægyptia 216,565
palma Chriſti 118
palmulæ 208
palmulæ Thebaides 209

palmetum 206
palmes 136
palmes emeritus 312
palmes focaneus 305
palmes fructuarius vel fructuoſus 305
palmes pampinarius 305
palmes præſidiarius 305,307
palmites ãniculi, nouelli,veteres 305. trigẽmes & bigemmes 311
vne palme 207
palus 327,351,353
du pãpelion 540
pãpinus reſex 310
pampini 310,372
pampini racemarii & ſteriles 310
pampinare 310
pampinare vineã 349
pampinator 310
pampinarium 310
des panaits 89
panaiz ſauuage 91
panax 90
panax aſclepium 90
pancration 95
pangere 354
panicula 139
panicum 433
panis ater 430
panis cuculi 498
panis eſcarites 405
du paniz 433
pannier a vẽdenger 387
pannucea poma 161
papauer 86,112
papauer cornutũ ſiue corniculatum 86
papauer erraticũ, ſoporiferũ 86. rhœas, rubrum 462
papauerculũ 477
papyrus 532
parachyton vinũ 404
parc en bois 562
parella 70
parietaria 14
parilema 300
partes agri ex dimenſione 416
parthenis 54
parthenium 52
pas d'aſne 555
paſcuarii 562
paſcere pratũ 489
des paſquettes 50
paſſe fleur 49,468
des paſſepommes 163
paſſerina 362
du paſſe velours 49
paſſula 374
paſſum vinũ 402
des paſtenades 90
paſtinaca agreſtis,ſatiua 89
paſtinare 341,555
paſtinum 10,341, 355
paſtus camelorũ 522
patta leonis 454, 477
du pauot 86
¶Pectines 133
pedare vites 351
pedamentum 327
pedamentum robuſtum 353
pediculus 138
pedicularia 318
pedicularis herba 451
pelecinos 478
pelliboſſa 509
penis,arbor 573
le pennier coulouer 388
pentadactylõ 506

pentaphyllon 506
pentaptorum 506
pentatomon 506
le pepin 214,373
pepiniere 122,220, 340
peplion 365
peplis 365
peplos 365,631
pepo 80,113
pepona 80
percer du vin pour la boiſſon 399
percipere fructū 138
perdicias 14, 364
du peré 174,179
pergula 23
periclymenō 627
periſtereon 519
perpurgatio quādo fit 281
perſea arbor 173
perſica 226,296
perſica duracina 172
perſicus Ægyptia 181
perſicetum 276
perſicæ 276
perſicaria 510,632
du perſil 76
du perſil Macedoine 76
perſinocapy 453
perſonata 72
de la peruēce 544
pes Alexandrinus 608
pes columbinus 458
pes cornicis 466, 502
pes gallinaceus 364
pes miluinus 454
pes vinacei 373
pes vituli, herba 638
des peſchenoix 172
peſches de Troye 171
peſches de Corbeil 172
petaſites 450
petilium 49
petilius flos 49,111
petiolus 138
petit vinet 396
petræ barba 455
herba petræ 476
petræa 75
petræum 630
petrophyos 630
petroſelinum 77
petroſelinum Macedonicum 76
peucedanum 72, 647
peupler vne vigne 342
vn peuplier 322
pezicæ fungi 511
¶Phalacras 319
phalangium 641
phalaris, herba 458
phaſeolus vel faſillus, leguminis genus 440
phaſiolon, herba 463
phellandrion 555
phellodrys 576
phellos 577, 578
philāthropō 446
philetæria 632
phyllitis 17,640
phyllon 635
φίλον 137
philura 595
phleon 517
phlion 517
phlæos 367
phlomos 449
phœnices 208
phœnicobalani 209
phœnicion 362
phœnium 468
phœnix 207. herba 462
phthiropodon 583
phu 481,637

phuſca, vini vitiũ 406
¶Picea 583
piceæ fructus 583
piceaſter 583
picis bitumen 580
pied de geline 364
vn pieu ou eſchalatz 351
piloſella 643
pilula comigera 568
pilulæ 568
piment 372
du piment royal 372
pimentum regale 518
de la pimprenelle 66
vn pin 582
pinus 275.280,582
pinus aquatica 554
pinus maritima 582
pinus mõtana 582
pinaſter 582
des pions 133
piper 603
piperitis 56,316
pipinum 214
piſſaſphalton 580
du piſſe en lict 63
piſſelæon 580
piſtacia 217
piſum, leguminis ſpecies 436
piſa cerra 438
pituitaria 318,451
pityis 583
pityrides 199
pityuſa 630
pix liquida, ſicca 579
pixacanthon 558
¶vne Place 37
vne planche 37
plãtæ in agris excoli, aut ſua ſpõte naſci ſolitæ 426
plantæ in ſeminario natæ, quam curam deſyderent in tranſlatione 227
plantæ ſylueſtres 143
plantarum nouellarum cura 280
plantalia 141
plantaria 121
planter 143
plãter vn iardin 9
planter vne terre en bois 569
plãter des vignes 340
des plãtes 120,125, 313
ieunes plãtes 340
des plãtes ou nouueaux cõplants 334
plantes franches 143
plantago 445
plantago aquatica 518
platanus 266, 279.549
platani pumilæ 550
platanetum 548
platyphyllon 575, 630
plocimum, arundo 527
ploſtrũ vel plauſtrum 422
plotia, arũdo 527
plumbago, herba 510
plure 138
¶Poeureta, herba 4 9
poires d'angoiſſe, bergamotes, de tuffé 178. de bõ chreſtiẽ 176. de calliot, de certeau, de chiot, a deux teſtes 177. d'eſtrãguillon, de fin or, de ha-

ſtiueau 178. muſquettes, de noſtre dame 176. de ſainct Martin 177. ſauuages 174. tardiues 175
vn poirier 174
poirier ſauuage 174
pois de merueilles 35
des poitrons 180
poix de Bourgongne, noire 579. graſſe 580
poix reſine 579
poix ſeiche 579
polemonion 632
polygallon 508
polygonaton 310, 628
polygonon 554
polypodiū 15, 626
polypremnos 291
politrichon 556
polium 56
pollex 307
poma acida, calamila, capenduta, domeſtica & dulcia 162. amerina, auſtera, camerina, corinthiaca, delphica, gemella, græcula 161. adami 166 amorum, balſamina, caſtinia, francetura, hieroſolymitana 164. appiana, claudiana 160. arantia 167. cupidinis 80, 83, 164 lanata, manliana, matiana, melapia 160. lapidoſa, orbiculata, picena 161. malacria, paſſipoma 163. mirabilia 164. paradiſiana 162, 163. petiſia 162
pomapyra 165. peluſiana, ſcantiana 161. purpurea, rubelliana 164. ramburа, renetia 163. ratelliana 162
poma ſerica 159. tiburtina 161
pomorum ſeruandorū ratio 294
pomarium 44, 123. 154, 156, 276
pomelea 454
vne pomme 157
pommepoire 163. d'amours 83, 164. de bois 161. de chaſtignier 164 de coing 169. de courtpendu, franches, pierreuſes, de rateau 162. d'eſtrãguillon, gemelles 161. de franceſtu, rouueau 164. de malingre, renette 163. merueille 32
pommier 157, 158. de deux portees 159. enté, franc, ſauuage, tardif 159
vne pommeraye 156
pomerium 157
põpons turquins 80. d'yuer 82. ſuccarins 6, 81
pomponiana 175
du ponceau 86
ponere ſemina 340
populago 515
populus 322. alba 539. libyca 540. nigra 539. 540
populi nuptæ 322

populetum 538
porcellana 366
porrago 464
porreaux 78
porree 75
porreta 475
des porrettes 95
porrum 78,112
porricidæ 115
portulaca 65,366
poſca 401,406
poſitio aut ſatio arborum in paſtino per taleas aut ſurculos 230
poſitio horti fœlix 98
potamios ſtratiotes 516
potamogeton 515, 554
potens vinum 396
poterion 516,558
du pouliot ſauuage 56
de la pourcelaine 65
pourpier 65,366
¶Prædium 5
præfaminum vinum 402
præla vinaria 391
praſium 59
pratum 483
prata irrigua 483
pratenſes herbæ 496
prella 508
prendre racine 131
preſbyteri barba 455
vne preſſe 172
preſſes a vendenge 391
le preſſoirage 400
le preſſoirier 200
πρῖνος 575
procidere vitem 347
profundere palmites 306
progemmare 350
promus 399
promere vinum 398
propago 306,313
propagare 313,344
propagatio 348
propagatio arborum in paſtino poſitarum 234
proſcindere 417, 486
proſternere in terram vineas 345
prouigner 234, 345
vn prouing 348
pruina 114
prumnus 180
pruna armeniaca 180
pruna aſinina 180, 182. damaſcena, hordearia, malina 180. iberica 182. noberdiana 183
pruna myxa 181
pruna onychina 180,183. perſica 168. popularia, ſerica 181
prunetum 276
prunus 179,277
prunus damaſcena 265
pruni 230,276
pruni quo ſolo proueniũt 274
pruni ſylueſtres 179
prunidactyla 182
prunorum ſeminarium 233
prunelles 179
prunellier 180
prunes blanches, dates 182. de damas 180. de iozas 181
vn prunier 179
¶Pſeudocaſia 620
pſeudocoſtum 56
pſeudodictamnũ

644
pſeudomelãthiũ, herba 460
pſeudonardus 58, 616
pſyllium 463
pſilothron 31,625
pſythium, vini genus 402
pſittacia 217
pſora 367
¶Ptarmice 608
ptelæa 537
pterion 624
pteris 624
¶Pubeſcere 350
pulegium duplex 56
pulicaris herba 463
pulices olerũ 117
pulli arborum 133
pulmonaria 454
pulmonea poma 161
pulpa 134
pulverare 343
puluinus 38. acetarius 61,39. fructuarius 79. cõdimetarius 40, 73. radicarius 86
puluini, norũ 38
pumila arbor 64
punica 265
purgare pratum 488
purgare arbores 279
des puſſons 117
putamen 138
putamen ligneũ 213
putare vineas 345
¶Pylon 568
Pyra 175,295. anguſtiana, bergamota 178. bicipitia 177. bonchreſtiana 176,296. calculoſa 161. caliona 177. certoliana 177,295. chia, martiniana, roſata 177. cruſtumina, decumiana, falerna 175. ſinora, præcocia, ſtrangulanea, tofacea 178. mariana, muſchata 176. muſtacea, roſacea 196. ſerotina, ſyria, ſuperba 175. volema 176
pyromela 163
pyrea 174
pyrethrum 608
pyrites 615
pyrus 174,265,277
pyrus agreſtis 276
ſatiua, ſyluatica 174
pyrorum differentiæ 173
pyros quod ſolũ delectet 274
pyraſter 174

Q

¶Quaſillus 348
quercus 570
quercea corona 571
quercetum 561
quercula 642
querculana porta 571
quercula, herba 571
quercia 571
quermes 577
la queue 138
la queue de la grappe 371
quincunx 145
quincuncialis figura 144,145
quinquefolia 506
quinquepẽna 506

R

¶Racemus 371
racematus 372
racematio 372

racemarii malleoli 372
vne racine 129
racemoſus 372
radius aratri 421
radix 129
radix in vite 303
radix capilla ſiue capillaris 130
radix cauernoſa, corticoſa, limoſa, fibroſa, nodoſa. 130. dulcis 620
radix ſancti ſpiritus 613
radix viua 129
radicula, herba 481
radices edules agris excoli ſolitæ 441
radicare arbores quando dicuntur 130
radicatio 285, 286
des rayons 227
rayonner 418
vn raiſin 371, 372
raiſin foulé 376
raiſin tourné 377
raiſins blancs 375
raiſins a la cotte dure 377
raiſins derniers meurs & tardifz 376
raiſins au grain long 377
ramalia 135
rameau de cheſne 571
ramus frondoſus 135
rami 135
rami ſurculoſi 136
ranæ 119
ranunculus 502
raphanus 87, 442, 467
rapina 88
rapum 87
rapus, radix 441
rapus terræ 628
rapus ſylueſtris 442
rapunculus 89
raſteau 356, 424, 487
raſtellum, herba 474
raſtrum 356, 423, 487
ratteler 487, 492
vne raue 87
¶Rechauſſer 148
rechauſſer ou recouurir la vigne 348
reciſio 281
de la recliſſe 621
recroiſtre 350
refalcare prata 489
refrigerare vinũ 399
regaing 490
regeſtum 341
vn reietton 67, 132, 311. reiettõs 305
reietter 350
relier les tonneaulx 389
remedia aduerſus noxias aëris tẽpeſtates 114
remplir le vin 399
renouueler la vigne 350
des reons 144
reonner les arbres ou ſauuageaulx 144
reonneurs 144
repaſtinare 343, 355
repionner 133, 350
reprendre racine 303
de la reprinſe 367
repubeſcere 350
repullulaſcere vitis dicitur 350
requiet⁹ ager 415
des reſes 144
reſex 305, 307
reſina cocta, cor-

ticata, gallica, li gnoſa 579. colo- phonia 55. lenti ſcina 588. tere- binthina 589
reſinacere arbo- res 579
reſponſes 89
reſta bouis 558
reſtibilis ager 415
reſtituere pratum 490
reſueille matin 630
retorreſcere vites quando dicun- tur 350
du reſueille ma- tin 631,365
reuenir 350
reuponticum 648
¶Rhamnus 20, 230,233
rhoa 165
rhœa 165
rhus 605,606
¶Ridica 353
rigare pratũ 488
rigatio 107,279
rigoliſſe 621
riguus ager 415
du riz 431
¶l'herbe Robert 66
robor vel robur 569,570,571
rochelle 378
rodora 645
ῥόδος 27
des romans 75
rompre ou greuer la vigne 381
vne ronce 19
de la rocquette 69
roratio 285,288,381
roſa 27 111,265
roſa canina 610. hiericontis 28. trãſmarina 444
roſæ albæ, dama- ſcenæ 27. autũ- nales 28
roſæ marinæ, trãſ marinæ 28. moſ chatæ, purpu- reæ ſiue prouin ciales 27
roſarium 28
roſaria quomodo ſerantur 104
roſacea aqua 27
roſaceum 27
roſaceum oleũ 27
roſago 616
roſaye 525
roſes d'oultre mer 64
roſeau 525
du roſmarin 25
des roſſettes 311
rouore 571
¶Rubia, herba 479
rubigo 114,116
rubigo, vitis mor- bus 381
rubus 18. canis 19. idæus 19,230
rubi 133
rubeta obſerata fi ctili nouo 115
rudetum 415
de la rue 58
ruella 446
rumex 69,640
rumpi 313,353
rumpotina vel rũ potineta 353
rumpotinæ arbo- res 353
rumpotinetũ 534
rupellana vua 378
runca 107,357
rũca ruſticaria, ſe getalis 424
runcæ 390
runcina 357
runcare 425
runcatio 107
ruſcus 546,605
ruta 58,110,117
ruta ſylueſtris 636
rutinalis, herba 91
rutellum 356
rutrum 356,424

S

¶Sabina, herba 30

ſacidata, farris genus 428
du Saffran 77
ſagapenum 612
ſagitta 307
ſaillie 23
ſalade 61
ſaledragon 517
ſaliunca 615
ſalix cãdida, gallica, nigra, perticaria 535. amerina, græca, ſabina, viminalis 536. equina 537.
ſalicum genera 535
ſalictum 534
ſalicaſtri imago 316
ſalſicortex 573
ſaltus 562
ſaltuarii 562
ſaluia 57
ſaluia vita 16
ſamara 223,538
des Samoireaulx 377
ſampſychus, ſiue ſampſuchus 53
ſana munda, herbæ genus 446
ſandaracha 119
ſanela 78
ſanguinaria 360, 486
ſanguinella 360
ſanicula 503,633
ſanſa 199
ſantonge 52
ſantonica, herba 52
ſapa, vini genus 403
du Sapin 580
ſaponaria, ſaponalis 481,627
ſaracenicum milium 433
ſarbouſſes 127
ſarcler 107,487
ſarclet 107,355, 424,487
ſarculum 107, 35,424
ſarculum ligneũ 487
ſarculatio 107
le ſarment 304
ſarmentum 304
ſarmentum emucidum 304
ſarpe 107
ſarræ, pabuli genus 496
ſarrazine 368
ſarriette 58
ſarrire 418,487
ſatio trimeſtris 106
ſatyrion erythrococton, indicũ 501. maius 635. minus 561,634
ſatyriorum genera 500
ſatiua raphanus 443
ſatiuæ plãtæ 143
ſaturare agrum 486
ſatureia 58,110
de la Saulge 57
ſaulge de bois 632. frãche 57. d'oultre mer 635
ſauinier 30,585
ſaulx 535
ſaulſaye 123,534
ſaurex 131
des Sauuageaulx 120,143
ſaxifica 477
ſaxifragia 60
ſaxifragia maior 646
¶Scabies 286
ſcabioſa 367
ſcalpellum 241
ſcammonium 631
ſcapus 373
ſcauiola 62
ſcelerata 503
χῖνος 587
ſchœnon, mucus

512
ſcylla 94
ſcylla epimenidia 95
ſcyllæ 117
ſcipio 371
ſcirpare 3,7
ſcirpicula 306, 357,387
ſcythica radix 620
ſclaria,herba 470
ſcolopendria 17, 640,641
ſcordion 93.94, 643
ſcoroditis 94,471
ſcorodopraſſum 78,93
ſcorpiones 115
ſcorpionis cremati nidor 118
ſcorpierus, herba 465
ſcrobes 148,227
ſcrobiculi 148
ſcrofularia 15, 89,470
ſcrota ſacerdotũ 607
ſcrupulus in agro 416
ſcrutũ, farina miliacea 431
¶Du Seau noſtre Dame 6:8
ſecale, frumenti genus 429.430
ſecare prata 489
ſecourgeon 427
ſecundaria vina 400
ſecũdarium paſſum 401
ſecuridaca, herba 478
ſedum maius 291
ſegeia,herba 627
ſeges miſcellanea 419
ſeigle 419,430
ſeillons 417
ſelinois 73
ſelinon 76
ſelinum montanum 77
ſemen leoninum 477,479
ſemen trimeſtre 106
ſementina pyra 176
ſemer vne terre en bois 560
ſemiaſina 17
ſemyda 597
ſemina 373
ſemina ceraſorũ 121
quæ Semina in Autumno ſeratur 107
ſemina vetera 106
ſeminum natura 105
ſeminalis 554
ſeminaria ex baccis & pilulis 223
ſeminaria ex vinaceis & acinis quo modo fieri debeant 222
ſeminaria pomorum 121
ſeminarii defoſſi præparatio ad ſementem 221
ſeminarium 119, 120,121,123,220
ſemitare vineas 341
ſempertiiuum agreſte 367
ſemperuiuum minus 366.456
ſene 35,610
ſenecio 69
du Senecon 69
des Senelles 557
du Seneué 78
du Senicle 633
ſenilis,herba 455
ſetamum 192

ſentlomalachon 76
ſentis 18
ſentis caninus 19,67
ſep de prouing 313
ſepes 18. ſtructilis, virgea 101. viua 18,102
ſepimẽtum 18,101
ſepimẽtum agreſte 101
ſepimentum fabrile 102
ſepimentum naturale 18, 101
ſepimenta hortorum 11
ſerapinum 612
ſerere arbores 143 pratum 487. ſyluam 560
ſerere taleis 140, 153
ſerendi tempora 106
vn Serfouet 425
du Serfueil 71
ſerfouer 425
ſeryphium 52
ſeris 62,159
vne Serpe 357
ſerpentaria minor 638
ſerpentes 115,118
ſerpillum 71
du Serpollet 71
ſerratula 457,642
ſerrula 241,356
ſerrulæ manubriatæ 241
ſerta 41
ſeſamoides 636, 637
ſeſamum & ſeſama 433
ſeſamon agrion, herba 465
ſeſeli æthiopicũ, creticum, baſilienſe, pelopon neſiacum 646
ſerpillum 109
ſeta 210
ſetania 192
¶Sycaminea 209
ſycaminon 210
ſycaſmos 203
ſiccana vlmus 538
ſiccanea prata 484
ſyce 202,210,365
ſycea 209
ſicilire prata 489
ſicyos 82
ſicys agrios 451
ſicla 75
ſycomorus 203
ſide 16
ſyderatio 285,286
ſideritis 364,447
vne Siette 356
ſigillũ beatæ Mariæ 517,628
ſigillum Salomonis 48,130,628
ſiler 516
ſiler aquaticum 516,555
ſilybon 560
ſiligo 428
ſiliqua 495
ſiliqua Græca 187
ſiliquæ dulces 188
ſiliquaſtrũ 56,316
ſylua 560
ſylua Barbarica 561
ſylua cædua 560
ſylua cõſeminea 561
ſylua glãdaria 561
ſyluula 561
ſimoniacum trifolium 497
ſymphytum magnũ, minimum 50. petræũ 50, 632
ſymphyti genera 632. ruſticum 452
ſinapi 78,110
ſion 68,555

des Sions 141
ſiræū vinum 403
ſyria ſpina 559
ſyriaca myrobalanus 565
ſyringiasarūdo 527
ſyringodes 620
ſyron 459
ſiſamum 433
ſiſaron 91
ſiſer 91
ſiſymbrium 68,553
¶Smilax aſpera & lenis 627
σμύρνα 591
ſmyrnion 77,109
¶Soccus aratri 421
ſochetum 522
ſolanum inſanū 609. lignoſum 31. ſoporiferum 370.608
ſolatrū 370. mortale 609
ſoldanella 366, 456
ſoliſequium 45
ſolū pingue 100, 274,279
quod ſolum ſeminariis eligendū 220,221
quod ſolū ſingulis arboribus amicum 273
ſoli cōmoditas 100
ſoli conſyderatio 100
ſomphos 33
ſonchus 365
ſorba 266,277,297
ſorbus 191,275
ſorex 131
ſorellæ 311
la ſouche 131,303
du ſoulci 45
¶Spadix 136
ſpadones 306. arundines 529
ſpadonia poma 161
ſparganion 523
ſparton 604
ſpatha,herba 460
ſpathe 208
ſphaceliſm⁹ 285,286
ſphacelus 57
ſphæcle vini 400
ſphōdylion 91,518
ſpina ceruina 559
ſpinatia 108
ſpinetum 556
ſpinuli fungi 512
ſpionia dapſilis 329
ſpionicus guſtus 330
ſplanchnon 551
ſplanchnos 134
ſplenium 16
ſpoliare arborem fructu 138. vitē pampinis 349
ſpōgioli fungi 512
¶Squilla 94
ſquilliticum oleū & acetum 95
ſquinantum 522
¶Stachys 59
ſtacte 592
ſtaphyle 318,370
ſtaphylinus 89
ſtaphilodendros 601
ſtaphylus 370
ſtaphis agria 317, 451
ſtatumina 353
ſtatuminare 354
ſtatuminationes 353
ſtercus bubulū 117
ſtercus melius 282
ſtercorare 417. pratum 486. vites 347
ſtercorandū poſt purgationē 281
ſternere vineā 345
¶Stica 374
ſtipulam raſtellis eradere 492
ſtyrax 592
ſtirpare verba 141
ſtirpes 141

ſtirpitus 141
ſtiua & ſtiuarium aratri 421
ſtœbe 367,517
ſtolo 132,310
ſtorax 592
ſtratiotes potamios 554
ſtrygis, frumenti genus 431
ſtrychnon 370. hypnoticum 608 manicum 609
ſtrobili 579,583
ſtrobilus 85
ſtrophia 41
ſtrumea 502
ſtruthiomela 169
ſtruthion 481
¶Subarare radicem 131
ſubdiales ambulationes 22
ſuber 577
ſubigere pratũ 486
ſubigere ſcrobes 148
ſublucare arbores 151
ſubmittere propaginem 345
ſubmuſtum 395
ſubſecare prata 489
ſuccus Cyrenaicus 613
ſucula torcularis 391
ſuffragines 313
ſuffrutices 128
ſulcus 348,417,422
ſulci 39
ſumach 605
ſummiſſa prata 485
ſupercilium veneris 506
ſupplantare vuas 345
ſurculus 136,236
ſurculi præciſi quomodo ſeruentur 245
ſurculi prægnãtes eligendi 242
ſurculi quando & vnde legẽdi 247
ſurculi vitiginei 306
ſurculi vti excidendi 243
quos ſurculos quæ arbores patiantur 264
ſurculorum inciſio 244
ſurculare plantas vel arbores 149
ſurcularium 121
ſurelle 70
ſurmouſt 395.404
T
¶Tabulata 136
tabes arborũ 288
tabulatum fœnarium 49
tagete 54
vne taille 313
tailler vn bois 560. les oliues, des ſciõs, pour plãter 149. les vignes 345
vn tailliz 122,561
talea 140,230
talpæ 115,118,291
talus, herba 646
tamarindi 209,605
tamariſcus 605
tamarix 561
tamarum 319
taminia vua 318,377
tamnum 319
tanacetum 58
tanaiſie 58
tapſus barbatus 449
vn taraulc 357
tarco 72
taxa 545
taxus 598
¶Telephium 366
telæ xylinæ 612

temo aratri 421
tenia, herba 466
tenue vinum 396
terebinthus 588. indica 589
terebra 357
terere triticũ 425
termes 136
terminare 136
terra ſurcularis 306
terra vinealis 299
terre labourable 419
tertiare 343, 418
teſte d'aulx 93
teſticulus canis 501, 634
teſticuli ſacerdotum 366, 500
les teſmoings 309
tetrahil 364, 447
teucrion & teucria 457
¶Thapſia 452, 612
thelygonon 633
thelycrania 190
theriſton 622
thya 600
du thym 58
thymbra 58
thymelæa 196, 465 611,
thymos aratri 421
thymus 58
thymum 110
thlaſpi 452
thlaſpidion 452
thnia 600
thrauſma 613
thridace 61
thus 589
thus mammoſum 590
thus terræ, herba 480
thuris lachryma 590
¶Tibialis arũdo 529
tiercer 418
tignus, vel tignũ tigni 354
tylacitis 615
tilia 595
tillet 595
tinnæ 390
typha, vnci ſpecies 523
typha cerealis 429, 478
tirer le vin 398
tithymalus coronarius 620. maſculinus 629. paralius 630
tithymali genera 629
¶Toille de boccaſſin, de cottõ 622
tonica, herba 505
torcular 391
tordylion 646
tori 314
tormentilla 456, 507, 634
torpeton 631
la torqueure 253
tortuoſum anethum 459
tortiuum vinum 395
tota bona 60, 470
le tournouer 392
toxica arundo 527
¶Tradux, traducis 140
traduces 313, 353
tragacantha 557
tragos, vitiũ morbus 381
tragos cerealis 431
tragopogon 476
tragoriganum 55
tramites 39
tranſferre arbores ex ſeminario in arbuſtum 152
tranſlatio inſitarum arborũ 271
tranſplanter 152
trapetum in torculari 39
treille 22
tremula 533
tribulus 518. terre

ſtris 519
tricoccum 193
trichomanes 556
trifolium 497. aceroſum, acutum 498. magnum 494. maius, minus, odoratum 499. ſatyriũ 500
triganium 193
trigemmes palmites 137
trigum, vini fæx 400
trinum vinũ 401
trioſſum 193
triſſago 457,571, 642
triſſago paluſtris 93,643
triticum 426
trixalis, herba 519
trochlea in torculari 392
du troeſne 20
trogenes 600
troglodytica myrobalanus 565
le tronc 132
vn troncon 140
trudere gemmas 137
truffes 88
truncus 132,303
truncum vti communias poſt inſitionem 252
¶Turiones 141
tuber terræ 88
turbulentum vinum 402
tuſſilago 450,555
V
¶Vaccinium 44
vallare 354
vallare vites 352
vallaris arũdo 527
valeriana minor 637. pratenſis 638. maior 481, 637
valli 352,354
vappa, vini vitiũ 407
vaſa ad vindemiã 387
¶Vbolima 319
¶Vectes in torculari 392
vehemens vinum 396
velarum, leguminis genus 434
veneris pecten 474
ventilare vinum 399
ventilabrum 425
du verare 636
veratrum album 636
veratrum nigrum 636
verbaſcum 449
verbaſcum ſylueſtre 450
vn verger 119,122
veriuſt 376,394
vermis viridis 383
vermes quomodo enecẽtur per hyemẽ ab agricolis 286
vermicularis 366
vermiculi 115
vermiculatio 285
vermillon 577
vernaculum vinum 405
vernacula vlmus 538
vernix 586
verrucaria 45
verſus, in agro 416
vertẽtretum 481, 637
vertere agrũ 417
veruactum 415
veſcum triticum 430
veſicaria 34
veſpertiliones 115, 119
veſſæ lupinæ 513

veſſe, veſſerõ 436, 495
vettonica altilis 111. coronaria 44
vetera prata 485
vetulum vinũ 397
¶Viburnum 316
vicia 436,495. agreſtis 467,496
viciago 496
viciola 496
vicialia 495
viere & vincire vites 351
vigne de rapport 333. qui entre en fleur, ieune, nouuelle, coulees 334. faicte au labeur, ramees 335. en friche 31. gemelles 318. de mauuais rapport 333. courantes 324. haſtiues 336. rampantes 321
vn vigneron 299
vignoble 298
du vigoron 360
vin d'vne annee ou d'vne fueille 401
vin doulx 394. de famille 399. ferme, foible, fort 396
vin gros, eſpez 396
vinacea 222,373
vinca peruinca 544
vincibofcum 627
vincire dolia 389. manipulos 492
vindemia 199,385
vindemiare 385
vinea 298,299, argitis 332. caluata 339. conſeminea 298,338. deflore- ſcens 333. proſtrata 345
vineæ arbuſtiuæ 321. brachiatæ, capitatæ 335. characatæ 327. conſtratæ 325. iugatæ 352. nouellæ 334
vinearum poſitio ac cultura, 378
vineago 364
vineale porrũ 369
vineale reueliũ 631
vineatica ſemperuiua 367
de la vinette 65,369
vinetum 297. reſtibile 298
vineta 369
vinitor 127,299
vinitorius 299
vinum achaicum, æquanum, albanum 409. acinaceum 373. acratophorum 326. aſperum 395
vinum tertiæ notæ 395. tortiuum 400. tranſuaſatũ 405. vetuſtate edentulũ 397
vini genera 392. vicia 406
villum 396
vina cãpana, fauſtiana 408. Italica 410
vina à collibus 413
vina à pagis 412
vina à regionibus ac prouinciis 411
vina ab vrbibus & ſolo 407,411
viola, quadrageſimalis 43. altilis 44. cheiri, lutea 14
violæ 110
violaria 43
de la violette 43

des violiers blãcs, iaulnes 43
viorna 316
virga pampinaria 305. paſtoria 471
virgæ 141,313. malleolares 141
virgulta 126,141
viridarium 119
virile ſacerdotis, herba 658
viſcus querneum 572
vitia agri 415
vitex 196,315,536
vitex maior 536, minor 537
vitis 275,300,301
vites præciæ 336. præcoquæ 335. proſtratæ 325
vites vnciariæ 327
vitium morbi 381
viticulæ 309
vitiarium 300
vitra filigna 625
viuiradices 140, 313
viurna 606
la viz du preſſouer 391
¶Vlceraria, herba 503
vlmus 537. campeſtris, gallica, mõtana 538
vlmi maritatæ 322
vlmarium 537,561
vlpicum 113
¶Vnedo 127
vnguentaria nux 216
vnguis odoratus 617
vngues ferrei 390
vngula caballina 555
vnio 92
¶Vocabula agriculturæ 41
vocabula ad pratorum culturã pertinentia 485
volemia pyra 176
volubilis maior 368
volucra volucrũ 368,381,626
volucres locuſtæ 118
voluox 291,382
voluulus, vitis morbus 382
vomer 422
¶Vredo 288
vrceolaris 14,364
¶Vua 374
vua, pro vite 371
vua, pro apũ examine 371
vua acerba vel peracerba 376
vua purpurea & ſanguinalis 375
vua rupellana 378
vua ſerotina & corda 376
vua ſerpentaria vel colubrina 318
vua taminia 377
vua variat 377
vua venucula 378
vuæ heluolæ 377
vuæ ollares 375
vuæ præciæ 376
vuæ ſemiuietæ 374
vuæ varianæ 377
vuarũ genera 370
vuolea 370

X

¶ξύλοι 140
¶Yurayge 510

Z

¶Zea, frumenti genus 428
zegio, caſiæ genus 619,620
Zygia 596
zygos 421
ζιζάνιον 434
Zura 559

FINIS.

208

WS 4202
DUG